

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

DWTC

**DE ALLOCHTONE BEVOLKING
IN BELGIË**

Monografie nr. 3

1999

**Ministerie van Economische Zaken
Nationaal Instituut voor de Statistiek**

**Federale Diensten voor Wetenschappelijke,
Technische en Culturele Aangelegenheden**

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

**DE ALLOCHTONE BEVOLKING
IN BELGIË**

**T. Eggerickx, C. Kesteloot, M. Poulain
K. Peleman, T. Roesems, H. Vandenbroecke**

**met medewerking van
L. Dal, M. Debuissou, M. Foulou, G. Juchtmans**

**Verkrijgbaar bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek
Leuvenseweg 44, 1000 Brussel**

**Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
Coupure Rechts 620, 9000 Gent**

**Prijs : België : 600 BEF - 14,87 €
Buitenland : 750 BEF - 18,59 €**

**Postrekening nr 679-2005886-23 van het NIS,
Leuvenseweg 44 - 1000 Brussel
Internet-site: <http://statbel.fgov.be>**

Nr. 3

Auteursrecht voorbehouden.

Het reproduceren van de inhoud van deze publicatie is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke , noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Het gebruiken van de inhoud van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de auteurs en de bron duidelijk en nauwkeurig worden vermeld.

De auteur(s) is (zijn) verantwoordelijk voor de analyse van de basisgegevens alsook de commentaren.

Verantwoordelijke uitgever: Claude CHERUY, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel.

WOORD VOORAF

Al meer dan een eeuw betekenen de volkstellingen om de tien jaar een omvangrijke administratieve operatie, maar ook de gelegenheid een echte socio-economische balans op te maken op het niveau van al de administratieve eenheden in het Rijk. De telling is een erg belangrijk werktuig om de kenschetsende elementen van onze bevolking te kennen. Het is een momentopname van de demografische, economische, sociale en culturele realiteit in het land. Doordat ze exhaustief is, biedt de telling aan de professionele en wetenschappelijke wereld vele mogelijkheden voor de exploitatie van de gegevens.

In die optiek vond het Nationaal Instituut voor de Statistiek het bijzonder nuttig om de gegevens uit de telling van 1991 te integreren in het door de Diensten van de Eerste Minister - Diensten voor Wetenschap, Techniek en Cultuur (DWTC) - ontwikkelde "Valoriseringsprogramma voor de federale socio-economische databanken". Er werd een budget vrijgemaakt voor de uitwerking van een coherent programma om te komen tot een geheel van Volkstellingsmonografieën. Een veertigtal ontwerpen werden ingediend, die door een college van Belgische en buitenlandse experts werden getoetst aan criteria van kwaliteit en conformiteit aan de doelstellingen van het "Programma".

Uiteindelijk werden elf monografieën uitgekozen, die in deze verzameling zijn opgenomen. Zij is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de DWTC, het NIS, de auteurs en de professoren R. Lesthaeghe (VUB), en H. Van der Haegen (KUL), die instonden voor de wetenschappelijke coördinatie van het project.

Lijst van de monografieën (publicatie vanaf 1997, in volgorde van beschikbaarheid van de studies)

- 1 De bevolkingsevolutie. De bevolking naar leeftijd en geslacht.
- 2 Bevolkingsmigraties
- 3 De allochtone bevolking van België
- 4 Huishoudens en gezinnen
- 5 Nuptialiteit en vruchtbaarheid
- 6 Werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren
- 7 Ruimtelijke dimensie van de werkgelegenheid
- 8 Werkgelegenheid voor vrouwen en segregatie
- 9 Scholarisatie, onderwijsniveau en tewerkstelling
- 10 Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief
- 11A Verstedelijking
- 11B Werk- en schoolpendel

Op het einde van elk boekdeel komt een abstract in het Engels.

Een atlas van de telling werd gerealiseerd onder leiding van B. Mérenne, H. Van der Haegen en E. Van Hecke en gepubliceerd onder de benaming "België ruimtelijk doorgelicht".

De uitgave geschiedde door het Gemeentekrediet en de DWTC.

De promotoren danken alle personen die het op welke wijze ook mogelijk hebben gemaakt dit project te verwezenlijken. In het bijzonder gaat hun dank naar Roger Vanrenterghem (NIS) en Patrick Deboosere (steunpunt Demografie) voor hun beschikbaarheid en efficiëntie bij het leveren van de basisgegevens.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	9
1 CIJFERMATIGE EN DEMOGRAFISCHE EVOLUTIE VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING IN BELGIË VANAF HET EINDE VAN DE 19E EEUW	11
1.1 Van 1890 tot 1996 vervijfvoudigde de buitenlandse bevolking in België	11
1.1.1 Meer emigranten dan immigranten in de 19e eeuw.....	11
1.1.2 Van 1890 tot 1920: een verpletterende meerderheid buitenlanders uit de buurlanden	12
1.1.3 Het Interbellum : de eerste georganiseerde immigratiegolven van buitenlandse arbeidsmigranten	12
1.1.4 Van 1947 tot 1956: het Italiaans decennium	13
1.1.5 De massale immigratie van de jaren '60	17
1.1.6 Van het sluiten van de grenzen voor buitenlandse arbeidskrachten tot de gezinshergroepering	17
1.1.7 De recente immigratie van vluchtelingen en asielzoekers.....	17
1.1.8 De recente evolutie (1991-1996) : de ontwikkeling van de mozaïek van nationaliteiten.....	19
1.2 Een sterk verscheiden regionale lokalisatie.....	20
1.2.1 De evolutie van het aantal buitenlanders in de verschillende gewesten	20
1.2.2 De verdeling van de buitenlandse bevolking in de drie gewesten	21
1.2.3 De regionale verdeling van de buitenlandse bevolking volgens de belangrijkste nationaliteiten.....	21
1.3 De bepalende factoren van de evolutie van de aantallen van de buitenlandse bevolking tussen 1962 en 1996	28
1.3.1 De bepalende rol van het migratiesaldo	29
1.3.2 De nataliteit en de vruchtbaarheid van de buitenlanders verminderen.....	31
1.3.3 De levensverwachting bij de geboorte van de buitenlandse en de Belgische bevolking is identiek.....	32
1.3.4 De onrechtstreekse gevolgen van de wijzigingen in het wetboek betreffende de nationaliteit.....	33
1.4 De bevolkingsevolutie van de voornaamste nationaliteiten tussen 1991 en 1995.....	35
1.5 De evolutie van de geslachts- en leeftijds-structuur van de buitenlandse bevolking	37
1.5.1 De oververtegenwoordiging van mannen in de buitenlandse bevolking is steeds minder uitgesproken	37
1.5.2 De veroudering van de buitenlandse bevolking	43
1.5.2.1 <i>De gemiddelde leeftijd van de buitenlandse bevolking verhoogde snel vanaf 1981</i>	<i>43</i>
1.5.2.2 <i>Steeds minder jonge buitenlanders.....</i>	<i>44</i>
1.5.2.3 <i>Sinds 1970 verdubbelde het aantal buitenlanders van boven de 65 jaar.....</i>	<i>44</i>
1.6 De evolutie van de buitenlandse bevolking volgens burgerlijke staat, van 1981 tot 1991.....	47
1.6.1 Het aandeel alleenstaanden is tussen 1981 en 1991 lichtjes gestegen, zowel bij de Belgen als bij de buitenlanders	47
1.6.2 Tussen 1981 en 1991 is zowel bij de Belgen als bij de buitenlanders het aandeel gehuwden lichtjes gedaald	48
1.6.3 Zowel bij de Belgen als bij de buitenlanders is het aandeel gescheidenen gevoelig gestegen tussen 1981 en 1991	48
1.6.4 Relatief gezien twee maal meer weduwen bij de Belgische dan bij de buitenlandse bevolking.....	48
1.7 De evolutie van de gemengde huwelijken	53
2 NAAR EEN MEER ADEQUATE TYPOLOGIE VOOR DE ALLOCHTONE BEVOLKINGSGROEP	57
2.1 Buitenlanders, immigranten, allochtonen... van conceptuele vaagheid tot statistische verwickelingen	57
2.2 De identificatie van de doelgroepen	60

3	DE DEMOGRAFISCHE EN SOCIAAL-ECONOMISCHE EIGENSCHAPPEN VAN DE ALLOCHTONE BEVOLKINGSGROEP VOLGENS DE 7 GEDEFINIEERDE DOELGROEPEN.....	63
3.1	De ruimtelijke verdeling van de doelgroepen op gemeentelijke en regionale schaal.....	63
3.1.1	In Brussel zijn de verschillende doelgroepen het best vertegenwoordigd.....	63
3.1.2	De distributie van de bevolking van elke doelgroep in de drie Belgische gewesten.....	63
3.1.2.1	<i>Het grootste deel van de Belgen geboren in het buitenland zijn afkomstig van een buurland of van Zaïre, Burundi of Ruanda.....</i>	<i>69</i>
3.1.2.2	<i>Meer dan 75% van de genaturaliseerde immigranten komen uit een Europees land en iets minder dan de helft ervan verblijft in Wallonië.....</i>	<i>70</i>
3.1.2.3	<i>Bijna twee derde van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie worden in Wallonië geteld.....</i>	<i>71</i>
3.1.2.4	<i>Een duidelijk overwicht van Italië, Marokko en Turkije bij de landen van herkomst van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie.....</i>	<i>72</i>
3.1.2.5	<i>De oude immigranten komen voornamelijk uit Frankrijk, Italië, Marokko en Turkije.....</i>	<i>73</i>
3.1.2.6	<i>De verdeling van de nieuwe immigranten volgens het land van herkomst is meer gediversifieerd.....</i>	<i>74</i>
3.1.3	De geografische spreiding van de verschillende doelgroepen.....	76
3.2	De leeftijds- en geslachtskenmerken van de bevolking van de doelgroepen.....	81
3.2.1	De masculiniteitsindex: van oververtegenwoordiging van vrouwen bij de genaturaliseerde immigranten tot oververtegenwoordiging van mannen bij de oude immigranten.....	81
3.2.2	De leeftijdsstructuur van de bevolking van de verschillende doelgroepen.....	82
3.2.2.1	<i>De leeftijds piramide van de Belgische bevolking: een verouderde bevolking, en dit meer uitgesproken in Brussel dan in de twee andere gewesten.....</i>	<i>82</i>
3.2.2.2	<i>De leeftijds piramide van de genaturaliseerde immigranten: een zeer verouderde bevolking.....</i>	<i>89</i>
3.2.2.3	<i>De genaturaliseerden van de tweede en derde generatie: zeer verschillende leeftijdsstructuren volgens de landen van herkomst.....</i>	<i>93</i>
3.2.2.4	<i>De niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie: een gemiddeld zeer jonge bevolking.....</i>	<i>98</i>
3.2.2.5	<i>De oude immigranten: een bevolking die gevoelig ouder is in Wallonië dan in de twee andere landsdelen.....</i>	<i>102</i>
3.2.2.6	<i>De recente immigranten: jongvolwassenen in de meerderheid.....</i>	<i>107</i>
3.3	De kenmerken van de bevolking van de verschillende doelgroepen volgens de burgerlijke stand.....	112
3.3.1	De distributie van de bevolking van elke doelgroep volgens de burgerlijke stand.....	113
3.3.2	Vergelijkende indexcijfers volgens de burgerlijke stand.....	114
3.4	De kenmerken van de bevolking van de verschillende doelgroepen volgens het opleidingsniveau.....	116
3.4.1	De verdeling van de bevolking van elke doelgroep volgens het opleidingsniveau.....	116
3.4.2	Vergelijkende indexcijfers volgens het opleidingsniveau.....	118
3.5	De eigenschappen van de bevolking van de doelgroepen volgens de activiteitsgraad.....	120
3.5.1	De verdeling van de bevolking van de verschillende doelgroepen volgens de activiteitsgraad.....	120
3.5.2	Vergelijkende indexcijfers voor de verschillende doelgroepen.....	122
3.6	De kenmerken van de verschillende doelgroepen volgens het beroep.....	124
3.6.1	De verdeling van de bevolking van de verschillende doelgroepen volgens het beroep.....	125
3.6.2	Vergelijkende indexcijfers voor de verschillende doelgroepen.....	126
4	DE RUIMTELIJKE SPREIDING VAN DE VREEMDE BEVOLKING IN BELGIË.....	129
4.1	De spreiding van de belangrijkste nationaliteiten in België.....	130
4.1.1	De spreiding in 1991.....	130
4.1.1.1	<i>De vreemdelingen uit de buurlanden.....</i>	<i>131</i>
4.1.1.2	<i>De vreemdelingen uit de arbeidsemigratielanden.....</i>	<i>134</i>
4.1.2	De evolutie tussen 1981 en 1991.....	141
4.1.2.1	<i>De vreemdelingen uit de buurlanden.....</i>	<i>142</i>
4.1.2.2	<i>De vreemdelingen uit de arbeidsemigratielanden.....</i>	<i>143</i>

4.2	een analyse en een verklaring van de spreiding in de belangrijkste stadsgewesten op buurtniveau ...	159
4.2.1	De methode.....	159
4.2.2	De globale verdeling van de vreemdelingen over de stadsgewesten.....	160
4.3	Het stadsgewest Antwerpen	162
4.3.1	De migratiegeschiedenis in Antwerpen.....	162
4.3.2	De nationaliteiten afzonderlijk bekeken.....	164
4.3.2.1	<i>De buurlanden.....</i>	<i>164</i>
4.3.2.2	<i>De Zuid-Europeanen.....</i>	<i>166</i>
4.3.2.3	<i>De Marokkanen en de Turken.....</i>	<i>166</i>
4.4	Het stadsgewest Gent.....	169
4.4.1	De migratiegeschiedenis in Gent.....	169
4.4.2	De nationaliteiten afzonderlijk bekeken.....	171
4.4.2.1	<i>De buurlanden.....</i>	<i>171</i>
4.4.2.2	<i>De Marokkanen en Turken.....</i>	<i>172</i>
4.5	Het stadsgewest Hasselt-Genk.....	174
4.5.1	De migratiegeschiedenis in Hasselt-Genk.....	174
4.5.2	De nationaliteiten afzonderlijk bekeken.....	176
4.5.2.1	<i>De buurlanden.....</i>	<i>176</i>
4.5.2.2	<i>De Zuid-Europeanen.....</i>	<i>176</i>
4.5.2.3	<i>De Marokkanen en de Turken.....</i>	<i>178</i>
4.6	Het stadsgewest Charleroi.....	180
4.6.1	De migratiegeschiedenis in Charleroi.....	180
4.6.2	De nationaliteiten afzonderlijk bekeken.....	182
4.6.2.1	<i>De buurlanden.....</i>	<i>182</i>
4.6.2.2	<i>De Zuid-Europeanen.....</i>	<i>182</i>
4.6.2.3	<i>De Marokkanen en de Turken.....</i>	<i>184</i>
4.7	Het stadsgewest Luik	187
4.7.1	De migratiegeschiedenis in Luik.....	187
4.7.2	een Bespreking van de vreemdelingen per nationaliteit.....	189
4.7.2.1	<i>De buurlanden.....</i>	<i>189</i>
4.7.2.2	<i>De Zuid-Europeanen.....</i>	<i>189</i>
4.7.2.3	<i>De Marokkanen en de Turken.....</i>	<i>191</i>
4.8	De vreemdelingen in het Brussels stadsgewest.....	193
4.8.1	Het Brussels stadsgewest.....	193
4.8.2	De spreiding van de nationaliteiten.....	195
4.8.2.1	<i>Twee fundamentele spreidingspatronen met twee geconcentreerde varianten.....</i>	<i>197</i>
4.8.3	De nationaliteiten van naderbij bekeken.....	201
4.8.3.1	<i>De Marokkanen.....</i>	<i>201</i>
4.8.3.2	<i>De Italianen.....</i>	<i>202</i>
4.8.3.3	<i>De Fransen.....</i>	<i>203</i>
4.8.3.4	<i>De Spanjaarden.....</i>	<i>204</i>
4.8.3.5	<i>De Turken.....</i>	<i>205</i>
4.8.3.6	<i>De Britten.....</i>	<i>205</i>
4.8.3.7	<i>De Portugezen.....</i>	<i>206</i>
4.8.3.8	<i>De Grieken.....</i>	<i>207</i>
4.8.3.9	<i>De Nederlanders.....</i>	<i>208</i>
4.8.3.10	<i>De Duitsers.....</i>	<i>208</i>
4.8.3.11	<i>De Zairezen.....</i>	<i>209</i>
4.8.3.12	<i>De Amerikanen.....</i>	<i>210</i>
4.8.3.13	<i>De Japanners.....</i>	<i>210</i>
4.8.3.14	<i>De Denen.....</i>	<i>211</i>
4.8.3.15	<i>De Ieren.....</i>	<i>212</i>
4.8.4	De evolutie van de nationaliteiten tussen 1981 en 1991.....	213
4.8.4.1	<i>De evolutie van het aantal vreemdelingen per nationaliteit.....</i>	<i>213</i>

4.8.4.2	<i>De evolutie van de spreiding</i>	214
4.8.5	De sociaal-ruimtelijke structuur van het stadsgewest en de spreiding van de vreemdelingen.....	221
4.8.5.1	<i>De leeftijdsstructuur en de gemiddelde huishoudengrootte</i>	221
4.8.5.2	<i>De woningen</i>	224
4.8.5.3	<i>De scholing en de sociaal-economische categorieën</i>	228
4.8.6	Een synthese.....	231
4.9	De spreiding van de vreemdelingen in de belangrijkste stadsgewesten: een vergelijking	231
4.9.1	De concentratie- en de segregatie-index	231
4.9.2	De nationaliteiten met elkaar vergeleken	233
4.9.2.1	<i>De vreemdelingen uit de buurlanden</i>	233
4.9.2.2	<i>De Zuid-Europeanen</i>	234
4.9.2.3	<i>De Marokkanen en de Turken</i>	234
4.9.3	De zes stadsgewesten: een samenvatting.....	234
VOETNOTEN		237
BIBLIOGRAFIE		239
LIJST FIGUREN		243
LIJST TABELLEN		247
LIJST KAARTEN		249
SUMMARY		251

INLEIDING

De immigratie van de vreemde bevolking en haar economische en demografische betekenis is sterk gebonden aan de recente economische en sociale geschiedenis van België. Dit land was een emigratieland in de 19^e eeuw en werd een relatief belangrijk immigratieland in de loop van de 20^e eeuw. Verschillende immigratiegolven hebben elkaar opgevolgd, meestal als gevolg van een sterke vraag naar arbeidskrachten. Sinds 1974, in samenhang met de toen dalende economische conjunctuur, geldt in het land een immigratiestop, behalve wanneer het om gezinshereniging of huwelijksmigraties gaat. Niettemin staan de aanwezigheid van vreemdelingen en de zogenaamde ‘problemen’ gekoppeld aan immigratie meer dan ooit in de belangstelling. Het aantal migranten, de implicatie van hun aanwezigheid voor de sociale en politieke structuren van het land, hun integratie in de Belgische maatschappij, de moeilijkheden die in de migrantenbuurten de kop opsteken, de discriminaties op de arbeids- en woningmarkt zijn thema’s die geregeld in de media, in politieke en privé discussies opduiken.

Veel van de standpunten of uitspraken in die context gaan voorbij aan het meer technische probleem van hun definitie: wie is vreemdeling? Men moet hierbij vaststellen dat begrippen zoals ‘buitenlandse bevolking’, ‘bevolking van vreemde nationaliteit’ of ‘migranten’ dikwijls door elkaar gehaald worden en niet alleen door het grote publiek, maar ook door de media, de politieke en zelfs de academische wereld. Zo zijn niet alle mensen die als vreemdelingen worden beschouwd immigranten. De tweede en de derde generatie van de bevolking van vreemde oorsprong hebben strikt genomen geen enkel migratieverleden, gezien ze in België geboren zijn. Het begrip vreemdeling verwijst naar een juridische staat, de nationaliteit, die kan veranderen naargelang de wetgeving, terwijl het feit gemigreerd te hebben een onveranderlijk gegeven is. Bovendien, als men rekening houdt met de mogelijkheden om als niet-Belg de Belgische nationaliteit te verwerven, zijn al diegenen die de publieke opinie als vreemdeling aanvoelt niet noodzakelijkerwijze vreemdelingen in juridisch-administratieve termen. Ze kunnen dus ook niet geteld worden louter op basis van het nationaliteitscriterium. Het is dus wel nuttig om wat orde op zaken te stellen in dit kluwen van verwante en geladen begrippen. Dit is een van de belangrijkste doelstellingen van deze monografie. Daarnaast wordt de nadruk gelegd op de ruimtelijke spreiding van de allochtone bevolking, of met andere woorden de bevolking van buitenlandse oorsprong.

Deze studie geeft voor het eerst een duidelijk beeld van de allochtone bevolking in België, voornamelijk steunend op de volkstelling van 31 maart 1991. De verschillende demografische, sociaal-economische en geografische aspecten van de bevolking van buitenlandse oorsprong wordt in vier grote onderdelen behandeld. Het eerste levert een historische analyse van de buitenlandse immigratie in België en beschrijft de evolutie van het aantal en van de demografische kenmerken van de buitenlandse bevolking sinds het einde van de 19de eeuw. De vreemde bevolking wordt hier gedefinieerd door het nationaliteitscriterium.

In het tweede deel wordt het probleem van de definitie van de bevolking van buitenlandse oorsprong aangepakt. Deze bevolking wordt in zes doelgroepen onderverdeeld, waarbij ter vergelijking eveneens de autochtone bevolking – de Belgen die in België zelf geboren zijn – gevoegd wordt. De zes groepen worden afgebakend op basis van de volgende criteria: de nationaliteit op het ogenblik van de volkstelling, de nationaliteit bij de geboorte, de woonplaats bij de geboorte en de woonplaats vijf jaar voor de uitvoering van de volkstelling.

In het volgende onderdeel worden de demografische en sociaal-economische kenmerken, samen met de geografische spreiding van deze zes groepen en de autochtone bevolking besproken. Het gaat om een louter beschrijvende analyse, die verschillen en soms sociale ongelijkheden tussen die bevolkingsgroepen duidelijk maakt op het vlak van geslacht, leeftijd, burgerlijke stand, opleidingsniveau, staat van werkzaamheid, beroep en ruimtelijke spreiding.

In het laatste deel wordt de ruimtelijke spreiding van de vreemde bevolking besproken. Opnieuw wordt er overgeschakeld naar het nationaliteitscriterium. Zowel de spreiding en haar evolutie tussen de laatste twee volkstellingen over gans het land wordt besproken als de spreiding binnen de grote concentratiezones, met name de grote stadsgewesten, waaraan de Limburgse mijngemeenten toegevoegd zijn. Voor het Brussels stadsgewest, waar de grootste aantallen vreemdelingen geconcentreerd zijn, worden eveneens de evolutie

van hun sociaal-economische en woonkenmerken geanalyseerd. Daardoor verkrijgt men een duidelijk beeld van de kenmerken die de ruimtelijke spreiding en haar evolutie verklaren binnen het kader van de arbeids- en de woningmarkt.

De onderdelen die betrekking hebben op de ruimtelijkse spreiding van de allochtone bevolking (deel 4 en een onderdeelje van deel 3) en de cartografie werden uitgevoerd door de medewerkers van het Instituut voor Sociale en Economische Geografie van de Katholieke Universiteit Leuven, onder leiding van Christian Kesteloot. De eerste drie delen zijn van de hand van de onderzoekers van het Institut de Démographie van de Université Catholique de Louvain onder leiding van Michel Poulain. Wij danken hierbij het Nationaal Instituut voor Statistiek en de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden en meer bepaald de Heer Bogdan Van doninck voor de financiering van het onderzoek, het Steunpunt Demografie van de VUB/RUG en in het bijzonder de Heer Patrick Deboosere voor het berekenen van de gegevens, de collega's Ronald Lesthaeghe en Herman Van der Haegen voor de wetenschappelijke coördinatie van de censusmonografieën en tenslotte Fred Guldentops en Pascale Mistiaen voor het vertaalwerk.

T. Eggerickx
GéDAP - UCL
Place Montesquieu 1 (B 7)
1348 Louvain-la-Neuve
Tél: 010/47.29.67
Eggerickx@spri.ucl.ac.be

M. Poulain
GéDAP - UCL
Place Montesquieu 1 (B 7)
1348 Louvain-la-Neuve
Tél: 010/47.41.53
Poulain@spri.ucl.ac.be

C. Kesteloot
ISEG - KUL
W. de Croylaan 42
3001 Heverlee
Tel: 016/32.24.32
Chris.Kesteloot@geo.kuleuven.
ac.be

1 CIJFERMATIGE EN DEMOGRAFISCHE EVOLUTIE VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING IN BELGIË VANAF HET EINDE VAN DE 19E EEUW

1.1 VAN 1890 TOT 1996 VERVIJFVONDIGDE DE BUITENLANDSE BEVOLKING IN BELGIË

In één eeuw vervijfvoudigde de buitenlandse bevolking in België, gaande van 171000 mensen in 1890 tot bijna 910000 begin 1996. Van nog geen 3% op het einde van de vorige eeuw, is de de buitenlandse bevolking aangegroeid tot 9% van de totale bevolking. In 1890 werd het belangrijkste deel van deze groep vertegenwoordigd door een klein aantal nationaliteiten. Tegenwoordig bestaat ze uit een mozaïek van uiteenlopende nationaliteiten, waarbij enkele toch nog aanzienlijk sterker vertegenwoordigd zijn dan andere. Meer algemeen gesproken is het grootste deel van de vreemdelingen nog net als vroeger uit Europese landen afkomstig. Het aandeel Europese vreemdelingen, dat in 1961 nog 95% van de totale buitenlandse bevolking bedroeg, is sindsdien wel gedaald ten voordele van buitenlanders die uit een Afrikaans land zijn gemigreerd. Deze laatsten maakten in 1996 bijna 20% uit van de buitenlandse bevolking, terwijl de Europeanen nog slechts 73% uitmaakten. Tot hier een zeer algemeen overzicht. We zullen nu de evolutie van deze bevolkingsgroepen meer in detail bestuderen, in relatie tot de verschillende immigratiegolven die de Belgische geschiedenis de afgelopen twee eeuwen kleur hebben gegeven.

1.1.1 MEER EMIGRANTEN DAN IMMIGRANTEN IN DE 19E EEUW

Het aantal buitenlanders in België tijdens de 19^e eeuw, is door het gebrek aan adequate gegevens niet exact gekend. Men gaat ervan uit dat hun relatief aandeel stabiel bleef, fluctuerend tussen 2 en 3,5% van de totale bevolking. Deze vreemdelingen kwamen vooral uit de buurlanden. De experimentele volkstelling van de stad Brussel in 1842 telde iets meer dan 7000 buitenlanders, of 6% van de totale bevolking. Onder hen waren de Fransen met 45% veruit de grootste groep, gevolgd door de Nederlanders en de Duitsers met elk 19%, en de Britten met 11%. Volgens de statistieken van de Franse administratie verbleven er 35000 Franse staatsburgers in België in 1861 en 52000 in 1881. De Franse immigratie in België in de 19^e eeuw was gekarakteriseerd door een versnippering van uitgeoefende beroepen. Hoewel de geschoolde arbeiders, vooral in de sectoren van de leerbewerking, de verfindustrie en de confectie, het grootst in aantal waren, merkte men toch ook journalisten op, theaterkunstenaars, industriëlen, proletariërs die in de Waalse steenkoolmijnen werkten,... Net als bij de Fransen bestond het grootste deel van de Nederlandse en Duitse immigranten uit geschoolde arbeiders. En toch speelden vorige eeuw ook Duitse zakenlui, groothandelaars, bankiers en reders een belangrijke economische rol in Antwerpen. De meest authentieke en homogene groep tenslotte was die van de Britten. Dit waren bijna uitsluitend welgestelde burgers, die zich in Brussel en vooral in Brugge hebben gevestigd.

België was vorige eeuw ook gastland voor politieke vluchtelingen en andere bannelingen. Maar hoewel illustere namen zoals Marx, Engels, generaal Boulanger, Victor Hugo en J.-B. Clément hier onderdak vonden, bleven de absolute aantallen toch bescheiden. Het vermelden waard zijn toch de 'bannelingen van het Tweede Rijk', Parijzenaars die naar Brussel zijn gevlucht na de nederlaag van 1871, 'Communards' en 'Boulangisten', samen met Duitse anarchisten en socialisten...

In de 19e eeuw kende België dus geen belangrijke, systematische en georganiseerde immigratiegolven; de immigratie gebeurde veelal individueel of op gezinsbasis. Bovendien was het migratiesaldo negatief. Deze migratieverliezen, klein in absolute aantallen, waren gericht naar de Verenigde Staten en vooral naar de buurlanden, in een economische regio die het noorden van Frankrijk, het zuiden van Nederland en het Duitse Rijnland omvatte. De omvang van deze emigratiestromen schommelde nogal sterk, omdat er naast de definitieve ook tijdelijke migranten en seizoenarbeiders bij waren.

1.1.2 VAN 1890 TOT 1920: EEN VERPLETTERENDE MEERDERHEID BUITENLANDERS UIT DE BUURLANDEN

In de 20^e eeuw keerde het tij. Van een uitwijkingsgebied veranderde België geleidelijk aan in een immigratieland. Het is pas sinds de volkstelling van 1890 dat de nationaliteit gekend is van de inwoners van België. De 170000 buitenlanders die op dat ogenblik geteld werden, vertegenwoordigden slechts 2,8% van de totale bevolking. De grote meerderheid van de buitenlanders (93%) kwam uit Nederland, Frankrijk, Duitsland en het Groothertogdom Luxemburg. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog waren dit nog steeds de belangrijkste groepen (samen 86%) van de 254000 vreemdelingen in België. Terwijl in 1890 de Nederlanders nog de meest omvangrijke groep vormden, was het in 1910 aan de Fransen om de eerste plaats onder de verschillende buitenlandse nationaliteiten in België in te nemen. Het ging vooral om een stedelijke bevolking – in 1910 woonde 48% van de vreemdelingen in Antwerpen, Gent, Brussel en Luik – met meer vrouwen dan mannen. In 1910 telde men onder de buitenlandse bevolking 92 mannen per 100 vrouwen. Tien jaar later was deze index gedaald tot 85 mannen per 100 vrouwen. Kinderverzorgsters, dienstmeisjes en leden van in Frankrijk verboden religieuze ordes waren zeer talrijk.

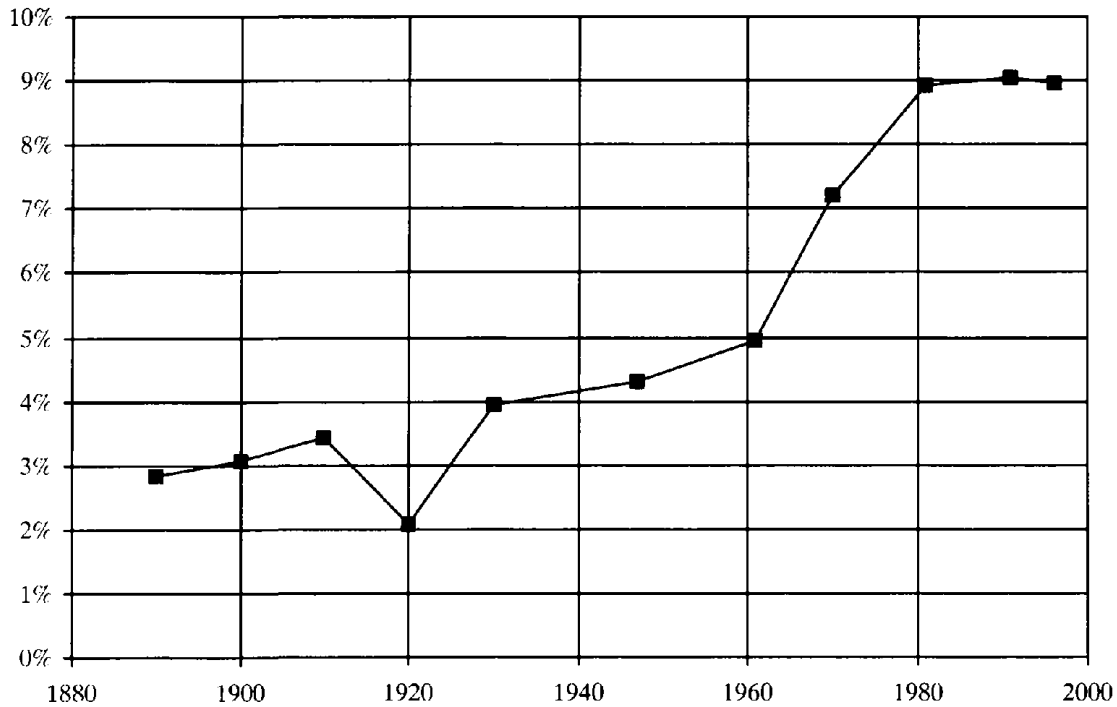
Tussen 1910 en 1920 daalde het aantal buitenlanders tot 100000, waardoor ze in 1920 nog slechts 2% vertegenwoordigden van de totale bevolking van het Koninkrijk. Hoewel de buitenlanders afkomstig uit de buurlanden met 80% nog altijd in de meerderheid waren, waren hun aantallen toch gedaald: met 16% voor de Fransen, 44% voor de Luxemburgers, 45% voor de Nederlanders en vooral 86% voor de Duitsers. De vermindering van het aantal Duitsers was vooral een gevolg van maatregelen genomen door de Belgische regering, die er kort na de Eerste Wereldoorlog bij de Duitsers op aandrang om terug te keren naar hun vaderland.

1.1.3 HET INTERBELLUM : DE EERSTE GEORGANISEERDE IMMIGRATIEGOLVEN VAN BUITENLANDSE ARBEIDSMIGRANTEN

Hoewel de buitenlanders uit de buurlanden nog altijd in de meerderheid waren, zakte hun relatief aandeel van 80 tot 50%. De Fransen en de Nederlanders bleven de best vertegenwoordigde nationaliteiten. Gelijktijdig ontwikkelden zich twee nieuwe migratiegolven, met een verdere oorsprong. De ene kwam van Italië en de andere vond zijn oorsprong in Centraal-Europa. (Noord-) Italië en Polen, en in mindere mate Hongarije, Tsjechië, Joegoslavië en de Oekraïne leverden de eerste regimenten arbeidsmigranten. In de 10 jaar tussen 1920 en 1930 vertienvoudigden de Italianen en de Polen hun aantal om respectievelijk de 3^e en 4^e plaats te bezetten in de buitenlandse ranglijsten. Het waren vooral mannelijke arbeidskrachten die beantwoordden aan de eisen van een industrie in heropleving na de Eerste Wereldoorlog. De exploitatie van de Kempense steenkoolmijnen, maar ook de professionele en sociale mobiliteit van de Belgische arbeiders die de meest hachelijke, gevaarlijke en ongezonde jobs de rug toe keerden, maakten een immigratie van buitenlandse arbeidskrachten noodzakelijk om deze tendensen te compenseren. In 1923 waren 10% van de mijnwerkers van buitenlandse nationaliteit en in 1930 steeg deze proportie tot 18%.

Bij deze economische immigratiegolf voegde zich een politieke immigratiestroom met Italianen op de vlucht voor het fascisme, Poolse Joden die het totalitaire regime van maarschalk Pilsudski en zijn erfgenamen verwierpen en Republikeinen uit Spanje.

Figuur 1. De evolutie van het aandeel buitenlanders in België van 1890 tot 1996

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

1.1.4 VAN 1947 TOT 1956: HET ITALIAANS DECENNIUM

De laagconjunctuur van de jaren '30 en de wens om voorrang te geven aan de autochtone arbeidskrachten door de beschikbare jobs voor hen te reserveren, brachten de Belgische regering ertoe maatregelen te treffen om de buitenlandse immigratie te controleren en beperken. Vlak na de Tweede Wereldoorlog, tijdens een gunstige economische periode gekenmerkt door de 'nationale wederopbouw' en door de 'strijd om de steenkool', herstelde de buitenlandse immigratie zich, maar deze keer was ze geïstitutionaliseerd, met bilaterale akkoorden die de nood aan arbeidskrachten, meer bepaald in de extractieve industrie, moest lenigen. Van toen af aan waren het de betrokken regeringen die de modaliteiten van de immigratie bepaalden: het volume, de kwaliteit, de vergoedingen, ...

Tabel 1. De evolutie van de buitenlandse bevolking in België volgens nationaliteit

Nationaliteit	1890	1900	1910	1920	1930	1947	1961	1970	1981	1991	1996
Duitsland	47338	53758	57010	7960	12070	14067	14951	22956	27619	27924	31818
Oostenrijk	1427	2991	5927	714	1611	1586	1411	1490	1306	1052	1259
Denemarken		394	458	343	782	384	442	638	1722	2516	3151
Spanje		432	800	1195	3009	3245	15787	67534	58255	51318	48322
Frankrijk	45430	56576	80765	67309	74163	66416	61438	86658	103512	93363	100888
Griekenland		147	285	530	1452	1270	9797	22354	21230	20461	19863
Ierland				185	77	255	330	1019	2364	3178	
Italië	1711	3543	4490	3723	33491	84134	200086	249490	279700	240127	210656
Luxemburg	9716	10417	10367	5793	9587	9446	6850	7018	6013	4646	4563
Noorwegen		402	194	568	353	878	908	790	770	1138	
Nederland	56306	63923	70950	39051	65200	63700	50175	61261	66233	65294	77157
Portugal		69	127	202	654	466	933	7177	10482	18528	23925
Verenigd Koninkrijk	4523	5748	6974	6276	11410	10328	9979	15340	23080	23129	25974
Zweden		471	253		518	323	562	920	1198	2732	3089
Europese Unie					214800	255795	373544	544074	602159	552224	554181
Finland				215	4522	4117	6923	3663	1112	720	895
Hongarije				5329	50626	58542	32009	18370	7642	4871	5371
Polen				1770	6094	4023	3736	3748	3225	2409	2282
Zwitserland	1582	2231	2335	712	10866	5587	2659	1758	642	439	706
(ex-)Tsjecho-Slowakije		414	759	428	1350	590	320	20312	63587	85303	81744
Turkije		2351	7491	3823	8843	9173	5659	2507	680	652	2090
(ex-)U.S.S.R.	931			170	7711	4233	4774	5235	5861	5872	8117
(ex-)Joegoslavië		1501	1777	807	5118	5655	1581	1407	891	2524	4897
Andere Europese landen											
Alle Europese landen	168964	204495	251488	146767	309930	347715	431417	601295	686077	655605	661757
(Volksrepubliek) China		19	111	52	381	221	340	786	679	2334	3396
India							111	609	1467	2643	2817
Indonesië				18	58	16	222	482	689	661	804
Iran								962	1703	1438	
Israël								1498	1909	1960	
Japan		10	29		49	25	63	503	2034	3070	3669
Libanon								1497	1843	1667	
Pakistan							17	125	1291	1833	1657
Taiwan (Formosa)								609	574	542	
Vietnam								988	343	563	
Andere Aziatische landen		75	90	171	770	495	1864	4128	3096	5294	6855
Alle Aziatische landen		104	230	241	1316	769	2617	6633	14810	22207	25368
Algerije							202	6621	10796	10692	9504
Burundi								339	455	409	679
Ivoorkust									523	345	446
Mauritius									530	713	816
Marokko							461	39294	105133	142098	140303
Ruanda							362	534	521	813	900
Tunesië								204	2201	6871	5315
Zaire			15	28	98	10	2585	5244	8575	11828	12210
Andere Afrikaanse landen		126	111	144	1634	1838	489	1710	3935	9039	9325
Alle Afrikaanse landen		126	126	172	1732	1848	4303	55943	137339	182253	179498
Brazilië		118	241	19	222	100	159	425	528	1048	1374
Canada		34	39		312	403	1769	1707	1542	1574	1913
Chili									1090	1309	1280
Colombia									515	565	706
Verenigde Staten	414	778	998		2230	1993	3458	12676	11536	11502	11959
Haiti									522	231	229
Andere Amerikaanse landen		324	688	1629	1596	700	575	2256	2089	2752	3421
Alle Amerikaanse landen	414	1254	1966	1648	4360	3196	5961	17064	17822	18981	20882
Australië		23	18	62	105	56	52	233	297	441	513
Andere landen van Oceanië		59	128		9	5		100	56	124	131
Alle landen van Oceanië		82	146	62	114	61	52	333	353	565	644
Vluchtelingen									20333	20404	21134
Staatlozen							8762	14566	1843	840	486
Nationaliteit onbekend	2060		591	787	1778	14030	355	448			
Alle buitenlanders	171438	206061	254547	149677	319230	367619	453467	696282	878577	900855	909769

De nationaliteiten waarvoor de volkstelling geen informatie verschaft staan in het grijs maar worden meegerekend bij de rubriek "andere nationaliteiten..."

Van 1890 tot 1920 hebben de cijfers van het Verenigd Koninkrijk ook betrekking op Ierland.

Van 1890 tot 1910 hebben zitten in de cijfers van Oostenrijk ook die van Hongarije.

In 1961 houdt het cijfer van Ruanda ook dat van Burundi in.

De volkstelling van 1890 verschaft geen enkele informatie voor de rubriek "Andere Europese landen" of "Andere Amerikaanse landen". De titel "Alle landen van..." is dus gewoon de som van alle nationaliteiten die in de volkstelling meegerekend worden.

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek - gegevens van de volkstellingen

Tabel 1 (vervolg). Het relatief aandeel van elke nationaliteit in de totale buitenlandse bevolking

Nationaliteit	1890	1900	1910	1920	1930	1947	1961	1970	1981	1991	1996
Duitsland	27,6%	26,1%	22,4%	5,3%	3,8%	3,8%	3,3%	3,3%	3,1%	3,1%	3,5%
Oostenrijk	0,8%	1,3%	2,3%	0,5%	0,5%	0,4%	0,3%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%
Denemarken		0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%	0,3%	0,3%
Spanje		0,2%	0,4%	0,8%	0,9%	0,9%	3,5%	9,7%	6,6%	5,7%	5,3%
Frankrijk	26,5%	27,5%	31,7%	45,0%	23,2%	18,1%	13,5%	12,4%	11,8%	10,4%	11,0%
Griekenland		0,1%	0,1%	0,4%	0,5%	0,3%	2,2%	3,2%	2,4%	2,3%	2,2%
Ierland					0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,3%	0,3%
Italië	1,0%	1,7%	1,8%	2,5%	10,5%	22,9%	44,1%	35,8%	31,8%	26,7%	23,2%
Luxemburg	5,7%	5,1%	4,1%	3,9%	3,0%	2,6%	1,5%	1,0%	0,7%	0,5%	0,5%
Noorwegen			0,2%	0,1%	0,2%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Nederland	32,8%	31,0%	27,9%	26,1%	20,4%	17,3%	11,1%	8,8%	7,5%	7,2%	8,5%
Portugal		0,0%	0,1%	0,2%	0,2%	0,1%	0,2%	1,0%	1,2%	1,8%	2,6%
Verenigd Koninkrijk	2,6%	2,5%	2,7%	4,2%	3,6%	2,8%	2,2%	2,2%	2,6%	2,6%	2,9%
Zweden			0,2%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,3%	0,3%
Europese Unie					67,3%	69,6%	82,4%	78,1%	68,5%	61,3%	60,9%
Finland							0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%
Hongarije				0,1%	1,4%	1,1%	1,5%	0,5%	0,1%	0,1%	0,1%
Polen				3,6%	15,9%	15,9%	7,1%	2,6%	0,9%	0,5%	0,6%
Zwitserland	0,9%	1,1%	0,9%	1,2%	1,9%	1,1%	0,8%	0,5%	0,4%	0,3%	0,3%
(ex-)Tjecho-Slowakije				0,5%	3,4%	1,5%	0,6%	0,3%	0,1%	0,0%	0,1%
Turkije		0,2%	0,3%	0,3%	0,4%	0,2%	0,1%	2,9%	7,2%	9,5%	9,0%
(ex-)U.S.S.R.	0,5%	1,1%	2,9%	2,6%	2,8%	2,5%	1,2%	0,4%	0,1%	0,1%	0,2%
(ex-)Joegoslavië				0,1%	2,4%	1,2%	1,1%	0,8%	0,7%	0,7%	0,9%
Andere Europese landen		0,7%	0,7%	0,5%	1,6%	1,5%	0,3%	0,2%	0,1%	0,3%	0,5%
Alle Europese landen	98,6%	99,2%	98,8%	98,1%	97,1%	94,6%	95,1%	86,4%	78,1%	72,8%	72,7%
(Volksrepubliek) China		0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,3%	0,4%
India							0,0%	0,1%	0,2%	0,3%	0,3%
Indonesië				0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Iran									0,1%	0,2%	0,2%
Israel									0,2%	0,2%	0,2%
Japan		0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,3%	0,4%
Libanon									0,2%	0,2%	0,2%
Pakistan							0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,2%
Taiwan (Formosa)									0,1%	0,1%	0,1%
Vietnam									0,1%	0,0%	0,1%
Andere Aziatische landen		0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,1%	0,4%	0,6%	0,4%	0,6%	0,8%
Alle Aziatische landen		0,1%	0,1%	0,2%	0,4%	0,2%	0,6%	1,0%	1,7%	2,5%	2,8%
Algerije							0,0%	1,0%	1,2%	1,2%	1,0%
Burundi								0,0%	0,1%	0,0%	0,1%
Ivoorkust									0,1%	0,0%	0,0%
Mauritius									0,1%	0,1%	0,1%
Marokko							0,1%	5,6%	12,0%	15,8%	15,4%
Ruanda							0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Tunesië							0,0%	0,3%	0,8%	0,7%	0,6%
Zaire			0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,8%	1,0%	1,3%	1,3%
Andere Afrikaanse landen		0,1%	0,0%	0,1%	0,5%	0,5%	0,1%	0,2%	0,4%	1,0%	1,0%
Alle Afrikaanse landen		0,1%	0,0%	0,1%	0,5%	0,5%	0,9%	8,0%	15,6%	20,2%	19,7%
Brazilië		0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%
Canada		0,0%	0,0%		0,1%	0,1%	0,4%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%
Chili									0,1%	0,1%	0,1%
Colombia									0,1%	0,1%	0,1%
Verenigde Staten	0,2%	0,4%	0,4%		0,7%	0,5%	0,8%	1,8%	1,3%	1,3%	1,3%
Haiti									0,1%	0,0%	0,0%
Andere Amerikaanse landen		0,2%	0,3%	1,1%	0,5%	0,2%	0,1%	0,3%	0,2%	0,3%	0,4%
Alle Amerikaanse landen	0,2%	0,6%	0,8%	1,1%	1,4%	0,9%	1,3%	2,5%	2,0%	2,1%	2,3%
Australië		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
Andere landen van Oceanië		0,0%	0,1%		0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Alle landen van Oceanië		0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%
Vuchtelingen									2,3%	2,3%	2,3%
Staatlozen							1,9%	2,1%	0,2%	0,1%	0,1%
Nationaliteit onbekend	1,2%		0,2%	0,5%	0,6%	3,8%	0,1%	0,1%			
Alle buitenlanders	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen

Tabel 1 (vervolg). De jaarlijkse groeipercentages van elke buitenlandse nationaliteit

Nationaliteit	1900-1910	1910-1920	1920-1930	1930-1947	1947-1961	1961-1970	1970-1981	1981-1991	1991-1996
Duitsland	0,60%	-8,60%	5,16%	0,97%	0,45%	5,95%	1,85%	0,11%	2,79%
Oostenrijk	9,82%	-8,80%	12,56%	-0,09%	-0,79%	0,62%	-1,12%	-1,94%	3,94%
Denemarken	1,62%	-2,51%	12,80%	-2,99%	1,08%	4,93%	15,45%	4,61%	5,05%
Spanje	10,83%	3,28%	15,18%	0,46%	27,61%	36,42%	-1,25%	-1,19%	-1,17%
Frankrijk	4,28%	-1,67%	1,02%	-0,61%	-0,54%	4,56%	1,77%	-0,98%	1,44%
Griekenland	9,39%	8,60%	17,40%	-0,74%	47,96%	14,24%	-0,46%	-0,36%	-0,58%
Ierland				-3,43%	16,51%	3,27%	18,98%	13,20%	6,89%
Italië	2,67%	-1,71%	79,98%	8,89%	9,84%	2,74%	1,10%	-1,41%	-2,45%
Luxemburg	-0,05%	-4,41%	6,55%	-0,09%	-1,96%	0,27%	-1,30%	-2,27%	-0,36%
Noorwegen		-5,17%	19,28%	-2,23%	10,62%	0,38%	-1,18%	-0,25%	9,56%
Nederland	1,10%	-4,50%	6,70%	-0,14%	-1,52%	2,45%	0,74%	-0,14%	3,63%
Portugal	8,41%	5,91%	22,38%	-1,69%	7,16%	74,36%	4,19%	5,77%	8,95%
Verenigd Koninkrijk	2,13%	-1,04%	8,27%	-0,56%	-0,24%	5,97%	4,59%	0,02%	2,46%
Zweden		-4,63%	14,43%	-2,81%	5,29%	7,08%	2,75%	12,80%	2,61%
Finland						0,47%	2,34%	11,26%	29,88%
Hongarije			200,33%	-0,53%	4,87%	-5,23%	-6,33%	-3,53%	4,86%
Polen			85,00%	0,92%	-5,24%	-4,73%	-5,31%	-3,63%	2,05%
Zwitserland	0,47%	-2,42%	24,43%	-2,00%	-0,51%	0,04%	-1,27%	-2,53%	-1,05%
(ex-) Tsjecho-Slowakije			142,61%	-2,86%	-3,74%	-3,76%	-5,77%	-3,16%	12,16%
Turkije	8,33%	-4,36%	21,54%	-3,31%	-3,27%	694,17%	19,37%	3,42%	-0,83%
(ex-) U.S.S.R.	21,86%	-4,80%	13,13%	0,22%	-2,74%	-6,19%	-6,63%	-0,41%	44,11%
Joegoslavië			443,59%	-2,65%	0,91%	1,07%	1,09%	0,02%	7,85%
Andere Europese landen						-1,22%	-3,33%	18,33%	18,80%
Alle Europese landen	2,30%	-4,16%	11,12%	0,72%	1,72%	4,38%	1,28%	-0,44%	0,19%
(Volksrepubliek) China	48,42%	-5,32%	63,27%	-2,47%	3,85%	14,58%	-1,24%	24,37%	9,10%
India						49,85%	12,81%	8,02%	1,32%
Indonesië			22,22%	-4,26%	91,96%	13,01%	3,90%	-0,41%	4,33%
Iran								7,70%	-3,11%
Israël								2,74%	0,53%
Japan	19,00%	-10,00%		-2,88%	10,86%	77,60%	27,67%	5,09%	3,90%
Libanon								2,31%	-1,91%
Pakistan						70,59%	84,80%	4,20%	-1,92%
Taiwan (Formosa)								-0,57%	-1,11%
Vietnam								-6,53%	12,83%
Andere Aziatische landen								7,10%	5,90%
Alle Aziatische landen	12,12%	0,48%	44,61%	-2,45%	17,17%	17,05%	11,21%	4,99%	2,85%
Algerije						353,08%	5,73%	-0,10%	-2,22%
Burundi							3,11%	-1,01%	13,20%
Ivoorkust								-3,40%	5,86%
Mauritius								3,45%	2,89%
Marokko						935,96%	15,23%	3,52%	-0,25%
Ruanda						5,28%	-0,22%	5,60%	2,14%
Tunesië						108,77%	19,29%	-0,81%	-3,17%
Zaire		8,67%	25,00%	-5,28%	1839,29%	11,43%	5,77%	3,79%	0,65%
Andere Afrikaanse								12,97%	0,63%
Alle Afrikaanse landen	0,00%	3,65%	90,70%	0,39%	9,49%	133,34%	13,23%	3,27%	-0,30%
Brazilië	10,42%	-9,21%	106,84%	-3,23%	4,21%	18,59%	2,20%	9,85%	6,22%
Canada	1,47%	-10,00%		1,72%	24,21%	-0,39%	-0,88%	0,21%	4,31%
Chili								2,01%	-0,44%
Colombia								0,97%	4,99%
Verenigde Staten	2,83%	-10,00%		-0,63%	5,25%	29,62%	-0,82%	-0,03%	0,79%
Haiti								-5,57%	-0,17%
Andere Amerikaanse landen								3,17%	4,86%
Alle Amerikaanse landen	5,68%	-1,62%	16,46%	-1,57%	6,18%	20,70%	0,40%	0,65%	2,00%
Australië	-2,17%	24,44%	6,94%	-2,75%	-0,51%	38,68%	2,50%	4,85%	3,27%
Andere landen van Oceanië	11,69%			-2,61%			-4,00%	12,14%	1,13%
Alle landen van Oceanië	7,80%	-5,75%	8,39%	-2,73%	-1,05%	60,04%	0,55%	6,01%	2,80%
Vluchtelingen								0,03%	0,72%
Staatlozen						7,36%	-7,94%	-5,44%	-8,43%
Nationaliteit onbekend		3,32%	12,59%	40,53%	-6,96%	2,91%	-9,09%		
Alle buitenlanders	2,35%	-4,12%	11,33%	0,89%	1,67%	5,95%	2,38%	0,25%	0,20%

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen

In 1947 telde men meer dan 367000 buitenlanders in België, dit is 4,3% van de totale Belgische bevolking. Hoewel de Fransen en de Nederlanders nog steeds goed vertegenwoordigd waren, vormden de Italianen vanaf 1947 de belangrijkste buitenlandse groep. Hoewel onregelmatig, voltrok de Italiaanse immigratie zich toch op een intensieve manier tot 1956. De ramp in de steenkoolmijn van Bois-du-Cazier, in Marcinelle, drukte haar stempel op de Italiaanse aanwezigheid in België. Van de 262 slachtoffers waren er 136 Italianen. Zich bewust van de gevaarlijke omstandigheden waarin hun staatsburgers moesten werken, verscherpten de Italiaanse autoriteiten hun eisen en oriënteerden op die manier onrechtstreeks de rekrutering van arbeidskrachten naar andere landen, zoals Spanje, Griekenland, Marokko of Turkije. Maar ondanks de

Italiaanse blokkade van de officiële immigratiestroom gingen de gezinshergroeperingen en individuele migraties toch nog verder. In 1961 waren de Italianen met meer dan 200000 in België en vertegenwoordigden zij 44% van de buitenlandse bevolking. Tien jaar later benaderde hun aantal de 250000, maar daalde hun relatief aandeel in de buitenlandse gemeenschap tot 36%.

1.1.5 DE MASSALE IMMIGRATIE VAN DE JAREN '60

Tussen de volkstellingen van 1961 en 1970 is het aantal buitenlanders in België gestegen van 450000 tot bijna 700000 personen. Het decennium 1920-1930 buiten beschouwing gelaten, is het in deze periode dat de stijging van de buitenlanders zich het sterkst manifesteerde. De economische groei en de verhoogde vraag naar laaggeschoolde arbeidskrachten, meer bepaald in de bouwindustrie en in enkele dienstensectoren, kenmerkend voor de 'golden sixties' maakten een meer overvloedige, verder afgelegene en gediversifieerde rekrutering noodzakelijk. Op deze wijze verhoogde het aantal Spanjaarden van 3200 in 1947 tot 16000 in 1961 en tot meer dan 67000 in 1970. Op dat ogenblik waren zij na de Fransen de meest talrijke groep, maar ver achter de Italianen. Het aantal Grieken en Portugezen steeg even snel. In 1947 telde men iets meer dan 1000 Grieken en nauwelijks 500 Portugezen. Twintig jaar later waren zij met respectievelijk 22000 en meer dan 7000. Zo ook gingen de aantallen Turken en Marokkanen, wier aanwezigheid in het begin van de jaren '60 nog onbetekenend was, sterk stijgen. Van 1961 tot 1970 steeg het aantal Turken van 320 tot 20300, dat van de Marokkanen steeg van 460 tot 39300.

1.1.6 VAN HET SLUITEN VAN DE GRENZEN VOOR BUITENLANDSE ARBEIDSKRACHTEN TOT DE GEZINSHERGROEPERING

Van 1947 tot 1974 beperkte het beleid van de opeenvolgende regeringen zich tot het openen en sluiten van de immigratiedeuren, naargelang de noden van het ogenblik. De immigratie had vooral een economische functie, enerzijds om groei te verzekeren door de inflatiedruk op de lonen te reduceren, anderzijds door als buffer te dienen voor conjunctuurschommelingen op de arbeidsmarkt. En dan zakte de oliemarkt voor een eerste maal in elkaar in 1973 en volgde de economische recessie. België volgde het voorbeeld van de meeste Europese landen en besloot haar grenzen te sluiten voor immigratie van ongeschoolde arbeidskrachten. Vanaf nu werden arbeidsvergunningen nog enkel gegeven aan geschoolde buitenlandse arbeidskrachten.

Rekening houdend met de kritieke economische situatie in hun land van oorsprong wensten de meeste arbeiders niet terug te keren. Het overaandeel van de mannelijke bevolking binnen deze immigrantenpopulatie, de druk die door enkele humanitaire groeperingen werd uitgeoefend en de wens om de veroudering tegen te gaan, stimuleerden de regering om gezinshergroeperingen toe te laten. Van tijdelijk tot conjunctuurgebonden, transformeerde de arbeidsmigratie zich tot definitief. Van een louter mannelijke en volwassen aangelegenheid was ze nu ook familiaal geworden. Dankzij gezinshergroepering en een hoge vruchtbaarheid, lieten de Marokkaanse en Turkse bevolkingsgroepen veel geboortes optekenen in België¹. En ondanks het progressief opdrogen van het migratiepotentieel van de gezinshergroeperingen en aanpassingen in de wetgeving die het behalen van de Belgische nationaliteit bevorderen, is het aantal Turken en Marokkanen gevoelig gestegen tussen 1970 en 1991, gaande van respectievelijk 20000 tot 85000, en van 39000 tot 142000 (tabel 1).

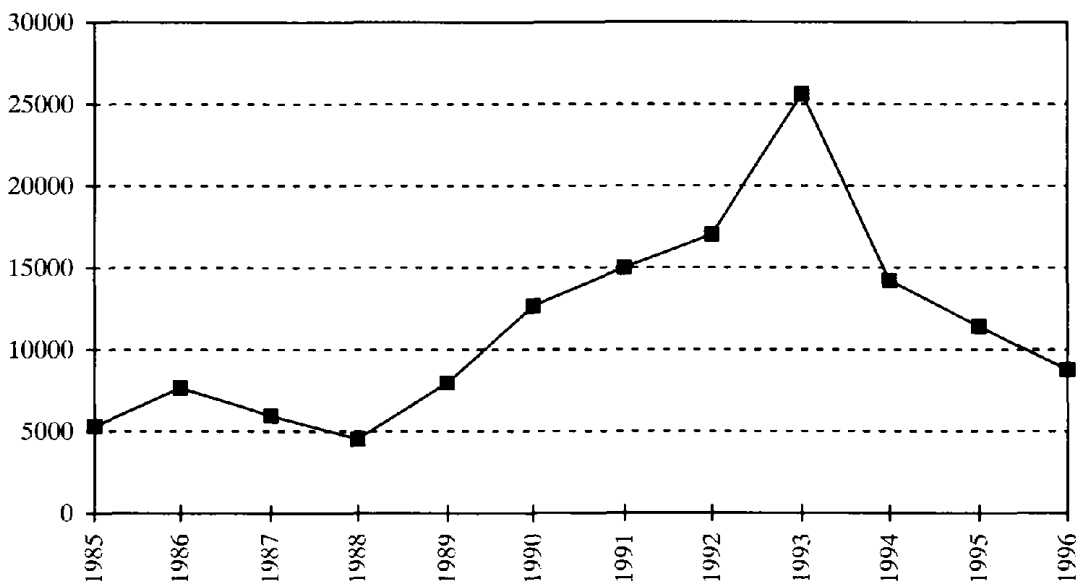
1.1.7 DE RECENTE IMMIGRATIE VAN VLUCHTELINGEN EN ASIELZOEKERS

Hoewel de volkstelling van 1991 meer dan 900000 buitenlanders in België telde, vijf maal meer dan een eeuw daarvoor, werd het decennium 1981-1991 voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog gekenmerkt door een vertraging van de demografische groei van de buitenlandse bevolking. De migratiesaldi waren echter ruimschoots positief geworden sinds 1989, daar waar ze negatief waren in het begin van de jaren '80 (tabel 4 en figuur 10). De immigratie van de gezinshergroeperingen werd geleidelijk aan vervangen door een nieuwe fase, een immigratiefase van politieke en economische vluchtelingen en andere asielzoekers², mensen die economische moeilijkheden, gewapende conflicten, etnische en religieuze discriminaties ontvluchten. Algemeen gesproken vergrootte de emigratiedruk door een verscherping van de sociaal-

economische kloof tussen Noord en Zuid. Op die manier zijn er sinds het midden van de jaren '80 duizenden Derde Wereldburgers die hun kans wagen met een politieke asielaanvraag. Sinds de val van de Berlijnse Muur en de omverwerping van de communistische regimes in Centraal- en Oost-Europese landen komt er bovendien nog een extra migratiegolf bij de migraties uit het zuiden. Dit betekent extra concurrentie voor de migranten en een cumulatie van de migratie vanuit het standpunt van het gastland bekeken.

Voor de kandidaat-immigranten wordt asielaanvraag op die manier één van de enige legale mogelijkheden om in een West-Europees land te verblijven. In België is het aantal asielaanvragen tussen 1983 en 1986 gestegen van 3000 tot bijna 8000. In 1987 en 1988 verminderde het aantal aanvragen omwille van een reeks maatregelen om de procedures te versnellen en een efficiëntere controle van de aangekomen vluchtelingen te verzekeren. Vanaf 1989 verhoogde het aantal asielaanvragen opnieuw gestaag om een hoogtepunt te bereiken in 1993 met 25000 aanvragen. Sindsdien is dit aantal weer aan het zakken (figuur 2). Naargelang de actualiteit komen de asielzoekers telkens uit andere landen. In het begin van de jaren '90 waren het vooral Roemenen en Ghanezen die hun kans in België waagden. Ze werden gevolgd door Zaïrezen, ex-Joegoslaven, Indiërs, burgers uit de voormalige Sovjetunie... In 1993 kwam het grootste contingent uit Roemenië, met 19% van de verzoeken, gevolgd door Zaïre (16%), Indië (11%) en ex-Joegoslavië (7%). Op dit ogenblik komen meer dan de helft van de asielzoekers uit Oost-Europese landen. Deze asielaanvragen lopen slechts zelden uit op een vluchtelingenstatuut. De ontvankelijkheidspercentages zijn gevoelig aan het dalen sinds het eind van de jaren '80 : van 48% in 1988 zijn ze gezakt tot 12% in 1992 en 10% in 1996. Wanneer het aantal verwerpingen van asielaanvragen stijgt of wanneer de administratieve procedures alsmear langer aanslepen, krijgen de belanghebbenden ruimschoots de mogelijkheid om zich in het gastland te nestelen en zo het aantal buitenlanders die illegaal in de verschillende Europese landen verblijven stelselmatig te laten aangroeien.

Figuur 2. Evolutie van het aantal asielaanvragen in België van 1985 tot 1996

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

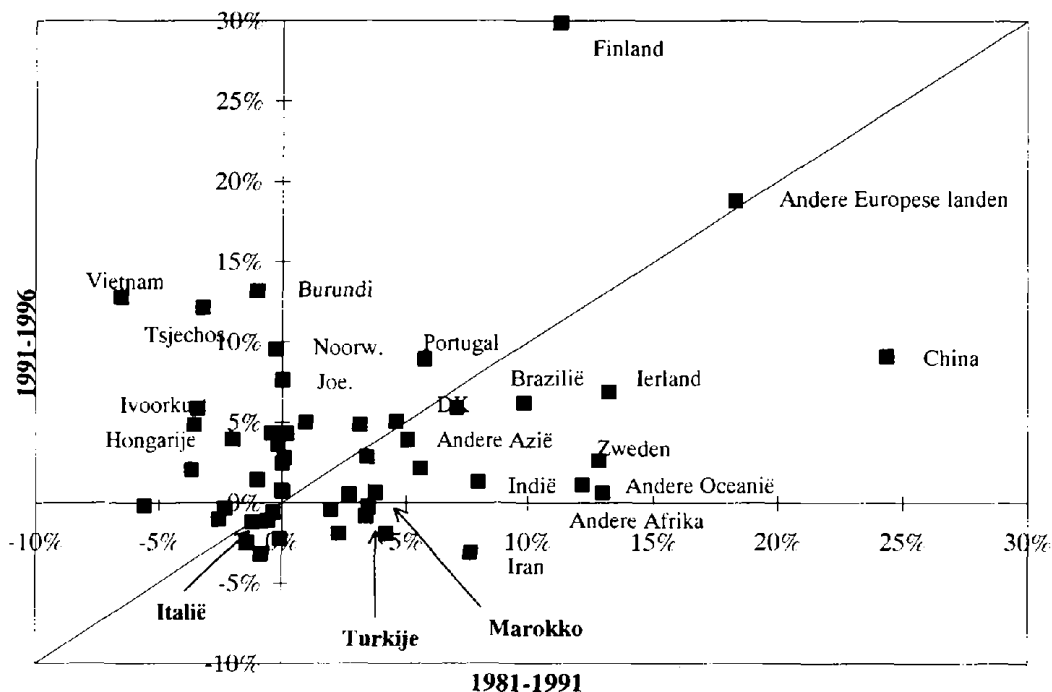
1.1.8 DE RECENTE EVOLUTIE (1991-1996) : DE ONTWIKKELING VAN DE MOZAÏEK VAN NATIONALITEITEN

Figuur 3 vergelijkt, voor de verschillende nationaliteiten, de verschillende jaarlijkse groeipercentages van de bevolking tussen 1981 en 1991 en tussen 1991 en 1996. De volgende zaken kunnen worden vastgesteld :

- Tijdens de 5 afgelopen jaren verminderde het aantal van het merendeel van de best vertegenwoordigde nationaliteiten in België. Zo kenden de Spanjaarden en vooral de Italianen de laatste jaren een sterke afname. Absoluut gesproken is het aantal Italianen van 279900 in 1981 gezakt naar 210700 in 1996. De Turken en Marokkanen vertoonden voor het eerst ook een lichte daling, hoewel hun aantallen nog gevoelig aan het stijgen waren tussen 1981 en 1991.
- Hoewel hun aantallen in absolute cijfers nog relatief bescheiden blijven, zijn de relatieve groeipercentages van de Oost-Europeanen sterk gestegen. Dit is vooral het geval voor de buitenlanders die uit de ex-Sovjetunie afkomstig zijn en waarvan het aantal met 44% gestegen is tussen 1991 en 1996. Ook (ex-)Tsjecho-Slowaken (+12%), ex-Joegoslaven (+8%) en Hongaren (+5%) kan men bij de hoge groeipercentages plaatsen.
- We noteren eveneens verhoogde groeipercentages bij de Noord-Europeanen tussen 1981 en 1991 en/of tussen 1991 en 1996. Dit is het geval voor de Denen (+5% over de 2 voornoemde periodes), de Zweden (+13% tussen 1981 en 1991), de Noren (+10% tussen 1991 en 1996) en vooral voor de Finnen (+30% tussen 1991 en 1996). Voor deze laatsten houdt de snelle recente groei ongetwijfeld verband met hun aansluiting bij de Europese Unie. Ook voor de verhoogde aantallen Portugezen en Oostenrijkers biedt de aansluiting bij de Europese Unie een verklaring.
- En tenslotte merkt men tijdens de twee beschouwde periodes een snelle groei op van de bevolking op de noemers 'andere Europese landen', 'andere Afrikaanse landen', 'andere Amerikaanse landen' en 'andere landen uit Oceanië'.

Algemeen gesproken lijkt de vermenigvuldiging van de verschillende nationaliteiten en de verhoging van hun aanwezigheid een belangrijke kenmerk te zijn van de buitenlandse bevolking in België.

Figuur 3. De jaarlijkse groeipercentages van de bevolking van de verschillende nationaliteiten in België gedurende de periodes 1981-1991 en 1991-1996

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

1.2 EEN STERK VERSCHIEDEN REGIONALE LOKALISATIE

1.2.1 DE EVOLUTIE VAN HET AANTAL BUITENLANDERS IN DE VERSCHILLENDE GEWESTEN

In 1996 was 30% van de Brusselse bevolking van buitenlandse nationaliteit, tegenover 10% van de Waalse bevolking en slechts 5% van de Vlaamse. De regionale verschillen zijn vandaag de dag duidelijk meer uitgesproken dan vroeger (tabel 2). In 1920 waren er minder dan 2% buitenlanders in Vlaanderen, nauwelijks meer dan 2% in Wallonië en 4,4% in Brussel. De buitenlandse bevolking is dus in de drie gewesten sterk gestegen: tussen 1920 en 1991 is het aantal buitenlanders vermeerderd met een factor 7,7 in Brussel; 5,9 in Wallonië en 4,7 in Vlaanderen.

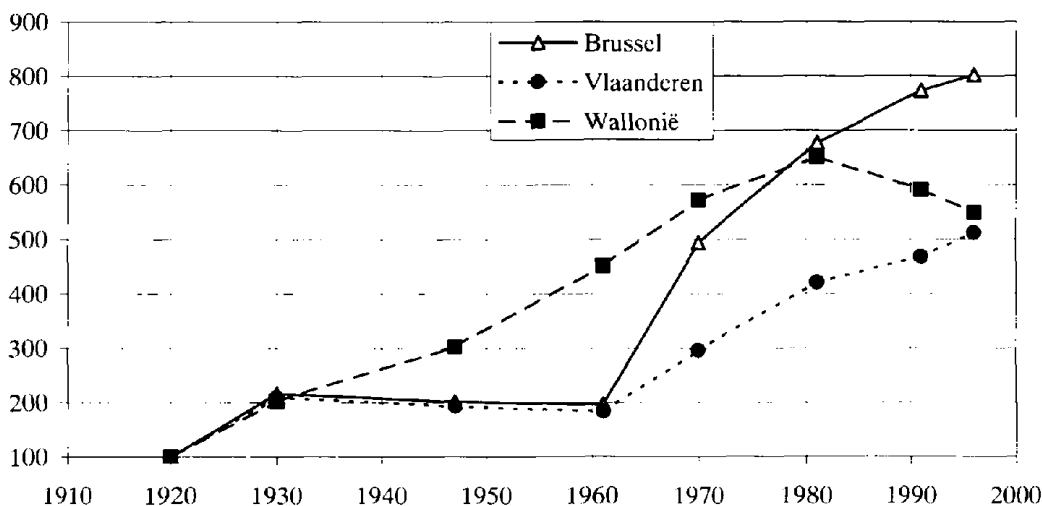
Tabel 2. Het aantal buitenlanders en hun relatief aandeel in verhouding tot de totale bevolking in elk gewest

Volks- telling	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	Abs.aant.	%	Abs.aant.	%	Abs.aant.	%
1920	35145	4,4%	55384	1,5%	62730	2,2%
1930	75945	8,5%	115950	2,8%	127335	4,2%
1947	70880	7,4%	106911	2,4%	189828	6,3%
1961	68989	6,8%	101799	2,0%	282698	9,1%
1970	173507	16,1%	164029	3,0%	358746	11,4%
1981	237875	23,9%	232544	4,1%	408158	12,7%
1991	271587	28,5%	258848	4,5%	370420	11,4%
1996	281916	29,7%	283429	4,8%	344424	10,4%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Deze groei is lineair noch synchron verlopen in de drie gewesten (figuur 4). Tussen 1920 en 1930 verdubbelde het aantal buitenlanders in de drie gewesten, tussen 1920 en 1931 verminderde het met ongeveer 10% in Vlaanderen en Brussel terwijl het in die periode meer dan verdubbelde in Wallonië. Tussen 1961 en 1981 nam de buitenlandse bevolking overal toe, maar in de drie gebieden met een verschillend tempo: in Wallonië met 44%, in Vlaanderen met 128% en in Brussel met 245%. Tussen 1981 en 1996 daalde het aantal buitenlanders in Wallonië terwijl het bleef toenemen in de twee andere gewesten.

Figuur 4. De evolutie van het aantal buitenlanders in de drie Belgische gewesten (1920 = 100)

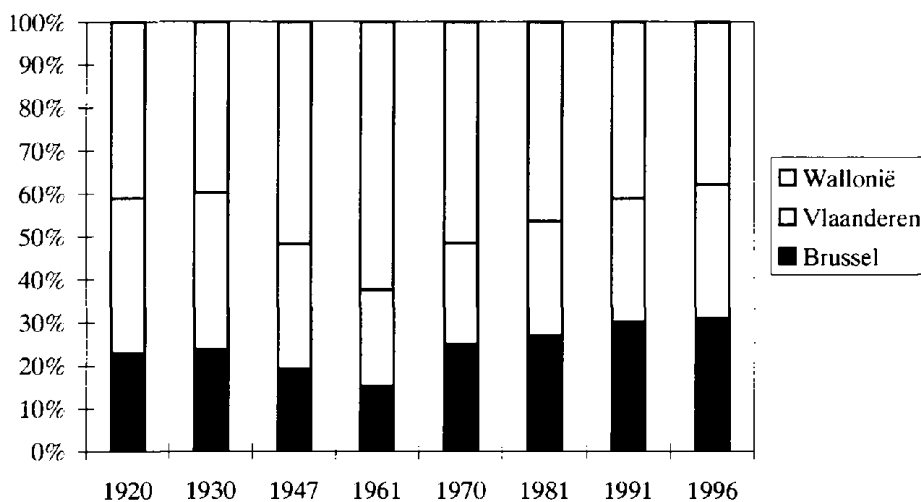

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

1.2.2 DE VERDELING VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING IN DE DRIE GEWESTEN

De regionale verdeling van de buitenlanders weerspiegelt in grote mate de kenmerken van de arbeidsmarkt tijdens hun aankomst in België. In de 20^e eeuw was Wallonië het belangrijkste gastgebied. Tijdens het Interbellum kwam de vraag naar buitenlandse arbeidskrachten vooral uit de steenkoolnijverheid. Na de Tweede Wereldoorlog was de buitenlandse immigratie vooral georiënteerd naar de sectoren van de steenkool en de zware industrie, dus naar het industriebekken van Wallonië en naar de Kempen. In 1947 woonden meer dan de helft van de buitenlanders in Wallonië en in 1961 zelfs meer dan twee derde. Op het eind van de jaren '50 sloten de eerste steenkoolmijnen in Wallonië en in de loop van de jaren '60 begon de arbeidsmarkt ook beroep te doen op buitenlandse arbeidskrachten in de sectoren van de bouw, de verwerkende nijverheid en de dienstensector. Met deze diversifiëring stemde een lokalisatieverandering van de buitenlandse bevolking overeen. Hoewel deze bevolking nog grotendeels in Wallonië bleef, richtten de nieuwe immigratiegolven zich meer naar de grote agglomeraties, maar ook naar de Kempen. Dit is de enige regio met zowel vóór als na 1960 een belangrijke buitenlandse immigratie; de langzamere neergang van de steenkoolmijnen werd er inzake werkgelegenheid gecompenseerd door de vestiging van multinationale ondernemingen. Op deze manier zijn de buitenlanders in ruimtelijk opzicht evenwichtiger verdeeld dan dertig jaar geleden: 38% van de buitenlanders verblijven in Wallonië, 31% in Brussel en 31% in Vlaanderen.

Figuur 5. De evolutie van de buitenlandse bevolking in de drie gewesten

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen

1.2.3 DE REGIONALE VERDELING VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING VOLGENS DE BELANGRIJKSTE NATIONALITEITEN

Vlak na de Tweede Wereldoorlog vormden de Fransen in Brussel de belangrijkste nationaliteit (24%), terwijl het in Vlaanderen de Nederlanders waren (41%) en in Wallonië de Italianen (38%). De Polen kwamen op de tweede plaats in Brussel en Vlaanderen, en op de derde plaats in Wallonië, licht voorafgegaan door de Fransen. In 1960 vertegenwoordigden de Italianen meer dan 60% van de buitenlanders in Wallonië. Hun aanwezigheid manifesteerde zich ook in de twee andere gewesten, waar ze 18% van de buitenlandse bevolking uitmaakten.

Bij de volkstelling van 1970 was de samenstelling van de buitenlandse bevolking in Brussel gewijzigd door recente migratiegolven. De Spanjaarden werden de best vertegenwoordigde groep in de hoofdstad (19%), gevolgd door de Italianen (16%), de Fransen (13%) en de Marokkanen (13%). In 1981 en 1991 waren deze laatste het sterkst in aantal in Brussel, en daalde het relatief aandeel van de andere nationaliteiten

geleidelijk, uitgezonderd dat van de Turken. In Vlaanderen waren de Nederlanders in 1991 nog altijd de grootste groep, maar sinds 1947 is hun aandeel toch aanzienlijk gedaald. Sinds een twintigtal jaren is er een sterke groei van de Turkse en Maghrebijnse gemeenschappen. Deze vertegenwoordigen elk 17% van de buitenlandse bevolking in het noorden van het land. In Wallonië was bijna de helft van de buitenlanders die in 1991 geteld zijn van Italiaanse nationaliteit, terwijl het relatief aandeel van de Turken en de Maghrebijnen duidelijk minder was (6%) dan in de andere twee gewesten. Algemeen gesproken is de samenstelling van de buitenlandse bevolking minder gewijzigd in Wallonië dan in de twee andere landsgedeelten. Figuur 6 toont voor elk van de drie gewesten de samenstelling van de belangrijkste groepen van de buitenlandse bevolking.

Volgens bovenvermelde redenen is de samenstelling van de buitenlandse bevolking in Wallonië in de eerste plaats het resultaat van vroegere immigratiegolven (figuur 7). Zo wonen drie vierde van de Italianen in Wallonië. Ook de meerderheid van de Duitsers, Fransen en Luxemburgers wonen in het zuiden van het land. Deze tendens is vooral het resultaat van grensmigraties, die dan ook verklaren waarom 84% van de Nederlanders in Vlaanderen wonen.

In het algemeen zijn de meer recente immigratiegolven vooral naar Brussel en Vlaanderen gericht. Meer dan 50% van de Spanjaarden, 55% van de Marokkanen en bijna de helft van de vluchtelingen zijn in de hoofdstad geteld; 50% van de Turken en 30% van de Marokkanen wonen in Vlaanderen, voor respectievelijk 25% en 16% in Wallonië.

Tabel 3. De evolutie van de buitenlandse bevolking naar nationaliteit in de drie gewesten

Nationaliteit	Brussel				Vlaanderen				Wallonië			
	1970	1981	1991	1996	1970	1981	1991	1996	1970	1981	1991	1996
Duitsland	5291	4187	4919	5972	9109	11367	9940	10801	8556	12065	13065	15045
Oostenrijk	645	430	339	458	625	620	537	591	220	256	176	210
Denemarken		726	1130	1460		688	963	1140		308	423	551
Spanje	33641	28156	25367	23188	11665	10761	9691	10033	22228	19338	16260	15101
Frankrijk	23188	25759	26742	30837	13909	17442	14600	15768	49561	60311	52021	53483
Griekenland	9496	9629	10444	10293	4267	3866	3757	3849	8591	7735	6260	5721
Ierland		528	1144	1707		327	972	1160		164	248	311
Italië	28354	35809	31648	29664	24352	30482	26963	24502	196784	21340	18151	15649
Luxemburg	2337	1890	1561	1453	976	871	684	682	3705	3252	2401	2428
Noorwegen		149	170	337		497	398	440		144	202	361
Nederland	6917	4566	4529	4861	45788	54262	54779	66046	8556	7405	5986	6250
Portugal	3125	4793	10146	15025	1698	2229	2585	4301	2354	3466	3797	4599
Verenigd Koninkrijk	5263	7093	6753	8028	6626	10490	11501	12743	3451	5497	4875	5203
Zweden		346	957	1306		566	852	940		286	923	843
Europese Unie		124061	125849	134589		144468	138222	152996		333630	288153	266596
Finland		109	182	691		110	266	535		59	143	248
Hongarije		363	212	322		293	258	334		456	250	239
Polen	1426	954	848	1149	3598	1454	1398	1821	13346	5234	2625	2401
Zwitserland	1750	1298	886	842	1078	1038	871	815	920	889	652	625
(ex-)Tsjecho-Slowakije		158	126	273		145	138	277		339	175	156
Turkië	4347	15820	21182	21201	8864	30691	42681	40956	7101	17076	21440	19587
(ex-)U.S.S.R.		260	333	805		148	187	947		272	142	338
(ex-)Joegoslavië		2594	2862	2811		1256	1363	3588		2011	1647	1718
Andere Europese landen	4779	500	664	1441	4923	168	991	1922	7885	223	869	1534
Alle Europese landen	130559	146117	153134	164124	137478	179771	186375	204191	333258	360189	316096	293442
(Volksrepubliek) China		198	675	993		344	1115	1662		137	344	741
India		453	571	675		747	1748	1893		267	324	249
Indonesië		133	177	228		527	457	532		29	27	44
Iran		547	762	738		172	698	548		243	243	152
Israël		575	736	794		823	1093	1079		100	80	87
Japan		1489	2211	2605		471	725	928		74	134	136
Libanon		938	957	875		232	524	524		327	362	268
Pakistan		833	894	957		309	646	515		149	293	185
Taiwan (Formosa)		247	207	221		231	251	211		131	116	130
Vietnam		378	90	211		172	158	172		438	95	180
Andere Aziatische landen		1180	2265	2752		970	2207	3293		946	822	810
Alle Aziatische landen		6971	9545	11049		4998	9622	11357		2841	3040	2962
Algerië	1247	2229	2353	2244	911	1836	1541	1462	4463	6731	6798	5798
Burundi		219	201	234		34	56	103		202	152	342
Boerokust		273	194	230		8	41	55		242	110	161
Mauritius		276	225	212		87	88	97		173	400	507
Marokko	21852	57874	77409	74070	11191	30135	42728	45828	6251	17124	21961	20405
Roanda		195	347	369		116	152	161		210	314	370
Tunesië	979	3190	2895	2521	605	2000	2094	1716	617	1681	1327	1078
Zaire	2769	4992	6066	6159	730	1055	1780	1862	1745	2528	3982	4189
Andere Afrikaanse landen		2119	3499	4020		1012	3274	3116		804	2266	2189
Alle Afrikaanse landen		7136	93189	90059		36283	51754	54400		29695	37310	35039
Brazilië		193	391	489		191	326	471		144	331	414
Canada	588	513	449	648	533	548	535	620	586	481	590	645
Chili		401	424	420		437	557	560		252	328	300
Colombia		241	318	428		74	119	158		200	128	120
Verenigde Staten	4204	2677	2475	3086	4063	3816	3815	4312	4409	5043	5212	4561
Haiti		381	159	147		35	21	20		106	51	62
Andere Amerikaanse landen		795	1047	1249		694	1009	1459		600	696	713
Alle Amerikaanse landen		5201	5263	6467		5795	6382	7600	4995	6826	7336	6815
Australië		101	136	177		124	199	225		72	106	111
Andere landen van Oceanië		23	32	42		23	80	73		10	12	16
Alle landen van Oceanië		124	168	219		147	279	298		82	118	127
Vluchtelingen		7542	10073	9858		4865	4175	5394		7926	6156	5882
Staatlozen		559	215	140		685	261	189		599	364	157
Alle buitenlanders	173507	237875	271587	281916	164029	232544	258848	283429	358746	408158	370420	344424

De nationaliteiten waarvoor de volkstelling geen informatie verschaft staan in het grijs maar worden verrekend bij de rubriek "Andere landen..."

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek - gegevens van de volkstellingen

Tabel 3 (vervolg). Het relatief aandeel van elke nationaliteit in de totale buitenlandse bevolking

Nationaliteit	Brussel				Vlaanderen				Wallonië			
	1970	1981	1991	1996	1970	1981	1991	1996	1970	1981	1991	1996
Duitsland	3,0%	1,8%	1,8%	2,1%	5,6%	4,9%	3,8%	3,8%	2,4%	3,0%	3,5%	4,4%
Oostenrijk	0,4%	0,2%	0,1%	0,2%	0,4%	0,3%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%
Denemarken		0,3%	0,4%	0,5%		0,3%	0,4%	0,4%		0,1%	0,1%	0,2%
Spanje	19,4%	11,8%	9,3%	8,2%	7,1%	4,6%	3,7%	3,5%	6,2%	4,7%	4,4%	4,4%
Frankrijk	13,4%	10,8%	9,8%	10,9%	8,5%	7,5%	5,6%	5,6%	13,8%	14,8%	14,0%	15,5%
Griekenland	5,5%	4,0%	3,8%	3,7%	2,6%	1,7%	1,5%	1,4%	2,4%	1,9%	1,7%	1,7%
Ierland		0,2%	0,4%	0,6%		0,1%	0,4%	0,4%		0,0%	0,1%	0,1%
Italië	16,3%	15,1%	11,7%	10,5%	14,8%	13,1%	10,4%	8,6%	54,9%	52,3%	49,0%	45,4%
Luxemburg	1,3%	0,8%	0,6%	0,5%	0,6%	0,4%	0,3%	0,2%	1,0%	0,8%	0,6%	0,7%
Noorwegen		0,1%	0,1%	0,1%		0,2%	0,2%	0,2%		0,0%	0,1%	0,1%
Nederland	4,0%	1,9%	1,7%	1,7%	27,9%	23,3%	21,2%	23,3%	2,4%	1,8%	1,6%	1,8%
Portugal	1,8%	2,0%	3,7%	5,3%	1,0%	1,0%	1,0%	1,5%	0,7%	0,8%	1,0%	1,3%
Verenigd Koninkrijk	3,0%	3,0%	2,5%	2,8%	4,0%	4,5%	4,4%	4,5%	1,0%	1,3%	1,3%	1,5%
Zweden		0,1%	0,4%	0,5%		0,2%	0,3%	0,3%		0,1%	0,2%	0,2%
Europese Unie		52,2%	46,3%	47,7%		62,1%	53,4%	54,0%		81,7%	77,8%	77,4%
Finland		0,0%	0,1%	0,2%		0,0%	0,1%	0,2%		0,0%	0,0%	0,1%
Hongarije		0,2%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%
Polen	0,8%	0,4%	0,3%	0,4%	2,2%	0,6%	0,5%	0,6%	3,7%	1,3%	0,7%	0,7%
Zwitserland	1,0%	0,5%	0,3%	0,3%	0,7%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%	0,2%	0,2%	0,2%
(ex-)Tsjecho-Slowakije		0,1%	0,0%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%		0,1%	0,0%	0,0%
Turkije	2,5%	6,7%	7,8%	7,5%	5,4%	13,2%	16,5%	14,5%	2,0%	4,2%	5,8%	5,7%
(ex-)U.S.S.R.		0,1%	0,1%	0,3%		0,1%	0,1%	0,3%		0,1%	0,0%	0,1%
Joegoslavië		1,1%	1,1%	1,0%		0,5%	0,5%	1,3%		0,5%	0,4%	0,5%
Europese landen	2,8%	0,2%	0,2%	0,5%	3,0%	0,1%	0,4%	0,7%	2,2%	0,1%	0,2%	0,4%
Andere Europese landen	75,2%	61,4%	56,4%	58,2%	83,8%	77,3%	72,0%	72,0%	92,9%	88,2%	85,3%	85,2%
(Volksrepubliek) China		0,1%	0,2%	0,4%		0,1%	0,4%	0,6%		0,0%	0,1%	0,2%
India		0,2%	0,2%	0,2%		0,3%	0,7%	0,7%		0,1%	0,1%	0,1%
Indonesië		0,1%	0,1%	0,1%		0,2%	0,2%	0,2%		0,0%	0,0%	0,0%
Iran		0,2%	0,3%	0,3%		0,1%	0,3%	0,2%		0,1%	0,1%	0,0%
Israël		0,2%	0,3%	0,3%		0,4%	0,4%	0,4%		0,0%	0,0%	0,0%
Japan		0,6%	0,8%	0,9%		0,2%	0,3%	0,3%		0,0%	0,0%	0,0%
Libanon		0,4%	0,4%	0,3%		0,1%	0,2%	0,2%		0,1%	0,1%	0,1%
Pakistan		0,4%	0,3%	0,3%		0,1%	0,2%	0,2%		0,0%	0,1%	0,1%
Taiwan (Formosa)		0,1%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%
Vietnam		0,2%	0,0%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%		0,1%	0,0%	0,1%
Andere Aziatische landen		0,5%	0,8%	1,0%		0,4%	0,9%	1,2%		0,2%	0,2%	0,2%
Aziatische landen		2,9%	3,5%	3,9%		2,1%	3,7%	4,0%		0,7%	0,8%	0,9%
Algerije	0,7%	0,9%	0,9%	0,8%	0,6%	0,8%	0,6%	0,5%	1,2%	1,6%	1,8%	1,7%
Burundi		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,1%
Ivoorkust		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%		0,1%	0,0%	0,0%
Mauritius		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	0,1%	0,1%
Marokko	12,6%	24,3%	28,5%	26,3%	6,8%	13,0%	16,5%	16,2%	1,7%	4,2%	5,9%	5,9%
Ruanda		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%
Tunesië	0,6%	1,3%	1,1%	0,9%	0,4%	0,9%	0,8%	0,6%	0,2%	0,4%	0,4%	0,3%
Zaire	1,6%	2,1%	2,2%	2,2%	0,4%	0,5%	0,7%	0,7%	0,5%	0,6%	1,1%	1,2%
Andere Afrikaanse landen		0,9%	1,3%	1,4%		0,4%	1,3%	1,1%		0,2%	0,6%	0,6%
Alle Afrikaanse landen		30,0%	34,3%	31,9%		15,6%	20,0%	19,2%		7,3%	10,1%	10,2%
Brazilië		0,1%	0,1%	0,2%		0,1%	0,1%	0,2%		0,0%	0,1%	0,1%
Canada	0,3%	0,2%	0,2%	0,2%	0,3%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,1%	0,2%	0,2%
Chili		0,2%	0,2%	0,1%		0,2%	0,2%	0,2%		0,1%	0,1%	0,1%
Colombia		0,1%	0,1%	0,2%		0,0%	0,0%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%
Verenigde Staten	2,4%	1,1%	0,9%	1,1%	2,5%	1,6%	1,5%	1,5%	1,2%	1,2%	1,4%	1,3%
Haiti		0,2%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%
Andere Amerikaanse landen		0,3%	0,4%	0,4%		0,3%	0,4%	0,5%		0,1%	0,2%	0,2%
Alle Amerikaanse landen		2,2%	1,9%	2,3%	0,0%	2,5%	2,5%	2,7%	1,4%	1,7%	2,0%	2,0%
Australië		0,0%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%
Andere landen van Oceanië		0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%
Alle landen van Oceanië		0,1%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,1%		0,0%	0,0%	0,0%
vluchtelingen		3,2%	3,7%	3,5%		2,1%	1,6%	1,9%		1,9%	1,7%	1,7%
Staatlozen		0,2%	0,1%	0,0%		0,3%	0,1%	0,1%		0,1%	0,1%	0,0%
Alle buitenlanders	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

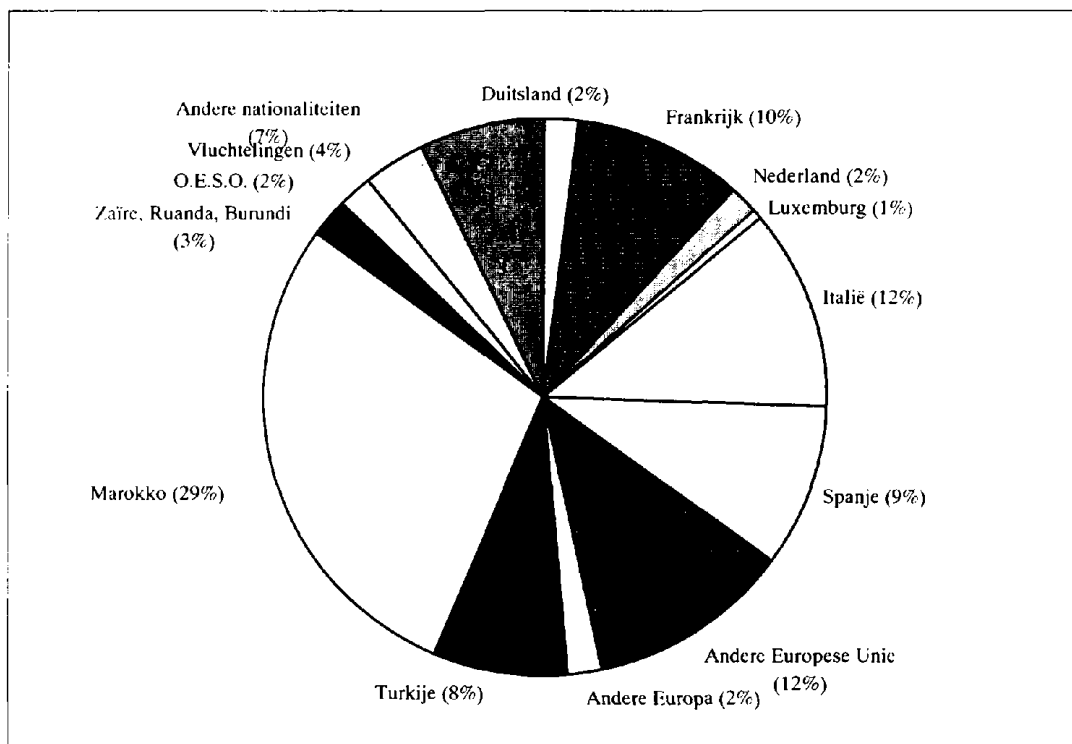
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Tabel 3 (vervolg). De verdeling (%) van elke nationaliteit over de drie gewesten

Nationaliteit	Brussel				Vlaanderen				Wallonië		
	1970	1981	1991	1996	1970	1981	1991	1996	1970	1981	1991
Duitsland	23,0%	15,2%	17,6%	18,8%	39,7%	41,2%	35,6%	33,9%	37,3%	43,7%	46,8%
Oostenrijk	43,3%	32,9%	32,2%	36,4%	41,9%	47,5%	51,0%	46,9%	14,8%	19,6%	16,7%
Denemarken		42,2%	44,9%	46,3%		40,0%	38,3%	36,2%		17,9%	16,8%
Spanje	49,8%	48,3%	49,4%	48,0%	17,3%	18,5%	18,9%	20,8%	32,9%	33,2%	31,7%
Frankrijk	26,8%	24,9%	28,6%	30,8%	16,1%	16,9%	15,6%	15,8%	57,2%	58,3%	55,7%
Griekenland	42,5%	45,4%	51,0%	51,8%	19,1%	18,2%	18,4%	19,4%	38,4%	36,4%	30,6%
Ierland		51,8%	48,4%	53,7%		32,1%	41,1%	36,5%		16,1%	10,5%
Italië	11,4%	12,8%	13,2%	14,1%	9,8%	10,9%	11,2%	11,6%	78,9%	76,3%	75,6%
Luxemburg	33,3%	31,4%	33,6%	31,8%	13,9%	14,5%	14,7%	14,9%	52,8%	54,1%	51,7%
Noorwegen		18,9%	22,1%	29,6%		62,9%	51,7%	38,7%		18,2%	26,2%
Nederland	11,3%	6,9%	6,9%	6,3%	74,7%	81,9%	83,9%	85,6%	14,0%	11,2%	9,2%
Portugal	43,5%	45,7%	61,4%	62,8%	23,7%	21,3%	15,6%	18,0%	32,8%	33,0%	23,0%
Verenigd Koninkrijk	34,3%	30,7%	29,2%	30,9%	43,2%	45,5%	49,7%	49,1%	22,5%	23,8%	21,1%
Zweden		28,9%	35,0%	42,3%		47,2%	31,2%	30,4%		23,9%	33,8%
Europese Unie		20,6%	22,8%	24,3%		24,0%	25,0%	27,6%		55,4%	52,2%
Finland		39,2%	30,8%	46,9%		39,6%	45,0%	36,3%		21,2%	24,2%
Hongarije		32,6%	29,4%	36,0%		26,3%	35,8%	37,3%		41,0%	34,7%
Polen	7,8%	12,5%	17,4%	21,4%	19,6%	19,0%	28,7%	33,9%	72,7%	68,5%	53,9%
Zwitserland	46,7%	40,2%	36,8%	36,9%	28,8%	32,2%	36,2%	35,7%	24,5%	27,6%	27,1%
(ex-)Tjecho-Slowakije		24,6%	28,7%	38,7%		22,6%	31,4%	39,2%		52,8%	39,9%
Turkije	21,4%	24,9%	24,8%	25,9%	43,6%	48,3%	50,0%	50,1%	35,0%	26,9%	25,1%
(ex-)U.S.S.R.		38,2%	49,5%	38,5%		21,8%	28,7%	45,3%		40,0%	21,8%
(ex-)Joegoslavië		44,3%	48,7%	34,6%		21,4%	23,2%	44,2%		34,3%	28,0%
Andere Europese landen		56,1%	26,3%	29,4%		18,9%	39,3%	39,2%		25,0%	34,4%
Alle Europese landen	21,7%	21,3%	23,4%	24,8%	22,9%	26,2%	28,4%	30,9%	55,4%	52,5%	48,2%
China		29,2%	28,9%	29,2%		50,7%	47,8%	48,9%		20,2%	23,3%
India		30,9%	21,6%	24,0%		50,9%	66,1%	67,2%		18,2%	12,3%
Indonesië		19,3%	26,8%	28,4%		76,5%	69,1%	66,2%		4,2%	4,1%
Iran		56,9%	44,7%	51,3%		17,9%	41,0%	38,1%		25,3%	14,3%
Israël		38,4%	38,6%	40,5%		54,9%	57,3%	55,1%		6,7%	4,2%
Japan		73,2%	72,0%	71,0%		23,2%	23,6%	25,3%		3,6%	4,4%
Libanon		62,7%	51,9%	52,5%		15,5%	28,4%	31,4%		21,8%	19,6%
Pakistan		64,5%	48,8%	57,8%		23,9%	35,2%	31,1%		11,5%	16,0%
Taiwan (Formosa)		40,6%	36,1%	40,8%		37,9%	43,7%	38,9%		21,5%	20,2%
Vietnam		38,3%	26,2%	37,5%		17,4%	46,1%	30,6%		44,3%	27,7%
Andere Aziatische landen		38,1%	42,8%	40,1%		31,3%	41,7%	48,0%		30,6%	15,5%
Alle Aziatische landen		47,1%	43,0%	43,6%		33,7%	43,3%	44,8%		19,2%	13,7%
Algerije	18,8%	20,6%	22,0%	23,6%	13,8%	17,0%	14,4%	15,4%	67,4%	62,3%	63,6%
Burundi		48,1%	49,1%	34,5%		7,5%	13,7%	15,2%		44,4%	37,2%
Ivoorkust		52,2%	56,2%	51,6%		1,5%	11,9%	12,3%		46,3%	31,9%
Mauritius		50,9%	31,6%	26,0%		16,4%	12,3%	11,9%		32,6%	56,1%
Marokko	55,6%	55,0%	54,5%	52,8%	28,5%	28,7%	30,1%	32,7%	15,9%	16,3%	15,5%
Ruanda		37,4%	42,7%	41,0%		22,3%	18,7%	17,9%		40,3%	38,6%
Tunesië	44,5%	46,4%	45,8%	47,4%	27,5%	29,1%	33,2%	32,3%	28,0%	24,5%	21,0%
Zaire	52,8%	58,2%	51,3%	50,4%	13,9%	12,3%	15,0%	15,2%	33,3%	29,5%	33,7%
Andere Afrikaanse landen		53,9%	38,7%	43,1%		25,7%	36,2%	33,4%		20,4%	25,1%
Alle Afrikaanse landen		52,0%	51,1%	50,2%		26,4%	28,4%	30,3%		21,6%	20,5%
Brazilië		36,6%	37,3%	35,6%		36,2%	31,1%	34,3%		27,3%	31,6%
Canada	34,4%	33,3%	28,5%	33,9%	31,2%	35,5%	34,0%	32,4%	34,3%	31,2%	37,5%
Chili		36,8%	32,4%	32,8%		40,1%	42,6%	43,8%		23,1%	25,1%
Colombia		46,8%	56,3%	60,6%		14,4%	21,1%	22,4%		38,8%	22,7%
Verenigde Staten	33,2%	23,2%	21,5%	25,8%	32,1%	33,1%	33,2%	36,1%	34,8%	43,7%	45,3%
Haiti		73,0%	68,8%	64,2%		6,7%	9,1%	8,7%		20,3%	22,1%
Andere Amerikaanse landen		38,1%	38,0%	36,5%		33,2%	36,7%	42,6%		28,7%	25,3%
Alle Amerikaanse landen		29,2%	27,7%	31,0%		32,5%	33,6%	36,4%		38,3%	38,6%
Australië		34,0%	30,8%	34,5%		41,8%	45,1%	43,9%		24,2%	24,0%
Andere landen van Oceanië		41,1%	25,8%	32,1%		41,1%	64,5%	55,7%		17,9%	9,7%
Alle landen van Oceanië		35,1%	29,7%	34,0%		41,6%	49,4%	46,3%		23,2%	20,9%
Vluchtelingen		37,1%	49,4%	46,6%		23,9%	20,5%	25,5%		39,0%	30,2%
Staatlozen		30,3%	25,6%	28,8%		37,2%	31,1%	38,9%		32,5%	43,3%
Alle buitenlanders	24,9%	27,1%	30,1%	31,0%	23,6%	26,5%	28,7%	31,2%	51,5%	46,5%	41,1%

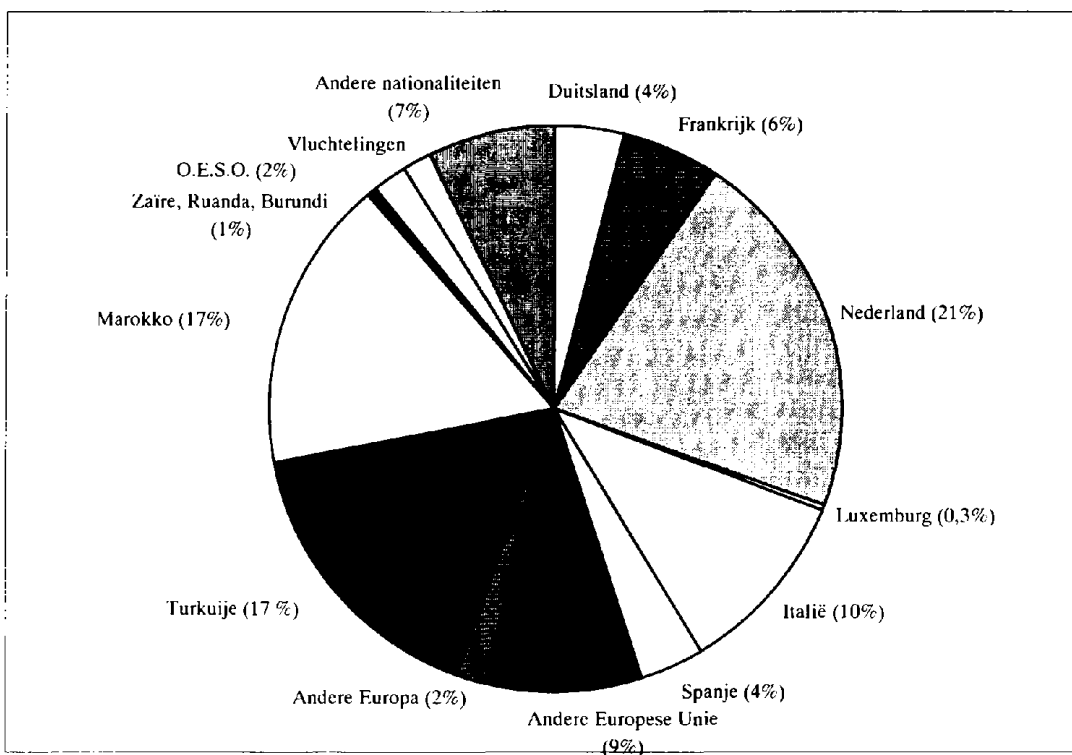
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek - gegevens van de volkstellingen

Figuur 6a. De samenstelling van de buitenlandse bevolking in Brussel volgens de belangrijkste nationaliteiten in 1991

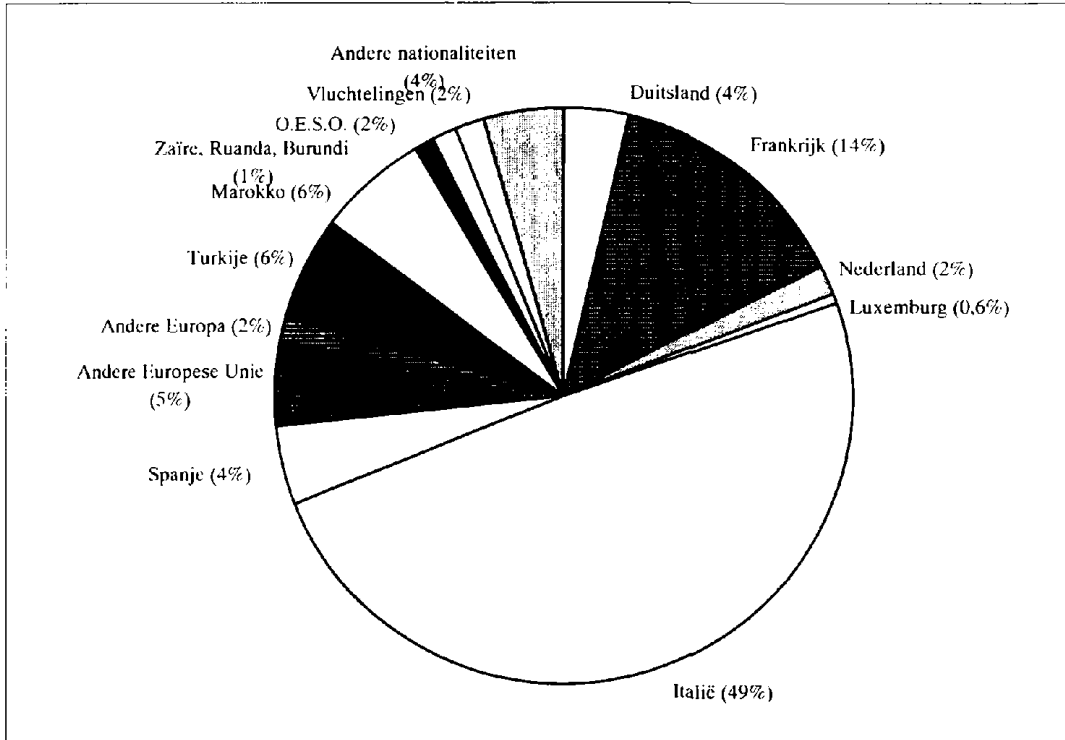
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 6b. De samenstelling van de buitenlandse bevolking in Vlaanderen volgens de belangrijkste nationaliteiten in 1991

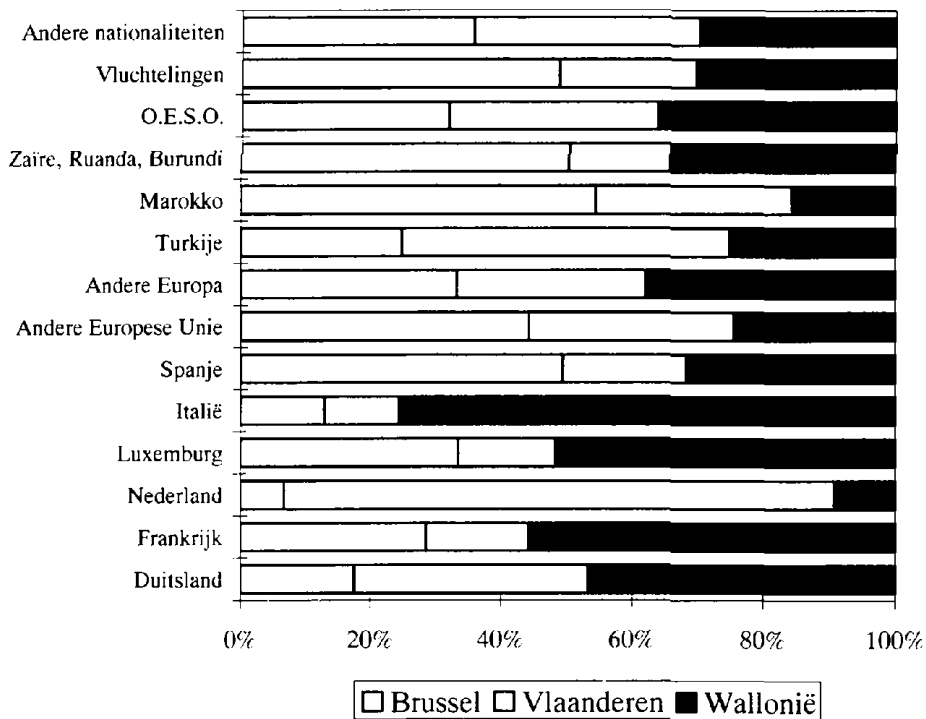
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 6c. De samenstelling van de buitenlandse bevolking in Wallonië volgens de belangrijkste nationaliteiten in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 7. De regionale verdeling van de belangrijkste nationaliteiten in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

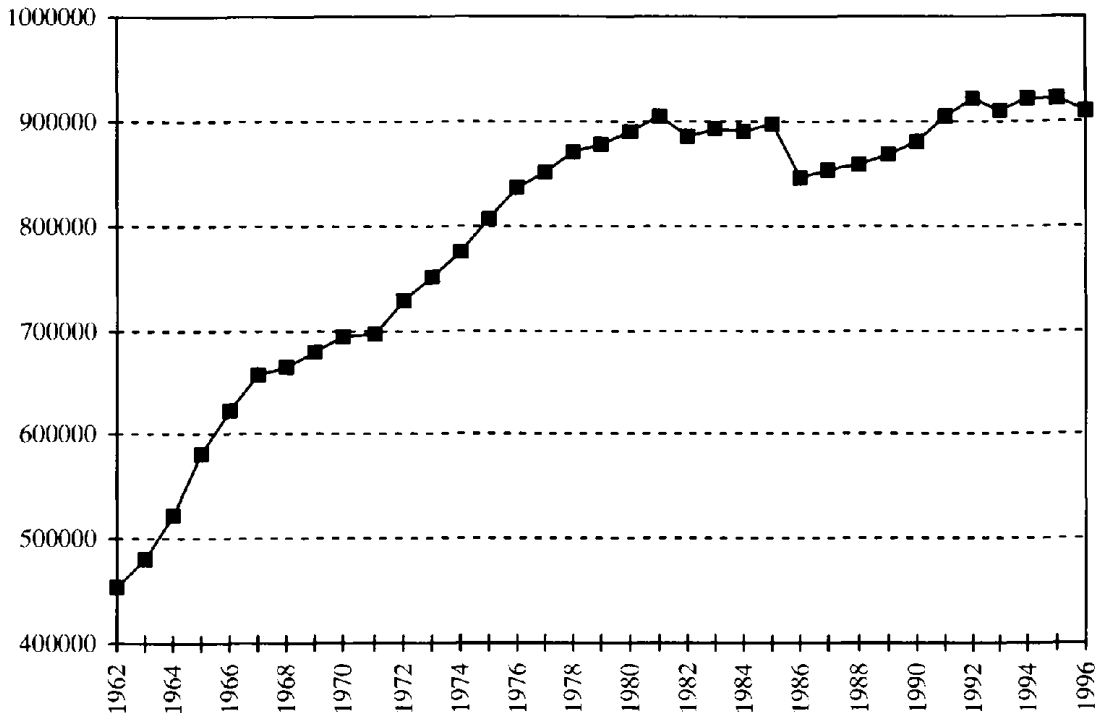
1.3 DE BEPALENDE FACTOREN VAN DE EVOLUTIE VAN DE AANTALLEN VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING TUSSEN 1962 EN 1996

De evolutie van de aantallen van de buitenlandse bevolking is het resultaat van de wisselwerking van meerdere factoren:

- De natuurlijke aangroei die bepaald wordt door het verschil tussen het geboorte- en sterftecijfer;
- Het migratiesaldo, of het verschil tussen de immigraties en de emigraties;
- De nationaliteitswijzigingen, die het criterium om tot de buitenlandse bevolkingsgroep te kunnen behoren, wegnemen.

De cijfers van de volkstelling tonen maar een deel van de evolutie van de buitenlandse bevolking in België. Globaal gezien was het aantal buitenlanders groter in 1991 dan in 1981, 1970 of 1961, maar enkel de jaarlijkse gegevens houden ook rekening met de fluctuaties in het groeiritme van deze bevolking of van wetgevingen die het verwerven van de Belgische nationaliteit aanmoedigen. Figuur 8 illustreert de evolutie van de buitenlandse bevolking tussen 1962 en 1996.

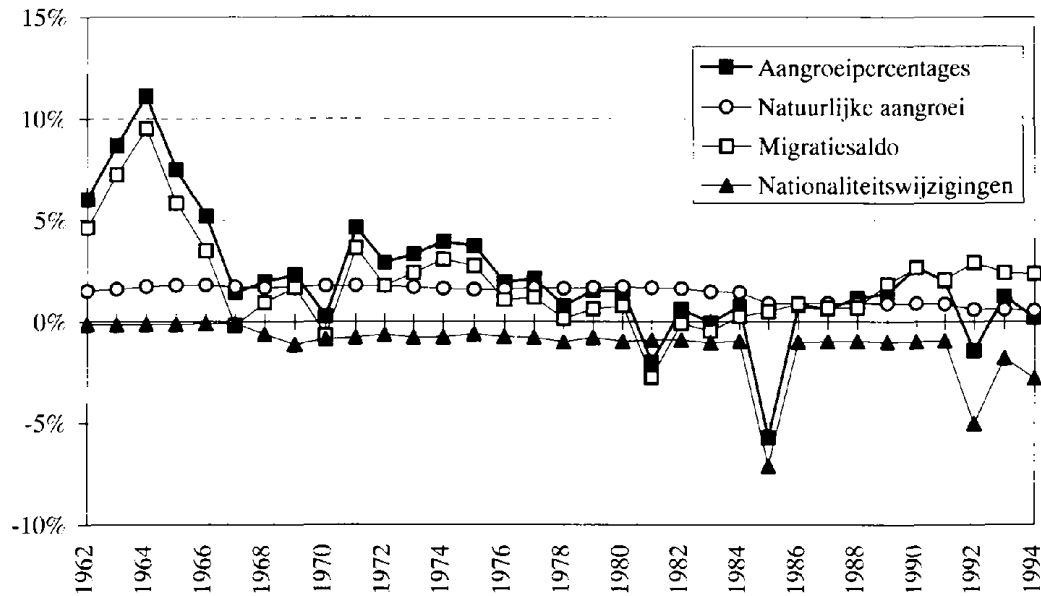
Figuur 8. De jaarlijkse evolutie van het aantal buitenlanders in België van 1962 tot 1996

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek

Van 1962 tot 1981 is het aantal buitenlanders onophoudelijk toegenomen. En hoewel deze groei systematisch positief was, zijn er toch versnellingen en vertragingen in te herkennen. Tussen 1962 en 1966, in het midden van de golden sixties, waren de groeipercentages van de buitenlandse bevolking het grootst (figuur 9). Na een maximum in 1964 dat nooit meer geëvenaard zou worden, gingen de aangroeipercentages in vrije val en flirtten met het niveau nul in 1970. Ze wonnen opnieuw aan kracht tussen 1971 en 1977 om op hun beurt te verzwakken. Sinds 1985 is het verloop onregelmatiger, vooral door veranderingen in de wetgeving die betrekking hebben op de nationaliteit. We onderzoeken nu de invloed van de verschillende factoren die de evolutie van het aantal buitenlanders bepaald hebben.

Figuur 9. De evolutie van de bepalende factoren voor de schommelingen in de buitenlandse bevolkingsaantallen

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek

1.3.1 DE BEPALENDE ROL VAN HET MIGRATIESALDO

De aanwezigheid van buitenlanders in België is logischerwijze het gevolg van de verschillende immigratiefasen die de Belgische geschiedenis kleur hebben gegeven. Die band blijkt zo evident te zijn dat de curve van het migratiesaldo bijna perfect gelijk loopt met die van de aangroei van de buitenlandse bevolking (figuur 9). Minstens tot 1975 was het migratiesaldo de meest bepalende factor voor de evolutie van het aantal buitenlanders in België. Sindsdien moet er ook rekening gehouden worden met andere factoren, maar het migratiesaldo drukt toch nog voldoende zijn stempel op de aangroei van de buitenlanders.

Tot 1976 registreerde men gemiddeld 60000 buitenlandse immigranten in België. Tussen 1977 en 1989 daalde dit gemiddelde tot 45000. Vanaf 1990 nam men een duidelijke stijging waar van de immigraties (tabel 4). De emigraties zijn moeilijker te observeren. De vertrekken naar het buitenland die opgegeven en geregistreerd zijn, bleven ongeveer constant tussen 1966 en 1981, om nadien te dalen. Deze cijfers houden echter geen rekening met schrappingen uit de gemeenteregisters. Het gaat hier in de meeste gevallen om mensen die hun woonplaats zonder geldige reden verlaten hebben, zonder een adres achter te laten. De betreffende gemeenten gaan tot een schrapping over na een enquête van de politie en een beslissing van het schepencollege. Men gaat ervan uit dat de personen in kwestie naar het buitenland zijn gemigreerd, hoewel een niet te verwaarlozen deel van deze schrappingen geen effectieve migraties betreffen. Deze personen moeten normaal opnieuw in het gemeenteregister ingeschreven worden. In plaats van deze personen zowel bij de emigraties (schrapping van gemeenteregister) als bij de immigraties (opnieuw ingeschreven) te tellen, zullen wij er gewoon geen rekening mee houden.

Tabel 4. De componenten van de buitenlandse bevolkingsevolutie van 1962 tot 1992

Jaar	Bevolking op 1 januari	Geboortes	Sterfgevallen	Natuurlijke aangroei	Immigraties	Emigraties	Migratiesaldo	Natuurlijke aangroei	Statistische correctie
1962	453486	10091	3165	6926	46166	25202	20964	647	-
1963	480729	10751	3081	7670	65491	30683	34808	811	-
1964	522396	12156	3108	9048	84490	34768	49722	698	-
1965	580468	13747	3353	10394	73616	39778	33838	806	-
1966	623894	14727	3475	11252	64572	42775	21797	602	-
1967	656341	14930	3714	11216	54426	55778	-1352	559	-
1968	665646	15114	3969	11145	49798	43609	6189	4183	-
1969	678797	15710	3944	11766	49456	38012	11444	7560	-
1970	694447	16229	3849	12380	56049	60640	-4591	5954	-
1971	696282	16427	3953	12474	56578	31314	25264	5383	-
1972	728637	16701	3907	12794	55054	42070	12984	4583	-
1973	749832	16669	3971	12698	56761	38663	18098	5783	-
1974	774845	16491	3803	12688	63477	39711	23766	5873	-
1975	805426	16950	4224	12726	62297	40092	22205	4941	-
1976	835416	17410	4033	13377	51861	42827	9034	6226	-
1977	851601	18269	3872	14397	48337	38128	10209	6511	-
1978	869696	18480	4259	14221	44892	43564	1328	8668	-
1979	876577	19010	4231	14779	46644	41157	5487	6805	-
1980	890038	19584	4290	15294	45947	38953	6990	8586	-
1981	903736	19373	4309	15064	41319	66129	-24810	8261	-
1982	885729	18549	4193	14356	36180	36987	-807	8034	0
1983	891244	17269	4182	13087	34347	38487	-4140	9318	0
1984	890873	17166	4236	12930	37159	34841	2318	8491	0
1985	897630	12365	4268	8097	37542	32963	4579	63824	0
1986	846482	12207	4426	7781	39296	31835	7461	8477	0
1987	853247	12188	4379	7809	40095	34160	5935	8341	0
1988	858650	12287	4494	7793	38231	32274	5957	8330	4687 (2)
1989	868757	12179	4541	7638	43549	27465	16084	8768	-2899
1990	880812	12547	4561	7986	50469	27042	23427	8612	915
1991	904528	12669	4826	7843	54130	35312	18818	8418	-269
1992	922502	10359	4870	5489	55050	28116	26934	46308	648
1993	909265	10210	4782	5428	53042	31195	21847	16348	376
1994	920568	9920	4878	5042	55965	34091	21874	25766	620
1995	922338	9344	5141	4203	53138	33129	20009	26109	-10672 (3)

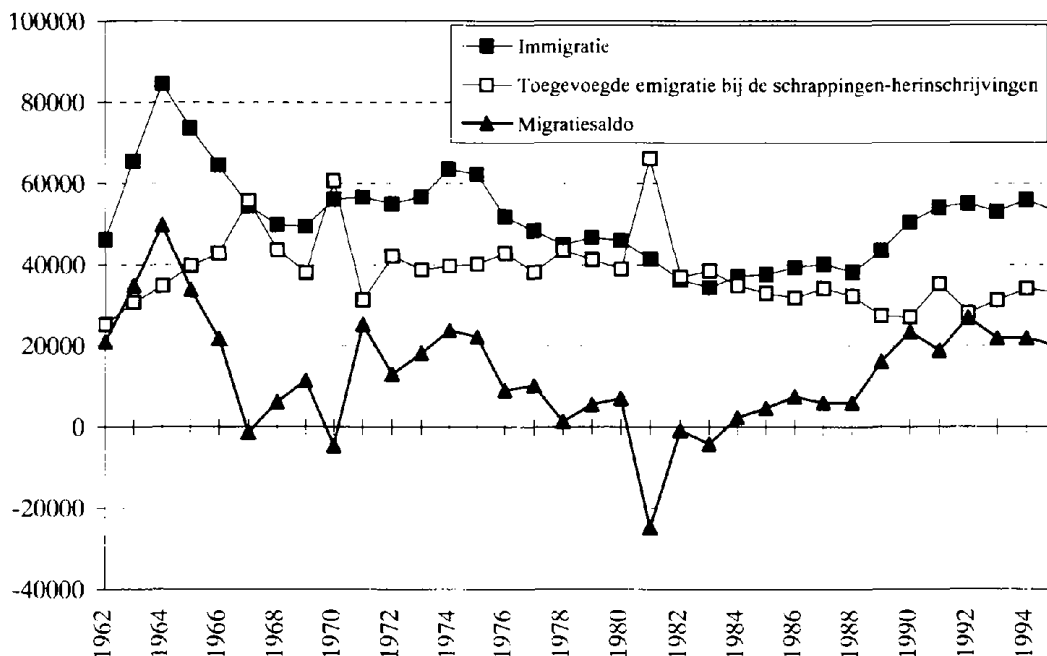
(1) De emigraties zijn tussen de schrappingen en de herschrijvingen toegevoegd aan het saldo.

(2) Deze correctie is in 1988 in het Rijksregister ingevoerd om de bevolkingsevolutie te schatten

(3) Aanmaak van het wachtregister

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek

Figuur 10. De evolutie van het volume van de buitenlandse immigraties en emigraties van 1962 tot 1995

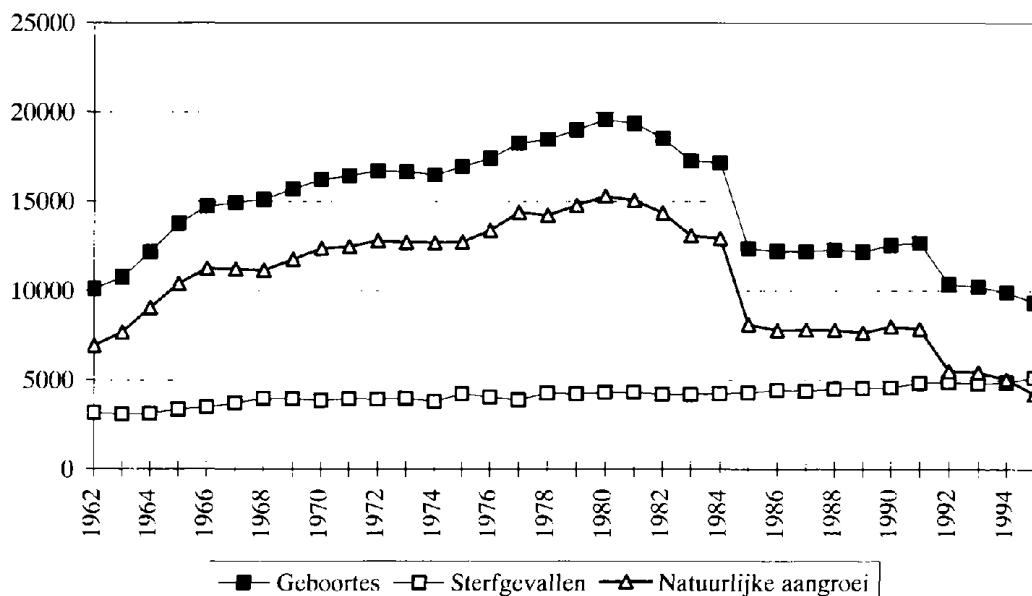
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

De beste schatting van de emigraties wordt dus geleverd door de 'officiële vertrekken' waarbij men de balans 'schrappingen-herinschrijvingen' voegt (tabel 4). De emigraties naar het buitenland worden hierdoor met 25 à 30% per jaar vermeerderd, maar de algemene trend in de evolutie wordt hierdoor niet fundamenteel aangetast (figuur 10). We moeten toch vermelden dat de pieken in de curve van 1970, 1981 en 1991 een gevolg zijn van het bijwerken van de administratieve fiches ter gelegenheid van de volkstellingen, eerder dan als een manifestatie van een massale emigratie naar het buitenland. Algemeen gesproken is het migratiesaldo zelden negatief. Tussen 1978 en 1988 was het het laagst, alvorens een duidelijke stijging te kennen tot 1990. Door een stijging van de immigratie, eerder dan van een daling van de emigratie, heeft het saldo sinds 1990 opnieuw het niveau gehaald van vóór de crisis van 1973-1974.

1.3.2 DE NATALITEIT EN DE VRUCHTBAARHEID VAN DE BUITENLANDERS VERMINDEREN

Gezien haar jongere bevolkingsstructuur was de natuurlijke aangroei van de buitenlandse bevolking tussen 1962 en 1995 steeds positief. Deze natuurlijke aangroei steeg gestaag tot in 1984, door steeds talrijker wordende geboortes, alvorens een gevoelige daling te kennen door de toepassing van de 'wet Gol'. Tussen 1962 en 1984 kwam het geboortecijfer geregeld boven 20 promille, bijna twee maal de nataliteit van de Belgen. Door toepassing van de 'wet Gol', waardoor elk kind dat op Belgisch grondgebied geboren wordt uit een Belgische vader of een Belgische moeder automatisch de Belgische nationaliteit krijgt, verminderde het buitenlands geboortecijfer op artificiële wijze. Deze vermindering wordt geschat op zo'n 5000 geboortes. De nieuwe wetswijziging die automatisch de Belgische nationaliteit verschafft aan individuen die in België geboren zijn, minder dan 18 jaar oud zijn en waarvan één van de ouders eveneens in België geboren is en minstens 5 jaar in België gewoond heeft gedurende de 10 jaar die aan de geboorte zijn voorafgegaan, had een gelijkaardig effect op het buitenlands geboortecijfer, en dit vanaf de 1e januari 1992 (figuur 11). De recente evolutie van de nataliteit van de buitenlandse bevolking is moeilijk te interpreteren, gezien de wetswijzigingen met betrekking tot de nationaliteit van de laatste 10 jaar (zie paragraaf 1.3.4).

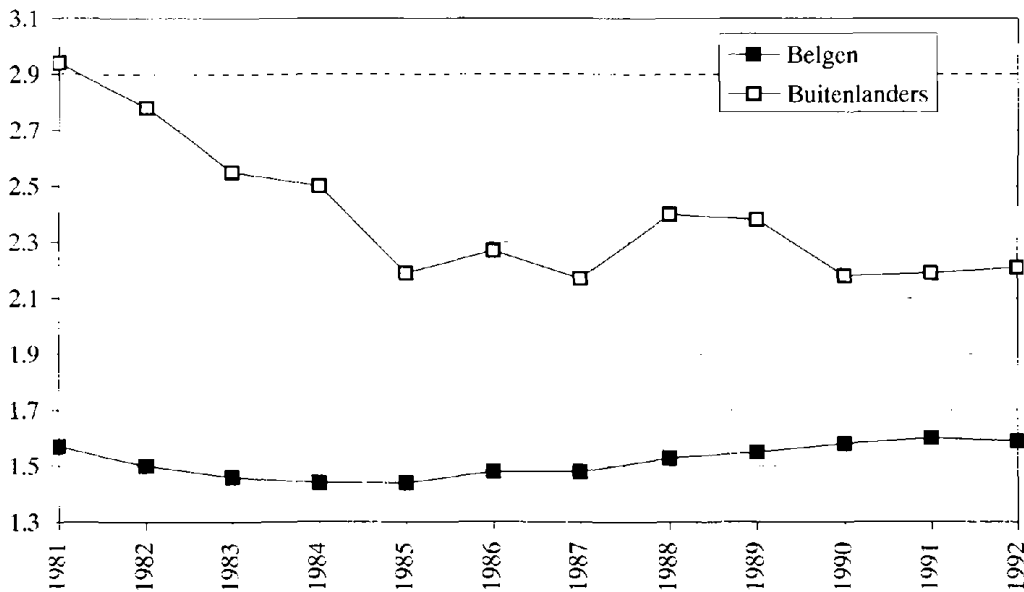
Figuur 11. De evolutie van het aantal geboortes en sterfgevallen bij de buitenlandse bevolking van 1962 tot 1995

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek

De vruchtbaarheid volgens de nationaliteit van de moeder is nog moeilijker te berekenen, want men moet de verhouding opzoeken van het aantal kinderen van moeders van buitenlandse nationaliteit tot het aantal moeders van die nationaliteit, ongeacht de nationaliteit van het kind. Daarom moet de schaarse informatie die hier en daar in enkele publicaties kan verzameld worden met omzichtigheid behandeld worden.

Figuur 12. De evolutie van de conjuncturele vruchtbaarheidsindex van de Belgische en buitenlandse bevolking van 1980 tot 1992

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

De gegevens die door het NIS gepubliceerd zijn betreffende de nataliteit en de vruchtbaarheid van de buitenlandse bevolking (in haar totaliteit beschouwd) stoppen in het jaar 1992. Sindsdien zijn ze niet meer geactualiseerd. Met de nodige voorzorgen te interpreteren, tonen de gepubliceerde cijfers (figuur 12) een algemene vermindering van de vruchtbaarheid van de buitenlandse bevolking, van een gemiddelde van bijna drie kinderen per vrouw in het begin van de jaren '80 tot iets meer dan twee in de aanloop naar de jaren '90. De daling die geobserveerd werd tussen 1984 en 1985 kan in verband gebracht worden met het effect van de 'wet Gol', en niets bewijst hier dus dat de relatieve vruchtbaarheidscijfers van de buitenlandse bevolking een weergave zijn van de verhouding van het aantal kinderen van buitenlandse moeders tot het aantal moeders zelf.

De informatie is nog meer gefragmenteerd wanneer men de verschillende nationaliteiten van elkaar tracht te onderscheiden. Toch blijkt het een feit dat de vruchtbaarheid uit een land uit de Europese Unie gevoelig verminderd is, om vandaag het lage Belgische niveau te bereiken. Tussen 1983 en 1988³ lag de vruchtbaarheid van de Spaanse bevolking bijvoorbeeld nauwelijks boven 1 kind per vrouw, en die van de Italiaanse bevolking op 1,3 kinderen per vrouw. De Marokkaanse en Turkse bevolking hadden nog altijd een hogere vruchtbaarheid, respectievelijk 4,6 en 3,6 kinderen per vrouw tussen 1983 en 1988, maar ook deze cijfers daalden sinds het begin van de jaren '80.

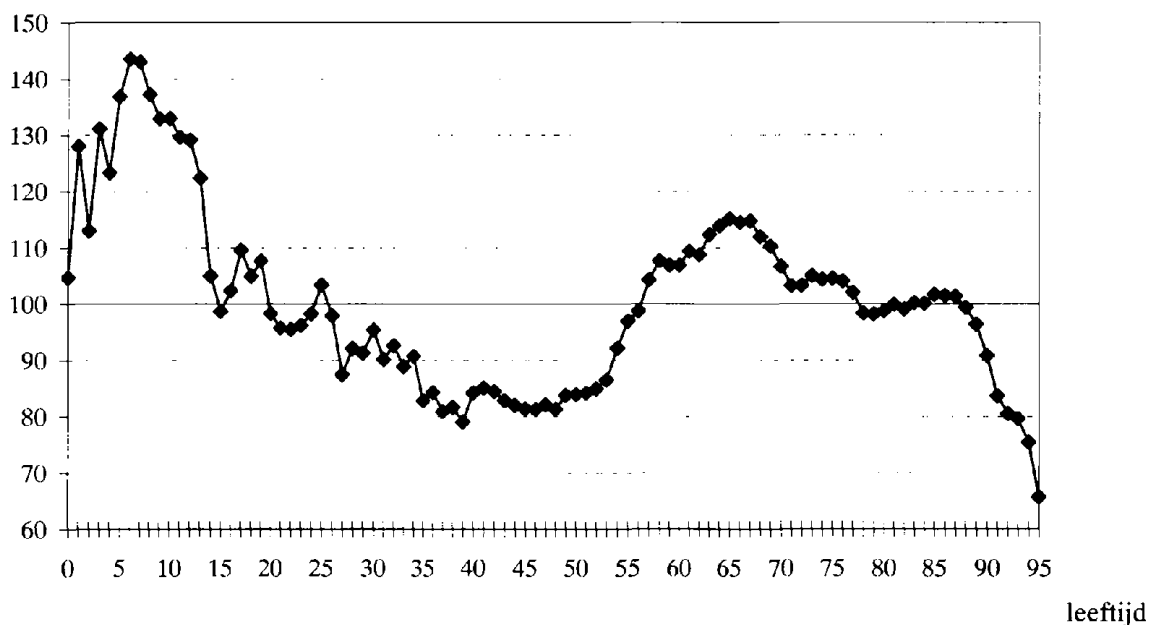
1.3.3 DE LEVENSVERWACHTING BIJ DE GEBOORTE VAN DE BUITENLANDSE EN DE BELGISCHE BEVOLKING IS IDENTIEK

Gezien hun globaal jonge leeftijdsstructuur is het sterftcijfer van de buitenlanders zeer laag, van de grootteorde van 5 promille. De recente evolutie laat nochtans een lichte stijging uitschemeren, een teken van de geleidelijke veroudering van de buitenlandse bevolking. In de afgelopen vijf jaar lag het sterftcijfer voor de onderdanen uit landen van de Europese Unie op 7 promille, terwijl het slechts 2,9 voor de overige buitenlanders bedroeg. Het cijfer lag trouwens op 7,2 promille voor de Italianen en beneden 2 promille voor de Marokkanen en de Turken. De verscheidenheid van de mortaliteit bij een onderscheid naar de verschillende nationaliteiten is grotendeels te wijten aan de specifieke leeftijdsstructuren. Kan men desondanks een verschillende leeftijdsverwachting waarnemen tussen de Belgische en de buitenlandse bevolking?

Uitgaande van de mortaliteitstabellen van Belgen en buitenlanders, berekend voor de jaren 1991-1993, is er geen reëel verschil in de levensverwachting tussen beide populaties. Zonder een onderscheid te maken tussen de geslachten is de levensverwachting van de Belgische bevolking 76,42 jaar, en die van de buitenlandse bevolking 76,39 jaar. Op dit niveau laten de gepubliceerde gegevens spijtig genoeg niet toe een analyse te maken voor de verschillende nationaliteiten.

Figuur 13 beschrijft per leeftijd de verhouding van de mortaliteit van de buitenlandse bevolking t.o.v. die van de Belgische. Waar de curve boven het merkten van de 100 uitkomt is de buitenlandse mortaliteit hoger dan die van de Belgische, waar ze onder de 100 ligt is de Belgische mortaliteit hoger. Voor twee leeftijdsklassen neemt men een hogere sterfte waar voor de buitenlanders: tussen 55 en 75 jaar en vooral tussen de 0 en de 15 jaar. Omgekeerd is het risico om te sterven lager voor de buitenlandse bevolking bij de leeftijdsgroep tussen 20 en 55 jaar. Zoals bij de vruchtbaarheid zitten we hier op een domein waar de verbetering van beschikbare statistieken en de ontwikkeling van beschrijvende en verklarende statistieken onontbeerlijk zijn.

Figuur 13. De vergelijking van de mortaliteitscijfers volgens leeftijd van de Belgische en de buitenlandse bevolking (mortaliteitstabel 1991-1993, glijdend gemiddelde per 5 eenheden)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

1.3.4 DE ONRECHTSTREEKSE GEVOLGEN VAN DE WIJZIGINGEN IN HET WETBOEK BETREFFENDE DE NATIONALITEIT

Het aantal buitenlanders in België varieert in functie van migratiebewegingen, van de natuurlijke aangroei, maar ook van nationaliteitswijzigingen. Vanaf de tweede helft van de jaren '60 stijgen de nationaliteitswijzigingen sterk. Zoals tabel 4 het toont, speelt de balans van de nationaliteitswijzigingen geen verwaarloosbare rol meer in de bewegingen van de Belgische en buitenlandse bevolkingsgroepen. De impact van nationaliteitswijzigingen is afhankelijk van de wetgevingen betreffende de nationaliteit en de wijzigingen daarin. Twee recente wetwijzigingen die een verandering in de toegang tot de Belgische nationaliteit bewerkstelligen, drukten meer bepaald hun stempel op de jaarlijkse evolutie van het aantal nationaliteitswijzigingen: de wet van 28 juni 1984 (ook de 'wet Gol' genoemd) en die van 3 september 1991 (de 'wet Wathelet') die respectievelijk van kracht gingen de 1^e januari 1985 en de 1^e januari 1992.

Het is niet onze bedoeling de geschiedenis van de Belgische wetgeving betreffende de nationaliteit te herschrijven, noch om gedetailleerd in te gaan op de modaliteiten die het verwerven van de Belgische nationaliteit vlotter doen verlopen. We beperken ons tot de demografische gevolgen van de twee recente

wijzigingen in het wetboek betreffende de nationaliteit. De nationaliteitswijzigingen die deze wetswijzigingen veroorzaakten spelen een meer bepalende rol in de evolutie van het cijfer van de buitenlandse bevolking dan het migratiesaldo of de natuurlijke aangroei (figuur 9).

Volgens de wet van 28 juni 1984 krijgen alle kinderen geboren uit een Belgische ouder de Belgische nationaliteit. Het belangrijkste verschil in vergelijking met de wetgeving daarvoor bestaat erin dat het volstaat dat één van beide partners, ongeacht het geslacht, de Belgische nationaliteit bezit opdat het kind dat geboren wordt uit hun relatie Belgisch zou zijn. Voordien gaf enkel de Belgische nationaliteit van de vader de Belgische nationaliteit van het kind. Voortaan geeft de wet automatisch de Belgische nationaliteit aan kinderen van minder dan 18 jaar met een Belgische moeder. Wetende dat de verwerving van de Belgische nationaliteit volgens deze wet pas gerealiseerd werd vanaf 1 januari 1985, is het mogelijk de impact van de 'wet Gol' te meten, simpelweg door het aantal buitenlanders van minder dan 18 jaar op 31-12-1984 af te trekken van het aantal op 01-01-1985. Tussen deze twee data telt men er 75629 minder. Men kan dit cijfer als een realistische schatting van de wet beschouwen, zelfs wanneer men rekening houdt met enkele geboortes en sterfgevallen op 1 januari 1985. In absolute cijfers zijn er 40126 'nieuwe Belgen' geregistreerd in Wallonië, 25884 in Vlaanderen en 9619 in Brussel. Relatief gezien is 28,9% van de jonge buitenlanders in Wallonië Belg geworden, 26,6% in Vlaanderen en slechts 10,8% in Brussel.

De verwerving van de Belgische nationaliteit door verwantschap is nauw verbonden met gemengde huwelijken. Het nationaliteitsvoorschrift heeft specifiek betrekking op kinderen uit een relatie tussen een Belgische vrouw en een buitenlandse man. Het aantal gemengde huwelijken varieert naargelang de nationaliteit van de bruidegom. Buitenlanders uit een land van de Europese Unie trouwen gemakkelijker met Belgische vrouwen dan Turken of Marokkanen (tabel 11). Het tijdstip van de immigratie, de cultuur en de religie kunnen elk de regionale verschillen en die tussen de nationaliteiten verklaren. Algemeen gesproken heeft de 'wet Gol' meer invloed op jonge buitenlanders uit een buurland of uit Italië dan op jonge Maghrebijnen of Turken (tabel 5).

Tabel 5. De 'nieuwe Belgen' van de wet Gol op 1-1-1985, volgens hun vorige nationaliteit op 31-12-1984

Nationaliteit	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	België
Buurlanden	29,5 %	57,7 %	36,2 %	42,7 %
Italianen	17,8 %	15,4 %	42,6 %	30,3 %
Spanjaarden	7,6 %	3,9 %	3,6 %	4,2 %
Andere landen van de Europese Unie	4,9 %	2,2 %	2,4 %	2,6 %
Andere landen van Europa	3,5 %	2,6 %	3,0 %	2,9 %
Andere landen van de O.E.S.O.	1,4 %	1,1 %	0,3 %	0,7 %
Maghrebijnen	15,5 %	7,7 %	4,3 %	6,9 %
Turken	1,6 %	0,6 %	0,3 %	0,6 %
Andere landen, niet van de O.E.S.O.	18,1 %	8,8 %	7,3 %	9,1 %
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %
Totaal (absoluut aantal)	9619	25884	40126	75629

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

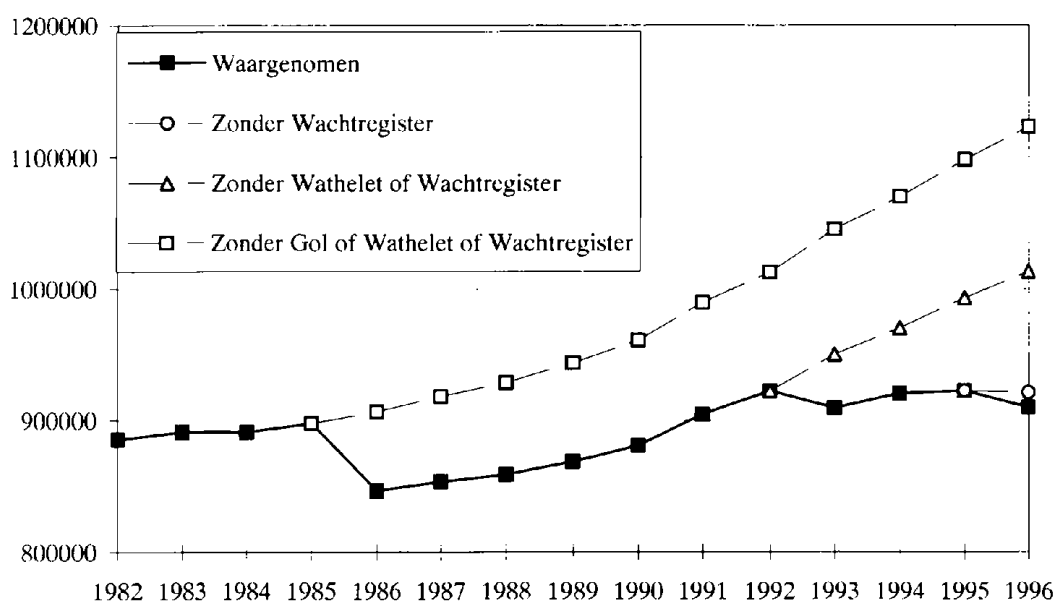
Het nieuwe wetsvoorschrift van 3 september 1991 voegde bij de wet van 28 juni 1984 een automatische toewijzing tot de Belgische nationaliteit toe aan een aantal individuen van minder dan 18 jaar die in België geboren zijn. Eén van de ouders van deze personen moet eveneens in België geboren zijn en er gewoond hebben gedurende minstens 5 jaar in de loop van de 10 jaar voorafgaand aan de geboorte. Deze wet beoogt met andere woorden vooral de toegang tot de Belgische nationaliteit te vergemakkelijken voor de derde generatie immigranten (artikel 11). Bovendien kunnen buitenlanders tussen 18 en 30 jaar de Belgische nationaliteit aanvragen als ze in België geboren zijn en er sinds hun geboorte wonen (artikel 11bis).

Het aantal geregistreerde naturalisaties in 1992 is sterk beïnvloed door de nieuwe wetsvoorschriften betreffende de nationaliteit, die de 1^e januari 1992 van kracht zijn gegaan. Tussen 1991 en 1992 is het aantal

nationaliteitswijzigingen op die manier gestegen van 8400 tot meer dan 46000. Men schat dat er door de toepassing van het nieuwe wetsvoorstel 38000 'nieuwe Belgen' zijn geregistreerd. De reactietijd van de betreffende bevolkingsgroepen en de bijzonder lange toekenningsprocedure verklaren ook het verhoogde aantal nationaliteitswijzigingen in 1993, 1994 en 1995, in vergelijking met het jaarlijks gemiddelde van 8000 naturalisaties gedurende de jaren '80.

Algemeen gesproken hebben de wijzigingen in het wetboek die betrekking hebben op de nationaliteit, ingevoerd vanaf 1985, de aangroei van de buitenlandse bevolking in België grondig ontregeld. Indien deze wijzigingen niet hadden plaatsgevonden en de verwerving van de Belgische nationaliteit volgens standvastige regels gebeurd zou zijn, zouden er op 1 januari 1996 1100000 buitenlanders geweest zijn in België, terwijl ze officieel met 922000 waren. Figuur 14 toont de schatting van de evolutie van het aantal buitenlanders indien de wetswijzigingen van 1984 en 1991 niet hadden plaatsgevonden en indien de verwerving van de Belgische nationaliteit volgens regels standvastig in de tijd gebeurd zou zijn.

Figuur 14. Schatting van de jaarlijkse evolutie van de bevolking van buitenlandse nationaliteit zonder de recente wetswijzigingen

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

1.4 DE BEVOLKINGSEVOLUTIE VAN DE VOORNAAMSTE NATIONALITEITEN TUSSEN 1991 EN 1995

Tabel 6 toont voor enkele nationaliteiten of groepen nationaliteiten de waargenomen bevolkingsevolutie tussen 1 januari 1991 en 1 januari 1996. Met uitzondering van de groep buiten de Europese Unie kan men overall een vermindering van het bevolkingsaantal waarnemen. Waar de vermindering relatief laag was voor de staatsburgers van de Europese Unie (-0,3%) en voor de Marokkaanse (-1%) of Turkse bevolking (-3,8%), was ze veel groter bij de Italiaanse bevolking die tussen de 2 bovenvernoemde data bijna 13% van haar volgelingen verloor.

Wat zijn de oorzaken van deze bijzondere evoluties? We herinneren eraan dat ze beïnvloed worden door de natuurlijke aangroei, het migratiesaldo en nationaliteitswijzigingen. Rekening houdend met hun jonge leeftijdsstructuur en een vruchtbaarheid die naar westerse normen op een hoog peil blijft, onderscheiden de Marokkaanse en Turkse bevolkingsgroepen zich door een positieve natuurlijke aangroei. Bij de Italianen en in het algemeen bij het geheel van de mensen die uit de Europese Unie komen, oversteeg het aantal geregistreerde sterfgevallen in de periode 1991-1995 lichtjes dat van de geboortes.

Tabel 6. De componenten van de bevolkingsevolutie van de belangrijkste nationaliteiten of nationaliteitsgroepen tussen 1991 en 1995

Componenten van de bevolkingsevolutie	Italianen	Marokkanen	Turken	EU-burgers	Niet EU-burgers	Buitenlanders
Bevolking op 1-1-1991	241175	141660	84935	555805	348723	904528
Bevolking op 1-1-1996	210656	140303	81744	554181	355588	909769
Absoluut verschil	-30519	-1357	-3191	-1624	6865	5241
relatief verschil	-12,7%	-1,0%	-3,8%	-0,3%	2,0%	0,6%
Geboortes (1991-1995)	4512	17430	10264	15414	37088	52502
Sterfgevallen (1991-1995)	8126	1166	735	19330	5167	24497
Absolute natuurlijke aangroei	-3614	16264	9529	-3916	31921	28005
Relatieve natuurlijke aangroei	-1,5%	11,5%	11,2%	-0,7%	9,2%	3,1%
Immigraties (1991-1995)	13289	18472	14224	134571	136754	271325
Emigraties (1991-1995)	11770	3468	3265	94182	67661	161843
Absoluut migratiesaldo	1519	15004	10959	40389	69093	109482
Relatief migratiesaldo	0,6%	10,6%	12,9%	7,3%	19,8%	12,1%
Aantal nationaliteitswijzigingen (1991-1995)	-28852	-32227	-20915	-42101	-80848	-122949
Procentuele nationaliteitswijzigingen (1991-1995)	-12,0%	-22,7%	-24,6%	-7,6%	-23,2%	-13,6%
Statistische correctie	428	-398	-2764	4004	-13301	-9297

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Wat kan er gezegd worden over het migratiesaldo? In de loop van deze vijfjarige periode was het migratiesaldo van de buitenlandse bevolking positief en vertaalde het zich in een winst van meer dan 109000 personen (+2,4% per jaar). De bijdrage van Europese staatsburgers aan dit positief migratiesaldo werd becijferd op 37%, die van de onderdanen van buiten de Europese Unie op 63%. In relatieve termen was de migratieaangroei van deze laatste duidelijk hoger: +4,0% in vergelijking met +1,5% per jaar. Bij de best vertegenwoordigde nationaliteiten hadden de Italianen een nauwelijks positief migratiesaldo (+0,1% per jaar), daar waar de Marokkanen (+2,1%) en de Turken (+2,6%) boven de 2% per jaar kwamen.

We onderscheiden nu de verschillende componenten van het migratiesaldo. Tijdens de laatste vijf jaar zijn in België 271000 buitenlandse immigranten geregistreerd. Ze zijn ongeveer gelijk verdeeld over landen van de Europese Unie en landen daarbuiten. Daarentegen zijn 58% van de 161843 buitenlandse emigraties die in België geteld werden tussen 1991 en 1995 afkomstig van buitenlanders uit een land van de Europese Unie.

1.5 DE EVOLUTIE VAN DE GESLACHTS- EN LEEFTIJDSTRUCTUUR VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING

De geslachts- en leeftijdsstructuur van de buitenlandse bevolking vertoont onregelmatigheden door het specifiek karakter van de immigratiegolven. Figuur 15 toont de evolutie van de leeftijdspiramide van de buitenlandse bevolking van 1930 tot 1991, vergeleken met die van de Belgen. De leeftijds- en geslachtskenmerken van de buitenlandse bevolking zijn grondig gewijzigd. De onregelmatigheden van vroeger – een sterke oververtegenwoordiging van volwassen mannen en jonge kinderen – zwakten geleidelijk aan af, en hoewel er nog kenmerkende verschillen bestaan, begint het profiel van de buitenlandse leeftijdspiramide meer en meer op dat van de Belgische te gelijken.

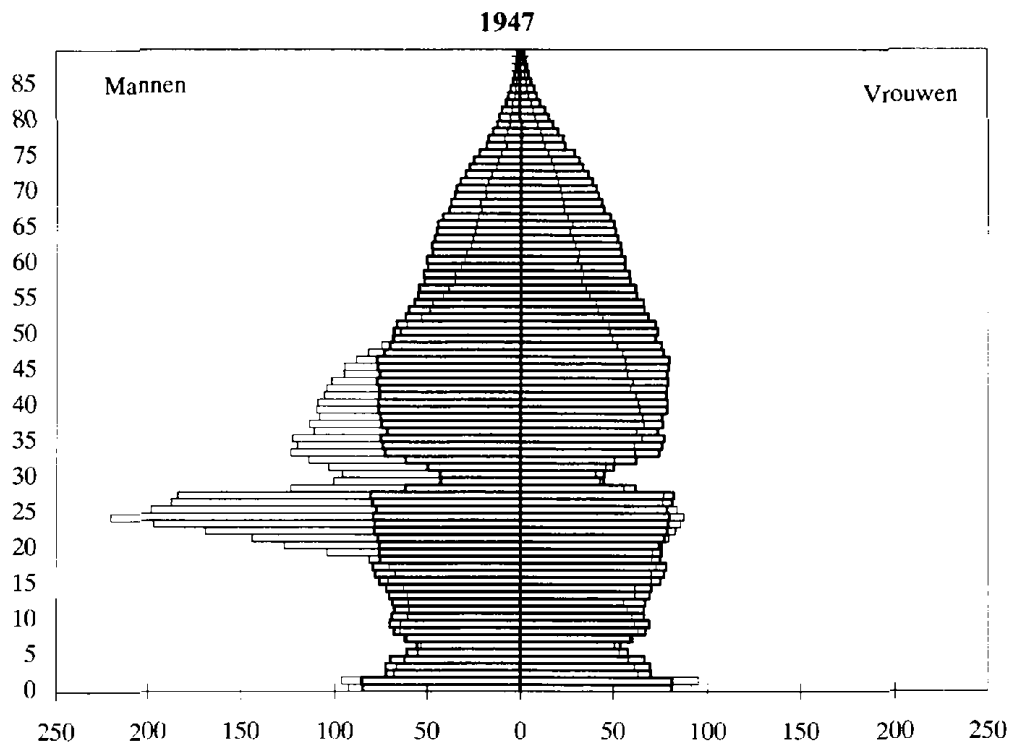
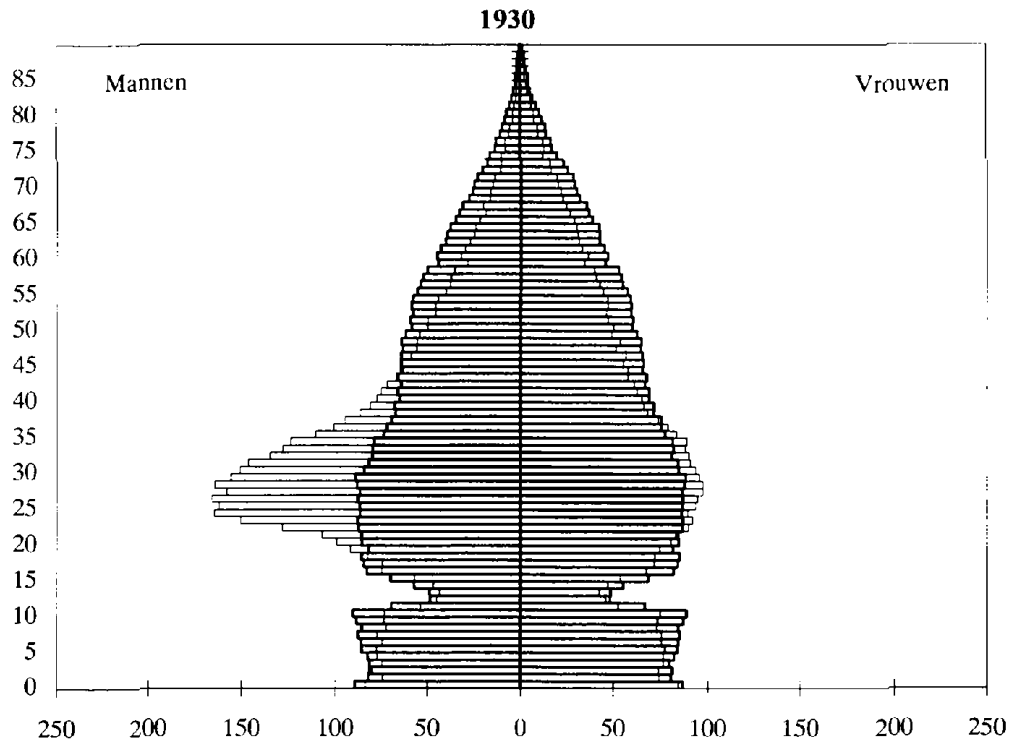
1.5.1 DE OVERVERTEGENWOORDIGING VAN MANNEN IN DE BUITENLANDSE BEVOLKING IS STEEDS MINDER UITGESPROKEN

Tot vlak na de Eerste Wereldoorlog bestond de buitenlandse bevolking in België eerder uit vrouwen dan uit mannen. Tussen de volkstellingen van 1900 en 1920 lag de masculiniteitsindex van de buitenlandse bevolking lager dan 100 en vertoonde zelfs een daling, waarvoor voornamelijk de Fransen en Duitsers verantwoordelijk waren (tabel 7). Na 1920 keerden de eerste migratiegolven van buitenlandse arbeidskrachten de tendens volledig om. Van toen af aan was de buitenlandse bevolking voornamelijk mannelijk. In 1930 was de masculiniteitsindex gelijk aan 119 en bereikte zelfs de waarde 146 in 1947. Met uitzondering van de Fransen en Luxemburgers had deze oververtegenwoordiging van mannen betrekking op bijna alle bevolkingsgroepen, en vooral zij die zorgden voor de migratiestromen van arbeidskrachten. Neem de Polen en Italianen, die zowel in 1930 als in 1947 figureerden onder de beter vertegenwoordigde nationaliteiten in België. In beide jaren telde men ongeveer 150 Poolse mannen voor 100 Poolse vrouwen. Bij de Italianen lag de masculiniteitsindex nog hoger: in 1930 telde men twee maal zoveel Italiaanse mannen als vrouwen, in 1947 bijna drie maal zo veel (tabel 7). Zoals de leeftijdspiramides van de betreffende jaartallen en figuur 16 aantonen, had de oververtegenwoordiging van mannen bij de buitenlanders vooral betrekking op jongvolwassenen tussen 20 en 35 jaar. Voor deze leeftijdsgroep bedroeg de masculiniteitsindex 157 in 1930 en 209 in 1947.

In 1961 kwam de masculiniteitsindex opnieuw op het niveau van 1930 om daar te blijven tot de volkstelling van 1981. Hoewel bij de buitenlandse bevolking de mannen nog steeds talrijker zijn dan de vrouwen, is de evolutie in de richting van een evenwicht tussen de geslachten vooral te wijten aan een gevoelige vermindering van de masculiniteitsindex bij de groep tussen 20 en 35 jaar. De gezinshergroepering van de Italianen, die hun masculiniteitsindex met meer dan de helft zagen dalen tussen 1947 en 1961, en een minder groot overwicht van mannen bij de bevolkingsgroepen die de migratiestromen van de 'golden sixties' en van het begin van de jaren '70 voedden, verklaren voor een groot deel de vermindering, en vervolgens de stagnatie, van de masculiniteitsindex.

De sluiting van de grenzen voor buitenlandse arbeidskrachten, afgekondigd na de olieschok in 1973, en de gezinshergroeperingen zwakten de oververtegenwoordiging van mannen bij de buitenlandse bevolking af. Tussen 1970 en 1996 verminderde de masculiniteitsindex van 119 tot 113. Figuur 17 toont de evolutie van de index tussen deze twee data voor de meeste nationaliteiten die in België aanwezig zijn. De positionering van het merendeel van de nationaliteiten boven de diagonaal wijst op een min of meer gevoelige vermindering van de masculiniteitsindex. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de Turkse, Marokkaanse, Algerijnse en vooral voor de Poolse, Hongaarse, Tsjechoslowaakse, Noorse en Deense bevolking, waarvoor het aantal vrouwen vanaf 1996 het aantal mannen overstijgt. De Belgen, Fransen en Ieren behouden hun masculiniteitsindex die lager is dan 100, terwijl voor de Italianen, Luxemburgers en Britten deze index, die iedere keer meer dan 100 bedraagt, hoger was in 1996 dan in 1971.

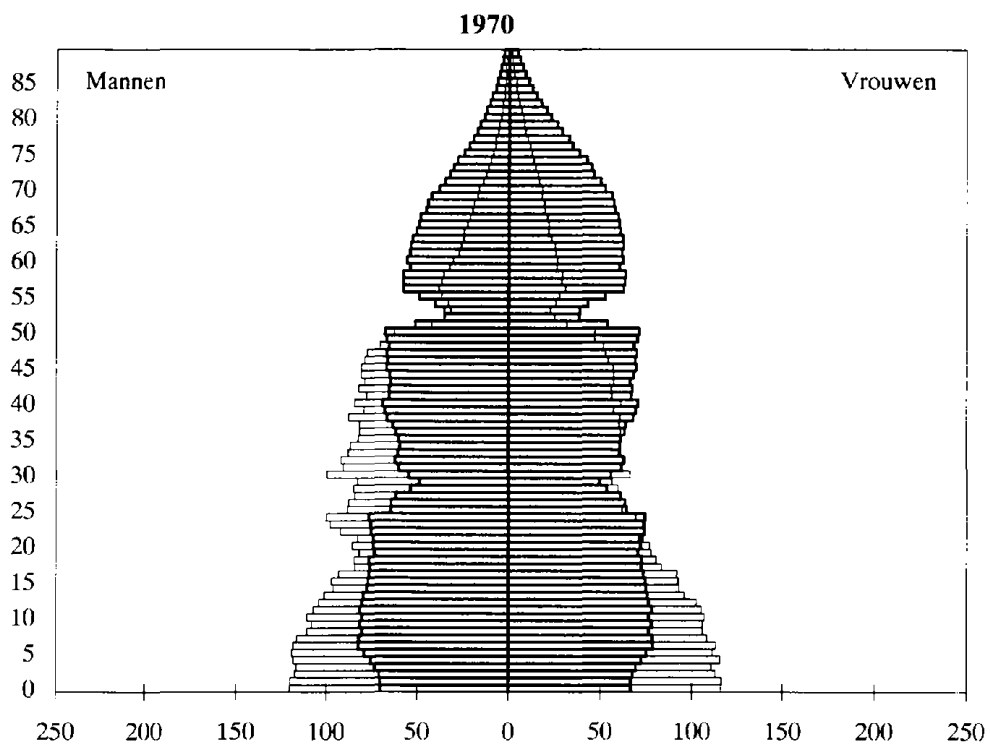
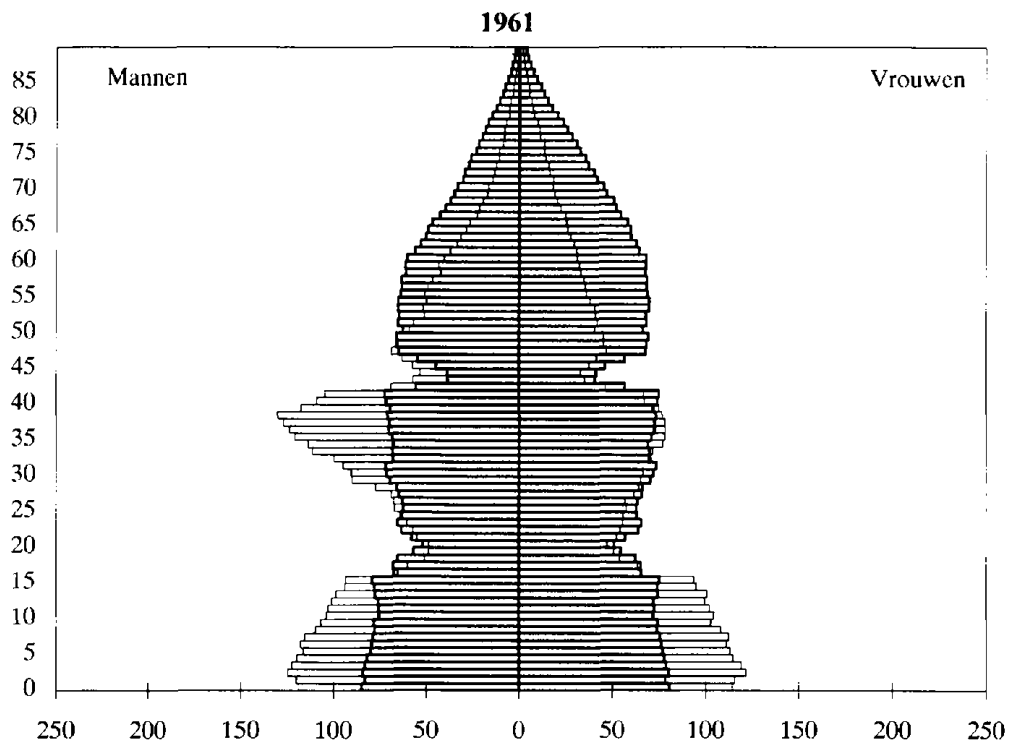
Figuur 15. De evolutie van de leeftijds- en geslachtsstructuur van de Belgische en buitenlandse bevolking (relatieve cijfers per 10000 inwoners)

Fijne lijn met grijze achtergrond = buitenlandse bevolking
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

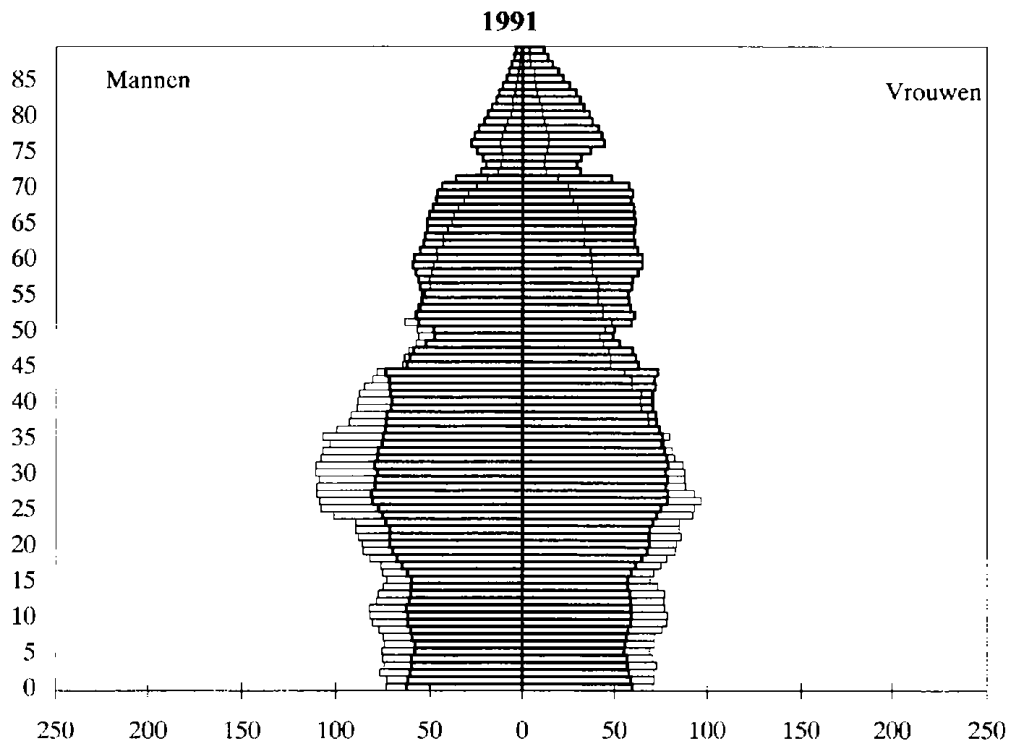
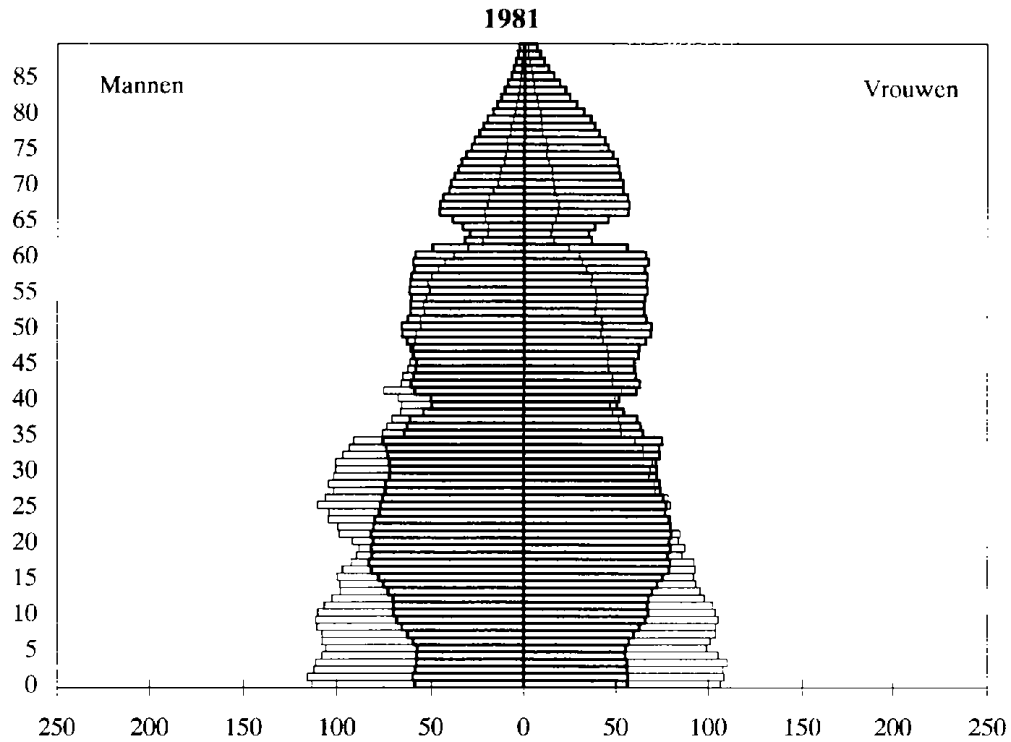
Figuur 15 (vervolg). De evolutie van de leeftijds- en geslachtsstructuur van de Belgische en buitenlandse bevolking (relatieve cijfers per 10000 inwoners)

Fijne lijn met grijze achtergrond = buitenlandse bevolking
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Figuur 15 (vervolg). De evolutie van de leeftijds- en geslachtsstructuur van de Belgische en buitenlandse bevolking (relatieve cijfers per 10000 inwoners)

Fijne lijn met grijze achtergrond = buitenlandse bevolking
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking

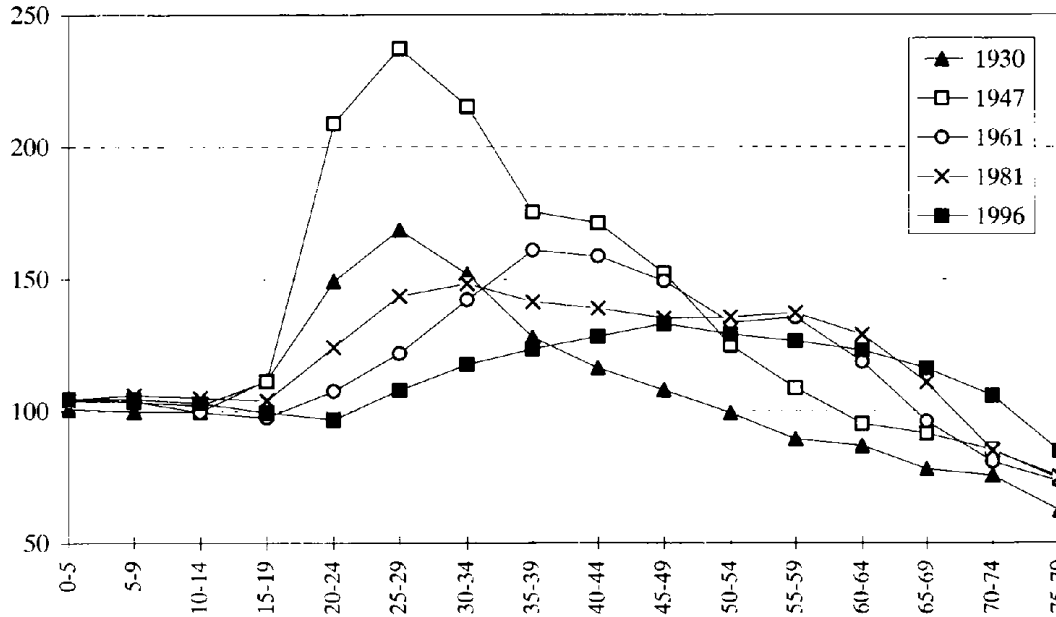
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Tabel 7. Evolutie van de masculiniteitsindex (aantal mannen per 100 vrouwen) van de belangrijkste nationaliteiten

Nationaliteit	1900	1910	1920	1930	1947	1961	1970	1981	1991	1996
België	99	99	97	97	96	95	94	93	94	94
Duitsland	88	92	58	82	161	111	112	121	114	106
Oostenrijk	132	135		119	97	88	107	118	114	104
Denemarken						153	116	96	84	85
Spanje		197	82	150	145	101	102	111	111	110
Frankrijk	96	84	75	79	89	83	93	101	98	96
Griekenland				188	157	139	114	117	118	116
Ierland						57	83	80	85	79
Italië	155	130	157	206	283	124	121	122	124	125
Luxemburg	85	83	87	81	80	113	118	128	138	138
Noorwegen						348	138	126	118	98
Nederland	88	88	98	101	123	132	130	137	135	128
Portugal						119	111	117	111	105
Verenigd Koninkrijk	74	71	80	86	108	112	104	110	116	118
Zweden						175	108	109	114	98
Finland						207	89	73	76	65
Hongarije				106	117	166	133	139	116	79
Polen			112	152	145	127	119	101	83	55
Zwitserland	129	125	137	133	118	118	115	118	117	109
(ex-)Tjechev-Slowakije				240	123	133	135	115	99	77
Turkije				128	115	141	141	113	108	105
(ex-)U.S.S.R.	128	151	151	137	200	154	148	124	105	78
(ex-)Joegoslavië				430	188	153	126	121	116	110
Andere Europese landen						164	145	137	125	92
Alle Europese landen						118	114	117	116	112
(Volksrepubliek) China						206	132	154	124	103
India						147	126	101	173	141
Indonesië						93	131	124	107	88
Iran								165	139	108
Israël								131	134	117
Japan						142	122	113	107	105
Libanon								327	184	155
Pakistan						113	247	171	304	208
Taiwan (Formosa)								132	88	83
Vietnam								143	105	68
Andere Aziatische landen						132	172	120	83	66
Alle Aziatische landen						136	155	140	128	101
Algerije						393	182	148	132	127
Burundi							246	197	132	105
Ivoorkust								329	208	188
Mauritius								101	46	36
Marokko						234	163	125	114	115
Ruanda						160	216	182	156	108
Tunesië						603	382	226	185	164
Zaire						173	141	141	114	108
Andere Afrikaanse landen						208	187	191	173	143
Alle Afrikaanse landen						196	169	134	118	117
Brazilië						115	93	91	72	55
Canada						69	90	105	101	101
Chili								115	117	119
Colombia								115	79	60
Verenigde Staten				118	143	123	100	100	95	96
Haiti								113	104	79
Andere Amerikaanse landen						141	127	115	86	70
Alle Amerikaanse landen						105	102	104	94	88
Australië						108	94	112	111	109
Andere landen van Oceanië						171	113	93	118	98
Alle landen van Oceanië						122	99	109	112	106
Vluchtelingen								146	142	128
Staatlozen						138	147	140	170	238
Alle buitenlanders	93	92	85	119	146	119	119	120	117	113
Algemeen totaal	99	98	97	98	97	96	96	95	96	96

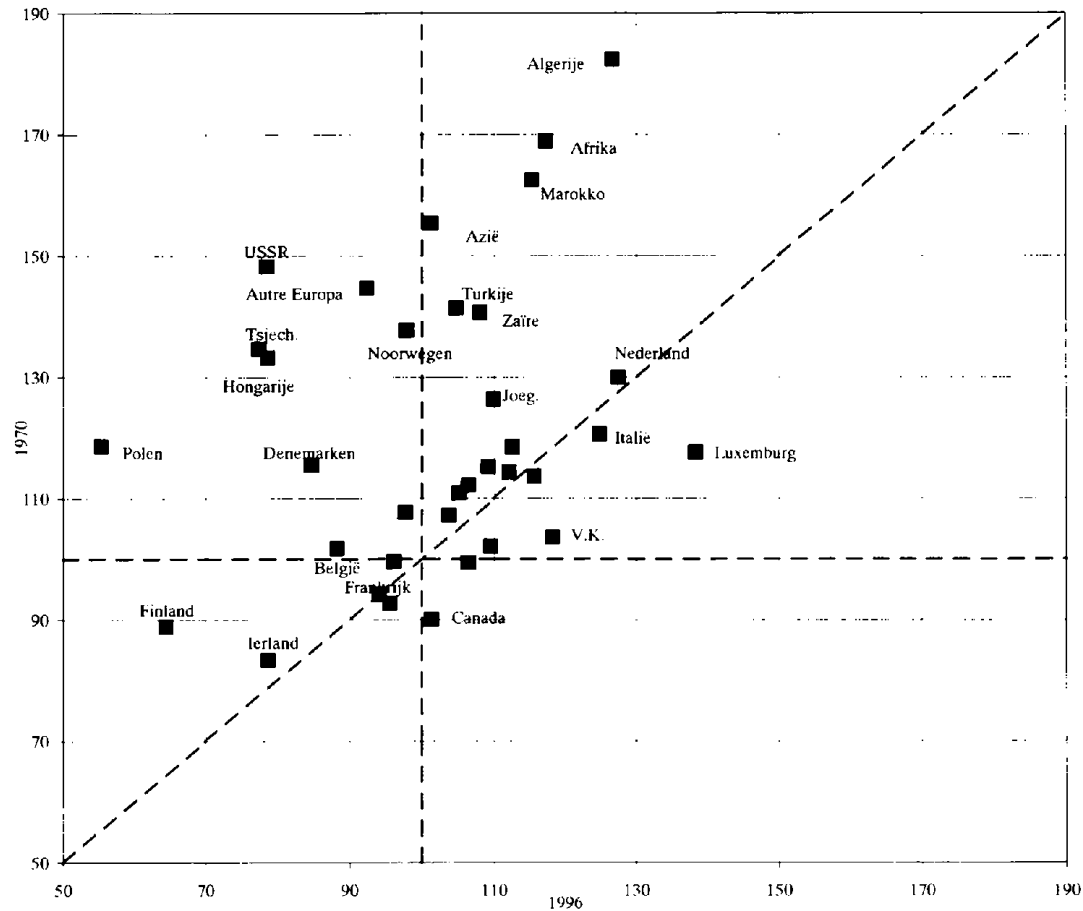
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Figuur 16. De evolutie van de masculiniteitsindexen van de buitenlandse bevolking per leeftijdsgroep (aantal mannen per 100 vrouwen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Figuur 17. De evolutie van de masculiniteitsindexen van de verschillende nationaliteiten tussen 1970 en 1996 (aantal mannen per 100 vrouwen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

1.5.2 DE VEROUDERING VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING

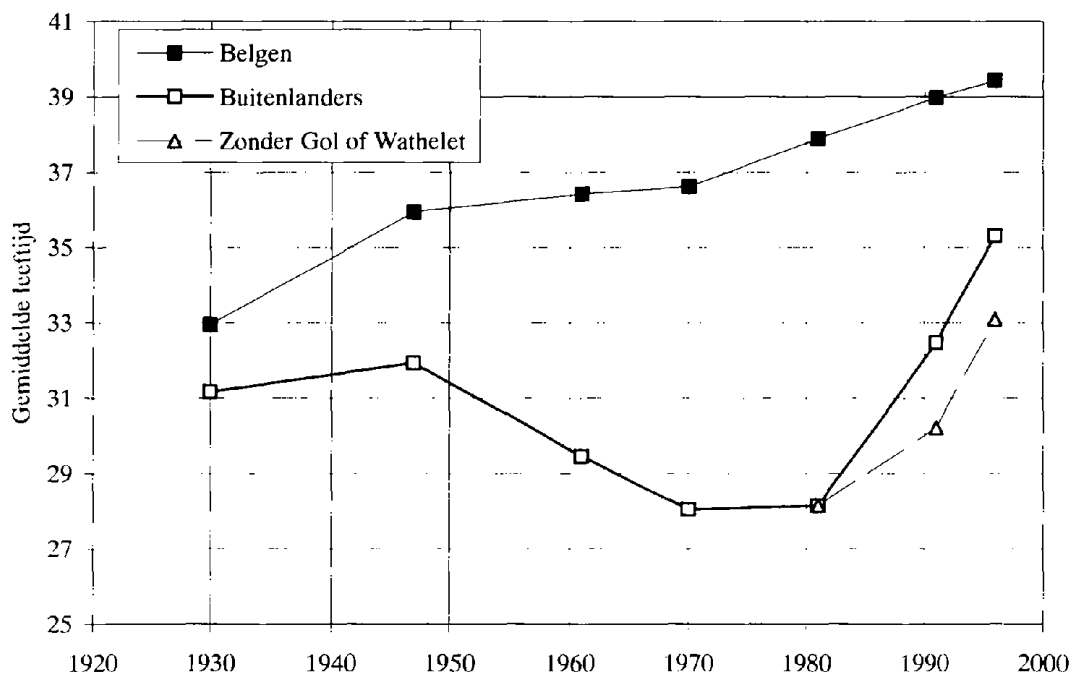
De leeftijdspiramide van de buitenlandse bevolking toont traditioneel een globaal jonge bevolking, gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van jongvolwassenen en hun kinderen en een relatieve ondervertegenwoordiging van bejaarden. Dat zijn de normale kenmerken van een immigratiebevolking met een hoge vruchtbaarheid die tamelijk getrouw, ondanks enkele onregelmatigheden, wordt weergegeven door de leeftijdspiramides van de buitenlandse bevolking van 1961, 1970, 1981 en 1991 (figuur 15). Tot hier dit algemeen overzicht. We stellen nu echter vast dat enerzijds de leeftijdsstructuur van de buitenlandse bevolking zich grondig gewijzigd heeft in de loop van de 20^e eeuw en dat ze zich anderzijds meer en meer spiegelt aan het model van de verouderende Belgische bevolking.

1.5.2.1 De gemiddelde leeftijd van de buitenlandse bevolking verhoogde snel vanaf 1981

Sinds 1930 is de gemiddelde leeftijd van de buitenlandse bevolking lager dan die van de Belgische (figuur 18). De afwijking tussen beide bevolkingsgroepen schommelde echter in de tijd. In 1930 was deze afwijking het kleinst, met een gemiddelde leeftijd van de Belgen van 33 jaar en een gemiddelde leeftijd van de buitenlanders van 31,2 jaar. De leeftijdspiramide van de buitenlandse bevolking toonde een lichte ondervertegenwoordiging van bejaarden, een kleiner aandeel jongeren van minder dan 10 jaar en een relatief overaandeel volwassenen tussen de 20 en de 40 (figuur 15). De bijna identieke gemiddelde leeftijd maakt beide piramides dus niet minder verschillend. In 1947 bereikte de gemiddelde leeftijd van de Belgen 36 jaar, terwijl die van de buitenlanders nauwelijks gestegen was.

De afwijking werd nog groter vanaf 1961. Terwijl de Belgen verder bleven verouderen, verminderde de gemiddelde leeftijd van de buitenlanders gevoelig. In 1981 was er een verschil van bijna 10 jaar tussen de Belgische en de buitenlandse bevolking: 37,9 jaar tegenover 28,2. De verjonging van de buitenlandse bevolking is bevorderd door de gezinshergroeperingen en door de komst van bevolkingsgroepen met een hoge vruchtbaarheid, meer bepaald Marokkanen en Turken. Terwijl de oververtegenwoordiging van jongvolwassenen geleidelijk aan afzwakte zonder echter volledig te verdwijnen, is het markante kenmerk van buitenlandse bevolkingspiramides sinds 1961 hun brede basis.

Figuur 18. De evolutie van de gemiddelde leeftijd van de Belgische en buitenlandse bevolking tussen 1930 en 1996

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Sinds 1981 verouderde de buitenlandse bevolking sterk.. Tussen 1981 en 1996 steeg haar gemiddelde leeftijd van 28,2 naar 35,3, terwijl de Belgische bevolking in die periode nog met anderhalf jaar verouderde. De leeftijds piramide van de buitenlandse bevolking lijkt steeds meer op die van de Belgen. Zelfs wanneer het aandeel bejaarden vermeerderd onder de buitenlandse bevolking, wordt de recente evolutie vooral gekenmerkt door een erosie van de basis van de piramide, door een vermindering van de vruchtbaarheid, maar ook van de recente wijzigingen in het wetboek aangaande de nationaliteit, waardoor tienduizenden jonge buitenlanders 'kunstmatig' naar de Belgische kant werden getransfereerd.

We kunnen een schatting maken van de recente evolutie van de gemiddelde leeftijd van de buitenlanders wanneer de wetwijzigingen van Gol en Wathélet zich niet hadden voorgedaan (figuur 18). We kennen immers de leeftijdsstructuur van de buitenlanders van minder dan 18 jaar die automatisch Belg geworden zijn door de toepassing van de 'wet Gol' op 1 januari 1985, en we kunnen veronderstellen dat deze leeftijdsverdeling nog steeds geldig was ten tijde van de toepassing van de 'wet Wathélet' op 1 januari 1992. Zonder toepassing van deze twee wetten zou de buitenlandse bevolking eveneens verouderd zijn, maar minder snel: in 1991 en in 1996 zou de buitenlandse bevolking gemiddeld ongeveer 2 jaar jonger zijn dan de reëel geobserveerde leeftijd.

1.5.2.2 Steeds minder jonge buitenlanders

De recente evolutie van de leeftijdsstructuur van de buitenlandse bevolking wordt bovenal gekenmerkt door een snelle daling van het aantal jongeren van minder dan 15 jaar. Van 278000 in 1981 telt men er nu nog slechts 156000, dit is een daling van bijna 44%.

In relatieve termen vertegenwoordigt deze leeftijdsgroep 33% van de buitenlandse bevolking en 23% van de Belgische bevolking. In 1996 daalden deze proporties respectievelijk tot 17 en 18%. Deze veroudering in de basis van de piramide heeft vooral betrekking op de Europese landen, waarvan het aandeel minder dan 15-jarigen verminderde van 33 naar 13% tussen 1970 en 1996. Vooral de Italianen springen in het oog, met een daling van het aandeel jongeren onder de 15 jaar van 34 naar 7%. Deze tendens is ook sterk uitgesproken bij de Griekse en Spaanse bevolking. De vermindering van het relatief aandeel jongeren onder de 15 jaar is minder belangrijk maar toch ook reëel bij de recent geïmmigreerde nationaliteiten. Zo daalt het aandeel Turken van die leeftijdscategorie van 46 naar 30%, dat van de Marokkanen van 44 naar 33% en dat van de Zaïrezen van 44 naar 27%. Enkel de Burundezen en Ruandezen verjongen de basis van hun leeftijds piramide.

Zoals al gezegd wordt de snelle vermindering van de buitenlandse jongeren niet alleen verklaard door een dalende vruchtbaarheid, maar ook en vooral door de recente wijzigingen in het wetboek betreffende de nationaliteit die aan tienduizenden buitenlandse jongeren van minder dan 18 jaar automatisch de Belgische nationaliteit verschafte. We vermelden overigens dat de effecten van deze nieuwe wetgeving vooral betrekking hadden op de Europese staatsburgers.

1.5.2.3 Sinds 1970 verdubbelde het aantal buitenlanders van boven de 65 jaar

Hoewel de buitenlandse bevolking nog slechts weinig 65-plussers telt, steeg hun aantal van 35000 in 1970 tot bijna 79000 in 1996. In dezelfde tijdsspanne verhoogde hun relatief aandeel van 5 naar iets minder dan 9%. Bij wijze van vergelijking was het Belgisch aandeel 65-plussers 14% in 1970 en 17% in 1996. Hoewel de veroudering van de top van de piramide zeer algemeen is, gaat het toch vooral om buitenlanders van Europese origine (figuur 19 en tabel 8).

Voor het geheel van de Europese nationaliteiten steeg het relatief aandeel van de 65-plussers van 5% in 1970 tot 11% in 1996. Achter dit gemiddelde schuilt nochtans een grote verscheidenheid. De nationaliteiten met het grootste aandeel 65-plussers in 1996 waren de Belgen (16,8%), de Luxemburgers (20,3%), de Zwitsers (21,8%) en de Polen (22,0%). Boven het Europees gemiddelde kwamen ook nog de Fransen (12,4%), de Hongaren (13,1%), de Nederlanders (14,1%) en de Italianen (14,3%). Onder aan de rangschikking vonden we de Finnen (1,4%), de Ieren (2,0%), de Denen (2,9%) en de staatsburgers van de ex-Sovjetunie (3,6%). Voor de meeste nationaliteiten uit Azië en Afrika tenslotte, bleef het aandeel

bejaarden onbetekenend, hoewel in absolute cijfers hun aantal in de meeste gevallen steeg.

Tabel 8. Evolutie van de leeftijdsstructuur van de belangrijkste nationaliteiten, per grote leeftijdsklassen

Nationaliteit	1970			1981			1991			1996		
	0-14 jaar	15-64 jaar	≥ 65 jaar	0-14 jaar	15-64 jaar	≥ 65 jaar	0-14 jaar	15-64 jaar	≥ 65 jaar	0-14 jaar	15-64 jaar	≥ 65 jaar
België	2042692	5651584	1260386	1694337	5902959	1372774	1608319	6029713	1439792	1661026	6025391	1546861
Duitsland	7083	14763	1110	7137	19050	1432	3748	21891	2285	4330	24591	2897
Oostenrijk	390	938	162	348	788	170	96	808	148	105	1012	142
Denemarken	169	422	47	454	1218	50	447	1981	88	580	2480	91
Spanje	24651	41689	1194	14720	42241	1294	7277	41045	2996	4566	38756	5000
Frankrijk	23195	54993	8470	29479	65309	8724	11871	70471	11021	11507	76193	12388
Griekenland	8984	12946	424	5685	15151	394	3248	16300	913	2060	15928	1875
Ierland	70	238	22	231	760	28	392	1923	49	506	2609	63
Italië	85428	157095	6967	81290	185167	13243	40568	175704	23855	15295	165141	30220
Luxemburg	1623	4295	1100	1223	3545	1245	253	3395	997	250	3385	928
Noorwegen	286	573	49	188	562	40	120	591	59	190	877	71
Nederland	18184	36700	6377	16565	42824	6844	6706	49459	9129	7648	58602	10907
Portugal	2389	4652	136	2918	7359	205	3382	12679	467	4915	18261	749
Verenigd Koninkrijk	4429	9997	914	6252	15790	1038	4383	16668	2078	4394	19522	2058
Zweden	252	618	50	295	845	58	519	2095	118	475	2456	158
Europese Unie	177133	339919	27022	166785	400609	34765	83010	415011	54203	56821	429813	67547
Finland	48	154	19	63	201	14	101	478	12	242	1211	21
Hongarije	1187	2256	220	253	719	140	87	503	130	91	687	117
Polen	3804	11696	2870	1323	4309	2010	455	2944	1472	555	3634	1182
Zwitserland	872	2279	597	654	2034	537	219	1680	510	160	1624	498
(ex-)Tsjecho-Slowakije	388	1084	286	98	336	208	51	272	116	73	555	78
Turkije	9370	10821	121	29579	33750	258	34644	50210	449	24824	55735	1185
(ex-)U.S.S.R.	514	1654	339	126	439	115	75	501	76	387	1628	75
(ex-)Joegoslavie	1374	3443	418	1751	3690	420	1295	4202	375	2088	5575	454
Andere Europese landen	487	806	114	207	619	65	455	2001	68	1053	3724	120
Alle Europese landen	195177	374112	32006	200839	446706	38532	120392	477802	57411	86294	50418	71277
(Volksrepubliek) China	227	518	41	189	466	24	315	1927	92	473	2793	130
India	275	325	9	680	775	12	630	1996	17	637	2145	35
Indonesië	71	400	11	162	510	17	103	522	36	116	655	33
Iran				211	706	45	391	1261	51	324	1040	74
Israël				558	885	55	587	1241	81	512	1369	79
Japan	148	350	5	700	1327	7	862	2191	17	946	2701	22
Libanon				257	1218	22	355	1416	72	320	1257	90
Pakistan	36	88	1	479	808	4	321	1497	15	320	1311	26
Taiwan (Formosa)				166	407	36	89	440	45	74	416	52
Vietnam				236	710	42	116	212	15	143	400	20
Andere Aziatische landen	1056	2972	100	1136	1943	17	1153	4066	75	1297	5478	80
Alle Aziatische landen	1813	4653	167	4774	9755	281	4922	16769	516	5162	19565	641
Algerije	3135	3448	38	4441	6226	129	2938	7404	350	2010	6911	583
Burundi	57	280	2	104	351	0	78	331	0	171	507	1
Ivoorkust				41	482	0	49	296	0	58	386	2
Mauritius				130	385	15	97	589	27	67	715	34
Marokko	17104	22095	95	48707	56162	264	58042	82878	1178	46630	91243	2430
Ruanda	93	441	0	124	396	1	221	590	2	285	609	6
Tunesië	578	1616	7	2655	4203	13	2040	4250	26	1298	3958	59
Zaire	2293	2941	10	3171	5390	14	3547	8252	29	3251	8895	64
Andere Afrikaanse landen	460	1211	39	1041	2854	40	1582	7400	57	1655	7617	53
Alle Afrikaanse landen	23720	32032	191	60414	76449	476	68594	111990	1669	55425	120841	3232
Brazilië	80	327	18	143	359	26	202	819	27	187	1150	37
Canada	590	1051	66	397	1054	91	309	1122	143	309	1454	150
Chili	84	224	9	406	670	14	251	1032	26	144	1100	36
Colombia				137	372	6	100	462	3	106	595	5
Verenigd Koninkrijk	4441	7723	512	3582	7412	542	3056	7729	717	2950	8237	772
Haiti				121	399	2	29	196	6	21	201	7
Andere Amerikaanse landen	441	1439	59	672	1351	66	525	2164	63	495	2853	73
Alle Amerikaanse landen	5636	10764	664	5458	11617	747	4472	13524	985	4212	15590	1080
Australië	62	159	12	85	198	14	87	329	25	78	413	22
Andere landen van Oceanie	32	67	1	9	47	0	27	94	3	15	114	2
Alle landen van Oceanie	94	226	13	94	245	14	114	423	28	93	527	24
Vluchtelingen				5768	12403	2162	4383	13363	2658	4773	14005	2356
Staatlozen	3493	8824	2249	784	695	302	69	582	189	25	330	131
Nationaliteit onbekend	134	282	32	15	42	5						
Alle buitenlanders	230067	430893	35322	278146	557912	42519	202946	634453	63456	155984	675044	78741
Algemeen totaal	2272759	6082477	1295708	1972483	6460871	1415293	1811265	6664166	1503248	1817010	6700435	1625602

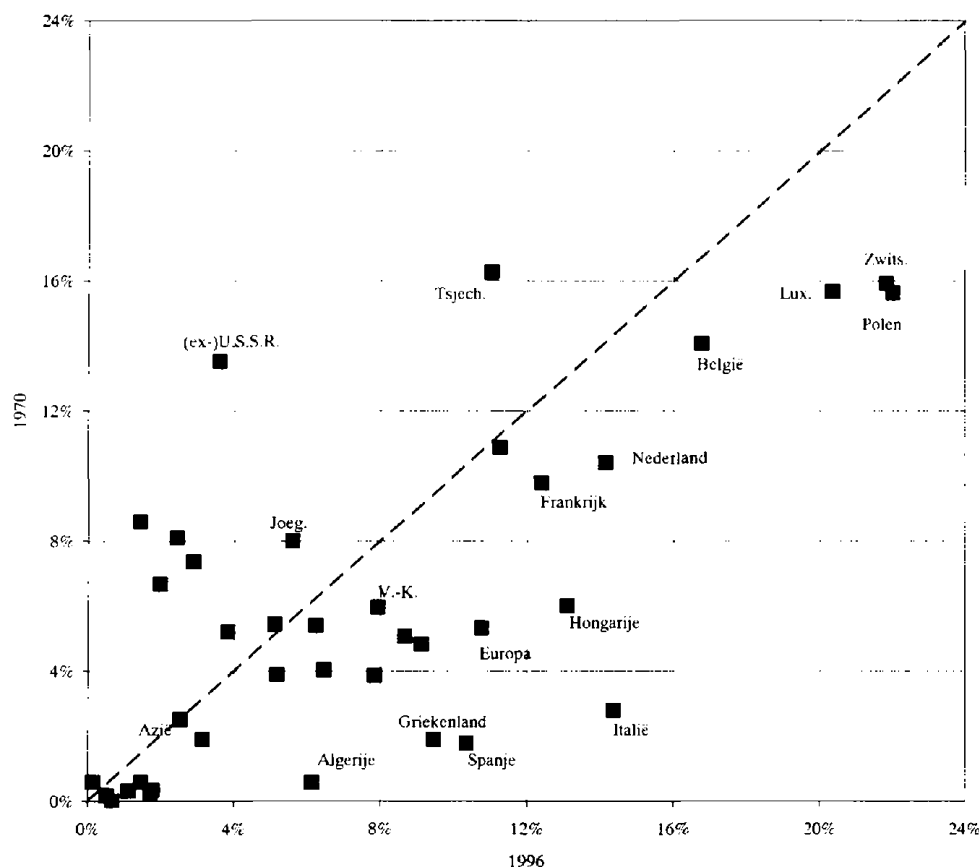
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek - gegevens van de volkstellingen

Tabel 8 (vervolg). De evolutie van de leeftijdsstructuur van de belangrijkste nationaliteiten, per grote leeftijdsklassen

Nationaliteit	1970			1981			1991			1996		
	0-14 jaar	15-64 jaar	= 65 jaar	0-14 jaar	15-64 jaar	= 65 jaar	0-14 jaar	15-64 jaar	= 65 jaar	0-14 jaar	15-64 jaar	= 65 jaar
België	22,8%	63,1%	14,1%	18,9%	65,8%	15,3%	17,7%	66,4%	15,9%	18,0%	65,3%	16,8%
Duitsland	30,9%	64,3%	4,8%	25,8%	69,0%	5,2%	13,4%	78,4%	8,2%	13,6%	77,3%	9,1%
Oostenrijk	26,2%	63,0%	10,9%	26,8%	60,3%	13,0%	9,1%	76,8%	14,1%	8,3%	80,4%	11,3%
Denemarken	26,5%	66,1%	7,4%	26,4%	70,7%	2,9%	17,8%	78,7%	3,5%	18,4%	78,7%	2,9%
Spanje	36,5%	61,7%	1,8%	25,3%	72,5%	2,2%	14,2%	80,0%	5,8%	9,4%	80,2%	10,3%
Frankrijk	26,8%	63,5%	9,8%	28,5%	63,1%	8,4%	12,7%	75,5%	11,8%	11,5%	76,1%	12,4%
Griekenland	40,2%	57,9%	1,9%	26,8%	71,4%	1,9%	19,0%	72,1%	9,0%	10,4%	80,2%	9,4%
Ierland	21,2%	72,1%	6,7%	22,7%	74,6%	2,7%	16,6%	81,3%	2,1%	15,9%	82,1%	2,0%
Italië	34,2%	63,0%	2,8%	29,1%	66,2%	4,7%	16,9%	73,0%	9,9%	7,3%	78,4%	14,3%
Luxemburg	23,1%	61,2%	15,7%	20,3%	59,0%	20,7%	5,4%	73,1%	21,5%	5,5%	74,2%	20,3%
Noorwegen	31,5%	63,1%	5,4%	23,8%	71,1%	5,1%	15,6%	76,8%	7,7%	16,7%	77,1%	6,2%
Nederland	29,7%	59,9%	10,4%	25,0%	64,7%	10,3%	10,3%	75,7%	14,0%	9,9%	76,0%	14,1%
Portugal	33,3%	64,8%	1,9%	27,8%	70,2%	2,0%	20,5%	76,7%	2,8%	20,5%	76,3%	3,1%
Verenigd Koninkrijk	28,9%	65,2%	6,0%	27,1%	68,4%	4,5%	19,0%	72,1%	9,0%	16,9%	75,2%	7,9%
Zweden	27,4%	67,2%	5,4%	24,6%	70,5%	4,8%	19,0%	76,7%	4,3%	15,4%	79,5%	5,1%
Europese Unie	32,6%	62,5%	5,0%	27,7%	66,5%	5,8%	15,0%	75,2%	9,8%	10,3%	77,6%	12,2%
Finland	21,7%	69,7%	8,6%	22,7%	72,3%	5,0%	17,1%	80,9%	2,0%	16,4%	82,2%	1,4%
Hongarije	32,4%	61,6%	6,0%	22,8%	64,7%	12,6%	12,1%	69,9%	18,1%	10,2%	76,8%	13,1%
Polen	20,7%	63,7%	15,6%	17,3%	56,4%	26,3%	9,3%	60,4%	30,2%	10,3%	67,7%	22,0%
Zwitserland	23,3%	60,8%	15,9%	20,3%	63,1%	16,7%	9,1%	69,7%	21,2%	7,0%	71,2%	21,8%
(ex-)Tsjecho-Slowakije	22,1%	61,7%	16,3%	15,3%	52,3%	32,4%	11,6%	62,0%	26,4%	10,3%	78,6%	11,0%
Turkije	46,1%	53,3%	0,6%	46,5%	53,1%	0,4%	40,6%	58,9%	0,5%	30,4%	68,2%	1,4%
(ex-)U.S.S.R.	20,5%	66,0%	13,5%	18,5%	64,6%	16,9%	11,5%	76,8%	11,7%	18,5%	77,9%	3,6%
(ex-)Joegoslavië	26,2%	65,8%	8,0%	29,9%	63,0%	7,2%	22,1%	71,6%	6,4%	25,7%	68,7%	5,6%
Andere Europese landen	34,6%	57,3%	8,1%	23,2%	69,5%	7,3%	18,0%	79,3%	2,7%	21,5%	76,0%	2,5%
Alle Europese landen	32,5%	62,2%	5,3%	29,3%	65,1%	5,6%	18,4%	72,9%	8,8%	13,0%	76,2%	10,8%
(Volksrepubliek) China	28,9%	65,9%	5,2%	27,8%	68,6%	3,5%	13,5%	82,6%	3,9%	13,9%	82,2%	3,8%
India	45,2%	53,4%	1,5%	46,4%	52,8%	0,8%	23,8%	75,5%	0,6%	22,6%	76,1%	1,2%
Indonesië	14,7%	83,0%	2,3%	23,5%	74,0%	2,5%	15,6%	79,0%	5,4%	14,4%	81,5%	4,1%
Iran				21,9%	73,4%	4,7%	23,0%	74,0%	3,0%	22,5%	72,3%	5,1%
Israël				37,2%	59,1%	3,7%	30,7%	65,0%	4,2%	26,1%	69,8%	4,0%
Japan	29,4%	69,6%	1,0%	34,4%	65,2%	0,3%	28,1%	71,4%	0,6%	25,8%	73,6%	0,6%
Libanon				17,2%	81,4%	1,5%	19,3%	76,8%	3,9%	19,2%	75,4%	5,4%
Pakistan	28,8%	70,4%	0,8%	37,1%	62,6%	0,3%	17,5%	81,7%	0,8%	19,3%	79,1%	1,6%
Taiwan (Formosa)				27,3%	66,8%	5,9%	15,5%	76,7%	7,8%	13,7%	76,8%	9,6%
Vietnam				23,9%	71,9%	4,3%	33,8%	61,8%	4,4%	25,4%	71,0%	3,6%
Andere Aziatische landen	25,6%	72,0%	2,4%	36,7%	62,8%	0,5%	21,8%	76,8%	1,4%	18,9%	79,9%	1,2%
Alle Aziatische landen	27,3%	70,1%	2,5%	32,2%	65,9%	1,9%	22,2%	75,5%	2,3%	20,3%	77,1%	2,5%
Algerije	47,3%	52,1%	0,6%	41,1%	57,7%	1,2%	27,5%	69,2%	3,3%	21,1%	72,7%	6,1%
Burundi	16,8%	82,6%	0,6%	22,9%	77,1%	0,0%	19,1%	80,9%	0,0%	25,2%	74,7%	0,1%
(voorkust) Mauritius				7,8%	92,2%	0,0%	14,2%	85,8%	0,0%	13,0%	86,5%	0,4%
Morokko				24,5%	72,6%	2,8%	13,6%	82,6%	3,8%	8,2%	87,6%	4,2%
Marokko	43,5%	56,2%	0,2%	46,3%	53,4%	0,3%	40,8%	58,3%	0,8%	33,2%	65,0%	1,7%
Ruanda	17,4%	82,6%	0,0%	23,8%	76,0%	0,2%	27,2%	72,6%	0,2%	31,7%	67,7%	0,7%
Tunesië	26,3%	73,4%	0,3%	38,6%	61,2%	0,2%	32,3%	67,3%	0,4%	24,4%	74,5%	1,1%
Zaire	43,7%	56,1%	0,2%	37,0%	62,9%	0,2%	30,0%	69,8%	0,2%	26,6%	72,9%	0,5%
Andere Afrikaanse landen	26,9%	70,8%	2,3%	26,5%	72,5%	1,0%	17,5%	81,9%	0,6%	17,7%	81,7%	0,6%
Alle Afrikaanse landen	42,4%	57,3%	0,3%	44,0%	55,7%	0,3%	37,6%	61,4%	0,9%	30,9%	67,3%	1,8%
Brazilië	18,8%	76,9%	4,2%	27,1%	68,0%	4,9%	19,3%	78,1%	2,6%	13,6%	83,7%	2,7%
Canada	34,6%	61,6%	3,9%	25,7%	68,4%	5,9%	19,6%	71,3%	9,1%	16,2%	76,0%	7,8%
Chili	26,5%	70,7%	2,8%	37,2%	61,5%	1,3%	19,2%	78,8%	2,0%	11,3%	85,9%	2,8%
Colombia				26,6%	72,2%	1,2%	17,7%	81,8%	0,5%	15,0%	84,3%	0,7%
Verenigde Staten	35,0%	60,9%	4,0%	31,1%	64,3%	4,7%	26,6%	67,2%	6,2%	24,7%	68,9%	6,5%
Haiti				23,2%	76,4%	0,4%	12,6%	84,8%	2,6%	9,2%	87,8%	3,1%
Andere Amerikaanse landen	22,7%	74,2%	3,0%	32,2%	64,7%	3,2%	19,1%	78,6%	2,3%	14,5%	83,4%	2,1%
Alle Amerikaanse landen	33,0%	63,1%	3,9%	30,6%	65,2%	4,2%	23,6%	71,3%	5,2%	20,2%	74,7%	5,2%
Australië	26,6%	68,2%	5,2%	28,6%	66,7%	4,7%	19,7%	74,6%	5,7%	15,2%	80,5%	4,3%
Andere landen van Oceanië	32,0%	67,0%	1,0%	16,1%	83,9%	0,0%	21,8%	75,8%	2,4%	11,5%	87,0%	1,5%
Alle landen van Oceanië	28,2%	67,9%	3,9%	26,6%	69,4%	4,0%	20,2%	74,9%	5,0%	14,4%	81,8%	3,7%
Vluchtelingen				28,4%	61,0%	10,6%	21,5%	65,5%	13,0%	22,6%	66,3%	11,1%
Staatlozen	24,0%	60,6%	15,4%	44,0%	39,0%	17,0%	8,2%	69,3%	22,5%	5,1%	67,9%	27,0%
Nationaliteit onbekend	29,9%	62,9%	7,1%	24,2%	67,7%	8,1%						
Alle buitenlanders	33,0%	61,9%	5,1%	31,7%	63,5%	4,8%	22,5%	70,4%	7,0%	17,1%	74,2%	8,7%
Algemeen totaal	23,5%	63,0%	13,4%	20,0%	65,6%	14,4%	18,2%	66,8%	15,1%	17,9%	66,1%	16,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Figuur 19. De evolutie van het aandeel 65-plussers van de belangrijkste nationaliteiten van 1970 tot 1996

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

1.6 DE EVOLUTIE VAN DE BUITENLANDSE BEVOLKING VOLGENS BURGERLIJKE STAAT, VAN 1981 TOT 1991

De samenstelling van de bevolking naar nationaliteiten en burgerlijke staat kan maar vergeleken worden tussen 1981 en 1991 (tabel 9). De door het NIS gepubliceerde gegevens, die uit deze volkstellingen getrokken zijn, hebben voor de alleenstaanden immers enkel betrekking op de mannen van boven de 18 jaar en op de vrouwen van boven de 15 jaar. Voor de volkstellingen van daarvoor en voor de gegevens van 1996 is er geen onderscheid gemaakt naar leeftijd.

1.6.1 HET AANDEEL ALLEENSTAANDEN IS TUSSEN 1981 EN 1991 LICHTJES GESTEGEN, ZOWEL BIJ DE BELGEN ALS BIJ DE BUITENLANDERS

Figuur 20 toont de evolutie van het aandeel alleenstaanden tussen de laatste twee volkstellingen. Globaal gezien is het aandeel alleenstaanden hoger bij de buitenlanders dan bij de Belgen. Bij de goed vertegenwoordigde nationaliteiten wijken enkel de Turken af van deze regel. Zowel in 1981 als in 1991 waren de verschillen tussen de nationaliteiten extreem. Zo telde men in 1991 bijvoorbeeld 18% alleenstaanden bij de Turken, 25% bij de Italianen, 29% bij de Fransen en de Marokkanen, 33% bij de Luxemburgers en zelfs 54% bij de Ieren en 58% bij de Zairezen. Tot hier deze grote verscheidenheid. Belangrijk is ook de vaststelling dat het aandeel alleenstaanden bij de verschillende nationaliteiten weinig geëvolueerd is tussen 1981 en 1991, getuige hiervan de positie langs de diagonaal van de meesten onder hen. Niettemin vertoont het aandeel alleenstaanden voor de meerderheid van de nationaliteiten een lichte stijging tussen de laatste twee volkstellingen.

1.6.2 TUSSEN 1981 EN 1991 IS ZOWEL BIJ DE BELGEN ALS BIJ DE BUITENLANDERS HET AANDEEL GEHUWDEN LICHTJES GEDAALD

De evolutie van het relatief aandeel gehuwden tussen 1981 en 1991 vertoont logischerwijze een omgekeerde beweging dan die van de alleenstaanden. Men nam immers een lichte vermindering van het aandeel gehuwden waar, zowel bij de Belgen als bij het merendeel van de buitenlandse nationaliteiten. Zoals figuur 21 illustreert is de evolutie alles bij elkaar genomen weinig uitgesproken, maar daarom is de verscheidenheid van de situaties, in 1981 als in 1991, niet minder belangrijk. Zo telde men in 1991 meer dan 65% gehuwden bij de Turken (79%), de Portugezen (69%), de Marokkanen (67%) of de Italianen (66%), terwijl men langs de andere kant van de verdeling minder dan 50% gehuwden telde bij de Ieren (45%), bij de ‘andere Afrikanen’ of bij de Zairezen (40%).

1.6.3 ZOWEL BIJ DE BELGEN ALS BIJ DE BUITENLANDERS IS HET AANDEEL GESCHEIDENEN GEVOELIG GESTEGEN TUSSEN 1981 EN 1991

Hoewel de gescheidenen voor het merendeel van de nationaliteiten de minst vertegenwoordigde groep zijn in de categorie ‘burgerlijke staat’, zijn zij het toch die de snelste evolutie hebben doorgemaakt tussen 1981 en 1991 (figuur 22). Bij de Belgen is hun aandeel gestegen van 2,7 tot meer dan 5%, bij de buitenlanders van 2,1 tot 3,5%. Echtscheiding komt minder voor bij Afrikanen en Aziaten dan bij Europeanen. In elk geval is zelfs bij deze laatsten de situatie verre van homogeen, zoals figuur 21 ook toont. Wanneer we enkel de best vertegenwoordigde nationaliteiten behouden, merken we op dat het aandeel gescheidenen 7% bedraagt bij de Fransen, 5,6% bij de Duitsers en 5,3% bij de Nederlanders, tegenover enkel 2,7% bij de Italianen of 2,1% bij de Spanjaarden.

1.6.4 RELATIEF GEZIEN TWEE MAAL MEER WEDUWEN BIJ DE BELGISCHE DAN BIJ DE BUITENLANDSE BEVOLKING

Rekening houdend met de kalender van de mortaliteit, en meer bepaald met de verhoging van het risico om te sterven met de ouderdom, is het logisch dat het aandeel weduwen gecorreleerd is met het aandeel ouderen. Op die manier wekt het geen verbazing dat het aandeel weduwen het hoogst is bij de Belgen, de Polen, de Luxemburgers of de Fransen. Omgekeerd is hun aandeel het laagst bij de nationaliteiten met weinig ouderen. Bij wijze van voorbeeld – we behouden trouwens enkel de best vertegenwoordigde nationaliteiten – telt men bij de Marokkanen en de Turken respectievelijk 1,4 en 1,6% weduwen, terwijl ze bij de Belgen bijna met 10% zijn (figuur 23).

Tussen 1981 en 1991 is het aandeel weduwen bij de Belgen lichtjes gedaald, terwijl zich bij de buitenlanders algemeen gesproken de omgekeerde tendens voorgedaan heeft. We herinneren eraan dat tussen de volkstellingen van 1981 en 1991 het aandeel 65-plussers gevoelig gestegen is bij de buitenlanders. De mate van weduwschap zal bij elke nationaliteit overigens afhangen van de mortaliteit, de verschillen in mortaliteit tussen mannen en vrouwen en van de neiging van de weduwen om een tweede maal te huwen. Spijtig genoeg kunnen we in deze monografie niet de afzonderlijke effecten meten van die verschillende variabelen op het aandeel weduwen van de verschillende nationaliteiten.

Tabel 9. De evolutie van de buitenlandse bevolking, volgens de belangrijkste nationaliteiten en de burgerlijke staat

Nationaliteit	-1981-				-1991-			
	Alleenstaand	Getrouwd	Weduwe	Gescheiden	Alleenstaand	Getrouwd	Weduwe	Gescheiden
België	1442465	4700833	725383	189079	1654538	4573902	717293	354311
Duitsland	6366	11621	824	828	8020	13430	1023	1341
Oostenrijk	236	553	76	57	255	558	57	73
Denemarken	407	722	30	72	900	1024	27	62
Spanje	11614	28046	1473	159	12764	27636	1796	922
Frankrijk	17636	45164	5158	3559	23384	44827	5980	5607
Griekenland	4050	10052	388	186	5315	10455	614	445
Ierland	405	359	4	7	1045	867	7	16
Italië	46374	132224	9253	2004	48591	128040	12429	5149
Luxemburg	1582	2380	515	173	1456	2219	436	253
Noorwegen	216	320	26	13	225	367	25	24
Nederland	13592	29719	2671	1675	16510	35027	3156	3086
Portugal	1746	5197	216	125	3275	8699	292	368
Verenigd Koninkrijk	4729	10624	529	485	5804	11225	618	743
Zweden	231	591	24	31	631	1356	40	128
Europese Unie	109178	277572	21187	9374	128175	285930	26500	18217
Finland	71	125	9	4	173	285	9	14
Hongarije	294	400	76	52	208	332	47	35
Polen	1570	3076	1363	176	1141	2167	896	180
Zwitserland	761	1433	197	97	651	1194	197	125
(ex-)Tjecho-Slowakije	128	261	125	12	87	204	78	15
Turkije	4967	26549	416	134	8781	38011	744	447
(ex-)U.S.S.R.	106	368	59	15	90	440	27	13
(ex-)Jugoslavie	856	2692	285	140	1099	2852	274	205
Andere Europese landen	209	402	35	18	581	1241	36	98
Alle Europese landen	118140	312878	23752	10022	140986	332656	28808	19349
(Volksrepubliek) China	129	325	17	4	473	1439	49	25
India	275	483	12	1	851	1078	27	22
Indonesië	217	287	12	2	214	312	14	7
Iran	352	334	31	10	527	692	31	33
Israël	171	688	41	16	256	947	31	33
Japan	242	1072	4	2	458	1694	8	17
Libanon	845	334	18	9	709	698	42	11
Pakistan	182	580	16	2	582	851	41	21
Taiwan (Formosa)	109	291	17	9	149	301	19	6
Vietnam	397	277	31	4	103	105	6	1
Andere Aziatische landen	929	1395	46	18	1407	2346	59	60
Alle Aziatische landen	3719	5741	228	73	5256	9024	278	211
Algerije	1989	3733	100	134	2518	4478	179	260
Burundi	245	97	3	1	170	149	3	0
Ivoerkust	384	91	0	2	186	104	1	5
Mauritius	169	197	19	6	138	426	21	20
Marokko	14271	37883	530	1019	23172	52979	1071	2012
Ruanda	267	115	1	4	323	254	2	4
Tunesië	1490	2533	22	95	1040	2844	49	235
Zaire	2986	2071	21	39	4588	3187	102	97
Andere Afrikaanse landen	1493	1300	25	29	4129	3013	64	155
Alle Afrikaanse landen	23294	48020	721	1329	36264	67434	1492	2788
Brazilië	131	235	7	5	282	515	13	18
Canada	373	653	40	36	430	715	43	49
Chili	211	433	13	6	330	635	22	28
Colombia	207	160	1	2	222	227	5	5
Verenigde Staten	2235	4913	260	194	2416	5307	238	245
Haiti	261	130	1	5	119	71	2	6
Andere Amerikaanse landen	552	772	35	31	818	1267	42	53
Alle Amerikaanse landen	3970	7296	357	279	4617	8737	365	404
Australië	72	123	8	4	133	195	6	8
Andere landen van Oceanie	27	18	1	1	28	71	1	2
Alle landen van Oceanie	99	141	9	5	161	266	7	10
Vluchtelingen	4746	7548	1275	445	5879	7896	1211	562
Staatlozen	359	418	125	45	237	209	69	41
Alle buitenlanders	154354	387059	26471	12199	193400	426222	32230	23365
Algemeen totaal	1596819	5087892	751854	201278	1847938	5000124	749523	377676

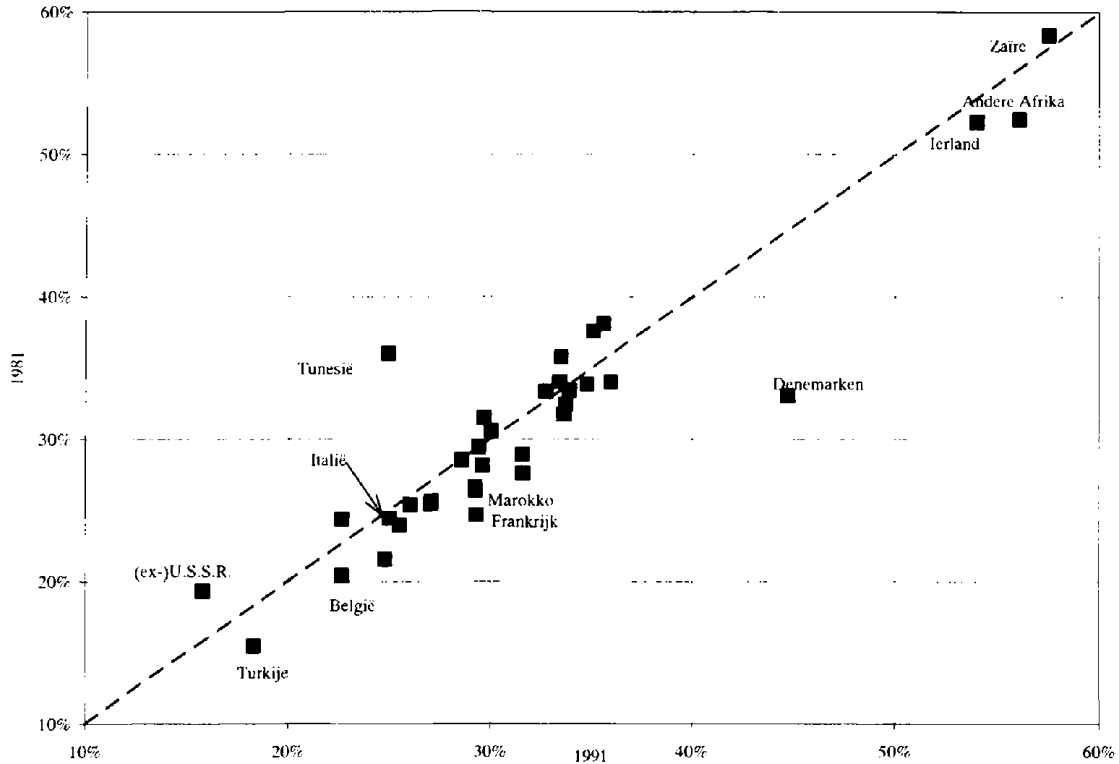
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek - gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Tabel 9 (vervolg). De evolutie van de buitenlandse bevolking, volgens de belangrijkste nationaliteiten en de burgerlijke staat

Nationaliteit	-1981-				-1991-			
	Alleenstaand	Getrouwd	Weduwe	Gescheiden	Alleenstaand	Getrouwd	Weduwe	Gescheiden
België	20,4%	66,6%	10,3%	2,7%	22,7%	62,7%	9,8%	4,9%
Duitsland	32,4%	59,2%	4,2%	4,2%	33,7%	56,4%	4,3%	5,6%
Oostenrijk	25,6%	60,0%	8,2%	6,2%	27,0%	59,2%	6,0%	7,7%
Denemarken	33,1%	58,7%	2,4%	5,8%	44,7%	50,9%	1,3%	3,1%
Spanje	28,1%	67,9%	3,6%	0,4%	29,6%	64,1%	4,2%	2,1%
Frankrijk	24,7%	63,2%	7,2%	5,0%	29,3%	56,2%	7,5%	7,0%
Griekenland	27,6%	68,5%	2,6%	1,3%	31,6%	62,1%	3,6%	2,6%
Ierland	52,3%	46,3%	0,5%	0,9%	54,0%	44,8%	0,4%	0,8%
Italië	24,4%	69,6%	4,9%	1,1%	25,0%	65,9%	6,4%	2,7%
Luxemburg	34,0%	51,2%	11,1%	3,7%	33,4%	50,8%	10,0%	5,8%
Noorwegen	37,6%	55,7%	4,5%	2,3%	35,1%	57,3%	3,9%	3,7%
Nederland	28,5%	62,4%	5,6%	3,5%	28,6%	60,6%	5,5%	5,3%
Portugal	24,0%	71,3%	3,0%	1,7%	25,5%	69,3%	2,3%	2,9%
Verenigd Koninkrijk	28,9%	64,9%	3,2%	3,0%	31,6%	61,0%	3,4%	4,0%
Zweden	26,3%	67,4%	2,7%	3,5%	29,3%	62,9%	1,9%	5,9%
Europese Unie	26,2%	66,5%	5,1%	2,2%	27,9%	62,3%	5,8%	4,0%
Finland	34,0%	59,8%	4,3%	1,9%	36,0%	59,3%	1,9%	2,9%
Hongarije	35,8%	48,7%	9,2%	6,3%	33,4%	53,4%	7,6%	5,6%
Polen	25,4%	49,7%	22,0%	2,8%	26,0%	49,4%	20,4%	4,1%
Zwitserland	30,6%	57,6%	7,9%	3,9%	30,0%	55,1%	9,1%	5,8%
(ex-)Tjecho-Slowakije	24,3%	49,6%	23,8%	2,3%	22,7%	53,1%	20,3%	3,9%
Turkije	15,5%	82,8%	1,3%	0,4%	16,3%	79,2%	1,6%	0,9%
(ex-)U.S.S.R.	19,3%	67,2%	10,8%	2,7%	15,8%	77,2%	4,7%	2,3%
(ex-)Joegoslavië	21,5%	67,8%	7,2%	3,5%	24,8%	64,4%	6,2%	4,6%
Andere Europese landen	31,5%	60,5%	5,3%	2,7%	29,7%	63,4%	1,8%	5,0%
Alle Europese landen	25,4%	67,3%	5,1%	2,2%	27,0%	63,8%	5,5%	3,7%
(Volksrepubliek) China	27,2%	68,4%	3,6%	0,8%	23,8%	72,5%	2,5%	1,3%
India	35,7%	62,6%	1,6%	0,1%	43,0%	54,5%	1,4%	1,1%
Indonesië	41,9%	55,4%	2,3%	0,4%	39,1%	57,0%	2,6%	1,3%
Iran	48,4%	45,9%	4,3%	1,4%	41,1%	53,9%	2,4%	2,6%
Israël	18,7%	75,1%	4,5%	1,7%	20,2%	74,7%	2,4%	2,6%
Japan	18,3%	81,2%	0,3%	0,2%	21,0%	77,8%	0,4%	0,8%
Libanon	70,1%	27,7%	1,5%	0,7%	48,6%	47,8%	2,9%	0,8%
Pakistan	23,3%	74,4%	2,1%	0,3%	38,9%	56,9%	2,7%	1,4%
Taiwan (Formosa)	25,6%	68,3%	4,0%	2,1%	31,4%	63,4%	4,0%	1,3%
Vietnam	56,0%	39,1%	4,4%	0,6%	47,9%	48,8%	2,8%	0,5%
Andere Aziatische landen	38,9%	58,4%	1,9%	0,8%	36,3%	60,6%	1,5%	1,5%
Alle Aziatische landen	38,1%	58,8%	2,3%	0,7%	35,6%	61,1%	1,9%	1,4%
Algerije	33,4%	62,7%	1,7%	2,2%	33,9%	60,2%	2,4%	3,5%
Burundi	70,8%	28,0%	0,9%	0,3%	52,8%	46,3%	0,9%	0,0%
Ivoorkust	80,5%	19,1%	0,0%	0,4%	62,8%	35,1%	0,3%	1,7%
Mauritius	43,2%	50,4%	4,9%	1,5%	22,8%	70,4%	3,5%	3,3%
Marokko	26,6%	70,5%	1,0%	1,9%	29,2%	66,9%	1,4%	2,5%
Ruanda	69,0%	29,7%	0,3%	1,0%	55,4%	43,6%	0,3%	0,7%
Tunesië	36,0%	61,2%	0,5%	2,3%	25,0%	68,2%	1,2%	5,6%
Zaire	58,4%	40,5%	0,4%	0,8%	57,5%	40,0%	1,3%	1,2%
Andere Afrikaanse landen	52,4%	45,7%	0,9%	1,0%	56,1%	40,9%	0,9%	2,1%
Alle Afrikaanse landen	31,8%	65,5%	1,0%	1,8%	33,6%	62,5%	1,4%	2,6%
Brazilië	34,7%	62,2%	1,9%	1,3%	34,1%	62,2%	1,6%	2,2%
Canada	33,8%	59,3%	3,6%	3,3%	34,8%	57,8%	3,5%	4,0%
Chili	31,8%	65,3%	2,0%	0,9%	32,5%	62,6%	2,2%	2,8%
Colombia	55,9%	43,2%	0,3%	0,5%	48,4%	49,5%	1,1%	1,1%
Verenigde Staten	29,4%	64,6%	3,4%	2,6%	29,4%	64,7%	2,9%	3,0%
Haiti	65,7%	32,7%	0,3%	1,3%	60,1%	35,9%	1,0%	3,0%
Andere Amerikaanse landen	39,7%	55,5%	2,5%	2,2%	37,5%	58,1%	1,9%	2,4%
Alle Amerikaanse landen	33,4%	61,3%	3,0%	2,3%	32,7%	61,9%	2,6%	2,9%
Australië	34,8%	59,4%	3,9%	1,9%	38,9%	57,0%	1,8%	2,3%
Andere landen van Oceanie	57,4%	38,3%	2,1%	2,1%	27,5%	69,6%	1,0%	2,0%
Alle landen van Oceanie	39,0%	55,5%	3,5%	2,0%	36,3%	59,9%	1,6%	2,3%
Vluchtelingen	33,9%	53,9%	9,1%	3,2%	37,8%	50,8%	7,8%	3,6%
Straatlozen	37,9%	44,1%	13,2%	4,8%	42,6%	37,6%	12,4%	7,4%
Alle buitenlanders	26,6%	66,7%	4,6%	2,1%	28,6%	63,1%	4,8%	3,5%
Algemeen totaal	20,9%	66,6%	9,8%	2,6%	23,2%	62,7%	9,4%	4,7%

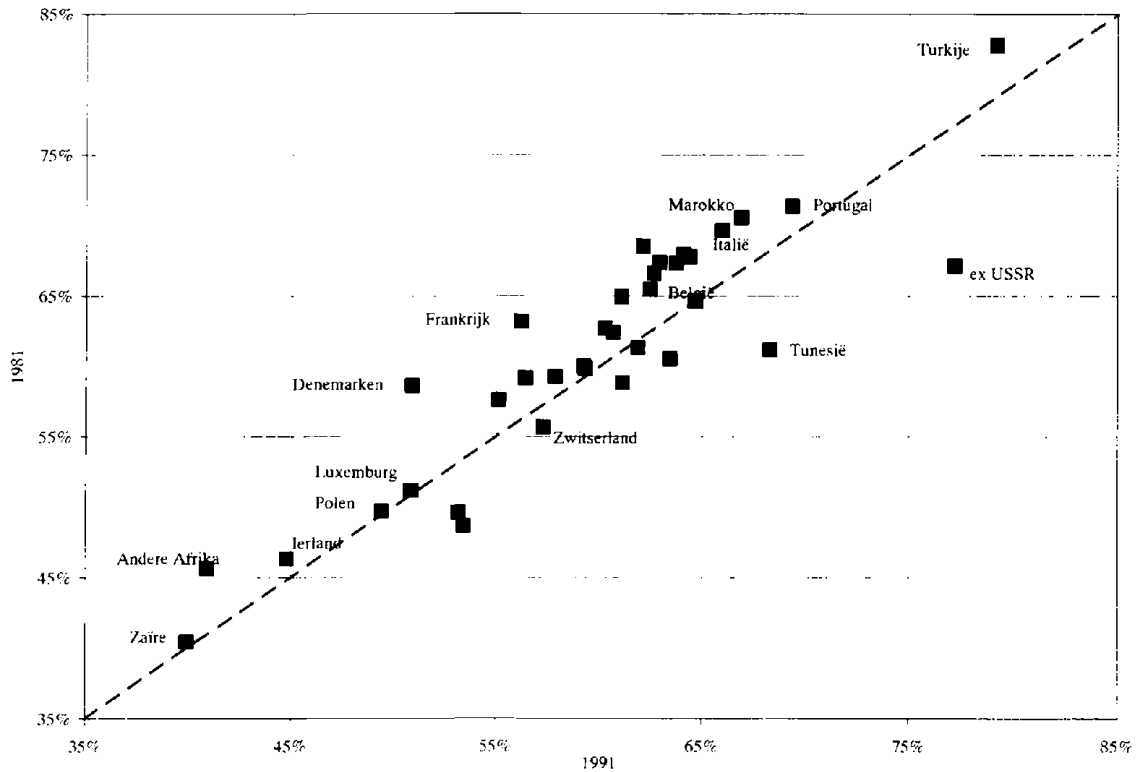
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Figuur 20. Evolutie van het aandeel alleenstaanden van de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991

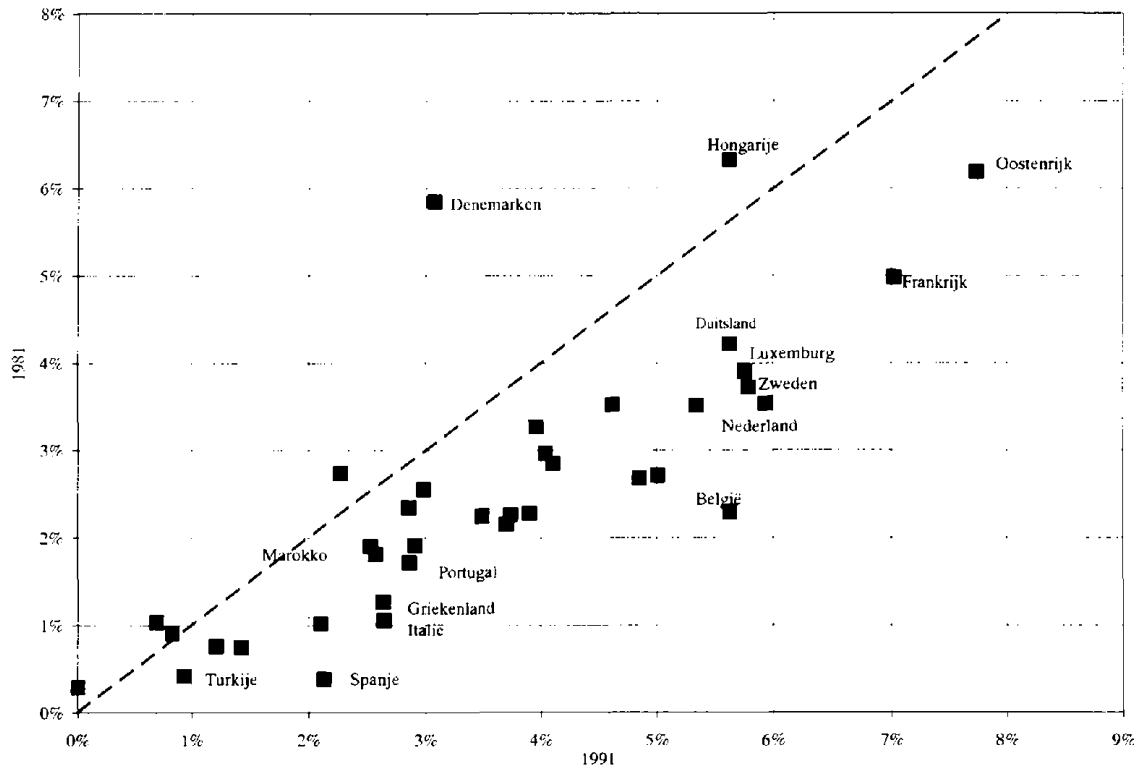
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Figuur 21. Evolutie van het aandeel gehuwden bij de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991

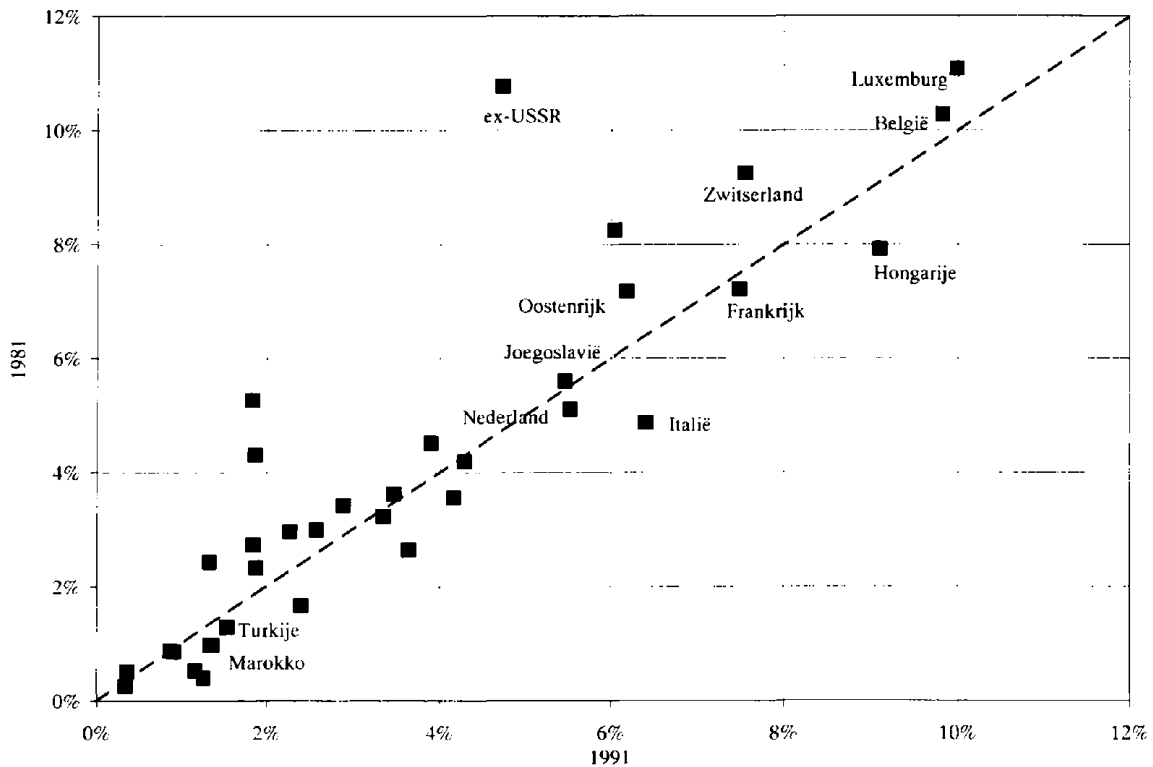
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Figuur 22. Evolutie van het aandeel gescheidenen bij de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Figuur 23. Evolutie van het aandeel weduwen van de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991

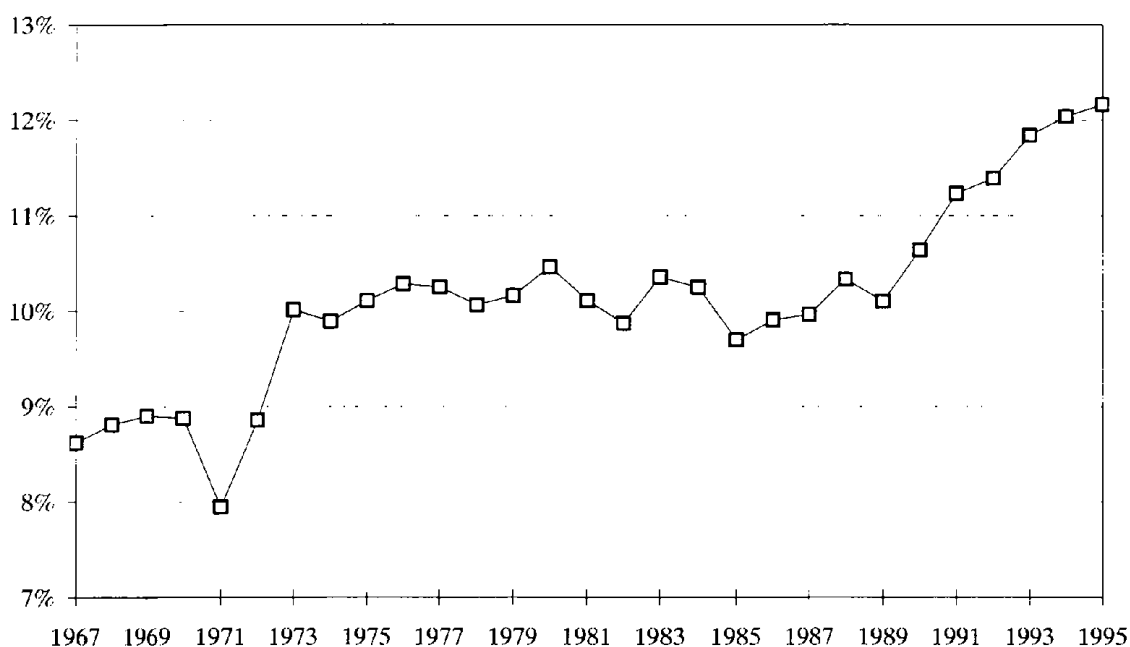
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

1.7 DE EVOLUTIE VAN DE GEMENGDE HUWELIJKEN

Figuur 24 geeft de evolutie weer van de gemengde huwelijken - de huwelijken waarbij één van de partners Belg is en de andere van buitenlandse nationaliteit - tussen 1967 en 1995, in verhouding tot het totaal aantal afgesloten huwelijken in België. Na een bruuske stijging in het begin van de jaren '70 heeft het aandeel gemengde huwelijken zich gestabiliseerd rond de 10%, tot in 1990. Sindsdien nam men een regelmatige stijging van het aandeel gemengde huwelijken waar, een aandeel dat vandaag de dag 13% van het totaal aantal huwelijken bedraagt.

Het absoluut aantal gemengde huwelijken lag de laatste jaren gevoelig lager dan de hoge cijfers tussen 1973 en 1976. Gedurende deze laatstgenoemde periode zijn er gemiddeld 7300 huwelijken per jaar afgesloten. Tussen 1990 en 1995 daalde dit gemiddelde tot 6200. Het aandeel gemengde huwelijken steeg dus met andere woorden omdat absoluut gezien het totaal aantal huwelijken sinds de jaren '90 sneller daalde dan het aantal gemengde huwelijken (-20% tegenover -9%).

Figuur 24. De evolutie van het aandeel gemengde huwelijken ten opzichte van alle in België gesloten huwelijken van 1967 tot 1995

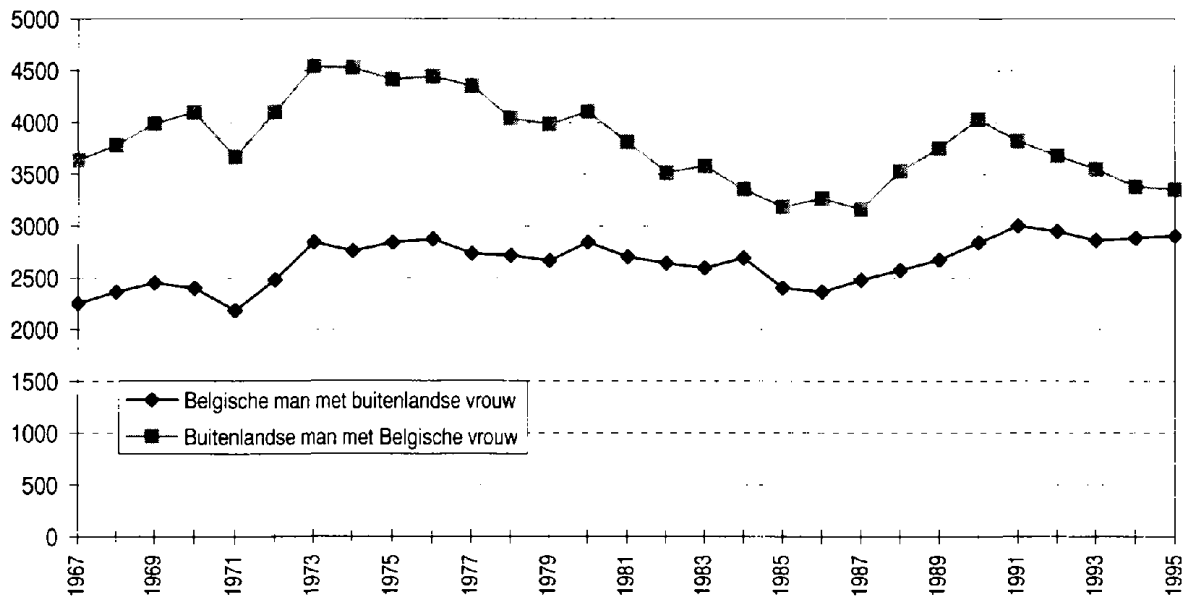

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Bij de gemengde huwelijken zijn de verbintenissen tussen een buitenlander en een Belgische steeds talrijker dan die tussen een Belg en een buitenlandse (tabel 10 en figuur 25). In elk geval verdwijnt het verschil tussen beide geleidelijk. Tussen 1967 en 1995 verminderde het relatief aandeel van de huwelijken tussen een buitenlander en een Belgische in relatie tot het geheel van de gemengde huwelijken van 62 naar 54%, en steeg het aandeel huwelijken tussen een Belg en een buitenlandse van 38 naar 46%.

De verdeling van de huwelijken volgens de nationaliteit van de buitenlandse partner veranderde gevoelig sinds het begin van de jaren '80 (figuur 26 en tabel 11). Hoewel er bij de gemengde relaties dikwijls een Europeaan betrokken was, kende dit type verbintenissen toch een sterke daling vanaf 1972. Op dat tijdstip vertegenwoordigden de huwelijken tussen iemand van Belgische en diens partner van Franse, Italiaanse of Nederlandse nationaliteit twee derde van alle gemengde huwelijken. In 1995 vertegenwoordigden ze nog slechts 42% van de gemengde huwelijken. Het aandeel Marokkaanse partners in de gemengde huwelijken is daarentegen gestegen van 4,3% in 1982 tot 9,5% in 1995, en dat van de Turkse of Zairese partners van minder dan 1 tot bijna 3% in dezelfde periode.

Figuur 25. Het aandeel huwelijken volgens het geslacht en de nationaliteit van de partners, ten opzichte van het totaal aantal gemengde huwelijken

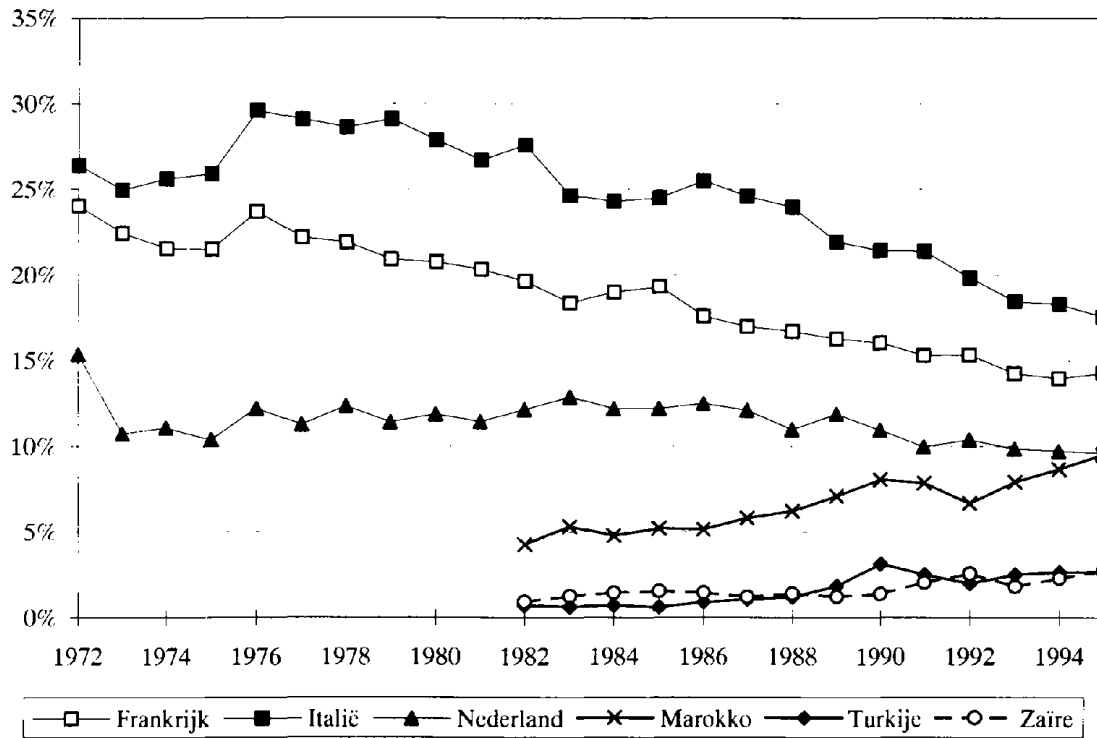
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Tabel 10. De evolutie van de gemengde huwelijken in België van 1967 tot 1995

Jaartal	Belgische man en buitenlandse vrouw	Buitenlandse man en Belgische vrouw	Totaal gemengde huwelijken	Belgische man en buitenlandse vrouw in verhouding tot het totaal aantal gemengde huwelijken	Buitenlandse man en Belgische vrouw in verhouding tot het totaal aantal gemengde huwelijken	Gemengde huwelijken in verhouding tot het totaal aantal huwelijken
1967	2253	3635	5888	38,3%	61,7%	8,6%
1968	2361	3781	6142	38,4%	61,6%	8,8%
1969	2450	3987	6437	38,1%	61,9%	8,9%
1970	2402	4101	6503	36,9%	63,1%	8,9%
1971	2184	3668	5852	37,3%	62,7%	7,9%
1972	2481	4103	6584	37,7%	62,3%	8,9%
1973	2843	4534	7377	38,5%	61,5%	10,0%
1974	2756	4525	7281	37,9%	62,1%	9,9%
1975	2840	4414	7254	39,2%	60,8%	10,1%
1976	2872	4444	7316	39,3%	60,7%	10,3%
1977	2733	4348	7081	38,6%	61,4%	10,3%
1978	2715	4041	6756	40,2%	59,8%	10,1%
1979	2665	3983	6648	40,1%	59,9%	10,2%
1980	2841	4103	6944	40,9%	59,1%	10,5%
1981	2701	3808	6509	41,5%	58,5%	10,1%
1982	2641	3515	6156	42,9%	57,1%	9,9%
1983	2594	3580	6174	42,0%	58,0%	10,4%
1984	2690	3353	6043	44,5%	55,5%	10,2%
1985	2401	3182	5583	43,0%	57,0%	9,7%
1986	2363	3263	5626	42,0%	58,0%	9,9%
1987	2479	3159	5638	44,0%	56,0%	10,0%
1988	2574	3529	6103	42,2%	57,8%	10,3%
1989	2669	3748	6417	41,6%	58,4%	10,1%
1990	2839	4029	6868	41,3%	58,7%	10,6%
1991	3000	3822	6822	44,0%	56,0%	11,2%
1992	2947	3678	6625	44,5%	55,5%	11,4%
1993	2860	3547	6407	44,6%	55,4%	11,8%
1994	2879	3377	6256	46,0%	54,0%	12,0%
1995	2901	3352	6253	46,4%	53,6%	12,2%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Figuur 26. De evolutie van de gemengde huwelijken van 1972 tot 1995 volgens de nationaliteit van de buitenlandse partner (aandelen in % berekend in verhouding tot het totaal aantal gemengde huwelijken)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

2 NAAR EEN MEER ADEQUATE TYPOLOGIE VOOR DE ALLOCHTONE BEVOLKINGSGROEP

2.1 BUITENLANDERS, IMMIGRANTEN, ALLOCHTONEN... VAN CONCEPTUELE VAAGHEID TOT STATISTISCHE VERWIKKELINGEN

De demograaf moet de bevolkingen die hij analyseert exact beschrijven. Men stelt vast dat de concepten 'buitenlandse bevolking', 'immigrantenbevolking', 'bevolking van buitenlandse nationaliteit', 'allochtone bevolking'... een stroom onduidelijkheden, stereotiepen en gevestigde vooroordelen met zich meeslepen. En dit gebeurt niet alleen in het hoofd van de wetenschappers, maar ook en vooral bij de publieke opinie, de media en de politici. Er zijn weinig domeinen waar de ondoordringbare spiegel van de realiteit zo hard in botsing komt met de beeldvorming. De begrippen bepalen de manier waarop een fenomeen gemeten en bestudeerd wordt en in ruimere zin bepalen zij de politieke beslissingen in dat domein. Bij het begrippenapparaat vermengen zich de statistische verwikkelingen, en die twee moet men trachten op te helderen.

Zowel historisch als internationaal is het meestal het juridisch criterium van de nationaliteit dat gebruikt wordt om de buitenlandse bevolking te identificeren. In de praktijk worden de begrippen 'nationaliteit' en 'burgerschap' dikwijls door elkaar gehaald. Onder het eerste verstaat men het behoren tot een natie, of beter tot een culturele gemeenschap, gebaseerd op diverse gronden, zoals natuurlijke, etnische of historische. Het begrip 'burgerschap' daarentegen heeft betrekking op bepaalde rechten – het recht om te stemmen of op te komen bij verkiezingen, het recht om te werken in openbare diensten, het recht om het land te verdedigen... - die een staat verschaft aan individuen die op het territorium wonen waar zij haar controle op uitoefent. In de praktijk zijn deze twee dingen dikwijls onafscheidelijk, aangezien de nationaliteit meestal verschaft wordt aan het individu door de wetten van de Staat en deze het burgerschap impliceren. Dit was niet het geval in de vorige eeuw, wanneer mensen van een bepaalde nationaliteit in de Europese landen niet noodzakelijk als 'burgers' beschouwd werden of het recht hadden om te stemmen of verkozen te worden. Sinds de invoering van het algemeen stemrecht zijn beide begrippen in het algemeen verwisselbaar. De Engelse taal behoudt echter nu nog een duidelijk onderscheid tussen de termen 'nationality' en 'citizenship'. Om verwarring te vermijden wordt de term 'nationality' dikwijls vervangen door 'ethnic nationality'. Zo worden ook in sommige Centraal-Europese landen gegevens verzameld op basis van het burgerschap – het land dat op de identiteitskaart staat – en op het etnisch lidmaatschap of de etnische nationaliteit; dit laat toe om bijvoorbeeld joden, zigeuners en andere nationale groepen zonder territoriale omschrijving of zonder overeenkomst met een bepaald land te identificeren, voor zover de betrokkenen aangifte doen natuurlijk. In deze monografie wordt enkel de term 'nationaliteit' gebruikt, en die komt in werkelijkheid overeen met het burgerschap, zoals dat juridisch op de identiteitskaart van de betrokkenen vermeld staat.

Tegenwoordig komt het criterium van nationaliteit of burgerschap steeds minder overeen met de realiteit van de doelgroep. Hoewel de geschiedenis van de buitenlanders in een bepaald land onlosmakelijk verbonden is met de immigratiegeschiedenis naar dat land, zijn niet alle buitenlandse burgers naar dat land geïmmigreerd. Men onderscheidt daarom de bevolking die werkelijk geïmmigreerd is en de bevolking die een resultaat is van de immigratie, m.a.w. de buitenlanders die in het gastland geboren zijn. Deze laatsten noemt men gewoonlijk de 'tweede en derde generatie immigranten' of de 'jongeren van buitenlandse origine'. Het begrip buitenlander heeft overigens betrekking op een juridische situatie, die van de nationaliteit, die kan gewijzigd worden, terwijl aan het gegeven geïmmigreerd te zijn niets kan veranderd worden. Rekening houdend met de mogelijke procedures om de Belgische nationaliteit te bekomen, zijn al degenen die men 'waarneemt'¹ als buitenlander dat niet noodzakelijk, strikt juridisch-administratief gezien tenminste. Ze mogen dus niet louter op basis van het nationaliteitscriterium in de statistieken opgenomen worden.

In haar inleidend rapport van november 1989 omschrijft het Koninklijk Commissariaat voor het migrantenbeleid de allochtone bevolkingsgroep als die personen met een verschillende socio-culturele achtergrond verbonden met een ander land van herkomst, ongeacht hun actuele nationaliteit. Het gaat dus

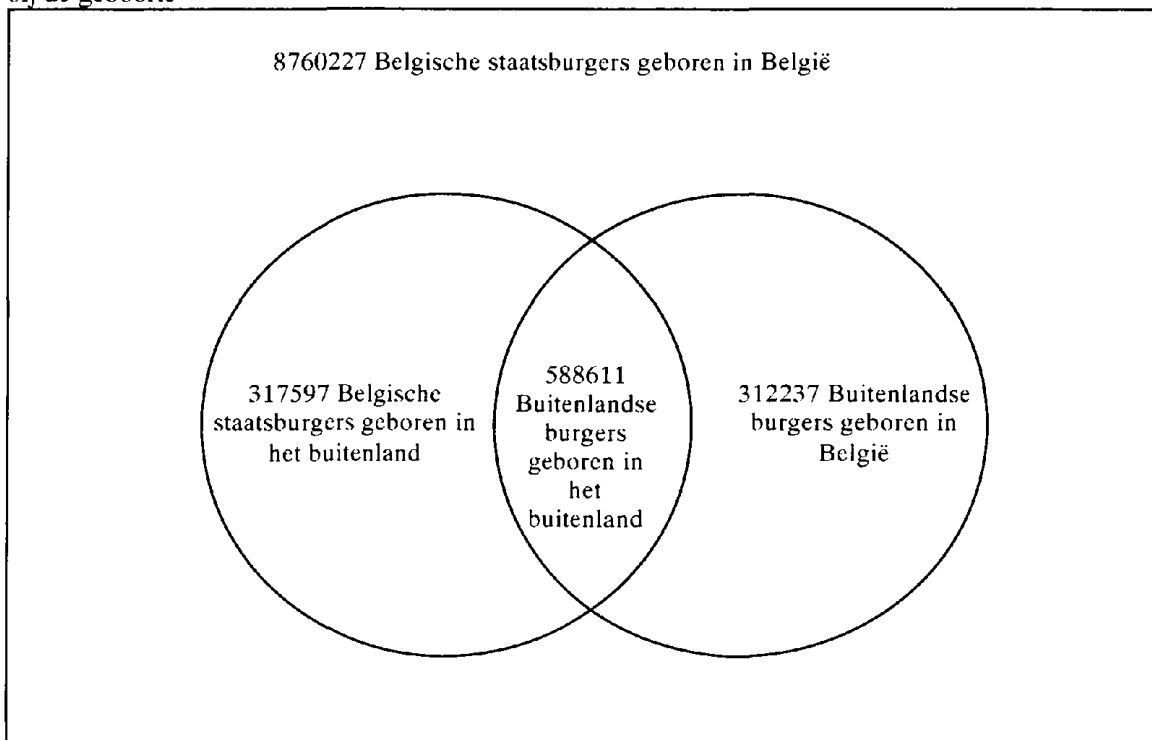
om een zeer heterogene groep die samengesteld is uit mensen van buitenlandse nationaliteit die geïmmigreerd zijn en hun kinderen die simplistisch voorgesteld een beetje buitenlander en een beetje Belg zijn. Het komt er dus op aan een andere typologie te ontwikkelen die alle facetten van dit globaliserend concept in aanmerking neemt en om kwantitatieve instrumenten te verschaffen die de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk identificeren, tellen en karakteriseren. Om de verschillende doelgroepen te identificeren moeten de bestaande statistieken m.a.w. volledig herzien worden.

De identificatie van de verschillende doelgroepen moet gerealiseerd worden op basis van een combinatie van de volgende criteria:

- De huidige nationaliteit, of in ons geval de actualiteit op het moment van de volkstelling van 1991. De vragenlijst van de volkstelling vraagt niet naar de nationaliteit van de ondervraagden, maar de nationaliteit staat al op het enquêteformulier en komt van het Nationaal Register. De ondervraagden moeten de juistheid van de informatie controleren. Bij dubbele nationaliteit houdt men enkel rekening met de Belgische.
- De nationaliteit bij de geboorte.
- Informatie over de afkomst van het individu: in de eerste plaats het geboorteland van de moeder of haar gebruikelijke verblijfplaats op het moment van haar geboorte.
- Informatie over de duur van het verblijf in het land: het jaar van de vestiging in het land en/of de verblijfplaats op een welbepaalde datum in het verleden.

De beschikbare statistieken, en vooral die van de volkstellingen, zijn geen goede maatstaf voor de allochtone bevolkingsgroep en laten over het algemeen niet toe de verschillende criteria met elkaar in verband te brengen om de doelgroepen te omschrijven. Het juridisch statuut van de nationaliteit laat niet toe een onderscheid te maken tussen de geïmmigreerde bevolking en de volgende generaties van deze migranten. En toch laat de combinatie van de variabele nationaliteit op het moment van de volkstelling met die van de verblijfplaats tijdens de geboorte – de meest gebruikelijke in de publicaties van de volkstelling – toe om mensen met een buitenlandse nationaliteit die in het buitenland geboren zijn te onderscheiden van mensen met een buitenlandse nationaliteit die in België geboren zijn (figuur 27).

Figuur 27. De combinatie van de nationaliteit ten tijde van de volkstelling van 1991 en van de verblijfplaats bij de geboorte

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 11 toont bij wijze van voorbeeld de evolutie van de bevolking van Belgische en buitenlandse nationaliteit naargelang geboorte in België of in het buitenland, tussen de volkstellingen van 1961 en 1991. Wanneer het aandeel buitenlanders geboren in België gevoelig steeg tussen 1970 en 1981 (van 31 naar 37%), meer bepaald door de gezinshergroeperingen, daalde het eigenaardig genoeg tussen de laatste twee volkstellingen (van 37 naar 35%). Noch de nationaliteit op het moment van de volkstelling, noch de combinatie van deze variabele met de verblijfplaats tijdens de geboorte, laten toe dat deel van de bevolking te 'vatten' dat Belg werd door naturalisatie. Welnu, de wijzigingen in het wetboek betreffende de nationaliteit hebben een niet te verwaarlozen impact op de evolutie van de aantallen en de leeftijdsstructuur van de buitenlandse bevolking, door van de ene dag op de andere tienduizenden jonge buitenlanders naar het Belgische kamp te laten 'overlopen'.

De wetgever wil van het 'wetboek betreffende de nationaliteit' een integratie-instrument maken dat het de bevolking van buitenlandse afkomst gemakkelijker maakt om de Belgische nationaliteit te verwerven. Wat zijn de effecten van deze politiek? Volstaat de automatische toekenning van de Belgische nationaliteit om alle problemen waarmee migrantenjongeren geconfronteerd worden op te lossen? De voor handen zijnde statistieken zijn in elk geval niet in staat om de bevolking te bereiken waartoe deze politiek zich richt en dus ook niet om haar doeltreffendheid te evalueren. De combinatie van de nationaliteit bij de geboorte met de nationaliteit op het moment van de volkstelling laat toe de groep 'buitenlanders bij de geboorte' in te delen in de genaturaliseerden en zij die buitenlander gebleven zijn. Spijtig genoeg laat deze combinatie niet toe een onderscheid te maken tussen de buitenlanders die geïmmigreerd zijn en de buitenlanders die het resultaat zijn van de immigratie, net zomin als het toelaat de kinderen die geboren zijn tussen 1985 en 1991 uit een gemengd huwelijk eruit te nemen, omdat de 'wet Gol' deze automatisch van bij de geboorte de Belgische nationaliteit verschaft.

Tabel 11. Combinatie van de nationaliteit op het moment van de volkstelling en van de verblijfplaats bij de geboorte

Verblijfplaats bij de geboorte	Datum van de volkstelling	Nationaliteit bij de volkstelling		
		Belgen	Buitenlanders	Totaal
Geboren in België	1961	8466893	139731	8606624
	1970	8651151	214297	8865448
	1981	8651070	320339	8971409
	1991	8760227	312237	9072464
Geboren in het buitenland	1961	269178	313633	582811
	1970	258085	477513	735598
	1981	285438	549253	834691
	1991	317597	588611	906208
Totaal	1961	8736071	453364	9189435
	1970	8909236	691810	9601046
	1981	8936508	869592	9806100
	1991	9077824	900848	9978672

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen

Elke statistiek moet nauw verbonden zijn met de perceptie van een probleem en met het aanwenden van beleidsacties in dat domein. Het probleem van allochtone bevolkingsgroepen uit de doeken doen hoeft hier niet te verbazen wanneer men rekening houdt met de plaats die het in het maatschappelijk discours, de geschriften en de gedachten inneemt. Over het algemeen zijn deze problemen duidelijk. Er zijn in de eerste

plaats de problemen waarmee deze bevolkingsgroepen te maken hebben vanwege hun status van allochtoon zelf. Er zijn vervolgens de sociaal-economische problemen waarmee ze geconfronteerd worden, rekening houdend met hun benadeelde toestand. Om de situatie van deze allochtone bevolkingsgroepen te evalueren is een vergelijking van hun kenmerken met die van de autochtone bevolking noodzakelijk. In dit kader bestaat de voorbereidende operatie erin de doelgroepen te definiëren, rekening houdend met het beschikbare statistisch potentieel. Vervolgens worden de kenmerken van de verschillende doelgroepen vergeleken volgens leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, opleidingsniveau, activiteitsgraad en beroep. We onderstrepen dat het een beschrijvende benadering is met als voornaamste doel de belangrijkste verschillen of ongelijkheden tussen de verschillende doelgroepen duidelijk te maken. Voor de verklaringen moet men andere gegevens en andere analysetechnieken gebruiken. In het kader van dit werk hebben wij spijtig genoeg niet de mogelijkheden om deze uit te werken.

2.2 DE IDENTIFICATIE VAN DE DOELGROEPEN

De identificatie van de doelgroepen steunt op de combinatie van de volgende vier criteria:

- De nationaliteit op het ogenblik van de volkstelling
- De nationaliteit bij de geboorte
- De verblijfplaats bij de geboorte
- De verblijfplaats vijf jaar terug, m.a.w. op 1 maart 1986

We hebben onze typologie progressief opgebouwd, en als vertrekpunt de totale Belgische bevolking genomen (figuur 28). Bij de eerste stap onderscheiden we de Belgische bevolking bij de geboorte en de buitenlandse bevolking bij de geboorte: het onderscheidend criterium is hier de nationaliteit bij de geboorte. Vervolgens zijn die twee bevolkingsgroepen onderverdeeld naar hun verblijfplaats bij de geboorte, hetzij in België, hetzij in het buitenland. Op die manier hebben we langs de ene kant de Belgen geboren in België en de Belgen geboren in het buitenland, en langs de andere kant de buitenlanders geboren in België en de buitenlanders geboren in het buitenland. Voor deze twee laatste bevolkingsgroepen is de derde stap de toepassing van het criterium van de nationaliteit ten tijde van de volkstelling. Vier nieuwe groepen worden op die manier gedefinieerd, naargelang de buitenlanders van geboorte die in België geboren zijn of de buitenlanders van geboorte die in het buitenland geboren zijn wel of niet de Belgische nationaliteit hebben op het ogenblik van de volkstelling. Tenslotte hebben we voor de buitenlanders bij geboorte, geboren in het buitenland en buitenlander op het moment van de volkstelling, de verblijfplaats in rekening gebracht vijf jaar voor de volkstelling.

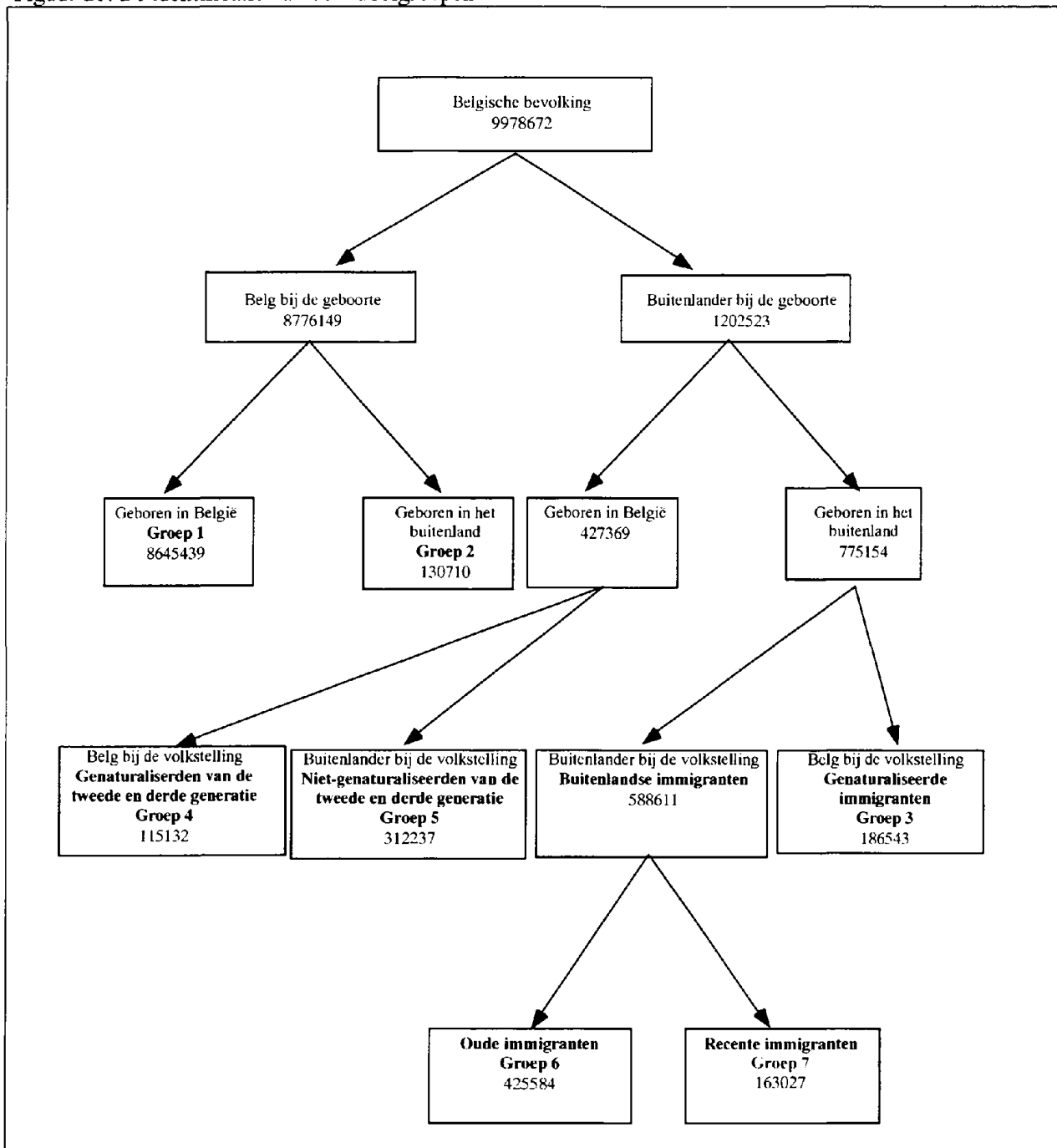
In totaal definiëren we zeven groepen:

- Groep 1: Belgen van geboorte, die in België wonen sinds hun geboorte en Belg zijn op het moment van de volkstelling.
- Groep 2: Belgen van geboorte, die in het buitenland geboren zijn en Belg zijn ten tijde van de volkstelling.
- Groep 3: buitenlanders van geboorte, die in het buitenland geboren zijn en Belg zijn tijdens de volkstelling. Dit zijn de genaturaliseerde immigranten.
- Groep 4: buitenlanders van geboorte, die in België geboren zijn en Belg zijn tijdens de volkstelling. Dit zijn de zogenaamde ‘genaturaliseerden van de tweede en de derde generatie’².
- Groep 5: buitenlanders van geboorte, in België geboren en buitenlander op het moment van de volkstelling. Dit zijn de mensen van de tweede en derde generatie die niet genaturaliseerd zijn.
- Groep 6: buitenlanders van geboorte, in het buitenland geboren, buitenlander op het moment van de volkstelling en in het land in 1986. Dit zijn de oude immigranten.
- Groep 7: buitenlanders van geboorte, in het buitenland geboren, buitenlander tijdens de volkstelling en niet in het land in 1986. Dit zijn de recente immigranten.

Voor de groepen 2 tot 7 kan men het belangrijkste ‘land van herkomst’ identificeren, door het in de eerste plaats te bepalen als het land van de nationaliteit op het moment van de volkstelling. Als dit laatste België is, wordt het land van de nationaliteit bij de geboorte beschouwd als het land van herkomst. En als dit opnieuw

België is, neemt men de verblijfplaats van de moeder op het moment van haar geboorte als land van herkomst. De betreffende landen of groepen landen zijn Duitsland, Frankrijk, Nederland, Luxemburg, Italië, Spanje, de andere landen van de Europese Unie, de andere Europese landen, Turkije, Marokko, een groep samengesteld uit Zaïre, Burundi en Ruanda, andere landen van de O.E.S.O. (Australië, Verenigde Staten, Japan...), vluchtelingen en tenslotte andere landen.

Figuur 28. De identificatie van de 7 doelgroepen

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3 DE DEMOGRAFISCHE EN SOCIAAL-ECONOMISCHE EIGENSCHAPPEN VAN DE ALLOCHTONE BEVOLKINGSGROEP VOLGENS DE 7 GEDEFINIEERDE DOELGROEPEN

3.1 DE RUIMTELIJKE VERDELING VAN DE DOELGROEPEN OP GEMEENTELIJKE EN REGIONALE SCHAAL

3.1.1 IN BRUSSEL ZIJN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN HET BEST VERTEGENWOORDIGD

Hoe verdelen deze verschillende doelgroepen zich over de bevolking en over de drie gewesten van België? De Belgen (groep 1) vormen logischerwijze steeds de meest talrijke groep. De regionale verschillen zijn toch belangrijk; ze maken 93% van de bevolking uit in Vlaanderen tegenover 82% in Wallonië en 64% in Brussel. Na de Belgen vertegenwoordigen de oude immigranten 4,3% van de Belgische bevolking, gevolgd door de niet-genaturaliseerde groep van de tweede en derde generatie (3,1%), de genaturaliseerde immigranten (1,9%), de recente immigranten (1,6%), de Belgen die in het buitenland geboren zijn (1,3%) en ten slotte de genaturaliseerde groep van de tweede en derde generatie (1,2%). Op enkele verschillen na krijgt men dezelfde rangschikking in de drie regio's (tabel 12).

De volledige groep buitenlanders van de tweede en derde generatie (groepen 4 en 5) vormen 11% van de Brusselse, 7% van de Waalse en slechts 2% van de Vlaamse bevolking. Zo ook telt men 19% oude en recente immigranten in de hoofdstad tegenover iets meer dan 7% in Wallonië en 3% in Vlaanderen. Tenslotte vormen de genaturaliseerden, al of niet in België geboren (groepen 3 en 4), iets minder dan 5% van de bevolking in Brussel en in Wallonië en 1,5% in Vlaanderen. Samenvattend kunnen we zeggen dat de verschillende groepen van onze typologie relatief gezien het best vertegenwoordigd zijn in Brussel, gevolgd door Wallonië; Vlaanderen ligt achterop.

3.1.2 DE DISTRIBUTIE VAN DE BEVOLKING VAN ELKE DOELGROEP IN DE DRIE BELGISCHE GEWESTEN

Voorgaande analyse geeft de aantallen weer van elke groep in verhouding tot de totale bevolking van elk gewest, maar houdt geen rekening met hun absolute omvang in Brussel, Vlaanderen en Wallonië. Laten we de zaken nu eens omkeren en kijken hoe elke groep verdeeld is in de drie gewesten (tabel 12).

We overlopen snel de Belgische situatie en volstaan met de vaststelling dat bijna twee derde van hen in Vlaanderen woont, 31% in Wallonië en slechts 7% in Brussel. De analyse kan verrijkt worden met tabel 13, die de verschillende doelgroepen combineert met de verschillende landen of groepen landen van herkomst.

Tabel 12. De verdeling van de Belgische bevolking over de 7 doelgroepen

Doelgroep	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Belgen	8645439	607446	5363632	2674361
Belgen geboren in het buitenland	130710	21028	58590	51092
Genaturaliseerde immigranten	186543	36938	64417	85188
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	115132	17045	23438	74649
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	312237	87987	85753	138497
Oude immigranten	425584	123411	114410	187763
Recente immigranten	163027	60185	58683	44159
Totaal	9978672	954040	5768923	3255709

Doelgroep	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Belgen	86,6%	63,7%	93,0%	82,1%
Belgen geboren in het buitenland	1,3%	2,2%	1,0%	1,6%
Genaturaliseerde immigranten	1,9%	3,9%	1,1%	2,6%
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	1,2%	1,8%	0,4%	2,3%
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	3,1%	9,2%	1,5%	4,3%
Oude immigranten	4,3%	12,9%	2,0%	5,8%
Recente immigranten	1,6%	6,3%	1,0%	1,4%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Doelgroep	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Belgen	100,0%	7,0%	62,0%	30,9%
Belgen geboren in het buitenland	100,0%	16,1%	44,8%	39,1%
Genaturaliseerde immigranten	100,0%	19,8%	34,5%	45,7%
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	100,0%	14,8%	20,4%	64,8%
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	100,0%	28,2%	27,5%	44,4%
Oude immigranten	100,0%	29,0%	26,9%	44,1%
Recente immigranten	100,0%	36,9%	36,0%	27,1%
Totaal	100,0%	9,6%	57,8%	32,6%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 13. De verdeling van de Belgische bevolking naar onderscheiden doelgroepen en landen van herkomst in 1991

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	8645439							8645439
Duitsland		26383	21291	5003	4578	12416	10932	80601
Frankrijk		30130	40307	17664	20300	51951	21112	181464
Nederland		10798	17254	13300	15521	31024	18748	106645
Luxemburg		2018	2555	1912	2048	1850	748	11131
Italië		1863	18651	38286	107447	122391	10289	298927
Spanje		904	5030	3634	16921	29990	4407	60886
Andere landen van de EU		6509	10572	5230	16245	29218	27126	94900
Andere landen van Europa		2966	26910	15279	2726	6139	6176	60196
Turkije		256	1949	1125	39443	38633	7225	88631
Marokko		980	5821	4390	68313	64287	9497	153288
Zaire, Burundi, Ruanda		33991	7299	665	2200	4455	6605	55215
Andere landen van de O.E.S.O.		1709	1953	394	1558	3078	10483	19175
Vluchtelingen		26	591	3073	4429	11819	4756	24694
Andere		12177	26360	5177	10510	18333	24923	97480
Totaal	8645439	130710	186543	115132	312237	425584	163027	9978672

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de landen van herkomst in elke doelgroep

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	100,0%							86,6%
Duitsland		20,2%	11,4%	4,3%	1,5%	2,9%	6,7%	0,8%
Frankrijk		23,1%	21,6%	15,3%	6,5%	12,2%	13,0%	1,8%
Nederland		8,3%	9,2%	11,6%	5,0%	7,3%	11,5%	1,1%
Luxemburg		1,5%	1,4%	1,7%	0,7%	0,4%	0,5%	0,1%
Italië		1,4%	10,0%	33,3%	34,4%	28,8%	6,3%	3,0%
Spanje		0,7%	2,7%	3,2%	5,4%	7,0%	2,7%	0,6%
Andere landen van de EU		5,0%	5,7%	4,5%	5,2%	6,9%	16,6%	1,0%
Andere landen van Europa		2,3%	14,4%	13,3%	0,9%	1,4%	3,8%	0,6%
Turkije		0,2%	1,0%	1,0%	12,6%	9,1%	4,4%	0,9%
Marokko		0,7%	3,1%	3,8%	21,9%	15,1%	5,8%	1,5%
Zaire, Burundi, Ruanda		26,0%	3,9%	0,6%	0,7%	1,0%	4,1%	0,6%
Andere landen van de O.E.S.O.		1,3%	1,0%	0,3%	0,5%	0,7%	6,4%	0,2%
Vluchtelingen		0,0%	0,5%	2,7%	1,4%	2,8%	2,9%	0,2%
Andere		9,3%	14,1%	4,5%	3,4%	4,3%	15,3%	1,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de doelgroepen volgens het land van herkomst

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	100,0%							100,0%
Duitsland		32,7%	26,4%	6,2%	5,7%	15,4%	13,6%	100,0%
Frankrijk		16,6%	22,2%	9,7%	11,2%	28,6%	11,6%	100,0%
Nederland		10,1%	16,2%	12,5%	14,6%	29,1%	17,6%	100,0%
Luxemburg		18,1%	23,0%	17,2%	18,4%	16,6%	6,7%	100,0%
Italië		0,6%	6,2%	12,8%	35,9%	40,9%	3,4%	100,0%
Spanje		1,5%	8,3%	6,0%	27,8%	49,3%	7,2%	100,0%
Andere landen van de EU		6,9%	11,1%	5,5%	17,1%	30,8%	28,6%	100,0%
Andere landen van Europa		4,9%	44,7%	25,4%	4,5%	10,2%	10,3%	100,0%
Turkije		0,3%	2,2%	1,3%	44,5%	43,6%	8,2%	100,0%
Marokko		0,6%	3,8%	2,9%	44,6%	41,9%	6,2%	100,0%
Zaire, Burundi, Ruanda		61,6%	13,2%	1,2%	4,0%	8,1%	12,0%	100,0%
Andere landen van de O.E.S.O.		8,9%	10,2%	2,1%	8,1%	16,1%	54,7%	100,0%
Vluchtelingen		0,1%	2,4%	12,4%	17,9%	47,9%	19,3%	100,0%
Andere		12,5%	27,0%	5,3%	10,8%	18,8%	25,6%	100,0%
Totaal	86,6%	1,3%	1,9%	1,2%	3,1%	4,3%	1,6%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 13 (vervolg). De verdeling van de Brusselse bevolking volgens de doelgroepen en de landen van herkomst in 1991

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
België	607446							607446
Duitsland		2127	2180	354	592	1543	2784	9580
Frankrijk		4157	6348	2757	5517	12712	8513	40004
Nederland		648	920	1119	1105	1855	1569	7216
Luxemburg		429	799	329	521	669	371	3118
Italië		250	1724	2474	11186	16027	4435	36096
Spanje		241	1312	856	7761	14438	3168	27776
Andere landen van de EU		1118	2701	1455	6435	12123	13606	37438
Andere landen van Europa		704	6578	1822	998	2015	2009	14126
Turkije		141	921	354	9568	9873	1741	22598
Marokko		362	3022	2522	37300	35138	4970	83314
Zaire, Burundi, Ruanda		8116	2578	271	1344	2568	2765	17642
Andere landen van de O.E.S.O.		290	396	87	351	1142	3357	5623
Vluchtelingen		3	252	1233	2051	6050	2156	11745
Andere		2442	7207	1412	3258	7258	8741	30318
Totaal	607446	21028	36938	17045	87987	123411	60185	954040

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de landen van herkomst in elke doelgroep

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
België	100,0%							63,7%
Duitsland		10,1%	5,9%	2,1%	0,7%	1,3%	4,6%	1,0%
Frankrijk		19,8%	17,2%	16,2%	6,3%	10,3%	14,1%	4,2%
Nederland		3,1%	2,5%	6,6%	1,3%	1,5%	2,6%	0,8%
Luxemburg		2,0%	2,2%	1,9%	0,6%	0,5%	0,6%	0,3%
Italië		1,2%	4,7%	14,5%	12,7%	13,0%	7,4%	3,8%
Spanje		1,1%	3,6%	5,0%	8,8%	11,7%	5,3%	2,9%
Andere landen van de EU		5,3%	7,3%	8,5%	7,3%	9,8%	22,6%	3,9%
Andere landen van Europa		3,3%	17,8%	10,7%	1,1%	1,6%	3,3%	1,5%
Turkije		0,7%	2,5%	2,1%	10,9%	8,0%	2,9%	2,4%
Marokko		1,7%	8,2%	14,8%	42,4%	28,5%	8,3%	8,7%
Zaire, Burundi, Ruanda		38,6%	7,0%	1,6%	1,5%	2,1%	4,6%	1,8%
Andere landen van de O.E.S.O.		1,4%	1,1%	0,5%	0,4%	0,9%	5,6%	0,6%
Vluchtelingen		0,0%	0,7%	7,2%	2,3%	4,9%	3,6%	1,2%
Andere		11,6%	19,5%	8,3%	3,7%	5,9%	14,5%	3,2%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de doelgroepen volgens land van herkomst

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
België	100,0%							100,0%
Duitsland		22,2%	22,8%	3,7%	6,2%	16,1%	29,1%	100,0%
Frankrijk		10,4%	15,9%	6,9%	13,8%	31,8%	21,3%	100,0%
Nederland		9,0%	12,7%	15,5%	15,3%	25,7%	21,7%	100,0%
Luxemburg		13,8%	25,6%	10,6%	16,7%	21,5%	11,9%	100,0%
Italië		0,7%	4,8%	6,9%	31,0%	44,4%	12,3%	100,0%
Spanje		0,9%	4,7%	3,1%	27,9%	52,0%	11,4%	100,0%
Andere landen van de EU		3,0%	7,2%	3,9%	17,2%	32,4%	36,3%	100,0%
Andere landen van Europa		5,0%	46,6%	12,9%	7,1%	14,3%	14,2%	100,0%
Turkije		0,6%	4,1%	1,6%	42,3%	43,7%	7,7%	100,0%
Marokko		0,4%	3,6%	3,0%	44,8%	42,2%	6,0%	100,0%
Zaire, Burundi, Ruanda		46,0%	14,6%	1,5%	7,6%	14,6%	15,7%	100,0%
Andere landen van de O.E.S.O.		5,2%	7,0%	1,5%	6,2%	20,3%	59,7%	100,0%
Vluchtelingen		0,0%	2,1%	10,5%	17,5%	51,5%	18,4%	100,0%
Andere		8,1%	23,8%	4,7%	10,7%	23,9%	28,8%	100,0%
Totaal	63,7%	2,2%	3,9%	1,8%	9,2%	12,9%	6,3%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 13 (vervolg) De verdeling van de Vlaamse bevolking volgens de doelgroepen en de landen van herkomst in 1991

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	5363632							5363632
Duitsland		13990	10473	1100	1744	4459	5737	35503
Frankrijk		11958	8849	1562	2958	8325	3317	36949
Nederland		8954	13951	8781	12461	26351	15966	86464
Luxemburg		327	347	139	284	290	110	1497
Italië		290	2177	3390	13035	12139	1789	32820
Spanje		315	1279	621	3375	5598	718	14906
Andere landen van de EU		4067	4577	1666	5086	8963	8668	33027
Andere landen van Europa		1230	8673	3161	504	1277	2539	17384
Turkije		62	564	432	20293	18872	3515	43738
Marokko		272	1177	728	21211	18895	2622	44905
Zaire, Burundi, Ruanda		10587	1570	293	293	544	1213	14299
Andere landen van de O.E.S.O.		1074	1032	109	654	1094	3059	7022
Vluchtelingen		4	105	307	977	2012	1416	4821
Andere		5480	9643	1356	2878	5591	10014	34956
Totaal	5363632	58500	64417	23438	85753	114410	58683	5768923

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de landen van herkomst in elke doelgroep

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	100,0%							93,0%
Duitsland		23,9%	16,3%	4,7%	2,0%	3,9%	6,4%	0,6%
Frankrijk		20,4%	13,7%	6,7%	3,4%	7,3%	5,7%	0,6%
Nederland		15,3%	21,7%	37,5%	14,5%	23,0%	27,2%	1,5%
Luxemburg		0,6%	0,5%	0,6%	0,3%	0,3%	0,2%	0,0%
Italië		0,5%	3,4%	14,5%	15,2%	10,6%	3,0%	0,6%
Spanje		0,5%	2,0%	2,6%	3,9%	4,9%	1,2%	0,2%
Andere landen van de EU		6,9%	7,1%	7,1%	5,9%	7,8%	14,8%	0,6%
Andere landen van Europa		2,1%	13,5%	13,5%	0,6%	1,1%	4,3%	0,3%
Turkije		0,1%	0,9%	1,8%	23,7%	16,5%	6,0%	0,8%
Marokko		0,5%	1,8%	3,1%	24,7%	16,5%	4,5%	0,8%
Zaire, Burundi, Ruanda		18,1%	2,4%	0,4%	0,3%	0,5%	2,1%	0,2%
Andere landen van de O.E.S.O.		1,8%	1,6%	0,5%	0,8%	1,0%	5,2%	0,1%
Vluchtelingen		0,0%	0,2%	1,3%	1,1%	1,8%	2,4%	0,1%
Andere		9,4%	15,0%	5,8%	3,4%	4,9%	17,1%	0,6%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de doelgroepen volgens het land van herkomst

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	100,0%							100,0%
Duitsland		39,4%	29,5%	3,1%	4,9%	12,6%	10,5%	100,0%
Frankrijk		32,3%	23,9%	4,2%	8,0%	22,5%	9,0%	100,0%
Nederland		10,4%	16,1%	10,2%	14,4%	30,5%	18,5%	100,0%
Luxemburg		21,8%	23,2%	9,3%	19,0%	19,4%	7,3%	100,0%
Italië		0,9%	6,6%	10,3%	39,7%	37,0%	5,5%	100,0%
Spanje		2,6%	10,7%	5,2%	28,3%	47,0%	6,0%	100,0%
Andere landen van de EU		12,3%	13,9%	5,0%	15,4%	27,1%	26,2%	100,0%
Andere landen van Europa		7,1%	49,9%	18,2%	2,9%	7,3%	14,6%	100,0%
Turkije		0,1%	1,3%	1,0%	46,4%	43,1%	8,0%	100,0%
Marokko		0,6%	2,6%	1,6%	47,2%	42,1%	5,8%	100,0%
Zaire, Burundi, Ruanda		74,0%	11,0%	0,6%	2,0%	3,8%	8,5%	100,0%
Andere landen van de O.E.S.O.		15,3%	14,7%	1,6%	9,3%	15,6%	43,6%	100,0%
Vluchtelingen		0,1%	2,2%	6,4%	20,3%	41,7%	29,4%	100,0%
Andere		15,7%	27,6%	3,9%	8,2%	16,0%	28,6%	100,0%
Totaal	93,0%	1,0%	1,1%	0,4%	1,5%	2,0%	1,0%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 13 (vervolg). De verdeling van de Waalse bevolking volgens de doelgroepen en de landen van herkomst in 1991

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	2674361							2674361
Duitsland		10266	8638	3549	2240	6414	4411	35518
Frankrijk		14035	25110	13345	11825	30914	9282	104511
Nederland		1196	2383	3400	1955	2818	1213	12965
Luxemburg		1262	1409	1444	1243	891	267	6516
Italië		1323	14750	32422	83226	94225	4065	230011
Spanje		348	2439	2157	5785	9954	521	21204
Andere landen van de EU		1324	3294	2109	4724	8132	4852	24435
Andere landen van Europa		1032	11654	10296	1224	2847	1628	28686
Turkije		53	464	339	9582	9888	1969	22295
Marokko		346	1622	1140	9802	10254	1905	25069
Zaire, Burundi, Ruanda		15288	3151	302	563	1343	2627	23274
Anderen landen van de O.F.S.O.		345	525	198	553	842	4067	6530
Vluchtelingen		19	234	1533	1401	3757	1184	8128
Anderen		4285	9510	2415	4374	5484	6168	32206
Totaal	2674361	51092	85188	74649	138497	187763	44159	3255709

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de landen van herkomst in elke doelgroep

Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	100,0%							82,1%
Duitsland		20,1%	10,1%	4,8%	1,6%	3,4%	10,0%	1,1%
Frankrijk		27,5%	29,5%	17,9%	8,5%	16,5%	21,0%	3,2%
Nederland		2,3%	2,8%	4,6%	1,4%	1,5%	2,7%	0,4%
Luxemburg		2,5%	1,7%	1,9%	0,9%	0,5%	0,6%	0,2%
Italië		2,6%	17,3%	43,4%	60,1%	50,2%	9,2%	7,1%
Spanje		0,7%	2,9%	2,9%	4,2%	5,3%	1,2%	0,7%
Andere landen van de EU		2,6%	3,9%	2,8%	3,4%	4,3%	11,0%	0,8%
Andere landen van Europa		2,0%	13,7%	13,8%	0,9%	1,5%	3,7%	0,9%
Turkije		0,1%	0,5%	0,5%	6,9%	5,3%	4,5%	0,7%
Marokko		0,7%	1,9%	1,5%	7,1%	5,5%	4,3%	0,8%
Zaire, Burundi, Ruanda		29,9%	3,7%	0,4%	0,4%	0,7%	5,9%	0,7%
Anderen landen van de O.F.S.O.		0,7%	0,6%	0,3%	0,4%	0,4%	9,2%	0,2%
Vluchtelingen		0,0%	0,3%	2,1%	1,0%	2,0%	2,7%	0,2%
Anderen		8,3%	11,2%	3,2%	3,2%	2,9%	14,0%	1,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De verdeling (%) van de doelgroepen volgens land van herkomst

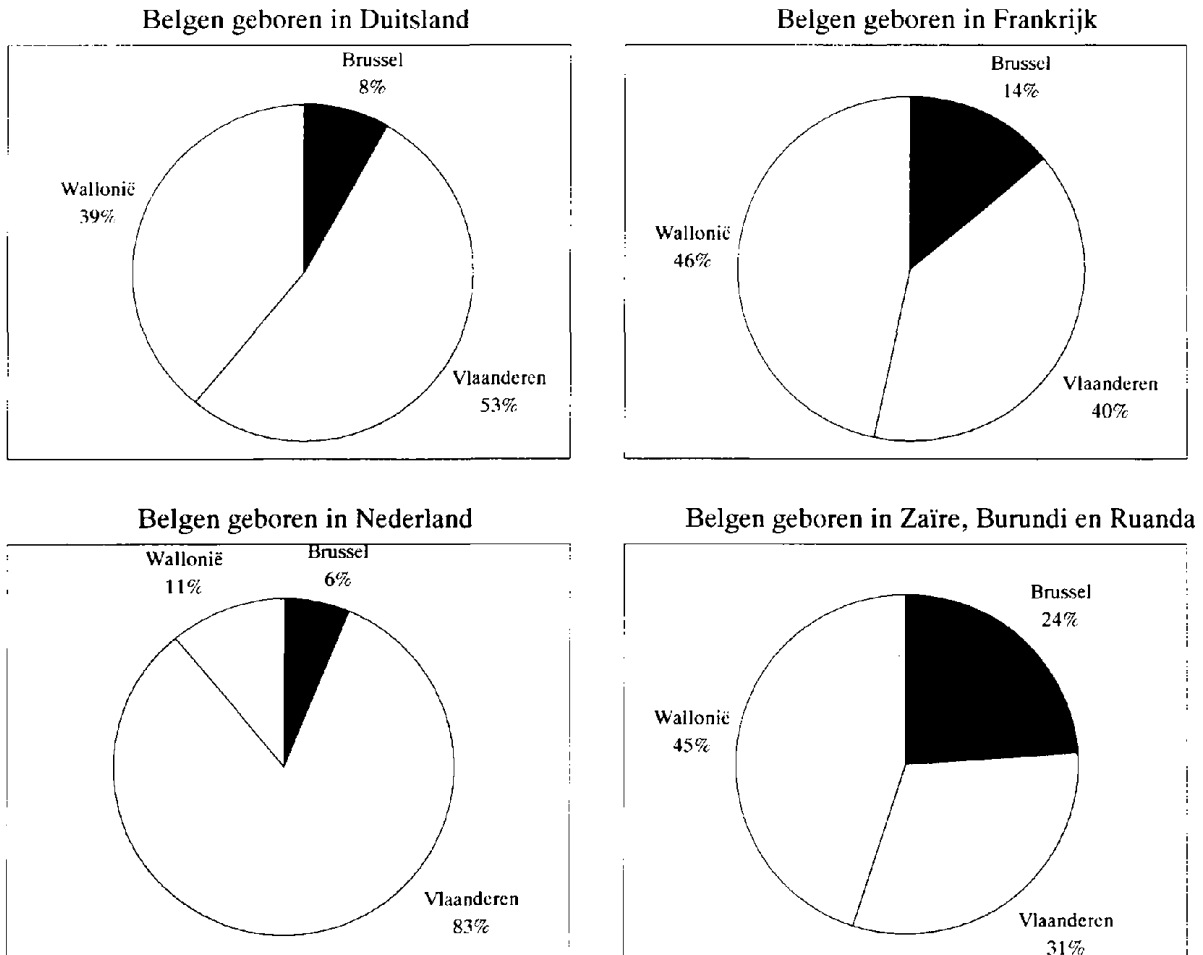
Land van herkomst	Belgen	Belgen geboren in het buitenland	Genaturaliseerde immigranten	Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Oude immigranten	Recente immigranten	Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	
Belgie	100,0%							100,0%
Duitsland		28,9%	24,3%	10,0%	6,3%	18,1%	12,4%	100,0%
Frankrijk		13,4%	24,0%	12,8%	11,3%	29,6%	8,9%	100,0%
Nederland		9,2%	18,4%	26,2%	15,1%	21,7%	9,4%	100,0%
Luxemburg		19,4%	21,6%	22,2%	19,1%	13,7%	4,1%	100,0%
Italië		0,6%	6,4%	14,1%	36,2%	41,0%	1,8%	100,0%
Spanje		1,6%	11,5%	10,2%	27,3%	46,9%	2,5%	100,0%
Andere landen van de EU		5,4%	13,5%	8,6%	19,3%	33,3%	19,9%	100,0%
Andere landen van Europa		3,6%	40,6%	35,9%	4,3%	9,9%	5,7%	100,0%
Turkije		0,2%	2,1%	1,5%	43,0%	44,4%	8,8%	100,0%
Marokko		1,4%	6,5%	4,5%	39,1%	40,9%	7,6%	100,0%
Zaire, Burundi, Ruanda		65,7%	13,5%	1,3%	2,4%	5,8%	11,3%	100,0%
Anderen landen van de O.F.S.O.		5,3%	8,0%	3,0%	8,5%	12,9%	62,3%	100,0%
Vluchtelingen		0,2%	2,9%	18,9%	17,2%	46,2%	14,6%	100,0%
Anderen		13,2%	29,5%	7,5%	13,6%	17,0%	19,2%	100,0%
Totaal	82,1%	1,6%	2,6%	2,3%	4,3%	5,8%	1,4%	100,0%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.1.2.1 Het grootste deel van de Belgen geboren in het buitenland zijn afkomstig van een buurland of van Zaïre, Burundi of Ruanda

Meer dan de helft van de Belgen die geboren zijn in het buitenland, zijn geboren in een buurland, voornamelijk Frankrijk (23%) en Duitsland¹ (20%). Rekening houdend met het koloniaal verleden van België en de sterke banden die ons land is blijven onderhouden met Zaïre, Ruanda en Burundi, zijn deze landen de belangrijkste geboortelanden van de Belgen (26%) buiten het oude continent. Vlaanderen herbergt het grootste contingent: 45% van de in het buitenland geboren Belgen verblijven er, tegenover 39% in Wallonië en 16% in Brussel.

Figuur 29. De regionale verdeling van de Belgen geboren in Duitsland, in Frankrijk, in Nederland en in Zaïre, Burundi en Ruanda

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Van de Belgen die in het buitenland geboren zijn en in Brussel verblijven, zijn er 10% geboren in Duitsland, 20% in Frankrijk en bijna 39% in Zaïre, Burundi en Ruanda. In Vlaanderen staat Duitsland met 24% aan het hoofd van deze rangschikking, gevolgd door Frankrijk (20%), Zaïre, Burundi en Ruanda (18%) en Nederland (15%). In Wallonië tenslotte is de volgorde zoals in Brussel, maar met andere percentages: 30% zijn geboren in Zaïre, Burundi en Ruanda, 28% in Frankrijk en 20% in Duitsland.

Waar wonen deze Belgen die in het buitenland geboren zijn? We analyseren hier enkel de belangrijkste geboortelanden (figuur 29). Meer dan de helft van de Belgen die in Duitsland geboren zijn en opgenomen zijn in de Belgische volkstellingen van 1991 verblijven in Vlaanderen, tegenover 39% in Wallonië en slechts 8% in Brussel. Gezien de ruimtelijke nabijheid en de taalkundige verwantschap is Vlaanderen ook de belangrijkste verblijfplaats van de Belgen die in Nederland geboren zijn. Voor analoge redenen maar met

minder uitgesproken proporties kiezen meer dan de helft van de Belgen die in Frankrijk geboren zijn hun domicilie in Wallonië. De regionale verdeling van de Belgen die geboren zijn in Zaïre, Burundi en Ruanda tenslotte is iets evenwichtiger, alhoewel Wallonië hier toch ook het meeste gewicht in de schaal legt.

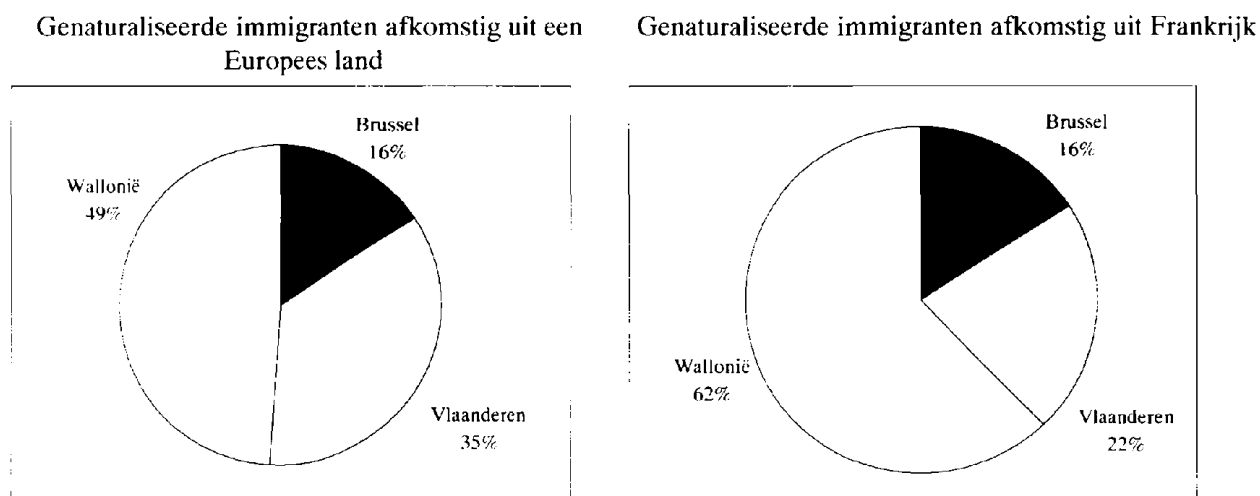
3.1.2.2 Meer dan 75% van de genaturaliseerde immigranten komen uit een Europees land en iets minder dan de helft ervan verblijft in Wallonië

Van de 186500 genaturaliseerde immigranten (groep 3) die in België geteld zijn in 1991 verblijven er 46% in Wallonië, 35% in Vlaanderen en iets minder dan 20% in Brussel. Vanwaar komen zij? De grote meerderheid (77%) komt uit een Europees land, slechts 4% is afkomstig uit Zaïre-Ruanda-Burundi, 3% komt uit Marokko en 1% uit Turkije. Enkele Europese landen van herkomst springen in het oog: dit is het geval voor Frankrijk (22%), Duitsland (11%), Italië (10%) en een groep die de 'andere Europese landen' omvat (14%).

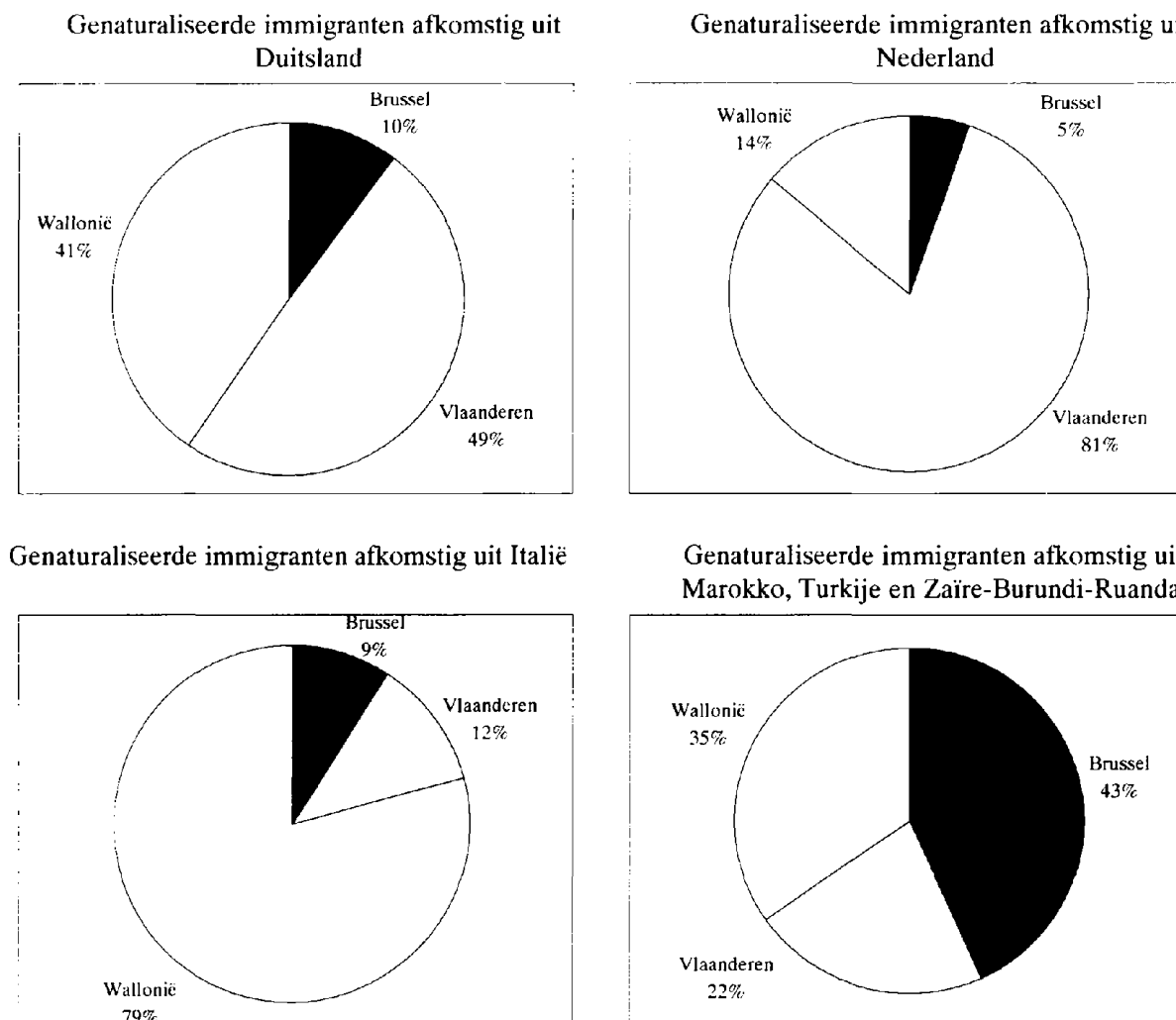
Hoewel in de drie regio's de meeste genaturaliseerde immigranten uit een Europees land komen, verschillen de aandelen gevoelig tussen enerzijds Brussel (61%) en anderzijds Vlaanderen en Wallonië (78 en 82%). In de hoofdstad zijn de aandelen genaturaliseerde immigranten volgens land van herkomst beter verdeeld dan in de twee andere regio's. Enkel Frankrijk onderscheidt zich werkelijk met 17% genaturaliseerde immigranten. Men kan ook zien dat bij de landen van herkomst het relatief aandeel van Marokko (8%) en van Zaïre-Burundi-Ruanda (7%) gevoelig hoger ligt dan in de twee andere regio's. In Vlaanderen is het belangrijkste land van herkomst van de genaturaliseerde immigranten Nederland (22%), gevolgd door Duitsland (16%) en Frankrijk (14%). In Wallonië tenslotte vertegenwoordigen de genaturaliseerde immigranten afkomstig uit Frankrijk bijna 30% van deze doelgroep, op grote afstand gevolgd door de mensen die afkomstig zijn van Italië (17%) en Duitsland (10%).

Zoals gezegd woont in 1991 bijna de helft van de genaturaliseerde immigranten in Wallonië. Wat valt er nu te zeggen wanneer we de belangrijkste landen of groepen van landen van herkomst beschouwen (figuur 30)? Algemeen gesproken wordt de verblijfplaats van de genaturaliseerde immigranten volgens land van herkomst sterk bepaald door taal, geografische nabijheid en de buitenlandse immigratiegeschiedenis. Taalkundige en ruimtelijke nabijheid maken het bijvoorbeeld minder verwonderlijk dat in 1991 62% van de genaturaliseerde immigranten uit Frankrijk in Wallonië wonen of 81% van de genaturaliseerden van Nederlandse origine in Vlaanderen. Buitenlandse immigratiegeschiedenis verklaart anderzijds dat er in Wallonië een massale aanwezigheid van genaturaliseerde immigranten van Italiaanse afkomst is, of dat 43% van de genaturaliseerde immigranten in Brussel afkomstig zijn van Marokko, Turkije en Zaïre-Burundi-Ruanda.

Figuur 30. De regionale verdeling van de genaturaliseerde immigranten afkomstig uit welbepaalde landen of landengroepen

Figuur 30 (vervolg). De regionale verdeling van de genaturaliseerde immigranten afkomstig uit welbepaalde landen of landengroepen

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.1.2.3 Bijna twee derde van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie worden in Wallonië geteld

In 1991 telde men ongeveer 115000 genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (groep 4) in België. Bijna 65% van hen bevindt zich in Wallonië, 20% in Vlaanderen en 15% in Brussel. In deze groep zitten meer bepaald alle jongeren die 'getroffen' zijn door de 'wet Gol' van 28 juni 1984. Deze laatste heeft vooral betrekking op jonge buitenlanders uit een buurland of van Italiaanse origine. Het is dus niet verwonderlijk dat er in Wallonië een overwicht is van deze doelgroep.

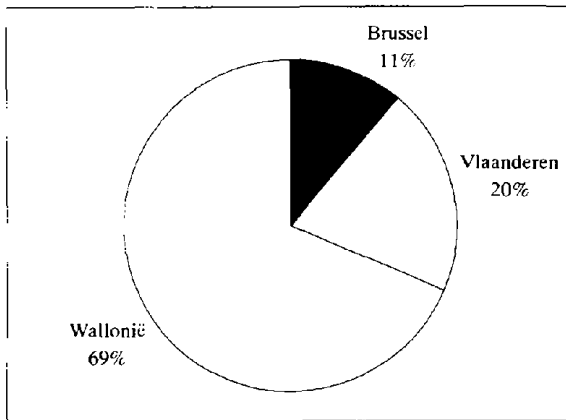
Uit welke landen of landengroepen komen deze genaturaliseerden van de tweede en derde generatie? Nog meer dan de vorige groep komen ze uit een Europees land (87%). Italië staat duidelijk aan de leiding met 33%, gevolgd door Frankrijk (15%) en Nederland (12%). Marokko en Turkije vertegenwoordigen als land van herkomst respectievelijk slechts 3,8 en 1,0% van de bevolking van deze doelgroep. Globaal gezien is de representativiteit van de verschillende landen of landengroepen beter in Brussel dan in de twee andere landsdelen. In Vlaanderen en in Wallonië is er telkens één land van herkomst dat zich isoleert aan het hoofd van het klassement: Nederland met 38% in Vlaanderen en Italië met 43% in Wallonië.

De regionale verdeling van deze doelgroep volgens de belangrijkste landen van herkomst vertoont dezelfde tendensen als die van de genaturaliseerde immigranten (figuur 31). Kort gezegd wonen bijna 70% van de

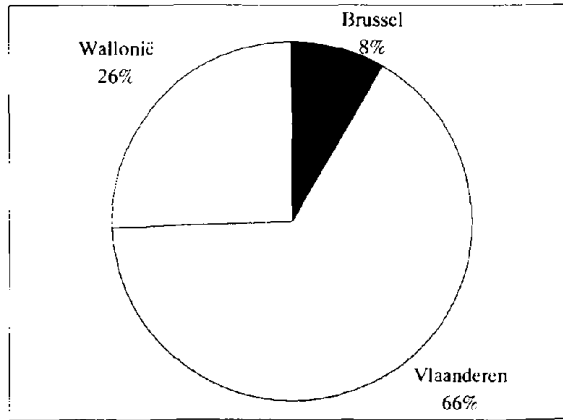
genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit een Europees land in Wallonië. Twee derde van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie worden in Vlaanderen geteld, en de meerderheid van de genaturaliseerden van tweede en derde generatie afkomstig uit Italië woont in Wallonië. De regionale verdeling van de groep afkomstig uit Marokko, Turkije en Zaïre-Burundi-Ruanda is iets evenwichtiger, hoewel twee derde van hen toch in Brussel woont.

Figuur 31. De regionale verdeling van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie volgens de belangrijkste landen van herkomst

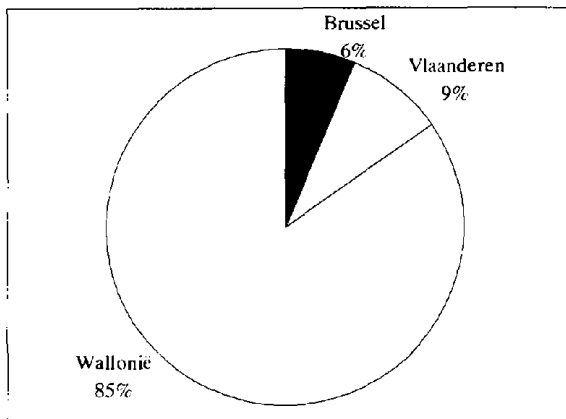
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit een Europees land

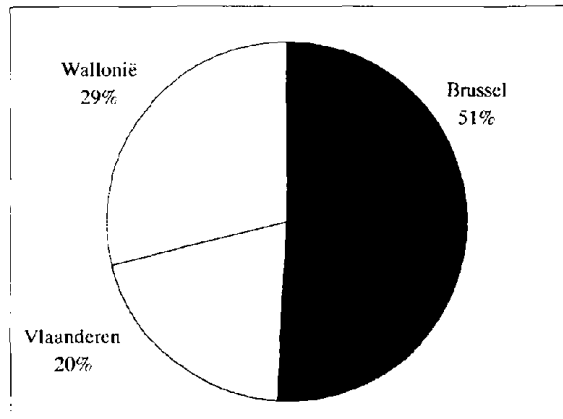
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Nederland

Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië

Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko, Turkije en Zaïre-Burundi-Ruanda

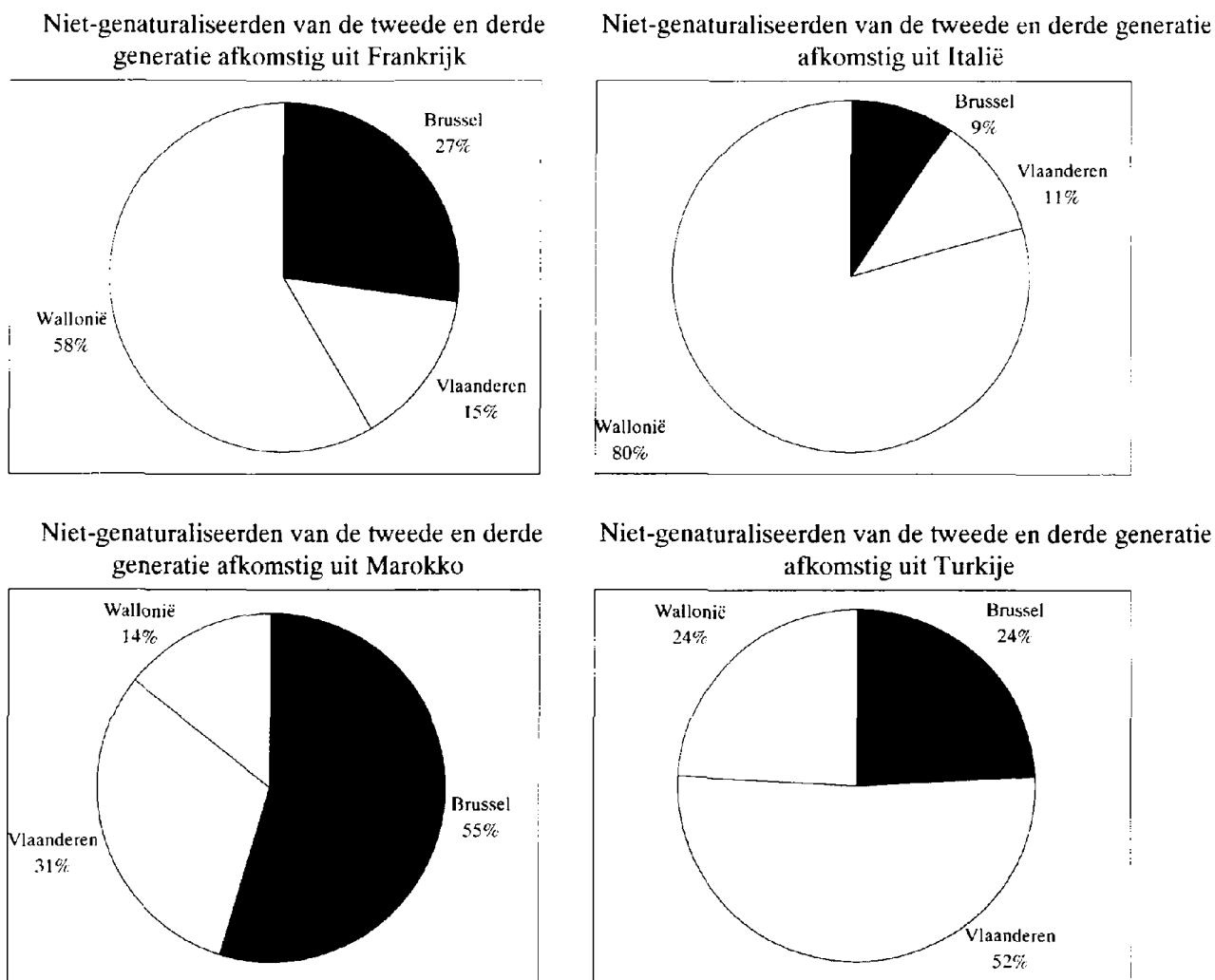
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.1.2.4 Een duidelijk overzicht van Italië, Marokko en Turkije bij de landen van herkomst van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie wonen er 44% in Wallonië, 28% in Brussel en 28% in Vlaanderen. Bij de landen van herkomst staat Italië met 34% duidelijk aan het hoofd van de rangschikking, gevolgd door Marokko met 22% en Turkije met 13%. Regionaal gezien is deze volgorde anders. Zo is in Brussel Marokko het belangrijkste land van herkomst voor de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (42%), gevolgd door Italië (13%), Turkije (11%) en Spanje (9%). In Vlaanderen zijn Turkije (24%) en Marokko (25%) de belangrijkste landen van herkomst, op een afstand gevolgd door Italië (15%) en Nederland (15%). In Wallonië tenslotte is 60% van deze groep afkomstig uit Italië, 9% uit Frankrijk en 7% uit Marokko en eveneens 7% uit Turkije.

Waar verblijven de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie wanneer we de belangrijkste landen van herkomst bekijken (figuur 32)? Zij die afkomstig zijn uit Frankrijk en Italië vinden we vooral in Wallonië terug. Wanneer we Marokko als land van herkomst afzonderen, vinden we meer dan de helft van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie terug in Brussel, bijna één derde in Vlaanderen en maar 14% in Wallonië. Iets meer dan de helft van de niet-genaturaliseerden afkomstig uit Turkije tenslotte verblijven in Vlaanderen, terwijl ze in Brussel en in Wallonië elk met 24% zijn.

Figuur 32. De regionale verdeling van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie volgens de belangrijkste landen van herkomst

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.1.2.5 De oude immigranten komen voornamelijk uit Frankrijk, Italië, Marokko en Turkije

Van de oude immigranten (groep 6), in België aangekomen vóór 1986, verblijven er 44% in Wallonië, 29% in Brussel en 27% in Vlaanderen. Het is niet verwonderlijk in deze doelgroep de belangrijkste nationaliteiten terug te vinden die sinds de Tweede Wereldoorlog de immigratiestromen naar België voeden. De immigranten van Italiaanse origine vertegenwoordigen bijna 30% van de bevolking van deze doelgroep. Iets meer dan 15% is afkomstig uit Marokko, 12% uit Frankrijk en 9% uit Turkije. De oude immigranten uit Spanje en Nederland zijn ook goed vertegenwoordigd, met respectievelijk 7 en 7,3%.

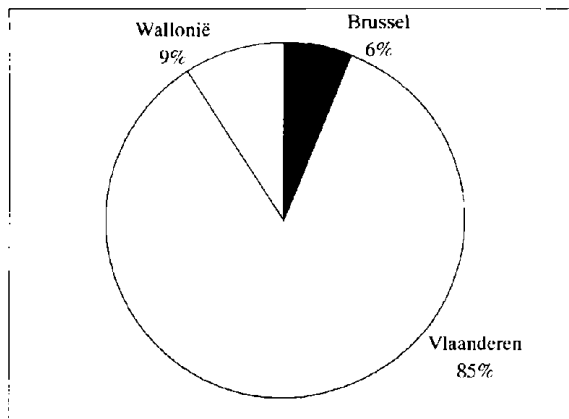
De verdeling van de oude immigranten volgens land van herkomst vertoont een aantal specifieke regionale kenmerken. Zo is in Brussel 29% van deze immigranten van Marokkaanse, 13% van Italiaanse, 12% van Spaanse, 10% van Franse en 8% van Turkse afkomst. In Vlaanderen vertegenwoordigen de Nederlandse

immigranten 23% van de populatie van deze groep, terwijl de Turken en Marokkanen elk ongeveer 17% uitmaken. In Wallonië is conform met de migratiegeschiedenis van de regio de helft van de oude immigranten van Italiaanse origine. Geen van de andere landen van herkomst die wij hier beschouwen, is in het zuidelijk landsgedeelte sterk aanwezig.

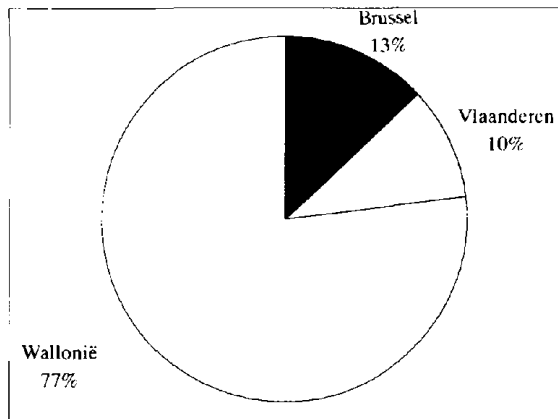
De regionale verdeling van de oude immigranten afkomstig uit Italië, Marokko of Turkije is bijna identiek aan de verdeling van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie van deze landen (figuur 33). Dit is niet meer dan normaal aangezien er veel kinderen van oude immigranten tot de groep van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie behoren.

Figuur 33. De regionale verdeling van de oude immigranten volgens de belangrijkste landen van herkomst

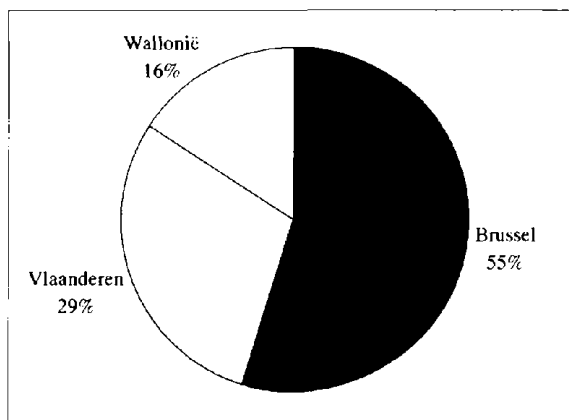
Oude immigranten afkomstig uit Nederland

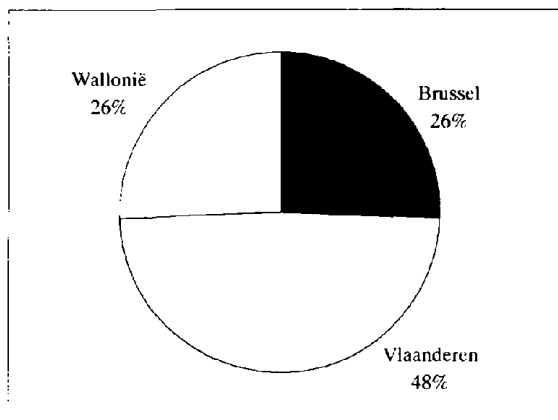
Oude immigranten afkomstig uit Italië

Oude immigranten afkomstig uit Marokko

Oude immigranten afkomstig uit Turkije

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

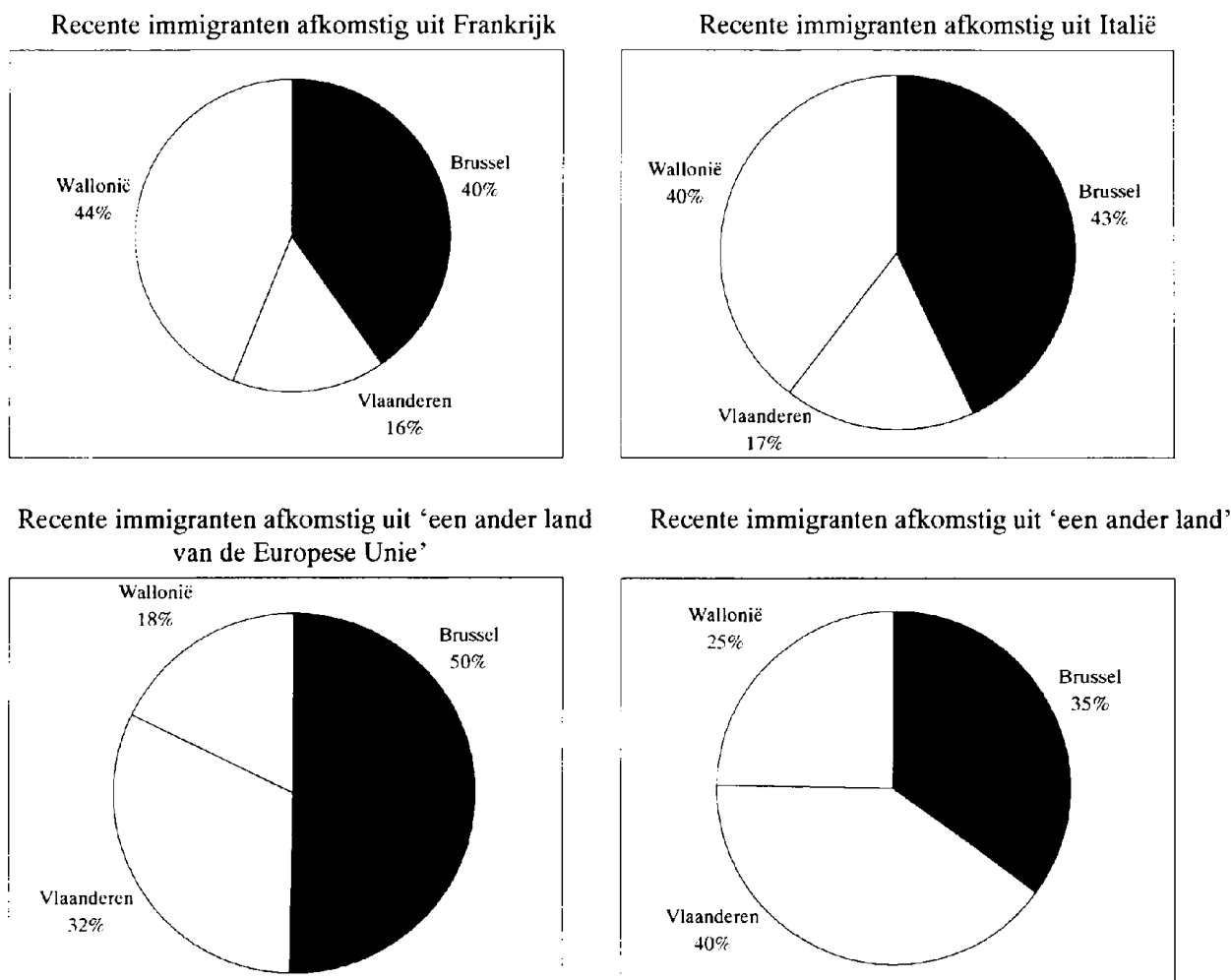
3.1.2.6 De verdeling van de nieuwe immigranten volgens het land van herkomst is meer gediversifieerd

Laten we tenslotte het geval aansnijden van de recente immigranten (groep 7), aanwezig in België sinds 1986. In tegenstelling tot de andere groepen is Wallonië nu niet meer de belangrijkste verblijfplaats. Ze herbergt slechts 27% van deze groep mensen, tegenover 36% voor Vlaanderen en 37% voor Brussel. De verdeling volgens de belangrijkste landen van herkomst is meer gediversifieerd dan in de andere gevallen. De recente immigranten afkomstig uit een 'ander Europees land' vertegenwoordigen 17% van de totale populatie van deze groep. Dit hoog percentage is verbonden met de uitbreiding van de Europese activiteiten in België en met de toetreding van nieuwe leden tot de Europese Unie sinds een tiental jaren. Anderzijds komen er 15% recente immigranten uit 'andere landen' wat wijst op de geografische verscheidenheid van recente immigratiestromen naar België. Na deze twee landengroepen zijn Frankrijk (13%) en Nederland (12%) de meest traditionele landen van herkomst.

Deze tendensen zijn nog meer uitgesproken in Brussel en bevestigen haar Europese status en kosmopolitisch karakter. De recente immigranten komend uit een 'ander land van de Europese Unie' vertegenwoordigen 23% van de totale bevolking van deze groep, de groep van de 'andere landen' 15%. Ook Frankrijk is met 14% een belangrijk land van herkomst, en in mindere mate ook Marokko (8%) en Italië (7%). In Vlaanderen blijft het belangrijkste land van herkomst zoals gewoonlijk Nederland (27%), gevolgd door de groep van de 'andere landen' (17%) en de 'andere landen van de Europese Unie' (15%). In Wallonië zijn deze twee landengroepen eveneens goed vertegenwoordigd (respectievelijk 14 en 11%). Frankrijk is hier in elk geval nog het belangrijkste land van herkomst, en het aandeel van Italië (9%) en van de groep 'andere landen van de O.E.S.O.' is niet onaanzienlijk.

Waar verblijven de recente immigranten volgens hun belangrijkste landen of landengroepen van herkomst (figuur 34)? De regionale verdeling van recente immigranten uit Frankrijk en Italië is duidelijk minder gepolariseerd naar Wallonië dan bij de andere doelgroepen. Ze verdelen zich bijna gelijkmatig over Brussel en Wallonië. De helft van de recente immigranten afkomstig uit een 'ander land van de Europese Unie' wonen in de hoofdstad, één derde in Vlaanderen en de rest in Wallonië. De recente immigranten uit een 'ander land' tenslotte wonen voor 40% in Vlaanderen, 35% in Brussel en 25% in Wallonië.

Figuur 34. De regionale verdeling van de recente immigranten volgens de belangrijkste landen of landengroepen van herkomst

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.1.3 DE GEOGRAFISCHE SPREIDING VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN

Kaart 1 geeft het aandeel genaturaliseerden (groepen 3 en 4) weer t.o.v. de totale bevolking. Hieruit blijken enkele ruimtelijke verschillen. Het aandeel genaturaliseerden ligt het hoogst in de Waalse industrieas (rond Mons-La Louvière-Charleroi-Luik), in de Oostkantons, in het uiterste zuiden van het land (Virton en omgeving), in enkele grensgemeenten in het westen (vb: Erquelines, Moeskroen), in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in Waals-Brabant en in enkele Limburgse mijngemeenten. De laagste waarden komen voor in Binnen-Vlaanderen, de westelijke Kempen, het zuidwesten van Limburg en de streek rond Tienen.

Het aandeel genaturaliseerden in Wallonië betreft voor een groot deel Italianen, want zij zijn vaak genaturaliseerd en komen veelvuldig voor in de Waalse industrieas. De hogere aandelen in de grensgebieden met Frankrijk, Nederland en Duitsland hebben enerzijds te maken met het feit dat het vaak burgers van aangrenzende landen zijn die van nationaliteit veranderen en anderzijds met de toename van gemengde huwelijken. De hoge waarden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn te verklaren door het groot aandeel gemengde huwelijken (17%) en door een mengeling van vele vreemdelingengroepen in deze regio (zowel van oudere migraties als van recentere), te wijten aan het internationale karakter van de stad. Vlaanderen kende slechts 3% gemengde huwelijken in 1987, Wallonië 10% (Van der Haegen, 1990). Van de 75000 genaturaliseerde immigranten op 1 januari 1985 zijn er bovendien 40000 in Wallonië geregistreerd, 26000 in Vlaanderen en 9000 in Brussel. Ook dit verklaart de hogere waarden in Wallonië en Brussel.

De afzonderlijke spreiding van de groepen 3 en 4 is vergelijkbaar met de spreiding van het aandeel genaturaliseerden. De genaturaliseerde immigranten (groep 3) komen voor in de grensgebieden, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in enkele Limburgse mijngemeenten en in de Waalse industrieas (vooral rond Luik, Bergen en Charleroi) (kaart 2). Lage waarden doen zich voor in Binnen-Vlaanderen, de westelijke Kempen en in het zuiden van Limburg. De taal, de geografische nabijheid en de migratiegeschiedenis van de vreemdelingen bepaalt sterk de regio waar de genaturaliseerden zich vestigen. In Wallonië treft men veel Fransen aan, in Vlaanderen veel Nederlanders. De Italianen komen voor in de Waalse industrieas en Brussel kent een mengeling aan vreemdelingengroepen (o.a. Marokkanen, Turken, Zairezen, Ruandezen, Burundezen). Grensmigraties zijn belangrijker in Vlaanderen dan in Wallonië, waar de arbeidsmigraties een grotere rol hebben gespeeld. Groep 4 of de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, kent een min of meer gelijk voorkomen aan groep 3 (kaart 3). Groep 4 kent wel een iets sterkere concentratie in de Waalse industrieas en een iets zwakkere in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In deze groep vindt men de jongeren terug die beïnvloed werden door de wet Gol van 1984. Vermits het daarbij vooral over jongeren van aangrenzende landen of Italiaanse jongeren ging, zijn er hoge concentraties in Wallonië en in sommige grensgebieden.

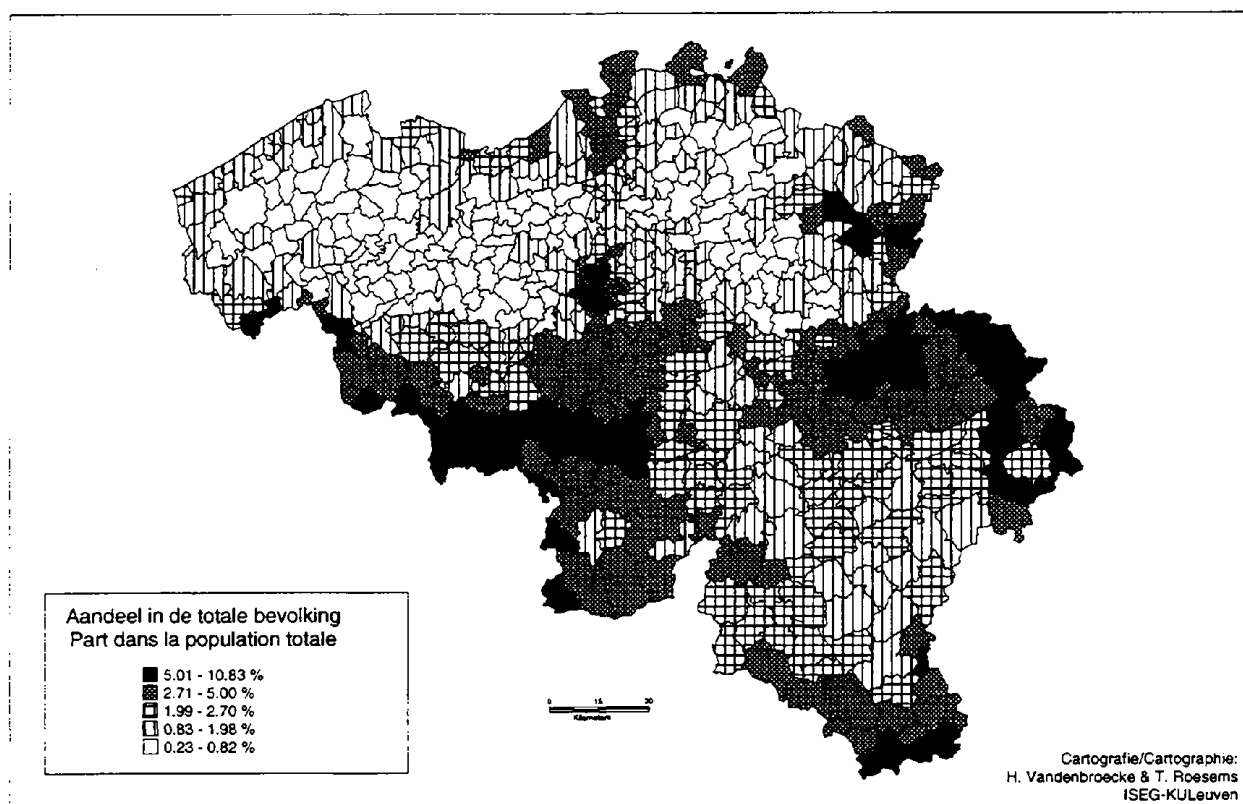
Van de Belgen die in het buitenland geboren zijn (groep 2), komen de hoogste aandelen voor in het zuidoosten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, langs de kust, in een paar grensgemeenten en verspreid in Wallonië (kaart 4). Lage waarden doen zich voor in grote delen van de Kempen, in het zuiden van de provincie Limburg en in Binnen-Vlaanderen. Het gaat hoofdzakelijk om Belgen geboren in buurlanden zoals Nederland, Frankrijk en Duitsland (strijdkrachten) of in Zaïre, Ruanda of Burundi (kolonies). Belgen in Duitsland en Nederland geboren, concentreren zich in Vlaanderen, terwijl de Belgen geboren in Frankrijk meer voorkomen in Wallonië. De Belgen geboren in Zaïre, Ruanda of Burundi komen het meest voor in Wallonië, maar zijn ook in Brussel en Vlaanderen goed vertegenwoordigd.

Groep 5 of de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, kent de hoogste aandelen in de Waalse industrieas, in het westelijke deel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in enkele Limburgse mijngemeenten (kaart 5). De laagste waarden situeren zich in Binnen-Vlaanderen, in de westelijke Kempen, rond Leuven en Tienen en in het zuiden van Limburg. Het gaat hier voornamelijk over Italianen, Marokkanen en Turken, wat de concentraties in Wallonië, Brussel en de Limburgse mijnstreek verklaart.

Groep 7 of de groep van de recente immigranten vertoont hoge waarden in enkele grensgebieden, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en ten zuidoosten ervan en in en rond Bergen (kaart 6). Recente migranten vestigen zich inderdaad vooral in Brussel (Amerikanen, Japanners, Canadezen) omwille van de Europese activiteiten en in de grenszones van de provincies Antwerpen, Limburg en Luik (Nederlanders, Duitsers) waar ze aangetrokken worden door fiscale voordelen. De verdeling van de recente migranten is meer gediversifieerd en minder op Wallonië gericht.

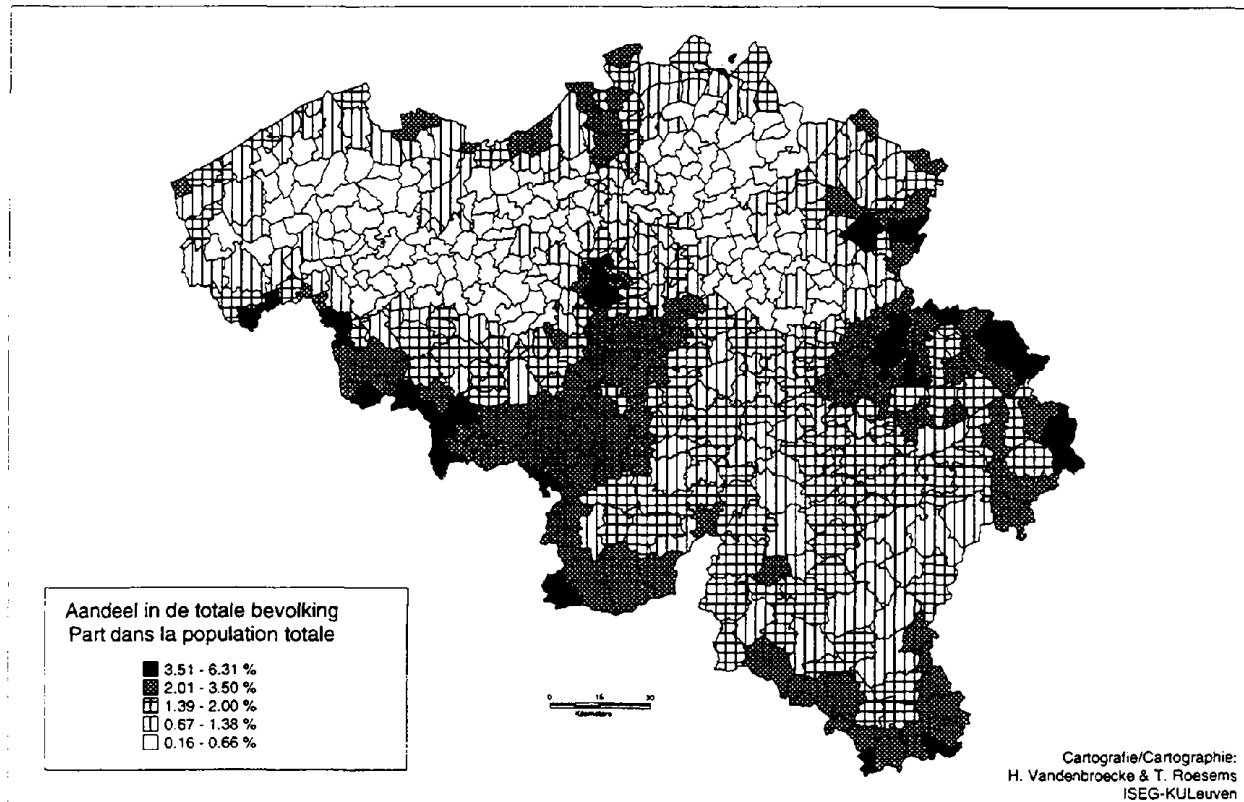
De kaart met het aandeel van groep 6 of de oude immigranten toont de hoogste aandelen in de Waalse industrieas, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, enkele grensgebieden en de Limburgse mijnstreek (kaart 7). Dit zijn inderdaad de plaatsen waar de oudere vreemdelingen zich hebben gevestigd: Italianen en Spanjaarden in de Waalse industrieas en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Marokkanen en Turken in Brussel en in de Limburgse mijngemeenten en Duitsers, Fransen en Nederlanders in de grensgebieden. Weinig vreemdelingen zijn te vinden in Binnen-Vlaanderen en de westelijke Kempen, het zuiden van Limburg, de streek rond Tienen en rond Leuven.

Kaart 1. Het aandeel genaturaliseerden ten opzichte van de totale bevolking

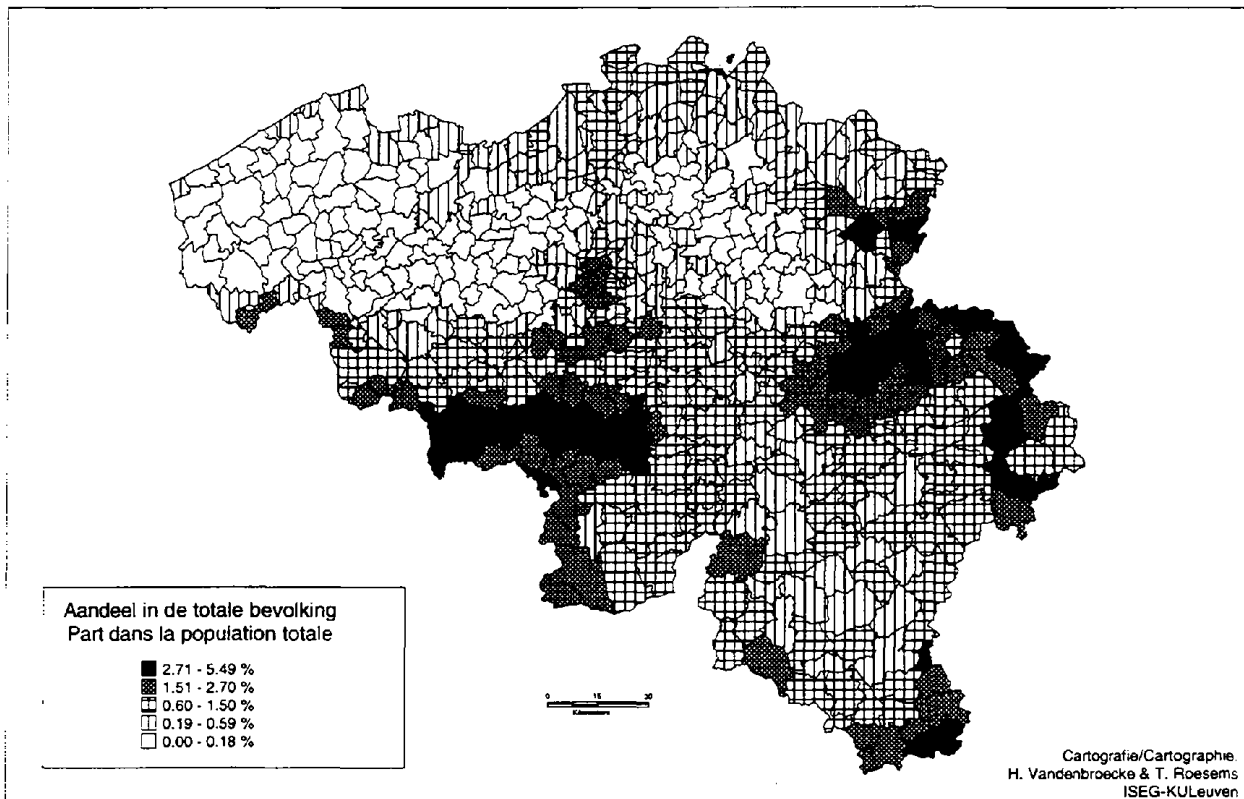
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 2. Het aandeel genaturaliseerde immigranten ten opzichte van de totale bevolking

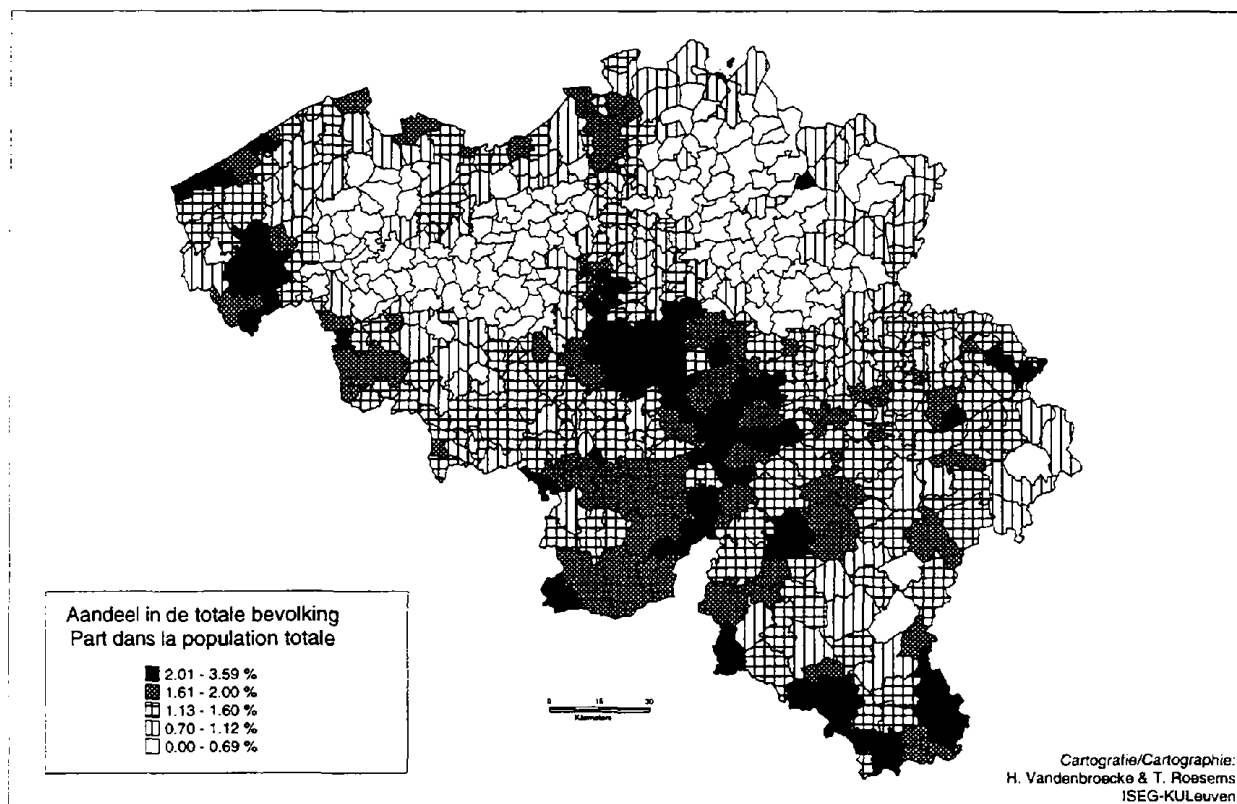
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 3. Het aandeel genaturaliseerden van de tweede en derde generatie ten opzichte van de totale bevolking

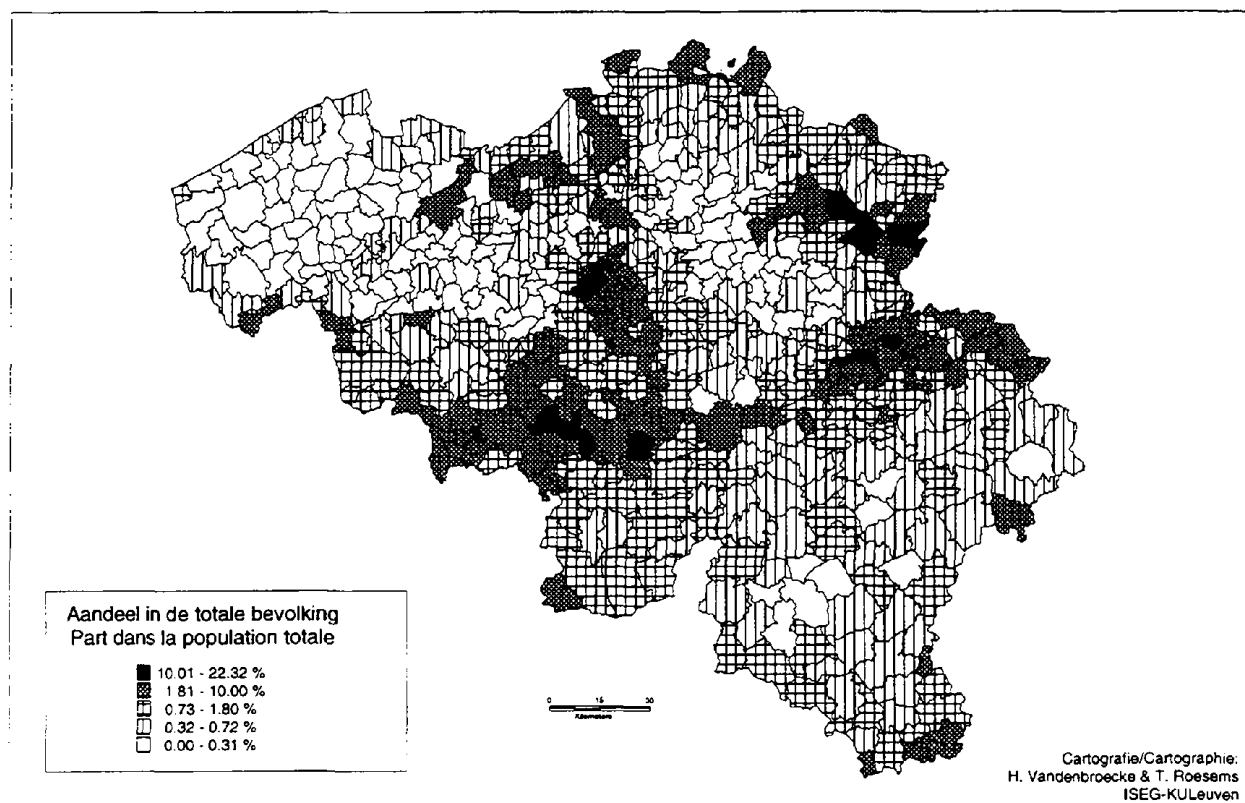
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 4. Het aandeel Belgen die in het buitenland geboren zijn ten opzichte van de totale bevolking

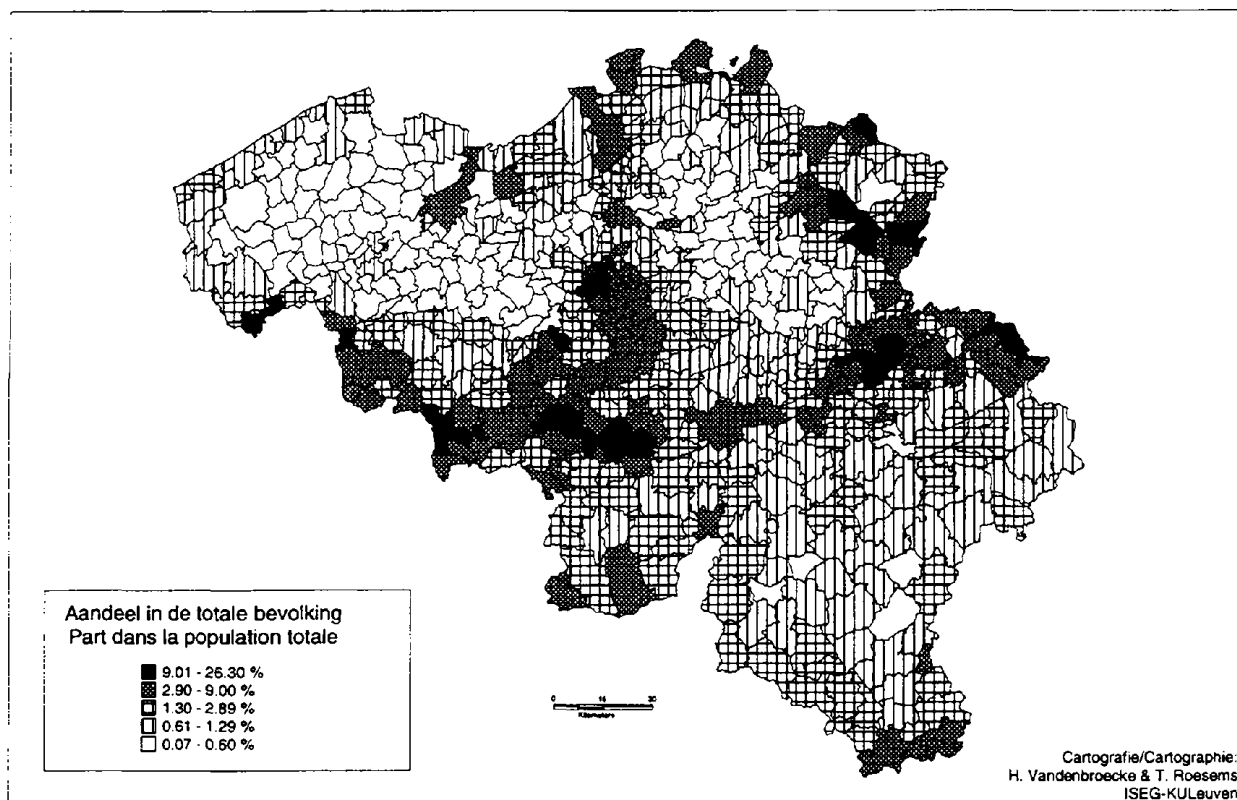
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 5. Het aandeel niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie ten opzichte van de totale bevolking

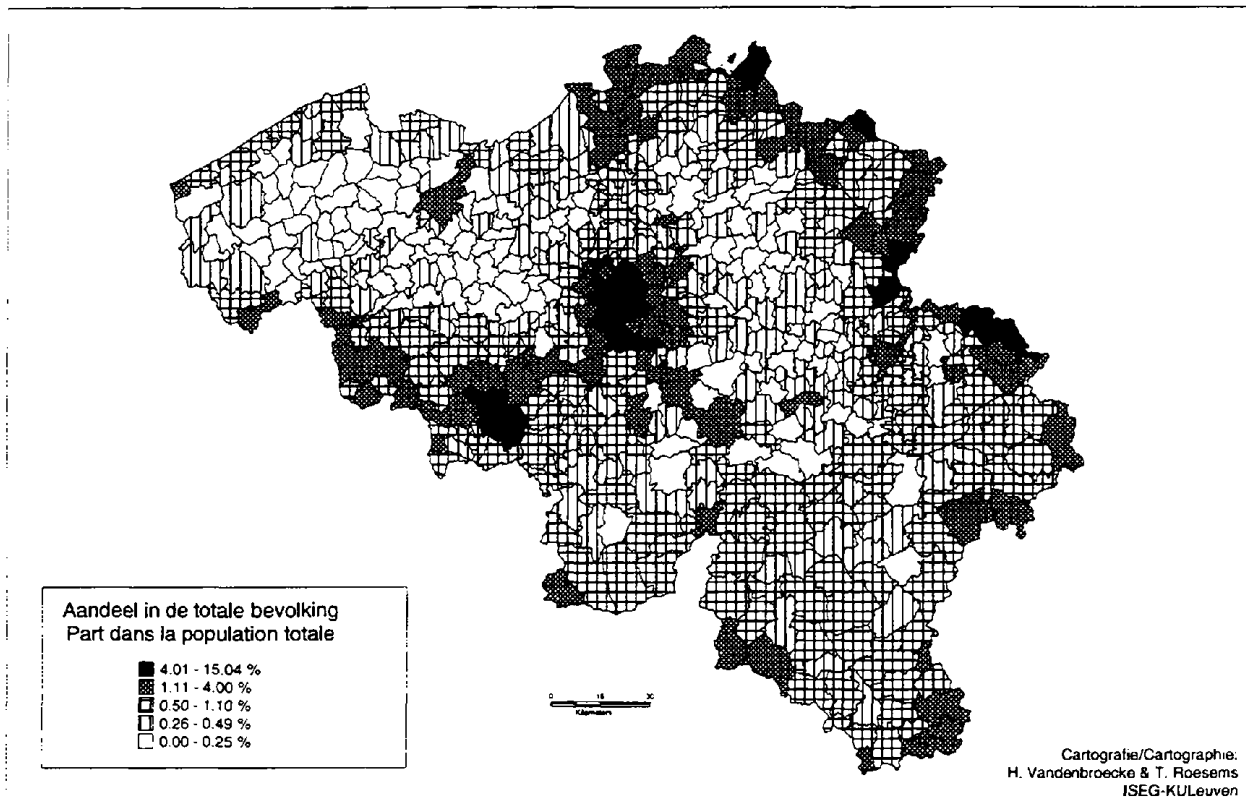
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 6. Het aandeel recente immigranten ten opzichte van de totale bevolking

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 7. Het aandeel oude immigranten ten opzichte van de totale bevolking

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.2 DE LEEFTIJD- EN GESLACHTSKENMERKEN VAN DE BEVOLKING VAN DE DOELGROEPEN

De leeftijds- en geslachtsstructuur van de buitenlandse bevolking is anders dan die van de Belgen. Zelfs wanneer, zoals we al opgemerkt hebben, de verschillen geleidelijk verdwijnen, vertonen de leeftijds piramides van de buitenlandse bevolking een globaal jonger en mannelijker profiel. Wat valt hierover te zeggen bij de verschillende doelgroepen?

3.2.1 DE MASCULINITEITSINDEX: VAN OVERVERTEGEN- WOORDIGING VAN VROUWEN BIJ DE GENATURALISEERDE IMMIGRANTEN TOT OVERVERTEGENWOORDIGING VAN MANNEN BIJ DE OUDE IMMIGRANTEN

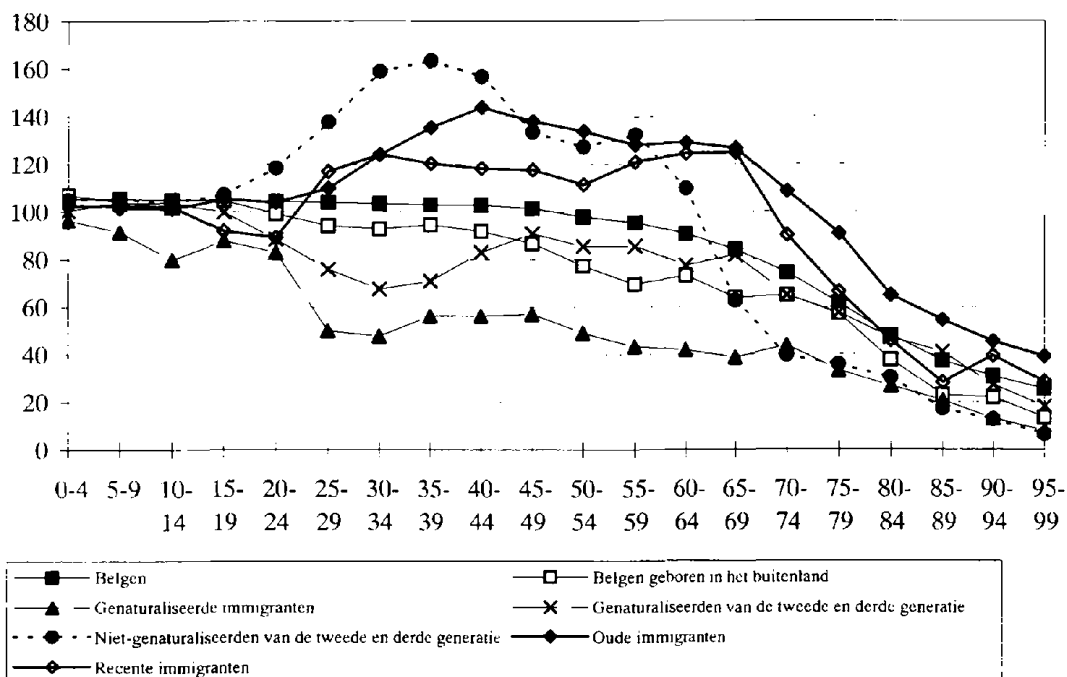
Er is een grote variatie bij de masculiniteitsindexen tussen de zeven gedefinieerde doelgroepen. De Belgen benaderen het evenwicht tussen de seksen het beste, met een index van 95 mannen per 100 vrouwen. De vervrouwelijking van de Belgische bevolking manifesteert zich vanaf 50 jaar en is essentieel verbonden met de oversterfte bij de mannen (figuur 35): tussen 45 en 75 jaar heeft een man twee maal meer 'kans' om te sterven dan een vrouw. In Brussel telt men zelfs vanaf de leeftijd van 20 jaar meer vrouwen dan mannen. Het is trouwens in de hoofdstad dat de masculiniteitsindex van de Belgen het laagst is (84), en Vlaanderen benadert het nationaal gemiddelde beter dan Wallonië (97 tegenover 94).

De masculiniteit per leeftijd van de Belgen geboren in het buitenland is gelijkaardig aan die van de Belgen, hoewel vanaf de leeftijd van 20 jaar de vrouwen talrijker zijn dan de mannen. Globaal zijn er 83 mannen per 100 vrouwen in deze doelgroep. In Brussel is dit cijfer 79, in Vlaanderen en Wallonië ligt het dichterbij het nationaal gemiddelde.

De genaturaliseerde immigranten hebben maar een masculiniteitsindex van 51. Er zijn met andere woorden twee maal meer vrouwen dan mannen in deze groep. Hoe valt dit te verklaren? Aangezien het aantal huwelijken tussen een buitenlandse man en een Belgische vrouw hoger ligt dan het aantal huwelijken tussen een Belgische man en een buitenlandse vrouw, moeten we wel veronderstellen dat de buitenlandse vrouwen eerder geneigd zijn om de Belgische nationaliteit van hun echtgenoot aan te nemen dan de buitenlandse mannen die met een Belgische getrouwd zijn. Deze veronderstelling kan ook de lage masculiniteitsindex bij de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (84) uitleggen. Bij deze twee doelgroepen manifesteert de vervrouwelijking van de bevolking zich essentieel vanaf 20-25 jaar, de leeftijd van de emancipatie of van de intrede in het huwelijk (figuur 35). Dit fenomeen heeft trouwens enkel betrekking op bevolkingsgroepen waarvan het land van herkomst in Europa ligt, terwijl de masculiniteitsindexen van de genaturaliseerde immigranten afkomstig uit Marokko of Turkije duidelijk in het voordeel van de mannen liggen. Rekening houdend met het aandeel van de verschillende landen van herkomst in elke regio - we herinneren eraan dat het aandeel genaturaliseerde immigranten uit een Europees land in Brussel lager ligt dan elders - ligt de masculiniteitsindex van de genaturaliseerde immigranten hoger in de hoofdstad (60) dan in de twee andere landsdelen, waar de index de 50 niet haalt.

Voor de laatste drie doelgroepen liggen de masculiniteitsindexen boven de 100: 113 bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, 123 voor de oude immigranten en 109 voor de recente immigranten. Een maximum wordt bereikt bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in de leeftijdsgroep van 30 tot 45 jaar; men telt hier gemiddeld 160 mannen per 100 vrouwen. Het leeftijdsprofiel van de masculiniteitsindexen van de oude en recente immigranten is gelijksoortig, hoewel de indexen bij de eerste groep systematisch hoger liggen dan bij de tweede. De recente immigratie is m.a.w. minder mannelijk dan de oude immigratie. Deze tendens is te zien in de drie gewesten van het land, maar het is in Wallonië dat de masculiniteitsindex van de recente immigranten het dichtst de 100 benadert en in Vlaanderen dat hij er het verst van af ligt (119). Ook de masculiniteitsindex van de oude immigranten is in het noorden van het land het hoogst (136) en in Brussel het laagst (112).

Figuur 35. De masculiniteitsindexen (aantal mannen per 100 vrouwen) per leeftijdsgroep voor de verschillende doelgroepen

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.2.2 DE LEEFTIJDSTRUCTUUR VAN DE BEVOLKING VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN

In de nu volgende pagina's presenteren we de leeftijds piramides van de bevolking van de verschillende doelgroepen (fijne en grijze markering), elk vergeleken met de leeftijds- en geslachtsstructuur van de Belgische bevolking (groep 1, dikke en doorschijnende markering) op 1 maart 1991. De piramides zijn op een gelijke basis van 10000 personen gezet en zijn dus onderling vergelijkbaar. Een eerste vaststelling dringt zich op: de piramides zijn zeer uiteenlopend en sterk verschillend van het 'Belgisch model'. We beschrijven nu in grote lijnen de kenmerken van de leeftijdsstructuur van de Belgische bevolking die als referentie zal dienen voor de verdere analyse.

3.2.2.1 De leeftijds piramide van de Belgische bevolking: een verouderde bevolking, en dit meer uitgesproken in Brussel dan in de twee andere gewesten

De leeftijds piramide van de Belgische bevolking vertoont de karakteristieken van een verouderde bevolking, met een smalle basis die de vermindering van het aandeel jongeren voorstelt, een gevolg van de daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid, en een verbreding van de top als representatie van de verhoging van het aandeel bejaarden, een gevolg van de verhoging van de levensverwachting (figuur 36). Gezien het gewicht van de aantallen bepaalt de leeftijdsstructuur van de Belgische bevolking in grote mate die van de bevolking van het Koninkrijk.

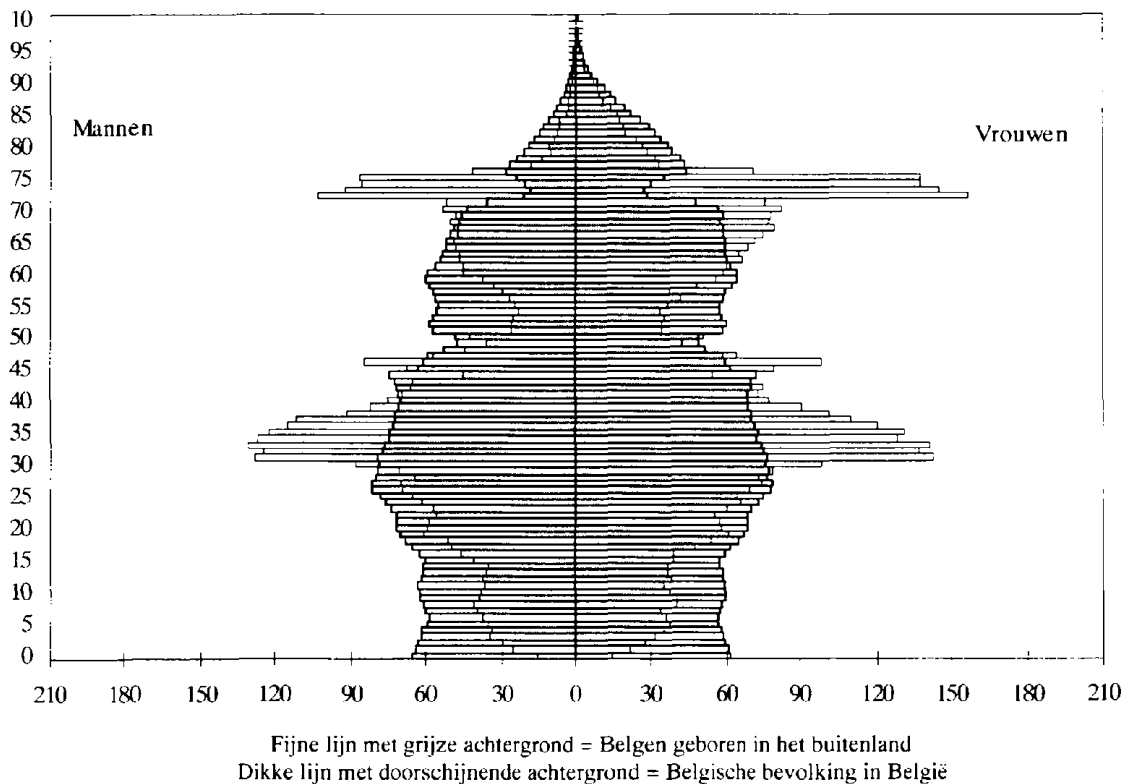
De Belgische bevolking in Brussel (figuur 37) is gevoelig ouder dan in de twee andere landsgedeelten. In 1991 is de gemiddelde leeftijd van de Brusselse Belgen gelijk aan 43,2 jaar, terwijl die van hun verwanten in Vlaanderen en Wallonië 'slechts' 38,5 jaar bedraagt. De relatieve oververoudering van de Brusselse Belgen wordt goed geïllustreerd door figuur 37 die de leeftijdsstructuur van deze groep vergelijkt met die van het Koninkrijk. De relatieve ondervertegenwoordiging van volwassenen van 30 tot 45 jaar en hun kinderen is voornamelijk te wijten aan het effect van interne migraties. Wanneer het arbeidsprofiel en de grootte van het

huishouden zich stabiliseren, duwt de eigendomsverwerving de families buiten de hoofdstad. Het gebrek aan verbondenheid tussen de stedelijke ruimte en haar 'demografisch' meest dynamische elementen amputeert de stad van haar jongere generaties en versterkt de denataliteit en de veroudering vanaf de basis van de leeftijds piramide. Bovendien is er nog een duidelijke oververtegenwoordiging van ouderen in de Brusselse leeftijds piramide. Men telt er bijna 30% Belgen van boven de 60 jaar, terwijl het nationaal gemiddelde 22% bedraagt; de personen van boven de 80 jaar vertegenwoordigen er 6% in de piramide van de Belgen, terwijl dat maar 4% bedraagt voor de gehele Belgische bevolking in het Koninkrijk.

De leeftijds piramides van de Belgen in Vlaanderen (figuur 38) en in Wallonië (figuur 39) komen beter overeen met het 'nationaal model'. De jongeren van minder dan 20 jaar zijn in alle geval relatief gezien iets talrijker in Wallonië (26%) dan in Vlaanderen (24%), terwijl het aandeel personen van meer dan 60 jaar iets lager ligt in het noorden (20%) dan in het zuiden van het land (22%).

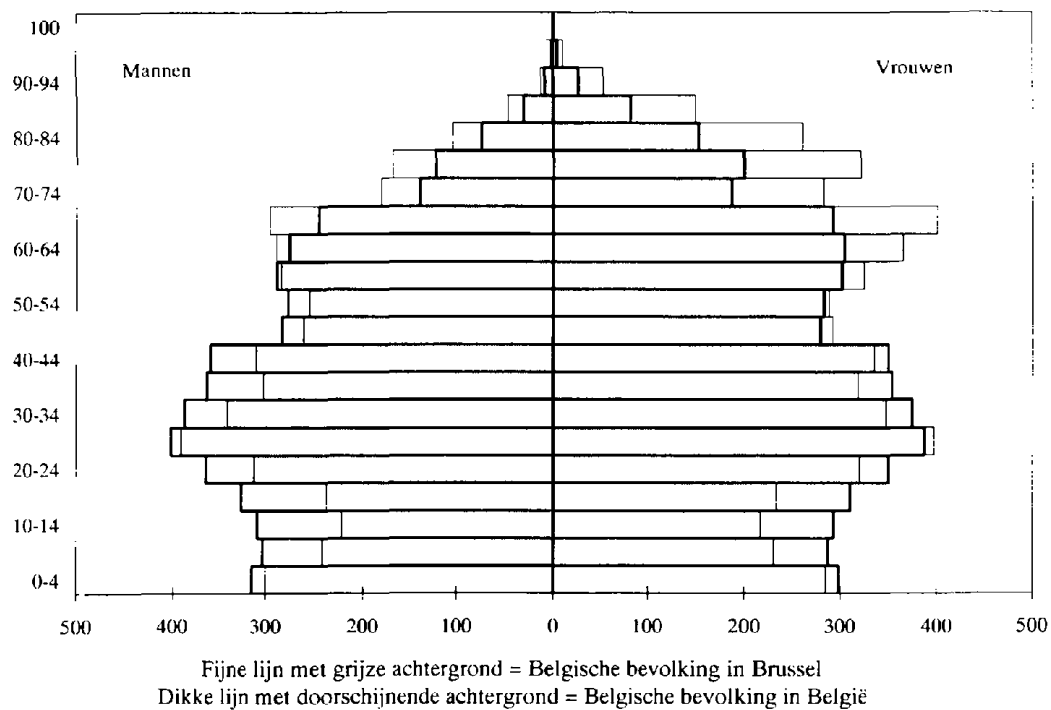
Beschouwen we nu de leeftijds piramide van de Belgen geboren in het buitenland volgens de belangrijkste geboortelanden (figuren 43 tot en met 46), m.a.w. Duitsland, Frankrijk, Nederland en de groep bestaande uit Zaïre, Burundi en Ruanda. Deze piramides, op een gelijke basis van 10000 personen gezet, worden vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland. Ze vertonen grote verschillen en zijn afzonderlijk beschouwd niet zo systematisch beïnvloed door de 3 bovenvermelde 'uitstulpingen'. Zoals de duidelijke oververtegenwoordiging in de betreffende leeftijdscategorie toont in figuren 43 en 44, vormen Frankrijk en Nederland de voornaamste gastlanden voor de bevolking die bezet België ontvluchtte tijdens de twee wereldconflicten. De derde 'uitstulping', van de generaties geboren tussen 1949 en 1960, wordt essentieel veroorzaakt, zoals we het al gesuggereerd hebben, door de Belgen die in de oude Afrikaanse kolonies geboren zijn (figuur 45). De leeftijds piramide van de Belgen geboren in Duitsland tenslotte is minder atypisch dan de voorgaande gevallen en heeft betrekking op de Belgische militairen en hun familie die in dat land 'gekazerneerd' waren sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog (figuur 46).

Figuur 36. De leeftijds piramide van de Belgen en van de Belgen geboren in het buitenland in 1991

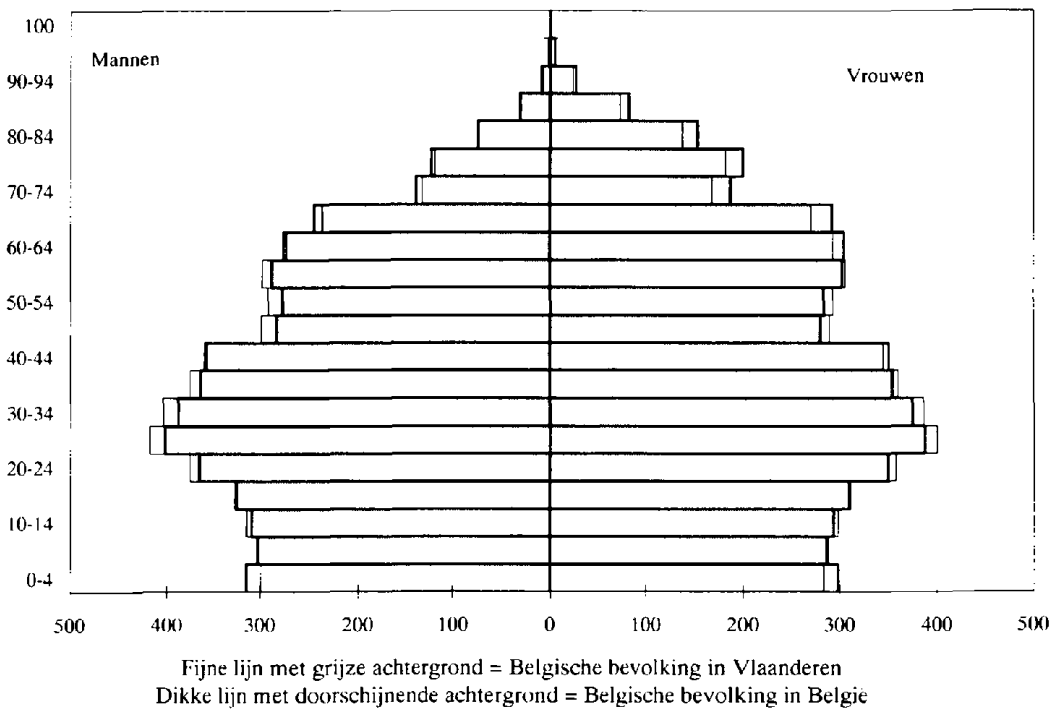
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 37. De leeftijds piramide van de Belgische bevolking in Brussel, vergeleken met die van de Belgische bevolking in België (basis van 10000 personen)

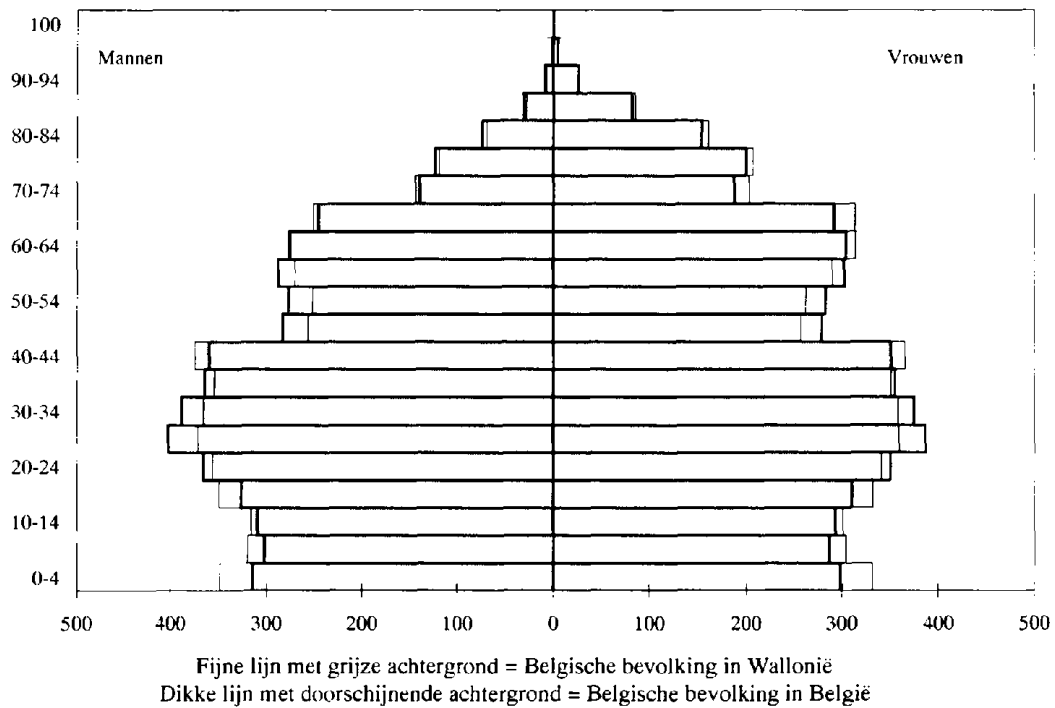
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 38. De leeftijds piramide van de Belgische bevolking in Vlaanderen, vergeleken met die van de Belgische bevolking in België (basis van 10000 personen)

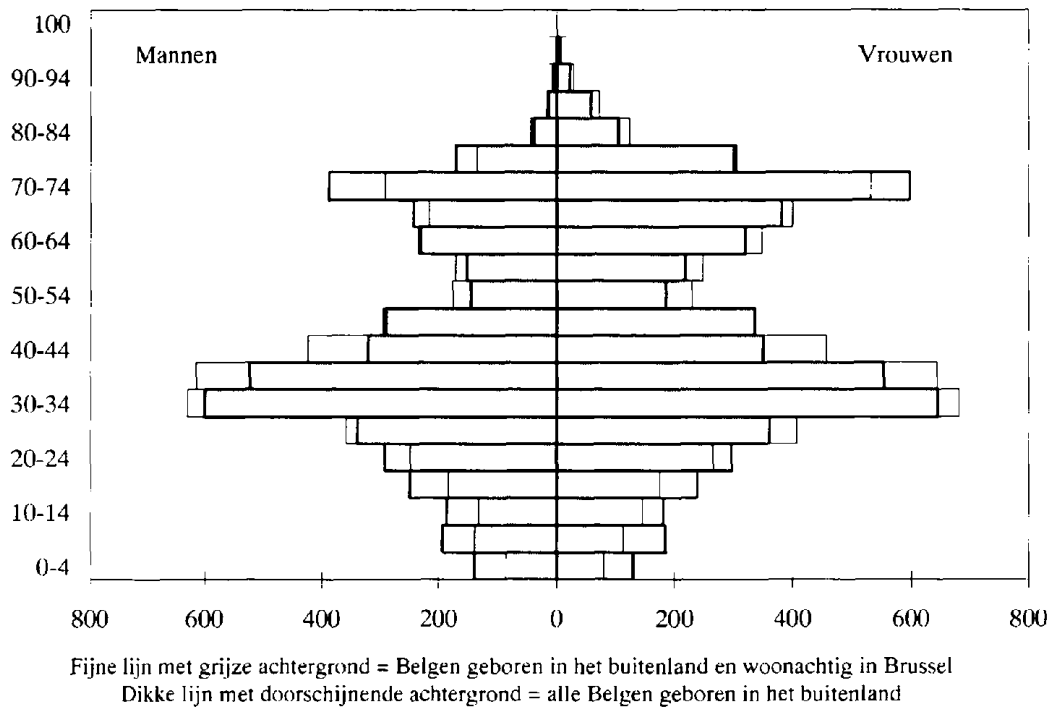
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 39. De leeftijdspiramide van de Belgische bevolking in Wallonië, vergeleken met die van de Belgische bevolking in België in 1991 (basis van 10000 personen)

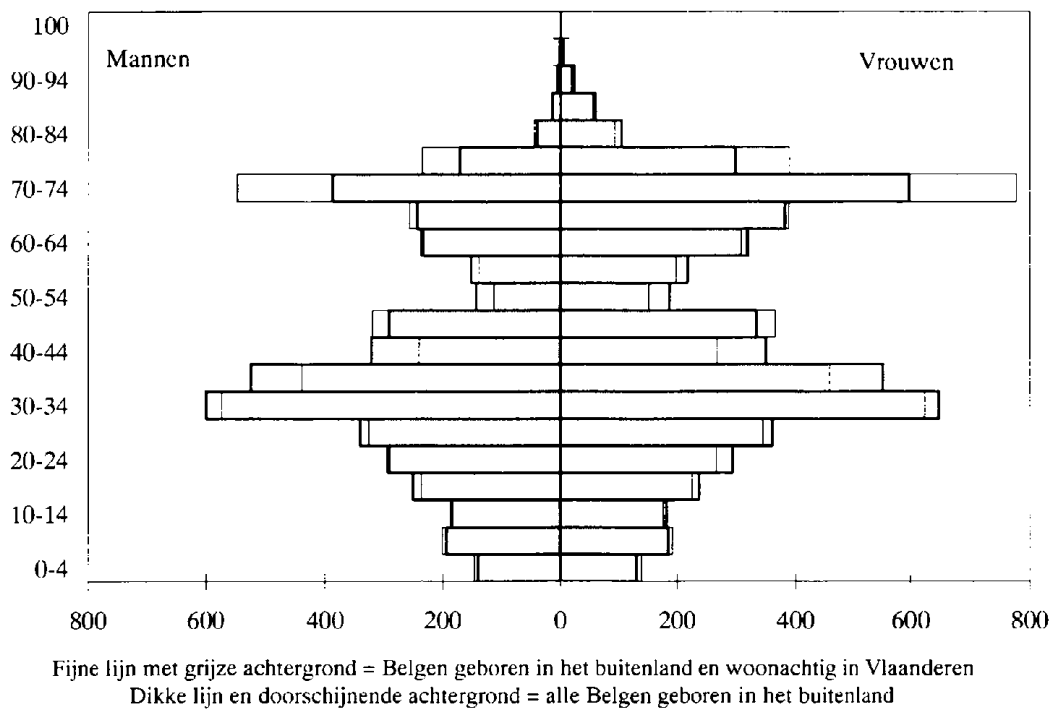
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek; gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 40. De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in het buitenland en woonachtig in Brussel in 1991 vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

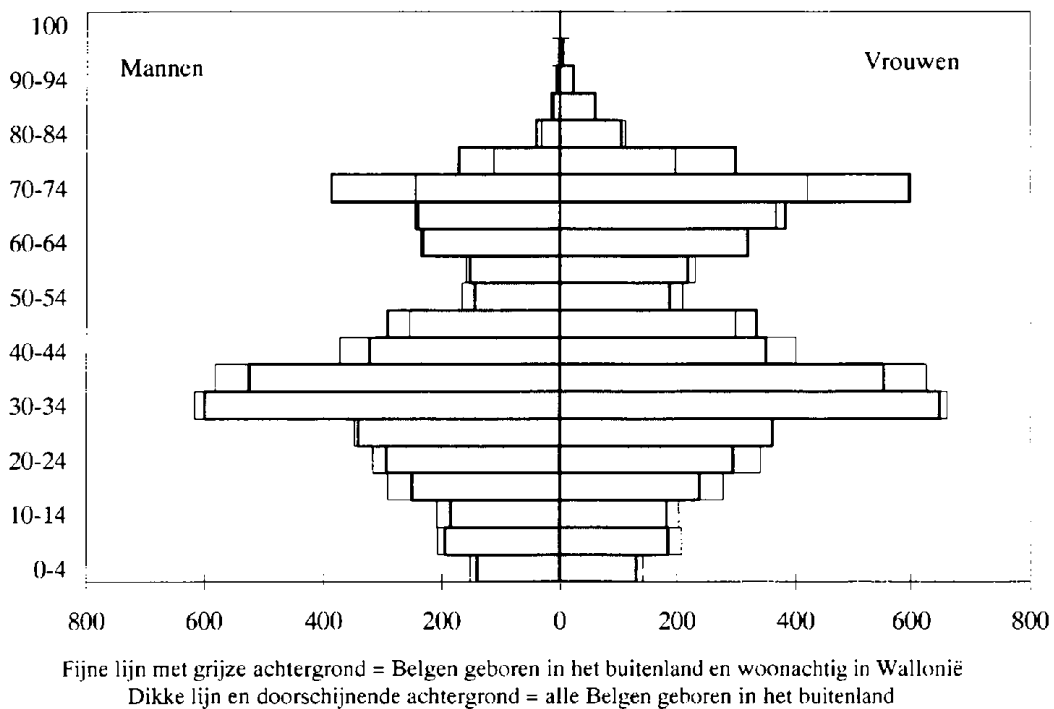
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek; gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 41. De leeftijds piramide van de Belgen geboren in het buitenland en woonachtig in Vlaanderen in 1991 vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

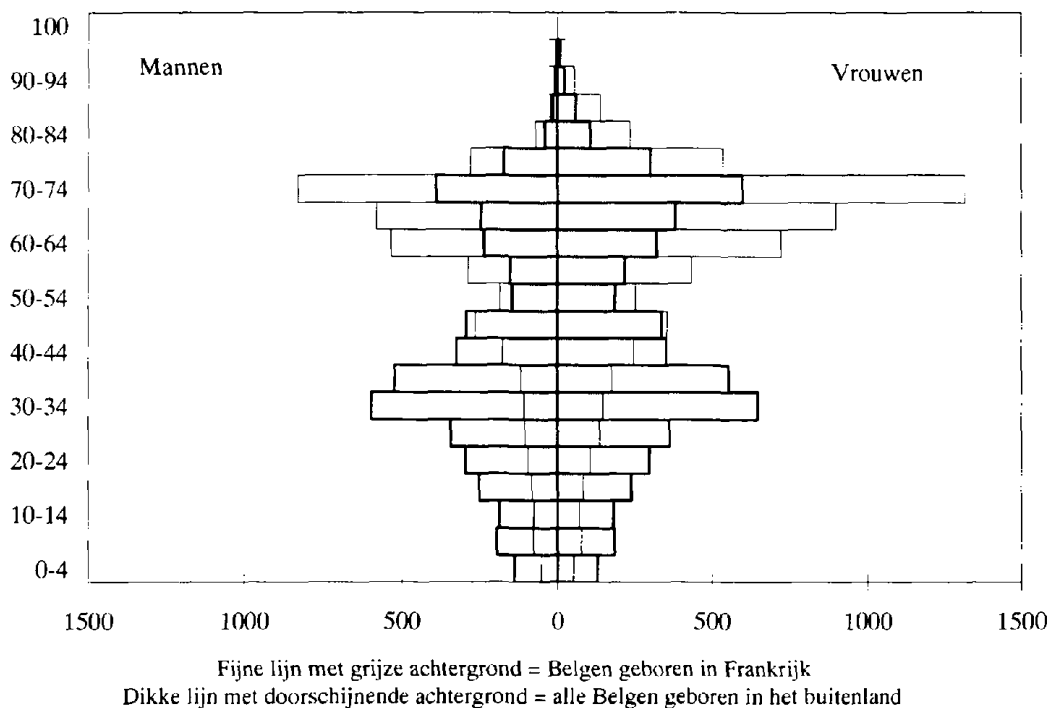
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 42. De leeftijds piramide van de Belgen geboren in het buitenland en woonachtig in Wallonië in 1991 vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

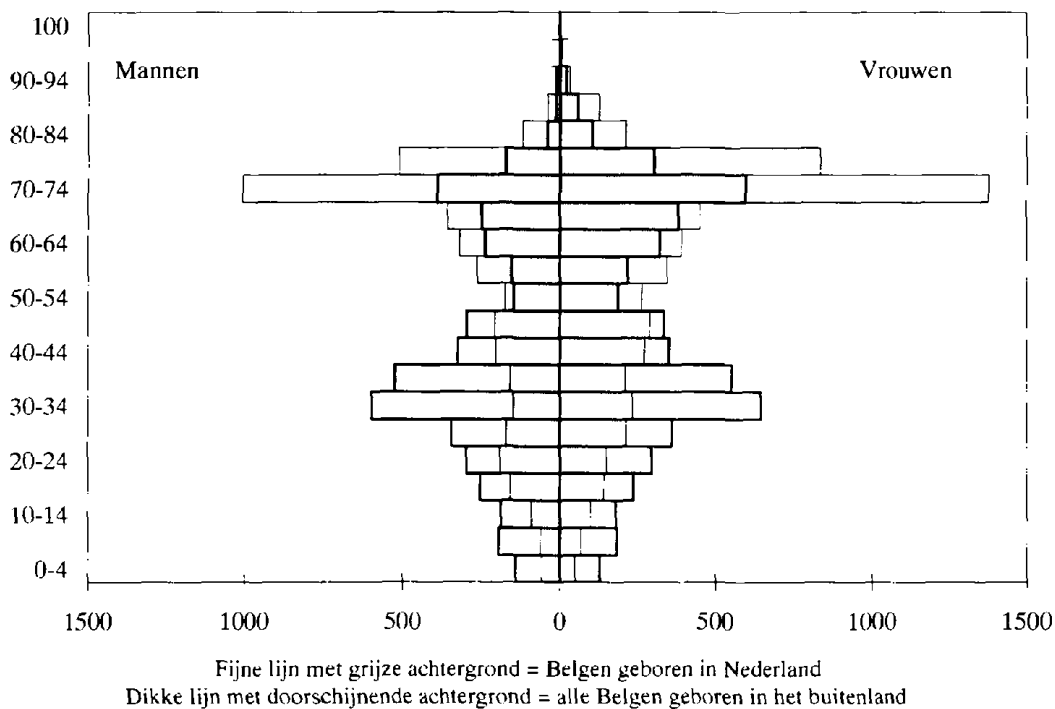
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 43. De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in Frankrijk vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

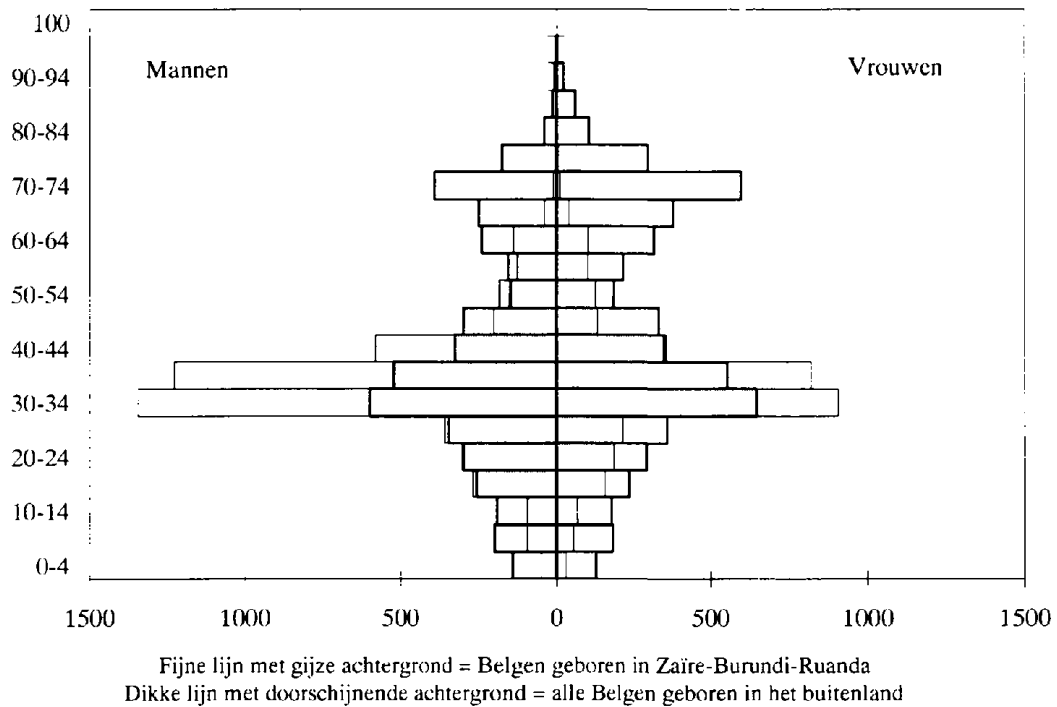
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 44. De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in Nederland vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

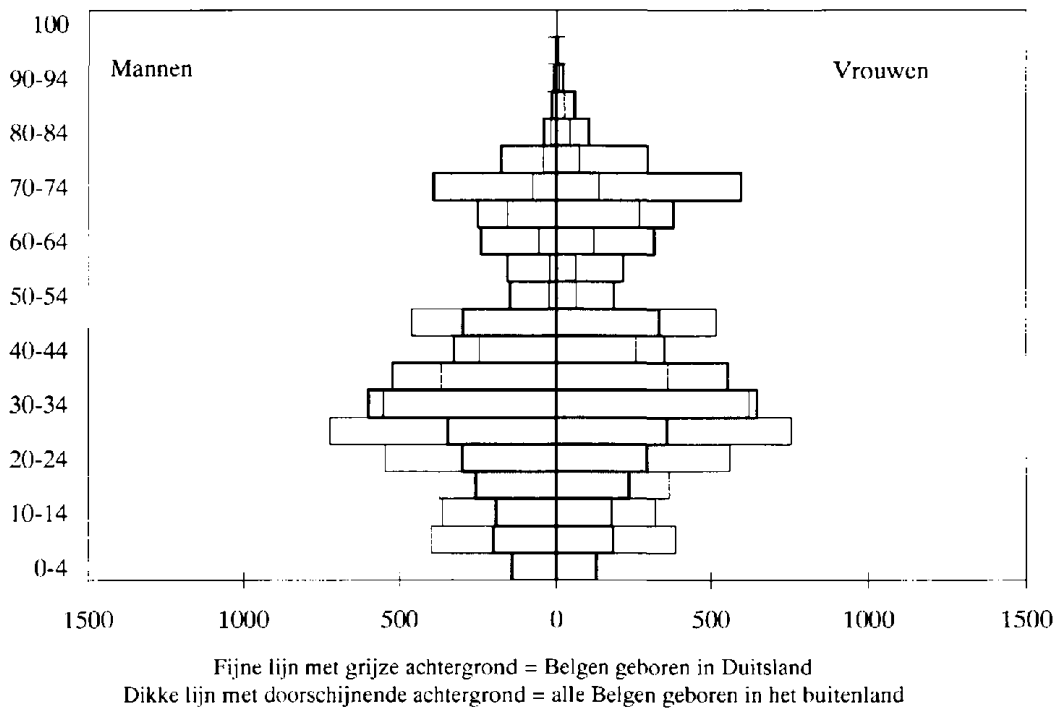
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 45. De leeftijds piramide van de Belgen geboren in Zaïre-Burundi-Ruanda vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 46. De leeftijds piramide van de Belgen geboren in Duitsland vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

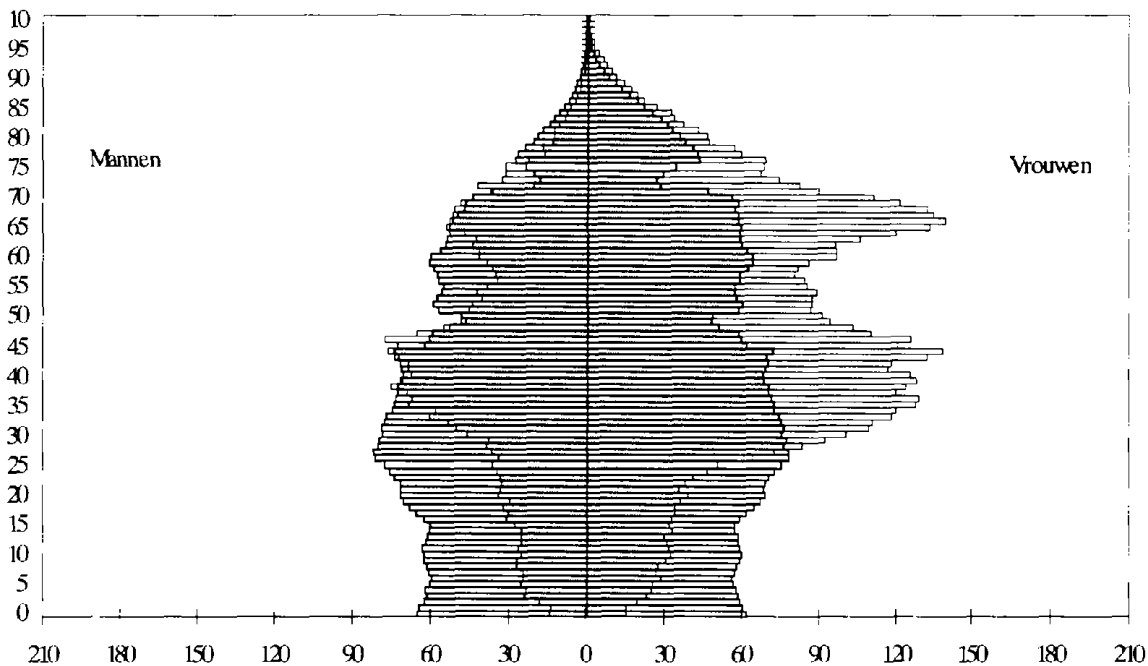
3.2.2.2 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten: een zeer verouderde bevolking

De leeftijdspiramide van deze bevolkingsgroep onderscheidt zich vooral door een duidelijk onevenwicht tussen de geslachten, zoals we al eerder opgemerkt hebben. De oververtegenwoordiging van vrouwen gaat gepaard met een oververtegenwoordiging van generaties die geboren zijn tussen 1910 en 1960 (figuur 47). Ze zijn voornamelijk het resultaat van de immigratiegolven van na de Tweede Wereldoorlog en van Europese afkomst. We merken op dat hun kinderen, die in België geboren en genaturaliseerd zijn, niet bij deze groep ondergebracht worden, maar bij de groep van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie. Krachtens de voorgestelde definitie gaat het dus om een verouderde bevolkingsgroep, met een gemiddelde leeftijd van 47,1 jaar in 1991.

In weerwil van deze gemiddelde leeftijd vertoont de leeftijdsstructuur regionale verschillen. Deze verschillen hebben vooral betrekking op de 'actieve leeftijdsklassen', die in vergelijking met het nationaal gemiddelde oververtegenwoordigd zijn in Brussel (maar daar enkel bij de mannen, figuur 48), en in Wallonië (figuur 50) en ondervertegenwoordigd in Vlaanderen (figuur 49). Zo varieert de groep mensen tussen 20 en 39 jaar van 31% in Brussel tot 25% in Vlaanderen. Nog steeds in vergelijking met de nationale maatstaf zijn de mensen van meer dan 60 jaar proportioneel beter vertegenwoordigd in Vlaanderen (33%), waar ze één derde van deze bevolkingsgroep uitmaken.

We observeren nu de leeftijdsstructuur van de genaturaliseerde immigranten volgens hun belangrijkste landen van herkomst, m.a.w. Frankrijk (figuur 51), Duitsland (figuur 52) en Italië (figuur 53). De Franse genaturaliseerde immigranten zijn een zeer verouderde bevolking: de personen van meer dan 60 jaar vormen bijna 40% van de groep. De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten uit Duitsland vertoont eveneens een verouderd profiel, met in de eerste plaats een mannelijke ondervertegenwoordiging bij de hogere leeftijdsklassen en een oververtegenwoordiging van vrouwen tussen de 45 en de 74 jaar. De genaturaliseerde immigranten uit Italië tenslotte kenmerken zich enerzijds door een minder uitgesproken onevenwicht tussen de geslachten en anderzijds door een duidelijke oververtegenwoordiging in de leeftijdsklasse van 35 tot 55 jaar, die meer dan de helft van deze bevolkingsgroep uitmaakt.

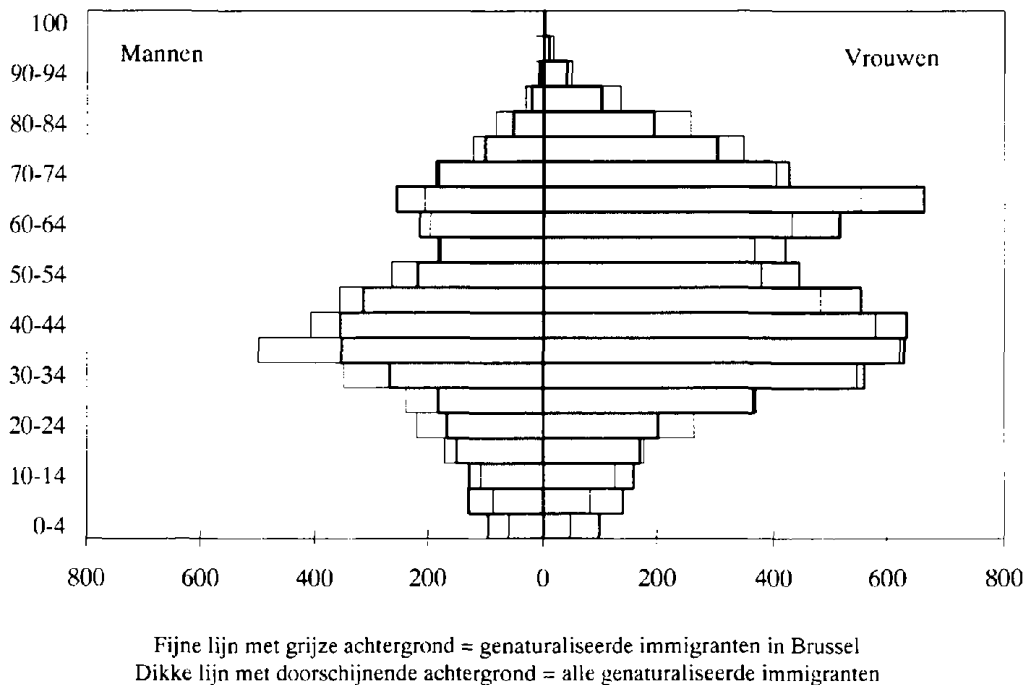
Figuur 47. De leeftijdspiramide van de Belgen en van de genaturaliseerde immigranten in 1991

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerde immigranten in België
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking in België

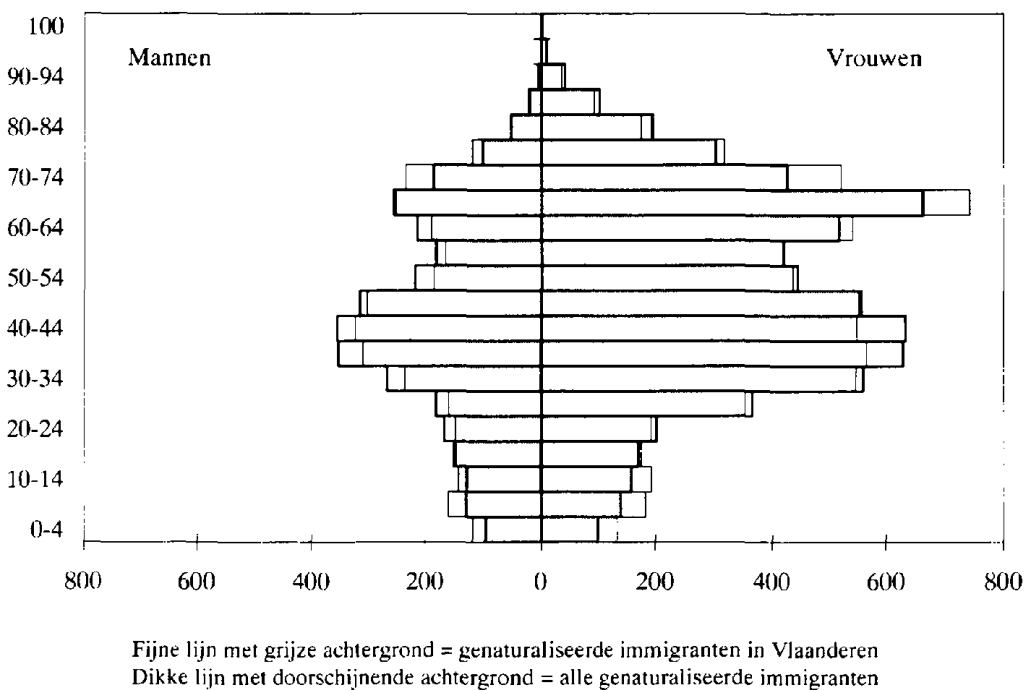
Bron: Nationaal Instituut voor Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 48. De leeftijds piramide van de genaturaliseerde immigranten in Brussel vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)

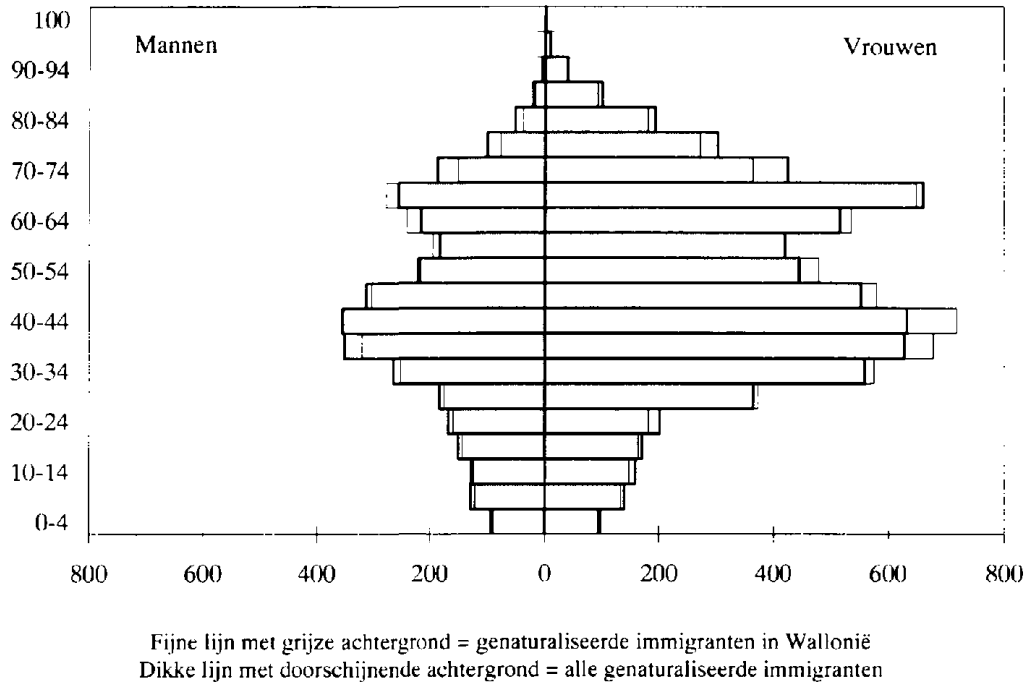
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 49. De leeftijds piramide van de genaturaliseerde immigranten in Vlaanderen vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)

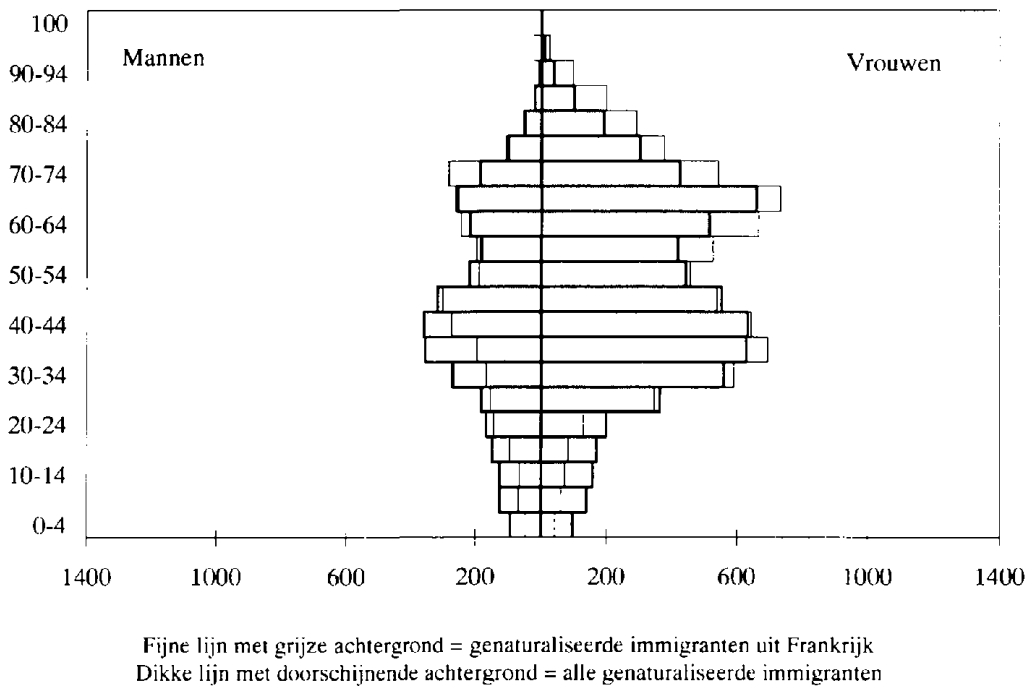
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 50. De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten in Wallonië vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)

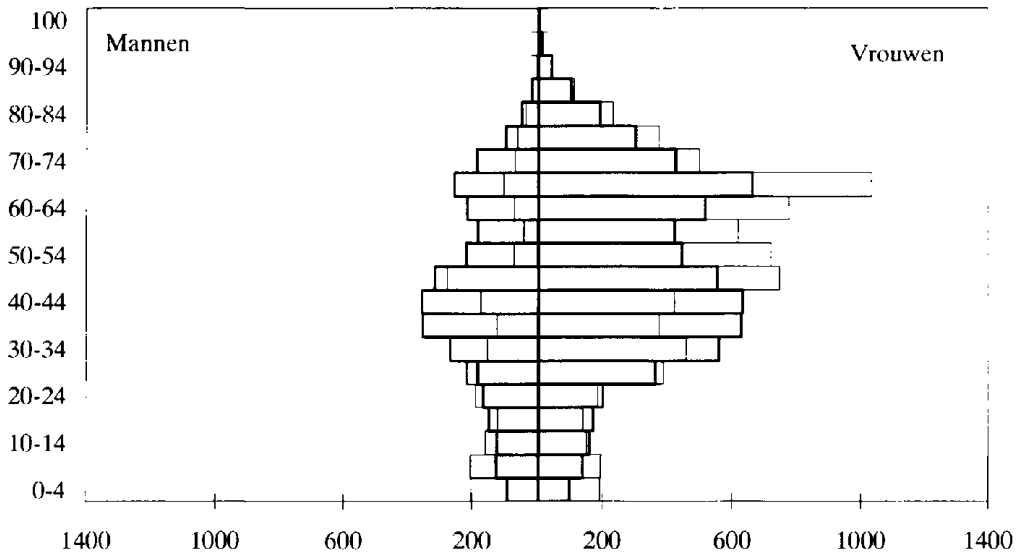
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 51. De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten uit Frankrijk vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

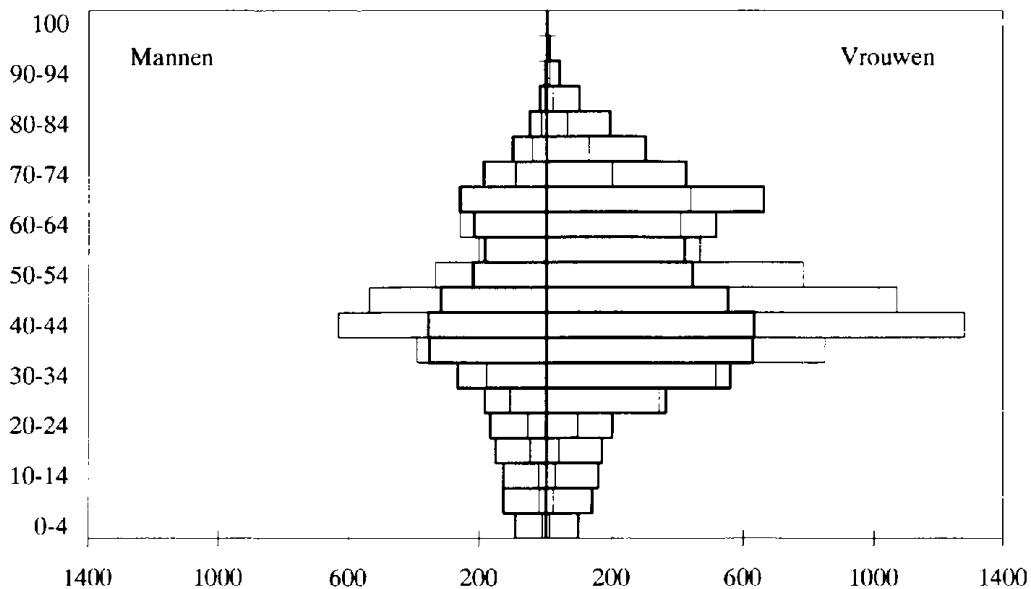
Figuur 52. De leeftijds piramide van de genaturaliseerde immigranten uit Duitsland vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerde immigranten uit Duitsland
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerde immigranten

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 53. De leeftijds piramide van de genaturaliseerde immigranten uit Italië vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerde immigranten uit Italië
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerde immigranten

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.2.2.3 De genaturaliseerden van de tweede en derde generatie: zeer verschillende leeftijdsstructuren volgens de landen van herkomst

In deze doelgroep zitten alle jongeren die de Belgische nationaliteit verworven hebben door de ‘wet Gol’ van 28 juni 1984, en die minstens één Belgische ouder hebben.

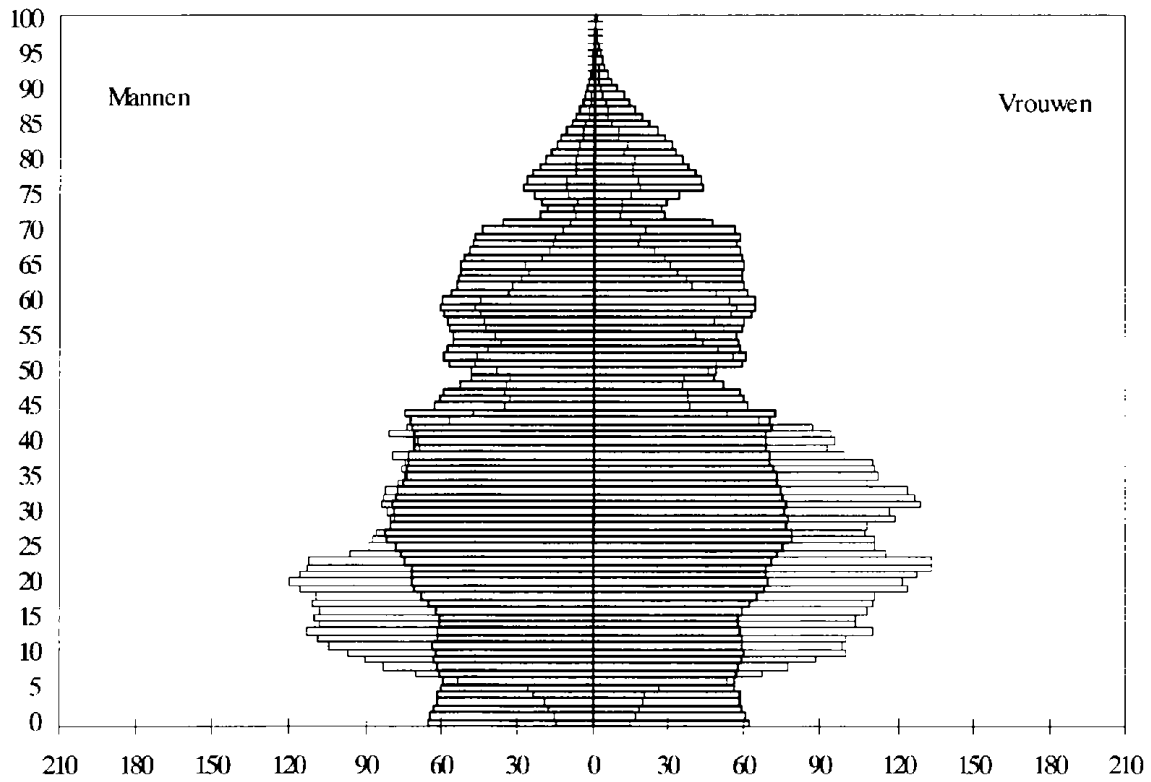
In vergelijking met het Belgisch model (figuur 54) onderscheidt de leeftijds piramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie zich bovenal door een overduidelijke oververtegenwoordiging van personen tussen 7 en 42 jaar. Deze leeftijdsgroep vormt 72% van de bevolking van deze doelgroep tegenover 50% bij de Belgische bevolking. Omgekeerd neemt men bij de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie een ondervertegenwoordiging waar van personen van meer dan 42 jaar en van jongeren van minder dan 7 jaar.

De figuren 55,56 en 57 vergelijken de leeftijdsstructuur van de genaturaliseerden van de tweede en de derde generatie in de drie gewesten met de volledige doelgroep. We stellen de volgende zaken vast:

- In Brussel (figuur 55) en in mindere mate in Vlaanderen (figuur 56) is er in de leeftijds piramide van deze doelgroep een oververtegenwoordiging van personen van minder dan 20 jaar. Ze zijn respectievelijk met 35 en 31%, terwijl ze met 28% in Wallonië lichtjes ondervertegenwoordigd zijn (figuur 57).
- De volwassenen tussen 25 en 35 jaar zijn relatief gezien talrijker in Wallonië (40%), terwijl het relatief aandeel van deze leeftijdsgroep zowel in Vlaanderen (31%) als in Brussel (25%) beneden het nationaal gemiddelde van 36% ligt.
- De personen ouder dan 50 jaar zijn relatief gezien talrijker in Vlaanderen (22%) en in Brussel (22%) dan in Wallonië (17%).

De leeftijdsstructuur van deze doelgroep vertoont belangrijke verschillen in de verschillende landen van herkomst. Beschouwen we het geval van Nederland (figuur 58), Italië (figuur 59) en een groep landen bestaande uit Marokko, Turkije en Zaïre-Ruanda-Burundi (figuur 60). De gemiddelde leeftijd van deze groepen is respectievelijk 41, 28 en 17 jaar. Meer bepaald vertegenwoordigen de personen van minder dan 20 jaar 20% van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Nederland, 32% van deze groep afkomstig uit Italië en meer dan 60% afkomstig uit de derde groep landen. Omgekeerd telt men 20% van de mensen van de doelgroep afkomstig uit Nederland meer dan 60 jaar, terwijl deze leeftijdsklasse in de andere twee geografische groepen verwaarloosbaar is. De personen tussen 20 en 39 jaar tenslotte zijn in de meerderheid (52%) bij deze doelgroep afkomstig uit Italië, terwijl ze ondervertegenwoordigd zijn in de twee andere groepen.

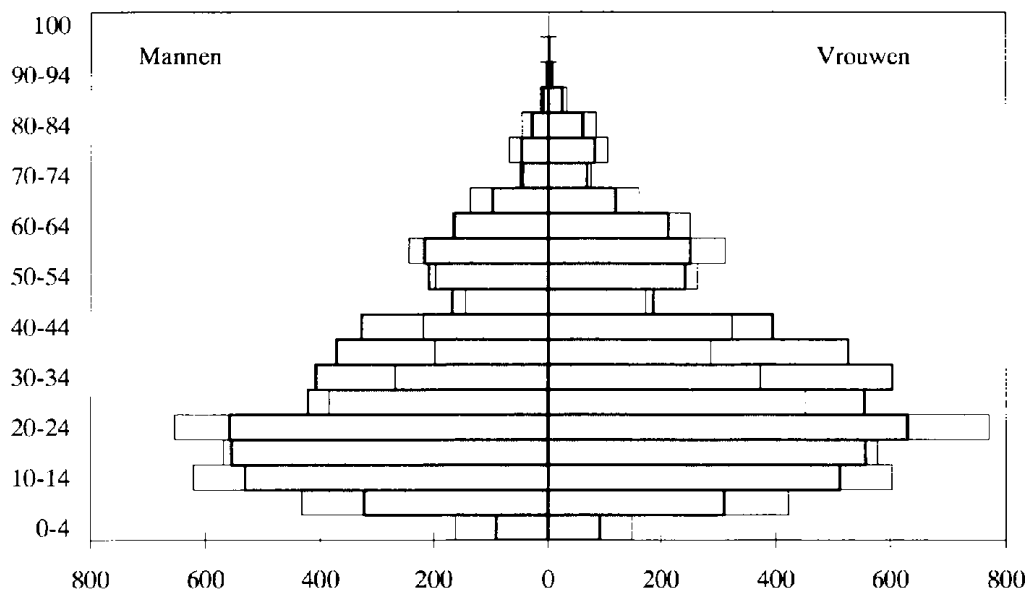
Figuur 54. De leeftijds piramide van Belgen en genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in 1991

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in België
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking in België

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

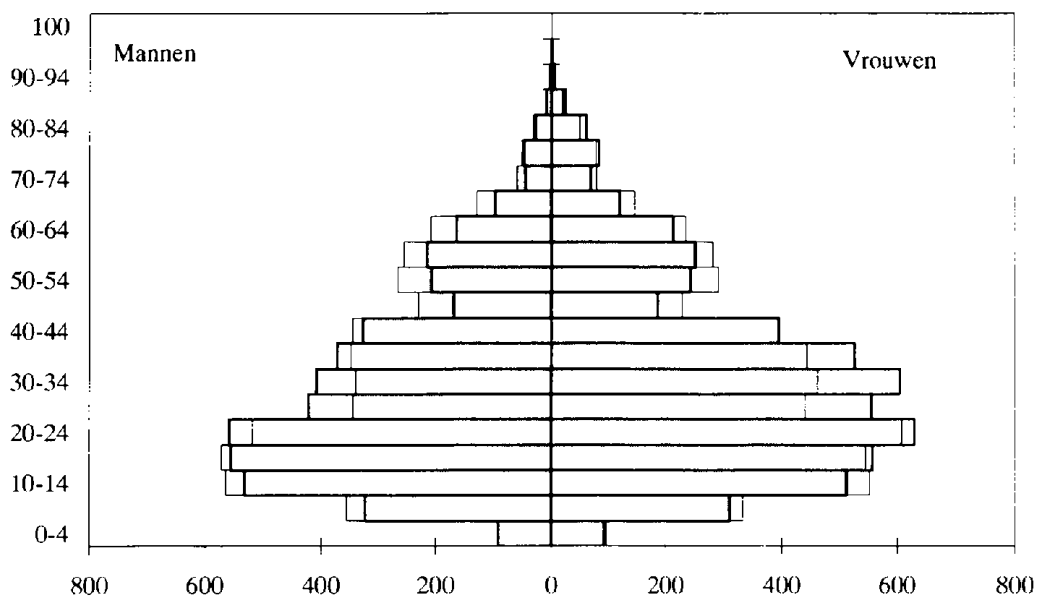
Figuur 55. De leeftijds piramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Brussel in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Brussel
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

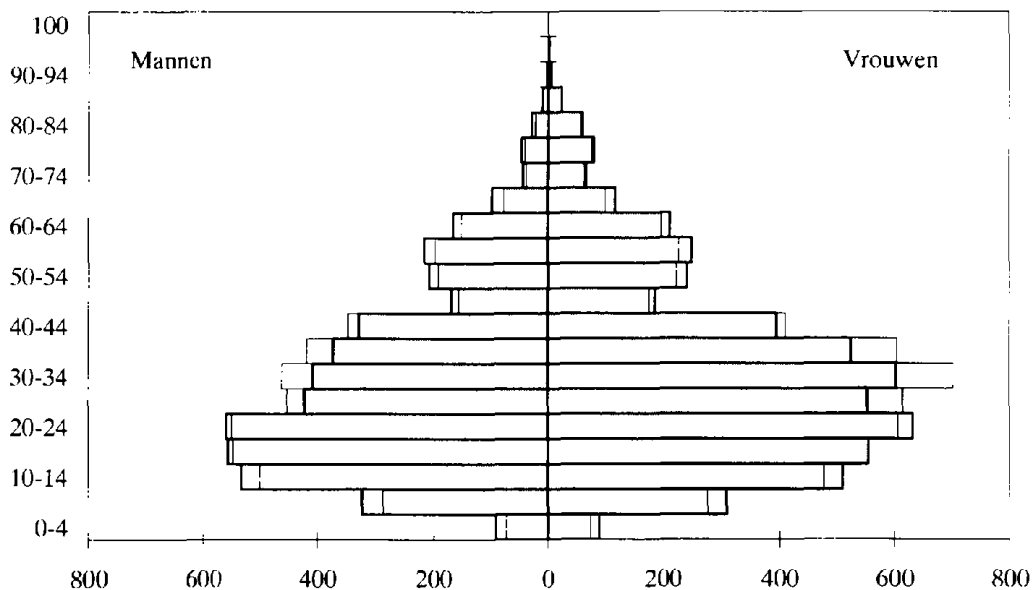
Figuur 56. De leeftijds piramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Vlaanderen in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Vlaanderen
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

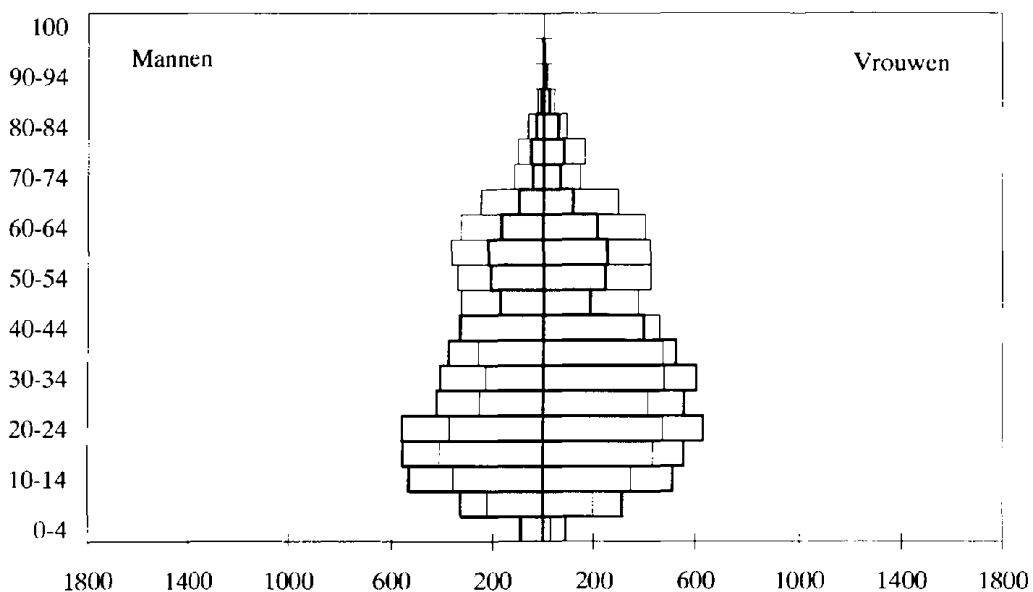
Figuur 57. De leeftijdspiramide van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Wallonië in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Wallonië
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

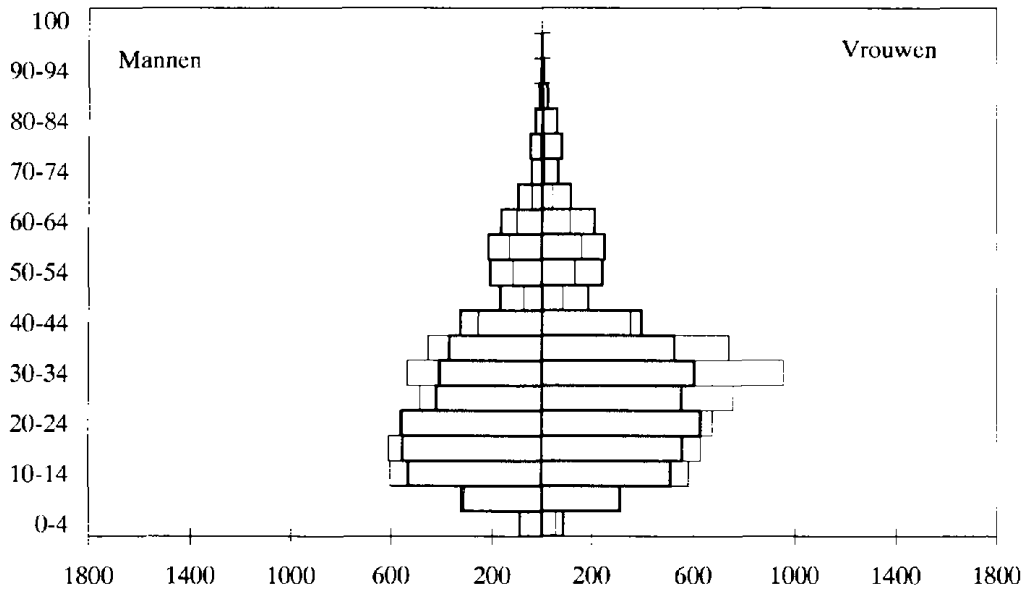
Figuur 58. De leeftijdspiramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Nederland in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Nederland
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

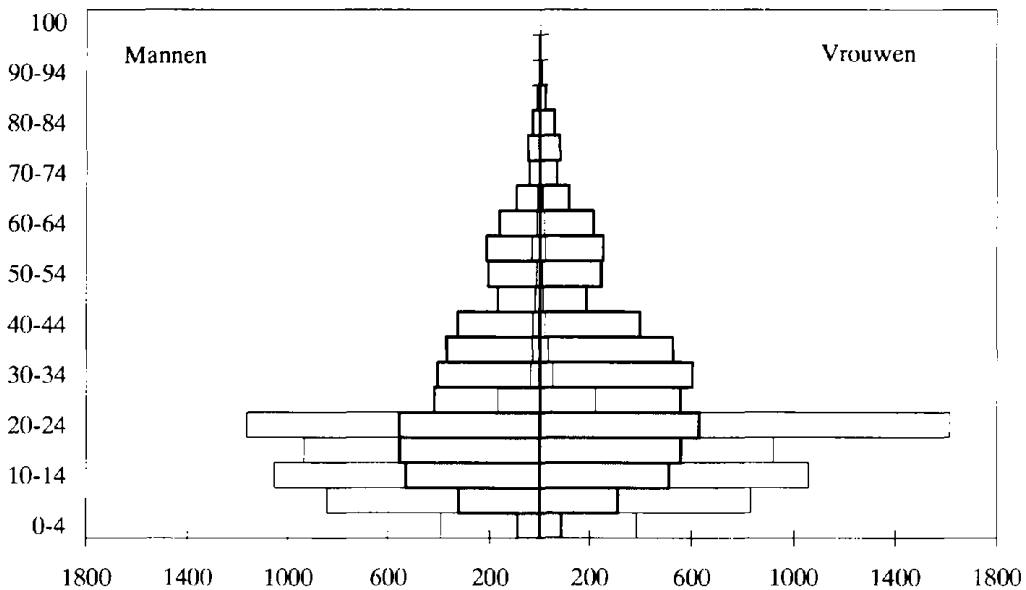
Figuur 59. De leeftijds piramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië
Fijne lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 60. De leeftijds piramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko, Turkije en Zaire-Burundi-Ruanda in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko, Turkije en Zaire-Burundi-Ruanda
Fijne lijn met doorschijnende achtergrond = alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

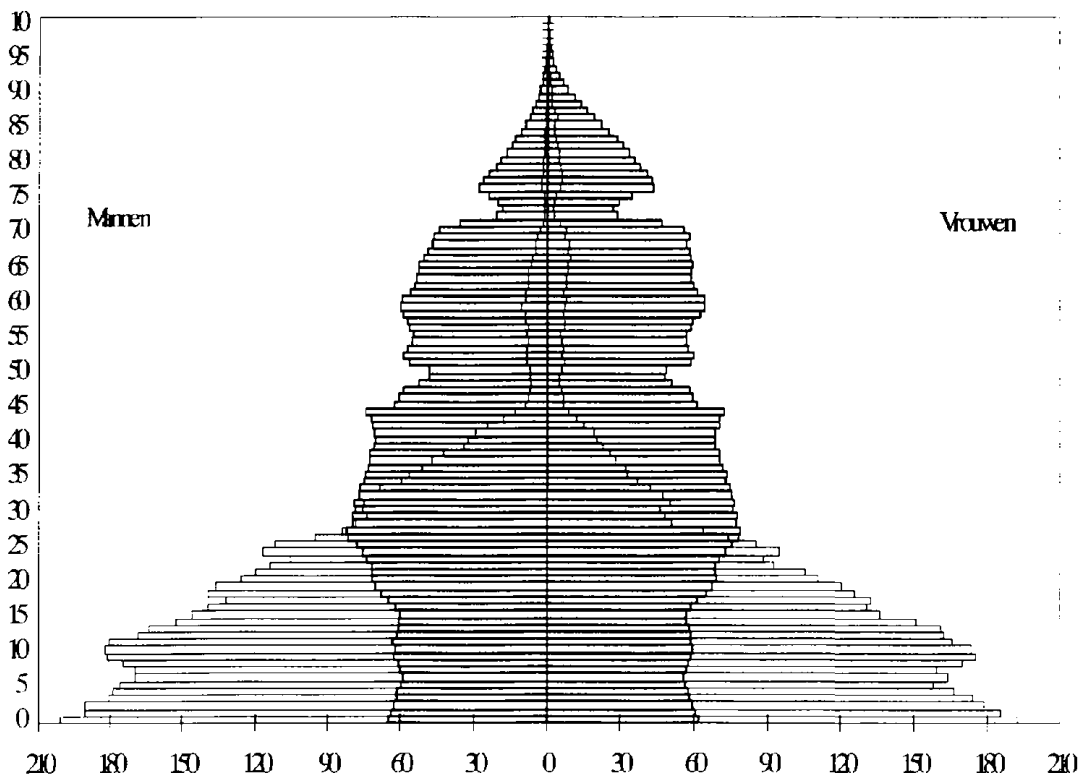
3.2.2.4 De niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie: een gemiddeld zeer jonge bevolking

Dit is een zeer jonge bevolking, met een gemiddelde leeftijd van 18 jaar. Bij wijze van vergelijking geven we die van de Belgen: 39 jaar – en die van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie: 32 jaar. De personen van minder dan 25 jaar vertegenwoordigen bijna drie vierde van deze bevolking. Boven deze leeftijdsgrens worden de leeftijden alsmaar meer ondervertegenwoordigd (figuur 61).

Hoewel de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in elke regio de jongste groep zijn, bereikt de gemiddelde leeftijd van deze bevolking 21 jaar in Wallonië (figuur 64), een beetje minder dan 17 jaar in Vlaanderen (figuur 63) en nauwelijks 14 jaar in Brussel (figuur 62). Algemeen gesproken hebben de Vlaamse en Brusselse leeftijdspiramiden hetzelfde profiel, terwijl de Waalse zich onderscheidt met een duidelijke ondervertegenwoordiging van jongeren van minder dan 15 jaar en door een oververtegenwoordiging van volwassenen tussen 20 en 40 jaar. Omgekeerde tendensen spelen zich af in Vlaanderen en Brussel.

De leeftijdspiramide van deze doelgroep afkomstig uit Italië is vergelijkbaar met die van de doelgroep in Wallonië. Dit is niet meer dan normaal, aangezien 80% van niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië (figuur 65) in Wallonië wonen. Hoewel de personen van minder dan 20 jaar 50% van deze bevolkingsgroep uitmaken, zijn de jongvolwassenen tussen 20 en 39 jaar met 45% toch ook nog goed vertegenwoordigd. Diezelfde leeftijdsgroep is met respectievelijk 8 en 7% daarentegen zeer zwak vertegenwoordigd bij de betreffende doelgroep afkomstig uit Marokko (figuur 66) en Turkije (figuur 67). Deze twee laatste bevolkingsgroepen zijn zeer jong: bijna 90% is minder dan 20 jaar.

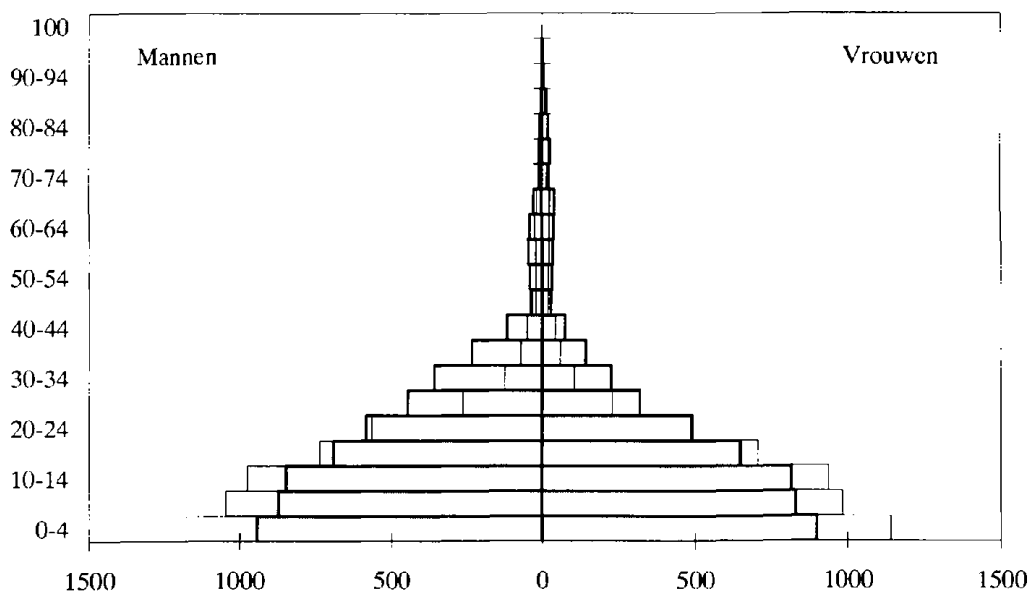
Figuur 61. De leeftijdspiramide van de Belgen en van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in 1991

Fijne lijn met grijze achtergrond = genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in België
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking in België

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

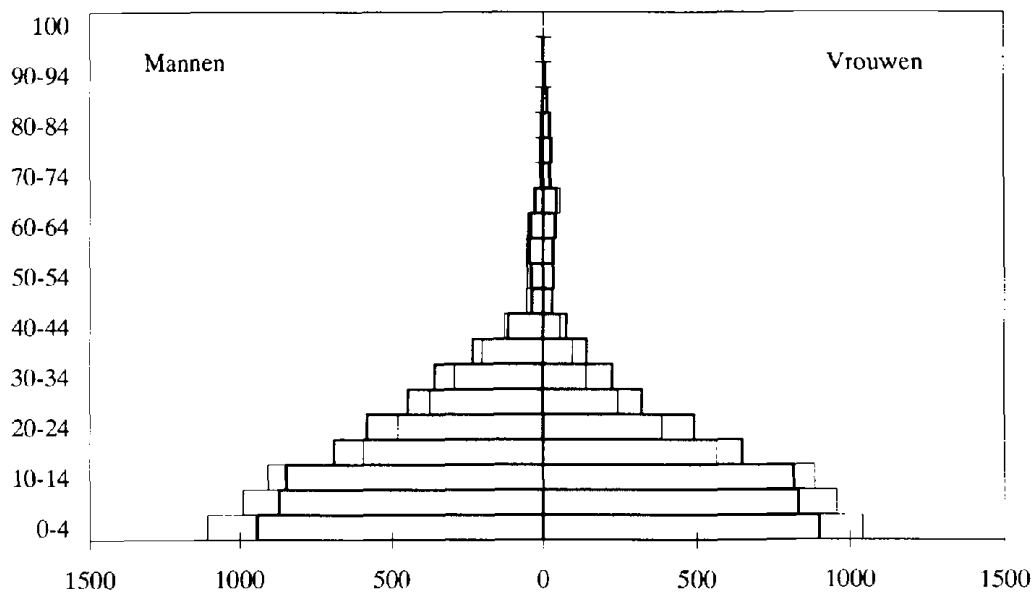
Figuur 62. De leeftijds piramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Brussel vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Brussel
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

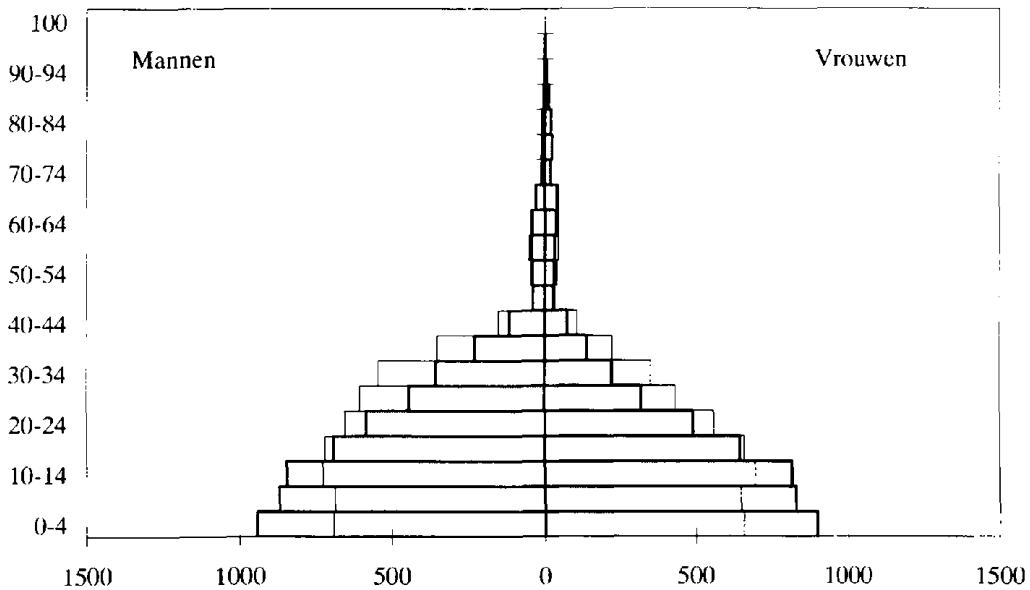
Figuur 63. De leeftijds piramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Vlaanderen vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Vlaanderen
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

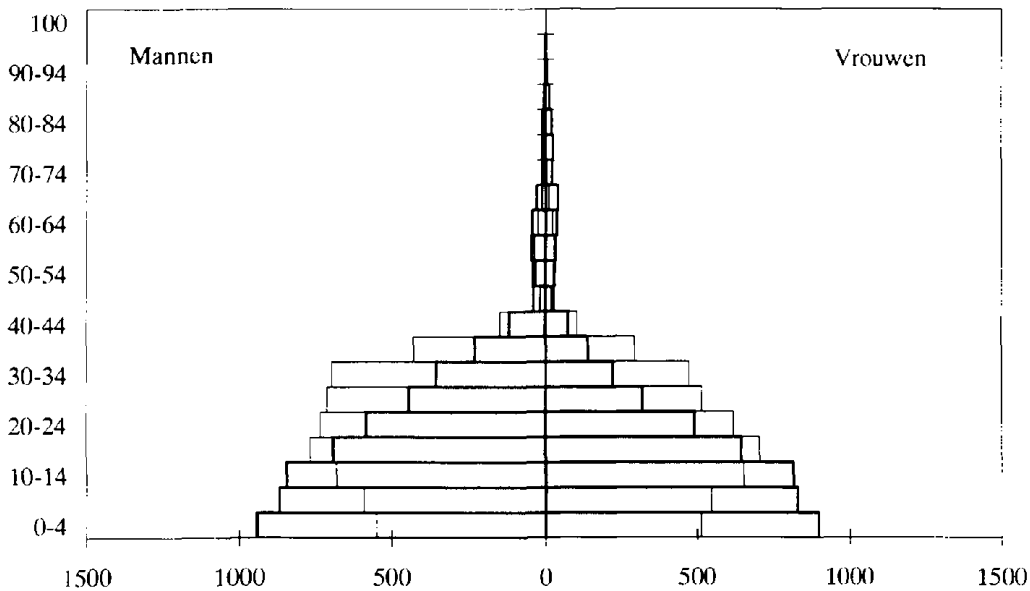
Figuur 64. De leeftijds piramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Wallonië vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Wallonië
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

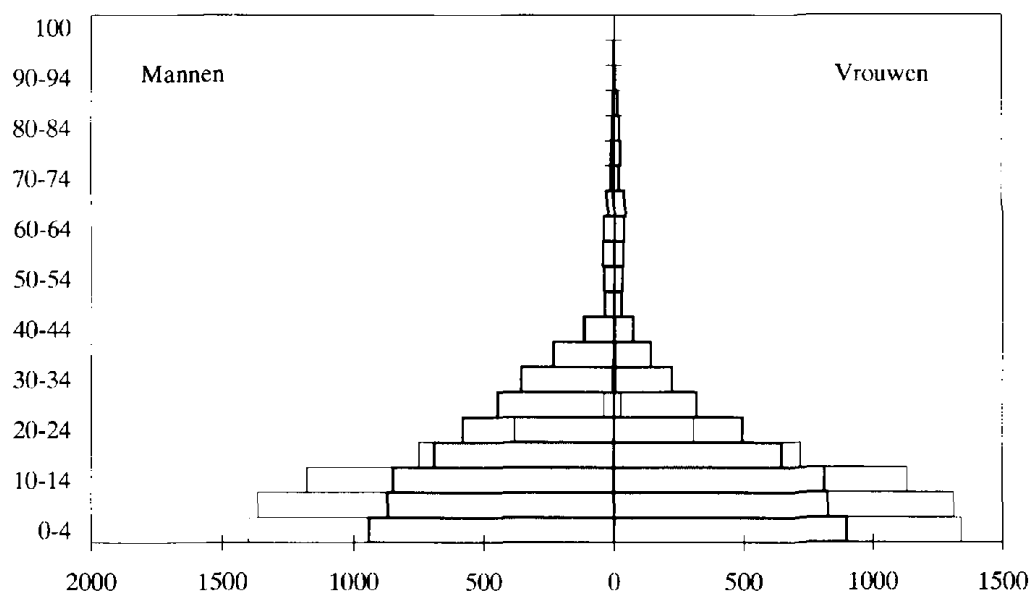
Figuur 65. De leeftijds piramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië
 Fijne lijn met doorschijnende achtergrond = alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

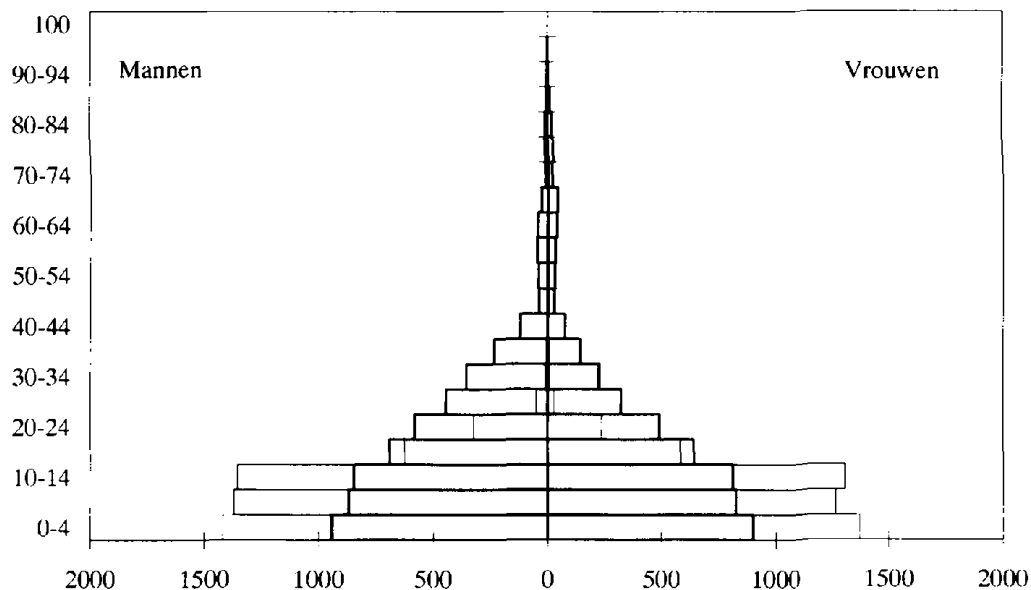
Figuur 66. De leeftijds piramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 67. De leeftijds piramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Turkije vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Turkije
 Fijne lijn met doorschijnende achtergrond = alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

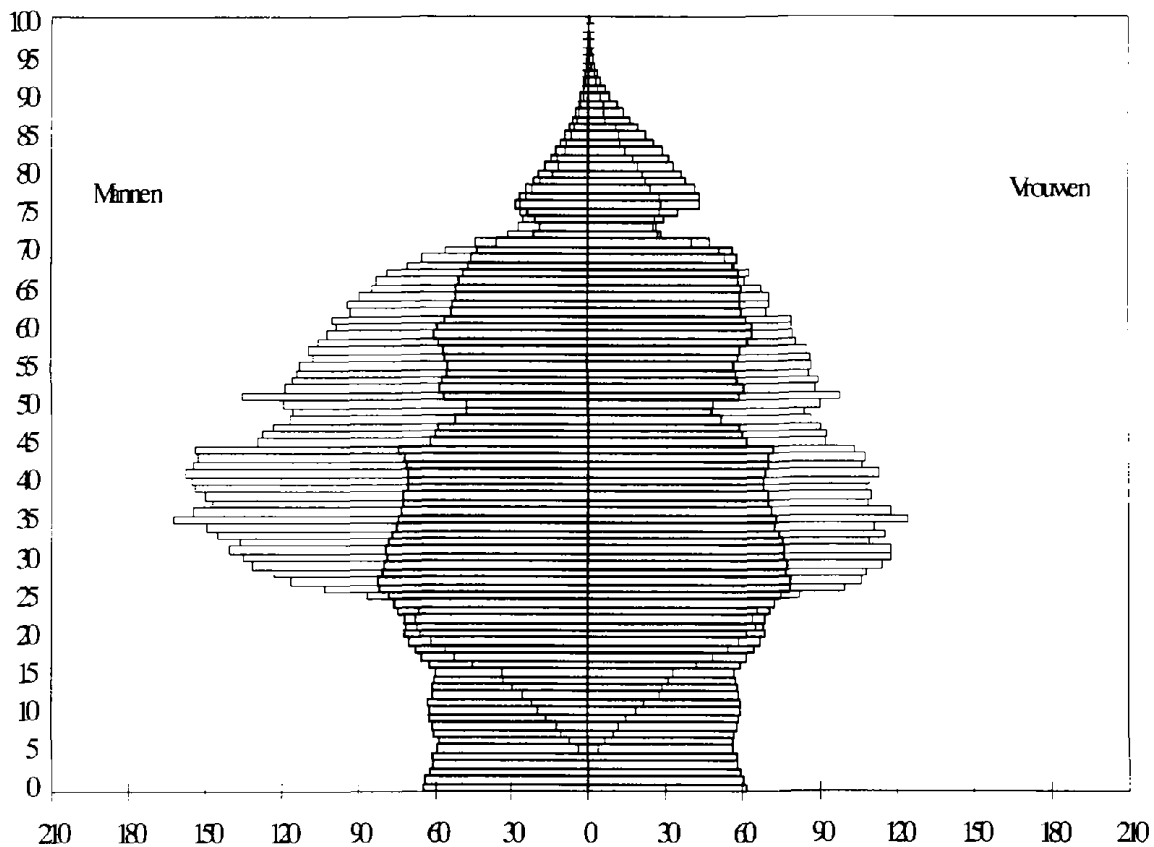
3.2.2.5 De oude immigranten: een bevolking die gevoelig ouder is in Wallonië dan in de twee andere landsdelen

We herinneren eraan dat de oude immigranten buitenlanders van geboorte zijn, dat ze niet in België woonden op het moment van hun geboorte en dat ze vóór de eerste januari 1986 naar België zijn komen wonen. Deze doelgroep, de belangrijkste in aantal na de Belgen, verenigt dus een groot deel van de mensen die in deze eeuw aan de belangrijkste buitenlandse immigratiestromen naar België hebben deelgenomen. We vermelden ook dat de kinderen van de oude immigranten ondergebracht zijn bij de al dan niet genaturaliseerden van de tweede en derde generatie.

De oververtegenwoordiging van de actieve leeftijdsgroep is het belangrijkste kenmerk van de leeftijdspiramide van deze doelgroep (figuur 68). De personen tussen 20 en 59 jaar vormen 73% van de bevolking van de oude immigranten. In het algemeen is, gezien de verschillende regionale verdelingen van de immigratiegolven naar België, deze doelgroep het meest verouderd in Wallonië (figuur 71). De gemiddelde leeftijd van de groep is er meer dan 47 jaar, in tegenstelling tot die van de oude immigranten in Vlaanderen (figuur 70) en Brussel (figuur 69), waar die 42 jaar bedraagt. De belangrijkste verschillen in de regionale leeftijdspiramides situeren zich meer bepaald in de leeftijdsklasse tussen de 20 en de 39 jaar enerzijds, en in die van boven de 60 jaar anderzijds. Zo is in Brussel 43% van de personen uit deze doelgroep tussen de 20 en de 39 jaar oud, tegenover 38% in Vlaanderen en slechts 31% in Wallonië. Bovendien neemt men een zeer duidelijke oververtegenwoordiging van oude immigranten van boven de 60 jaar waar in Wallonië, waar deze leeftijdsgroep een kwart van de doelgroep uitmaakt, tegenover 16% in Vlaanderen en 14% in Brussel.

Deze verschillen worden duidelijker en logischer wanneer men de belangrijkste landen van herkomst van de oude immigranten bekijkt (figuren 72 tot 75). De bevolkingsgroepen uit Italië (figuur 72) en Nederland (figuur 73) hebben een gemiddelde leeftijd van om en bij de 50 jaar, en dit is ongeveer 15 jaar meer dan hun collega-immigranten uit Marokko of Turkije. De leeftijdspiramiden van de oude immigranten afkomstig uit Nederland en Italië kenmerken zich meer bepaald door een duidelijke oververtegenwoordiging van personen van meer dan 40 jaar, terwijl er bij de groep afkomstig uit Turkije (figuur 75) of Marokko (figuur 74) juist een oververtegenwoordiging is onder de 40 jaar. Van de oude immigranten uit Nederland is 31% bijvoorbeeld ouder dan 60 jaar. Deze leeftijdsklasse is eveneens goed vertegenwoordigd bij de oude immigranten uit Italië (29%), terwijl ze bijna niets betekent bij de Turkse (3%) of Marokkaanse groep (5%). De jongvolwassenen tussen 20 en 39 jaar zijn bij deze laatsten daarentegen ruim in de meerderheid (56% bij de Turkse en 50% bij de Marokkaanse groep), terwijl deze leeftijdsgroep iets meer dan een kwart van de Italiaanse (27%) en de Nederlandse subgroep (28%) uitmaken.

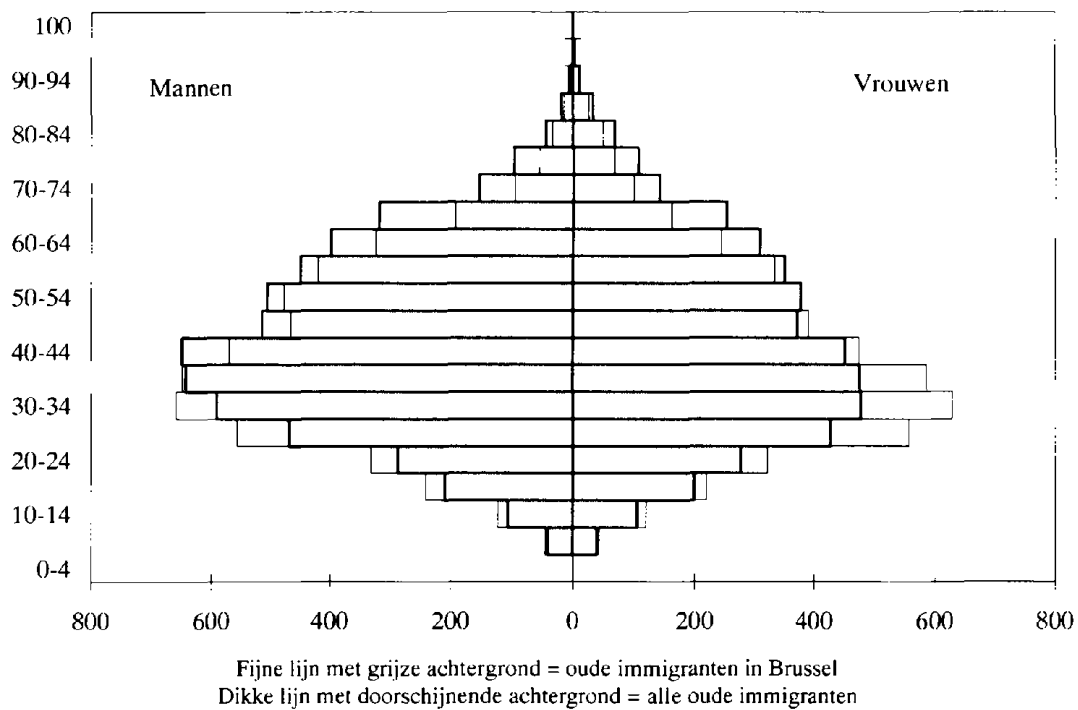
Figuur 68. D.e leeftijdspiramide van de Belgen en van de oude immigranten in 1991

Fijne lijn met grijze achtergrond = oude immigranten in België
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking in België

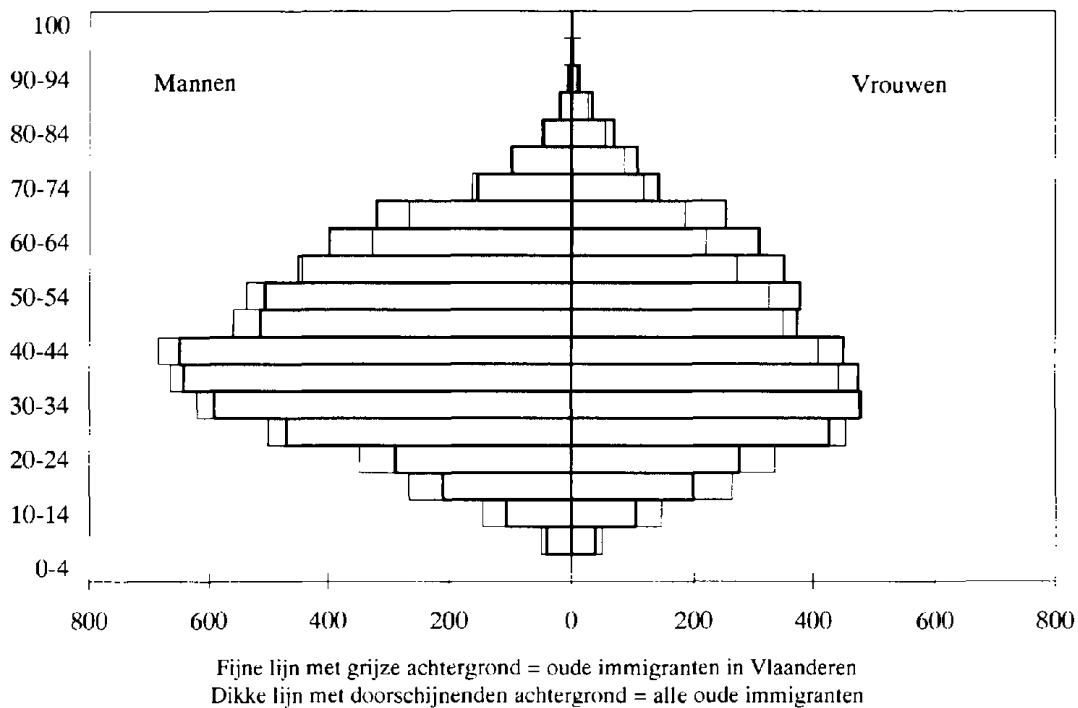
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 69. De leeftijdspiramide van de oude immigranten in Brussel vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

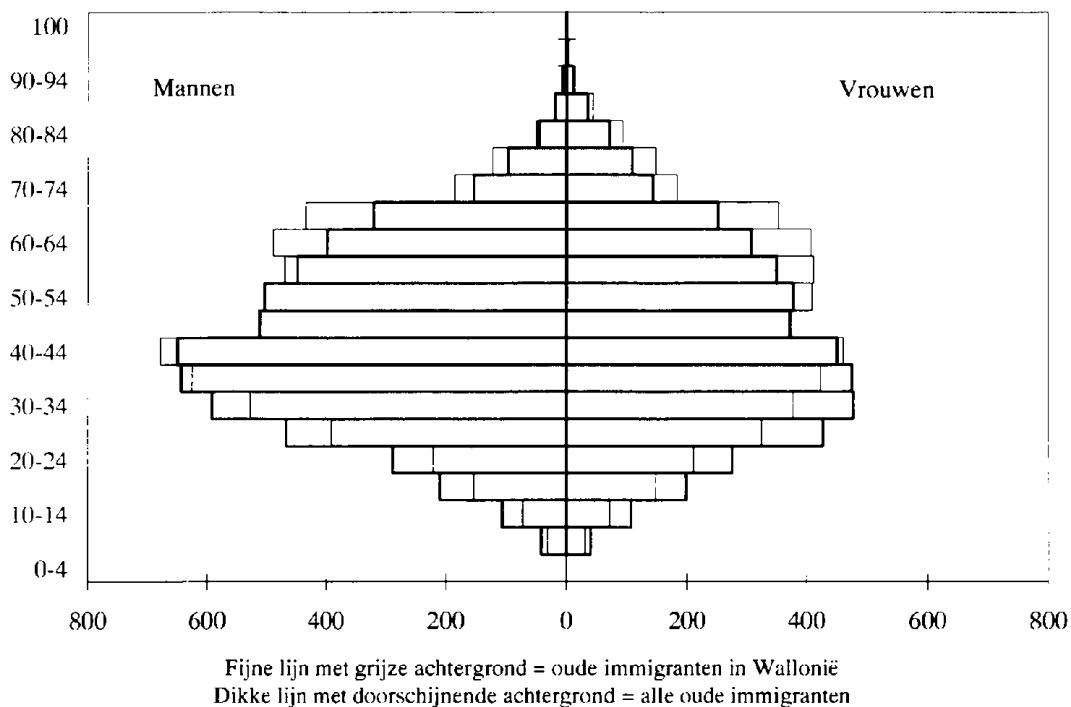
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 70. De leeftijdspiramide van de oude immigranten in Vlaanderen vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

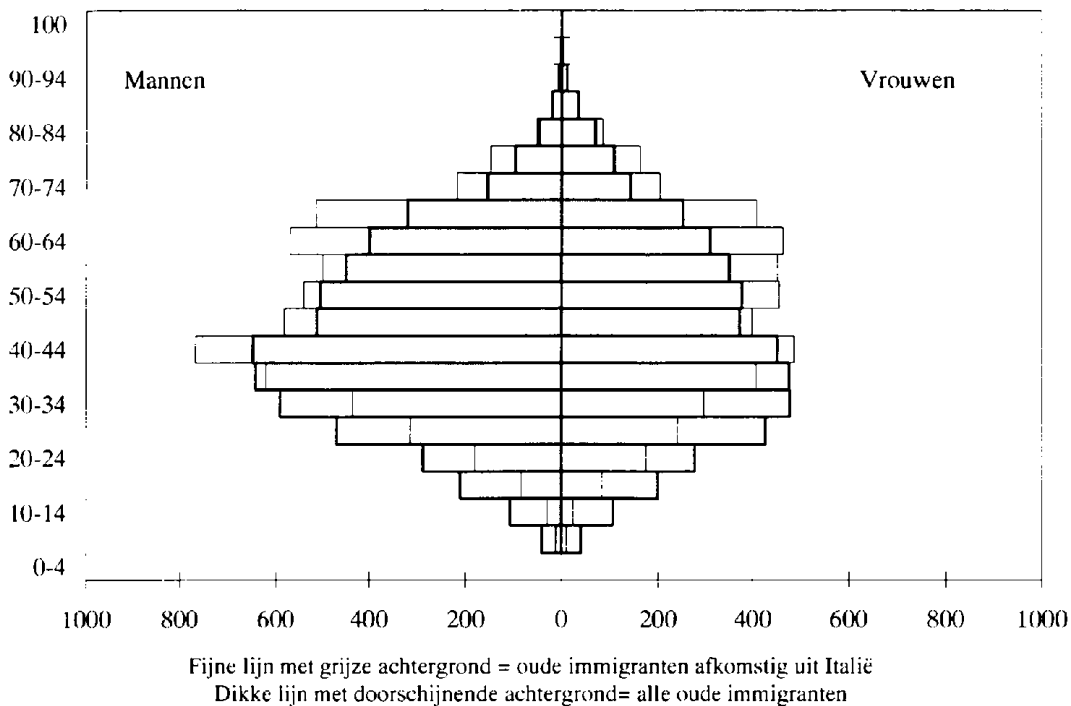
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 71. De leeftijds piramide van de oude immigranten in Wallonië vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

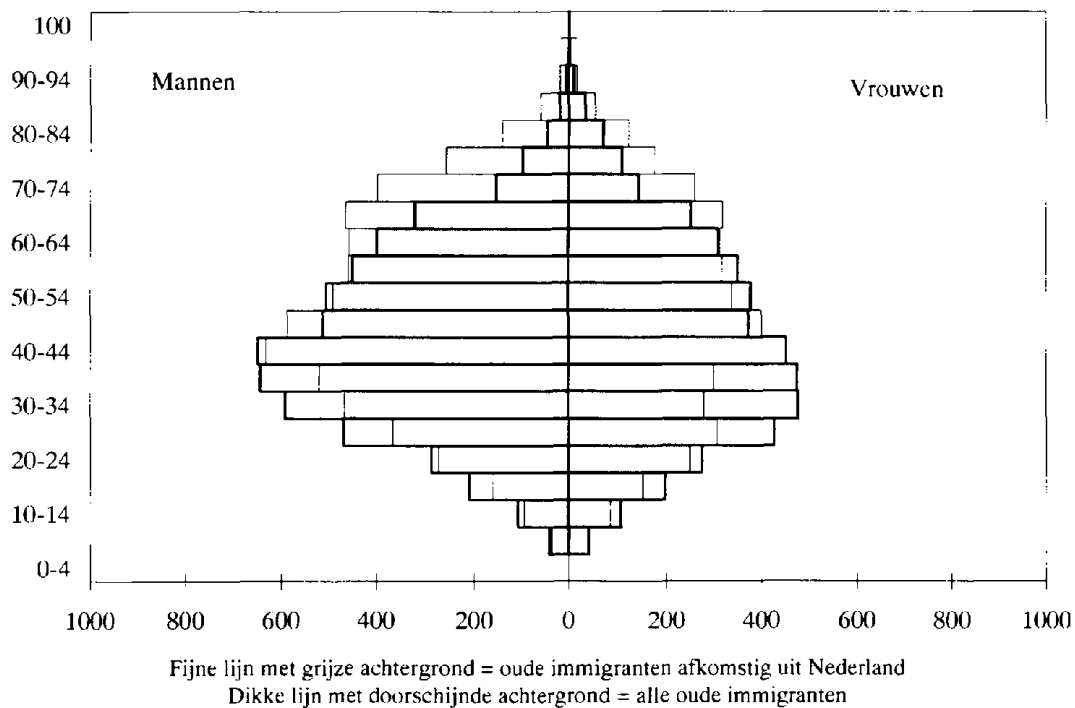
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 72. De leeftijds piramide van de oude immigranten afkomstig uit Italië vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

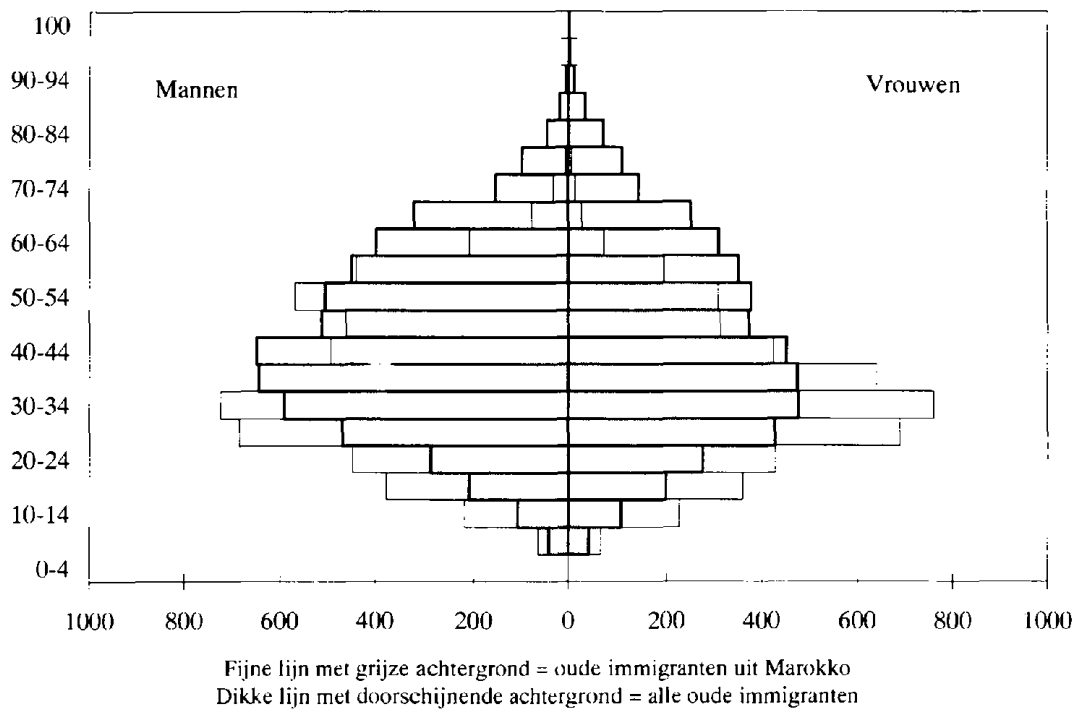
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 73. De leeftijdspiramide van de oude immigranten afkomstig uit Nederland vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

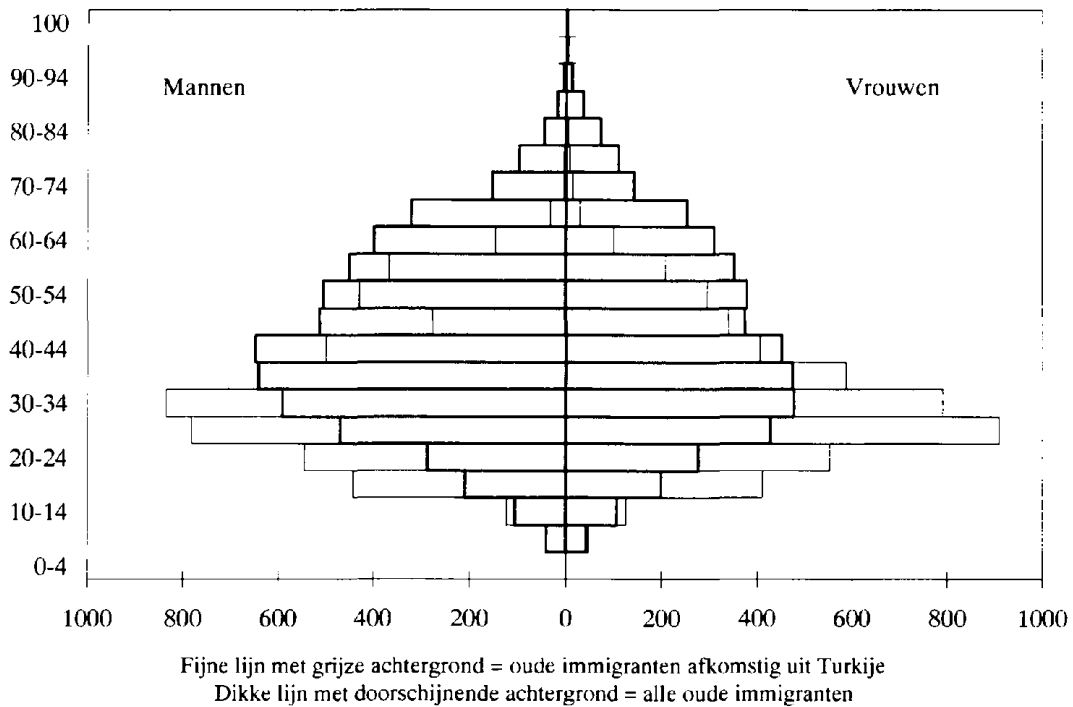
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 74. De leeftijdspiramide van de oude immigranten afkomstig uit Marokko vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 75. De leeftijds piramide van de oude immigranten afkomstig uit Turkije vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)

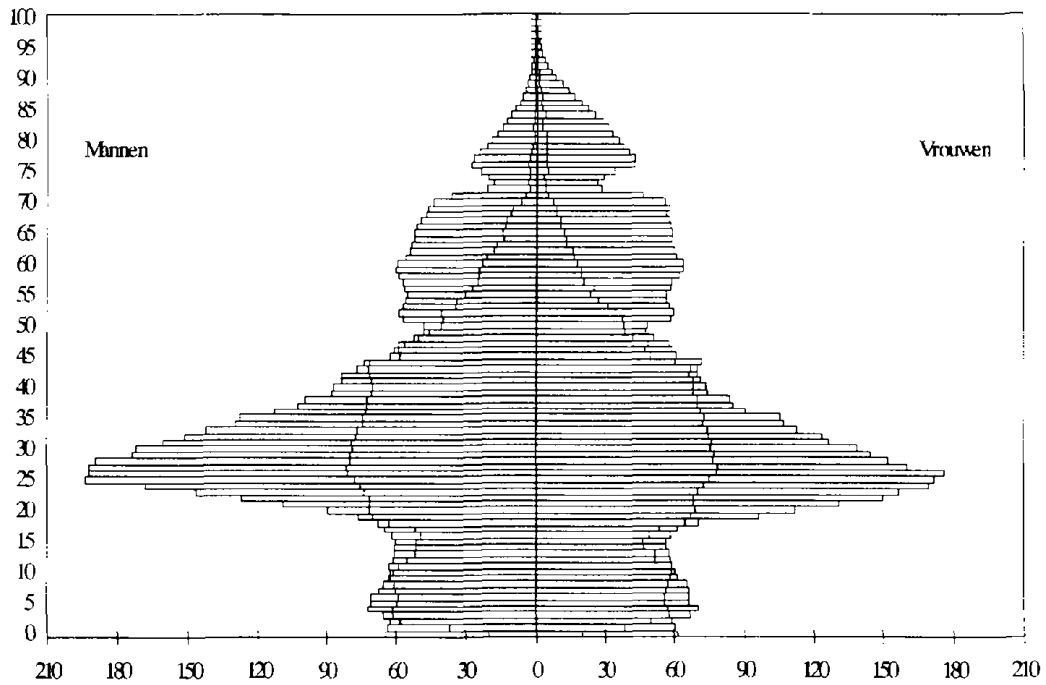
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.2.2.6 De recente immigranten: jongvolwassenen in de meerderheid

De recente immigranten zijn buitenlanders van geboorte, ze wonen niet in België op het moment van hun geboorte en ze komen na 1 januari 1986 in België wonen. In vergelijking met de leeftijdsstructuur van de Belgische bevolking onderscheidt de leeftijds piramide van deze groep zich in de eerste plaats door een duidelijke oververtegenwoordiging in de leeftijdsklasse van 20 tot 44 jaar (figuur 76). Deze klasse vormt 62% van de bevolking van de recente immigranten tegenover 37% bij de Belgische bevolking. Hoewel dit hoog aandeel jongvolwassenen het algemeen leeftijdsverloop van de immigratiegolven volgt, gaat ze toch gepaard met een oververtegenwoordiging van kinderen van minder dan 10 jaar. Wanneer we bij deze eigenschappen het evenwicht tussen de geslachten voegen, moeten we besluiten dat de recente immigratie een familieaangelegenheid is. We herinneren eraan dat de eerdere immigratiestromen hoofdzakelijk gevormd worden door jongvolwassenen van het mannelijk geslacht.

Het leeftijdsprofiel van deze doelgroep is overal in België gelijkaardig. Toch zijn de recente immigranten in Wallonië (figuur 79) met hun 28 jaar er iets jonger dan de Brusselse (figuur 77) en de Vlaamse groep (figuur 78), die beide gemiddeld 30,5 jaar oud zijn. Meer specifiek heeft de Waalse piramide een oververtegenwoordiging van jongeren van minder dan 25 jaar en een ondervertegenwoordiging van mensen van meer dan 30 jaar. In de andere twee landsgebieden zijn deze trends juist omgekeerd.

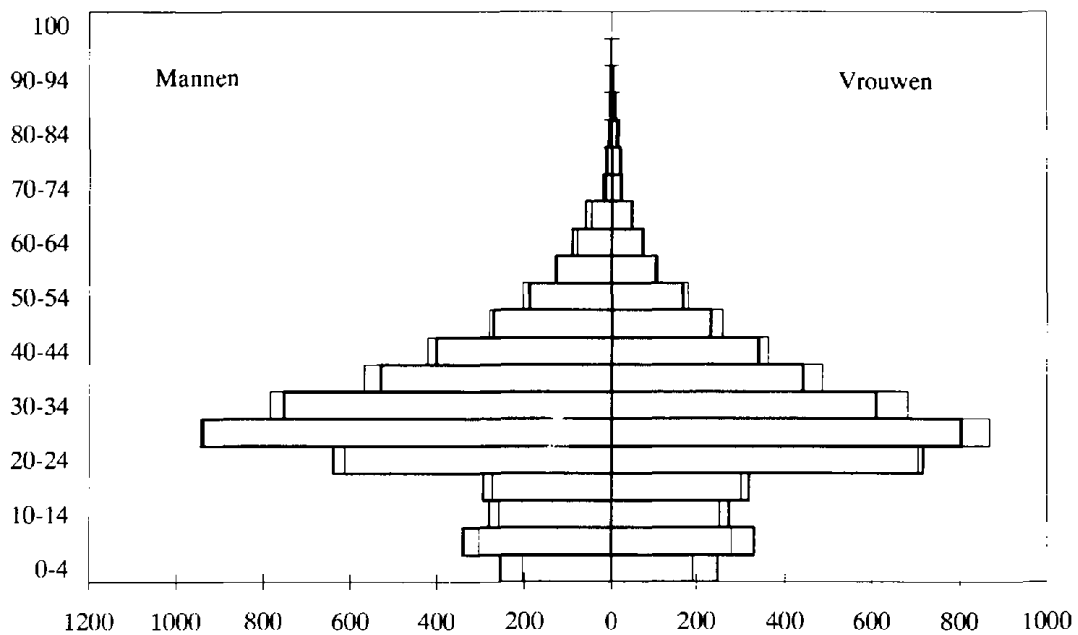
Figuur 76. De leeftijds piramide van de Belgen en van de recente immigranten (1991)

Fijne lijn met grijze achtergrond = recente immigranten in België
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = Belgische bevolking in België

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

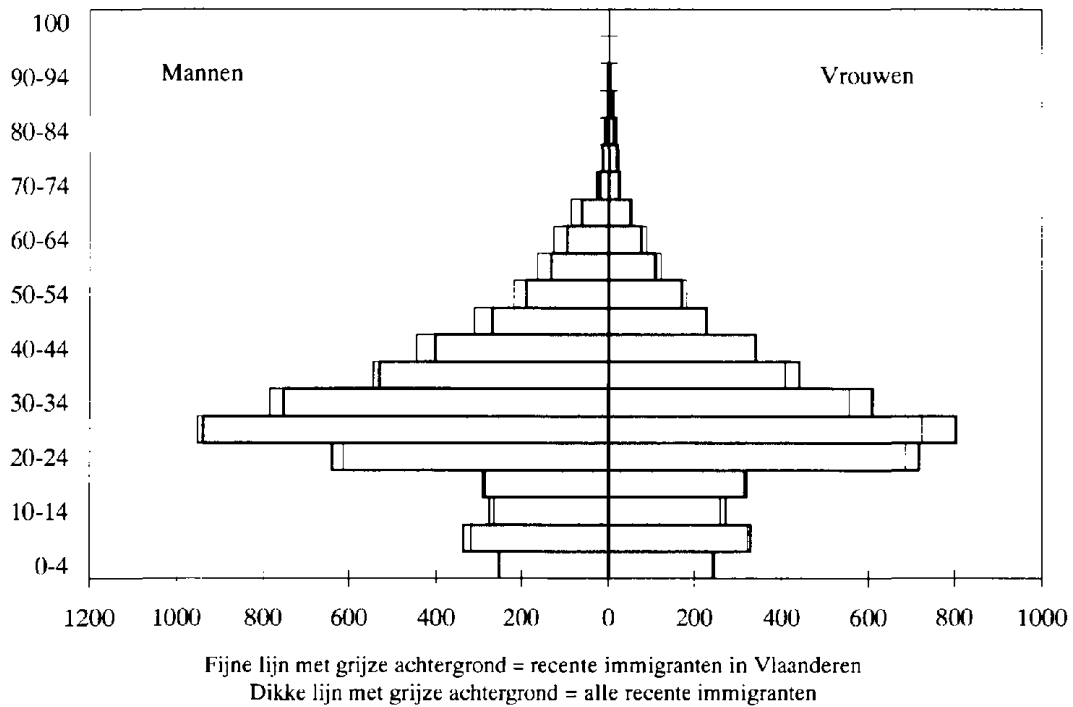
Figuur 77. De leeftijds piramide van de recente immigranten in Brussel vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = recente immigranten in Brussel
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle recente immigranten

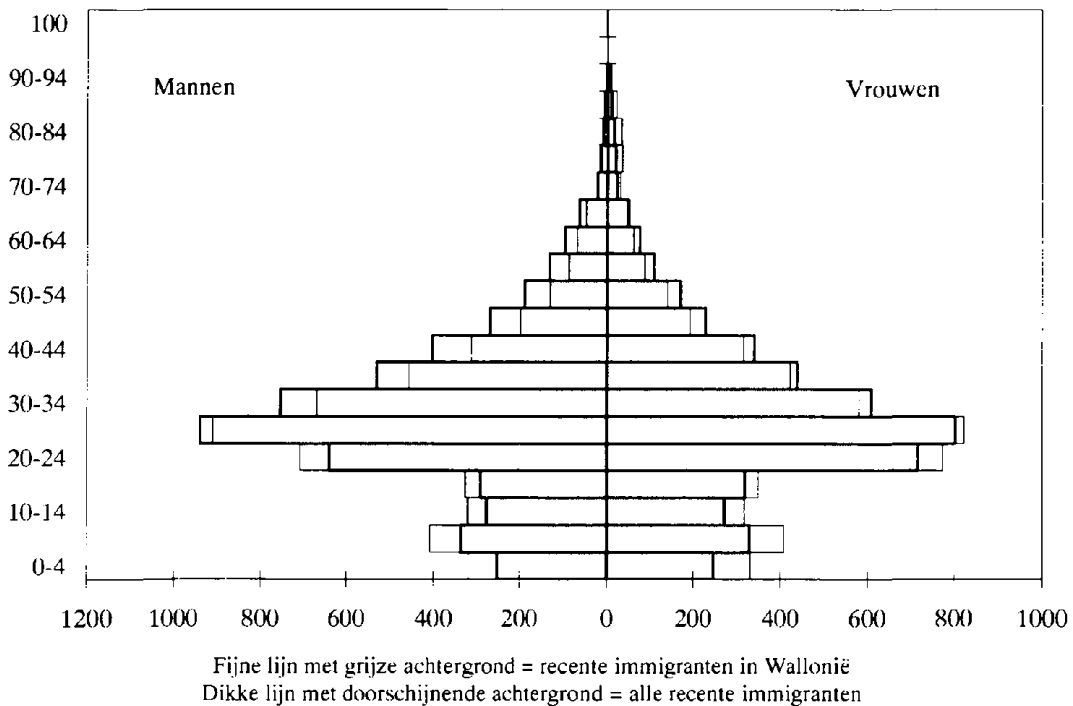
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 13.1991

Figuur 78. De leeftijds piramide van de recente immigranten in Vlaanderen vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)

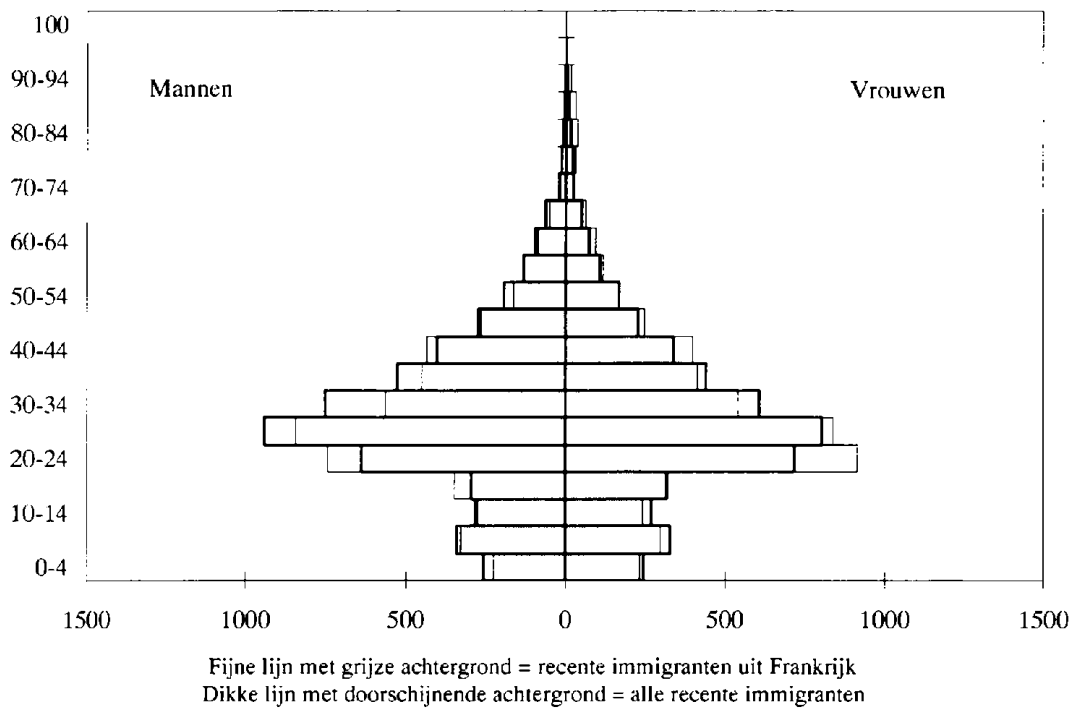
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 79. De leeftijds piramide van de recente immigranten in Wallonië vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)

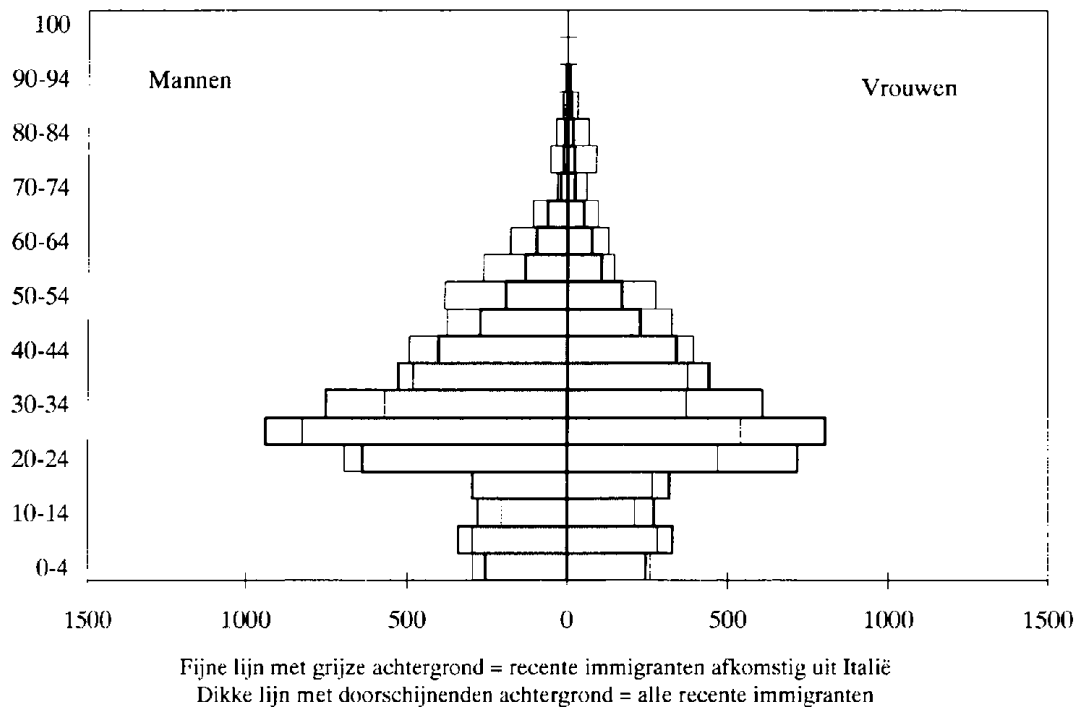
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 80. De leeftijds piramide van de recente immigranten afkomstig uit Frankrijk vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)

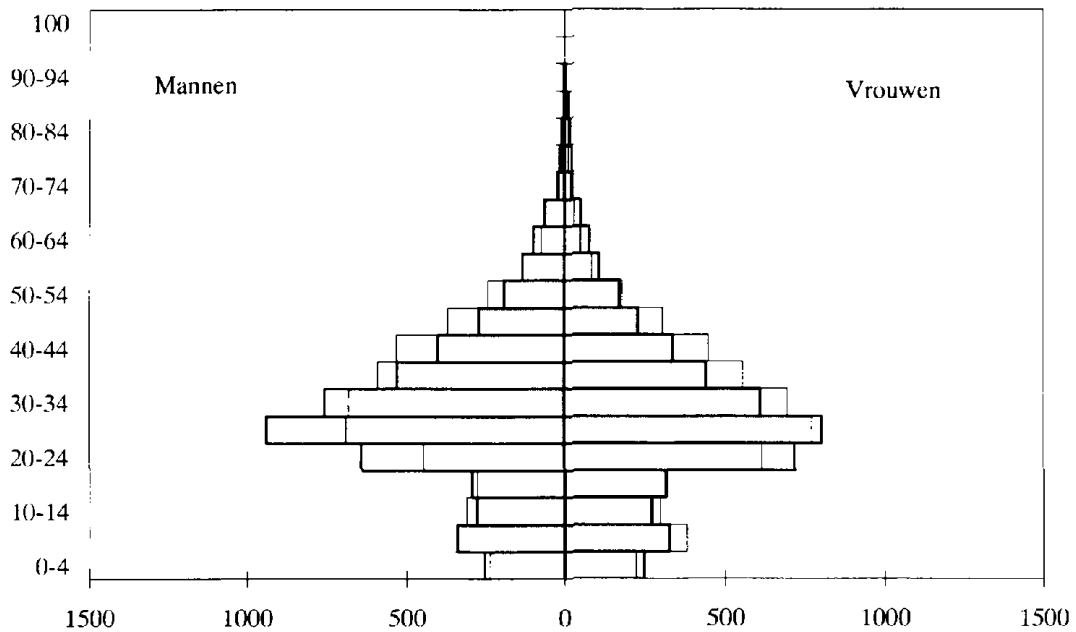
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 81. De leeftijds piramide van de recente immigranten afkomstig uit Italië vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

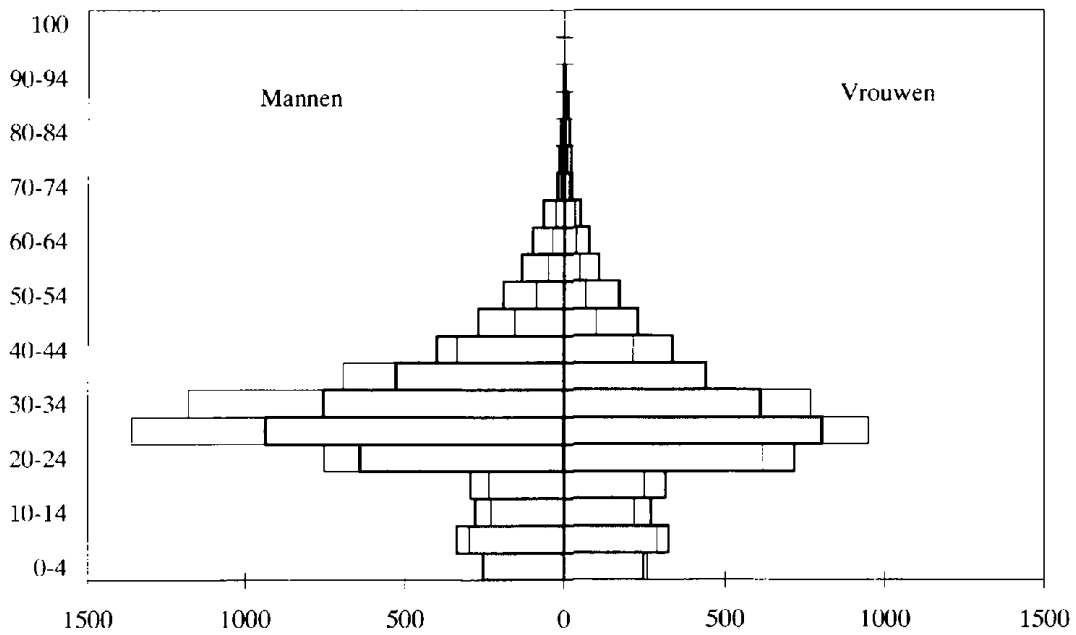
Figuur 82. De leeftijds piramide van de recente immigranten afkomstig uit 'een ander land van de Europese Unie' vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)

Fijne lijn met grijze achtergrond = recente immigranten afkomstig uit 'een ander land van de Europese Unie'
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle recente immigranten

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 83. De leeftijds piramide van de recente immigranten afkomstig uit 'een ander land' vergeleken met die van alle recente immigranten

Fijne lijn met grijze achtergrond = recente immigranten afkomstig uit 'een ander land'
 Dikke lijn met doorschijnende achtergrond = alle recente immigranten

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.3 DE KENMERKEN VAN DE BEVOLKING VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN VOLGENS DE BURGERLIJKE STAND

De burgerlijke stand onderscheidt traditioneel alleenstaanden, gehuwden, gescheiden personen, personen die wettelijk uit elkaar zijn en tenslotte weduwnaars. Vermits de categorie 'wettig uit elkaar' zeer klein is, brengen we ze onder bij de gescheiden personen. We leggen er wel de nadruk op dat dit kenmerk vastgelegd is bij elk individu op 1 maart 1991 en dat het hier gaat om de aangifte van de burgerlijke stand bij het Rijksregister en niet om de huwelijksstaat vastgelegd door de volkstelling. Aangezien de burgerlijke stand enkel een rechtssituatie beschrijft, beschikken we over geen enkele indicatie betreffende de feitelijke situatie van de gezinnen. Zo ontbreekt in onze statistieken bijvoorbeeld het statuut van de samenwonenden en dat van de feitelijk gescheiden personen. Tabel 14 geeft de absolute bevolkingsaantallen weer van de verschillende doelgroepen en van een aantal landen van herkomst in elk statuut van de burgerlijke stand.

Tabel 14. De bevolking van de doelgroepen naar burgerlijke stand in 1991

Doelgroep	Land van herkomst	Alleenstaand	Getrouwd	Gescheiden	Weduwe	Totaal
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	3301872	4334034	334011	675522	8645439
		40029	70727	6947	13007	130710
	Duitsland	12336	11848	1154	1045	26383
	Frankrijk	4311	17863	1604	6352	30130
	Nederland	1930	6311	434	2123	10798
	Zaire-Burundi-Ruanda	10738	20338	2381	534	33991
Genaturaliseerde immigranten		35654	115177	11137	24575	186543
	Duitsland	4537	12210	1217	3327	21291
	Frankrijk	4859	25258	2868	7322	40307
	Nederland	1262	11889	808	3295	17254
	Italië	1217	14434	1414	1586	18651
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		54756	51105	5082	4189	115132
	Frankrijk	8190	2126	855	1020	12191
	Nederland	4389	7599	595	824	13407
	Italië	19079	17041	1623	543	38286
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		249454	55422	3893	3468	312237
	Frankrijk	12673	5416	726	1485	20300
	Italië	74938	30370	1609	530	107447
	Turkije	37655	1756	24	8	39443
	Marokko	66151	2071	77	14	68313
Oude immigranten		88518	294408	16028	26630	425584
	Frankrijk	13111	30796	3969	4075	51951
	Nederland	7292	19762	1658	2312	31024
	Italië	14987	92289	3574	11541	122391
	Turkije	6177	31456	341	659	38633
	Marokko	16138	45384	1798	967	64287
Recente immigranten		79274	77661	3895	2197	163027
	Frankrijk	11165	8531	996	420	21112
	Nederland	8097	9472	886	293	18748
	Andere EU-landen	13284	13060	562	220	27126
	Andere landen	13104	11345	217	257	24923
Totaal		3849557	4998534	380993	749588	9978672

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.3.1 DE DISTRIBUTIE VAN DE BEVOLKING VAN ELKE DOELGROEP VOLGENS DE BURGERLIJKE STAND

Tabel 15 geeft voor elke doelgroep en voor de belangrijkste landen van herkomst de verdeling van de bevolking volgens de verschillende categorieën van de burgerlijke stand. Per doelgroep zijn de gehuwden en de alleenstaanden het best vertegenwoordigd, want het gaat telkens om meer dan de helft van de bevolking. En toch verschillen de percentages gehuwden en alleenstaanden tussen de verschillende groepen gevoelig, maar deze verschillen hangen hoofdzakelijk samen met de specifieke leeftijdsstructuur van de doelgroepen.

Tabel 15. De distributie van de bevolking van de doelgroepen (%) naar burgerlijke stand in 1991

Doelgroep	Land van herkomst	Alleenstaand	Getrouwd	Gescheiden	Weduwe	Totaal
Belgen	-	38,2%	50,1%	3,9%	7,8%	100%
	Belgen geboren in het buitenland	30,6%	54,1%	5,3%	10,0%	100%
Genaturaliseerde immigranten	Duitsland	46,8%	44,9%	4,4%	4,0%	100%
	Frankrijk	14,3%	59,3%	5,3%	21,1%	100%
	Nederland	17,9%	58,4%	4,0%	19,7%	100%
	Zaire-Burundi-Ruanda	31,6%	59,8%	7,0%	1,6%	100%
			19,1%	61,7%	6,0%	13,2%
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Duitsland	21,3%	57,3%	5,7%	15,6%	100%
	Frankrijk	12,1%	62,7%	7,1%	18,2%	100%
	Nederland	7,3%	68,9%	4,7%	19,1%	100%
	Italië	6,5%	77,4%	7,6%	8,5%	100%
			47,6%	44,4%	4,4%	3,6%
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie	Frankrijk	67,2%	17,4%	7,0%	8,4%	100%
	Nederland	32,7%	56,7%	4,4%	6,1%	100%
	Italië	49,8%	44,5%	4,2%	1,4%	100%
			79,9%	17,7%	1,2%	1,1%
Oude immigranten	Frankrijk	62,4%	26,7%	3,6%	7,3%	100%
	Italië	69,7%	28,3%	1,5%	0,5%	100%
	Turkije	95,5%	4,5%	0,1%	0,0%	100%
	Marokko	96,8%	3,0%	0,1%	0,0%	100%
			20,8%	69,2%	3,8%	6,3%
Recente immigranten	Frankrijk	25,2%	59,3%	7,6%	7,8%	100%
	Nederland	23,5%	63,7%	5,3%	7,5%	100%
	Italië	12,2%	75,4%	2,9%	9,4%	100%
	Turkije	16,0%	81,4%	0,9%	1,7%	100%
	Marokko	25,1%	70,6%	2,8%	1,5%	100%
			48,6%	47,6%	2,4%	1,3%
Totaal	Frankrijk	52,9%	40,4%	4,7%	2,0%	100%
	Nederland	43,2%	50,5%	4,7%	1,6%	100%
	Andere EU-landen	49,0%	48,1%	2,1%	0,8%	100%
	Andere landen	52,6%	45,5%	0,9%	1,0%	100%
			38,6%	50,1%	3,8%	7,5%

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Zo is het niet verwonderlijk dat de hoogste percentages alleenstaanden bij de jongste bevolkingsgroepen terug te vinden zijn: de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (48%), de recente immigranten (49%) en vooral de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (80%). Omgekeerd zijn deze percentages het laagst bij de oude (21%) en de genaturaliseerde immigranten (19%). De Belgen geboren in het buitenland (31%) en de Belgen (38%) nemen een tussenpositie in.

In 1991 was de helft van de Belgische bevolking gehuwd. Dit percentage lag iets hoger bij de Belgen geboren in het buitenland (54%), terwijl het 62% bereikte bij de genaturaliseerde immigranten en 69% bij de oude immigranten. Aan de andere kant van de hiërarchie staan de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (18%) en dicht bij het nationaal gemiddelde de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (44%) en de recente immigranten (48%).

We beschouwen nu het percentage uit de echt gescheiden personen in elke doelgroep. Bij de genaturaliseerde immigranten is hun aantal het hoogst (6%) en bij de recente immigranten (2%) en de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (1%) het laagst. In de andere groepen liggen de percentages dicht bij het nationaal gemiddeld van 4%. Het percentage weduwen ten slotte is eveneens functie van de gemiddelde leeftijd van elke doelgroep. Bij de genaturaliseerde immigranten (13%), de Belgen geboren in het buitenland (10%), de Belgen (8%) en de oude immigranten (6%) liggen de percentages hiervan dus het hoogst. In de andere groepen ligt het percentage weduwen duidelijk lager dan het Belgisch gemiddelde.

3.3.2 VERGELIJKENDE INDEXCIJFERS VOLGENS DE BURGERLIJKE STAND

De percentages alleenstaanden, gehuwden, gescheiden personen en weduwen worden beïnvloed door de leeftijdsstructuur van de bevolking. Zoals we hebben kunnen vaststellen verschilt die beduidend naargelang de doelgroep. Een vergelijking van de percentages van de verschillende doelgroepen moet rekening houden met de specifieke kenmerken van de betreffende leeftijdspiramides. Kortom, de berekende percentages zijn onderhevig aan een leeftijdseffect en kunnen dus niet zuiver met elkaar vergeleken worden.

Om een vergelijkende index te kunnen opstellen die deze afwijking omzeilt, gebruiken we een methode van onrechtstreekse standaardisatie. Voor elke doelgroep beschikken we over de leeftijdsstructuur van de bevolking. Het komt er dus op aan de aantallen van elke leeftijd te vermenigvuldigen met een reeks onveranderlijke standaardpercentages van alleenstaanden, gehuwden, gescheiden en weduwen per leeftijd. We kiezen hiervoor die van de totale Belgische bevolking, zonder onderscheid van geslacht, op 1 maart 1991. Met die verschillende percentages bekomen we een verwacht aantal – bijvoorbeeld alleenstaanden – dat we kunnen vergelijken met het waargenomen percentage alleenstaanden in de doelgroep. We berekenen vervolgens een vergelijkende index door voor elke doelgroep de verhouding te berekenen van de waargenomen alleenstaanden op het verwacht aantal alleenstaanden (dat geschat wordt door de standaardisatie). Wanneer die waarde meer dan 1 bedraagt, duidt dat op een oververtegenwoordiging van alleenstaanden in vergelijking met de gemiddelde Belgische bevolking. Omgekeerd praten we over een ondervertegenwoordiging bij een waarde kleiner dan 1. Gelijkaardige indices kunnen voor de andere statuten van de burgerlijke stand berekend worden.

Tabel 16 geeft de vergelijkende indexcijfers van elk statuut weer in elke doelgroep. Over het algemeen zijn zowel voor de alleenstaanden als voor de gehuwden de verschillen tussen de verschillende doelgroepen duidelijk minder uitgesproken dan die van de vorige analyse. We analyseren de tabel nu meer in detail. Wat zijn de belangrijkste bevindingen?

In vergelijking met de nationale standaard zijn de alleenstaanden ondervertegenwoordigd bij de genaturaliseerde immigranten (-15%) en in mindere mate bij de oude immigranten (-5%). Omgekeerd zijn de alleenstaanden lichtjes oververtegenwoordigd in alle andere groepen. Met uitzondering van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en de recente immigranten zien we een grote verscheidenheid aan situaties binnen elke doelgroep, volgens de belangrijkste landen van herkomst. Welke typische situaties vallen hier op? Bij de Belgen geboren in Zaïre, Ruanda of Burundi is de neiging om vrijgezel te blijven 20% hoger dan het nationaal gemiddelde. Dit is eveneens het geval voor de oude immigranten afkomstig uit Frankrijk en Nederland, terwijl voor hun collega's uit Italië (-16%), Marokko (-21%) en vooral Turkije (-52%) de ondervertegenwoordiging van de alleenstaanden overduidelijk is. Lage vergelijkende indexcijfers worden ook genoteerd bij de genaturaliseerde immigranten uit Frankrijk (-28%), Nederland (-44%) en Italië (-48%).

Tabel 16. Vergelijkende indices volgens burgerlijke staat (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)

Doelgroep	Land van herkomst	Alleenstaand	Getrouwd	Gescheiden	Weduwe
Belgen	-	1,00	1,00	1,01	1,00
Belgen geboren in het buitenland		1,05	0,95	1,23	1,04
	Duitsland	0,99	0,98	1,29	1,13
	Frankrijk	0,97	0,96	1,29	1,08
	Nederland	1,00	1,01		0,97
	Zaire-Burundi-Ruanda	1,20	0,90	1,21	0,91
Genaturaliseerde immigranten		0,85	1,00	1,21	1,25
	Duitsland	0,85	0,97	1,28	1,37
	Frankrijk	0,72	0,97	1,42	1,31
	Nederland	0,56	1,04	0,91	1,23
	Italië	0,52	1,04	1,14	1,30
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		1,01	0,97	1,27	1,03
	Frankrijk	1,00	0,27	1,44	1,13
	Nederland	0,95	1,05	1,07	0,90
	Italië	0,98	1,00	1,27	1,09
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		1,02	0,92	1,00	1,07
	Frankrijk	1,05	0,83	1,56	1,19
	Italië	1,02	0,97	0,77	1,09
	Turkije	0,98	1,97		
	Marokko	0,99	1,19		
Oude immigranten		0,95	1,05	0,71	0,93
	Frankrijk	1,22	0,90	1,39	1,02
	Nederland	1,23	0,98	1,04	0,70
	Italië	0,84	1,07	0,51	1,05
	Turkije	0,48	1,35		0,92
	Marokko	0,79	1,15	0,57	0,68
Recente immigranten		1,07	0,97	0,65	0,77
	Frankrijk	1,14	0,85	1,34	
	Nederland	1,12	0,93	1,15	
	Andere EU-landen	1,14	0,94	0,50	
	Andere landen	1,17	0,90		
Totaal		1,00	1,00	1,00	1,00

De indices zijn niet berekend voor de groepen met een bevolkingsaantal kleiner dan 500

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Voor de gehuwden zijn de vergelijkende cijfers tussen de verschillende doelgroepen het meest homogeen. De afwijkingen variëren van 0,92 bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie tot 1,05 bij de oude immigranten. Deze afwijkingen worden groter bij een onderscheid naar de belangrijkste landen van herkomst. Zo is voor de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie de neiging om gehuwd te zijn 73% lager dan het gemiddelde van de Belgische bevolking. Deze tendens neemt men ook waar, zij het iets minder duidelijk, bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Frankrijk (-17%) en bij de recente immigranten afkomstig uit Frankrijk (-15%). In tegenstelling hiermee is die neiging twee maal hoger bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Turkije. Op dezelfde wijze zijn de gehuwden ruim oververtegenwoordigd bij de oude immigranten afkomstig uit Turkije (+35%) en Marokko (+15%), net zoals bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko (+19%).

De verschillen tussen de doelgroepen zijn meer uitgesproken bij de gescheiden personen. In vergelijking met het nationaal gemiddelde neemt men een zeer duidelijke oververtegenwoordiging van gescheiden personen waar bij de Belgen geboren in het buitenland (+23%), bij de genaturaliseerde immigranten (+21%) en bij de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (+27%). Daar waar de vergelijkende index gelijk is aan 1 bij de Belgen en bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, bevindt hij zich duidelijk onder die drempel bij de oude immigranten (-29%), en bij de recente immigranten (-35%). Bij de Fransen is scheiding overal het meest verbreid. Omgekeerd is deze tendens zeer zwak bij de oude immigranten uit Italië (-49%) en uit Marokko (-43%) en bij de recente immigranten uit 'een ander land van de Europese Unie'.

Voor de genaturaliseerde immigranten (+25%) is de vergelijkende index het hoogst voor de weduwen, en dit ongeacht het land van herkomst. Hij is daarentegen lager dan 1 bij de oude immigranten (-7%) en bij de recente immigranten (-23%). Bij de zeer lage cijfers nemen we er nog de oude immigranten uit Nederland (-30%) en Marokko (-32%) uit.

3.4 DE KENMERKEN VAN DE BEVOLKING VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN VOLGENS HET OPLEIDINGSNIVEAU

De inlichtingen die bij de laatste volkstelling verzameld zijn, laten ons toe de bevolking van de verschillende doelgroepen te kenschetsen volgens hun opleidingsniveau, door ons te beroepen op de vraag die gesteld wordt over het laatst behaalde diploma. We onderscheiden verschillende categorieën, nl. diegenen met een getuigschrift van lager onderwijs of gelijkwaardig², lager secundair onderwijs, hoger secundair onderwijs, niet-universitair hoger onderwijs van het korte type en universitair en hoger niet-universitair onderwijs van het lange type. Tabel 17 geeft de aantallen van de bevolking van meer dan 18 jaar volgens opleidingsniveau.

3.4.1 DE VERDELING VAN DE BEVOLKING VAN ELKE DOELGROEP VOLGENS HET OPLEIDINGSNIVEAU

Tabel 18 toont voor elke doelgroep en voor de belangrijkste landen van herkomst hieraan verbonden de verdeling van hun bevolking volgens de verschillende onderwijscategorieën. De genaturaliseerde immigranten, de oude immigranten en de recente immigranten hebben de laagste opleidingsniveaus. De grote meerderheid onder hen – respectievelijk 73, 82 en 95% - beschikt slechts over een diploma van lager onderwijs of gelijkwaardig. Deze conclusie moet nochtans gerelativeerd worden omdat het 'opleidingsniveau' de diploma's van lager onderwijs en die behaald in het buitenland waarvan men de waarde niet kan achterhalen over één kam scheert. In elk geval onderscheiden die doelgroepen zich ook met het laagst aantal personen met een diploma in de andere categorieën.

In tegenstelling hiermee zijn de best opgeleide groepen de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, de Belgen en vooral de Belgen geboren in het buitenland. Enerzijds is in deze groep het aantal personen met tenminste een getuigschrift van lager onderwijs en gelijkwaardig eerder gering. Anderzijds vinden we hier de meeste mensen met een diploma hoger niet-universitair onderwijs van het korte type, universitair onderwijs en hoger niet-universitair onderwijs van het lange type. Tenslotte is het bij de al dan niet genaturaliseerden van de tweede en derde generatie dat de personen met minstens een diploma van lager of hoger secundair onderwijs in verhouding het talrijkst zijn. De hoge scholingsgraad van deze twee doelgroepen kan verband houden met hun vrij jonge leeftijdsstructuur. In ruimere zin heeft een belangrijker deel van deze bevolkingsgroepen te maken gehad met de verlenging van de schoolplicht tot 18 jaar.

Tabel 17. De bevolking van de doelgroepen naar opleidingsniveau in 1991

Doelgroep	Land van herkomst	Lager onderwijs en andere	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger niet-universitair van het korte type	Universitair en hoger niet-universitair van het lange type	Totaal
Belgen geboren in het buitenland	-	2796587	1104221	1430914	664239	338542	6334503
		46648	13366	22767	14417	11022	108220
	Duitsland	6095	2943	5244	2566	1477	18325
	Frankrijk	19399	3553	3100	1317	859	28228
	Nederland	6727	924	1222	503	480	9856
Zaire-Burundi-Ruanda	3927	3411	8971	7487	5903	29699	
Genaturaliseerde immigranten		112410	13694	16091	7019	5702	154916
	Duitsland	13207	1178	1319	479	292	16475
	Frankrijk	28272	3140	3030	1223	676	36341
	Nederland	12926	1214	1266	586	386	16378
	Italië	10571	3130	2936	864	327	17828
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		25800	17495	21987	8944	4048	78274
	Frankrijk	4879	2565	705	1208	623	9980
	Nederland	4375	1977	2851	1120	569	10892
	Italië	6351	6126	8300	3465	1083	25325
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		37081	23226	31374	5684	2383	99748
	Frankrijk	6064	1658	1693	447	182	10044
	Italië	15554	13617	17964	2839	930	50904
	Turkije	1071	835	1037	60	8	3011
	Marokko	2043	1054	1318	172	13	4600
Oude immigranten		299128	25484	30103	6228	4186	365129
	Frankrijk	38174	2329	2821	766	404	44494
	Nederland	22578	1157	2206	773	821	27535
	Italië	92676	10481	10277	1300	467	115201
	Turkije	27185	2778	2882	168	75	33088
	Marokko	42142	3220	4420	1008	418	51208
Recente immigranten		75148	1108	1800	519	704	79279
	Frankrijk	10235	216	319	93	81	10944
	Nederland	11521	132	328	99	119	12199
	Andere EU-landen	11575	113	163	48	95	11994
	Andere landen	9883	118	239	74	138	10452
Totaal		3392802	1198594	1555036	707050	366587	7220069

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 18. De verdeling van de doelgroepen (%) volgens opleidingsniveau (1991)

Doelgroep	Land van herkomst	Lager onderwijs en andere	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger niet-universitair van het korte type	Universitair en hoger niet-universitair van het lange type	Totaal
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	44,1%	17,4%	22,6%	10,5%	5,3%	100%
		43,1%	12,4%	21,0%	13,3%	10,2%	100%
	Duitsland	33,3%	16,1%	28,6%	14,0%	8,1%	100%
	Frankrijk	68,7%	12,6%	11,0%	4,7%	3,0%	100%
	Nederland	68,3%	9,4%	12,4%	5,1%	4,9%	100%
Zaire-Burundi-Ruanda	13,2%	11,5%	30,2%	25,2%	19,9%	100%	
Genaturaliseerde immigranten		72,6%	8,8%	10,4%	4,5%	3,7%	100%
	Duitsland	80,2%	7,2%	8,0%	2,9%	1,8%	100%
	Frankrijk	77,8%	8,6%	8,3%	3,4%	1,9%	100%
	Nederland	78,9%	7,4%	7,7%	3,6%	2,4%	100%
	Italië	59,3%	17,6%	16,5%	4,8%	1,8%	100%
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		33,0%	22,4%	28,1%	11,4%	5,2%	100%
	Frankrijk	48,9%	25,7%	7,1%	12,1%	6,2%	100%
	Nederland	40,2%	18,2%	26,2%	10,3%	5,2%	100%
	Italië	25,1%	24,2%	32,8%	13,7%	4,3%	100%
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		37,2%	23,3%	31,5%	5,7%	2,4%	100%
	Frankrijk	60,4%	16,5%	16,9%	4,5%	1,8%	100%
	Italië	30,6%	26,8%	35,3%	5,6%	1,8%	100%
	Turkije	35,6%	27,7%	34,4%	2,0%	0,3%	100%
	Marokko	44,4%	22,9%	28,7%	3,7%	0,3%	100%
Oude immigranten		81,9%	7,0%	8,2%	1,7%	1,1%	100%
	Frankrijk	85,8%	5,2%	6,3%	1,7%	0,9%	100%
	Nederland	82,0%	4,2%	8,0%	2,8%	3,0%	100%
	Italië	80,4%	9,1%	8,9%	1,1%	0,4%	100%
	Turkije	82,2%	8,4%	8,7%	0,5%	0,2%	100%
	Marokko	82,3%	6,3%	8,6%	2,0%	0,8%	100%
Recente immigranten		94,8%	1,4%	2,3%	0,7%	0,9%	100%
	Frankrijk	93,5%	2,0%	2,9%	0,8%	0,7%	100%
	Nederland	94,4%	1,1%	2,7%	0,8%	1,0%	100%
	Andere EU-landen	96,5%	0,9%	1,4%	0,4%	0,8%	100%
	Andere landen	94,6%	1,1%	2,3%	0,7%	1,3%	100%
Totaal		47,0%	16,6%	21,5%	9,8%	5,1%	100%

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.4.2 VERGELIJKENDE INDEXCIJFERS VOLGENS HET OPLEIDINGSNIVEAU

De verdeling van de bevolking volgens het opleidingsniveau wordt onvermijdelijk beïnvloed door de specifieke leeftijdsstructuur van elke doelgroep. De hierboven berekende percentages zijn daarom niet strikt met elkaar te vergelijken: ze beschrijven een waargenomen observatie zonder rekening te houden met de relatieve ouderdom van de bevolkingsgroepen. Om de resultaten te corrigeren doen we beroep op de reeds eerder gehanteerde methode van indirecte standaardisering. Voor de standaardverhoudingen van een bevolkingsgroep die over één of ander diploma beschikt, kiezen we die van de totale bevolking van de twee geslachten, op 1 maart 1991.

Tabel 19 geeft de vergelijkende indexcijfers van de opleidingsgraad voor elke doelgroep en voor de belangrijkste landen van herkomst. Globaal gezien worden de bovenstaande conclusies bevestigd of zelfs versterkt. Meer precies stellen we de volgende tendensen vast:

Tabel 19. Vergelijkende indices volgens opleidingsniveau (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)

Doelgroep	Land van herkomst	Lager onderwijs en andere	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger niet-universitair van het korte type	Universitair en hoger niet-universitair van het lange type
Belgen	-	0,93	1,06	1,06	1,08	1,06
Belgen geboren in het buitenland		0,89	0,76	1,03	1,38	1,97
	Duitsland	0,91	0,90	1,06	1,13	1,30
	Frankrijk	1,08	0,92	0,83	0,78	0,92
	Nederland	1,09	0,69	0,90	0,80	
	Zaire-Burundi-Ruanda	0,38	0,60	1,15	1,95	2,83
Genaturaliseerde immigranten		1,40	0,55	0,57	0,52	0,78
	Duitsland	1,43	0,46	0,48		
	Frankrijk	1,42	0,56	0,48	0,41	0,42
	Nederland	1,40	0,49	0,48	0,46	
	Italië	1,26	0,99	0,83	0,49	
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		0,85	1,25	1,08	0,99	0,89
	Frankrijk	0,96	1,23	0,24	0,93	0,96
	Nederland	0,89	1,12	1,26	1,11	1,10
	Italië	0,78	1,30	1,12	1,04	0,64
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		1,21	1,27	0,98	0,44	0,40
	Frankrijk	1,28	1,02	0,74		
	Italië	1,13	1,42	1,05	0,40	0,27
	Turkije	1,57	1,42	0,80		
	Marokko	1,97	1,18	0,67		
Oude immigranten		1,79	0,41	0,38	0,17	0,22
	Frankrijk	1,83	0,31	0,30	0,18	
	Nederland	1,59	0,26	0,43	0,32	0,63
	Italië	1,60	0,54	0,47	0,13	
	Turkije	2,40	0,45	0,31		
	Marokko	2,22	0,34	0,33	0,16	
Recente immigranten		2,83	0,08	0,08	0,05	0,14
	Frankrijk	2,83				
	Nederland	2,41				
	Andere EU-landen	2,84				
	Andere landen	3,17				
Totaal		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

De indices zijn niet berekend wanneer het bevolkingsaantal van de betreffende groep kleiner is dan 500.

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

- In vergelijking met de nationale situatie kenmerken de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (+21%), de genaturaliseerde immigranten (+40%), de oude immigranten (+79%) en vooral de recente immigranten (+183%) zich door een duidelijke oververtegenwoordiging van mensen met slechts een diploma van lager of gelijkwaardig onderwijs. Toch moeten we zoals eerder gezegd opletten voor de interpretatie van deze opleidingscategorie, omdat hier eigenlijk enkel de Belgen en de mensen van de tweede en derde generatie, nl. degenen die a priori of in overgrote meerderheid hun diploma in België hebben behaald, met elkaar te vergelijken zijn. De index is lager dan 1 voor de Belgen en de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en overschrijdt de drempel bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie. Deze overaanwezigheid is bijzonder hoog bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Turkije (+57%) en Marokko (+97%).
- Bij de genaturaliseerde, de oude en de recente immigranten is er een duidelijke ondervertegenwoordiging van personen met een ander opleidingsniveau. Dit zijn ongetwijfeld de laagst opgeleide doelgroepen en dit ongeacht het land van herkomst.
- De best opgeleide bevolkingsgroep is die van de Belgen geboren in het buitenland. Bij hen ligt de

tendens om een diploma van universitair of van hoger niet-universitair onderwijs van het lange type te behalen twee maal hoger dan het nationaal gemiddelde. Wanneer men de belangrijkste landen van herkomst in rekening brengt, vallen vooral de Belgen op die geboren zijn in Zaïre-Ruanda-Burundi. Zowel voor de universitaire diploma's of niet-universitaire diploma's van het lange type als voor de niet-universitaire diploma's van het korte type onderscheiden ze zich met de hoogste indexcijfers.

- Ook de Belgen en in mindere mate de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie hebben zijn hoog opgeleid. De niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie onderscheiden zich daarentegen door een oververtegenwoordiging van personen met een diploma van lager secundair onderwijs, met een percentage mensen met een diploma hoger secundair onderwijs dat het nationaal gemiddelde benadert en met duidelijk lagere index dan het nationaal gemiddelde bij de hoogste opleidingsniveaus.

3.5 DE EIGENSCHAPPEN VAN DE BEVOLKING VAN DE DOELGROEPEN VOLGENS DE ACTIVITEITSGRAAD

Deze analyse berust op een verdeling van de bevolking volgens de hierna volgende categorieën i.v.m. de activiteitsgraad:

- De personen die nooit een beroep hebben uitgeoefend en die geen werk zoeken. De vrouwen vertegenwoordigen 97% van de bevolking met deze activiteitsstatus. Dit zijn waarschijnlijk voor het merendeel huisvrouwen, zelfs indien het antwoord op de vraag naar hun activiteit – gesteld tijdens de laatste volkstelling – een specifieke positie impliceert voor mensen die ‘zorgen voor hun eigen huishouden’.
- Zij die een eerste job zoeken. Deze categorie omvat 86% van de jongvolwassenen tussen 18 en 30 jaar.
- Zij die een beroep uitoefenen.
- Zij die hun werk verloren hebben en nieuw werk zoeken.
- Zij die gestopt zijn met werken en geen nieuw werk zoeken. In deze categorie vinden we 86% van de mensen ouder dan 60 jaar.

We houden dus geen rekening met de kinderen die nog niet naar school gaan, de scholieren, de studenten, de renteniers, de gehandicapten en de personen in leger- of burgerdienst. Tabel 20 geeft de bevolkingsaantallen voor de verschillende doelgroepen en de activiteitscategorieën.

3.5.1 DE VERDELING VAN DE BEVOLKING VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN VOLGENS DE ACTIVITEITSGRAAD

Zijn er belangrijke ongelijkheden tussen de verschillende doelgroepen in verband met de activiteitsgraad? Op welke manier zijn zij vertegenwoordigd in het arbeidscircuit? Welke groepen hebben de meeste werklozen? De nu volgende analyse tracht enkele antwoorden op deze cruciale vragen te beantwoorden (tabel 21).

De meerderheid van de onderzochte bevolking (53%) oefent een beroep uit. Dit geldt voor alle doelgroepen, behalve voor de genaturaliseerde immigranten, die relatief gezien met veel meer mensen zijn die gestopt zijn met werken. Het percentage van de bevolking dat een beroep uitoefent varieert nochtans sterk naargelang de doelgroep. Het is het hoogst bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (62%), bij de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (61%) en bij de recente immigranten (55%). De Belgen halen ongeveer het nationaal gemiddelde, wat niet meer dan normaal is gezien het grote gewicht dat ze bij de totale bevolking in de schaal leggen. Onder het nationaal gemiddelde situeren zich de Belgen die geboren zijn in het buitenland (50%), de oude immigranten (43%) en vooral de genaturaliseerde immigranten (38%).

In welke doelgroep zijn de werkzoekenden proportioneel het talrijkst? Beschouwen we eerst en vooral de personen die hun werk verloren hebben en nieuw werk zoeken. Met uitzondering van de Belgen en de Belgen geboren in het buitenland is het relatief aandeel werkzoekenden overal hoger dan het nationaal

gemiddelde van 6%. Bij niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie is dit cijfer veruit het hoogst (15%). Ze worden gevolgd door de oude immigranten (12%), de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (10%), de recente immigranten (9%) en tenslotte door de genaturaliseerde immigranten (8%). Binnen elke doelgroep zijn er even goed grote verschillen naargelang het land van herkomst. Zo zijn de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Turkije en Marokko het meest benadeeld: het percentage werkzoekenden benadert of overschrijdt de 20%. Voor die twee landen van herkomst zijn er eveneens belangrijke verschillen bij de personen die een eerste job zoeken. Men telt er 20% bij de niet-genaturaliseerden afkomstig uit Turkije en Marokko, daar waar het Belgisch gemiddelde nauwelijks het percent overschrijdt. Die cijfers zijn uiteraard beïnvloed door de specifieke leeftijdsstructuur van de bevolkingsgroepen. Hoe hoger het relatief aandeel jongeren is, hoe groter het percentage werkzoekenden voor een eerste job. Indien we niettemin de verschillende doelgroepen rangschikken volgens het relatief belang van het aantal personen dat een eerste job zoekt, vinden we bijna dezelfde hiërarchie terug die we zopas beschreven hebben.

Tabel 20. De bevolking van de doelgroepen volgens de beroepsstatus (1991)

Doelgroep	Land van herkomst	Oefenen geen beroep uit en zoeken geen werk	Op zoek naar een eerste job	Oefenen een beroep uit	Zijn hun werk verloren en zoeken een nieuwe job	Zijn gestopt met werken	Totaal
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	412610	55658	3249962	321523	2064946	6104699
		6852	995	52623	6044	38307	104821
	Duitsland	875	338	11954	1408	3149	17724
	Frankrijk	2417	102	5781	934	18098	27332
	Nederland	934	33	2184	281	6057	9489
	Zaire-Burundi-Ruanda	893	296	22898	2162	2703	28952
Genaturaliseerde immigranten		18472	1691	55970	11455	59464	147052
	Duitsland	2554	120	4430	874	7491	15469
	Frankrijk	4311	270	11587	2426	15904	34498
	Nederland	2392	46	4225	904	7718	15285
	Italië	1981	154	8115	1812	5000	17062
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		4282	2509	45696	7743	15267	75497
	Frankrijk	769	394	6377	998	3172	11710
	Nederland	716	107	5326	645	3244	10038
	Italië	1124	996	16815	3066	2574	24575
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		4991	7095	60410	14186	10232	96914
	Frankrijk	875	381	3862	1075	3385	9578
	Italië	2165	3671	33438	8073	2460	49807
	Turkije	200	612	1408	697	76	2993
	Marokko	444	880	2151	867	90	4432
Oude immigranten		49541	6052	145897	40559	100063	342112
	Frankrijk	3640	579	21397	4353	12474	42443
	Nederland	1864	96	12999	1167	10096	26222
	Italië	15589	1408	40923	11114	39987	109021
	Turkije	6989	1211	10693	6284	5111	30288
	Marokko	11880	1317	17768	8958	6442	46365
Recente immigranten		11515	4212	41144	6889	10485	74245
	Frankrijk	826	294	6762	1077	1517	10476
	Nederland	679	65	7436	480	2960	11620
	Andere landen van de EU	1502	251	7304	596	1616	11269
	Andere landen	2097	1279	3952	1345	782	9455
Totaal		508263	78212	3651702	408399	2298764	6945340

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 21. De verdeling van de doelgroepen (%) volgens beroepsstatus in 1991

Doelgroep	Land van herkomst	Oefenen geen beroep uit en zoeken geen werk	Zijn op zoek naar een eerste job	Oefenen een beroep uit	Zijn hun werk verloren en zijn op zoek naar een nieuwe job	Zijn gestopt met werken	Totaal
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	6,8%	0,9%	53,2%	5,3%	33,8%	100%
		6,5%	0,9%	50,2%	5,8%	36,5%	100%
	Duitsland	4,9%	1,9%	67,4%	7,9%	17,8%	100%
	Frankrijk	8,8%	0,4%	21,2%	3,4%	66,2%	100%
	Nederland	9,8%	0,3%	23,0%	3,0%	63,8%	100%
	Zaire-Burundi-Ruanda	3,1%	1,0%	79,1%	7,5%	9,3%	100%
Genaturaliseerde immigranten		12,6%	1,1%	38,1%	7,8%	40,4%	100%
	Duitsland	16,5%	0,8%	28,6%	5,7%	48,4%	100%
	Frankrijk	12,5%	0,8%	33,6%	7,0%	46,1%	100%
	Nederland	15,6%	0,3%	27,6%	5,9%	50,5%	100%
	Italië	11,6%	0,9%	47,6%	10,6%	29,3%	100%
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		5,7%	3,3%	60,5%	10,3%	20,2%	100%
	Frankrijk	6,6%	3,4%	54,5%	8,5%	27,1%	100%
	Nederland	7,1%	1,1%	53,1%	6,4%	32,3%	100%
	Italië	4,6%	4,1%	68,4%	12,5%	10,5%	100%
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		5,1%	7,3%	62,3%	14,6%	10,6%	100%
	Frankrijk	9,1%	4,0%	40,3%	11,2%	35,3%	100%
	Italië	4,3%	7,4%	67,1%	16,2%	4,9%	100%
	Turkije	6,7%	20,4%	47,0%	23,3%	2,5%	100%
	Marokko	10,0%	19,9%	48,5%	19,6%	2,0%	100%
Oude immigranten		14,5%	1,8%	42,6%	11,9%	29,2%	100%
	Frankrijk	8,6%	1,4%	50,4%	10,3%	29,4%	100%
	Nederland	7,1%	0,4%	49,6%	4,5%	38,5%	100%
	Italië	14,3%	1,3%	37,5%	10,2%	36,7%	100%
	Turkije	23,1%	4,0%	35,3%	20,7%	16,9%	100%
	Marokko	25,6%	2,8%	38,3%	19,3%	13,9%	100%
Recente immigranten		15,5%	5,7%	55,4%	9,3%	14,1%	100%
	Frankrijk	7,9%	2,8%	64,5%	10,3%	14,5%	100%
	Nederland	5,8%	0,6%	64,0%	4,1%	25,5%	100%
	Andere EU-landen	13,3%	2,2%	64,8%	5,3%	14,3%	100%
	Andere landen	22,2%	13,5%	41,8%	14,2%	8,3%	100%
Totaal		7,3%	1,1%	52,6%	5,9%	33,1%	100%

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Het aandeel personen die gestopt zijn met werken hangt eveneens af van de leeftijdsstructuur, en meer bepaald van het relatief aandeel bejaarden. Het is dus niet verwonderlijk dat de hoogste percentages worden teruggevonden bij de globaal oudere bevolkingsgroepen, t.t.z. de Belgen (34%), de Belgen geboren in het buitenland (37%), de oude immigranten (29%) en de genaturaliseerde immigranten (40%). Het aandeel personen tenslotte dat werk heeft noch zoekt is ruim dubbel zo hoog bij de genaturaliseerde (13%), de oude (15%) en de recente immigranten (16%) als bij de al dan niet genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (respectievelijk 6 en 5%) en de Belgen (7%).

3.5.2 VERGELIJKENDE INDEXCIJFERS VOOR DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN

Zoals reeds eerder zullen we nogmaals beroep doen op de methode van de indirecte standaardisering om de vergelijkingen van de verschillende doelgroepen naar activiteitsgraad te kunnen nuanceren. De referentie is opnieuw de totale Belgische bevolking op 1 maart 1991.

Tabel 22. Vergelijkende indices volgens de beroepsstatus (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)

Doelgroep	Land van herkomst	Oefenen geen beroep uit en zoeken geen werk	Zoeken een eerste job	Oefenen een beroep uit	Zijn hun werk verloren en zoeken een nieuwe job	Zijn gestopt met werken
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	0,92	0,83	1,03	0,91	1,00
		0,94	1,21	1,01	1,05	0,99
	Duitsland	0,91		1,00	1,06	1,00
	Frankrijk	0,99		0,91	1,32	1,02
	Nederland	1,18		0,91		1,01
	Zaire-Burundi-Ruanda	0,57		1,06	0,93	0,84
Genaturaliseerde immigranten		1,58	2,36	0,83	1,55	1,00
	Duitsland	1,90		0,74	1,31	1,01
	Frankrijk	1,53		0,81	1,54	1,02
	Nederland	1,86		0,72	1,40	1,04
	Italië	1,45		0,83	1,72	1,04
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		0,91	1,87	0,94	1,41	1,01
	Frankrijk	0,99		0,93	1,29	1,03
	Nederland	0,92		1,00	1,08	1,01
	Italië	0,91	1,94	0,92	1,50	1,00
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		1,16	2,03	0,86	1,76	0,96
	Frankrijk	1,33		0,80	1,97	1,01
	Italië	1,13	2,11	0,85	1,81	0,97
	Turkije		2,18	0,61	2,51	
	Marokko		2,23	0,63	2,10	
Oude immigranten		1,91	2,03	0,76	1,91	1,00
	Frankrijk	1,14	1,78	0,91	1,70	0,96
	Nederland	0,88		1,06	0,86	0,98
	Italië	1,73	2,28	0,76	1,87	1,01
	Turkije	4,06	1,89	0,49	2,53	1,51
	Marokko	4,02	1,92	0,55	2,46	0,99
Recente immigranten		2,96	2,81	0,76	1,14	1,17
	Frankrijk	1,57		0,89	1,26	1,19
	Nederland	0,90		0,99		1,28
	Andere EU-landen	2,47		0,88	0,65	1,33
	Andere landen	4,98	6,56	0,54	1,65	1,06
Totaal		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

De indices zijn niet berekend voor een bevolkingsaantal kleiner dan 500.

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 22 geeft de vergelijkende indexcijfers voor elke doelgroep en voor de belangrijkste landen van herkomst volgens de activiteitsstatus. Als deze beroepsstatus in zekere mate de sociale toestand weergeeft, verschilt de situatie van de Belgen radicaal met die van de andere groepen. We kunnen inderdaad de volgende zaken vaststellen:

- Met uitzondering van de Belgen worden alle doelgroepen gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van werkzoekenden. Als we enkel de categorie personen behouden die hun werk verloren zijn en een nieuwe job zoeken, bereikt die oververtegenwoordiging ten opzichte van het nationaal gemiddelde 14% bij de recente immigranten, 41% bij de genaturaliseerde immigranten 76% bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en meer dan 90% bij de oude immigranten. Wat het land van herkomst betreft zijn de Turken en Marokkanen het meest benadeeld: hun index is 2 tot 2,5 maal hoger dan het gemiddelde, zowel bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie als bij de oude immigranten. Bij de personen op zoek naar een eerste job zijn de verschillen tussen de Belgen en de andere doelgroepen zo mogelijk nog groter. Voor hen zijn de berekende waarden gemiddeld 2 maal hoger dan het nationaal gemiddelde. Met andere woorden, de werkloosheid treft in de eerste plaats de allochtone bevolkingsgroepen.

- De werkgelegenheidsgraad is het hoogst bij de Belgen en bij de Belgen geboren in het buitenland. Hij is daarentegen systematisch lager bij de andere doelgroepen, en in het bijzonder bij de oude en recente immigranten (telkens -24%). Bij de landen van herkomst zijn het opnieuw de Turken en de Marokkanen die zich onderscheiden door hun hachelijke situatie: zo is er bijvoorbeeld bij de oude immigranten uit Turkije en Marokko een ondervertegenwoordiging van 50% in de werkgelegenheidsgraad. Er zijn minder verschillen tussen de doelgroepen bij de personen die gestopt zijn met werken. Bij alle doelgroepen, met uitzondering van de recente immigranten, is de waarde van de index gelijk of bijna gelijk aan 1. Deze uniformiteit is waarschijnlijk het gevolg van de wettelijke pensioenleeftijd, die voor alle doelgroepen geldt.

3.6 DE KENMERKEN VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN VOLGENS HET BEROEP

Om de spreiding van de bevolking volgens beroep te kennen, selecteren we in een eerste fase de actieve bevolking en wel zo dat we bij de verschillende activiteitsgraden enkel de personen behouden die op zoek zijn naar een eerste job, vervolgens degenen die een beroep uitoefenen en tenslotte degenen die hun werk verloren hebben en een andere job zoeken. Vervolgens verdelen we de geselecteerde bevolking volgens de 'Code der beroepen', gepubliceerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek na de volkstelling van 1991, waaraan we enkele dingen hebben aangepast. Ziehier onze indeling:

- Ambachtslui en arbeiders. Het gaat hier over alle beroepen die gerangschikt worden onder de codes 7 en 8 van de 'Code der beroepen', zoals bijvoorbeeld de arbeiders uit de bouwsector en voedingsindustrie, de mijnwerkers, de loodgieters, de elektriciens, de dokwerkers...
- De handelaars. Deze beroepen bevinden zich onder code 3 van de 'Code der beroepen'. Het gaat over klein- en groothandelaars, hoteliers, restaurateurs en cafébazen, verzekeringsagenten, handelsreizigers, winkelpersoneel...
- De bureelbedienden. Deze groep bevindt zich onder code 2 van de 'Code der beroepen'. We vinden hier de boekhouders, secretaressen, loketbedienden, ambtenaren...
- De personen die in de primaire sector werken. Deze beroepen bevinden zich onder de code 4 van de 'code der beroepen'. Landbouwers, vissers, houthakkers, veehouders, ... behoren tot deze categorie.
- De personen die in de dienstensector werken of die een artistiek of sportief beroep uitoefenen. Het gaat hier om alle beroepen die onder code 9 zijn ondergebracht, samen met die van code 07 in de 'Code der beroepen'. Het gaat meer bepaald om kunstenaars, schrijvers, journalisten (code 07), huishoud- en horecapersoneel, brandweermannen, politieagenten, atleten...
- De zogenaamde 'hogere beroepen'. We vinden hier alle beroepen van code 1 van de 'code der beroepen'. Het gaat om bedrijfsleiders en kaderpersoneel in de private en publieke sector. We voegen hier de wetenschappelijke en vrije beroepen aan toe onder de code 0, met uitzondering van de geneesheren en het verplegend kaderpersoneel (code 03) en het onderwijspersoneel (code 04).
- De technische beroepen. Dit zijn dokters en verplegend kaderpersoneel (code 03), onderwijspersoneel (code 04) en alle beroepen onder code 5 van de 'Code der beroepen'. We vinden er onder andere de apothekassistenten, het niet-gediplomeerd verzorgend personeel, kinesisten, diëtisten, technici uit de informatica...
- De beroepen verbonden aan transport en communicatie. Deze groep omvat alle beroepen die onder code 6 van de 'Code der beroepen' zijn gerangschikt, zoals bijvoorbeeld matrozen, vliegtuigpiloten, stationschefs, treinbestuurders, buschauffeurs, telefonisten...

We houden geen rekening met de 'onbekende beroepen' (bijna 700000 gevallen), en 'andere beroepen' (bijna 200000 gevallen). Tabel 23 geeft de bevolkingsaantallen van de verschillende doelgroepen weer volgens het beroep.

Tabel 23. Het beroepsstatuut van de bevolking van de verschillende doelgroepen (1991)

Doelgroep	Land van herkomst	ambachtstlieden en arbeiders	Handelaars	bedienden	Primaire sector	Diensten, sport en kunst	Hogere beroepen	Technische beroepen	Transport en communicatie	Totaal
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	800924	298295	530162	88144	296441	331719	374648	136413	2856746
		7219	5019	9149	490	4759	8269	7937	1698	44540
	Duitsland	2278	1024	1999	62	1310	1157	1550	451	9831
	Frankrijk	1252	601	849	163	637	620	609	266	4997
	Nederland	486	274	257	51	225	321	238	87	1939
Zaire-Burundi-Ruanda	1799	2075	4420	137	1621	4556	4158	591	19357	
Genaturaliseerde immigranten		11900	6437	8287	453	7939	5944	6550	1812	49322
	Duitsland	786	502	732	45	730	409	458	162	3824
	Frankrijk	2673	1233	1899	153	1612	857	1240	429	10096
	Nederland	745	570	623	100	668	425	479	132	3742
	Italië	2195	760	1278	30	1201	522	980	188	7154
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		10220	4398	8398	300	4667	3935	6238	1509	39665
	Frankrijk	1505	591	1076	52	612	607	751	268	5462
	Nederland	1169	583	880	103	548	579	629	193	4684
	Italië	3632	1492	3412	47	1667	1066	2584	498	14398
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		24377	6471	7363	536	5856	3498	5597	1686	55384
	Frankrijk	1145	549	525	29	451	301	314	161	3475
	Italië	14688	3467	4022	98	3088	1464	3251	721	30799
	Turkije	792	68	59	5	181	17	35	25	1182
	Marokko	898	138	137	13	348	13	149	100	1796
Oude immigranten		59213	13745	12239	993	16918	12186	11291	5332	131917
	Frankrijk	6961	2526	2326	189	2166	1985	2190	974	19317
	Nederland	2644	2050	1570	230	805	2816	1239	524	11876
	Italië	21345	3598	2790	92	4058	1872	3014	1008	37777
	Turkije	6189	565	301	61	1345	178	255	264	9158
	Marokko	8856	825	731	171	2721	397	951	981	15633
Recente immigranten		8554	3814	5186	460	4763	8024	3196	826	34823
	Frankrijk	1445	848	884	43	816	1101	633	205	5975
	Nederland	855	1130	1115	165	568	1939	756	144	6672
	Andere EU-landen	957	608	1060	52	892	1943	603	105	6220
	Andere landen	880	370	329	24	734	490	179	49	3055
Totaal		922407	338179	580784	91376	341343	373575	415457	149276	3212397

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek; gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.6.1 DE VERDELING VAN DE BEVOLKING VAN DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN VOLGENS HET BEROEP

De arbeiders en ambachtstlieden vormen de best vertegenwoordigde groep in elke doelgroep (tabel 24). Toch zijn er belangrijke verschillen. Twee groepen laten zich opmerken: de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en de oude immigranten met respectievelijk 44 en 45% van de actieve bevolking bij de arbeiders en de ambachtstlieden. De percentages liggen nog hoger bij de Italianen, de Turken en de Marokkanen van deze doelgroep. Bij de andere doelgroepen ligt het percentage onder het nationaal gemiddelde van 29%.

De verschillen tussen de doelgroepen zijn ook belangrijk bij de zogenaamde hogere beroepen. De Belgen geboren in het buitenland (19%) en vooral de recente immigranten (23%) hebben de hoogste percentages. Hoogstwaarschijnlijk oefent een groot deel van hen een beroep uit bij de Europese Unie. De niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (6%), de oude immigranten (9%) en de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (10%) hebben de minste hogere beroepen. De werkzoekenden zijn het minst vertegenwoordigd bij de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (13%) en bij de oude immigranten (9%), terwijl de hoogste percentages worden teruggevonden bij de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (21%), bij de Belgen geboren in het buitenland (21%) en bij de Belgen (19%).

Bij de andere beroeps categorieën ten slotte werkt een niet verwaarloosbaar deel van de genaturaliseerde en recente immigranten in de dienstensector. Het percentage niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en van de oude en recente immigranten bij de technische beroepen is bepaald lager dan het nationaal gemiddelde. Tenslotte schijnt er een meer evenredige spreiding van de verschillende doelgroepen te zijn in de handel, het transport en de communicatie.

Tabel 24. De verdeling (%) van de bevolking van elke doelgroep volgens de beroepsstatus (1991)

Doelgroep	Land van herkomst	Ambachtslui en arbeiders	Handelaars	Bedienden	Primaire sector	Diensten, sport en kunst	Hogere beroepen	Technische beroepen	Transport en communicatie	Totaal
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	28,0%	10,4%	18,6%	3,1%	10,4%	11,6%	13,1%	4,8%	100%
		16,2%	11,3%	20,8%	1,1%	10,7%	18,6%	17,8%	3,8%	100%
	Duitsland	23,2%	10,4%	20,3%	0,6%	13,3%	11,8%	15,8%	4,6%	100%
	Frankrijk	25,1%	12,0%	17,0%	3,3%	12,7%	12,4%	12,2%	5,3%	100%
	Nederland	25,1%	14,1%	13,3%	2,6%	11,6%	16,6%	12,3%	4,5%	100%
	Zaire-Burundi-Ruanda	9,3%	10,7%	22,8%	0,7%	8,4%	23,5%	21,5%	3,1%	100%
Genaturaliseerde immigranten		24,1%	13,1%	16,8%	0,9%	16,1%	12,1%	13,3%	3,7%	100%
	Duitsland	20,6%	13,1%	19,1%	1,2%	19,1%	10,7%	12,0%	4,2%	100%
	Frankrijk	26,5%	12,2%	18,8%	1,5%	16,0%	8,5%	12,3%	4,2%	100%
	Nederland	19,9%	15,2%	16,6%	2,7%	17,9%	11,4%	12,8%	3,5%	100%
	Italië	30,7%	10,6%	17,9%	0,4%	16,8%	7,3%	13,7%	2,6%	100%
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		25,8%	11,1%	21,2%	0,8%	11,8%	9,9%	15,7%	3,8%	100%
	Frankrijk	27,6%	10,8%	19,7%	1,0%	11,2%	11,1%	13,7%	4,9%	100%
	Nederland	25,0%	12,4%	18,8%	2,2%	11,7%	12,4%	13,4%	4,1%	100%
	Italië	25,2%	10,4%	23,7%	0,3%	11,6%	7,4%	17,9%	3,5%	100%
Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		44,0%	11,7%	13,3%	1,0%	10,6%	6,3%	10,1%	3,0%	100%
	Frankrijk	32,9%	15,8%	15,1%	0,8%	13,0%	8,7%	9,0%	4,6%	100%
	Italië	47,7%	11,3%	13,1%	0,3%	10,0%	4,8%	10,6%	2,3%	100%
	Turkije	67,0%	5,8%	5,0%	0,4%	15,3%	1,4%	3,0%	2,1%	100%
	Marokko	50,0%	7,7%	7,6%	0,7%	19,4%	0,7%	8,3%	5,6%	100%
Oude immigranten		44,9%	10,4%	9,3%	0,8%	12,8%	9,2%	8,6%	4,0%	100%
	Frankrijk	36,0%	13,1%	12,0%	1,0%	11,2%	10,3%	11,3%	5,0%	100%
	Nederland	22,3%	17,3%	13,2%	1,9%	6,8%	23,7%	10,4%	4,4%	100%
	Italië	56,5%	9,5%	7,4%	0,2%	10,7%	5,0%	8,0%	2,7%	100%
	Turkije	67,6%	6,2%	3,3%	0,7%	14,7%	1,9%	2,8%	2,9%	100%
	Marokko	56,6%	5,3%	4,7%	1,1%	17,4%	2,5%	6,1%	6,3%	100%
Recente immigranten		24,6%	11,0%	14,9%	1,3%	13,7%	23,0%	9,2%	2,4%	100%
	Frankrijk	24,2%	14,2%	14,8%	0,7%	13,7%	18,4%	10,6%	3,4%	100%
	Nederland	12,8%	16,9%	16,7%	2,5%	8,5%	29,1%	11,3%	2,2%	100%
	Andere EU-landen	15,4%	9,8%	17,0%	0,8%	14,3%	31,2%	9,7%	1,7%	100%
	Andere landen	28,8%	12,1%	10,8%	0,8%	24,0%	16,0%	5,9%	1,6%	100%
Totaal		28,7%	10,5%	18,1%	2,8%	10,6%	11,6%	12,9%	4,6%	100%

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek; gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

3.6.2 VERGELIJKENDE INDEXCIJFERS VOOR DE VERSCHILLENDE DOELGROEPEN

Zoals voor de andere variabelen doen we beroep op de methode van de indirecte standaardisatie om de doelgroepen volgens de beroeps categorieën strikt met elkaar te kunnen vergelijken. De referentiewaarden zijn opnieuw die van de totale bevolking. Tabel 25 toont de verschillende indexcijfers voor alle doelgroepen volgens de beroeps categorieën. Welke belangrijke informatie kunnen we hieruit afleiden?

- Er is een zeer duidelijke oververtegenwoordiging bij de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, en vooral afkomstig uit Italië, Turkije en Marokko, van arbeiders en ambachtslieden. Deze tendens geeft in zekere mate de motieven en omstandigheden van de immigratie weer. Laten we niet vergeten dat de vroegere rekrutering van de buitenlandse immigranten tot doel had mensen te vinden voor de jobs waarvoor men over het algemeen een afkeer heeft; het zijn de zwaarste, ongezonderste, gevaarlijkste en minst goed betaalde beroepen, die geen kwalificatie vergen. De neiging van de zonen van immigranten om in dezelfde beroepssectoren te werken als hun vader is eveneens zeer groot, zoals de vergelijkende cijfers van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie, ver boven het nationaal gemiddelde, laten zien. Deze beroepssector blijft met andere woorden zeer afhankelijk van arbeidsmigranten en hun kinderen die in België geboren zijn. Die bevolkingsgroepen blijven voor een groot deel vastgesnoerd in dat type beroepsactiviteit en hun lange verblijfsduur in België schijnt hen niet naar andere, beter gekwalificeerde beroepen te drijven. Als bewijs hiervan kijken we naar de lage geïndexeerde cijfers van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en van de oude immigranten – en meer bepaald de personen afkomstig uit Italië, Marokko en Turkije – onder de bedienden, de hogere beroepen, de technische beroepen en de beroepen in de sector van het transport en de communicatie.

- De oververtegenwoordiging van oude en recente immigranten, van genaturaliseerde immigranten en van genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in de sector van de diensten zou nochtans kunnen betekenen dat er een verschuiving is van industriële arbeid in de richting van de dienstensector (horeca, huiselijke diensten...).
- Met uitzondering van de recente immigranten, de Belgen en de Belgen geboren in het buitenland, zijn alle andere doelgroepen ondervertegenwoordigd bij de hogere beroepen. De tendens om zo'n beroep uit te oefenen is bijzonder laag bij de bevolkingsgroepen afkomstig uit Italië, Turkije en Marokko. Hetzelfde geldt voor de bedienden, waar de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie en de oude en recente immigranten sterk ondervertegenwoordigd zijn.
- Behalve de Belgen zijn de andere doelgroepen relatief weinig present in de primaire sector alsook in de sector van transport en communicatie.

Tabel 25. Vergelijkende indices volgens de beroepsstatus (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)

Doelgroep	Land van herkomst	Ambachtstui en arbeiders	Handelaars	Bedienden	Primaire sector	Diensten, kunst en sport	Hogere beroepen	Technische beroepen	Transport en communicatie
Belgen Belgen geboren in het buitenland	-	0,98	0,99	1,03	1,08	0,98	1,00	1,02	1,03
		0,58	1,10	1,12	0,42	1,01	1,54	1,34	0,79
	Duitsland	0,79	1,02	1,09		1,24	1,11	1,17	
	Frankrijk	0,94	1,05	1,01		1,26	0,86	1,02	
	Nederland Zaire	0,34	1,09	1,21		0,79	1,96	1,56	0,61
Genaturaliseerde immigranten		0,88	1,24	0,94	0,31	1,54	0,92	1,04	0,75
	Duitsland	0,74	1,21	1,10		1,83			
	Frankrijk	0,97	1,15	1,06		1,53	0,65	0,96	
	Nederland	0,73	1,43	0,94		1,72			
	Italië	1,13	1,02	1,00		1,61		1,08	
Genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		0,88	1,07	1,15	0,29	1,10	0,91	1,20	0,83
	Frankrijk	0,93	1,04	1,08		1,04	1,03	1,06	
	Nederland	0,87	1,16	1,06		1,11	1,03	1,07	
	Italië	0,86	1,03	1,26		1,07	0,72	1,32	
	Niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie		1,40	1,14	0,71	0,43	0,96	0,72	0,77
Frankrijk		1,09	1,47	0,84					
Italië		1,53	1,12	0,69		0,91	0,54	0,78	0,55
Turkije		1,66							
Marokko		1,27							
Oude immigranten		1,60	1,00	0,52	0,27	1,22	0,75	0,66	0,84
	Frankrijk	1,30	1,25	0,67		1,07	0,80	0,89	1,03
	Nederland	0,81	1,58	0,75		0,65	1,79	0,83	0,92
	Italië	2,03	0,92	0,41		1,02	0,39	0,62	0,54
	Turkije	2,22	0,61			1,34			
	Marokko	1,95	0,51	0,26		1,63		0,46	1,34
Recente immigranten		0,84	1,07	0,80	0,53	1,28	2,16	0,68	0,52
	Frankrijk	0,81	1,38	0,79		1,26	1,85	0,79	
	Nederland	0,44	1,61	0,91		0,80	2,64	0,86	
	Andere EU-landen	0,53	0,96	0,92		1,34	2,83	0,72	
	Andere landen	0,99				2,24			
Totaal		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

De indices zijn niet berekend voor een bevolkingsaantal lager dan 500.

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek; gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4 DE RUIMTELIJKE SPREIDING VAN DE VREEMDE BEVOLKING IN BELGIË

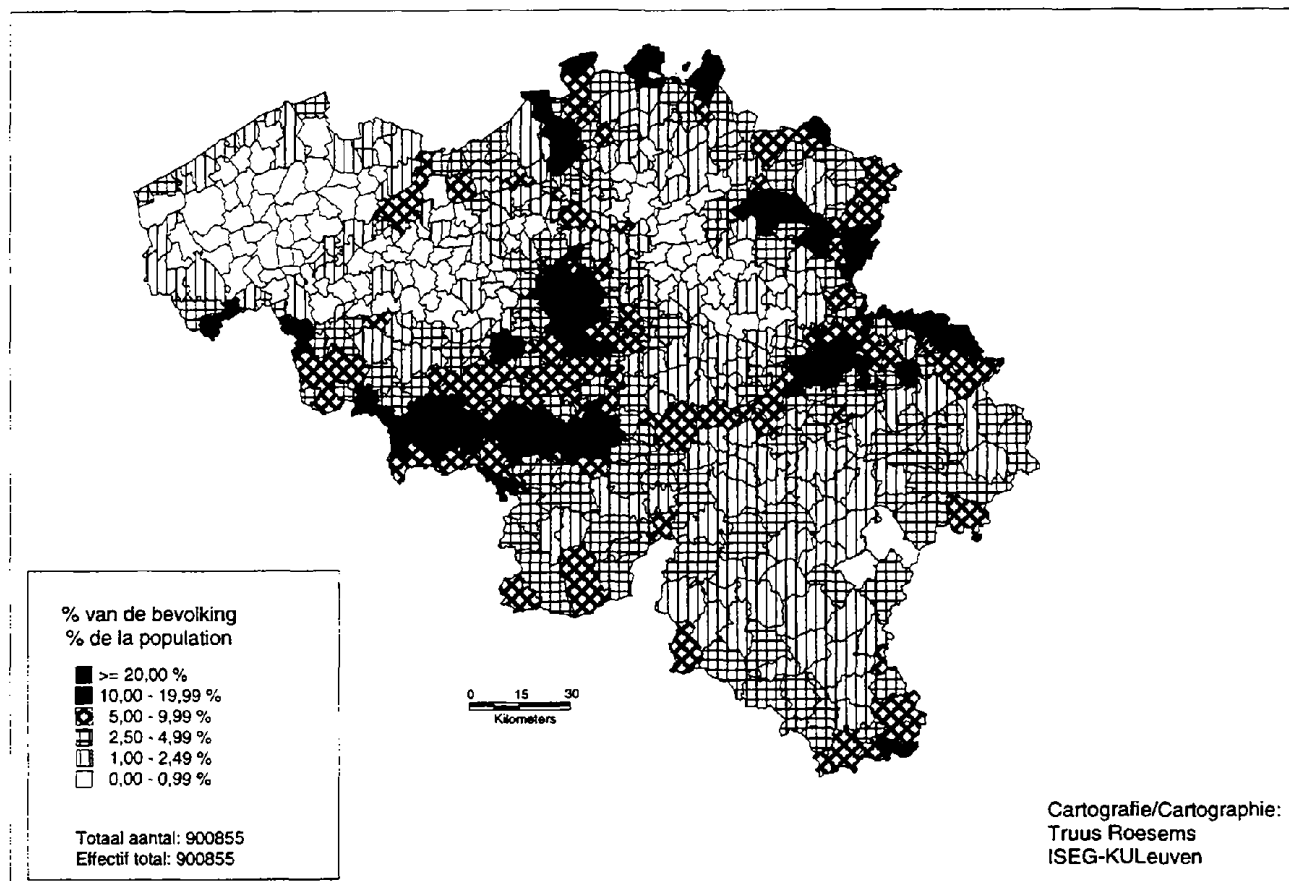
In de geografische spreiding van de vreemdelingen over de Belgische gemeenten kan de evolutie van de economische rol van de immigratie afgelezen worden. De opeenvolgende immigratiegolven hebben iedere keer vreemdelingen uit andere landen aangetrokken. Naargelang de periode waarin steden of streken een sterk economisch dynamisme kenden en daarmee arbeidskrachten lokten, treft men er andere nationaliteiten aan. Die aanwezigheid kan soms diepe historische wortels hebben en vertoont dus een vrij grote ruimtelijke inertie. Uiteraard speelt er ook een grenseffect voor de buurlanden, maar zelfs langs de grens is de aanwezigheid van buurvreemdelingen in de meeste gevallen economisch bepaald. Binnen steden wijst de concentratie van vreemdelingen in bepaalde buurten zowel op segregatieprocessen op de woningmarkt als op de solidariteitsnetwerken tussen de migranten. De spreiding moet op meerdere schaalniveaus bestudeerd worden om de uiteenlopende facetten van de migratiegeschiedenis te kunnen tonen. De evolutie van de ruimtelijke spreiding tussen 1981 en 1991 wordt hier geanalyseerd. Ze hangt samen met de demografische verschuivingen, inclusief de nationaliteitsveranderingen door de wijzigingen van de nationaliteitswetgeving in 1984 en 1992 (zie vorige hoofdstukken).

In een eerste onderdeel beschouwen we de geografische spreiding van de belangrijkste nationaliteiten in België op gemeentelijke schaal. Ook de evolutie van die spreiding wordt er besproken. Het tweede deel behandelt de spreiding van de vreemdelingen in de voornaamste stadsgewesten (Brussel, Antwerpen, Gent, Hasselt-Genk, Luik en Charleroi), en dit op statistisch buurtniveau. In Brussel, met de meeste vreemdelingen en de grootste diversiteit, wordt eveneens gepeild naar de evolutie tussen de laatste twee volkstellingen. De verklaring van de spreidingskenmerken wordt er ondersteund door het kruisen van de nationaliteit met sociaal-economische en woonindicatoren.

4.1 DE SPREIDING VAN DE BELANGRIJKSTE NATIONALITEITEN IN BELGIË

4.1.1 DE SPREIDING IN 1991

Kaart 8. De spreiding van de vreemdelingen in België in 1991

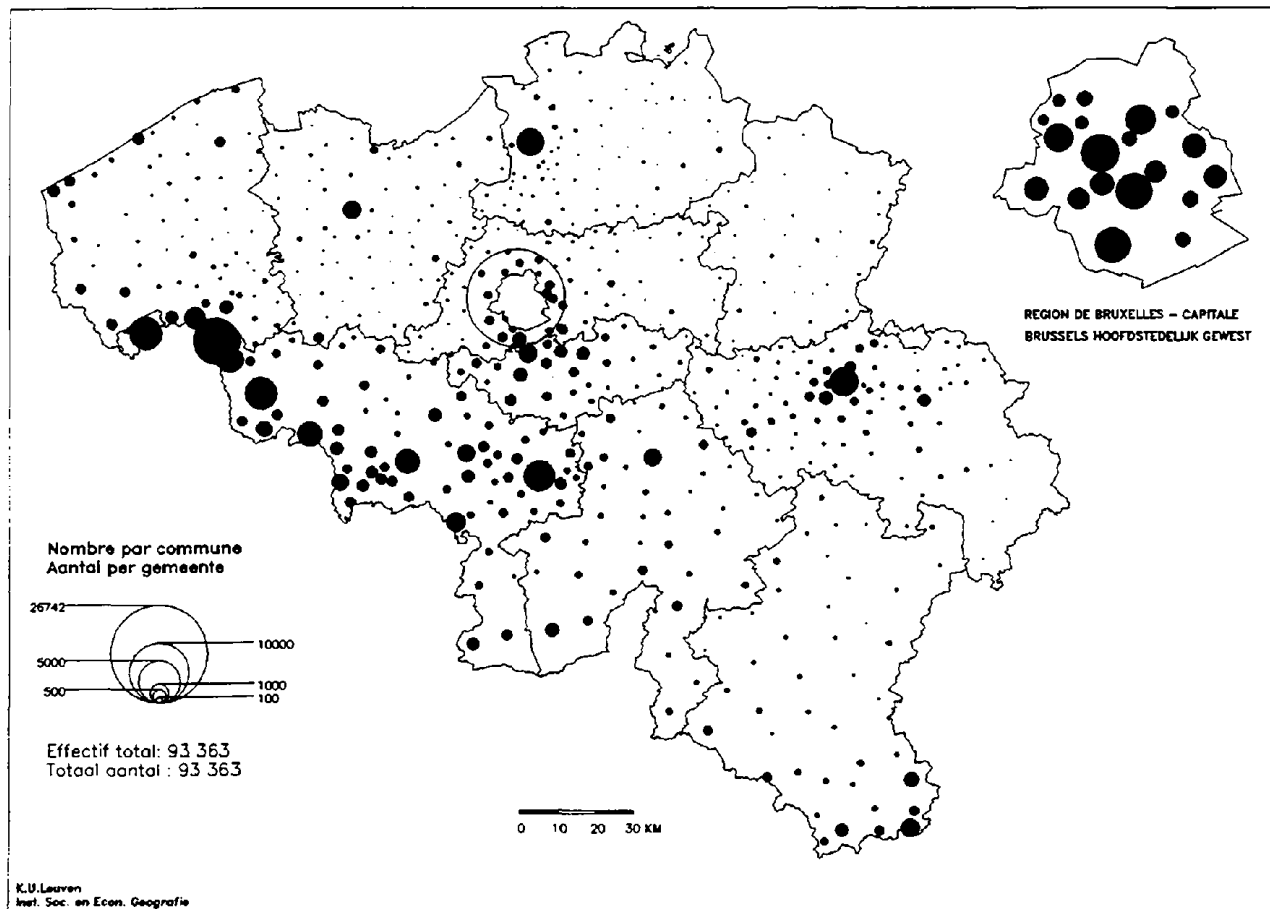

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De vreemdelingen in België zijn in vier gebiedstypes terug te vinden (kaart 8): de vroegere steenkoolbekkens (Mons-Borinage, La Louvière, Charleroi, Luik en de Limburgse mijnstreek); de grote steden (Brussel, Antwerpen, Gent, en opnieuw Charleroi en Luik); sommige onderdelen van de grensgebieden van het Rijk (meer bepaald in de buurt van Lille-Roubaix-Tourcoing, Zuid-Luxemburg, de streek rond Eupen, en de hele grensstrook in de provincies Limburg en Antwerpen); ten slotte enkele tussengebieden in de driehoeken Brussel-Antwerpen-Gent en Brussel-Mons-Namur. In België is er geen enkele gemeente zonder vreemdelingen. Hun aanwezigheid is wel verwaarloosbaar in centraal West-Vlaanderen, binnen de driehoek Brussel-Gent-Kortrijk en in de Zuiderkempen en het Hageland. In die gebieden is minder dan 1 procent van de plaatselijke bevolking vreemdeling. Op een uitzondering na (Bertogne) halen ze overal in Wallonië minstens 1 procent van de lokale bevolking. In de Ardennen gaat het dan weliswaar om lage absolute aantallen, die vergelijkbaar zijn met die van de zopas genoemde Vlaamse gebieden. Deze ruimtelijke structuur wordt vooral bepaald door de belangrijkste nationaliteiten. Ze kunnen in twee groepen ingedeeld worden die elk een eigen spreidingslogica vertonen: de buurlanden en andere rijke landen enerzijds (vooral Frankrijk en Nederland), de arbeidsemigratielanden anderzijds (vooral Italië, Marokko, Turkije en Spanje).

4.1.1.1 De vreemdelingen uit de buurlanden

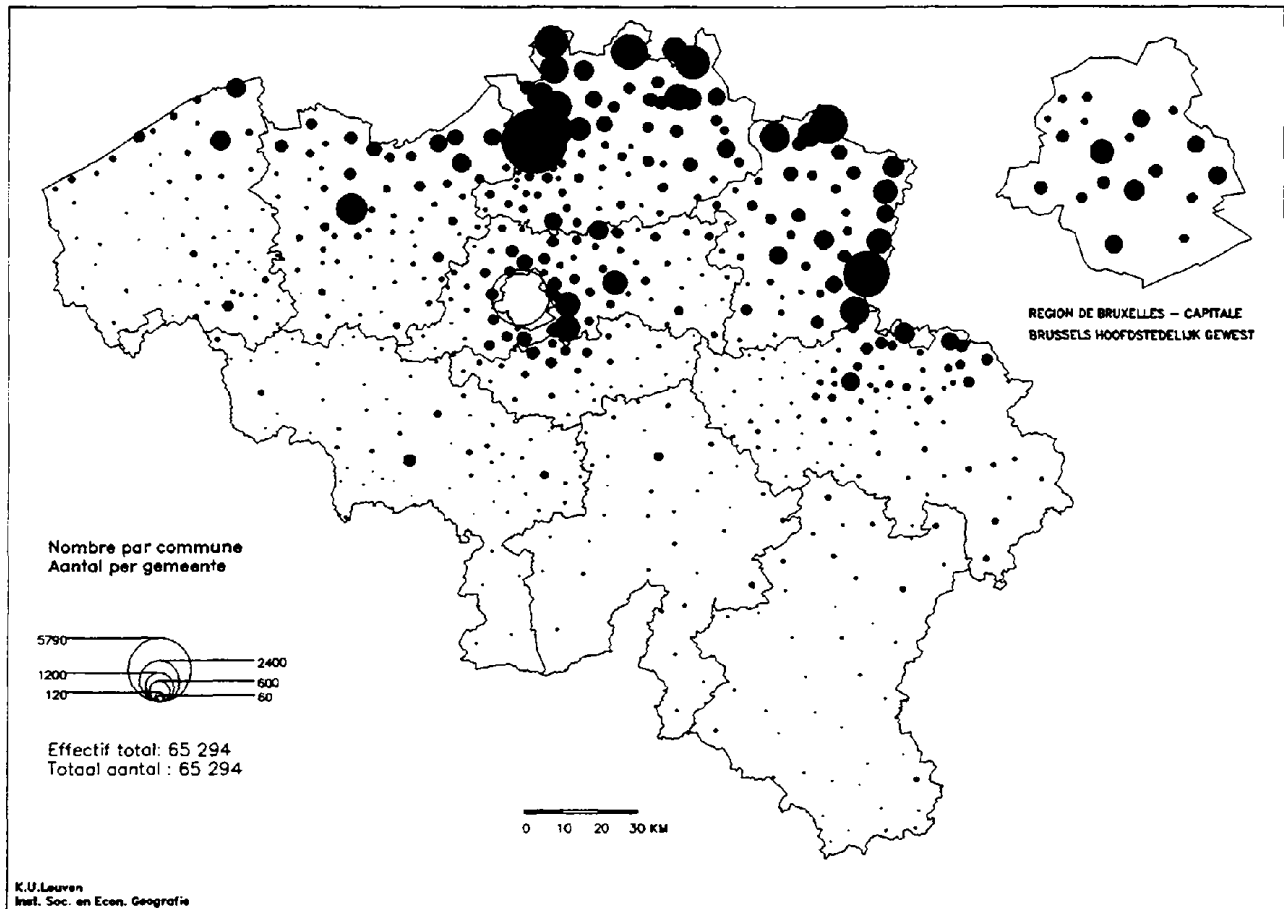
Kaart 9. De spreiding van de Fransen in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De spreiding van de staatsburgers uit de buurlanden weerspiegelt de grensrelaties, de internationale rol van Brussel en vroegere of huidige arbeidsmarkten. Zo is de Franse aanwezigheid langs beide kanten van de staatsgrens sterk verbonden met vroegere of huidige werkgelegenheid. De interactie tussen beide gemeenschappen is groter in de Belgische periferie van de agglomeratie Lille-Roubaix-Tourcoing, in de Waalse industrieas en in Belgisch Lotharingen (kaart 9). De **Fransen** zijn zelfs in de hele Waalse industrieas te vinden. Tijdens de Industriële Revolutie was er immers al een onvoldoende aanbod van arbeidskrachten. Brussel, Antwerpen en Gent ervaren eveneens een reeds oude Franse aanwezigheid. De relatief grote aanwezigheid van Fransen in de rijke zuidoostelijke banlieue van Brussel houdt verband met de internationale functies van de stad. Ze zijn ook vertegenwoordigd langs de Belgische kust. Voor gepensioneerden is dat een attractief woongebied en door de meertaligheid van de lokale middenstand valt de taalbarrière er weg.

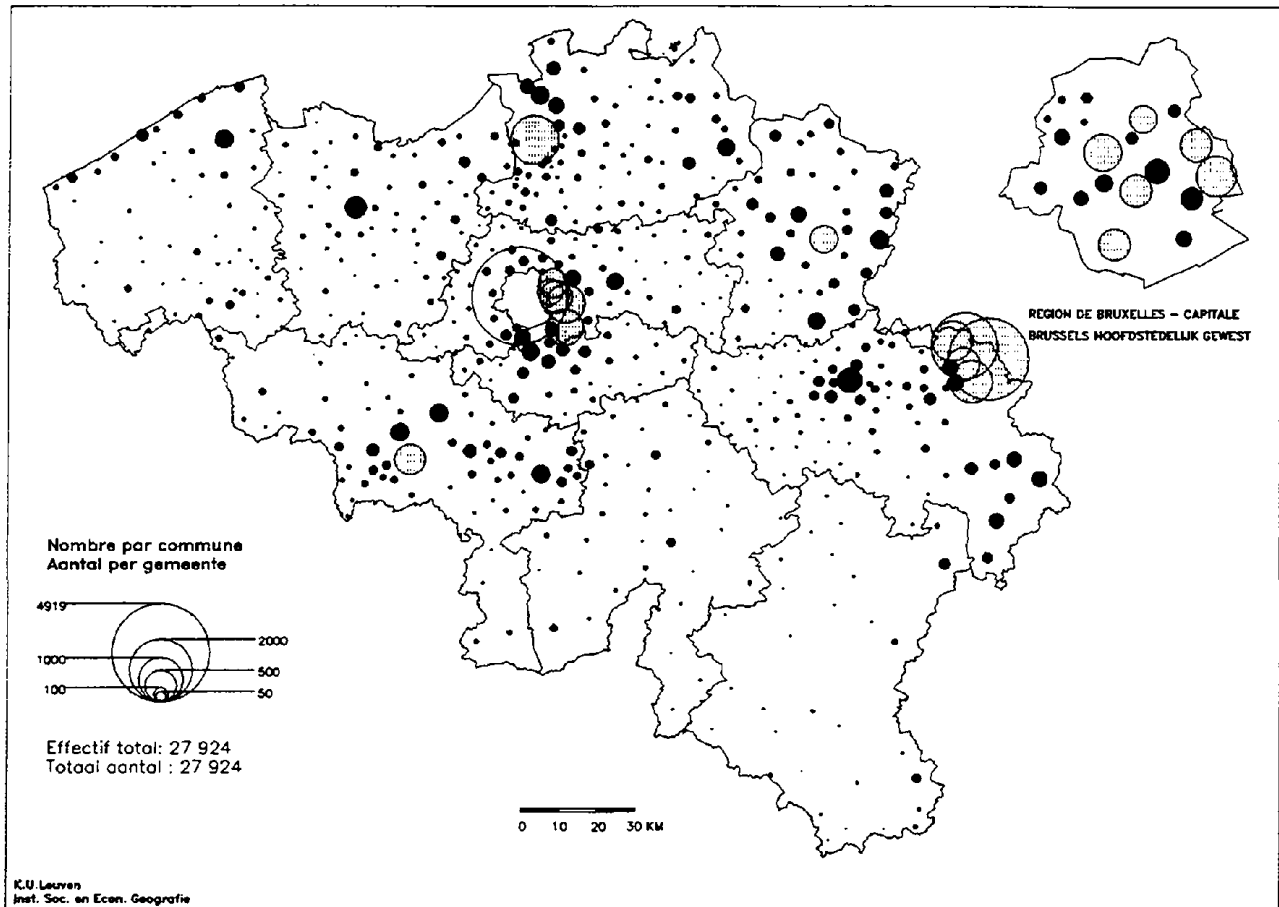
Kaart 10. De spreiding van de Nederlanders in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Nederlanders** vertonen een vergelijkbare spreiding, tenzij de economische activiteiten een minder doorslaggevende rol spelen (kaart 10). Veel rijke Nederlanders komen in België wonen om aan de Nederlandse fiscus te ontsnappen en om groter te wonen dan in Nederland. Dit geldt niet voor het grensgebied met Zeeuws-Vlaanderen. Dat gebied is veel armer en minder dynamisch dan Nederlands Brabant en Limburg. De Schelde vormt er bovendien een natuurlijke barrière voor de Nederlanders uit het rijkere Holland. De gesuburbaniseerde Nederlanders rond Brussel wonen meer in oostelijke richting, in het rijke Vlaams-Brabant, terwijl de Fransen naar de rijkste gemeenten van Waals-Brabant neigen. De Vlaamse Ruit, en meer bepaald de driehoek Antwerpen-Brussel-Leuven, is vandaag voor de Nederlanders wat de Waalse industrieas voor de Fransen was in de 19^e eeuw en de tussenoerlogse periode.

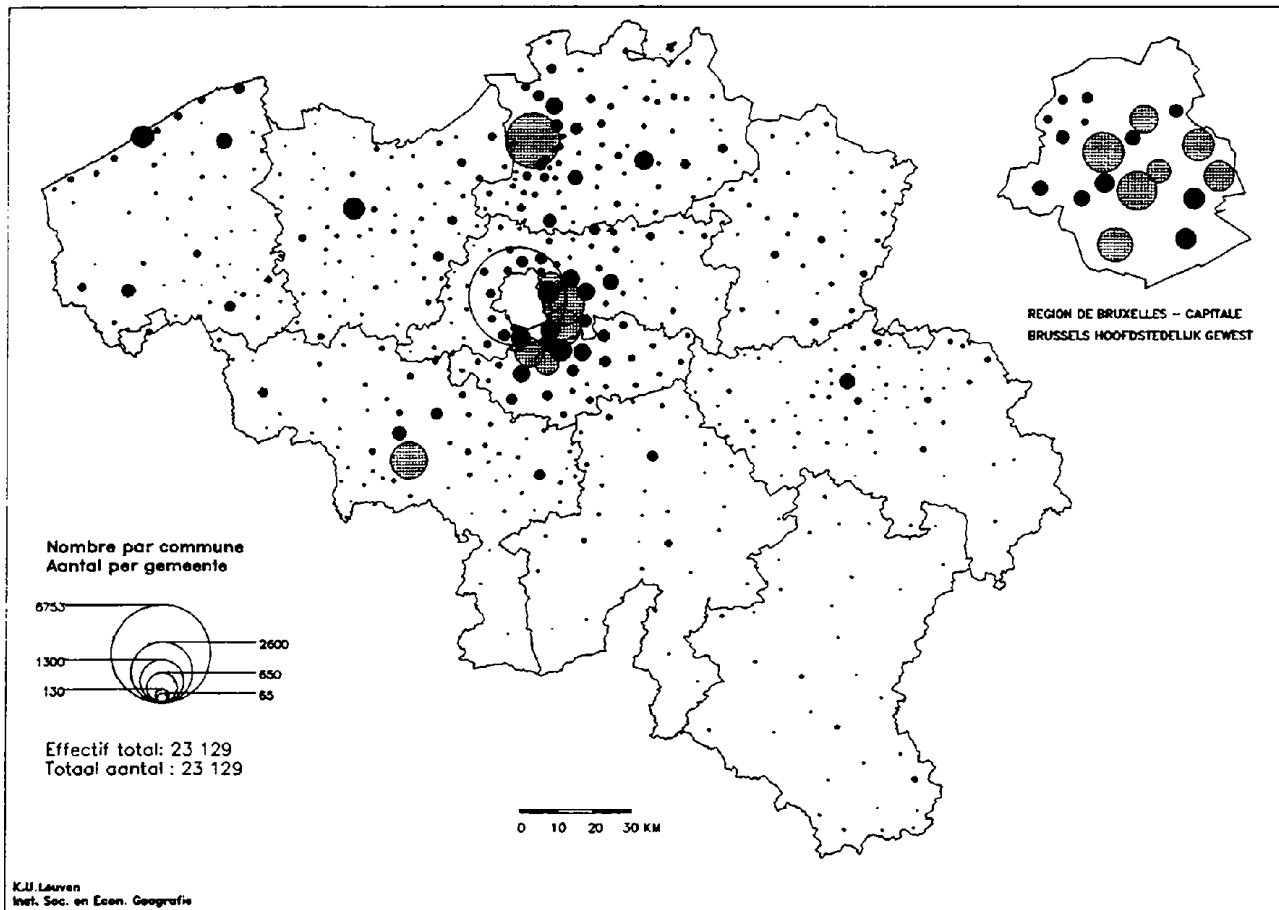
Kaart 11. De spreiding van de Duitsers in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Duitsers** verspreiden zich grotendeels zoals de andere buurnationaliteiten (kaart 11). Hun aandeel in de bevolking van de Oostkantons (tot 38% van de bevolking in Raeren) wordt dus door buerschap verklaard. Enkele gemeenten zoals Roeren liggen helemaal in de suburbane zone van Aken. Hetzelfde geldt waarschijnlijk in Limburg, waar ook krijgsgevangenen die na de oorlog in de mijnen moesten werken voor een Duitse aanwezigheid gezorgd hebben. De andere concentratieplaatsen, meer bepaald de grote steden en hun rijkere banlieues, lopen samen met wat bij de Fransen en Nederlanders vastgesteld werd. Ook de spreiding langs de kust is gemeenschappelijk met de Fransen. Meer opmerkelijk is de Duitse aanwezigheid in het westelijk deel van de Waalse industrieas. Voor de gemeenten Bergen, Zinnik en Jurbise kan dit wel gedeeltelijk verklaard worden door het Shape hoofdkwartier.

Kaart 12. De spreiding van de Britten in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

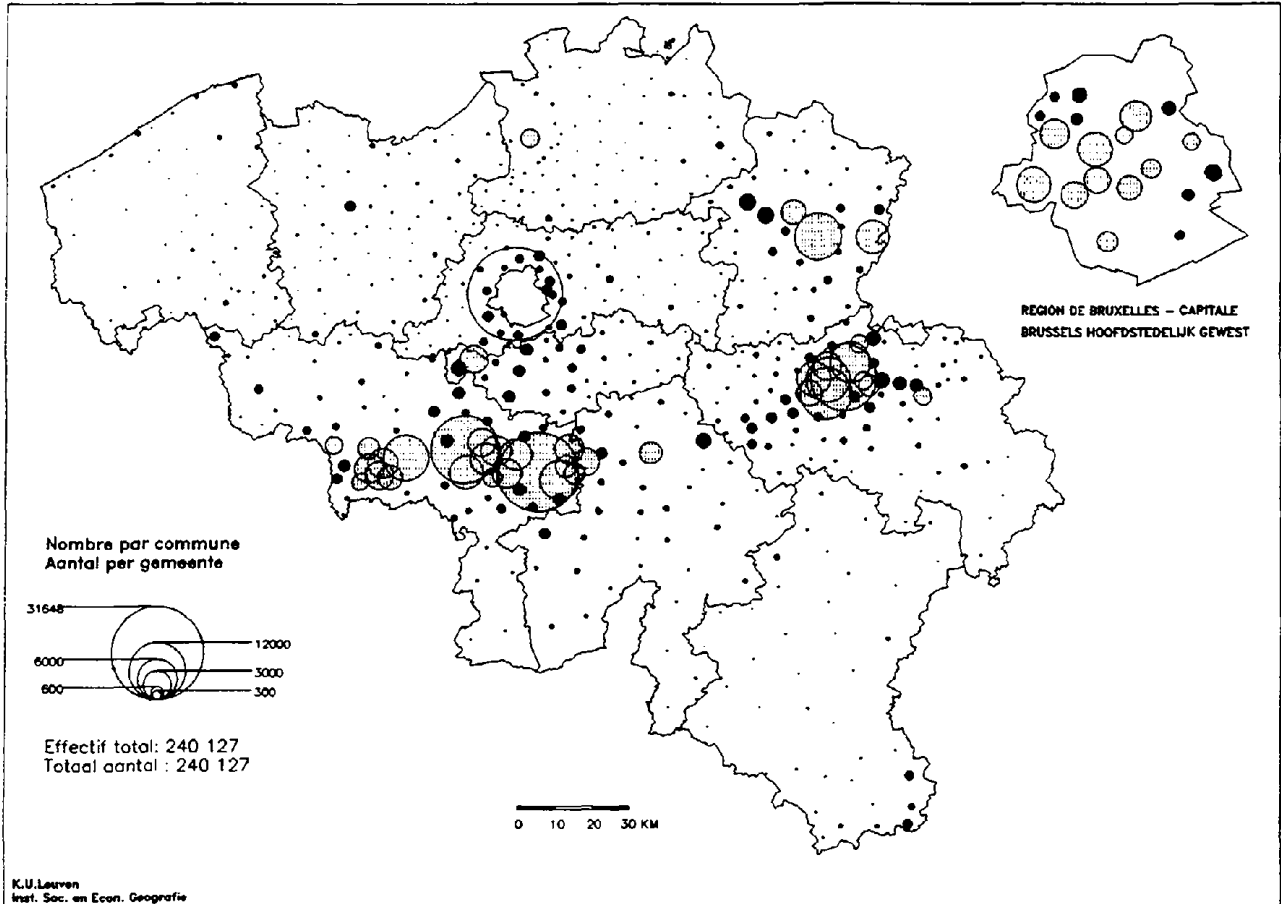
Het buureffect speelt nauwelijks mee bij de **Britten** omwille van het kanaal (kaart 12). Alleen Brussel en in mindere mate Antwerpen hebben genoeg internationale activiteit om als belangrijke aantrekkingspool voor de Britten te fungeren. Heel wat van deze Britten wonen niet in de betrokken steden zelf, maar in hun rijke banlieue. Opnieuw bepaalt het Shape hoofdkwartier de aanwezigheid van Britten in Bergen. Hetzelfde geldt voor een militaire opslagplaats in Herentals, die een 200-tal Britten aantrekt.

4.1.1.2 De vreemdelingen uit de arbeidsemigratielanden

De spreiding van de belangrijkste migrantengroepen weerspiegelt de kenmerken van de arbeidsmarkt op het ogenblik van hun aankomst in België. Sinds 1936 is immigratie slechts toegelaten op basis van een dubbele arbeidsvergunning, respectievelijk voor de immigrant en voor de werkgever die hem wilt tewerkstellen. De vergunning bindt de immigrant aan zijn eerste werkgever voor één jaar, daarna voor minstens drie jaar aan dezelfde bedrijfstak. Als gevolg is hun oorspronkelijke lokalisatie grotendeels bewaard gebleven. Gedurende de tussenoorlogse periode was de steenkoolsector ongeveer de enige die op vreemde arbeidskrachten beroep mocht doen. Na de tweede wereldoorlog werd dit uitgebreid tot de zware industrie en de bouwnijverheid, en gedurende de jaren 60 tot het geheel van de industrie en tot de diensten (Martens 1973). In de jaren 50 worden de eerste steenkoolmijnen in Wallonië gesloten. De jaren 1959-61 vormen dus het scharnier tussen enerzijds de immigratie gelokaliseerd in de mijnbouw- en de zware industriegebieden en anderzijds de meer gediversifieerde immigratie, die vooral gelokaliseerd is in de grote steden. De Kempen is de enige streek die een sterke immigratie zowel vóór als na 1960 kent: de sluiting van de Kempense steenkoolmijnen is veel recenter en de vestiging van multinationale ondernemingen heeft er voor nieuwe werkgelegenheid gezorgd in de jaren zestig en zeventig.

De **Italianen** worden geassocieerd met de eerste naoorlogse migratiegolf (1947-1956). Toch is de immigratie van de Italianen in de jaren '60 en '70 in vele gebieden eveneens van groot belang. Zelfs na de migratiestop van 1956 komt het grootste aandeel migranten in Wallonië en Limburg nog uit Italië. In Brussel neemt de immigratie van Italianen in de jaren '50 en '60 doorlopend toe. In 1970 vestigen zich trouwens meer Italianen in Brussel dan Marokkanen (Kesteloot & De Decker, 1992, p.75-77).

Kaart 13. De spreiding van de Italianen in België in 1991

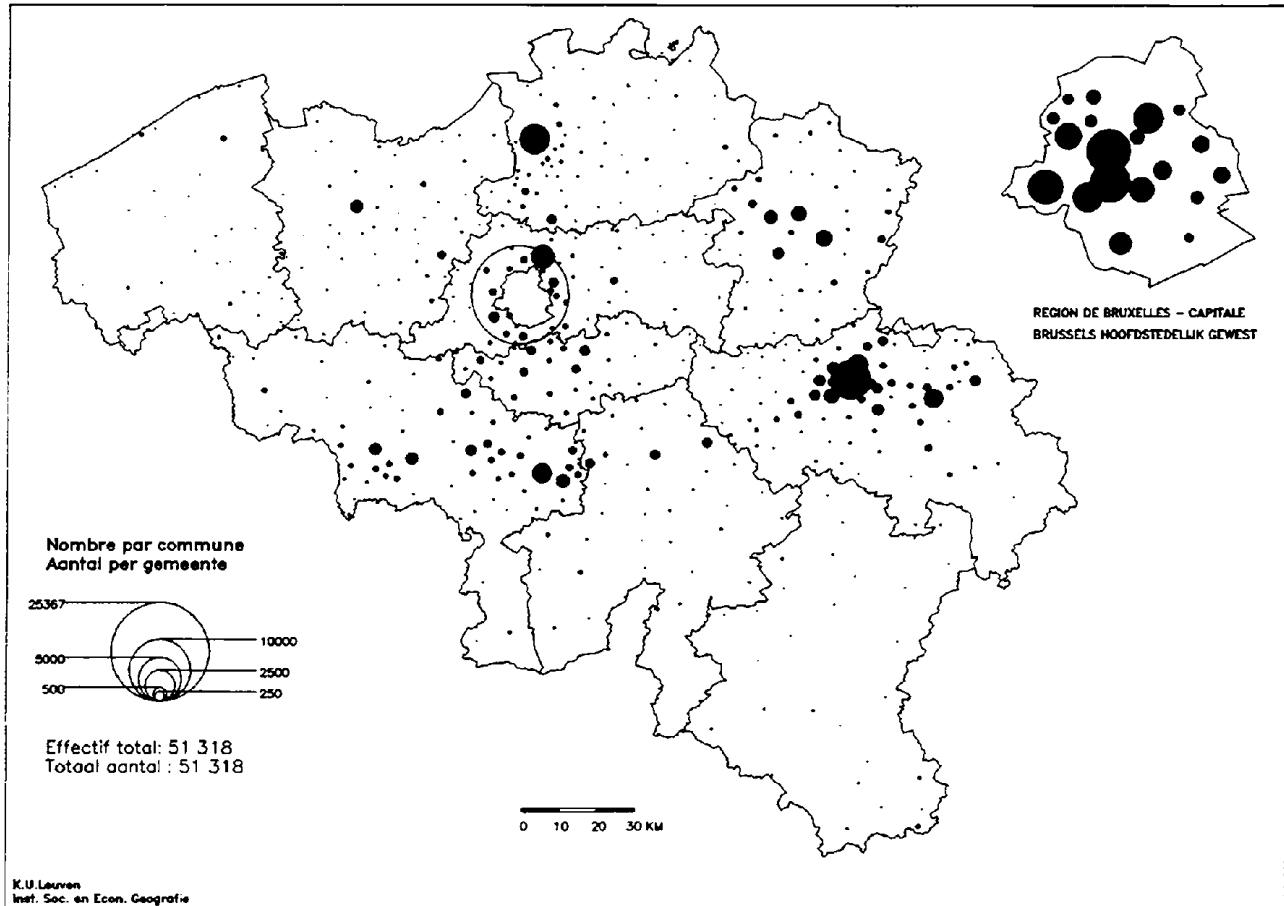

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

In de eerste migratiegolf vormen de Italianen de meerderheid van de vreemdelingen in nagenoeg alle gemeenten van de Waalse industriële as met een verlenging in de richting van Verviers (kaart 13). In de steden zoals Luik, Charleroi, Bergen, Namen en Verviers zijn andere nationaliteiten ook goed vertegenwoordigd. In Bergen is er een belangrijk contingent Britten en Amerikanen die er op het SHAPE hoofdkwartier van Casteau werkzaam zijn; in Namen en Verviers heeft de afwezigheid van de mijnindustrie voor een meer gedifferentieerde vreemdelingenpopulatie gezorgd. In de meeste kleinere industriële gemeenten echter zorgen de Italianen voor driekwart van de vreemdelingen. Ze zijn ook talrijk in de Limburgse mijngemeenten. Het werkgelegenheidsbeleid dat daar ook na de jaren 60 gericht was op gastarbeiders zorgt er voor de aanwezigheid van andere nationaliteiten. De westelijke mijngemeenten hebben langer beroep kunnen doen op Vlaamse arbeiders uit Limburg, Antwerpen en Oost-Brabant. Het oostelijk bekken (Genk en Maasmechelen) moest reeds vroeg na de oorlog een beroep doen op buitenlanders omdat de lokale arbeidsmarkt door de Nederlandse en de Luikse mijnen afgeschuimd werd. Daarom tellen deze gemeenten tot 40% Italianen bij de vreemde bevolking. In het westelijke bekken (Beringen, Heusden-Zolder en Houthalen-Helchteren) zijn de andere, later aangekomen vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden relatief beter vertegenwoordigd. Italiaanse gastarbeiders hebben zich wat later ook gevestigd in Tubeke en Rebecq waar voornamelijk de staalindustrie (Forges de Clabecq) een belangrijke werkgever was. Tenslotte verblijven nog altijd een duizendtal Italiaanse arbeiders in Zuid-Luxemburg, als getuigen van de verdwenen staalindustrie van Athus (en grensarbeid in Luxemburg). De lange aanwezigheid

van de Italianen in België en hun opwaartse mobiliteit verklaren hun langzame diffusie in de periferie van hun oorspronkelijke werkgelegenheidszones. Deze is goed zichtbaar in de Condroz en in Waals-Brabant en iets minder in Zuidwest Limburg. Tenslotte wonen in en rond Brussel rijke Italianen, die niets met gastarbeid te maken hebben en daarom veeleer van stedelijk en Noord-Italië komen. Ze zijn in België gekomen om in de Europese instellingen en de internationale activiteiten van de hoofdstad te werken.

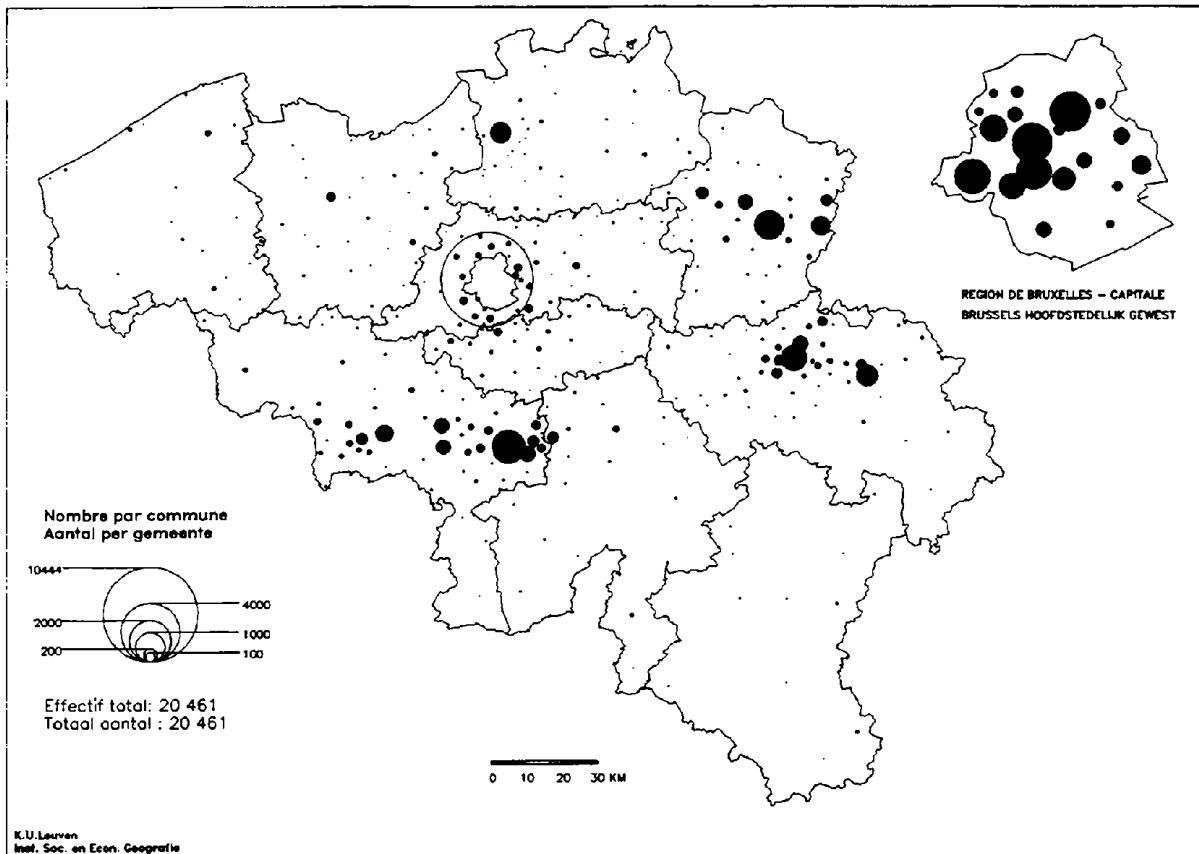
Kaart 14. De spreiding van de Spanjaarden in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Spanjaarden** horen met de Grieken tot de tweede immigratiegolf (met een hoogtepunt in de tweede helft van de jaren 60). Ze werken daarom niet alleen in de mijnbouw en de zware industrie, maar ook in de stedelijke economie (bouwnijverheid, transport, horeca en andere laaggeschoolde diensten). Hun spreiding in Wallonië is vergelijkbaar met de Italiaanse, hoewel hun aantal amper een tiende van de Italianen bedraagt (kaart 14). In het Luikse bekken wegen ze relatief iets meer door. Naast mijnbouw en industrie verwekten de stedelijke activiteiten er tijdens die tweede immigratiegolf immers eveneens een vraag naar buitenlandse arbeidskrachten. In het Limburgse mijnbekken vertonen ze een evenwichtige spreiding in de oostelijke en westelijke mijngemeenten. In de jaren '60 hadden beide bekkens immers met een zelfde arbeidskrapte te kampen. De belangrijkste concentratie is evenwel in Brussel en haar perifere industriezone (Vilvoorde en Sint-Pieters-Leeuw) te vinden. Bijna de helft van de Spanjaarden woont in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hierbij worden eveneens een aantal rijkere Spanjaarden geteld die sinds het EU lidmaatschap van Spanje in de hoofdstad en haar rijkere periferie zijn komen wonen. De stedelijke werkgelegenheidsmogelijkheden voor laaggeschoolden hebben eveneens een aanzienlijk aantal Spanjaarden naar Antwerpen gelokt.

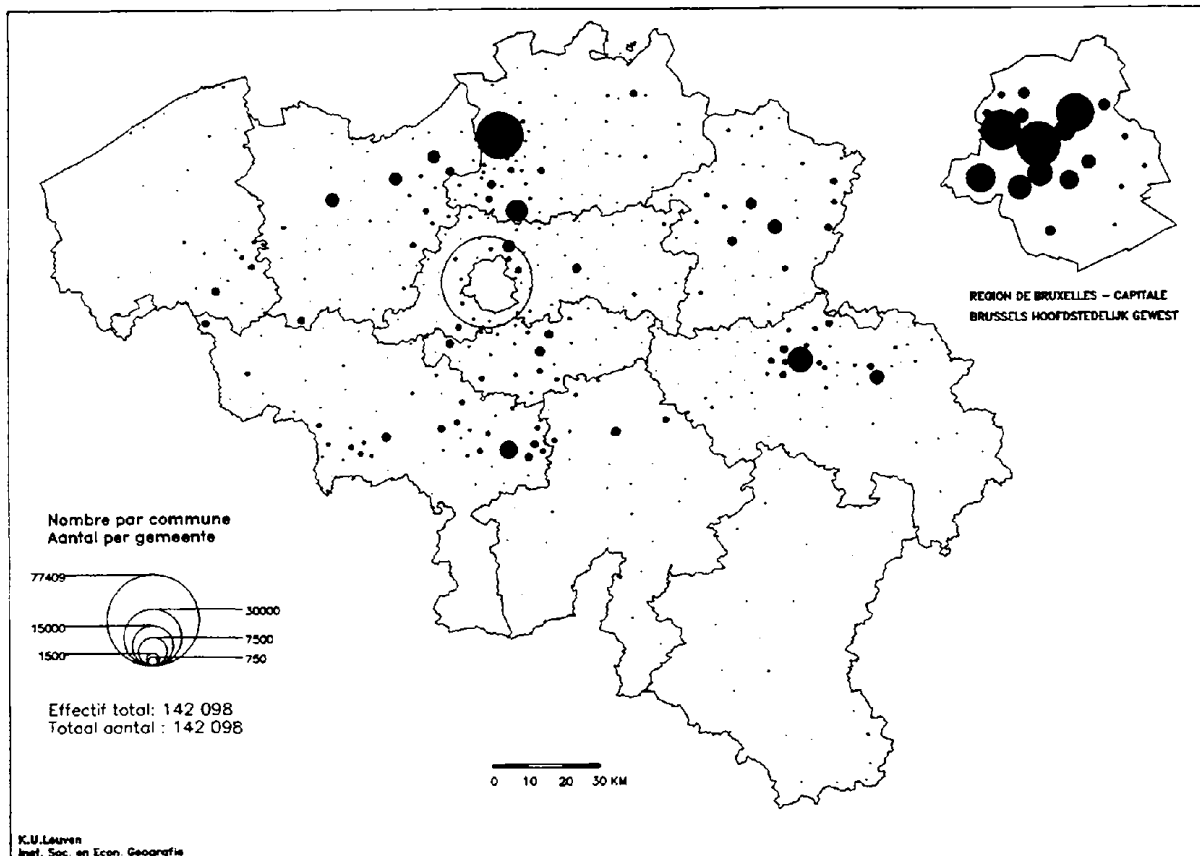
Kaart 15. De spreiding van de Grieken in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Grieken** vertonen een verrassend gelijksoortige spreiding door een zeer vergelijkbare migratiegeschiedenis (kaart 15). Niet alleen werden gastarbeiders uit Griekenland in dezelfde periode als de Spanjaarden aangeworven. In beide groepen traden heel wat terugkeermigraties op wanneer hun land van oorsprong gedemocratiseerd werd in de tweede helft van de jaren 70. Ook het toetreden van beide landen tot de EU (in 1981 voor Griekenland en 1986 voor Spanje) heeft het begin van een zekere economische groei betekend en de terugkeer bevorderd. Bovendien heeft die toetreding de immigratie van hoog opgeleide en goed betaalde landgenoten tot stand gebracht. Dit verklaart hun (beperkte) aanwezigheid in de zuidoostelijke gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en van de Brusselse banlieue.

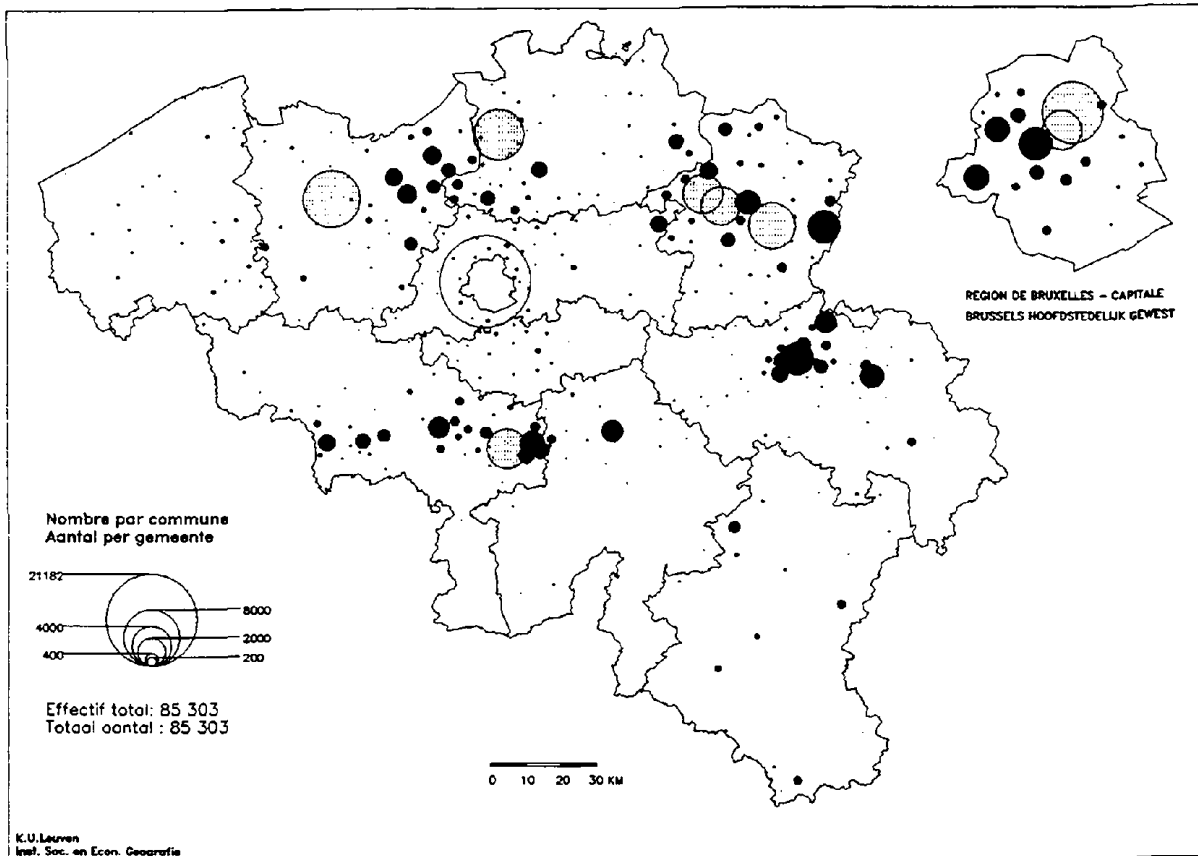
Kaart 16. De spreiding van de Marokkanen in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De laatste golf van arbeidsmigraties werd vanaf het einde van de jaren '60 door de **Marokkanen** en de Turken teweeggebracht. Daarom zijn beide nationaliteiten relatief veel minder in de Waalse industrieas te vinden. Toch zijn er belangrijke verschillen in de spreiding van beide groepen. In Wallonië zijn Marokkanen ook nog in de meeste gemeenten in de driehoek Brussel-Mons-Charleroi te vinden (kaart 16). In de meeste gevallen is hun aanwezigheid gebonden aan lokale industrie, behalve in Ottignies en Wavre waar het ook om studenten gaat. Marokkanen zijn sterk oververtegenwoordigd in Brussel, waar ze in het centrum en de eerste gemeentegordel gevestigd zijn. In Vlaanderen concentreren ze zich in de steden. Vooral Antwerpen en Mechelen tellen relatief gezien veel Marokkanen. Men vindt ze echter ook in tal van regionale en kleine steden zoals Vilvoorde, Willebroek, Boom, Lier, Temse, Sint-Niklaas, Lokeren, Leuven, Turnhout. Daarnaast zijn er nog Marokkanen in de Limburgse mijnstreek en langs de as Kortrijk-Gent (waar ook Moeskroen kan gerekend worden). In dit laatste geval gaat het waarschijnlijk om Marokkanen afkomstig uit het Noord-Franse mijn- en industriebekken en aangetrokken door de sterke economische groei van het 'Vlaamse Texas'. Ten slotte is er een merkwaardige groep Marokkanen in Ronse, die grotendeels vanuit Brussel aangetrokken werd om goedkope arbeiderswoningen te betrekken die door de teloorgang van de confectie-industrie vrijgekomen waren. De aanwezigheid van Franstalig onderwijs wegens taalfaciliteiten werd als extra voordeel uitgespeeld. Ook heeft de langere aanwezigheid van Tunesische gastarbeiders waarschijnlijk de mogelijke wrevel rond hun komst getemperd.

Kaart 17. De spreiding van de Turken in België in 1991

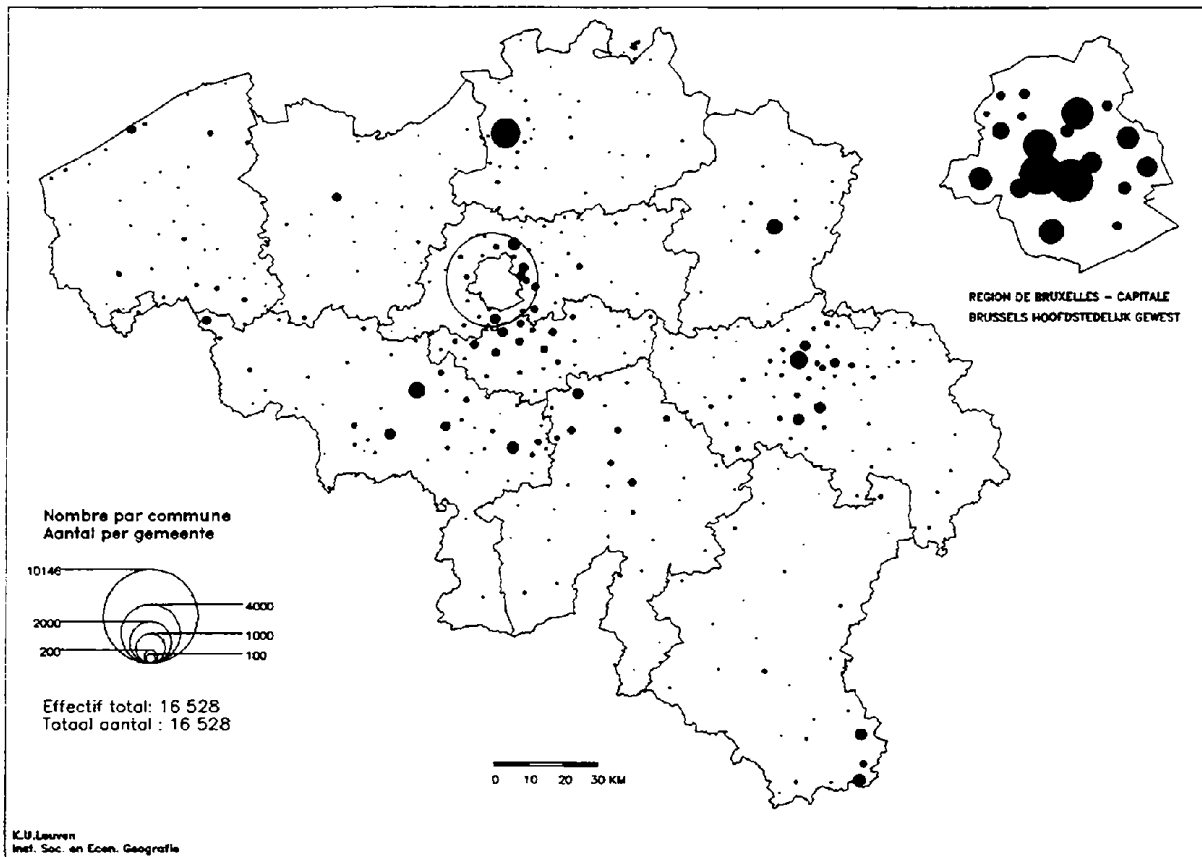

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

In Wallonië zijn de **Turken** relatief talrijker dan de Marokkanen. Ze zijn bijna uitsluitend in de mijnbekkens gevestigd, waar ze in de loop van jaren 60 in de toen nog open mijnen werden aangeworven. Dit is trouwens ook het geval voor de Marokkanen, maar in mindere mate. De aanwezigheid van de Turken is opmerkelijk in het Luikse bekken te Visé en in het bekken van Charleroi te Farciennes. Hier hebben de langst opengebleven mijnen ook relatief de meeste Turken geëngageerd (kaart 17). Ten zuiden van de Waalse industrieas vindt men ook enkele kleine Turkse kolonies, waarvan de belangrijkste Malmédy, Marche en Famenne, Bastenaken en Virton zijn. Het gaat hier om Turkse gastarbeiders die in de houtindustrie aangeworven werden.

In het Brusselse zijn de Turken sterker geconcentreerd dan de Marokkanen (ze komen vooral in een vijftal centrale gemeenten voor). Bovendien zijn ze nagenoeg afwezig in de industriële periferie van de stad. In Vlaanderen zijn ze relatief het sterkst vertegenwoordigd in Gent, waar ze vroeg in de jaren zestig in de textielindustrie aangeworven werden. Tussen Antwerpen en Gent zijn ze eveneens in de textielgemeenten gevestigd (in tegenstelling tot de Marokkanen, dus niet enkel in de steden), hoewel ze daar ook in andere sectoren tewerkgesteld worden. Ook in Willebroek en Lier zijn enkele honderden Turken gevestigd. In Limburg zijn er in de meeste gemeenten meer Turken dan Marokkanen. De aanwerving van Marokkanen in de mijnbouw is trouwens in Wallonië ook beperkter geweest. Bovendien hebben de Turken zich meer verspreid in de gemeenten rond de mijnstreek, soms om er in de lokale industrie te werken.

Kaart 18. De spreiding van de Portugezen in België in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Portugezen** vormen een interessante uitzondering op de vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden. Men zou een spreidingslogica kunnen verwachten die veel overeenstemming vertoont met die van Spanje en Griekenland (ook democratisering in de jaren 70 en toetreding tot de EU in 1986 versterken deze parallel). De Portugese immigratie bleef in de jaren 60 evenwel beperkt. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de vrij sterke concurrentie voor Portugese gastarbeiders vanuit Frankrijk en in mindere mate vanuit Luxemburg. Deze eerste golf van Portugezen vindt men terug in de Waalse industrieas, in Genk, Antwerpen en te Brussel (Elsene en Schaarbeek, kaart 18). Na de toetreding van Portugal tot de EU is de immigratie van laaggeschoolde arbeiders uitzonderlijk toegenomen, voornamelijk in Brussel (Sint-Gillis) en in veel mindere mate in Antwerpen. Ook in Zuid-Luxemburg wordt grensmigratie voor de Portugezen uit Luxemburg mogelijk.

4.1.2 DE EVOLUTIE TUSSEN 1981 EN 1991

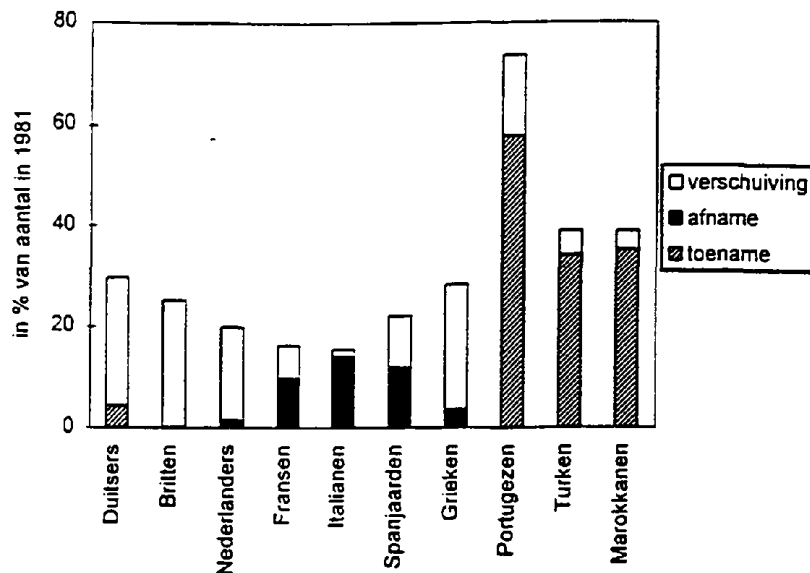
Het algemeen beeld van de evolutie van de vreemdelingen op regionale schaal is tussen 1981 en 1991 grotendeels door drie elementen bepaald: de demografische evolutie van de groepen, de regionaal-economische dynamiek en ten slotte verhuishbewegingen gekoppeld aan emancipatiestrategieën. De veranderingen kunnen lokaal soms heel groot zijn (veranderingen boven de 50%). Ze zijn echter niet zodanig dat de geografische spreiding van de vreemdelingen grondig verschuift. Alleen het laatste element bepaalt de aanwezigheid van vreemdelingen in gemeenten waar ze op basis van de immigratiegeschiedenis niet verwacht worden (kaart 19).

De demografische bewegingen zijn zowel te wijten aan de klassieke demografische factoren zoals natuurlijke aangroei en buitenlandse migratiebewegingen, als aan de invloed van de wetgeving op de nationaliteit, zoals de automatische toekenning van de Belgische nationaliteit aan kinderen uit gemengde huwelijken sinds 1985. De Fransen, Nederlanders, Duitsers, Britten, Italianen en Spanjaarden zijn relatief meer overgegaan tot gemengde huwelijken (Van der Haegen 1990). Bovendien is eventuele immigratie in die periode gecompenseerd door terugkeermigraties, wat ook het geval is voor de Grieken. Hun vruchtbaarheid is eveneens grotendeels met die van de Belgische bevolking te vergelijken. Alleen de Duitsers kennen toch een toename door een sterke immigratie langs de landsgrens. Daarentegen kennen de Turken en Marokkanen een verdere immigratietendens via gezinshereniging en huwelijksmigratie, omwille van hun recentere aankomst en de toestand in hun land van oorsprong. Hun vruchtbaarheid vertoont weliswaar een dalende tendens, maar heeft het Belgische peil nog niet bereikt. Ten slotte is de aangroei van de Portugezen nagenoeg volledig te wijten aan hun recente immigratie.

De sterke desindustrialisatie heeft een vermindering van het aantal vreemdelingen in de industriële gebieden veroorzaakt (Waalse industrieas, Limburg, zuidelijke Zennevallei, Vilvoorde, Rupelstreek). In sommige gevallen verspreiden deze vreemdelingen zich in de omliggende gebieden. De band met hun werkgelegenheidsplaats is immers verbroken en betere woonmilieus liggen binnen hun bereik. Nogal wat ex-mijnwerkers uit de Limburgse mijnstreek verspreiden zich in de omliggende gemeenten, terwijl anderen hun kansen in Brussel of Antwerpen komen wagen. Omgekeerd verklaart de economische welstand langs de as Kortrijk-Gent een lichte toename van de vreemdelingen (vooral Marokkanen, wellicht van Noord-Franse oorsprong).

De verhuishbewegingen binnen België gekoppeld aan emancipatiebewegingen zijn weinig zichtbaar op deze schaal. Tenzij men ze natuurlijk koppelt aan het verlaten van gebieden waar geen industriële werkgelegenheid meer is. Deze verschuivingen hebben uiteraard alleen betrekking op de groepen die zulke strategieën moeten gebruiken omdat ze tot nu toe beperkt zijn in hun sociale en ruimtelijke mobiliteit. Het gaat hier voornamelijk om vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden. Hoewel dit nog moet bevestigd worden in verder onderzoek, kan men drie mogelijke geografische emancipatiestrategieën veronderstellen. In het geval waarin men de gebieden verlaat waar de werkgelegenheid weggevallen is, zoekt men dikwijls de grote steden op. Daar zijn immers de kansen op werkgelegenheid groter en bovendien kan de betrokken minderheid er via sociale netwerken voor ondersteuning zorgen. Een andere geografische strategie bestaat er in om juist die grote concentratiezones te vermijden en de contacten met de Belgische bevolking te vergroten. Op die manier kan men via het onderwijs voor zijn kinderen betere kansen creëren. Ten slotte zijn interne verhuishbewegingen soms alleen bedoeld om betere woonomstandigheden te verkrijgen. Het verlies van een vaste band met de werkplaats kan hier ook een rol spelen, in de zin dat het in de context van een lage dagelijkse mobiliteit de vrijheid verleent om ergens anders een woning te betrekken. De beslissing om de terugkeermythe te laten vallen, kan parallel een rol spelen, wanneer ze eigendomsverwerving vergemakkelijkt. We veronderstellen dat de drie strategieën bij de Turken en de Marokkanen gebruikt worden. Bij Italianen en Spanjaarden kan het vermijden van de concentratiezones een belangrijke rol spelen, des te meer dat ze daardoor eveneens contacten met de twee andere groepen vermijden. Dit uit zich meestal in suburbanisatie, wat ook kan geïnterpreteerd worden als een ruimtelijke beweging die de toegang van deze groep tot de middenklasse weerspiegelt.

Figuur 84. Het relatief aandeel van toename of afname en verschuivingen in de spreidingsverandering van 1981 tot 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De veranderingen in de geografische spreiding van de vreemdelingen lopen dus volledig uit elkaar om verscheidene redenen. Toch is er een sterke tendens tot vermindering van de Zuid-Europese migranten en een even sterke toenametendens van de Turken en Marokkanen (figuur 84). Daarbij komen de meer lokaal gebonden verschuivingen van de Duitsers, Britten en Nederlanders, en de relatief zeer sterke toename van de Portugezen die nagenoeg uitsluitend in Brussel plaatsvindt. Samen bepalen deze bewegingen een sterke vermindering van het aantal vreemdelingen in Wallonië en een toename in Brussel en Vlaanderen. Uitzonderingen op deze algemene tendens zijn in Wallonië een toename in de Luikse grensstreek en in het oosten van Waals-Brabant en in Vlaanderen een afname langs de landsgrenzen in Oost en West-Vlaanderen en in de Limburgse mijnstreek. In Brussel zorgt de gemeente Sint-Gillis voor een uitzonderlijke afname van de vreemdelingen tussen beide volkstellingen, door een grondige renovatiepolitiek die sociale verdringing van de zwakste bevolkingsgroepen heeft veroorzaakt (Kesteloot & De Decker 1992).

4.1.2.1 De vreemdelingen uit de buurlanden

De daling van de **Fransen** doet zich voor in de meeste gemeenten waar ze goed vertegenwoordigd zijn (kaart 20). Dit reflecteert de gecombineerde effecten van de verwaarloosbare immigratie van de Fransen en van de verwerving van de Belgische nationaliteit in geval van gemengd huwelijk. De belangrijkste uitzonderingen vindt men in Brussel en vooral in haar zuidoostelijke periferie. Hier is dus wel een toename door de ontwikkeling van de internationale functies van Brussel, meer bepaald in de tweede helft van de jaren '80. Merkwaardiger is de weliswaar zeer beperkte toename van de Fransen in vele niet-stedelijke gemeenten, zowel in Vlaanderen als in Wallonië. Hierdoor is het evolutiepatroon sterk negatief gecorreleerd met het spreidingspatroon. Wellicht moet men voor dit verschijnsel verscheidene lokaal gebonden verklaringen zoeken. De kaart toont bijvoorbeeld de as Namen-Aarlen, waar auto- en spoorweg voor de nodige mobiliteit vanuit een dunbevolkt gebied zorgen, en de as Kortrijk-Gent waar de Fransen zich komen vestigen om dezelfde redenen en vanuit dezelfde streek als de Marokkanen. Algemeen speelt waarschijnlijk het feit dat de integratie met de lokale bevolking in deze gemeenten minder uitgesproken is. Hierdoor is het effect van de wet op de nationaliteit geografisch gedifferentieerd.

De lichte daling van het aantal **Nederlanders** verbergt vrij grote verschuivingen (kaart 21). Het aantal Nederlanders vermindert in het Waasland, de Limburgse mijnstreek en in aansluiting de industrieas van het Albertkanaal, in het Antwerpse, de westelijke periferie van Brussel en ten slotte in de Waalse industrieas (voornamelijk in het oostelijke bekken, waar ze ook veel nadrukkelijker aanwezig zijn). Daarmee gaan traditionele vestigingsplaatsen van Nederlanders achteruit. Daarentegen neemt hun aantal toe langs de

Belgisch-Nederlandse grens, meer in het bijzonder in de provincies Antwerpen en Limburg. Ook hun toename op de zandige en beboste as tussen Mechelen en Aarschot (vooral Keerbergen) heeft te maken met dezelfde aantrekkingskracht van het woonmilieu voor de rijke Nederlanders (fiscale voordelen, minder strenge bouwverordeningen). Minder gefortuneerde (en oudere) Nederlanders vestigen zich dan weer definitief in hun Ardeens vakantieoord (het zuiden van de provincie Luik en het noorden van de provincie Luxemburg, maar ook in Blankenberge). Een mengvorm van beide migratiemotieven vindt men in Knokke en Brugge.

Het aantal **Duitsers** groeit slechts licht aan tussen beide volkstellingen. De grootste veranderingen bestaan dan ook uit verschuivingen in hun spreiding, die gekoppeld zijn aan een dubbele vervanging (kaart 22). Aan de ene kant verdwijnen Duitsers uit de gebieden waar ze traditioneel aanwezig waren, zowel door overlijden als door nationaliteitsveranderingen en terugkeer. Het gaat om de mijn- en industriegebieden in Wallonië en Vlaanderen, om Antwerpen en Gent, en ten slotte om een deel van de oostkantons (en Malmédy). Daartegenover zijn er twee nieuwe groepen. Enerzijds vestigen Duitsers zich in aanzienlijke aantallen langs de grens, voornamelijk in Raeren en Kelmis (wat neerkomt op suburbanisatie vanuit Aken), in de omliggende gemeenten en in veel mindere mate in Bülingen en Amel. Dit verschijnsel is te vergelijken met de toename van de Nederlanders langs delen van de Nederlandse grens. Anderzijds groeit het aantal Duitsers in en rond het Brussels Gewest, door de uitbreiding van de EU en de toenemende internationale rol van de hoofdstad. Een minder belangrijke, soortgelijke toename is in Jurbise en Zinnik te zien, gekoppeld aan het Shape-hoofdkwartier. Ook is er wat derde leeftijds migratie naar de Belgische kust.

Het aantal **Britten** is tussen beide tellingen zeer stabiel, zodat de spreidingsevolutie van de Britten volledig toe te schrijven is aan verschuivingen in hun spreidingspatroon. Die verschuivingen zijn voor het grootste deel te wijten aan enerzijds de afname van het aantal landgenoten in het Luikse, in Herentals (militair depot) en Bergen en Zinnik (Shape) en anderzijds aan de suburbanisatiebeweging van de Britten binnen het Brusselse stadsgewest (kaart 23). Opmerkelijk trekt het aangenaam woonmilieu op de as tussen Mechelen en Aarschot eveneens Britse huishoudens aan (vooral in Keerbergen). Het aantal Britten neemt eveneens toe in Gent en Antwerpen (hoewel de groei hier afgezwakt wordt door suburbanisatie naar het noordoosten), langs de westelijke kust, Ieper en sommige Waalse gemeenten ten zuiden van de industrieas (derdeleefijdsmigratie).

4.1.2.2 De vreemdelingen uit de arbeidsemigratielanden

De daling van de **Italianen** is vooral bepaald door de nationaliteitsveranderingen, gevolgd door terugkeermigraties en sterfgevallen en beperkte immigratie van welgestelde Italianen, vooral in Brussel. Die daling is nagenoeg overal terug te vinden waar Italianen aanwezig zijn en is evenredig met hun aantal in 1981 (kaart 24). Een deel van de lichte stijging van de Italianen rond Brussel (en meer bepaald in het zuidoosten) heeft met immigratie te maken. De andere gebieden met lichte stijging (de rest van de Brusselse rand en enkele gemeenten in de periferie van de Borinage, het Luikse en het Limburgse mijnbekken, Aarlen) wijzen op suburbanisatie van Italianen. Het kan gaan om de oudere generatie die de industriezones en de grote stad verlaten ten voordele van een beter woonmilieu, gezien ze nu niet meer gebonden zijn aan hun vroegere werkgelegenheidsplaats. Het kan echter ook gaan om de tweede generatie die dankzij opwaartse sociale mobiliteit voor een bredere residentiële keuze staat en de arbeidersbuurten vermijdt. In Mol is er eveneens een opvallende stijging. Deze is vermoedelijk gekoppeld aan de opening van een Europese school die werknemers van Euratom overhaald heeft om in de gemeente te gaan wonen.

De verklaringen voor de veranderingen in de spreiding van de **Spanjaarden** lopen helemaal parallel met die van de Italianen. De vermindering van het aantal Spanjaarden tussen beide tellingen blijft wel beperkt. Er zijn immers minder nationaliteitsveranderingen en een grotere vervanging van arbeiders (terugkeermigratie) door hooggeschoolden (toetreding tot de EU in 1986). Die vervanging veroorzaakt relatief sterke verschuivingen in de spreiding, gezien beide groepen Spanjaarden op totaal andere woonmilieus gericht zijn (kaart 25). Dit is duidelijk waarneembaar in het Brussels Gewest. De terugkeer en de gedeeltelijke suburbanisatie van de migrantenbuurten zorgen er voor de sterkste daling in de centrale gemeenten Sint-Gillis en Brussel-stad. De aankomst van Europese functionarissen en zakenmensen veroorzaakt de grootste absolute groei van Spanjaarden in de oostelijke gemeenten van het gewest.

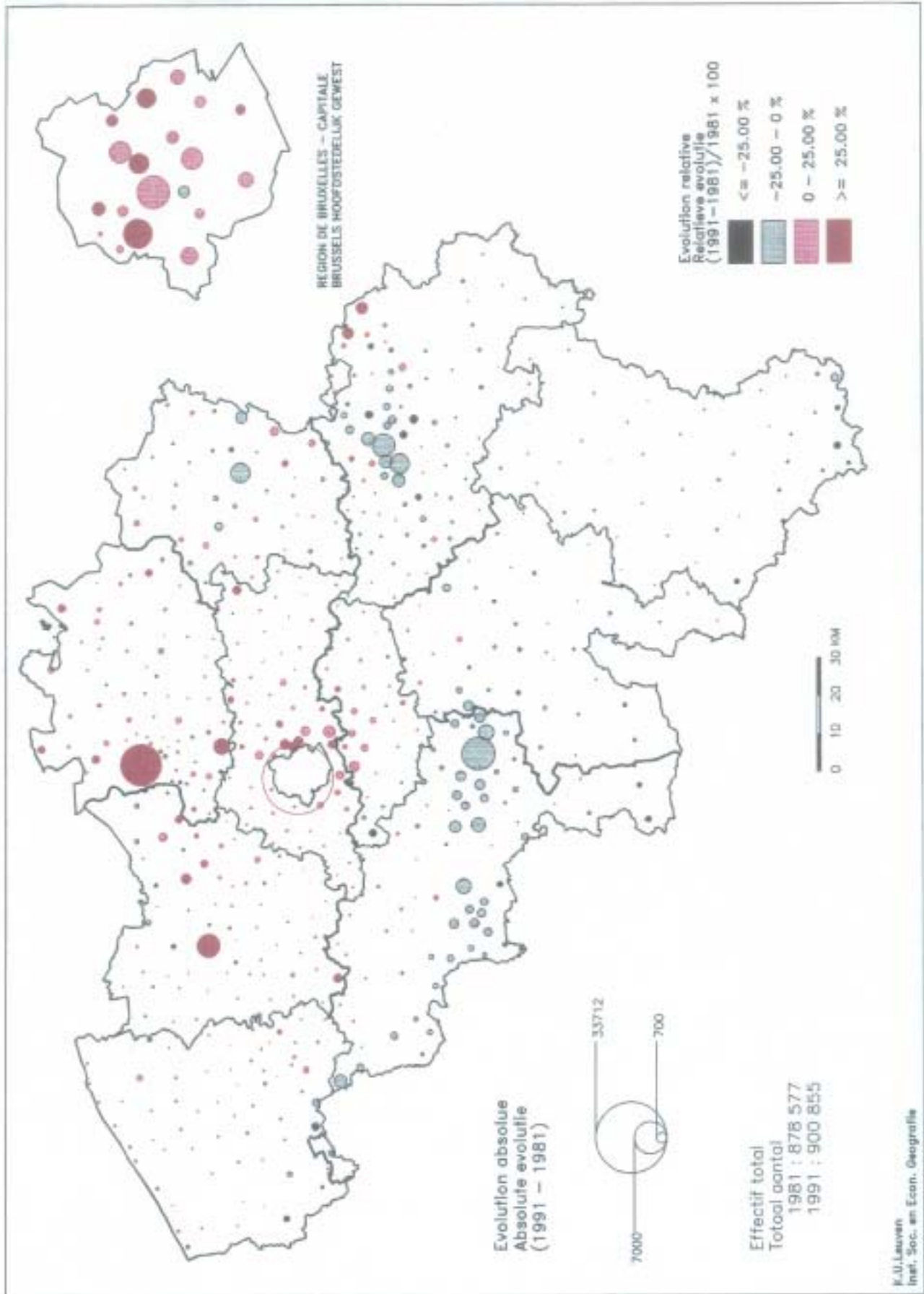
De **Grieken** kennen maar een lichte afname in bevolkingsaantal. Sinds de toetreding van Griekenland tot de Europese Unie in 1981 vervangen de hooggeschoolde Grieken immers de gastarbeiders, en dit voornamelijk in en rond het Brussels Gewest (kaart 26). Daarentegen zijn de nationaliteitsveranderingen nagenoeg verwaarloosbaar. Daarmee vertonen de Grieken een systematische achteruitgang in het Waalse industriebekken en het Limburgse mijngebied. Deze afname gaat net als bij de Italianen en Spanjaarden samen met een lichte toename in de onmiddellijke periferie van deze bekkens. Ook in Brussel vertonen de centrale gemeenten een afname van het aantal Grieken. De in relatieve cijfers belangrijkste toename rond deze centrale gemeenten heeft echter meer te maken met de substitutie van arme door rijke Grieken dan met een suburbanisatiebeweging van de eersten of van hun nakomelingen. Er is eveneens een vrij systematische toename van het aantal Grieken in vele regionale steden, zowel in Vlaanderen als Wallonië. Die is waarschijnlijk gedeeltelijk te wijten aan de diffusie van Griekse restaurants. Ook in Antwerpen en Gent, waar de Griekse aanwezigheid meer verbonden is met handel dan met stedelijke industrie, neemt hun aantal nog toe.

In tegenstelling tot de Italianen en de Spanjaarden neemt het aantal **Marokkanen** nog toe in de Waalse industrieas (kaart 27). Hun relatief hoge vruchtbaarheid en verdere immigratie bij gezinshereniging en huwelijk zorgen voor de demografische groei. Bovendien is er nog geen suburbanisatiebeweging waar te nemen wegens hun recentere aankomst in België. Hierdoor, maar ook door het verschil in godsdienst met de Belgische bevolking, zijn gemengde huwelijken en dus nationaliteitsveranderingen beperkt gebleven. Dezelfde redenen verklaren de relatief sterke groei van de Marokkaanse bevolking in Brussel en Antwerpen, maar ook in Mechelen, Vilvoorde en Lokeren. In deze steden is de groei ook te danken aan grotere aantallen in 1981 en aan een groter stedelijk dynamisme, waarbij onder andere etnisch ondernemerschap en informele economie moeten gerekend worden (zie Kesteloot & Meert 1993). In het Brusselse Gewest wijzen de verschuivingen eveneens op verscheidene processen. In Antwerpen zijn mogelijke verschuivingen wegens de fusies niet waarneembaar. De relatief sterke, maar in aantal vrij beperkte toename in de noordelijke gemeenten (Ganshoren, Jette, Evere) wijst op de wil van sommige Marokkaanse huishoudens om buiten de concentratiezones te wonen en de ontplooiingskansen van hun kinderen te vergroten door in dominant Belgische buurten te wonen. De grote absolute en relatieve toename in Molenbeek en Vorst zijn het gevolg van sociale verdringingseffecten in de andere gemeenten van het Gewest (zie Kesteloot 1994). Andere grote steden kennen de kwalijke gevolgen van stedelijke herstructurering zoals renovatie, grote stadsprojecten, speculatie en prijsstijgingen op de vastgoedmarkt. In Brussel worden ze echter nog versterkt doordat elke gemeente zoals in een Zwartepietspel zijn migranten probeert kwijt te raken en een rijkere bevolking aan te trekken die meer belasting kan betalen (Kesteloot & De Decker 1992). De recente concentraties van Marokkanen op de as Kortrijk-Gent en in Ronse nemen eveneens sterk toe. Het meest opvallende kenmerk van de spreidingsevolutie van de Marokkanen is hun daling in de Limburgse mijn gemeenten door de sluiting van de meeste mijnen tussen beide volkstellingen. Het verlies van werkgelegenheid heeft dus zeer snel een emigratiebeweging tot stand gebracht, grotendeels naar de driehoek Brussel-Antwerpen-Gent, maar vermoedelijk ook naar het Luikse.

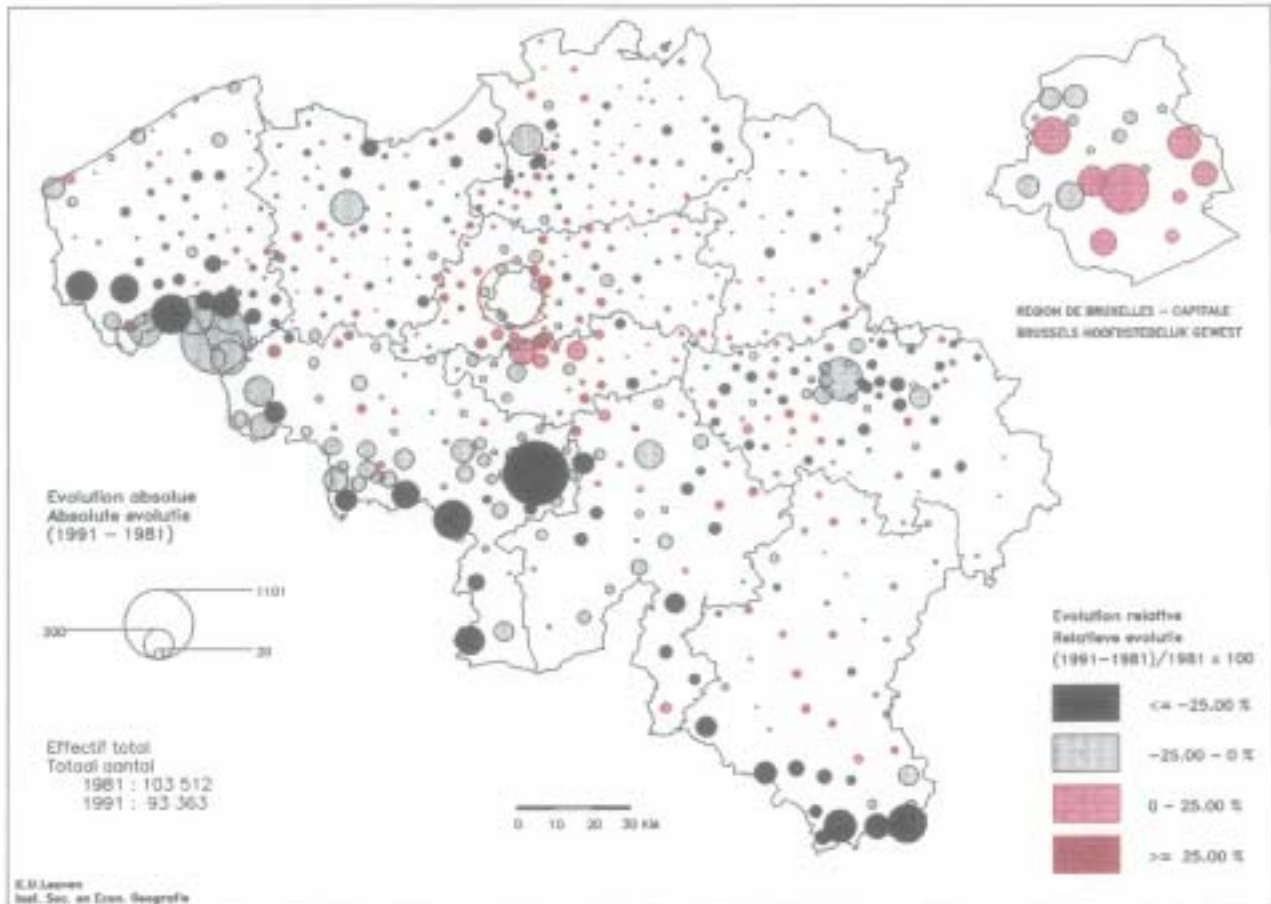
In grote lijnen vertonen de **Turken** een gelijksoortige spreidingsevolutie: toename in Wallonië, maar vooral in Brussel, Antwerpen en ditmaal ook Gent en heel wat gemeenten tussen deze drie grote steden, waar de Turken goed vertegenwoordigd zijn (kaart 28). In Brussel zijn de vlucht uit concentratiezones en het effect van sociale verdringing veel beperkter. De grootste stijging van het aantal Turken vindt men in Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Node, de gemeenten waar de grootste concentratiezone van Turken te vinden is. Ook in contrast met de Marokkaanse evolutie, vertonen enkele gemeenten in de Waalse industrieas (Farciennes in het Bekken van Charleroi en Blégny in de omgeving van Luik) een opvallende daling. Opnieuw betreft het mijnsluitingen en de zoektocht naar betere woonvoorwaarden nu de band met de werkgelegenheid verbroken is. In dit opzicht lijkt de behoorlijke toename van de Turken in het Limburgse mijnbekken ongewoon. De kwaliteit van de mijnwerkerswoningen is echter veel beter in Limburg dan in de Waalse industrieas. In Limburg werden ze pas vanaf de jaren '20 gebouwd, terwijl ze in Wallonië grotendeels in de 19^e eeuw opgericht werden. De druk om ergens anders een beter woonmilieu te vinden verkleinde hierdoor. Anderzijds vertonen de Limburgse Turken, zoals hun Brusselse landgenoten, de neiging om op hun gemeenschap te rekenen en waarden ze de nabijheid van elkaar. Toch valt er wat beweging te ontwaren. In Diest ontstond een Turkse gemeenschap door uitwijking uit de mijnstreek, maar ook uit enkele Waalse plaatsen. Ook in Mol en Leopoldsburg is er een dergelijke maar minder opvallende toename waar te nemen.

De verschuivingen in de geografische spreiding van de **Portugezen** zijn voornamelijk te wijten aan hun zeer sterke relatieve toename tussen beide volkstellingen. Die toename is nagenoeg volledig op Brussel gericht. Ze bestaat uit een grote toeloop van arbeiders die vanaf de tweede helft van de jaren tachtig bij de stedelijke herstructureringen en dankzij de toetreding van Portugal tot de Europese Unie, in Brussel onder het Portugese sociale zekerheidsstelsel aan de slag konden (kaart 29). Zij concentreren zich voornamelijk rond het Brusselse Zuidstation in Sint-Gillis. Daarnaast is er eveneens een toevloed van Europese functionarissen en zakenlieden, die zich in de zuidoostelijke periferie van de stad komen vestigen. De zeer kleine groep Portugezen uit de tweede arbeidsmigratiegolf van de jaren '60 verklaart afname van Portugezen in de oostelijke Limburgse mijnstreek. Opmerkelijk is de toename van Portugezen in Aarlen en Athus, die zoals hoger vermeld in verband staat met de Portugese aanwezigheid in Luxemburg en Frans Lotharingen.

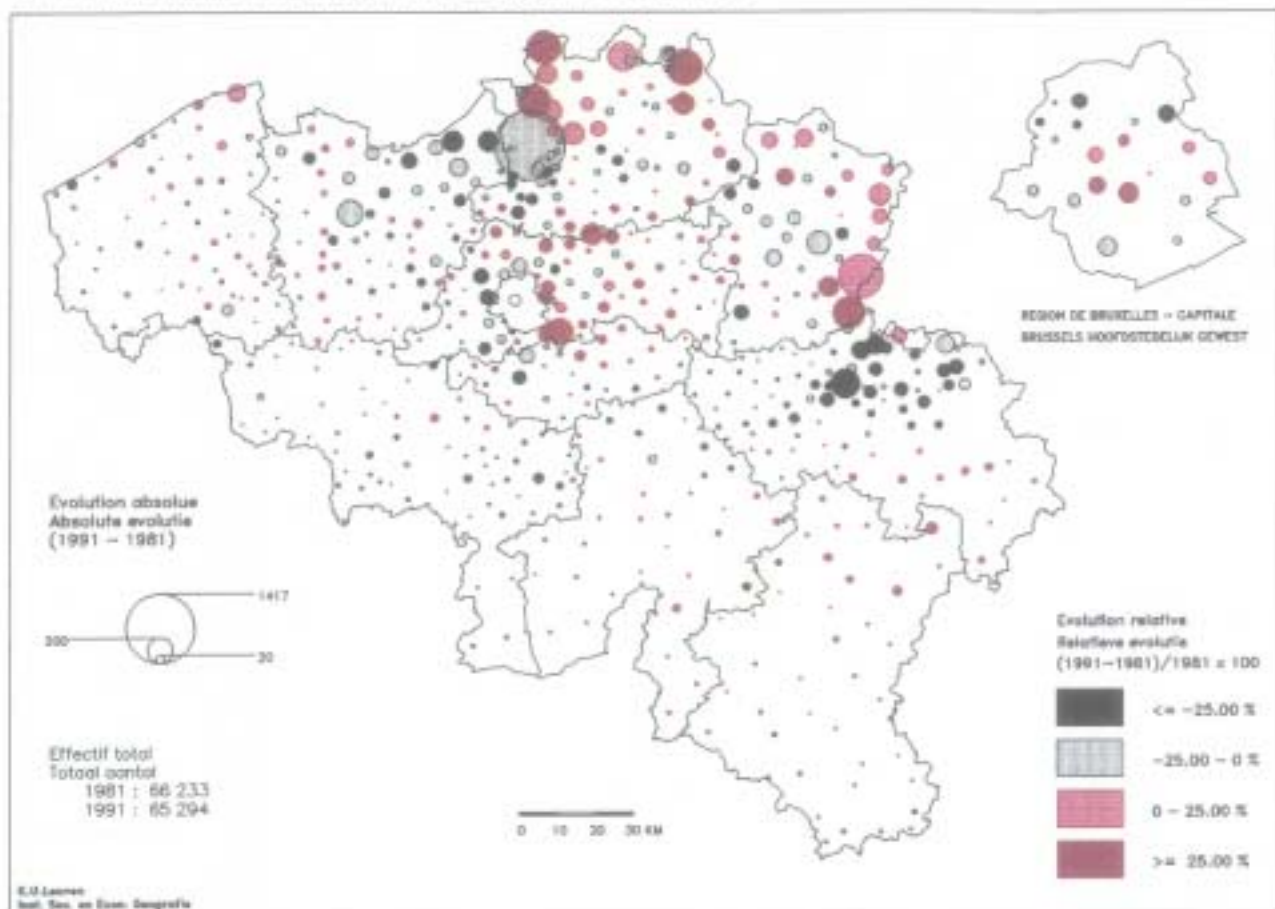
Kaart 19. De evolutie van de vreemdelingen in België van 1981 tot 1991

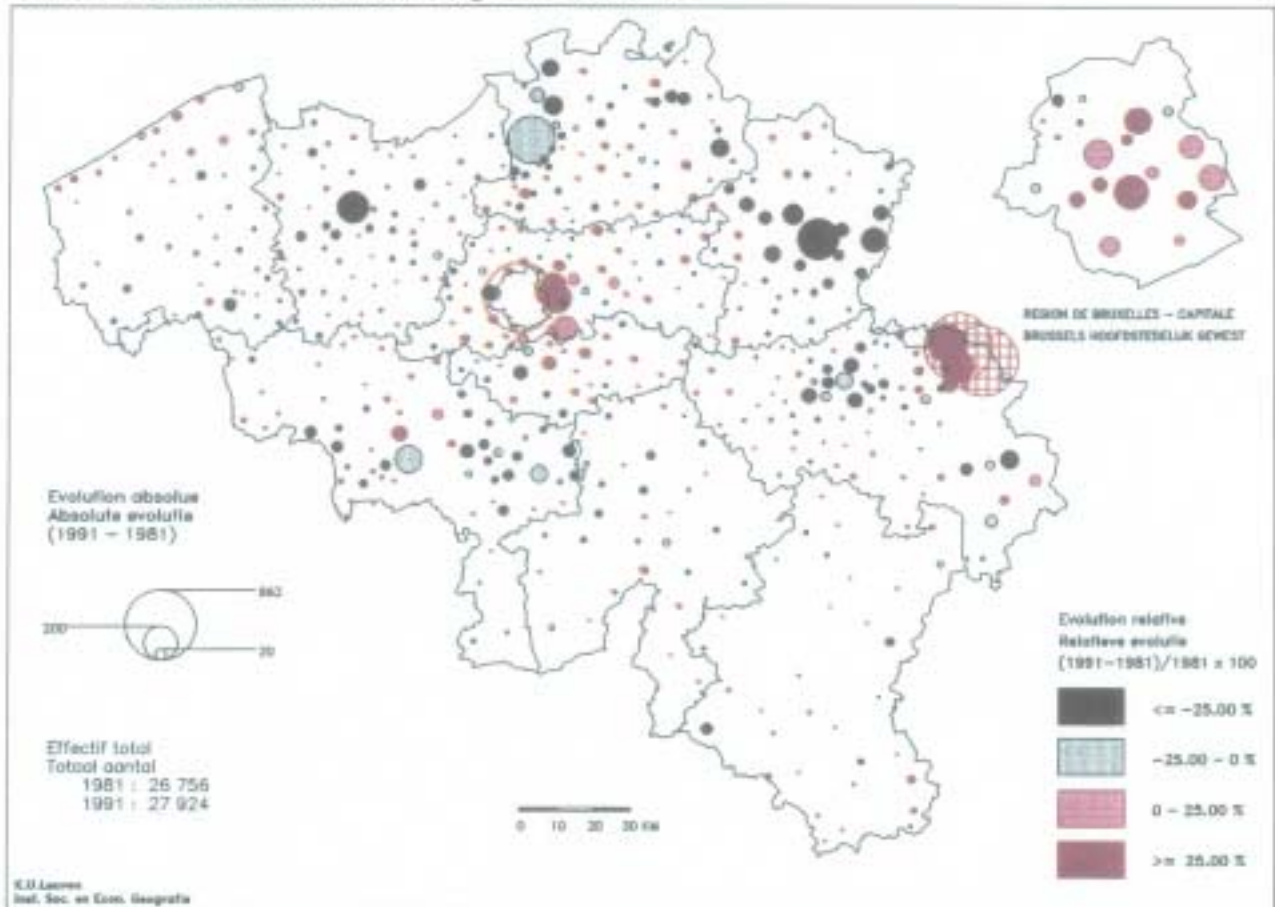
Kaart 20. De evolutie van de Fransen in België van 1981 tot 1991

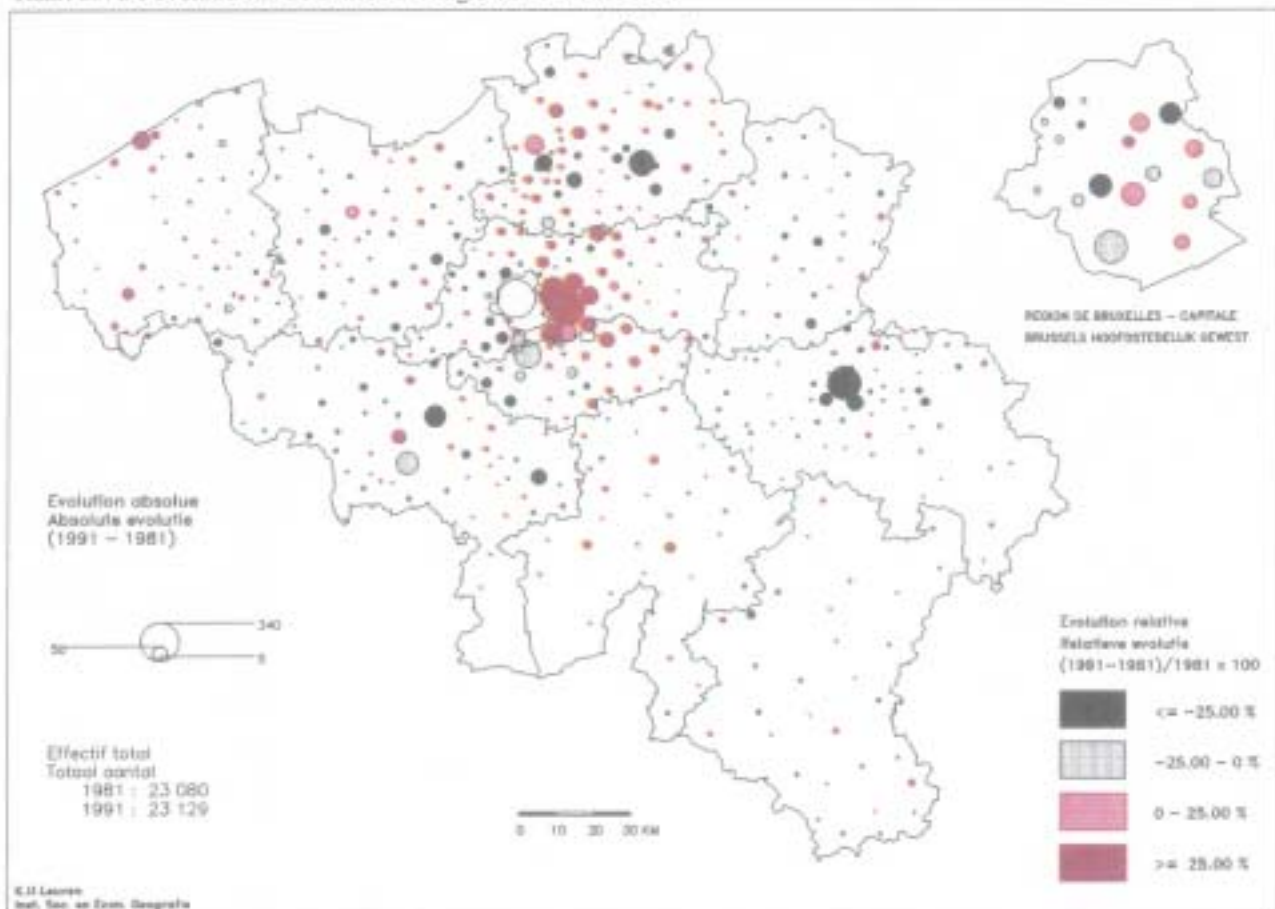
Kaart 21. De evolutie van de Nederlanders in België van 1981 tot 1991

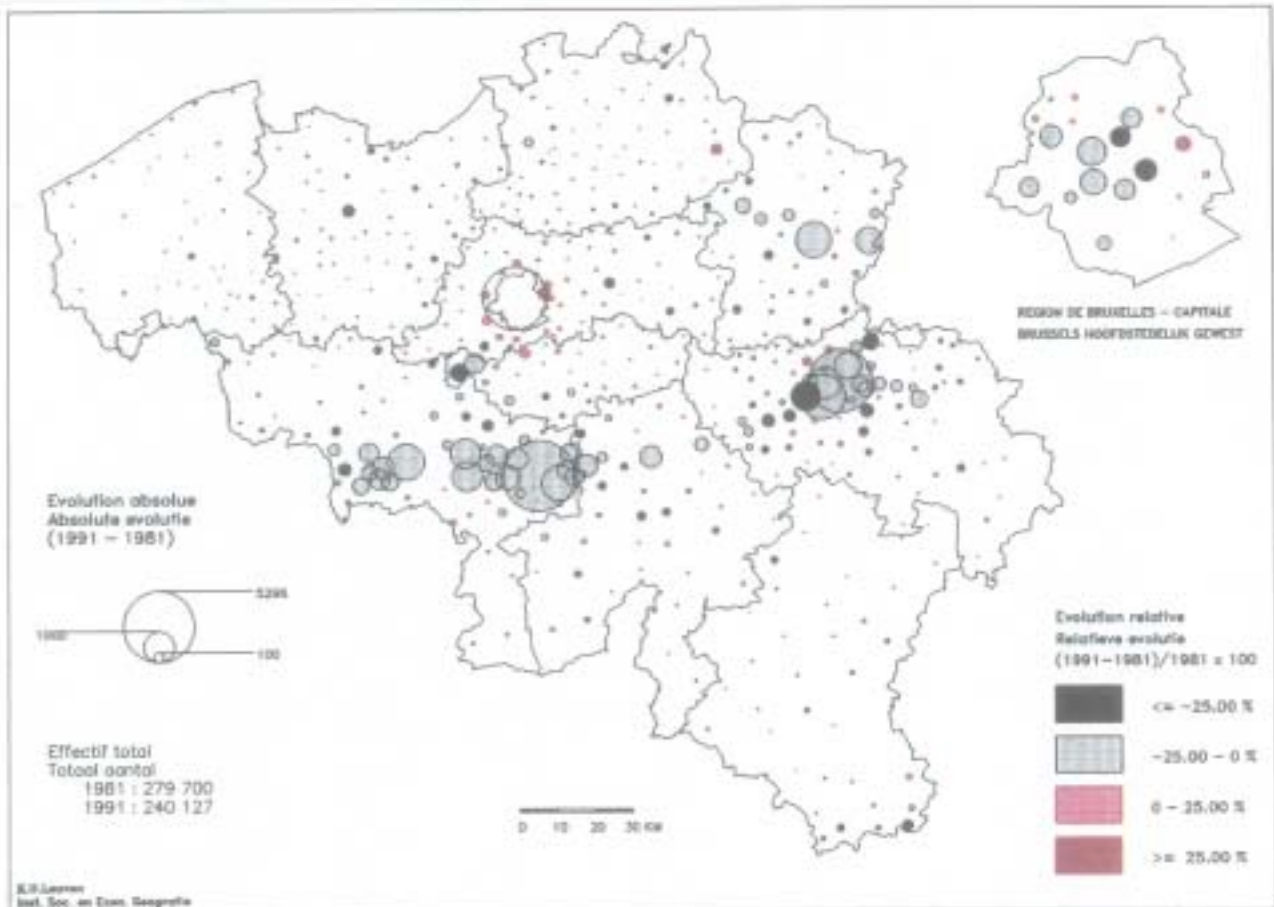
Kaart 22. De evolutie van de Duitsers in België van 1981 tot 1991

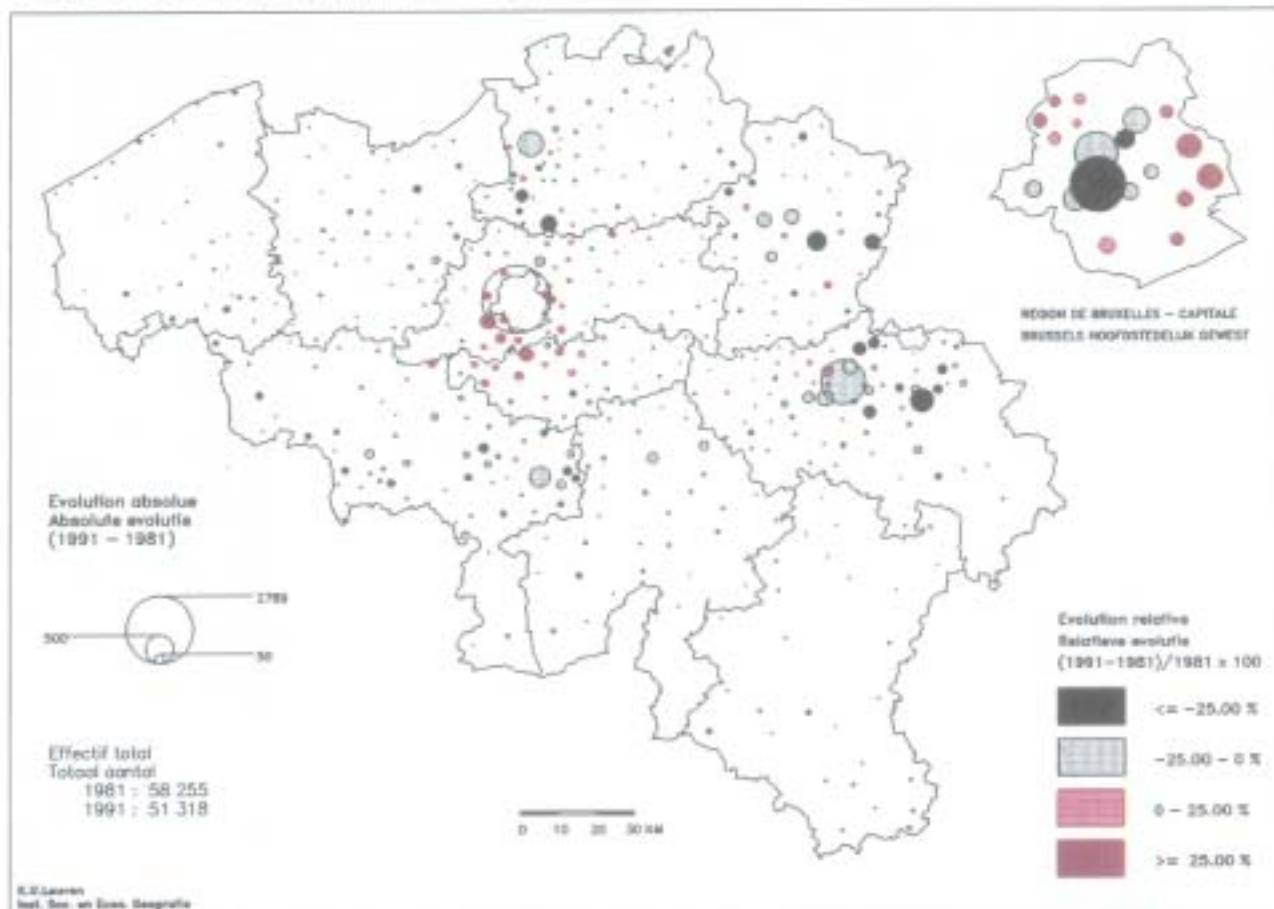
Kaart 23. De evolutie van de Britten in België van 1981 tot 1991

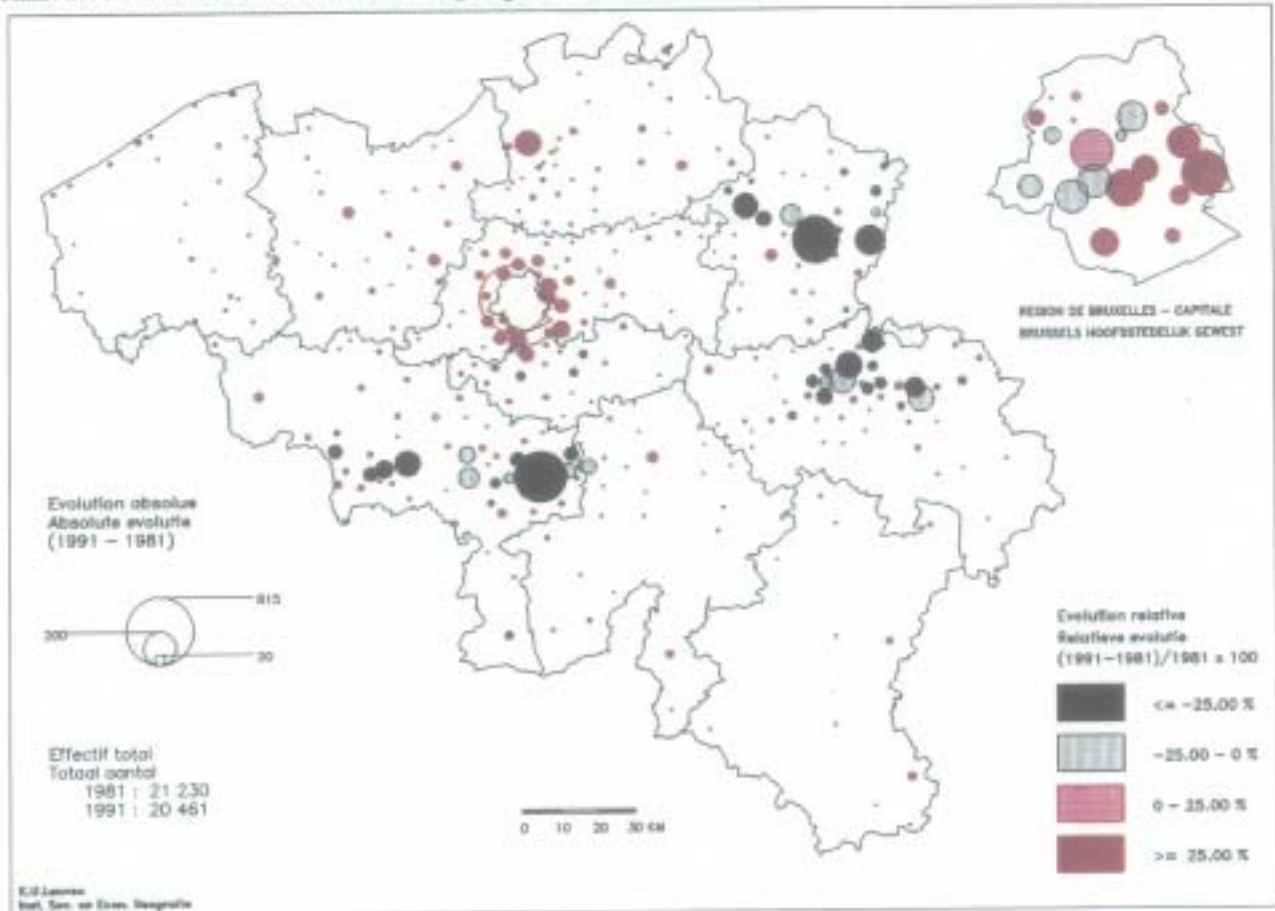
Kaart 24. De evolutie van de Italianen in België van 1981 tot 1991

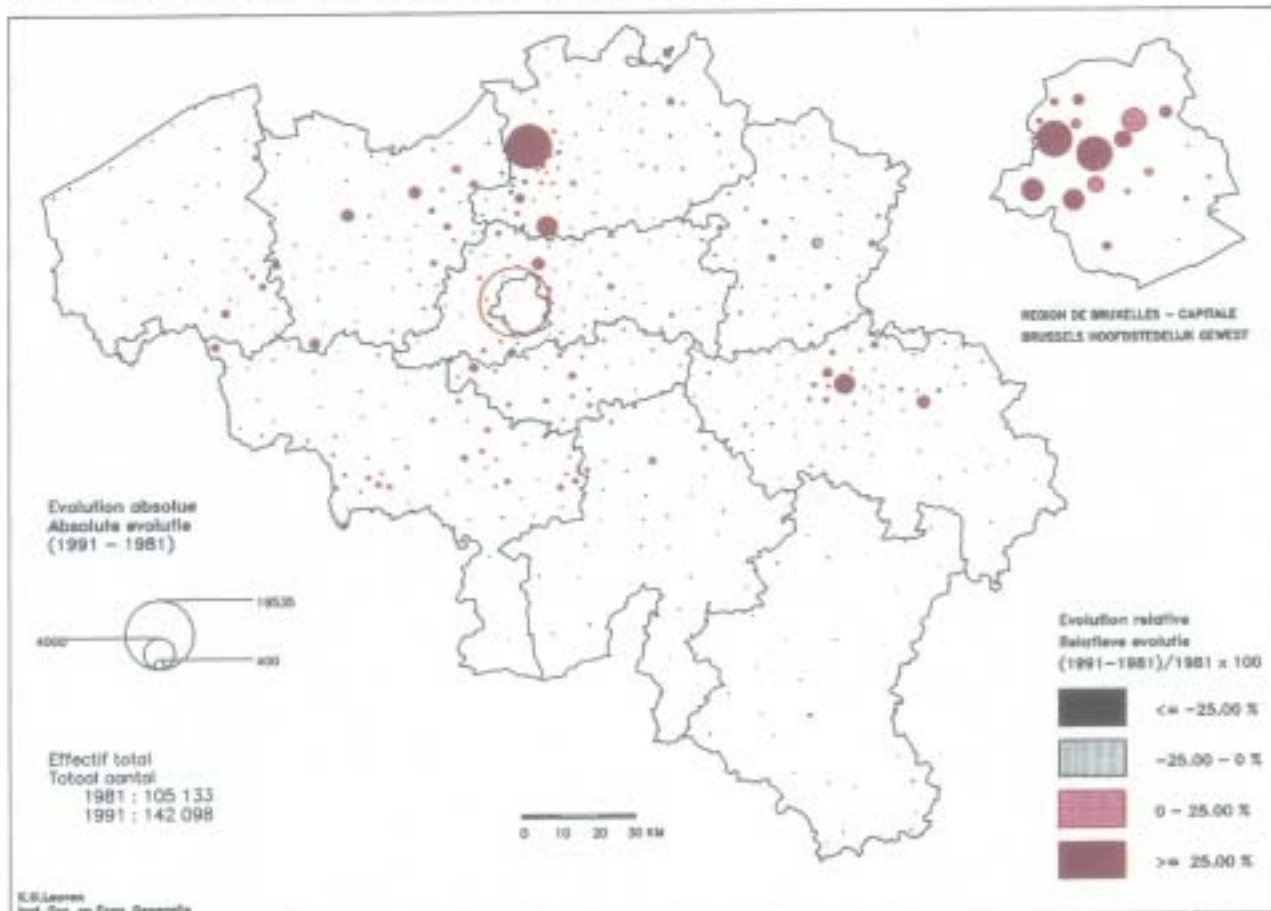
Kaart 25. De evolutie van de Spanjaarden in België van 1981 tot 1991

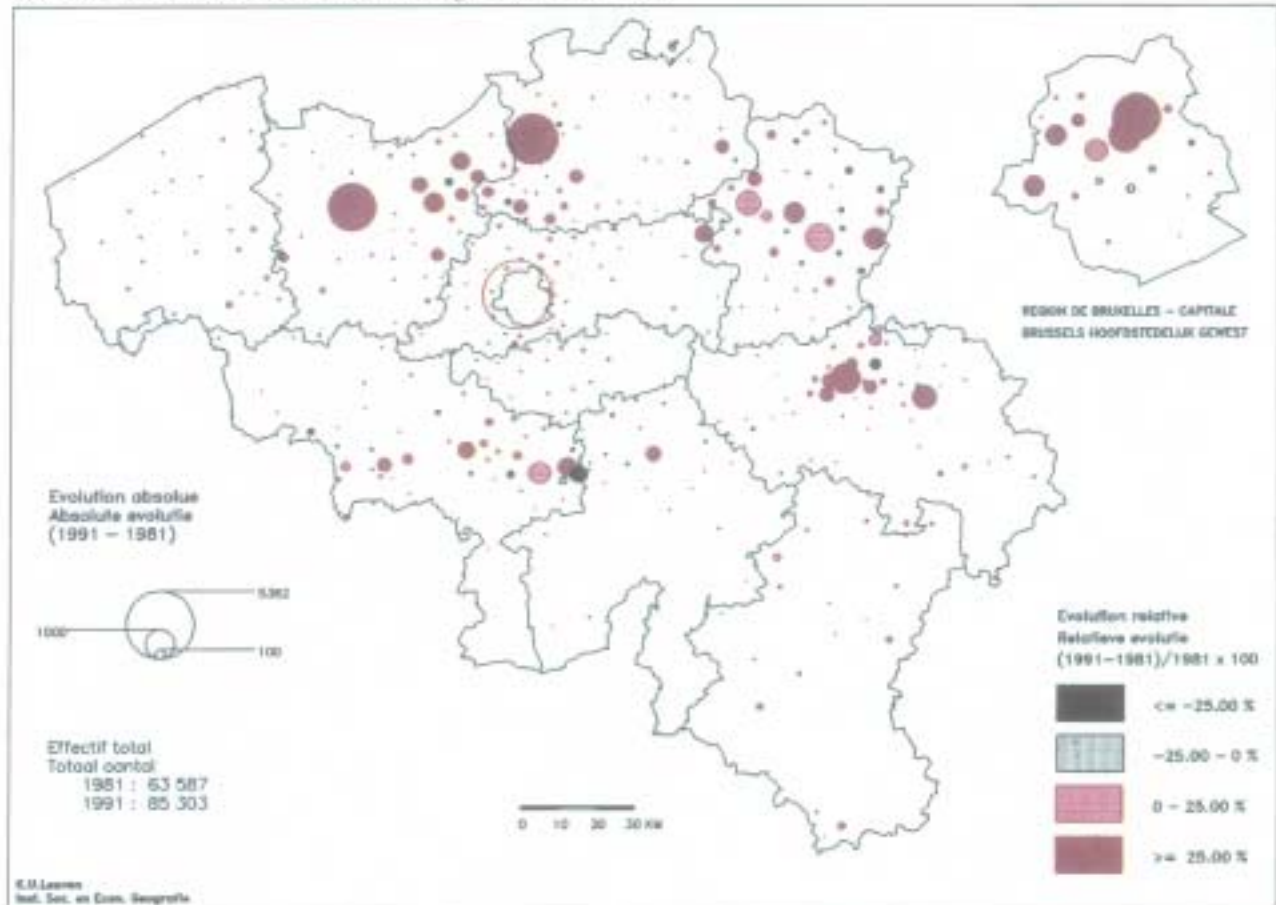
Kaart 26. De evolutie van de Grieken in België van 1981 tot 1991

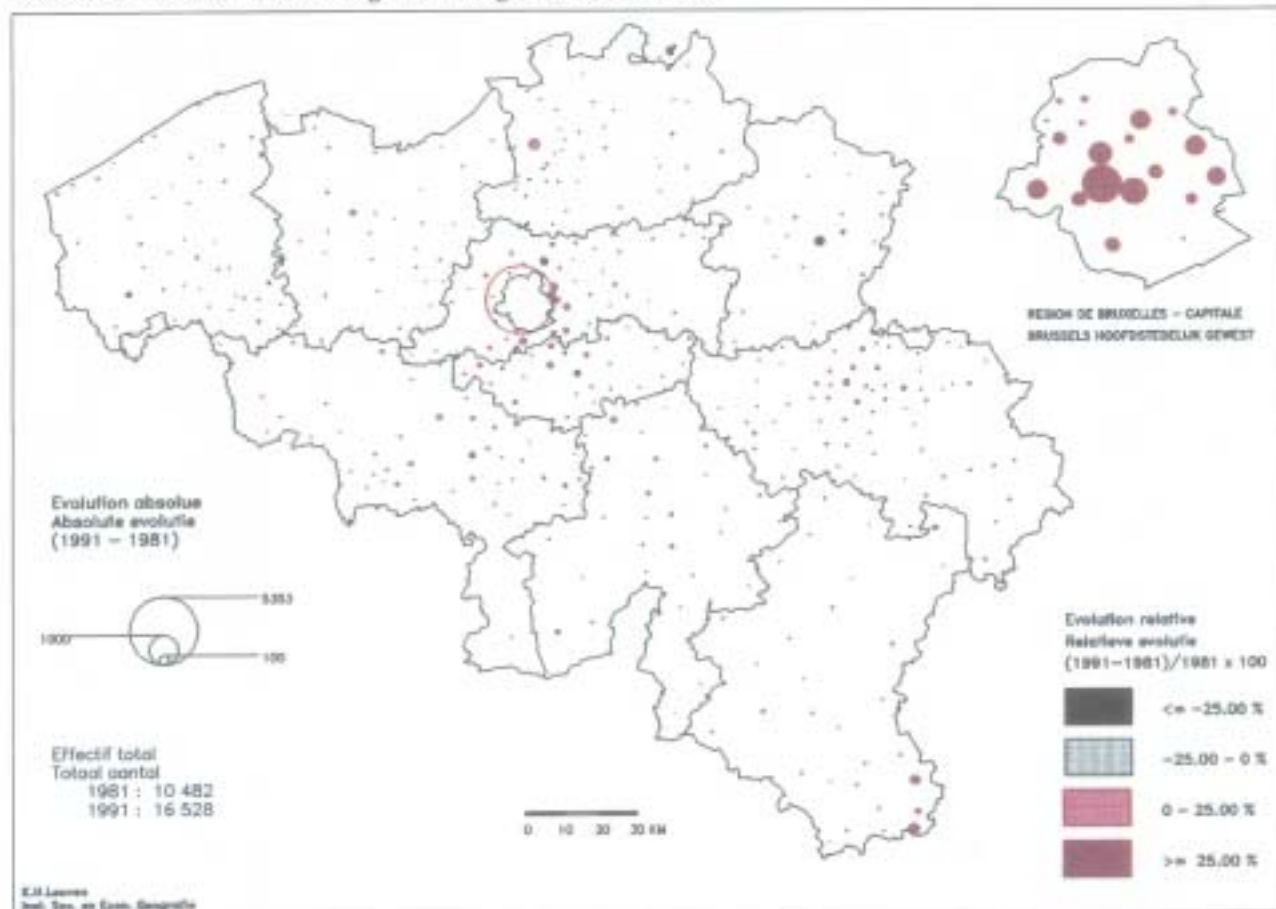
Kaart 27. De evolutie van de Marokkanen in België van 1981 tot 1991

Kaart 28. De evolutie van de Turken in België van 1981 tot 1991

Kaart 29. De evolutie van de Portugezen in België van 1981 tot 1991

4.2 EEN ANALYSE EN EEN VERKLARING VAN DE SPREIDING IN DE BELANGRIJKSTE STADSGEWESTEN OP BUURTNIVEAU

In dit deel zal de spreiding van de vreemdelingen in de zes belangrijkste Belgische stadsgewesten gekarteerd en besproken worden. Aan Vlaamse zijde zullen Antwerpen, Gent en Hasselt-Genk aan bod komen. Bij het stadsgewest Hasselt-Genk worden de mijsgemeenten Beringen, Heusden-Zolder en Maasmechelen gevoegd, omdat deze gemeenten om historische redenen een belangrijk aandeel van de vreemdelingen in het stadsgewest huisvesten. Aan Waalse zijde bespreken we Charleroi en Luik. Voor elk stadsgewest wordt kort de sociaal-ruimtelijke structuur en de migratiegeschiedenis besproken. Dit biedt een algemeen kader waarin de spreiding van iedere afzonderlijke nationaliteit duidelijk worden. Alleen de nationaliteiten met meer dan 1000 inwoners worden beschouwd. De analyse wordt afgesloten met het Brusselse stadsgewest. Hier bespreken we niet alleen de spreiding van de nationaliteiten. Er wordt ook gepeild naar verklarende factoren door relevante gekruiste gegevens te karteren. Ze illustreren de positie op de woningmarkt en de sociaal-economische status van de vreemdelingen enerzijds, de evolutie van hun spreiding binnen het stadsgewest anderzijds. De ruimtelijke spreiding van huishoudens met uiteenlopende sociaal-economische kenmerken en uiteenlopende woonomstandigheden binnen éénzelfde nationaliteit verduidelijkt ten eerste hun lokalisatieloga. Voor de stadsgewesten werd de meest recente afbakening op basis van de volkstelling van 1991 gebruikt (Van der Haegen 1996). De spreiding binnen de stadsgewesten wordt gemeten op het niveau van de statistische buurten, waarvan de afbakening sinds 1981 onveranderd gebleven is.

4.2.1 DE METHODE

In deze sectie worden enkele minder bekende, maar efficiënte maten voor de vergelijking van de spreidingspatronen gebruikt. Ze worden hier eerst kort uitgelegd. De concentratie- en segregatie-indices zijn maten voor de concentratie van een bepaalde nationaliteit op een wel bepaald tijdstip. De concentratie-index geeft aan in welke mate de beschouwde nationaliteit ruimtelijk geconcentreerd woont ten opzichte van de totale oppervlakte van het gebied. De index geeft aan hoeveel mensen van de beschouwde nationaliteit van buurt moeten verhuizen om gelijkmatig over heel het gebied verspreid te wonen, of met andere woorden om in iedere statistische buurt dezelfde bevolkingsdichtheid te vertonen. De segregatie-index daarentegen meet de concentratie van een bepaalde nationaliteit ten opzichte van de overige bevolking. De segregatie-index bepaalt welk percentage van een bevolkingsgroep van buurt zou moeten veranderen om dezelfde relatieve spreiding te vertonen als de rest van de bevolking, of met andere woorden om in iedere statistische buurt hetzelfde aandeel in de buurtbevolking te vertonen.

De herverdelingsindex steunt op hetzelfde principe als de segregatie-index, maar geeft een evolutie van een zelfde nationaliteit tussen twee tijdstippen weer. De herverdelingsindex meet dus hoeveel inwoners van een bepaalde nationaliteit van buurt zouden moeten verhuizen om dezelfde relatieve spreiding als op een vroeger tijdstip te krijgen. Hij wordt uiteraard gebruikt om de evolutie tussen 1981 en 1991 te meten en wordt hier dus alleen op het Brusselse stadsgewest toegepast.

Deze indices zijn gevoelig voor de onderverdeling van het gebied (voor éénzelfde gebied zal een index steeds groter worden naarmate de onderverdeling fijnmaziger wordt; vergelijkingen tussen stadsgewesten onderling zijn dus beïnvloed door het aantal beschouwde statistische buurten). Een zelfde waarde voor twee nationaliteiten betekent niet dat ze even geconcentreerd of gesegregeerd wonen. De maten kunnen immers geen onderscheid maken tussen de concentratie van een groep in een enkel aaneengesloten gebied of in meerdere afzonderlijke kernen. Toch blijven ze nuttige maten. Hun interpretatie is eenvoudig: het gaat iedere keer over het aandeel van een bevolkingsgroep dat zou moeten verhuizen om een bepaalde referentiespreiding te verkrijgen. Bovendien kan men vergelijkingen maken binnen éénzelfde stadsgewest wanneer men zich aan de correcte interpretatie houdt¹. Men mag hierbij niet uit het oog verliezen dat bij de segregatie-index voor iedere nationaliteit de referentiespreiding anders is omdat die iedere keer betrekking heeft op de totale bevolking min de betrokken nationaliteit. De concentratie-index is beïnvloed door de structuur van de bebouwde omgeving. De bevolkingsdichtheid is omwille van de woningdichtheid veel hoger in het centrum dan in de periferie. Groepen die zich in het centrum vestigen zullen daarom

gemakkelijker een hoge concentratie-index verkrijgen dan deze die de periferie verkiezen. De concentratie-index van de totale bevolking kan als referentiewaarde dienen: groepen die lager scoren zullen relatief meer in de periferie verspreid zijn en groepen die hoger scoren zullen ofwel in het centrum geconcentreerd zijn ofwel enkel in beperkte delen van de periferie gevestigd zijn.

De opbouw van de herverdelingsindex laat toe om interessante kaarten te produceren, die niet de ruimtelijke differentiatie van de evolutie zelf weergeven (het verschil tussen de bevolking in 1981 en 1991 in elke buurt), maar die verschuivingen in het spreidingspatroon meten. Hiervoor wordt de toe- of afname van de beschouwde bevolkingsgroep weggecijferd en beschouwt men alleen het relatieve spreidingspatroon. Als bijvoorbeeld het aantal Marokkanen tussen 1981 en 1991 met 30% is gestegen, veronderstelt men dat in iedere buurt van het gebied hun aantal met 30% is toegenomen. De vergelijking tussen deze verwachte en de werkelijke groei toont voor elke buurt of ze de betrokken nationaliteit aantrekt dan wel afstoot. Een buurt kan afstotend zijn, zelfs wanneer de Marokkanen toenemen. In dat geval is hun aangroei in die buurt kleiner dan de verwachte 30%. Het omgekeerde geldt ook voor de aantrekking van nationaliteiten die algemeen in het gebied afnemen.

Alle spreidingskaarten in deze sectie worden volgens hetzelfde principe opgebouwd. De buurten waar minder dan 200 personen wonen en deze waar het aandeel van de beschouwde nationaliteit in de buurtbevolking kleiner is dan in het volledige stadsgewest worden buiten beschouwing gelaten. Bijgevolg worden enkel de buurten ingekleurd die een oververtegenwoordiging van de betrokken nationaliteit vertonen. De buurten waar het aandeel van de nationaliteit driemaal groter is dan in het stadsgewest worden extra in de verf gezet. Deze voorstelling heeft het voordeel dat in alle stadsgewesten de spreidingsstructuren op een gelijksoortige wijze weergegeven worden, zonder dat de absolute aantallen hierbij een doorslaggevende rol zouden spelen. Deze methode heeft wel een nadeel. Bij een laag aandeel van de betrokken nationaliteit in de totale bevolking van het stadsgewest, wat meestal het geval is, volstaat de aanwezigheid van één enkel huishouden in weinig bevolkte buurten (met amper meer dan 200 inwoners) om de buurt als concentratiebuurt te klasseren. Wanneer zo'n situatie zich voordoet, wordt dat in de tekst verduidelijkt.

4.2.2 DE GLOBALE VERDELING VAN DE VREEMDELINGEN OVER DE STADSGEWESTEN

Tabel 26 en tabel 27 vergelijken de aanwezigheid van de tien belangrijkste vreemde nationaliteiten in de zes stadsgewesten. Het stadsgewest Brussel kent het grootste aantal en percentage (nagenoeg 20%) vreemdelingen. Charleroi, Luik en Limburg volgen met aandelen rond de 15%. Ten slotte ligt hun aandeel in Antwerpen en vooral Gent zelfs onder het Belgische gemiddelde, wat niet wegneemt dat ze toch meer vreemdelingen tellen dan in hun ommeland.

De verhouding tussen de nationaliteiten is zeker niet overal gelijk. Zoals hoger duidelijk gemaakt, zijn de verklaringen hiervoor in de migratiegeschiedenis en het economisch profiel van elk stadsgewest te vinden. De aanwezigheid van de Zuid-Europeanen in de stadsgewesten is voor een belangrijk deel het gevolg van de grootschalige rekrutering van arbeiders na Wereldoorlog II. Oorspronkelijk waren het vooral de mijnen die met een tekort aan arbeiders te maken hadden en hun toevlucht zochten tot buitenlanders. De Zuid-Europeanen, voornamelijk Italianen, die in die periode naar België kwamen, behoren tot de tweede migratiegolf die België gekend heeft. De eerste migratiegolf wordt tussen beide wereldoorlogen gesitueerd, toen Oost-Europeanen en in mindere mate Italianen aangetrokken werden. Charleroi en Luik zijn vergelijkbaar door zeer hoge aandelen Italianen in de totale bevolking. In Charleroi heeft 10,4% van de totale bevolking de Italiaanse nationaliteit, in Luik 9,3%, in geen van beide stadsgewesten maakt een andere nationaliteit nog 2% van de totale bevolking uit. Vooral in Luik en Charleroi stelden de mijnen en de zware metaalnijverheid grote aantallen Zuid-Europeanen te werk. Het feit dat vele arbeiders hun gezin naar België lieten overkomen, verklaart de belangrijke aantallen die men daar vandaag nog aantreft. De Spanjaarden en de Grieken rekruteerde men na de Italianen, toen de Italiaanse regering na de mijnramp van Marcinelle in 1956 de georganiseerde emigratie stopzette. Door de algemene toestand van economische heropleving waren deze laatste nationaliteiten echter minder geneigd in de Belgische mijnen te komen werken.

De Limburgse mijnen rekruteerden eveneens vreemde arbeiders. Deze mijnen bleven langer werkzaam waardoor ook Turken en Marokkanen uit de derde migratiegolf in belangrijke mate aangeworven werden. Stadsgewest Hasselt-Genk heeft ongeveer een gelijk aandeel Italianen en Turken, rond 5% van de totale bevolking. Die derde migratiegolf was minder strikt georganiseerd en de arbeiders komen in veel meer activiteitssectoren terecht, waaronder typisch stedelijke activiteiten zoals de bouwnijverheid, transport en laaggeschoolde diensten. Dit verklaart een belangrijke concentratie Turken in Gent (hoewel eerst aangeworven in de textielsector) en meer algemeen het voorkomen van Marokkanen en Turken in de belangrijkste stadscentra en in Brussel.

In Brussel zijn de Marokkanen de belangrijkste vreemde nationaliteit, ze maken 4,8% uit van de totale bevolking. Ook in Antwerpen is er een Marokkaans overwicht. Brussel trekt daarenboven ook een groot deel van de secundaire migraties aan, vanuit de industriegebieden en buitenlanders die de internationale functies van de stad waarnemen, waaronder opnieuw Zuid-Europeanen. Zo zijn de Italianen de tweede belangrijkste nationaliteit in Brussel.

Tabel 26. Aantallen vreemdelingen van de voornaamste nationaliteiten in de belangrijkste stadsgewesten.

Voornaamste nationaliteiten	Stadsgewesten					
	Brussel	Antwerpen	Gent	Hasselt-Genk & mijngemeenten	Charleroi	Luik
Nederlanders	10256	14422	2200	2781	138	1677
Britten	13813	3044	389	128	113	298
Duitsers	9093	2095	371	973	368	854
Fransen	33619	2433	1205	139	4237	4960
Grieken	11294	532	98	1915	1977	1611
Italianen	40712	1464	487	17358	40605	57906
Portugezen	11422	1018	76	290	233	924
Spanjaarden	29431	2562	405	2149	1782	7896
Marokkanen	82164	20721	1619	3934	4169	7724
Turken	21622	6697	8190	17523	7124	6508
Belgen	1364238	831131	371786	278261	324697	523908
Vreemdelingen	331885	68757	19075	48781	65366	100256
Totale bevolking	1695870	899888	390861	327042	390063	624164

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 27. Het aandeel vreemdelingen van de voornaamste nationaliteiten in de totale bevolking van de belangrijkste stadsgewesten.

Voornaamste nationaliteiten	Stadsgewesten					
	Brussel	Antwerpen	Gent	Hasselt-Genk & mijngemeenten	Charleroi	Luik
	%	%	%	%	%	%
Nederlanders	0,6	1,6	0,6	0,9	0,0	0,3
Britten	0,8	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0
Duitsers	0,5	0,2	0,1	0,3	0,1	0,1
Fransen	2,0	0,3	0,3	0,0	1,1	0,8
Grieken	0,7	0,1	0,0	0,6	0,5	0,3
Italianen	2,4	0,2	0,1	5,3	10,4	9,3
Portugezen	0,7	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Spanjaarden	1,7	0,3	0,1	0,7	0,5	1,3
Marokkanen	4,8	2,3	0,4	1,2	1,1	1,2
Turken	1,3	0,7	2,1	5,4	1,8	1,0
Belgen	80,4	92,4	95,1	85,1	83,2	83,9
Vreemdelingen	19,6	7,6	4,9	14,9	16,8	16,1
Totale bevolking	1695870	899888	390861	327042	390063	624164

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De grensmigraties bepalen de aanwezigheid van vooral de Nederlanders in de stadsgewesten Antwerpen en Gent. Zoals hoger vermeld, worden veel Nederlanders aangetrokken door enerzijds de geringe vermogensbelasting en meer gunstige bouwpolitiek en anderzijds de zeer aantrekkelijke verkavelingen in de nog groene ruimte, op korte afstand van de grens. Het zijn dus niet alleen de welstellende Nederlanders die naar België uitwijken, maar ook zij die willen ontsnappen aan de krappe woningmarkt en de strenge stedenbouwkundige voorschriften in Nederland (Van der Haegen 1997).

4.3 HET STADSGEWEST ANTWERPEN

In het stadsgewest Antwerpen zijn negen nationaliteiten vertegenwoordigd door meer dan 1000 inwoners. Dat zijn de nationaliteiten uit onze buurlanden (Nederland, Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië), uit enkele landen van Zuid-Europa (Italië, Spanje, Portugal) en uit Turkije en Marokko. Uit tabel 26 blijkt dat de Marokkanen de grootste groep vormen, gevolgd door de Nederlanders. De Italianen zijn in Antwerpen ondervertegenwoordigd. Dit is te begrijpen doordat deze vooral werden aangetrokken voor het werk in de mijnen en nu nog geconcentreerd in de mijnbekkens wonen. Secundaire migraties vanuit de oude industrieregio's brachten de Italianen slechts in beperkte mate naar Antwerpen.

4.3.1 DE MIGRATIEGESCHIEDENIS IN ANTWERPEN

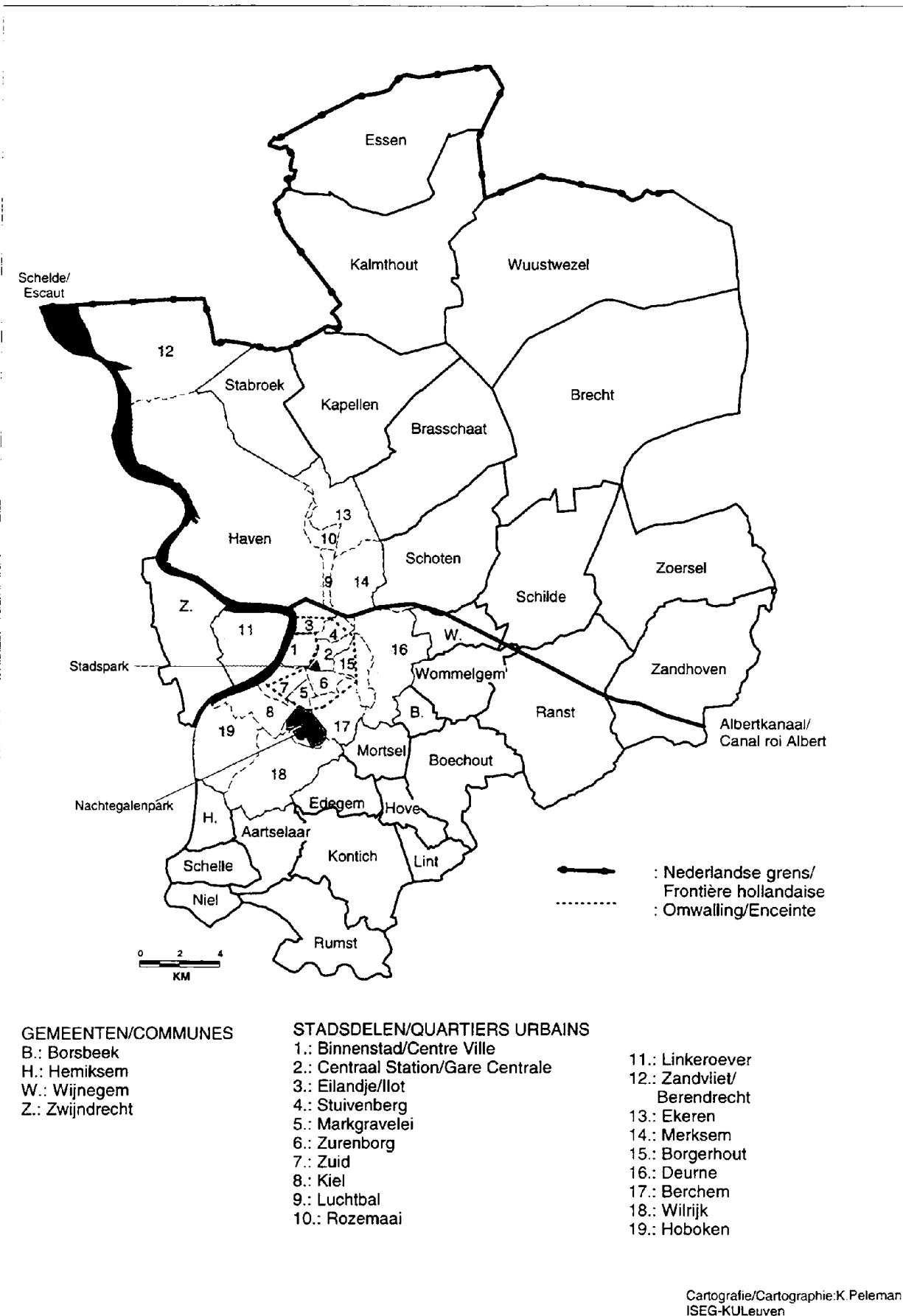
In Antwerpen stad treffen we vooral vreemdelingen aan uit de derde migratiegolf (vanaf eind jaren '60), waarbij de migraties minder georganiseerd gebeurden. Marokkanen en Turken in Antwerpen zijn veeleer op individuele basis geïmmigreerd dan gerekruteerd door de industrie. De enige belangrijke nationaliteit die zich voor een aanzienlijk deel in de groene noordoostelijke banlieuegemeenten gevestigd heeft, zijn de Nederlanders.

Antwerpen heeft twee omwallingen gekend die het stadsbeeld nog steeds structureren. De oudste stamt uit de 16e-eeuw. Ze is nog herkenbaar in het tracé van de Leien en omgeeft de oude stad of de binnenstad. De tweede, de Brialmontwal, werd opgetrokken omstreeks 1875 en wordt duidelijk weergegeven door de huidige kleine ring, de Singel. Deze ring vormt een belangrijke morfologische onderbreking in het stadsbeeld en omgeeft de Antwerpse kernstad, ofwel het stadsdeel 'intra muros'. Het is tussen beide omwallingen dat zich de 19^e-eeuwse gordel van Antwerpen bevindt (kaart 30). De verkaveling en ontwikkeling van deze 19^e-eeuwse gordel gebeurde gedeeltelijk planmatig (aanleg van de Leien op de plaats van de omwalling met aansluitend het stadspark, de Zuidwijk, Zurenborg...), waarbij men vooral op de middenklasse en de hogere burgerij mikte. Ook werd op een aantal plaatsen volkswoningbouw voor de minder kapitaalkrachten gepland. Zo werd rond 1870 begonnen met de aanleg van arbeiderswoningen en kleine burgerhuizen in de wijk Stuivenberg en werden later ook in de Zuidwijk arbeiderswoningen geïntegreerd. Voor het noordelijk stadsdeel daarentegen maakte men geen plannen, maar men liet het over aan goedkope bebouwing en grondspeculatie. Vooral in het noorden van de kernstad (Borgerhout-intra-muros, Stuivenberg en het Eilandje) zijn veel buurten als kansarm geklasseerd (Marynissen e.a. 1987).

De noordelijke havenbuurt het Eilandje is een wijk die opvalt door de aanwezigheid van zeer uiteenlopende nationaliteiten. Het is hier dat veel buitenlandse schippers een adres aan wal nemen en zich eventueel op latere leeftijd komen vestigen. Deze wijk is sterk getekend door restanten van oude havenfuncties, wat zich uit in leegstand, comfort en ouderdom van de woningen. In de jaren '80 zijn er hiervoor enige projecten van stadsvernieuwing uitgewerkt, onder meer het project Stad aan de Stroom in 1988, maar concrete realisaties blijven uit (De Brabander 1992).

Berchem en Borgerhout zijn twee deelgemeenten die door de laatste omwalling in twee gedeeld zijn. In het algemeen heeft het gedeelte 'intra muros', met voornamelijk 19^e-eeuwse bescheiden burgerwoningen, een zeer sterke leegloop gekend en telt het hoge concentraties vreemdelingen, vooral Turken of Marokkanen. Het gedeelte 'extra muros' heeft recentere, goed uitgeruste woningen, enkele hogestatuswijken en telt weinig vreemdelingen, zoals in Berchem aan het Nachtegalenpark. Tussen de stadsdelen Berchem-intra-muros en het Zuid, waar eveneens veel vreemdelingen wonen, bevinden zich de betere binnenstedelijke wijken van Antwerpen. Reeds in de 19e eeuw, met het plannen van de tweede omwalling, legden privé-ondernemers hier brede, monumentale lanen aan (Lombaerde in Taverne en Visser 1993). Nu vormen de luxueuze appartementen rond het Stadspark een aaneengesloten hogestatussector, via de buurten aan het Albertpark en het Nachtegalenpark, met de villawijken in de gemeenten Edegem en Hove. De meest luxueuze verkavelingen van het stadsgewest bevinden zich echter in het noordoosten, in Kapellen, Brasschaat, Schoten en Schilde.

Kaart 30. Referentiekart van het stadsgewest Antwerpen

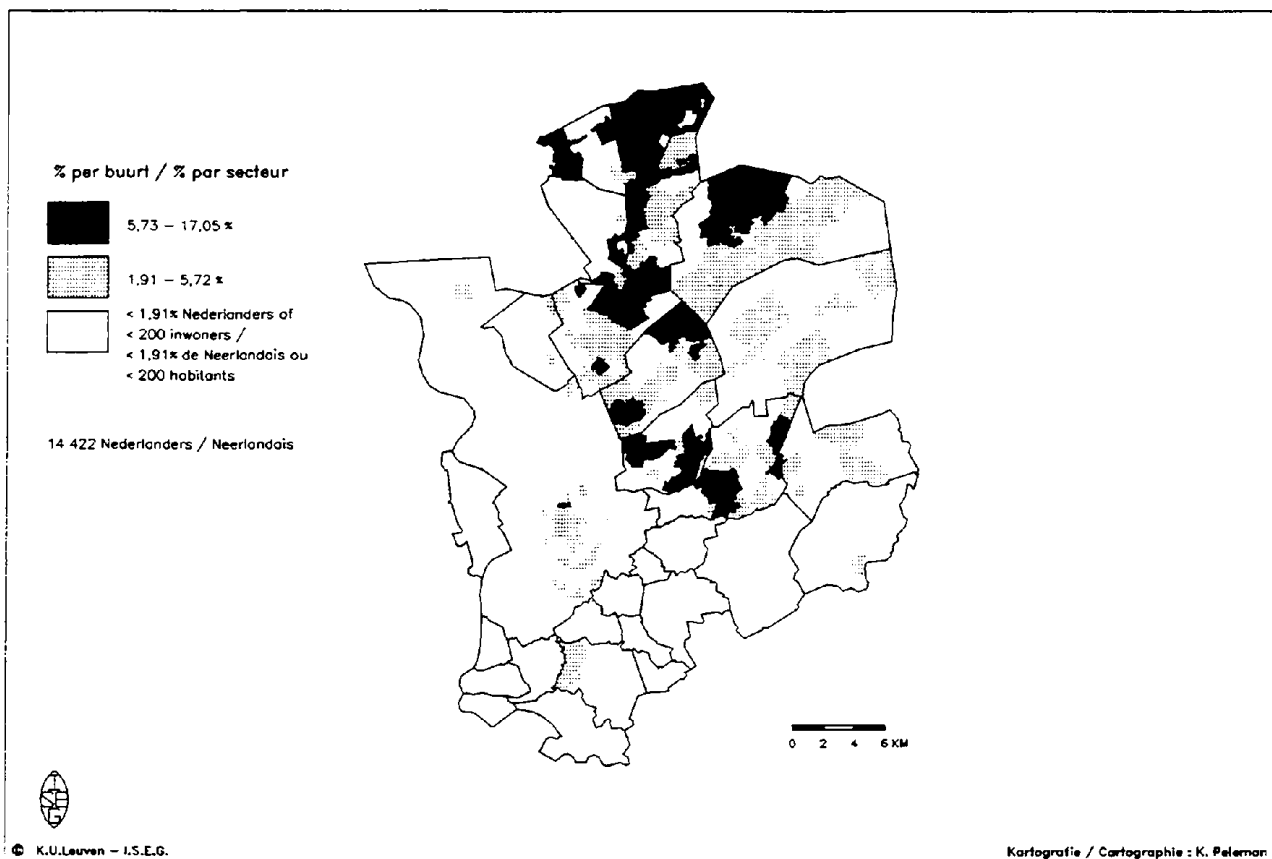
4.3.2 DE NATIONALITEITEN AFZONDERLIJK BEKEKEN

4.3.2.1 De buurlanden

Onder de vreemdelingen afkomstig uit de buurlanden onderscheiden vooral de Nederlanders zich van de Fransen, Duitsers en Britten. De Nederlanders zijn niet alleen talrijker, maar zijn ook sterker aanwezig in de banlieue, met de hoogste concentraties naar het noorden aan de Nederlandse grens.

De **Nederlanders** (14422 Nederlanders of 1,6% van de totale bevolking) wonen verspreid in het stadsgewest, waarbij een belangrijk deel gevestigd is in de residentiële gemeenten in het noordoosten (kaart 31). Een kleinere groep kiest voor concentratie in het commerciële hart van de stad. De hoogste percentages, 13% tot 17% Nederlanders, zijn op één uitzondering na te vinden in de noordelijke grensgemeenten Essen, Kalmthout en Kapellen. Er is een buurt met 15,5% Nederlanders in het Eilandje, maar het betreft slechts 36 Nederlanders, vermoedelijk schippers. De aanwezigheid in de banlieue kan verklaard worden door fiscale en stedenbouwkundige argumenten zoals eerder vermeld. Daarentegen vormen de Nederlanders in de binnenstad een heterogene groep migranten, waarvoor niet een algemene verklaring gegeven kan worden.

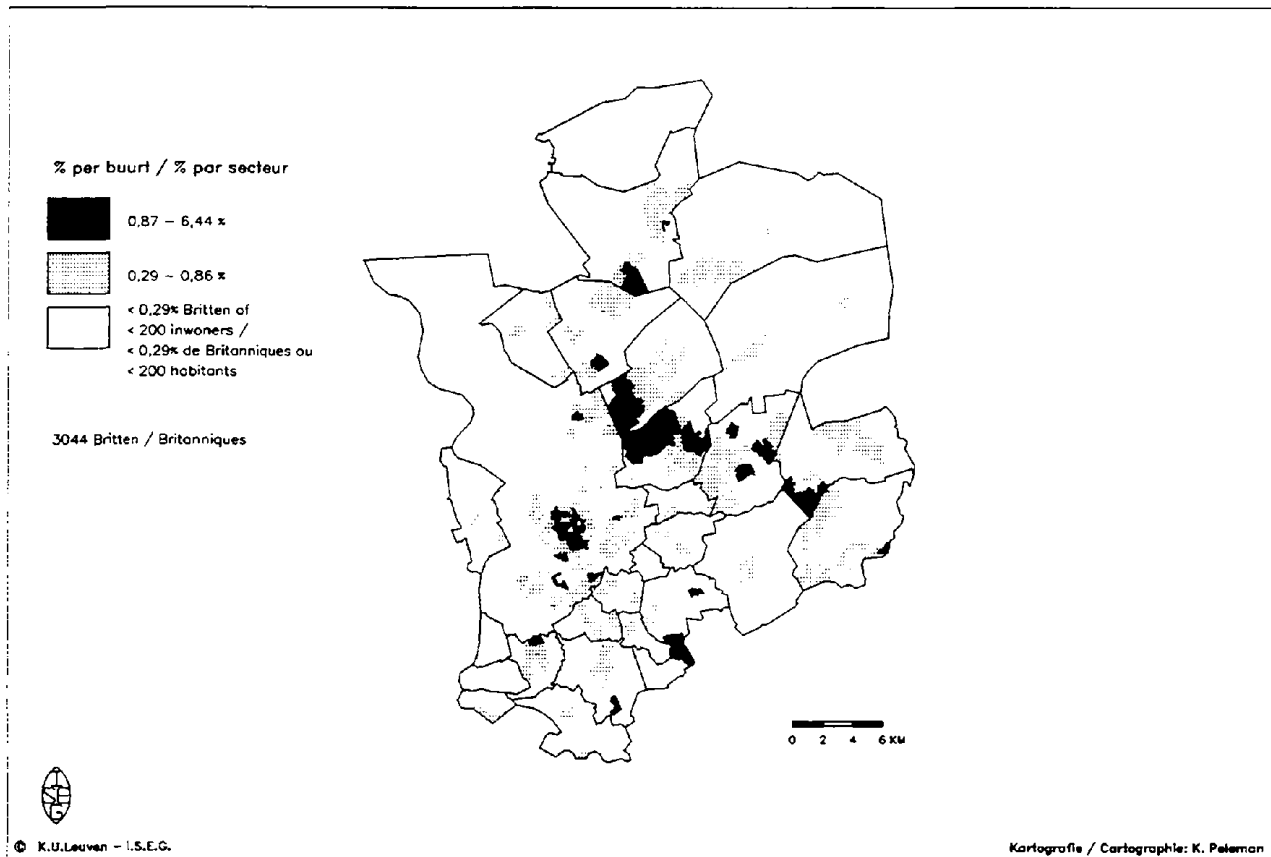
Kaart 31. De spreiding van de Nederlanders in het stadsgewest Antwerpen in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Britten** (3044 Britten of 0,3% van de totale bevolking) vertonen een onderscheiden spreiding (kaart 32). Ze zijn voornamelijk geconcentreerd in de betere wijken van het stadsgewest, enerzijds in de wijken rond het stadspark en anderzijds in de rijkere agglomeratiegemeenten zoals Schoten, Schilde en Brasschaat. Van de vier nationaliteiten uit de buurlanden zijn vooral de Britten immigranten uit de hogere inkomensklassen die in de betere woningen van het stadsgewest wonen. De hoogste concentraties Britten per buurt bevinden zich in het centrum van de stad, ten noorden en vooral ten zuidoosten van het stadspark. Hier vindt men concentraties boven de 3% die zelfs de 6% overschrijden. Zij wonen er in goed onderhouden herenhuizen en recente appartementen, zoals trouwens ook de Duitsers en de Fransen. Hier is eveneens de Europese school gelegen.

Kaart 32. De spreiding van de Britten in het stadsgewest Antwerpen in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Duitsers** (2095 Duitsers of 0,2% van de totale bevolking) zijn aanwezig in de binnenstad en in de noordelijke residentiële gemeenten van de agglomeratie. Een concentratie in het noorden van de stad Antwerpen, in het district Zandvliet-Berendrecht, is goed voor 62 Duitsers of 0,8% van de totale bevolking. Hiervoor kan de nabijheid van de Duitse bedrijven BASF en Bayer in het havengebied wellicht een verklaring geven (Janssens 1985). De buurt met de hoogste concentratie Duitsers, bijna 4%, bevindt zich niet ver daarvan in Kapellen.

De **Fransen** (2433 Fransen of 0,3% van de totale bevolking) zijn vooral sterk geconcentreerd in de kernstad. In de rest van het stadsgewest zijn ze verspreid in de agglomeratie, maar bijna niet in de banlieue. De weinige buurten met 2% en meer Fransen liggen zonder uitzondering aan in het gebied binnen de Singel. Fransen kiezen voor de gehele kernstad, met uitlopers rond het aantrekkelijke Nachtegalenpark, maar minder voor de 19^e-eeuwse wijken van Borgerhout, Berchem en 't Zuid. Ook voor de Fransen geldt een opvallende concentratie in een buurt op 't Eilandje, waar 77 van de 1309 inwoners Fransen zijn.

4.3.2.2 De Zuid-Europeanen

Deze groepen vestigen zich vooral in de binnenstedelijke wijken. De **Spanjaarden** (2562 Spanjaarden of 0,3% van de totale bevolking) zijn het sterkst geconcentreerd in het gebied binnen de Singel, met uitlopers over 't Kiel tot in Hoboken en naar het noordoosten tot in Schoten. Ze vertonen een hoge concentratie in de oude havenbuurt ten noorden van de binnenstad: 18,6% op 1141 inwoners. In de andere concentratiezones in de stad halen ze nog geen 6%. De aanwezigheid van de Spanjaarden buiten het stadscentrum moet in verband gebracht worden met de oude industriële kernen langs de Schelde in Hoboken en aan het Albertkanaal in Merksem en Schoten. In Hoboken was al van voor de eeuwwisseling een belangrijke scheepswerf en metallurgie aanwezig, in Merksem o.a. een loodfabriek (Fransen 1988). Vanaf 1960 trok deze nijverheid een beperkt aantal Spaanse migrantenbuurten aan (Janssens 1985). Op 't Kiel, nabij Hoboken, wonen de Spanjaarden vooral in de naoorlogse sociale flats, in Schoten veeleer in de oudere arbeiderswijken.

De **Italianen** (1464 Italianen of 0,2% van de totale bevolking) zijn vooral aanwezig in Antwerpen zelf, met de hoogste concentraties in het centrum van de stad, binnen de Singel. Een opvallende concentratie in Zandvliet-Berendrecht geeft de aanwezigheid weer van 39 Italianen over de 4 sectoren. Volgens Janssens (1985) telde deze kern in 1981 75 Italianen, die daar geconcentreerd zouden zijn door kettingmigratie, omwille van werkgelegenheid in de horeca. Het hoogste aantal Italianen treft men aan in de oude havenbuurt 't Eilandje, waar 53 op de 3964 inwoners Italiaan is, ofwel 1,3%. De Italianen in Antwerpen horen echter niet thuis in de groep van de arbeidsmigranten, zoals de Spanjaarden, Turken en Marokkanen. Ze zijn veeleer verbonden met de havenactiviteiten en de horeca. Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor het beperkt aantal Grieken.

De **Portugezen** waren tot voor de jaren tachtig maar beperkt aanwezig in België. Als havenstad trok Antwerpen weliswaar een kleine kolonie Portugezen, die na de toetreding van het land tot de Europese Unie wat aangegroeid is. Ook de Portugezen wonen vooral in het noordelijk deel van de binnenstad, maar een tweede kern bevindt zich in 't Zuid rondom het Museum voor Schone Kunsten.

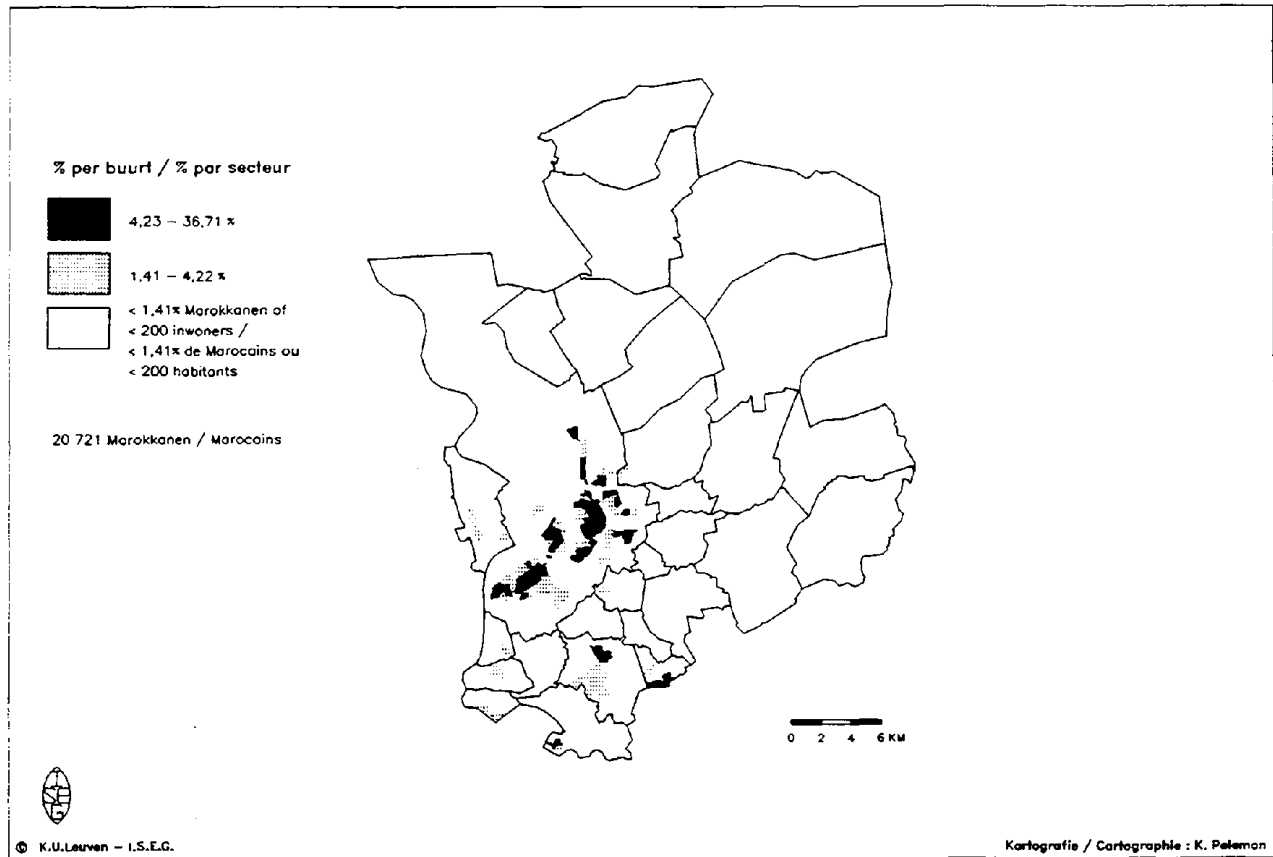
4.3.2.3 De Marokkanen en de Turken

Doordat de Turken en Marokkanen in het Antwerpse niet rechtstreeks door de industrie aangeworven werden, vertoont hun spreiding weinig overeenkomst met de industriële kernen, maar meer met onaantrekkelijke wijken, woningen in slechte staat of goedkope appartementen. Zo springt de 19^e-eeuwse gordel hier sterk naar voren, met Borgerhout-intra-muros, Berchem-intra-muros en Stuivenberg. Door de suburbanisatie in de jaren '60 werden deze buurten immers verlaten door de jongere en meer welstellende huishoudens onder de Belgische bevolking. Ook in de sociale appartementen op 't Kiel wonen veel Marokkanen en Turken. Verder zijn het de enige vreemde nationaliteiten die men in de wijk Luchtbal aantreft. Deze wijk bestaat hoofdzakelijk uit sociale appartementsblokken die begin jaren '50 aansluitend bij de havenontwikkelingen gebouwd zijn. (Vranken en Ben Abdeljelil 1995).

't Zuid, een buurt die hier opvalt door een hoge concentratie Marokkanen en vooral Turken, is een vrij recente buurt, in 1875 tezamen met de plannen voor de tweede omwalling op de tekentafel ontworpen. Echter, door de verplaatsing van de havenactiviteiten naar het noorden van Antwerpen, raakten de dokken in onbruik en werden ze gedempt. Bovendien waren de woningen aan het einde van de 19^e eeuw overhaast opgetrokken waardoor ze nu in slechte staat verkeren en mee de leegloop van de buurt in de hand werken. Later kende de buurt een immigratie van voornamelijk Turkse en Marokkaanse gezinnen. Eind jaren '80 werd ook deze wijk opgenomen in het herwaarderingsprogramma van Stad aan de Stroom, waaruit weinig of geen concrete realisaties gegroeid zijn, maar waardoor deze buurt wel weer volop in de belangstelling staat. (Omtrent het Antwerpse 'Zuid', 1993) Recent trekt deze buurt veel privé-investeerders aan, waardoor de woningprijzen sterk stijgen en de buitenlanders onder druk komen te staan.

De **Marokkanen** (20721 Marokkanen of 2,3% van de totale bevolking) wonen sterk geconcentreerd, vooral in het 19e-eeuws stadsdeel binnen de Singel, op het Zuid, 't Kiel en in Hoboken (kaart 33). De buurt met de hoogste concentratie Marokkanen (36,7%) ligt in Borgerhout, waar verscheidene andere buurten eveneens meer dan 20% Marokkanen tellen. Zulke percentages vindt men ook in Hoboken, het noorden van de binnenstad, en uitzonderlijk ook op 't Kiel, in Merksem en Wilrijk. Op 't Zuid liggen de percentages veeleer rond de 10%.

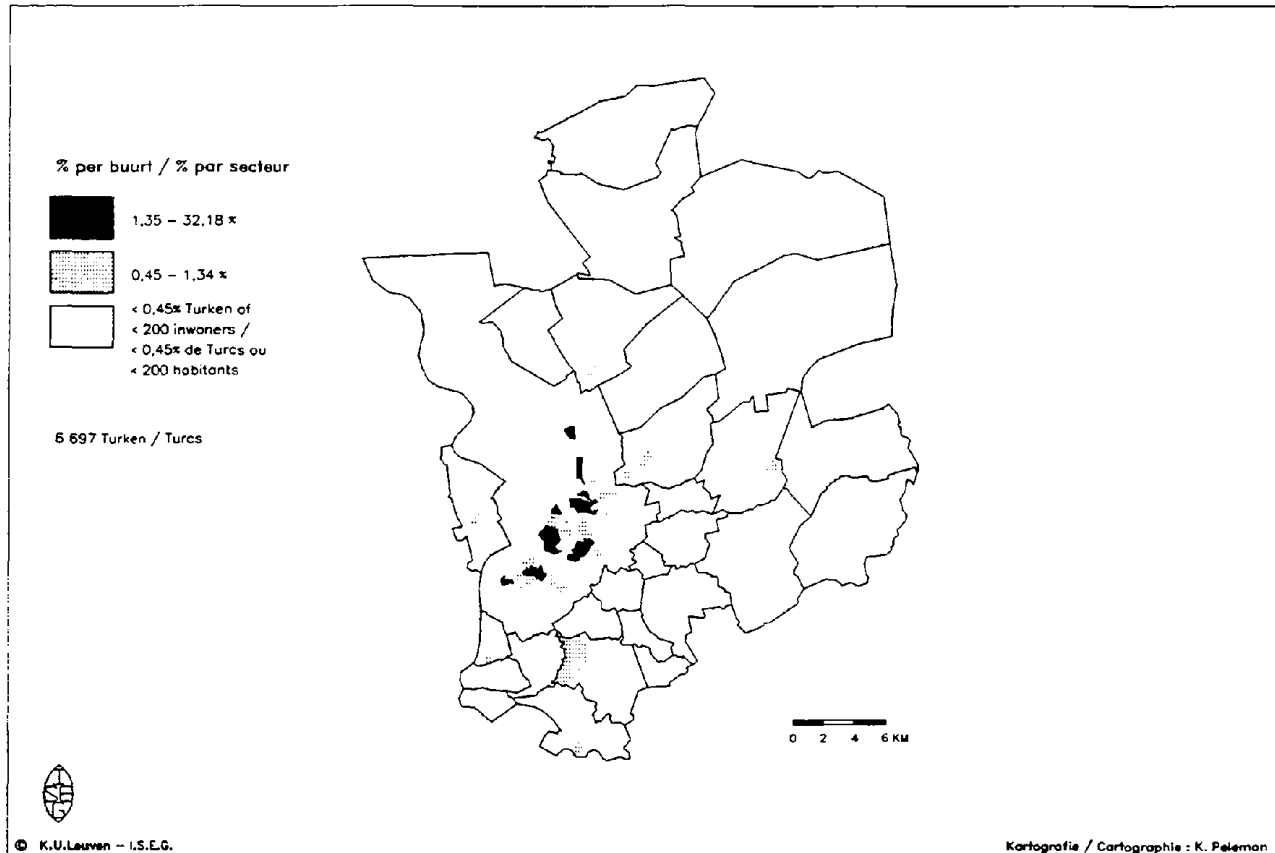
Kaart 33. De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Antwerpen in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Turken** (6697 Turken of 0,7% van de totale bevolking) wonen bijna uitsluitend binnen de grenzen van de stad Antwerpen, en dan nog duidelijk geconcentreerd in 4 groepen (kaart 34). Een eerste concentratiezone ligt in het noorden, in de wijk Stuivenberg. De tweede en de derde in het zuiden, in de wijken 't Zuid en 't Kiel. De laatste kern komt overeen met het 19^e-eeuwse stadsdeel van Berchem, binnen de Singel. Terwijl in Brussel en Gent het gekend is dat elke concentratiekern overeenstemt met Turken uit een apart herkomstgebied uit Turkije, kon dit hier niet bevestigd worden. De hoogste concentratie Turken (32,2% van de buurtbevolking) komt voor in de concentratiekern op 't Zuid. In de andere buurten van deze kern en in de andere kernen komen de cijfers niet boven de 20% uit.

Kaart 34. De spreiding van de Turken in het stadsgewest Antwerpen in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.4 HET STADSGEWEST GENT

Wanneer Gent vergeleken wordt met de andere stadsgewesten (tabel 26) blijkt het aantal vreemdelingen in dit stadsgewest veeleer aan de lage kant. Er zijn dan ook slechts vier vreemde nationaliteiten vertegenwoordigd door meer dan 1000 personen. Hieronder zijn de Turken veruit het talrijkst en vormen de Nederlanders de tweede grootste groep.

4.4.1 DE MIGRATIEGESCHIEDENIS IN GENT

De aantrekkingskracht van het woongebied in het stadsgewest Gent werd, en wordt, sterk bepaald door de bodemvochtigheid. De oorspronkelijke site van de stad bevond zich binnen de Leiebocht, terwijl het lager gelegen stadsdeel in het noorden en het noordoosten door talrijke overstromingen lange tijd ongeschikt was voor bewoning (Vanneste 1982). Gent kende in tegenstelling tot de andere Vlaamse steden een vrij sterke industrialisatie rond de textielsector in de eerste helft van de 19^e eeuw. In deze fase van de industrialisatie werden open ruimtes binnen de stadswallen volgebouwd, voornamelijk met beluiken, verborgen achter een mooie gevel. Tot aan het afschaffen van de octrooirechten in 1860 bleef de stad noodgedwongen binnen de wallen gekneld en was de invoer van bouwmaterialen belast, wat tot een nijpend woningtekort leidde. Het bouwen en verhuren van kleine, eenvormige arbeiderswoningen met minimaal comfort was bijgevolg een zeer winstgevende bezigheid. Na 1860 bouwden industriëlen en speculanten in sneltempo de 19e-eeuwse gordel vol, terwijl onhygiënische beluiken in de stad gesloopt werden. Vaak was de vestiging van één groot bedrijf al voldoende om een hele buurt te ontwikkelen (een typisch voorbeeld is het ontstaan van de Rabotwijk vanaf 1872 op initiatief van de textielabrikanten De Smet en de Hemptinne) (Deseyn 1989). Andere buurten kenden een chaotische ontwikkeling omdat meerdere kleine investeerders losstaande projecten naast elkaar plaatsten (als voorbeeld geldt de Brugse Poort). Slechts later kon de overheid enige stedenbouwkundige beperkingen opleggen (Demoor, 1997). Omgeving en woningkwaliteit zijn echter sterk getekend door deze ontwikkelingen, waardoor deze 19de-eeuwse gordel integraal uitgeroepen is tot woonnoodgebied, een gebied dat meerdere negatieve aspecten voor het wonen bundelt. Het zijn deze gebieden die in het toekomstig woonbeleid de meeste aandacht en middelen zouden moeten krijgen. Het is dus niet verwonderlijk dat precies in de 19^e-eeuwse gordel de hoogste concentraties vreemdelingen aangetroffen worden (De Gentse Gordel 1988).

Enkel in het zuiden bestond de 19^e-eeuwse uitbreiding uit burgerwijken, waarvoor de omgeving van het St.Pietersstation en het Citadelpark als voorbeeld kan dienen. Nu nog strekken zich hier de betere woonwijken uit, van de Kouter in het centrum naar het zuiden en zuidwesten, de stadsdelen met een veel gunstiger reliëf. Daar situeren zich de gemeenten St.-Martens-Latem en De Pinte, die al sinds de vroegste suburbanisatie door de hogere inkomens opgezocht worden. Het zuidoostelijke deel van de stad echter, gelegen op vochtige grond aan de Schelde, is veeleer te vergelijken met het noorden en wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van sociale woningbouw en bedrijven (Vanneste 1980 en 1982, Claeys en Van Hove 1987).

In Gent voelde men de behoefte tot aantrekken van gastarbeiders pas midden jaren '60, in tijden van sterke economische groei. Vooral de textielindustrie kwam toen arbeiders te kort, het eerste bedrijf dat gastarbeiders aanwierf was UCO (Union Cotonnière). In de Golden Sixties hadden de Belgen immers de kans de textielsector te verlaten en over te stappen naar aangenamer en beter betaald werk. In die jaren was de tweede migratiegolf van voornamelijk Zuid-Europeanen zo goed als voorbij, zodat Gent deelnam aan de derde migratiegolf en hoofdzakelijk Turken aantrok. Naast de Turken zijn ook de Nederlanders goed vertegenwoordigd in het stadsgewest, voornamelijk omwille van hun aanwezigheid in de noordelijke grensgemeenten.

Kaart 35. Referentiekaart van het stadsgewest Gent

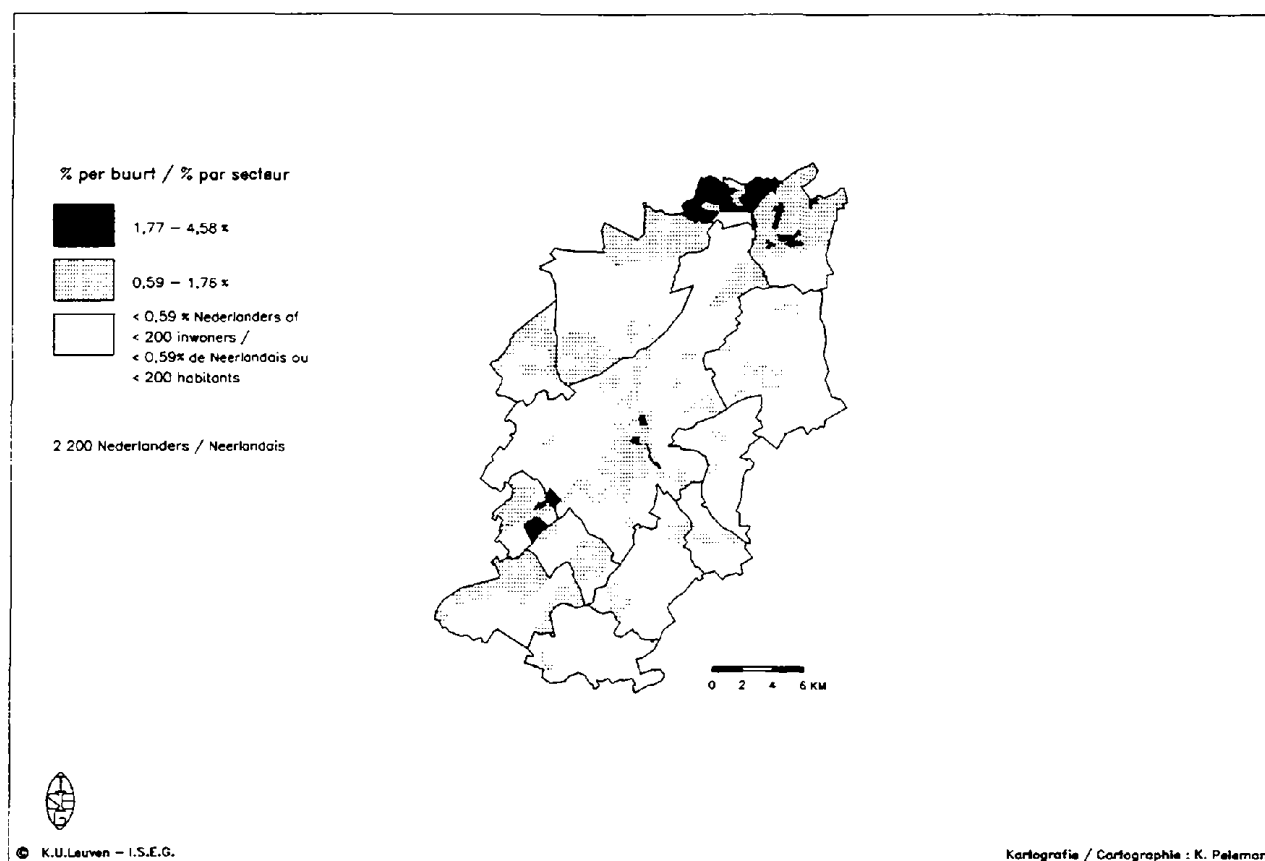

4.4.2 DE NATIONALITEITEN AFZONDERLIJK BEKEKEN

4.4.2.1 De buurlanden

De **Nederlanders** (2200 Nederlanders of 0,6% van de totale bevolking) vormen ook in Gent een heterogene bevolkingsgroep. In de noordelijke grensgemeenten is een belangrijk deel van de bevolking Nederlander, maar ook in het centrum van de stad zijn ze aanwezig (kaart 36). Een deel van deze stedelijke Nederlanders zijn studenten die aan de Gentse universiteit ingeschreven zijn, maar de meeste van deze studenten zijn niet ingeschreven in de stad en zijn dus niet in de cijfers opgenomen. Kleinere aantallen wonen verder nog in de rijkere zuidwestelijke gemeenten zoals St.-Martens-Latem. De hoogste percentages (meer dan 3% van de totale bevolking) treft men aan in buurten in de grensgemeenten Zelzate en Wachtebeke. De hoogste absolute aantallen per buurt worden in het centrum van Gent bereikt. Hier wordt de verscheidenheid van de Nederlandse groep duidelijk in het feit dat ze in zeer uiteenlopende stadsdelen aanwezig zijn. Zo woont een deel van hen in de betere centrale wijken (Kouter) en een deel in de noordelijke arbeidersbuurt Sluizeken. In deze havenbuurt hebben veel buitenlandse schippers een vast adres en heeft een deel na het pensioen vaste stek gevonden.

Kaart 36. De spreiding van de Nederlanders in het stadsgewest Gent in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

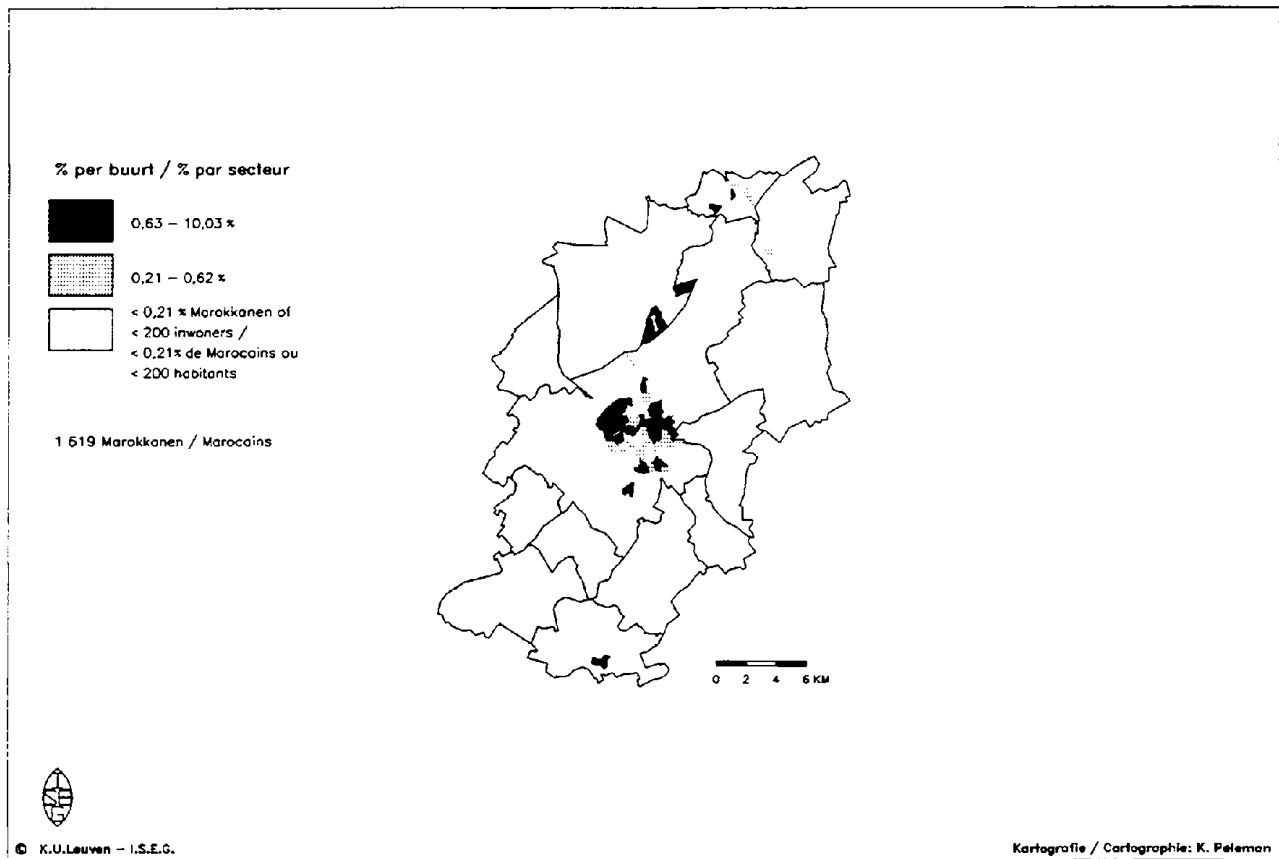
Ook de **Fransen** (1205 Fransen of 0,3% van de totale bevolking) vertonen geen eenduidig huisvestingspatroon. Concentraties zijn er zowel in de historische stadskern en in het noordelijk industrieel stadsdeel als in de groene gemeenten aan de rand van het stadsgewest. Een opvallende kern Fransen woont in het noorden van de binnenstad in het stadsdeel Sluizeken, in deze buurt wonen 116 Fransen of 8,4% van de totale bevolking. Net zoals bij de Nederlanders is dit vooral door de aanwezigheid van schippers.

4.4.2.2 De Marokkanen en Turken

Marokkanen en Turken kwamen voor het eerst aan in Gent omstreeks 1965 en vestigden zich toen in de 19^e-eeuwse arbeiderswoningen kortbij hun eerste werkgevers, de textielfabrikanten. Land- of dorpsgenoten die nadien in een kettingmigratie volgden, zochten vaak een woning in diezelfde buurt. Het laten volgen van vrienden en familie werd trouwens aangemoedigd door de bedrijven en was de meest succesvolle manier om arbeiders te verwerven. Hun huidige lokalisatie vloeit hier grotendeels uit voort: bijna het volledige woongebied van Marokkanen en Turken is gelegen in de 19^e-eeuwse gordel en verschillen in spreiding zijn deels te verklaren door de lokalisatie van de belangrijkste rekruterende bedrijven.

De **Marokkanen** (1619 Marokkanen of 0,4% van de totale bevolking) vertonen de grootste concentratie aan de Brugse Poort, in de sociale wijk en omgeving (kaart 37). In deze kern wonen bijna 1000 van de 1619 Marokkanen in het Gentse. Het is in deze wijk, aan de Rooigemlaan, dat UCO gelegen was, een bedrijf dat veel werknemers uit Marokko haalde. Een andere groep is in het noordoosten gevestigd, aan de Dampoort tot in St.-Amandsberg en in de St.-Machariuswijk. Er zijn eveneens opvallende sectoren op de grens Evergem/Gent, maar hier gaat het slechts om enkele Marokkaanse huishoudens. De driehoekige sector in het zuiden van de binnenstad is de sociale wijk Nieuw Gent, hier wonen 66 Marokkanen of 1,7% van de bevolking, naast nog andere vreemde nationaliteiten.

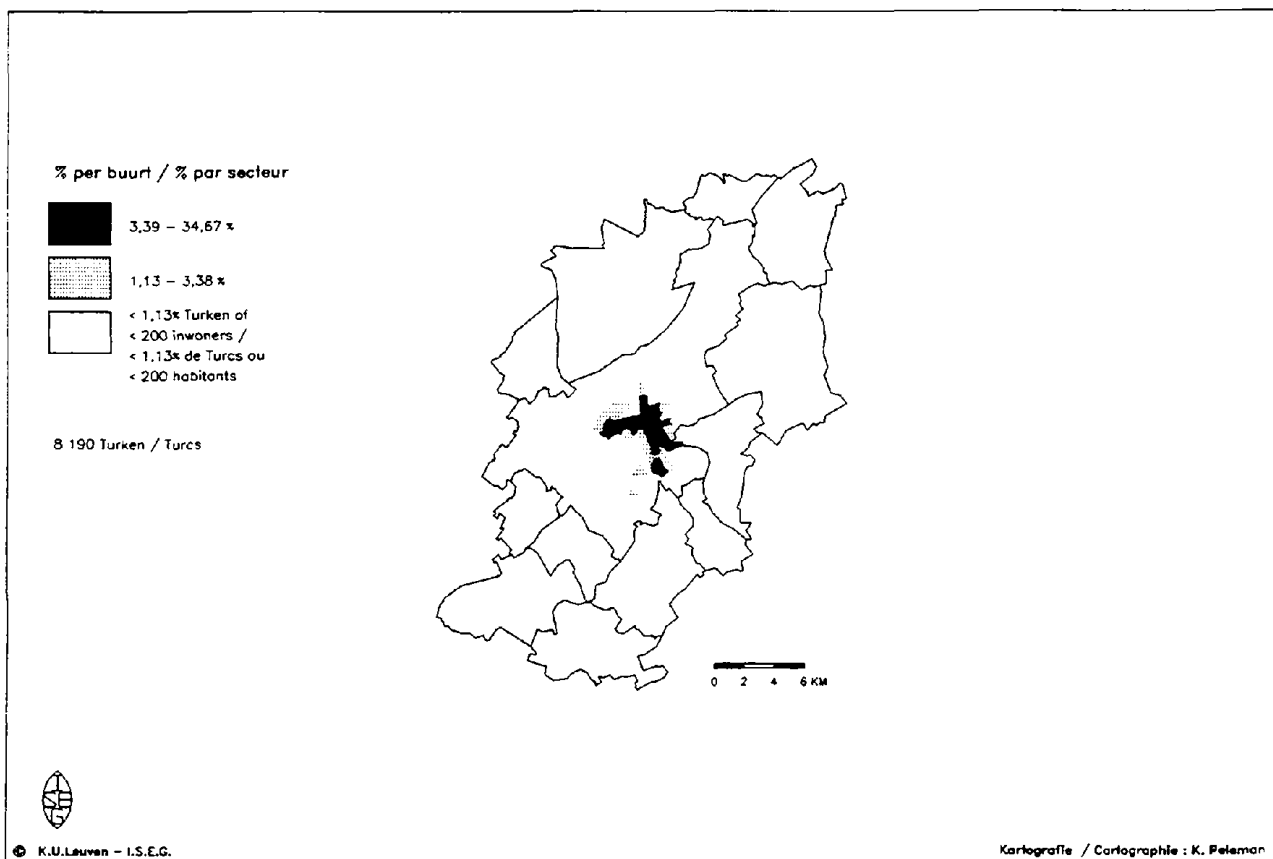
Kaart 37. De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Gent in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Turken** (8190 Turken of 2,1% van de totale bevolking) werden in Turkije meer per regio gerekruteerd, waardoor grote aantallen Turken uit dezelfde streek naar Gent kwamen (Surkyn 1993). Ze zijn minder talrijk aan de Brugse Poort, waar de Marokkanen zich concentreren. Ze zijn wel sterk aanwezig in Sluizeken-Muide, waar de Marokkanen zo goed als afwezig zijn (kaart 38). Door de kettingmigraties wonen in Gent Turken uit dezelfde regio nog steeds ruimtelijk geconcentreerd: de Turken uit Emirdag bijvoorbeeld wonen in Sluizeken en aan de Brugse poort, de Turken uit Centraal Anatolië in St.-Amandsberg en de migranten uit het Zwarte Zeegebied veeleer in het noordoosten, in St.-Amandsberg (Kesteloot e.a. 1997). Vele Turken waren eerst gehuisvest in beluiken en cités van de textielnijverheid, dit in zeer erbarmelijke omstandigheden. Nadien konden ze via de sociale dienst van de stad een ruimere sociale huurwoning verkrijgen, die velen verlieten wanneer zij de kans zagen een woning aan te kopen, dankzij de herwaarderingspremies die voor de renovatie van de 19de-eeuwse gordel uitgelooft werden. Deze woning is meestal opnieuw in de omgeving van hun eerste woonst gelegen, wat de concentratiegebieden een permanent karakter geeft. Uit onderzoek in deze gebieden blijkt dat meer dan 65% van de Turken eigenaar is, wat enerzijds te verklaren is doordat zij van die premies gebruik konden maken en vaak hun woning in Turkije verkochten en anderzijds door de relatief lage woningprijs in Gent (Kesteloot e.a. 1997). De Turken zijn in Gent talrijker dan de Marokkanen, waardoor ze meer verspreid zijn over de 19de-eeuwse gordel en tegelijkertijd in sommige buurten een groot aandeel van de buurtbevolking uitmaken. Twee buurten in de wijk Sluizeken hebben 34% Turken en 4 buurten verspreid over de 19de-eeuwse gordel tellen meer dan 20% Turken.

Kaart 38. De spreiding van de Turken in het stadsgewest Gent in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.5 HET STADSGEWEST HASSELT-GENK

Het gebied dat hier beschouwd wordt is enerzijds gevormd door het stadsgewest Hasselt-Genk zelf, dat uitzonderlijk uit twee stadskernen bestaat, en anderzijds door de vroegere mijn gemeenten, voor zover ze niet tot het eerste geheel behoren. De reden hiervoor is dat, zoals uit de voorgaande analyse blijkt, de aanwezigheid van vreemdelingen in dit stadsgewest veel meer bepaald is door de mijnactiviteiten dan door de stedelijke functies. Dit maakt de onderverdeling van het stadsgewest in kernstad, agglomeratie en banlieue weinig relevant voor de spreiding van de vreemdelingen.

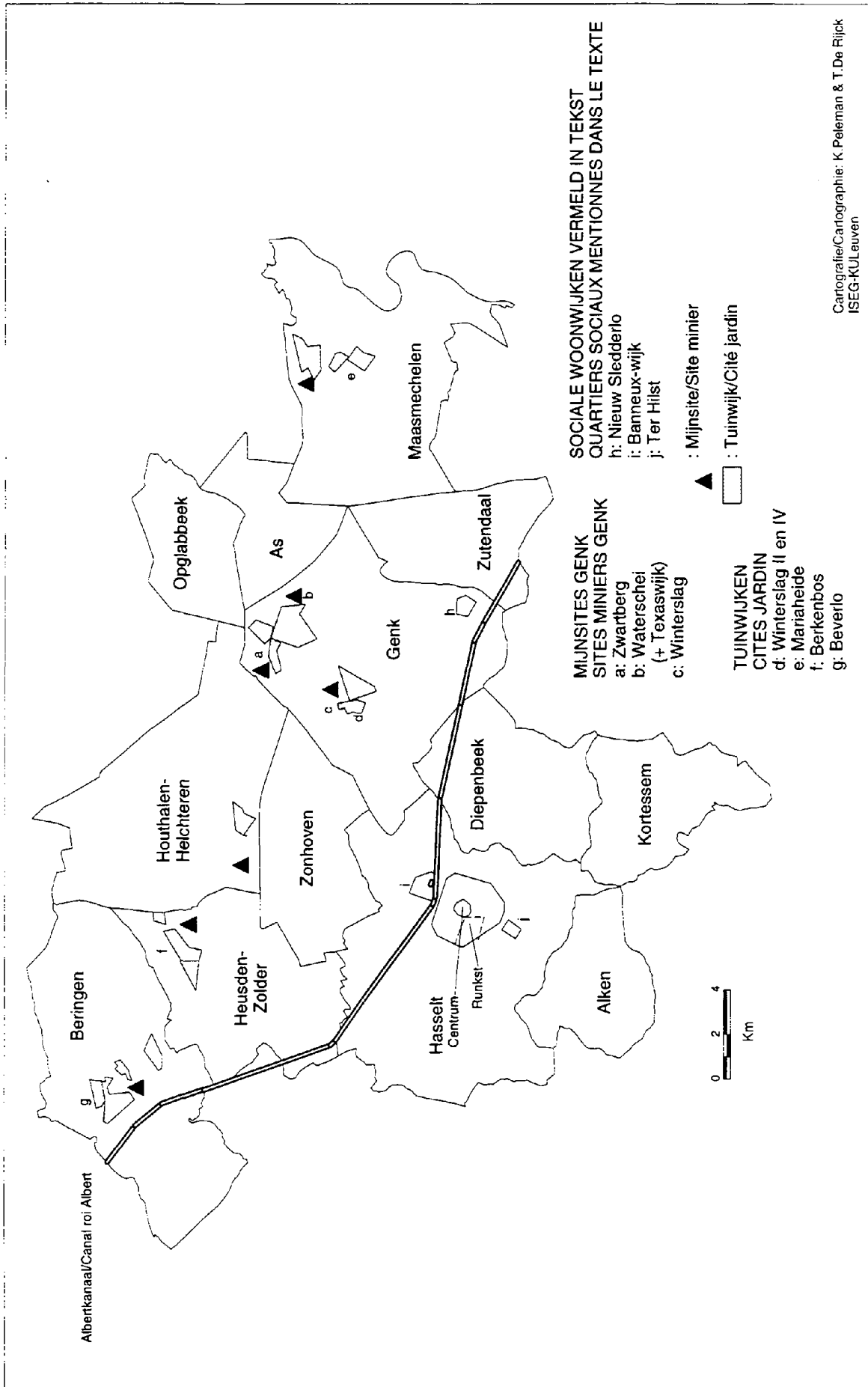
4.5.1 DE MIGRATIEGESCHIEDENIS IN HASSELT-GENK

De Limburgse mijnen hebben vanaf hun ontstaan begin deze eeuw problemen gehad om voldoende mijnwerkers te rekruteren, gezien het gebied relatief weinig bevolkt was. Vooral de oostelijke mijnen te Genk en Eisden (Maasmechelen) ondervonden de concurrentie voor relatief schaarse arbeidskrachten uit het omliggende platteland van de mijnen in Nederlands Limburg, Duitsland en het Luikse. Ze moesten daarom reeds na de Eerste Wereldoorlog buitenlandse arbeidskrachten aanwerven. De westelijke mijnen (Beringen, Houthalen-Helchteren en Heusden-Zolder) deelden in deze concurrentie, maar ze konden wegens de afstand veel een beroep doen op arbeiders uit de Antwerpse Kempen en het Hageland. In de tussenoerlogse periode zijn het vooral Oost-Europeanen en ook reeds Italianen die in de Belgische mijnen komen werken. In 1991 werden echter nog weinig mensen met de Poolse of Hongaarse nationaliteit geteld in Limburg: vele Oost-Europeanen zijn na de Tweede Wereldoorlog naar hun land teruggekeerd, zijn uitgeweken naar Amerika of hebben de Belgische nationaliteit aangenomen (De Rijck & Peleman 1998). De vreemdelingen die nu in de regio wonen zijn hoofdzakelijk migranten uit respectievelijk de tweede migratiegolf, direct na de Tweede Wereldoorlog (vooral Italianen), en de derde, eind jaren '60 (vooral Turken). In de mijn cités leven ook nog ex-mijnwerkers van West-Europese nationaliteit. Niettegenstaande de concurrentie voor arbeidskrachten vergemakkelijkte de aanwezigheid van mijnen in Nederland en Duitsland de internationale migraties van arbeiders. Vanaf 1954 werd trouwens vrij verkeer van mijn-, ijzer- en staalarbeiders binnen de Europese gemeenschap mogelijk (Standaert 1967).

Hasselt vormt als provinciehoofdstad slechts in beperkte mate een aantrekkingspool voor vreemdelingen, in tegenstelling tot Genk dat hoge aantallen vreemdelingen huisvest. De verklaring ligt niet in de algemeen stedelijke aantrekkingskracht van Genk, wel in de aanwezigheid van drie mijnontginningen met mijn tuinjwijken. De andere mijn gemeenten Beringen, Heusden-Zolder en Maasmechelen tellen eveneens veel meer vreemdelingen die opnieuw voornamelijk in de tuinjwijken van de mijn geconcentreerd zijn. Naast de mijn cités zijn de vreemdelingen ook sterk vertegenwoordigd in de sociale woonwijken van het stadsgewest (soms de vroegere tuinjwijken van de mijn), dit door de positieve discriminatie van ex-mijnwerkers bij de toekenning van een sociale woning.

In Hasselt daarentegen is dit type huisvesting afwezig en wonen de vreemdelingen in buurten met oudere en kwalitatief minder goede woningen. In het zuidwesten is dat de deelgemeente Runkst, in het westen de invalsweg Kuringersteenweg en in het noorden de zone die bij het Albertkanaal aansluit. Over het algemeen is het woningbestand in Hasselt echter van goede kwaliteit, is er weinig leegstand en, doordat de vraag het aanbod overtreft, liggen de huurprijzen er relatief hoog. Dit maakt dat vreemdelingen er moeilijk toegang krijgen tot de betere woningen en doorgaans in de residuele huursector terecht komen (Cleeren 1994). Een alternatief is het aankopen van een woning, waarbij diegenen die geen recht hebben op een voordelige lening als mijnwerker goedkope, afgeleefde woningen kopen, waarvoor achteraf meestal de financiële middelen ontbreken om de nodige verbeteringswerken uit te voeren (Cleeren 1994). Twee sociale woonwijken in Hasselt tellen een belangrijk aantal vreemdelingen: de wijk Ter Hilst in het zuiden van de gemeente en de Banneuxwijk ten noorden van het Albertkanaal. Vooral in Ter Hilst zijn de vreemdelingen oververtegenwoordigd: 26% van de gezinshoofden hebben een vreemde nationaliteit. Doordat de wijk gebouwd werd toen de massale immigratie van Italianen en Spanjaarden al voorbij was, zijn hier vooral de laatst ingeweken nationaliteiten, Marokkanen en Turken, gehuisvest. Deze wijk kent bovendien een concentratie van kansarme Belgen en krijgt de laatste jaren veel aandacht van het beleid, onder meer binnen Stedelijk Buurtbouwwerk (Cleeren 1994).

Kaart 39. Referentiekaart van het stadsgewest Hasselt-Genk

In de richting van de Nederlandse grens wordt een volledig ander type immigratie belangrijk: de grensmigratie, voornamelijk vanuit Nederland. Net zoals in de provincie Antwerpen gaan Nederlanders zich in Limburg vestigen, aangetrokken door de fiscale voordelen, de grotere stedenbouwkundige vrijheid en het ruim aanbod aan woningen en bouwgronden op korte afstand van Nederland. In het bestudeerde gebied vindt men dit verschijnsel in Maasmechelen terug (Van Hoof 1993).

4.5.2 DE NATIONALITEITEN AFZONDERLIJK BEKEKEN

4.5.2.1 De buurlanden

De aanwezigheid van de **Nederlanders** (2781 Nederlanders of 0,9% van de totale bevolking) is voornamelijk gekoppeld aan de grensligging. Daarom is de hoge concentratie van Nederlanders in Maasmechelen goed te verklaren. Ook de gemeente Zutendaal kent relatief hoge percentages Nederlanders. 29,4% van de Nederlanders in het beschouwde gebied woont in Maasmechelen, tegenover 15,1% in Hasselt. Terwijl ze in Hasselt duidelijk wel in de betere wijken aanwezig zijn, kan men dat voor Zutendaal of Maasmechelen niet zeggen. Deze wijken vertonen geen hogere percentages hooggediplomeerde mensen of kaderleden, wat bevestigt dat niet enkel de rijkere Nederlanders in België komen wonen. Aantrekkelijke woonomgeving en ruimte zijn voor velen doorslaggevend dan de fiscale voordelen (Van Hoof 1993). De spreiding van de Nederlanders is dan ook positief gecorreleerd met recente woningen.

Anderzijds migreerde een klein deel van de Nederlanders in het verleden ook voor de mijnarbeid. Zo is voor de gemeente Genk bestudeerd dat het migratiesaldo van de Nederlanders tussen '48 en '74 overeenkomt met het migratiebeleid van de werkgelegenheid. (Schroé 1979). In de sociale wijken van Maasmechelen zijn ze nog in beperkte mate aanwezig. De Duitsers, die geen 1000 inwoners in het gebied halen, vertonen eveneens dit dubbele immigratieprofiel, hoewel de niet-mijngebonden migratie veel meer in Hasselt te vinden is, wat op andere migratiemotieven wijst.

4.5.2.2 De Zuid-Europeanen

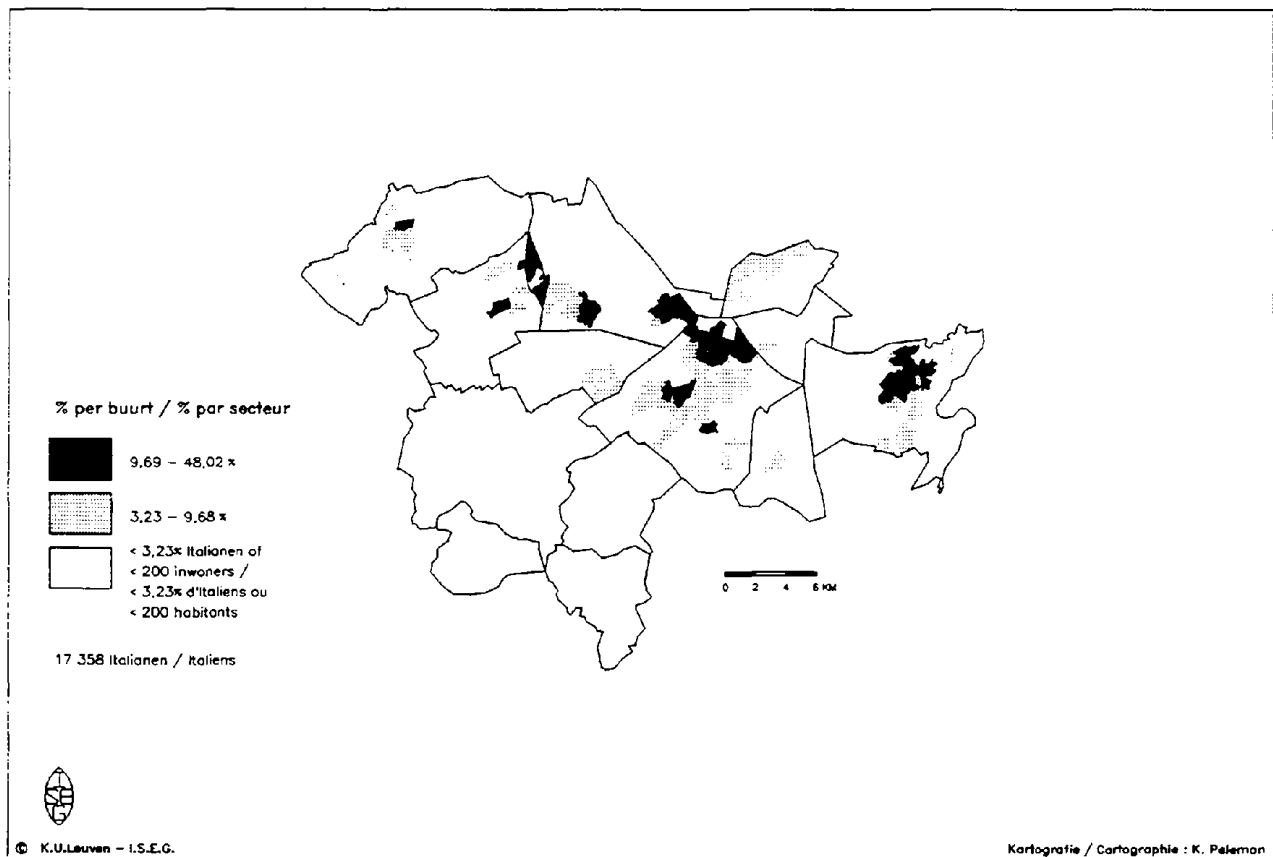
In deze groep zijn de Italianen veruit het talrijkst (17358 Italianen of 5,3% van de totale bevolking). De Zuid-Europeanen zijn voornamelijk in de mijngemeenten gehuisvest, met concentraties in en rond de vroegere mijncités. Enkel de Spanjaarden zijn relatief goed vertegenwoordigd in Hasselt.

Opmerkelijk is dat de **Italianen** zich concentreren in het oosten van het stadsgewest (kaart 40). Bijna de helft van de Italianen woont in Genk (47%), 23,7% in Maasmechelen en 13% in Houthalen-Helchteren, wat maakt dat 83,6% in drie gemeenten van het stadsgewest woont. In Genk en Maasmechelen maken ze meer dan 10% uit van de totale bevolking. De band tussen hun spreiding en de migratiegeschiedenis is nog zeer duidelijk, zowel op regionaal als op wijkniveau. De Italianen werden immers als eerste groep immigranten vooral in de oostelijke mijnen (Eisden, Genk) te werk gesteld. Wanneer later Beringen en Zolder ook buitenlanders moeten rekruteren, zijn deze hoofdzakelijk Turken.

Als we de spreiding op buurtniveau bekijken, blijkt dat 22% van de Italianen (3804 personen) geconcentreerd is in drie mijncités in Genk: cité Waterschei, tuinwijk Zwartberg-noord en Winterslag tuinwijk II en IV. Het hoogste percentage Italianen vinden we echter in de tuinwijk Mariaheide te Maasmechelen. Daar wonen 581 Italianen die 48% van de buurtbevolking uitmaken. Ook in de andere tuinwijken, mijncités, maar ook recentere sociale wijken is de concentratie Italianen hoog. Een uitzondering is Berkenbos, een tuinwijk in Zolder, waar de Turken de belangrijkste nationaliteit vormen. Opvallend is dat, alhoewel bijscholing en hertewerkstelling van de Italianen na de mijnsluitingen tamelijk goed geslaagd zijn, (Denolf 1994) hun woonplaats zeer geconcentreerd blijft. Een deel van de verklaring kan gevonden worden in het feit dat nogal wat Italianen in eigen woningen woont, waarvan de aankoop in de jaren '60 en '70 door de overheid en de mijnen gesubsidieerd werd. Deze groepsbouw was bedoeld voor mijnwerkers en was bijgevolg ook gelegen in de buurt van de mijnen. Vooral Italianen konden die mogelijkheid benutten, waardoor de inertie in hun spreidingspatroon in de hand gewerkt werd. Verder hangt de Italiaanse gemeenschap nog steeds sterk samen. Ze telt talrijke verenigingen, die ook ruimtelijke concentratie bevorderen (Morelli 1992, De Rijck & Peleman 1998). Een zekere decentralisatie naar wijken in de

nabijheid van de cités is wel merkbaar, maar een belangrijkere verschuiving van woonplaats binnen de regio bijvoorbeeld richting Hasselt is niet vast te stellen. Het groeiende aandeel genaturaliseerden onder de Italiaanse bevolking zorgt er echter voor dat gegevens naar nationaliteit een vertekend beeld geven. Veel jongeren van Italiaanse afkomst hebben de Belgische nationaliteit, kunnen zich gemakkelijker integreren, maar voelen zich toch nog lid van de Italiaanse gemeenschap. Over de vestigingspatronen van deze groep vertellen deze cijfers niets, we kunnen enkel veronderstellen dat hun spreiding wegens opwaartse sociale mobiliteit en het wegvallen van de binding met de werkgelegenheid in de mijnen gaandeweg verschillen van die van de eerste generatie.

Kaart 40. De spreiding van de Italianen in het stadsgewest Hasselt-Genk in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

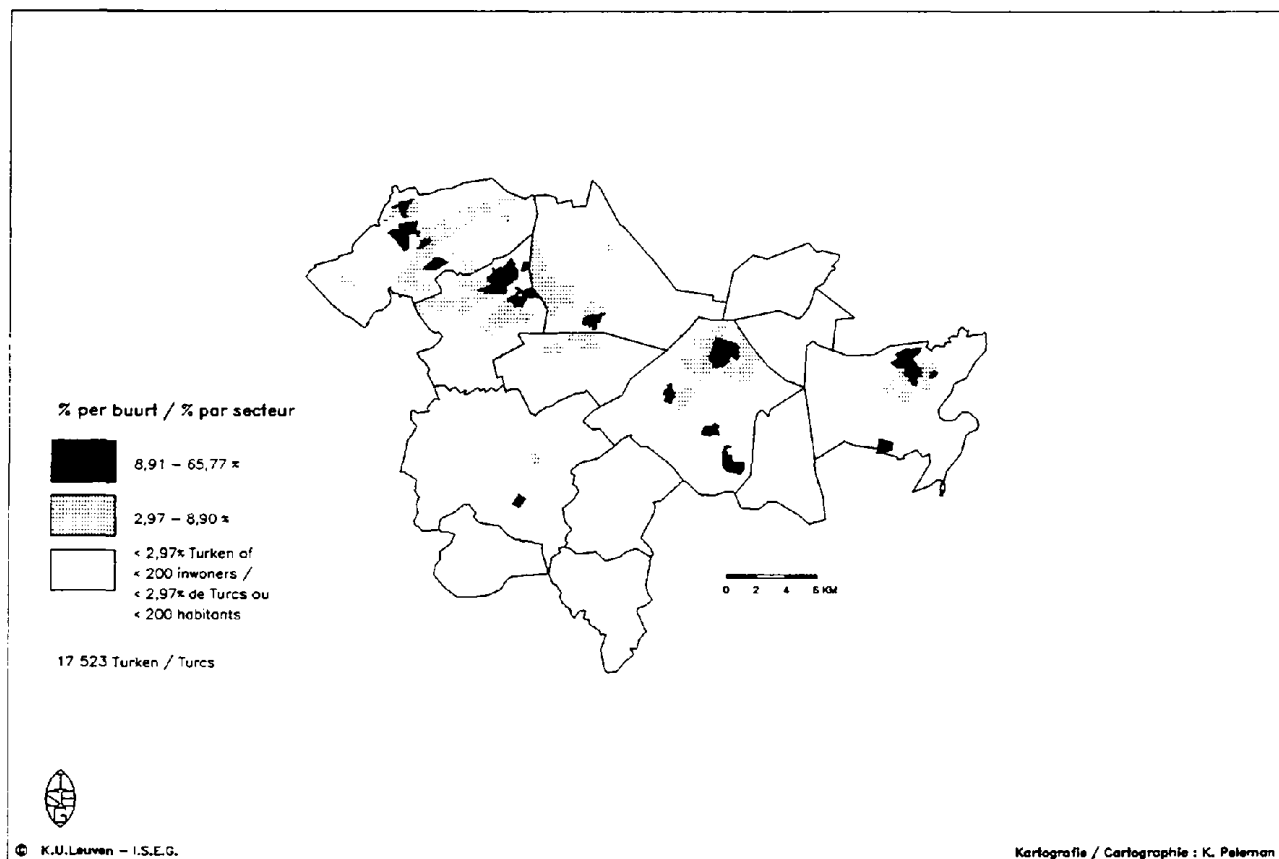
De spreiding van de **Spanjaarden** (2149 Spanjaarden of 0,7% van de totale bevolking) in het stadsgewest is eveneens verbonden met de vroegere mijnontginningen, maar minder uitgesproken dan bij de Italianen. Bovendien zijn zij wel duidelijk aanwezig in Hasselt. De Spanjaarden wonen vooral in de gemeenten Genk, Houthalen-Helchteren en Heusden-Zolder, met de hoogste concentratie in de tuinwijk van Houthalen-Helchteren (7,3% Spanjaarden). Hun immigratie begon nadat de grote toevloed van Italianen gestopt was, in de periode waarin ook de mijnen van Beringen en Zolder beroep moesten doen op vreemdelingen. In Hasselt wonen Spanjaarden weinig geconcentreerd: percentages per buurt blijven onder de 2 % en aantallen zijn klein. Enkel in een wijk in het noordwesten in de deelgemeente Kuringen vinden we een hoger percentage (4,5%) maar absoluut gezien gaat het slechts om 37 Spanjaarden. In de sociale woonwijken Ter Hilst en de Banneuxwijk wonen ook wat Spanjaarden, maar percentages blijven onder de 1,5%. De Spanjaarden blijven een hechte onderlinge culturele band houden, wat een goed ontwikkeld verenigingsleven tot gevolg heeft en tegelijk de terugkeer naar Spanje op latere leeftijd stimuleert (Morelli 1992).

De spreiding van de **Grieken** (1915 Grieken of 0,6% van de totale bevolking) vertoont gelijkenis met die van de Italianen, met vooral een sterke aanwezigheid in Genk en Maasmechelen, ondanks hun latere aanwerving. De helft van de Grieken in het stadsgewest woont in Genk. Eén buurt, gelegen op het mijnterrein van Waterschei, telt in 1991 meer dan 10% Grieken. Deze tuinwijk, ook gekend onder de naam Texaswijk, stamde van na WOII en was echter in zeer slechte staat, door de minderwaardige prefabmaterialen die bij de oprichting gebruikt waren. Zeer recent (na de volkstelling van 1991) is ze toch gesloopt, wat maakt dat de cijfers voor deze sector achterhaald zijn (Remans 1996). Hoge aantallen Grieken vinden we verder nog in verscheidene tuinwijken van Genk en in de tuinwijk in Houthalen-Helchteren, waar iedere keer meer dan 100 Grieken wonen. Alhoewel de Grieken vrij kort na hun immigratie de mijnen verlaten hebben, en getracht hebben elders werk te vinden, in de meeste gevallen met een eigen zaak te beginnen, vinden we hen zeer weinig terug in de gemeentecentra. In Hasselt zijn de Grieken zo goed als afwezig (Braeckman 1973). De democratisering van hun land van oorsprong en haar toetreding tot de Europese gemeenschap hebben zoals bij de Spanjaarden de terugkeermigratie bevorderd.

4.5.2.3 De Marokkanen en de Turken

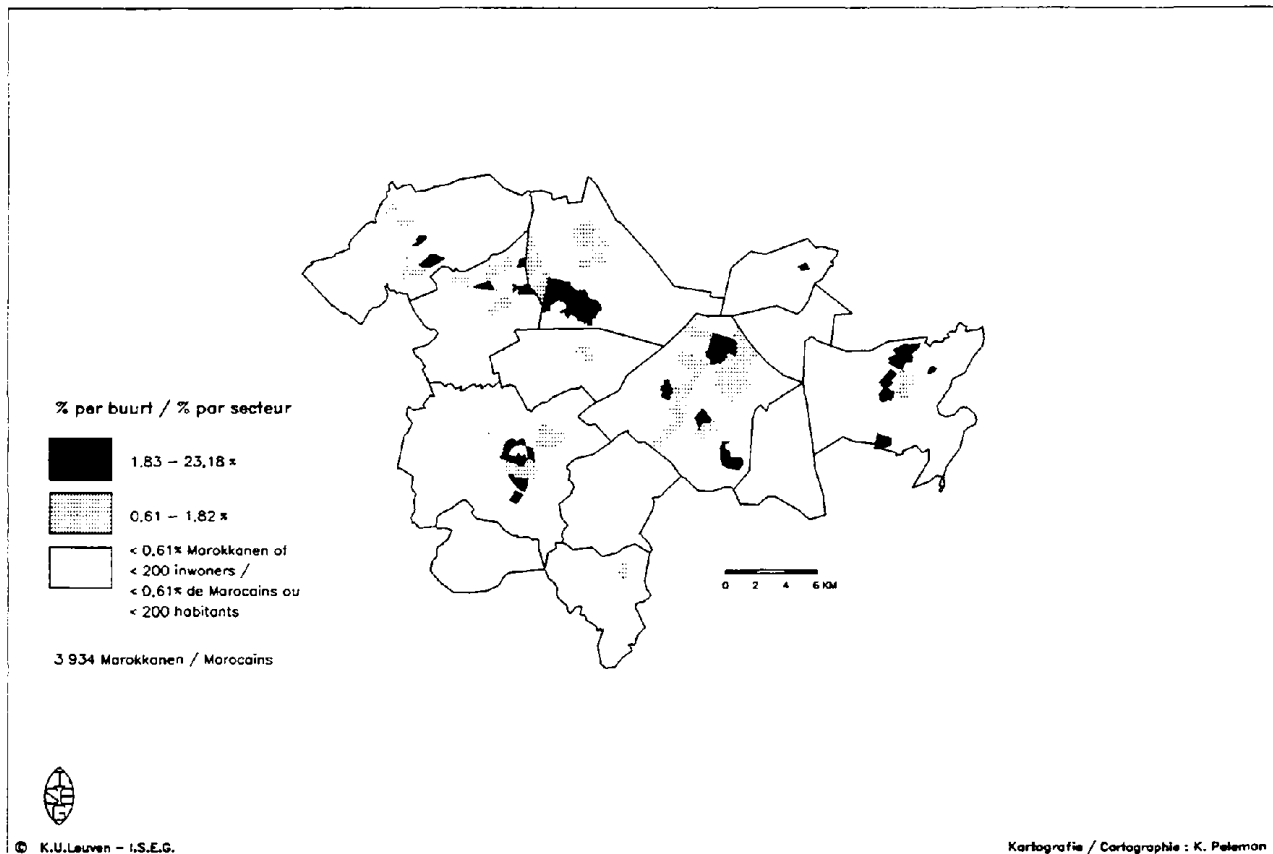
In de mijngemeenten zijn Marokkanen, maar vooral Turken voornamelijk aanwezig in de nabijheid van de mijnen die het langst werkzaam zijn gebleven: Beringen, Zolder en in Genk. Binnen deze gemeenten zijn ze duidelijk geconcentreerd in de tuinwijken en sociale wijken. Verschillen in hun spreiding over de mijngemeenten zijn te verklaren door de aanwervingpolitiek van de mijnen. Zo hebben Beringen en Zolder vooral in Turkije gerekruteerd, terwijl de mijnen van Genk ook in Marokko arbeiders aangeworven hebben (Hensen, 1995). De Marokkanen hebben zich voor een deel ook in het centrum van Hasselt gevestigd.

Kaart 41. De spreiding van de Turken in het stadsgewest Hasselt-Genk in 1991

De **Turken** (17523 Turken of 5,4% van de totale bevolking) wonen vooral in mijn gemeenten: Genk, Beringen en Heusden-Zolder huisvesten samen driekwart van de Turken van het stadsgewest (kaart 41). In Hasselt zijn ze enkel aanwezig in de sociale wijk Ter Hilst, waar een op tien inwoners de Turkse nationaliteit heeft. Bovendien vertonen de Turken de hoogste concentratie per buurt in het stadsgewest: in de wijkjes Mommenplas en Op 't Einde (Onder De Poort), die samen een buurt ten noorden van Heusden-centrum vormen, maken ze 66% uit van de buurtbevolking. Cité Lindeman, ten noorden van de mijn van Zolder, de tuinwijk Beverlo van Beringen-mijn en de sociale wijk Nieuw Sledderlo in het zuidoosten van Genk tellen ongeveer 50% Turken.

Kaart 42. De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Hasselt-Genk in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Marokkanen** (3934 Marokkanen of 1,2% van de totale bevolking) vertonen een spreiding die verschilt van die van de andere migranten omdat ze aanwezig zijn in Hasselt, al ligt het aantal inwoners per buurt hier nog onder de 70. Een uitzondering is Ter Hilst, waar 23,2% van de bevolking de Marokkaanse nationaliteit heeft. De grootste groep Marokkanen woont in Genk: 1634 personen of 41,5% van het totaal aan Marokkanen in het stadsgewest. Twee tuinwijken tellen meer dan 600 Marokkanen: Winterslag ten westen van de spoorweg en een te Houthalen-Helchteren.

4.6 HET STADSGEWEST CHARLEROI

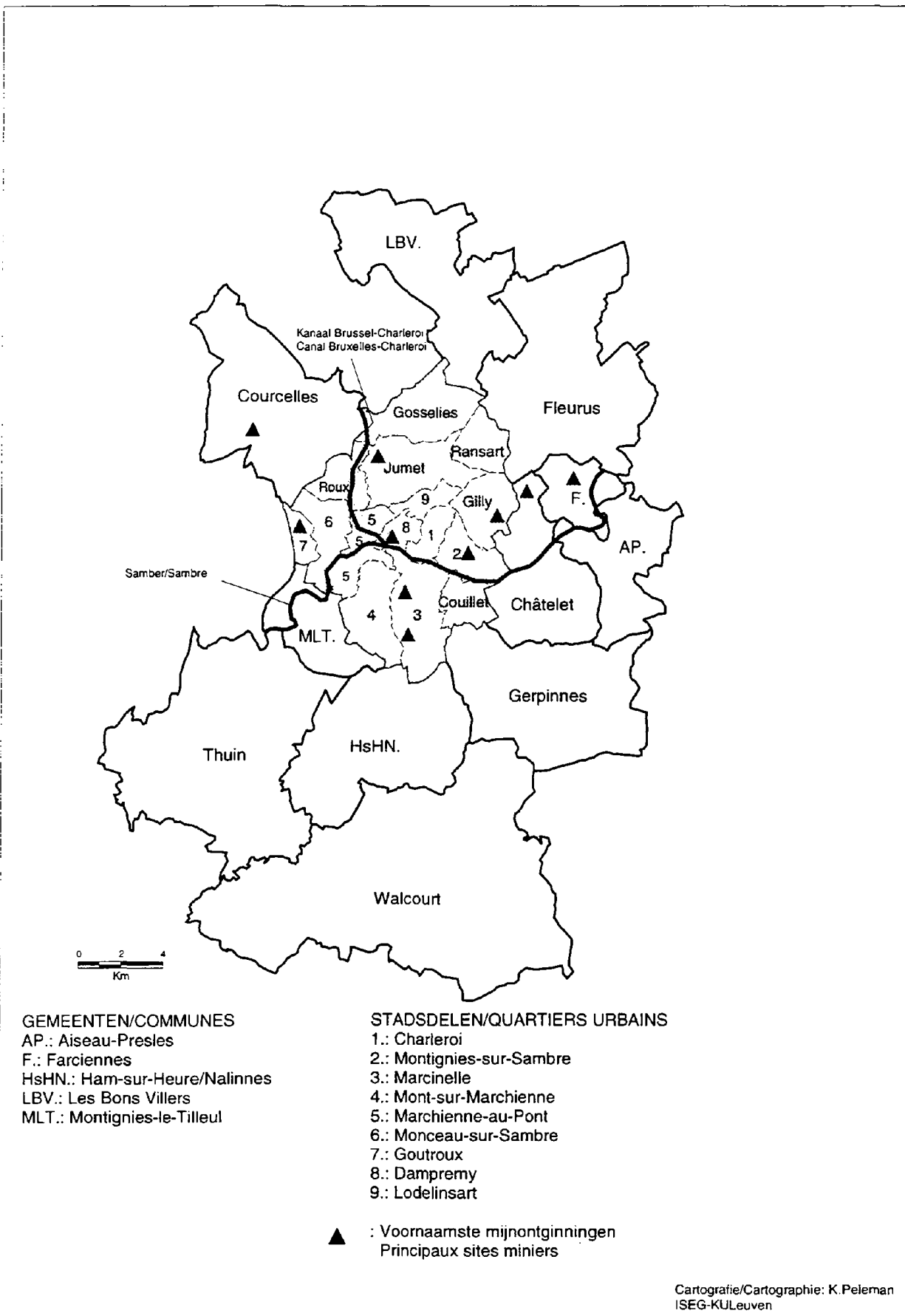
In Charleroi zijn zes vreemde nationaliteiten vertegenwoordigd door meer dan 1000 personen, waarvan enkel de Fransen niet van gastarbeidersorigine zijn. Net zoals in Luik zijn de Italianen veruit het talrijkst, ze maken meer dan 10% uit van de totale bevolking van het stadsgewest. De tweede belangrijkste nationaliteit zijn de Turken, zij vormen nog geen 2% van de totale bevolking. Alhoewel het grootste deel van de vreemdelingen in de agglomeratie van Charleroi woont, kunnen we zeggen dat niet de stad Charleroi de belangrijkste vestigingsfactor vormt, maar wel de industrie en vooral de vroegere steenkoolnijverheid in de regio.

4.6.1 DE MIGRATIEGESCHIEDENIS IN CHARLEROI

Het stadsgewest Charleroi is gekenmerkt door de afwezigheid van eenduidige samenhang of structuur. De stad heeft geen middeleeuws verleden, maar is gegroeid rond een 17^e-eeuws fort en de versterkte benedenstad. Het is pas in de 19^e eeuw dat Charleroi een sterke uitbreiding kent, gestimuleerd door een bloeiende metaal- en steenkoolnijverheid. Overal in de buurt van de industrieën ontstonden nieuwe wijken, dorpen in de omgeving van steenkoolontginningen breidden uit en de Samber werd een belangrijke as voor industrie en bewoning (Noël 1978). Door die industrialisatie is de stad vandaag een aaneengeklit geheel van oude dorpskernen, arbeiderswijken, talrijke industriële sites en steenkoolontginningen. De sterke demografische groei en het nijpende tekort aan woningen leidde tot speculatie en huisjesmelkerij, waardoor mijnuitbaters en andere industriële ondernemers zich genoodzaakt zagen zelf woningen te bouwen voor hun werknemers. Deze grootschalige 19^e-eeuwse uitbreiding vormt de basis van het huidige verouderde woningbestand. Na de Tweede Wereldoorlog werd het woningtekort nog schrijnender zodat talrijke sociale woonwijken werden gebouwd. De woningen in het centrum van Charleroi behoren niet tot de oudste van het stadsgewest: tot in de tweede helft van de 19^e eeuw belemmerde de aanwezigheid van het fort hier de ontwikkeling van bewoning. Na afbraak werden in de plaats bourgeoiswijken aangelegd met brede boulevards, opgefrist door parken (Hommes et Paysages 1988).

Al vanaf de eerste ontwikkelingen van industrie in de regio, kende Charleroi een immigratie van arbeidskrachten. Na de Waalse plattelandsbewoners en de Vlamingen kwamen ook Fransen en vanaf 1920 de Oost-Europeanen en de eerste Italianen. Na de Tweede Wereldoorlog arriveerden de Zuid-Europese arbeidskrachten en met de Golden Sixties ook de Turken en Marokkanen. De Marokkanen vestigden zich maar in beperkte mate in Charleroi, omdat daar de economische recessie reeds sterk voelbaar was. Binnenin de regio verspreiden de vreemdelingen zich volgens hun inkomen: zij die laatst zijn aangekomen zijn economisch en sociaal het minst geïntegreerd en bewonen de meest vervallen buurten. Het eigen woningbezit is algemeen verspreid in Charleroi, mede door een systeem van goedkope leningen voor mijnwerkers en renovatiepremies, al is de eigen woning vaak vervallen en biedt ze weinig comfort. Onder de vreemdelingen zijn het vooral de Zuid-Europeanen die een eigen woning verworven hebben in buurten van gemiddelde kwaliteit. De betere wijken van Charleroi bevinden zich vooral ten zuiden van de stad, van Montignies-le-Tilleul tot Gerpennes (Fondation Roi Baudouin 1987). In de noordelijke en zuidelijke periferie van het stadsgewest domineert de plattelandsstructuur en tellen veel buurten minder dan 200 inwoners.

Kaart 43. Referentiekart van het stadsgewest Charleroi

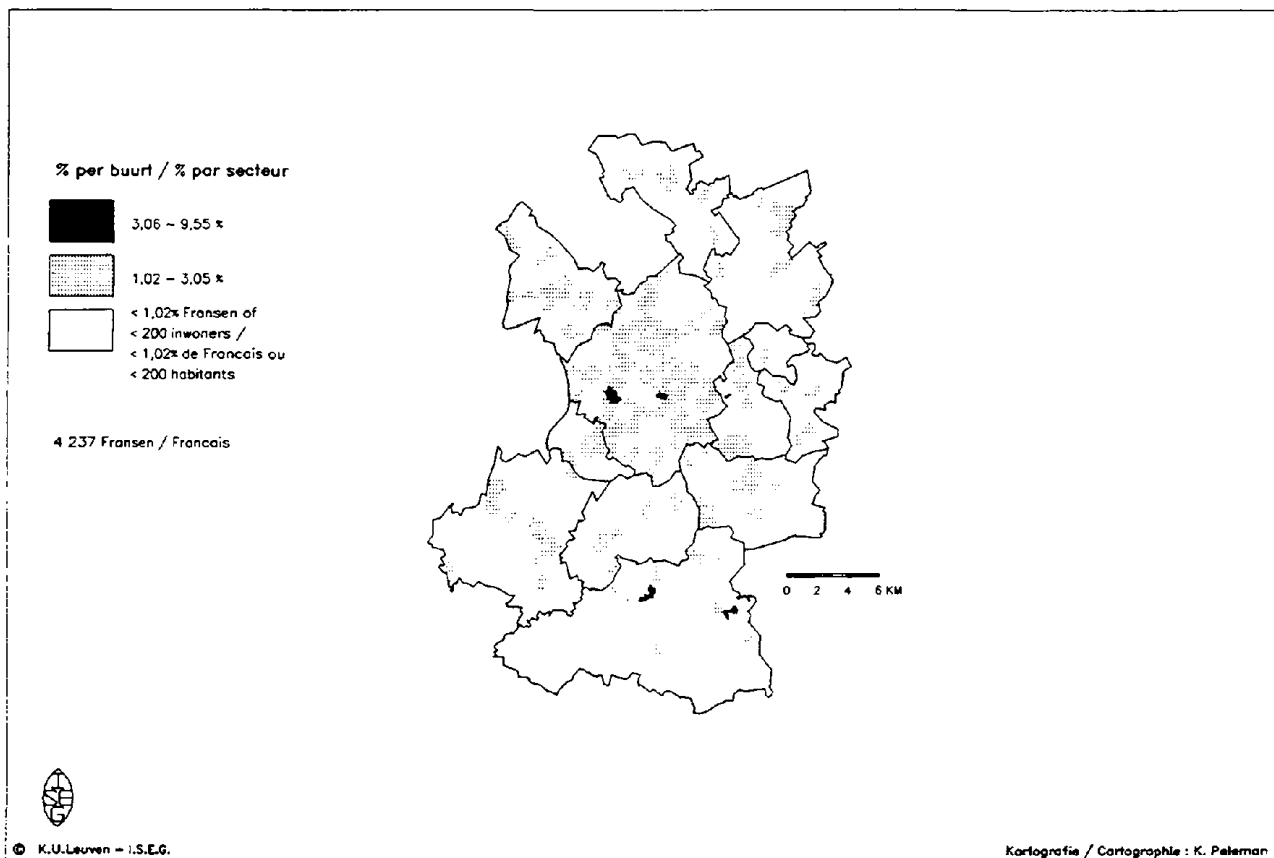

4.6.2 DE NATIONALITEITEN AFZONDERLIJK BEKEKEN

4.6.2.1 De buurlanden

De **Fransen** (4237 Fransen of 1,1% van de totale bevolking) wonen verspreid over het stadsgewest tot in de periferie, maar zijn naar absolute aantallen goed vertegenwoordigd in de oude kern van Charleroi en van Marchienne-au-Pont (kaart 44). De wijken waarin zij wonen zijn veeleer van gemiddelde kwaliteit: de Fransen zijn minder aanwezig in de meest vervallen buurten of in de betere woonwijken. In de zuidelijke gemeenten Walcourt en Thuin, niet ver van de Franse grens, vertonen enkele buurten relatief hoge concentraties. Dit zijn echter dunbevolkte gemeenten, waar het gaat om maximum enkele tientallen Fransen per buurt. Hun aanwezigheid zou zowel verklaard kunnen worden door suburbanisatie vanuit Charleroi als door de nabijheid van de Franse grens.

Kaart 44. De spreiding van de Fransen in het stadsgewest Charleroi in 1991

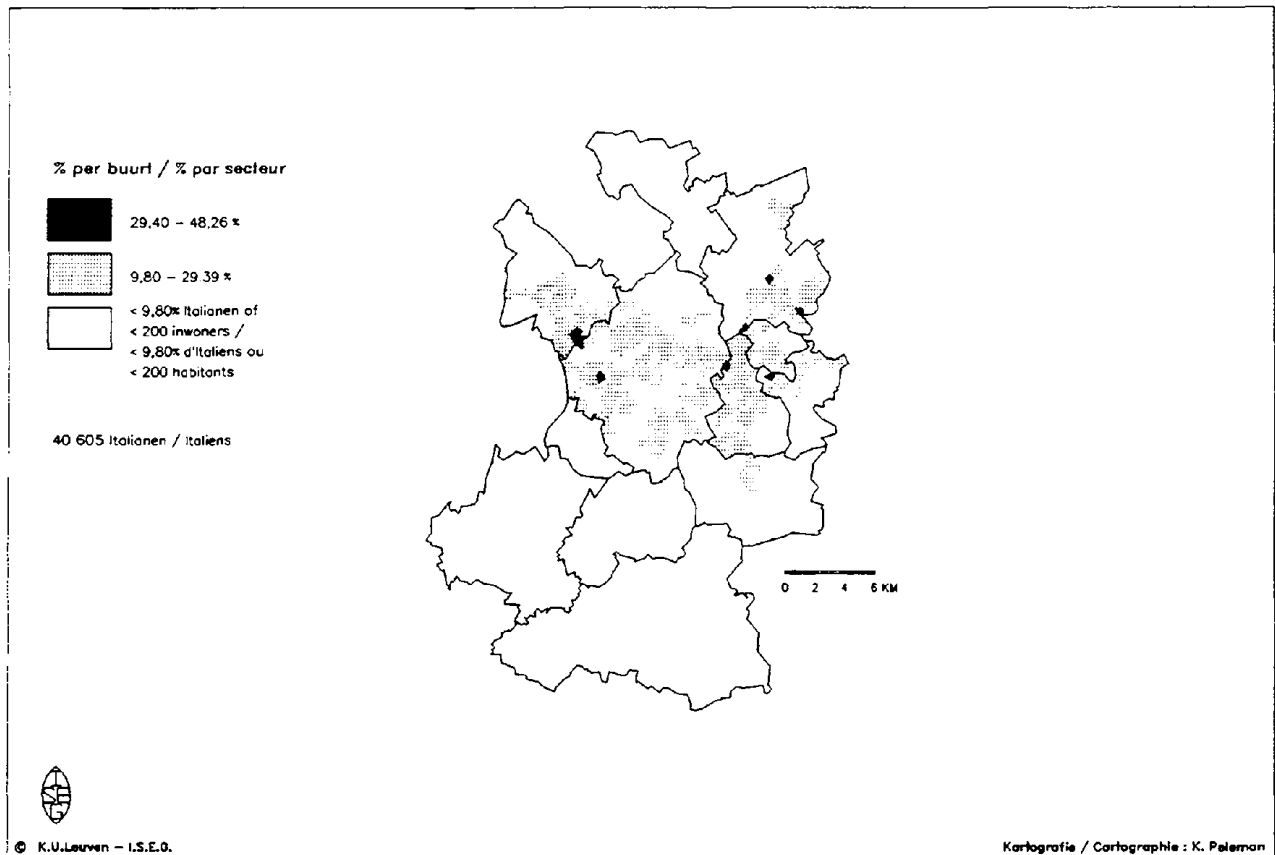
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.6.2.2 De Zuid-Europeanen

De **Italianen** (40605 Italianen of 10,4% van de totale bevolking) zijn goed gespreid, maar hoofdzakelijk aanwezig in de centrale industriële gemeenten en minder in de noordelijke en zuidelijke periferie (kaart 45). Binnenin deze centrale band zijn er enkele trends. Italianen zijn ondervertegenwoordigd in het centrum van Charleroi, vooral in de laagstad. Ook in het aansluitend gedeelte van Marcinelle, Mont-sur-Marchienne tot aan Montigny-le-Tilleul wonen relatief weinig Italianen. De verklaring kan rechtstreeks gevonden worden in de kwaliteit van het woningpatrimonium: woningen in dit deel van de stad zijn van beduidend betere kwaliteit dan gemiddeld in het stadsgewest. Hieruit blijkt dat de huisvesting van de Italianen, ook al is deze beter dan die van de meer recente immigranten, nog steeds minder gunstig is dan die van de Belgen.

Anderzijds wonen ook in de meest vervallen stadsdelen minder Italianen, met uitzondering van Dampremy, ten westen van deelgemeente Charleroi. Belangrijke concentraties wonen er bijvoorbeeld wel in de kern van deelgemeente Monceau-sur-Sambre, waar de woonomgeving nog relatief aangenaam is en woningen niet erg vervallen. Ook in de mijnwerkerswijken van Marcinelle (aan Bois du Casier) en het zuidoosten van Fleurus woont nog steeds een grote groep Italianen. De aanwezigheid van de Italianen in de verschillende cités is zeer variabel, maar loopt in sommige gevallen op tot meer dan 30% van de bevolking van de cité (bijvoorbeeld Cité de la Paix in deelgemeente Roux waar 41% van de 525 inwoners de Italiaanse nationaliteit heeft). De hoge percentages in het noorden van de mijngemeente Châtelet stemmen overeen met een aantal recente sociale wijken. Deze zijn eind jaren '70 gebouwd en boden toen aan Italianen en andere Zuid-Europeanen een mogelijkheid om hun woonsituatie te verbeteren.

Kaart 45. De spreiding van de Italianen in het stadsgewest Charleroi in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Spanjaarden** (1782 Spanjaarden of 0,5% van de totale bevolking) zijn weinig talrijk en wonen geconcentreerd in enkele arbeiderswijken. Zo is in Gilly de Spaanse gemeenschap sterk georganiseerd en uitgerust, wat op zich een belangrijke vestigingsfactor is geworden. In Châtelet wonen zij in dezelfde naoorlogse sociale woningwijken als de Italianen. Hier vindt men trouwens de hoogste concentratie per buurt. In tegenstelling tot de Italianen, zijn de Spanjaarden niet verspreid over de hele industriële band van het stadsgewest. Ook in het centrum van Charleroi wonen weinig Spanjaarden.

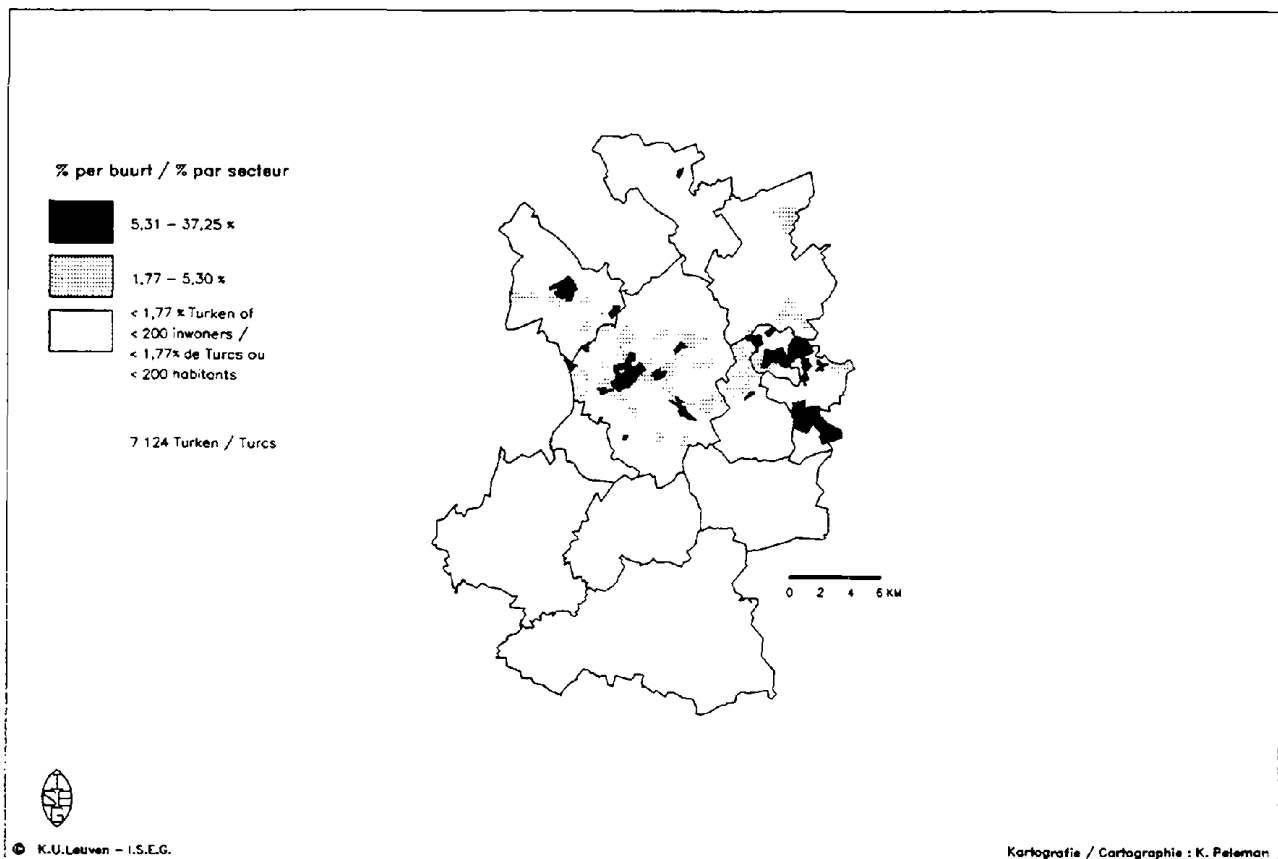
De **Grieken** (1977 Grieken of 0,5% van de totale bevolking) wonen veeleer in het centrum van het stadsgewest, waarbinnen ze enerzijds terug te vinden zijn in de arbeiderswijken aan de vroegere mijnen, anderzijds in het centrum van Charleroi en aangrenzende buurten. De Grieken hebben zo snel mogelijk getracht werk te vinden buiten de steenkool- en zware metaalnijverheid, en velen zijn als zelfstandige een handeltje begonnen, waarvoor een centrale locatie natuurlijk een groot voordeel is (Morelli 1992). Daarom zijn er ook maar weinig Grieken in de sociale cités.

4.6.2.3 De Marokkanen en de Turken

De spreiding van deze nationaliteiten is sterk gelijklopend met de spreiding van de meest gedegradeerde buurten. Ten zuiden van de Samber zijn deze gelegen in het noorden van Marcinelle, Couillet en Mont-sur-Marchienne; ten noorden vormen deze buurten een brede band van Marchienne-au-Pont over Dampremy en Charleroi tot Montignies-sur-Sambre (Commissariat Royal à la Politique des Immigrés 1991, Fondation Roi Baudouin 1987). Buiten Charleroi vormt Farciennes een belangrijke concentratie, waar in 1984 de laatste Waalse mijn sloot. Deze gemeente heeft hierdoor nog veel Turken (en Marokkanen) aangetrokken, maar betekende ook voor vele oudere mijnarbeiders een laatste toevlucht voor de werkloosheid (L'Héritage des gueules noires 1994). In Aiseau-Presles is een sociale cité uit de jaren '80 de verklaring voor een hoge concentratie van deze bevolkingsgroepen.

De **Turken** (7124 Turken of 1,8% van de totale bevolking) vertonen twee belangrijke concentraties: één in de noordelijke buurten van Marchienne-au-Pont en één in Farciennes (kaart 46). In Aiseau-Presles is de groep Turken kleiner. Ook in andere vervallen stadsdelen wonen de Turken sterk geconcentreerd, met het hoogste percentage in het noorden van Marcinelle waar 37,3% van de bevolking de Turkse nationaliteit heeft. De aangrenzende buurt in Couillet telt 25% Turken. Verder komen hoge concentraties die uitspringen boven de omgeving vaak overeen met cités.

Kaart 46. De spreiding van de Turken in het stadsgewest Charleroi in 1991

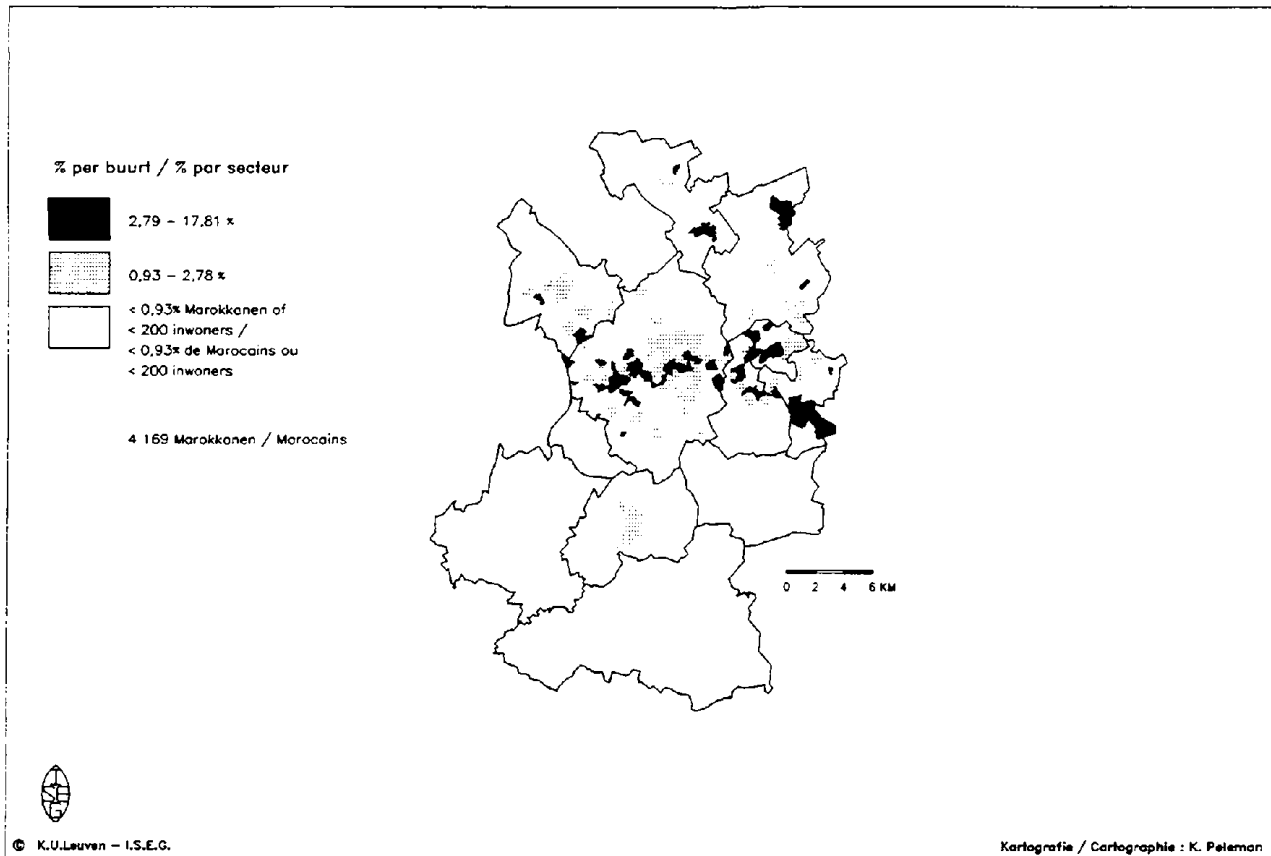

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Marokkanen** (4169 Marokkanen of 1,1% van de totale bevolking) wonen eveneens in de meest vervallen buurten, maar met andere accenten dan de Turken (kaart 47). Enkel in de vervallen buurten van Marchienne-au-Pont wonen zowel Marokkanen als Turken in belangrijke concentraties. Algemeen wonen de Marokkanen veel minder geconcentreerd dan de Turken. Slechts een buurt telt meer dan 10%

Marokkanen in de totale bevolking, een wijk in Aiseau-Presles. Een andere belangrijke concentratiezone bevindt zich op het kruispunt van de deelgemeenten Charleroi, Montignies-sur-Sambre, Gilly en Lodelinsart. Deze zone kenmerkt zich ook door een slecht onderhouden woningbestand. Ten slotte worden nog relatief hoge concentraties bereikt in een aantal cités, zoals de cité de Charbonnage in Goutroux, waar 7,6% van de bevolking Marokkaan is en enkele cités in de laatste mijngemeente Farciennes.

Kaart 47. De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Charleroi in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.7 HET STADSGEWEST LUIK

Bijna 60000 Italianen wonen in het Luikse stadsgewest, waardoor bijna 10% van de inwoners van het stadsgewest de Italiaanse nationaliteit heeft. Daarnaast tellen de Spanjaarden, de Marokkanen en de Turken iedere keer iets meer dan 1% van de totale bevolking.

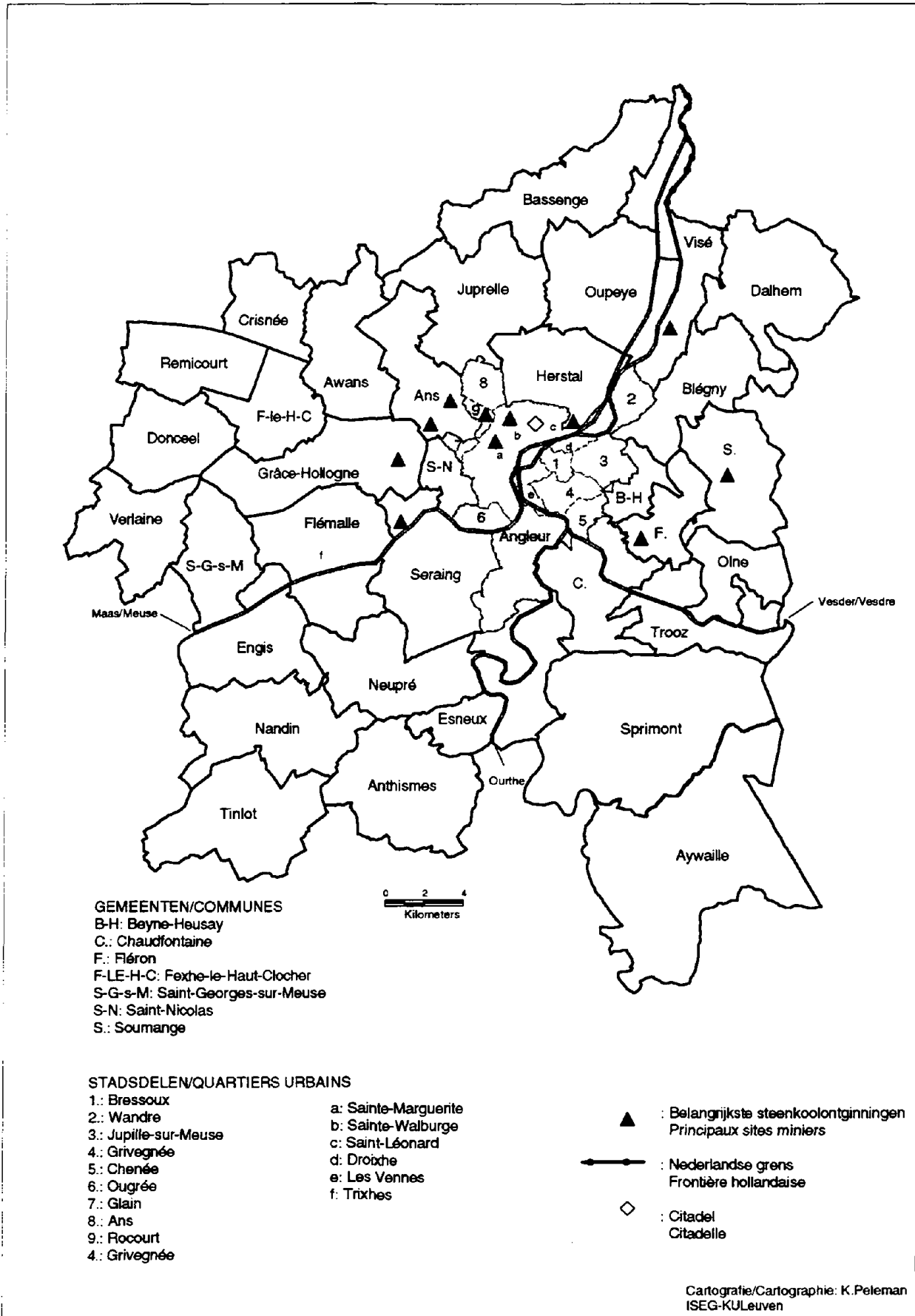
4.7.1 DE MIGRATIEGESCHIEDENIS IN LUIK

Luik heeft zich ontwikkeld binnen zijn omwalling en langs de belangrijkste uitvalswegen (kaart 48). Deze voorsteden of faubourgs zijn vaak nu nog volkse buurten met kleine, oude en vaak vervallen woningen. De steenkoolnijverheid en metaalindustrie in Luik begon zich al in de 18^e eeuw te ontwikkelen en kende zijn belangrijkste groei na 1830, met een hoogtepunt in 1905. Vooral de Maas, in mindere mate de Vesder en de Ourthe, en later ook de spoorlijnen stimuleerden de vestiging van industrie. Vanaf de Eerste Wereldoorlog echter heeft de Luikse industrie voortdurend problemen gehad; niet alleen de steenkool- en metaalnijverheid, maar ook de andere industrietakken (textiel, opkomende automobielnijverheid,...) kregen zware klappen (Stiennon 1991). Stedenbouwkundig heeft Luik ingrijpende vernieuwingen gekend in de 19^e en 20^e eeuw, waardoor vele oude buurten gesneuveld zijn. Vooral ten zuiden van het historische centrum, op de linker- en in mindere mate op de rechteroever, werd de stad heringericht. Belangrijke elementen waren de ontwikkeling van de spoorwegen en het dempen van verscheidene waterlopen, dit om hygiënische redenen. Op de overwelfde Maasarmen werden prestigieuze boulevards aangelegd als verbinding tussen het historische centrum en het station Guillemins in het zuiden, wat de aanleiding was tot de verdere ontwikkeling van dit stadsdeel. Vooral op de linkeroever kenmerkt dit gebied tussen spoorlijn en Maas zich nu nog door de aanwezigheid van hogere inkomens. In diezelfde periode bouwde de steenkool- en zware metaalnijverheid ook talrijke mijncités en arbeidersbuurten om de nodige arbeidskrachten ter plaatse te kunnen huisvesten. Vanaf de 20e eeuw worden daarenboven op de plateaus om Luik sociale wooncomplexen voorzien (Sporck 1980).

De aanwezigheid van een belangrijk aantal vreemdelingen in het Luikse stadsgewest is vooral het gevolg van de grootschalige rekrutering van buitenlandse arbeidskrachten na de Tweede Wereldoorlog. Vooral de mijnen en de zware metaalnijverheid hadden toen te kampen met een tekort aan arbeiders, doordat de onaantrekkelijke jobs vaak door de Belgen verlaten werden. Ook Turken en Marokkanen werden vanaf midden jaren '60 gerekruteerd. Algemeen wonen deze vreemdelingen nog steeds aan de vroegere mijnontginningen, in de nabijheid van zware industrie aan de Maas of in de stad Luik. Ondanks de zware verliezen aan arbeidsplaatsen in zowel de mijnbouw als in de metaalnijverheid, blijkt er dus toch een sterke inertie te bestaan wat betreft de woonplaats van de arbeiders. Hierin speelt ongetwijfeld het woningtekort in de regio een grote rol. Enerzijds is er een kwantitatief probleem, veroorzaakt door de massale immigratie van arbeidskrachten na de Tweede Wereldoorlog en door de meer recente verandering van gezinsstructuren. Anderzijds zijn er ook belangrijke kwalitatieve tekorten: de gebouwen in de regio zijn gemiddeld ouder dan in de rest van België en een groot aantal bezit niet het minimum aan comfort (*Développement et aménagement de la province de Liège*, 1971). Door de nijpende woonnood werden enkele opvallende sociale woningcomplexen in hoogbouw opgericht, zoals Droixhe op de Luikse rechteroever en Trixhes in Flemalle. De meest achtergestelde buurten zijn vooral gelegen in het noordwesten van de stad (Sainte Marguérite, Sainte Walburge, Glain, Molinvaux,...), verder is ook de vroegere voorstad en industriële buurt Saint Léonard aan renovatie toe en laat de woonkwaliteit in een aantal sociale wijken, zoals Les Venues en Droixhe, te wensen over (*Les quartiers à handicaps cumulés*, 1991). In het algemeen is de huisvesting van de Europese immigranten in deze wijken gunstiger dan die van de niet-Europese. Vooral de Italianen en Spanjaarden bewonen vaak de betere huizen van de buurt of trekken, net zoals de Belgen, weg uit de achtergestelde buurt om kortbij een goedkoop huis te kopen. De Grieken hebben die stap veel minder kunnen zetten, mogelijk doordat hun geringere aanwezigheid niet de nodige sociale netwerken biedt om hun huisvesting te verbeteren.

Een heel ander karakter heeft de immigratie van Nederlanders in de grensgemeenten. Hier vinden we dezelfde motieven terug als in de Kempen, maar op kleinere schaal.

Kaart 48. Referentiekaart van het stadsgewest Luik

4.7.2 EEN BESPREKING VAN DE VREEMDELINGEN PER NATIONALITEIT

4.7.2.1 De buurlanden

De spreiding van de Nederlanders, de Fransen (en de Duitsers) is niet over een kam te scheren: bij de Nederlanders gaat het vooral om een grensmigratie, met een beperkte aanwezigheid in de stad Luik en hogere aantallen in de richting van de grens. De Fransen vormen een zeer heterogene groep migranten, aangetrokken door het algemeen stedelijk karakter van Luik en door de vraag naar industriële arbeidskrachten sinds de 19^e eeuw.

De **Nederlanders** (1677 Nederlanders of 0,3% van de totale bevolking) zijn weinig talrijk in het stadsgewest en bovendien neemt hun aantal sinds de Tweede Wereldoorlog voortdurend af. Het zwaartepunt van hun spreiding ligt duidelijk aan de Nederlandse grens, waar de hoogste percentages in de naoorlogse verkavelingen bereikt worden, hoewel dit in de meeste gevallen onder de 3% blijft. De Nederlanders zijn afwezig in de 19^e-eeuwse nieuwe buurten van Luik en slechts in zeer beperkte mate aanwezig in de betere wijken te Chaudfontaine, het gaat hier dus minder dan in de Kempen om een immigratie van de hogere inkomens.

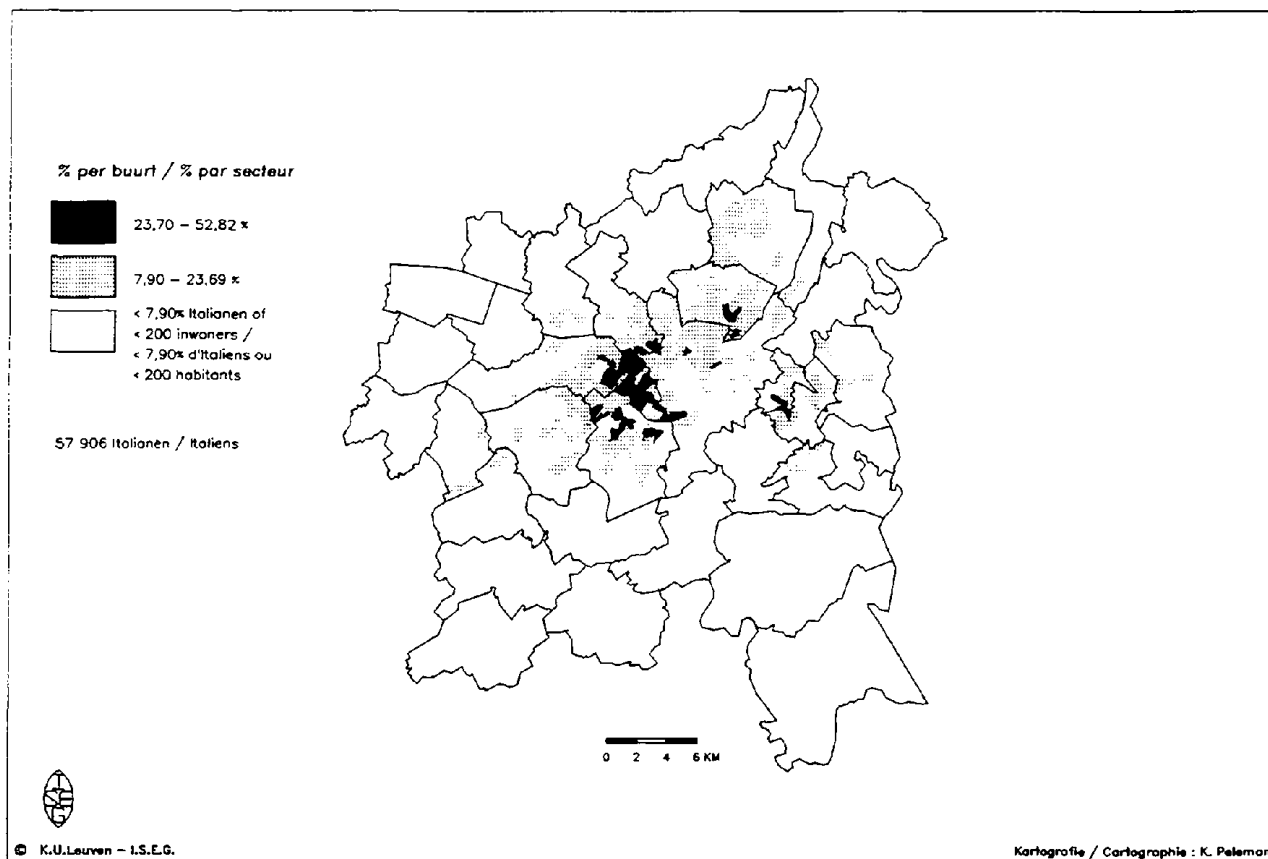
De **Fransen** (4960 Fransen of 0,8% van de totale bevolking) zijn goed gespreid over het stadsgewest. In de stadskern bereiken ze de hoogste aandelen in de buurtbevolking, zowel op de linker- als op de rechteroever. Deze aandelen blijven wel beperkt: het maximum bedraagt 4,6% van de bevolking. Buiten het stadscentrum hebben de Fransen zich zowel in de landelijke gemeenten, als in de hoge statuswijken in de agglomeratie en in de meer industriële buurten langs de Maas gevestigd. Deze spreiding wijst op grote interne sociaal-economische verschillen in deze groep immigranten.

4.7.2.2 De Zuid-Europeanen

De spreiding van de Zuid-Europeanen vertoont nog steeds een sterke band met de mijnbouw en zware nijverheid, hoewel vanuit deze oorspronkelijke concentratiezones een zekere spreiding waar te nemen is, vooral bij de Italianen, door hun groot aantal en hun langere aanwezigheid. Waarschijnlijk is deze spreiding onderschat omdat vele jongeren door een soepelere wetgeving Belg zijn geworden en dus niet in deze cijfers opgenomen werden.

De **Italianen** (57906 Italianen of 9,3% van de totale bevolking) zijn in bijna iedere buurt aanwezig, tot in de landelijke dorpskernen (kaart 49). In de betere woonwijken in het zuiden van Luik, maar ook in de stadskern zijn ze merkbaar ondervertegenwoordigd. Hogere percentages Italianen zijn in een noordoost-zuidwestelijke band ten noorden van de Maas te vinden, met de grootste concentratie ten westen van Luik, in Saint-Nicolas, Seraing en Grâce-Hollogne. De band met de vroegere industrie is dus nog duidelijk merkbaar, maar hun aanwezigheid is niet beperkt tot de omgeving van de steenkoolmijnen, zoals dat wel het geval is met de Turken. Enerzijds hebben veel Italianen na een tijd werk gevonden buiten de steenkoolnijverheid, anderzijds hoopten velen hun huisvesting te verbeteren door uit de oude mijncités weg te trekken. Toch treft men nog concentraties van meer dan 40 % Italianen per buurt in de verscheidene industriële gemeenten. De spreiding van de Italianen vertoont bovendien een sterk negatief verband met de hogere diploma's, waaruit blijkt dat hun opwaartse sociale mobiliteit toch weinig gevorderd is. Ook dit gegeven moet genuanceerd worden aangezien een groot deel van de jongere generatie hierin niet opgenomen werd omdat ze Belg zijn.

Kaart 49. De spreiding van de Italianen in het stadsgewest Luik in 1991

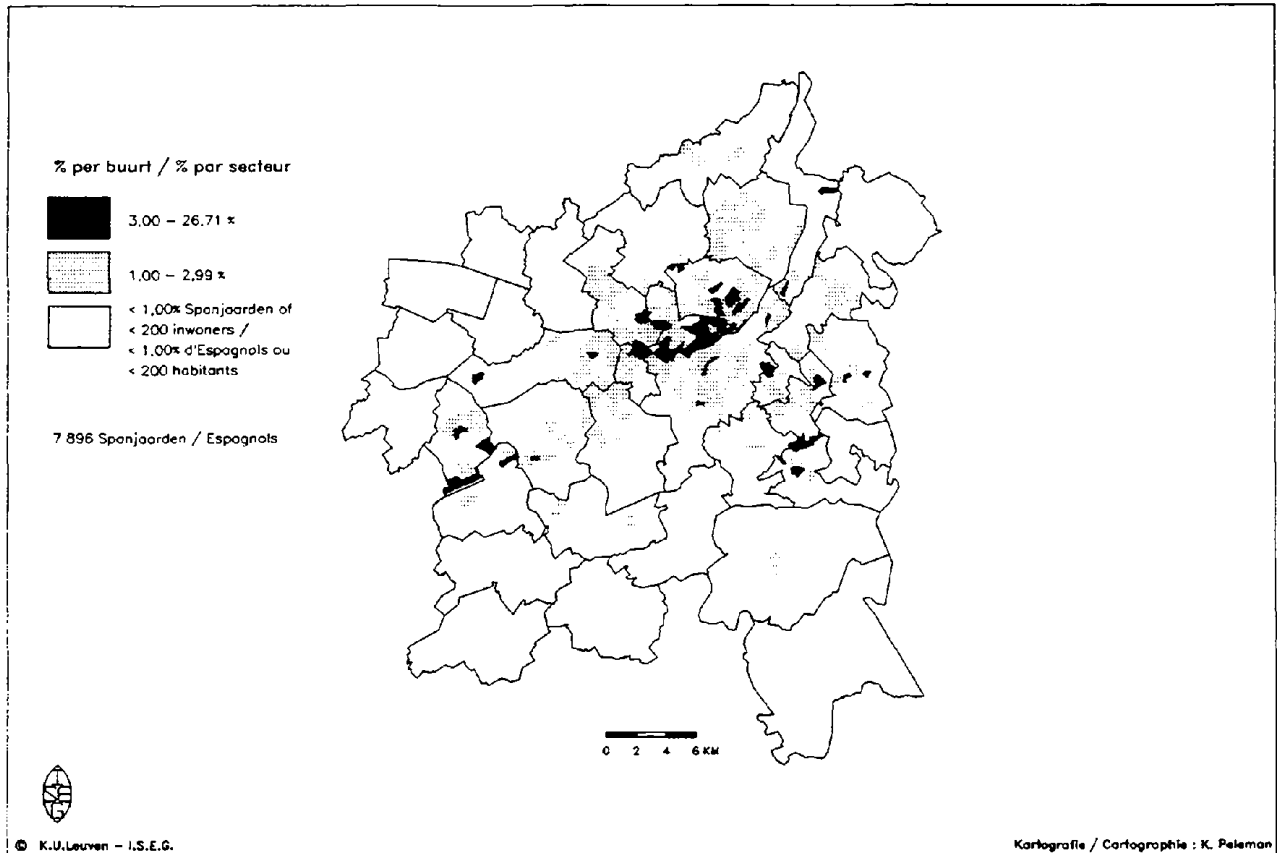

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Spanjaarden** (7896 Spanjaarden of 1,3% van de totale bevolking) zijn de tweede grootste groep in het stadsgewest. Ook hun spreiding weerspiegelt duidelijk de spreiding van de vroegere mijnontginningen en de zware metaalnijverheid aan de Maas, maar het zwaartepunt van hun concentratie ligt ten noorden van de Maas in Luik en Herstal (kaart 50). Bijna de helft (47%) van de Spanjaarden woont in de stad Luik, vooral in de oudere stadsdelen zoals Bressoux, de voorsteden Saint Léonard en Sainte Marguérite en de arbeiderswoningen op de plateaus nabij het centrum. De belangrijkste concentratie situeert zich in de vroegere industriële voorstad Saint-Léonard, waar ze zich goed georganiseerd hebben in verscheidene verenigingen. In Herstal woont nog eens 12%, voornamelijk in het uiterste zuiden rond de vroegere mijnindustrie en aan de FN-fabrieken, in enkele buurten wonen 8 en 9% Spanjaarden. In het zuiden en noordwesten van het stadsgewest verder wonen bijna geen Spanjaarden.

Ten slotte zijn er nog twee concentratiezones in de periferie van het stadsgewest. Het gaat om Trooz in het zuidoosten, met onder andere de buurt met de hoogste concentratie (27% Spanjaarden of 187 van de 700 inwoners) en in Saint-Georges sur Meuse in de westelijke periferie. In beide gevallen is hun aanwezigheid gebonden aan een lokale industriële concentratie, met telkens een belangrijke afdeling van Prayon.

Kaart 50. De spreiding van de Spanjaarden in het stadsgewest Luik in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Grieken** (1611 Grieken of 0,3% van de totale bevolking) zijn zeer sterk geconcentreerd in het centrum van het stadsgewest; 47% van het totaal aantal woont in Luik, vooral in de oudere buurten. Concentratiepieken blijven aan de lage kant, en worden iedere keer buiten de stad, in de noordelijke industriële gemeenten gevonden. Zo zijn er twee wijken met meer dan 5% Grieken in de totale bevolking te Herstal en treft men het grootste absolute aantal Grieken in de Cité Charbonnage in het zuiden van Visé (49 of 3,3% van de totale buurtbevolking). Grieken hebben eveneens in de oostelijke mijnontginningen van Micheroux (Soumagne) en Fléron gewerkt en zijn er nog steeds aanwezig.

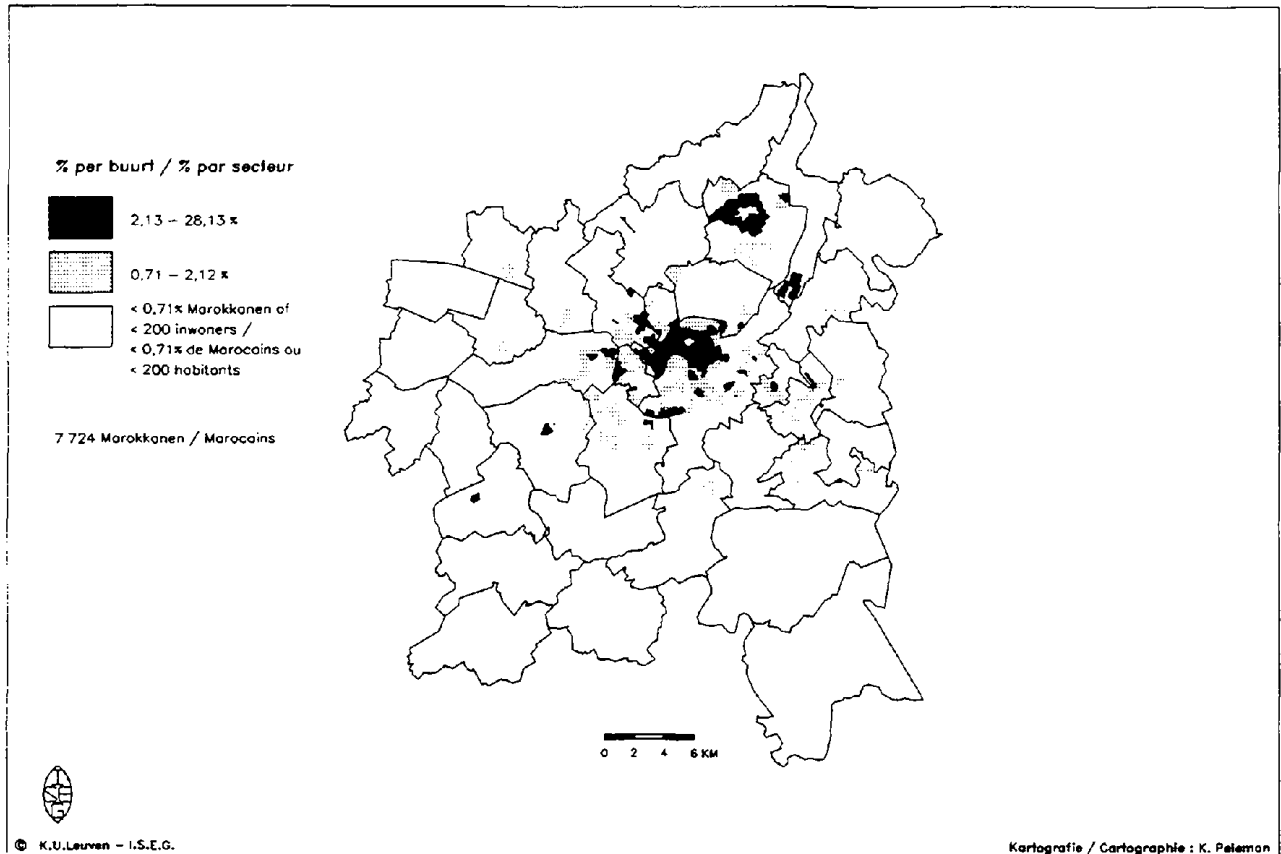
4.7.2.3 De Marokkanen en de Turken

Terwijl de Marokkanen vooral in Luik zelf gevestigd zijn, vinden we de Turken nog voor een belangrijk deel terug in de omgeving van de mijnsites. De mijnen die het langst opengebaven zijn hebben het meeste arbeiders uit deze derde migratiegolf aangetrokken, zoals de mijn te Cheratte (Visé), die pas in 1977 sloot, de mijn in Micheroux (Soumagne) en Bonne Fortune te Ans.

In vergelijking met de andere nationale groepen zijn de **Marokkanen** (7724 Marokkanen of 1,2% van de totale bevolking) minder als mijnwerkers en meer als goedkope stedelijke arbeidskrachten naar Luik gekomen, wat zich nu nog weerspiegelt in hun woonplaats. Meer dan tweederde van de Marokkanen woont in Luik zelf (kaart 51). De wijken met de hoogste absolute aantallen Marokkanen zijn ook allemaal in Luik gelegen. De hoogste percentages daarentegen komen voor in enkele mijncités, zoals in een buurt in Cheratte, Visé, waar 12,5% van de bevolking Marokkaan is en één in Ans, met bijna 10% Marokkanen. In Luik zelf treft men de hoogste percentages aan in de sociale woningwijken van Sainte-

Walburge, Droixhe en Vennes. Bressoux trekt ook een groot aandeel Marokkanen aan. Bressoux is een oude gemeente, waar goedkope en vervallen woningen beschikbaar zijn. Niet alleen de sociale woonblokken in enkele straten, maar vooral de mogelijkheid tot eigendomsverwerving trekken er migranten aan die er hun woonsituatie proberen te verbeteren. Sommigen komen uit Droixhe, waar de hoogbouw, de groeiende concentratie aan probleemgezinnen en de aftakeling van de gebouwen tot emigratie van de huishoudens leidt die het zich financieel kunnen veroorloven.

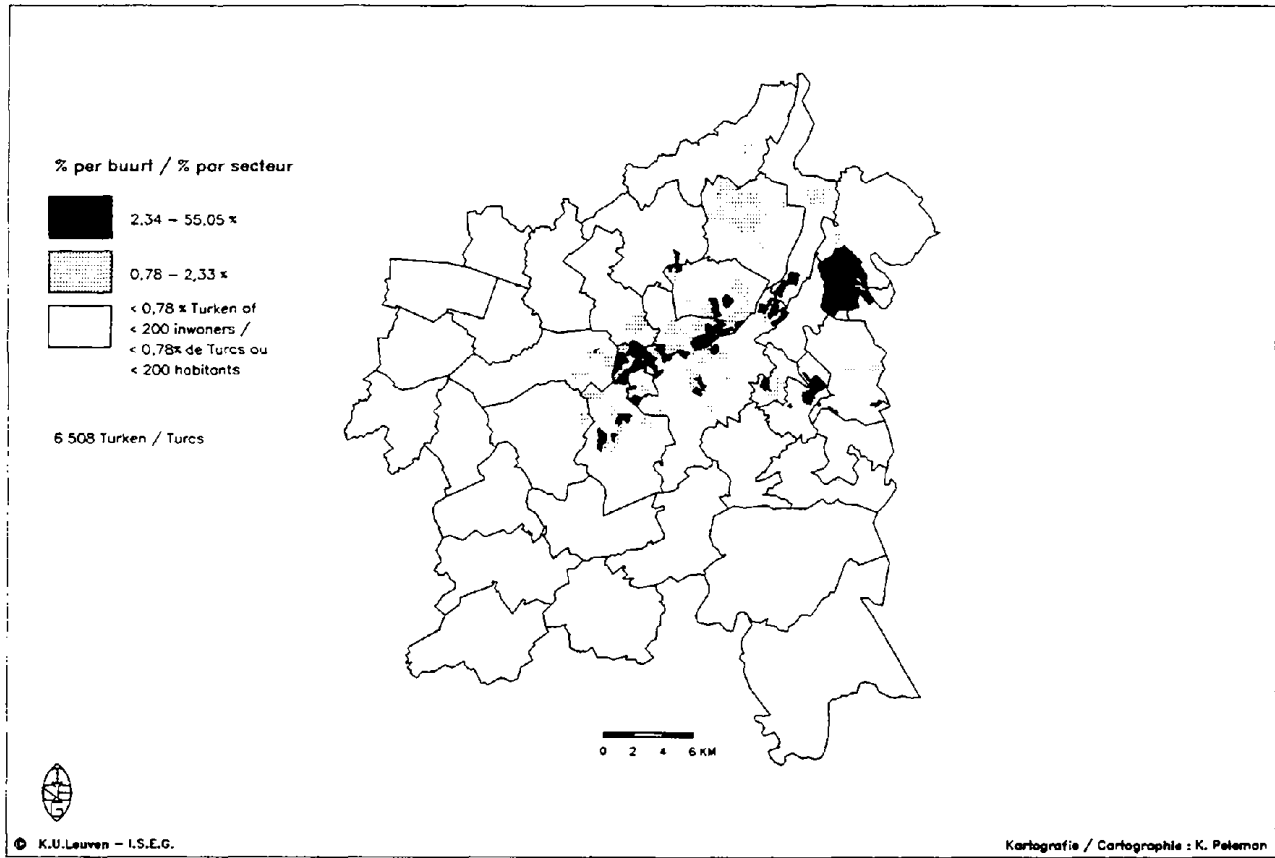
Kaart 51. De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Luik in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De **Turken** (6508 Turken of 1% van de totale bevolking) wonen in het centrum van het stadsgewest, waar ze de loop van de Maasvallei volgen en enkele opvallende concentraties vertonen aan vroegere steenkoolmijnen (Cheratte, Fléron, het noordwesten van Luik) (kaart 52). De buurt met het grootste aantal en het hoogste percentage Turken is de mijncité van Chératte in het zuiden van Visé: 817 Turken maken in deze buurt 55% van de bevolking uit, ook de aangrenzende buurt telt nog 14% Turken. Relatief hoge concentraties vindt men ook nog in de buurgemeente Blégny en in het industriële westen van Luik, namelijk het vervallen stadsdeel Glain. In vergelijking met de Marokkanen zijn er minder Turken die weg willen uit concentratiebuurten zoals te Cheratte. In beperkte mate kopen ze een huis in de omgeving van deze zones (Manço 1995).

Kaart 52. De spreiding van de Turken in het stadsgewest Luik in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8 DE VREEMDELINGEN IN HET BRUSSELS STADSGEWEST

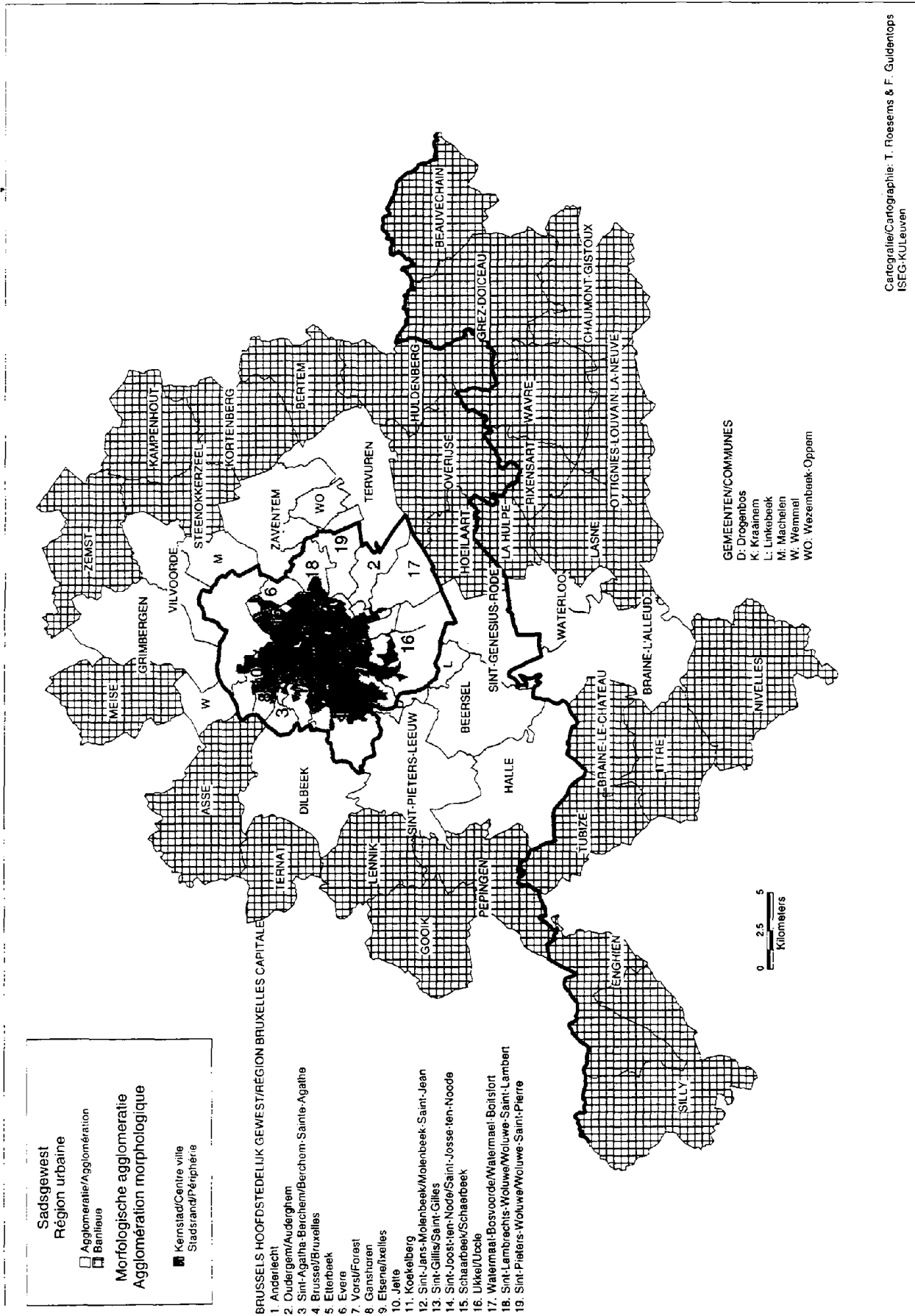
De spreidingspatronen van de tien belangrijkste vreemde nationaliteiten in het stadsgewest Brussel, en bovendien van de Japanners, Amerikanen, Denen, Ieren en Zairezen, worden in dit hoofdstuk vergeleken op basis van verschillende spreidingsmaten en geconfronteerd met de sociaal-ruimtelijke structuur van het stadsgewest Brussel, en dit op niveau van de (statistische) buurten.

4.8.1 HET BRUSSELS STADSGEWEST

Het stadsgewest Brussel, zoals het aan de hand van de volkstelling van 1991 werd afgebakend, bevat 64 gemeenten, waarvan 36 tot de zogenaamde agglomeratie behoren en 28 tot de banlieue (kaart 53). De 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maken uiteraard deel uit van de agglomeratie. Het Brussels stadsgewest beslaat een totale oppervlakte van 1618 km² en telde in 1991 in totaal 1695870 inwoners, waarvan 331885 vreemdelingen.

Een meer verfijnde indeling binnen het Brussels stadsgewest - namelijk de afbakening van de kernstad en de stadsrand, die samen de morfologische agglomeratie vormen - gebeurde niet meer op niveau van gemeenten, maar op niveau van buurten. Het zou ons te ver brengen deze buurten hier op te sommen, wel geven we naast een referentiekaart een overzicht van het aantal buurten in elke entiteit van het stadsgewest (zie Van der Haegen 1996). Voor de afbakening van de kernstad, die volledig binnen het Hoofdstedelijk Gewest valt, grepen we terug naar de afbakening van 1981, totnogtoe de meest recente afbakening, die goed de 19^e-eeuwse gordel weergeeft.

Kaart 53. Referentiekaart van het Brussels stadsgewest

De analyse van de gegevens van de volkstelling gebeurde dus op basis van 2041 buurten (tabel 28), nadat een aantal buurten (25 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) buiten beschouwing werden gelaten daar zij in 1981, respectievelijk 1991 niet bestonden en op het andere tijdstip minder dan 30 inwoners telden. De grootte van de buurten neemt toe naarmate men zich van het centrum van Brussel verwijderd. Daarom is het belangrijk ook met de oppervlakte van de buurten rekening te houden.

Tabel 28. De verdeling van de buurten en de oppervlakte over het Brussels stadsgewest

Basiseenheid bij indeling	Indeling	Aantal buurten		Oppervlakte	
		Absoluut	Relatief (%)	Absoluut (km ²)	Relatief (%)
Buurten	Kernstad	366	18	56	4
	Stadsrand	693	34	257	16
	Totaal = morfologische agglomeratie	1059	52	313	19
Gemeenten	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	697	34	162	10
	Agglomeratie	1209	59	574	36
	Banlieue	832	41	1044	65
	Totaal = Brussels stadsgewest	2041	100	1618	100

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8.2 DE SPREIDING VAN DE NATIONALITEITEN

In de kernstad, die minder dan 4% van de oppervlakte beslaat, woont 37% van de totale en 67% van de vreemde bevolking. Minder dan 10% van de vreemdelingen, en bijna 22% van de totale bevolking woont in de banlieue, goed voor 65% van de oppervlakte van het stadsgewest. Wanneer de buurten met minstens 200 inwoners worden beschouwd, zijn er 89 buurten waar het aandeel van de vreemdelingen in de totale bevolking 50% of meer bedraagt. 83 van deze buurten vallen binnen het Hoofdstedelijk Gewest, 80 in de kernstad. De top drie wordt echter gevormd door drie buurten in Ottignies-Louvain-la-Neuve; namelijk Centre Sportif (84%), Bicreau-Centre (82%) en Bruyère (81%). In deze buurten is twee derde van de Belgen en drie vierde van de vreemdelingen student. De vreemde studenten komen vooral uit Franstalig Afrika, Marokko, China en Taiwan.

Tabel 29. De verdeling van de vreemde bevolking van 1991 over het Brussels stadsgewest

Indeling	Totale bevolking		Vreemde bevolking		Aandeel vreemde bevolking in totaal (%)
	Absoluut	Relatief (%)	Absoluut	Relatief (%)	
Kernstad	619236	37	223129	67	36
Stadsrand	650140	38	79320	24	12
Morfologische agglomeratie	1269376	75	302449	91	24
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	954045	56	271587	82	29
Agglomeratie	1323688	78	304536	92	23
Banlieue	372182	22	27349	8	7
Brussels stadsgewest	1695870	100	331.885	100	20

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

In het Brussels stadsgewest van 1991 maakten de vreemdelingen 20% uit van de totale bevolking (tabel 29). Bijna één vierde van de vreemdelingen is Marokkaan. De Italianen (ongeveer één achtste van de vreemdelingen) komen op de tweede plaats, hoewel ze op nationaal niveau de belangrijkste vreemde nationaliteit vormen. Samen met de acht andere belangrijkste nationaliteiten vertegenwoordigen ze 91% van de vreemdelingen in het stadsgewest. De zes bijkomende nationaliteiten (Portugezen, Zairezen,

Amerikanen, Japanners, Denen en Ieren) werden in de analyse van het Brussels stadsgewest opgenomen. Ze vormen minder dan 10% van het totaal aantal vreemdelingen en slechts 2% van de totale bevolking van het Brussels stadsgewest. Toch zijn deze nationaliteiten interessant omwille van het toenemend aandeel van vreemdelingen uit enerzijds de rijke landen door de opeenvolgende uitbreidingen van de Europese Unie (Ierland en Denemarken in 1973, Portugal in 1986) en de stijgende internationale betekenis van Brussel; en anderzijds uit armere landen door de ontwikkelingen in de Derde Wereld.

De segregatie- en concentratie-indices in tabel 30 zijn spreidingsmaten die de concentratie van een bepaalde nationaliteit in 1991 meten. De segregatie-index drukt de concentratie uit van een bepaalde nationaliteit ten opzichte van de overige bevolking, terwijl de concentratie-index de spreiding meet ten opzichte van de oppervlakte. De indices worden in percentage van de bevolkingsgroep uitgedrukt, als het aandeel van die groep dat zou moeten verhuizen om tot dezelfde relatieve spreiding als de rest van de bevolking te komen.

Tabel 30. De vreemde nationaliteiten in het stadsgewest Brussel (1991)

Nationaliteit	Absoluut aantal	Aandeel in totaal vreemde- lingen (%)	Aandeel in totale bevolking (%)	Segregatie- index (%) en rangorde	Concentratie- index (%) en rangorde
Marokkanen	82164	24,8	4,8	68,9 (04)	91,4 (03)
Italianen	40712	12,3	2,4	38,7 (14)	80,8 (10)
Fransen	33619	10,1	2,0	33,0 (15)	78,5 (13)
Spanjaarden	29431	8,9	1,7	44,9 (12)	84,8 (09)
Turken	21622	6,5	1,3	78,0 (02)	93,5 (01)
Britten	13813	4,2	0,8	51,8 (11)	76,3 (14)
Portugezen	11422	3,4	0,7	53,8 (08)	86,2 (08)
Grieken	11294	3,4	0,7	53,5 (09)	88,3 (05)
Nederlanders	10256	3,1	0,6	41,9 (13)	72,7 (15)
Duitsers	9093	2,7	0,5	55,8 (07)	80,5 (12)
Zairezen	7727	2,3	0,5	52,8 (10)	87,9 (07)
Amerikanen	5455	1,6	0,3	63,7 (06)	80,6 (11)
Japanners	2500	0,8	0,2	78,8 (01)	92,2 (02)
Denen	1981	0,6	0,1	70,9 (03)	88,0 (06)
Ieren	1823	0,6	0,1	67,6 (05)	88,6 (04)
Vreemdelingen	331885	100,0	19,6	46,9	79,9
Belgen	1364238	411,1	80,4	46,9	63,5
Totale bevolking	1695870	-	100,0	-	65,2

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De Japanners en de Turken zijn de sterkst geconcentreerde nationaliteiten in het Brussels stadsgewest. Deze twee groepen wonen in totaal verscheidene woonzones, typisch voor rijke, respectievelijk arme vreemde nationaliteiten. De Denen, Marokkanen en Ieren hebben ook vrij hoge indices maar zijn beter verspreid dan de Turken en Japanners.

In het Brussels stadsgewest zijn er duidelijke contrasten. In het noorden en westen van de binnenstad en in de 19^e-eeuwse gordels met uitlopers langs het kanaal heeft men vooral armere vreemdelingen, onder andere Turken en Marokkanen. In de ruimere randzone van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen de rijkere vreemdelingen. In het zuidoosten van deze randzone hebben Japanners, Denen en Ieren een specifieke concentratie. Traditioneel blijven de vreemdelingen uit de buurlanden (Fransen, Nederlanders, Britten, Duitsers) als minst geconcentreerd t.o.v. de andere nationaliteiten voorkomen. Spanjaarden, Nederlanders, Italianen en Fransen kennen zelfs een kleinere segregatie-index dan de Belgen, wat betekent dat ze een betere relatieve spreiding ten opzichte van de overige bevolking hebben dan de Belgen en dus in alle woonmilieus aanwezig zijn. Hoewel Spanjaarden, Italianen en Fransen vrij sterk geconcentreerd zijn ten opzichte van de ruimte (hoge concentratie-index), zijn ze dat minder ten opzichte van de andere nationaliteiten (lage segregatie-index). Dit vloeit voort uit het feit dat ze relatief meer in de kernstad wonen, waar de bevolkingsdichtheid hoger is en de concentratie daardoor vergroot wordt. Amerikanen daarentegen hebben relatief hoge segregatie-indices maar scoren gemiddeld op de concentratie-indices omdat ze meer op de dunbevolkte periferie gericht zijn.

4.8.2.1 Twee fundamentele spreidingspatronen met twee geconcentreerde varianten

Om de spreiding van de 15 nationaliteiten enigszins te veralgemenen, is een beroep gedaan op een multivariabele analysetechniek die, voor zover ze bestaan, basispatronen kan opsporen. Een Principale Componentenanalyse (PCA) komt neer op een glijdende hergroepering van de variabelen naar hun onderlinge gelijkenissen en verschillen. Wanneer deze variabelen betrekking hebben op ruimtelijke eenheden, kan ook de ruimtelijke spreiding van deze gelijkenissen en verschillen bestudeerd worden. De oorspronkelijke variabelen worden gestandaardiseerd, geherformuleerd (rotatie) en gesynthetiseerd in een (beperkt) aantal componenten of factoren waarin de verhouding tussen de variabelen wordt uitgedrukt. Het resultaat van een PCA wordt beschreven via ladingen en scores. De ladingen geven het verband weer tussen de factoren en de oorspronkelijke variabelen in de vorm van correlatiecoëfficiënten. De absolute waarde van deze coëfficiënt is steeds kleiner of gelijk aan één (1 is een perfect positief verband). Hoe hoger de absolute waarde van de lading voor een variabele, hoe groter het gewicht van deze variabele in de factor (in positieve of negatieve zin). Het verband tussen de ruimtelijke eenheden en de factoren wordt uitgedrukt door de scores. Deze zijn zo berekend dat hun gemiddelde gelijk is aan 0 en hun standaardafwijking gelijk is aan 1. Wijkt de score in een bepaalde buurt voldoende van nul af, dan is de inhoud van de factor daar sterk (bij positieve scores) of juist helemaal niet (negatieve scores) van toepassing.

Op de bijdragen van iedere buurt tot de concentratie-indices van de verscheidene nationaliteiten hebben we een niet-gestandaardiseerde PCA uitgevoerd². De variabelen vertegenwoordigen dus voor elke buurt het aandeel van de beschouwde nationaliteit dat naar of vanuit de buurt zou moeten verhuizen om een gelijkmatige spreiding over het stadsgewest te verkrijgen. Ze meten dus de relatieve over- of onderconcentratie van de betrokken groep in iedere buurt. Deze analyse geeft een goede synthese van de spreiding van de vreemdelingen in het Brussels stadsgewest in 1991 (tabel 31). Ze wijst enerzijds op een diepe tweeledigheid in de spreidingspatronen en anderzijds op twee uitzonderlijke gevallen, die de vorige structuur nog versterken.

Tabel 31. De ladingenstructuur van de PCA op concentratie

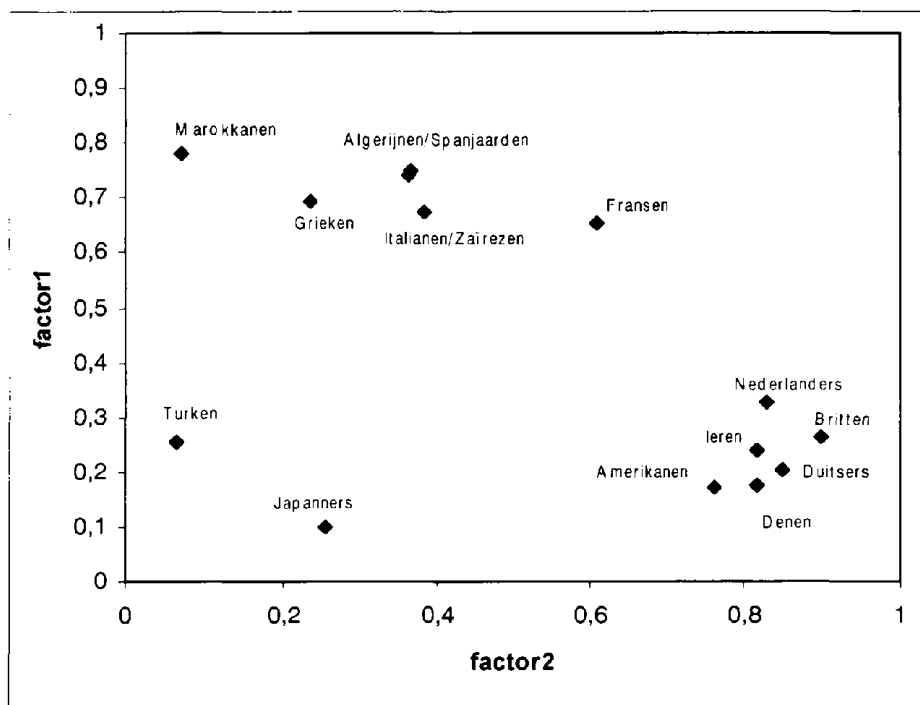
Nationaliteit	Factor1	Factor2	Factor3	Factor4
Algerijnen	0,868	0,186	0,150	0,041
Spanjaarden	0,865	0,253	0,116	0,061
Tunesiërs	0,827	0,235	0,106	0,061
Marokkanen	0,782	0,074	0,473	0,013
Italianen	0,747	0,365	0,255	0,095
Portugezen	0,742	0,364	-0,077	0,117
Grieken	0,694	0,234	0,461	0,086
Zairezen	0,673	0,385	0,043	0,016
Fransen	0,652	0,609	0,121	0,204
Britten	0,261	0,899	0,072	0,122
Duitsers	0,205	0,850	0,072	0,132
Nederlanders	0,327	0,827	0,098	0,075
Denen	0,176	0,818	0,037	0,168
Ieren	0,240	0,816	0,030	0,127
Amerikanen	0,170	0,762	0,039	0,192
Turken	0,255	0,067	0,914	0,025
Japanners	0,102	0,256	0,029	0,955

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

De tweeledigheid van de spreiding wordt in de eerste twee factoren gesynthetiseerd. Factor 1 bundelt de arme vreemdelingen, factor 2 de rijke. De meeste nationaliteiten plaatsen zich in een duidelijk continuüm, gaande van arm naar rijk. De Maghreb-nationaliteiten leunen sterk aan bij het eerste concentratiepatroon, de noordelijke EU-nationaliteiten en de Amerikanen leunen sterk aan bij het tweede concentratiepatroon. De zuidelijke EU-nationaliteiten, de Zairezen en de Fransen vertonen een min of meer uitgesproken combinatie van beide patronen (figuur 85). De Fransen bijvoorbeeld zijn gekenmerkt door een grote sociaal-economische diversiteit en zijn daarom thuis in alle mogelijke woonmilieus van Brussel. Ze scoren dan ook gemiddeld voor zowel factor 1 als 2. De Turken en de Japanners vallen buiten

het continuüm omwille van een sterke concentratie binnen het eerste (arme), respectievelijk tweede (rijke) patroon. Ze scoren laag voor zowel factor 1 als factor 2, maar hoog voor factor 3 (Turken) of factor 4 (Japanners).

Figuur 85. PCA op concentratie: continuüm tussen twee spreidingspatronen

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Het eerste patroon (kaart 54) wordt vooral bepaald door de spreiding van de vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden (Spanjaarden, Marokkanen, Italianen, Portugezen en Grieken). Deze arme spreidingszone strekt zich uit over de kernstad, behalve in de Turkse concentratiebuurten in Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Node en ook niet in de omgeving van de Wetstraat, waar de rijkere zone begint. Buiten het Hoofdstedelijk Gewest komen twee beperktere arme concentratiekernen voor, namelijk in Vilvoorde en in Tubeke, twee industriegemeenten langs de Zennevallei en het kanaal Antwerpen-Charleroi. Studenten van deze nationaliteiten zijn ook aanwezig op de universitaire campussen van de UCL te Louvain-la-Neuve en Sint-Lambrechts-Woluwe. De vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden zijn ondervertegenwoordigd in de noordelijke en vooral westelijke rand van het stadsgewest. Sint-Pieters-Leeuw, Lennik, Gooik, Pepingen, Edingen en Opzullik scoren opmerkelijk laag, net als Huldenberg in het oosten van het stadsgewest.

Het tweede concentratiepatroon (kaart 55) weerspiegelt de hoge concentraties van eurocraten (Britten, Duitsers, Nederlanders, Denen, Ieren) en in mindere mate Amerikanen. De eurocraten in Brussel zijn gedeeltelijk gesuburbaniseerd, in tegenstelling tot de arbeidsmigranten en de Japanners. Hoewel de cijfers per nationaliteit wat variëren woont ongeveer de helft in de stadsrand, een vijfde in de banlieue en slechts 30% in de kernstad (tabel 32).

Tabel 32. De spreiding van de eurocraten in 1991 (%)

Nationaliteit	Kernstad	Stadsrand	Banlieue
Britten	29,7	46,7	23,6
Nederlanders	27,2	47,0	25,8
Duitsers	29,2	54,3	16,5
Denen	30,9	51,7	17,4
Ieren	39,0	50,8	10,2
Amerikanen	23,7	54,6	21,7
Japanners	19,8	76,9	3,3

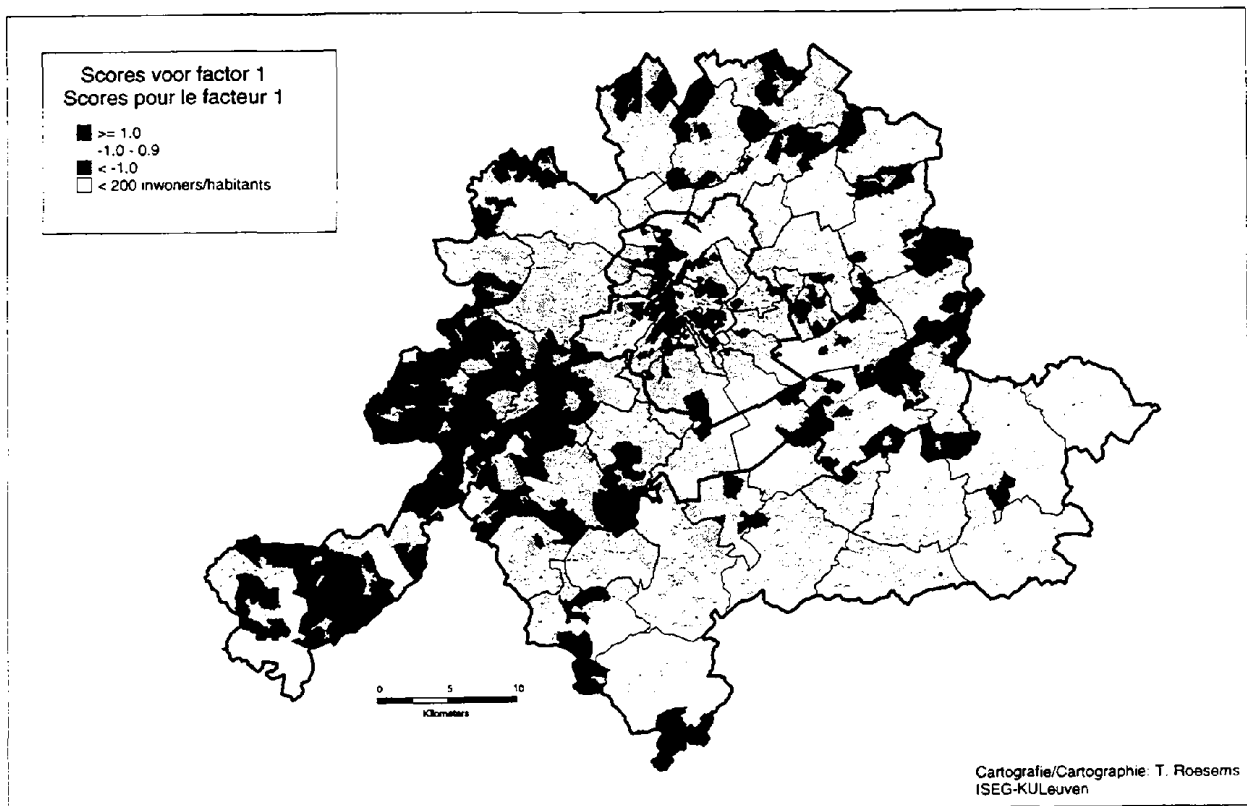
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Bovendien vertonen ze hoge concentraties in twee hogestatusassen: een noordzuidas, die zicht uitstrekt van de Louizalaan tot in Waterloo en een westoostas, van de Wetstraat tot Tervuren. De gemeenten ten zuidoosten van het Zoniënbos ontvangen steeds meer deze vreemdelingengroepen (bijvoorbeeld Hoeilaart en Overijse) zodat een gordelvormige zone rond het bos ontstaat. Kortom, eurocraten wonen in gemeenten met een aangenaam woonmilieu, volgens het spreidingspatroon van de rijkere Belgen. De gemeenten van de noordelijke en westelijke rand en Huldenberg scoren zeer laag, wat zoals bij factor 1 wijst op een bijna complete afwezigheid (en dus sterke onderconcentratie) van vreemdelingen.

De derde factor houdt verband met het spreidingspatroon van de Turken. De PCA-methode houdt in dat de scores van deze factor ook licht bepaald worden door de andere nationaliteiten (door een glijdende groepering van de variabelen). Gezien er maar één enkele nationaliteit in aanmerking komt, heeft het echter geen zin om de verkregen spreiding als een zinvol patroon te beschouwen. Daarom wordt hier rechtstreeks de spreiding van de Turken in 1991 weergegeven (kaart 56). De kaart toont zeer goed hoe beperkt de ruimte is waarin de Turken zijn geconcentreerd: Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node en de westelijke rand van het kanaal in Brussel, Molenbeek en Anderlecht. In deze concentratiezone wonen eveneens veel Marokkanen, maar die hebben wegens hun groot aantal een veel groter spreidingsgebied dan de Turken.

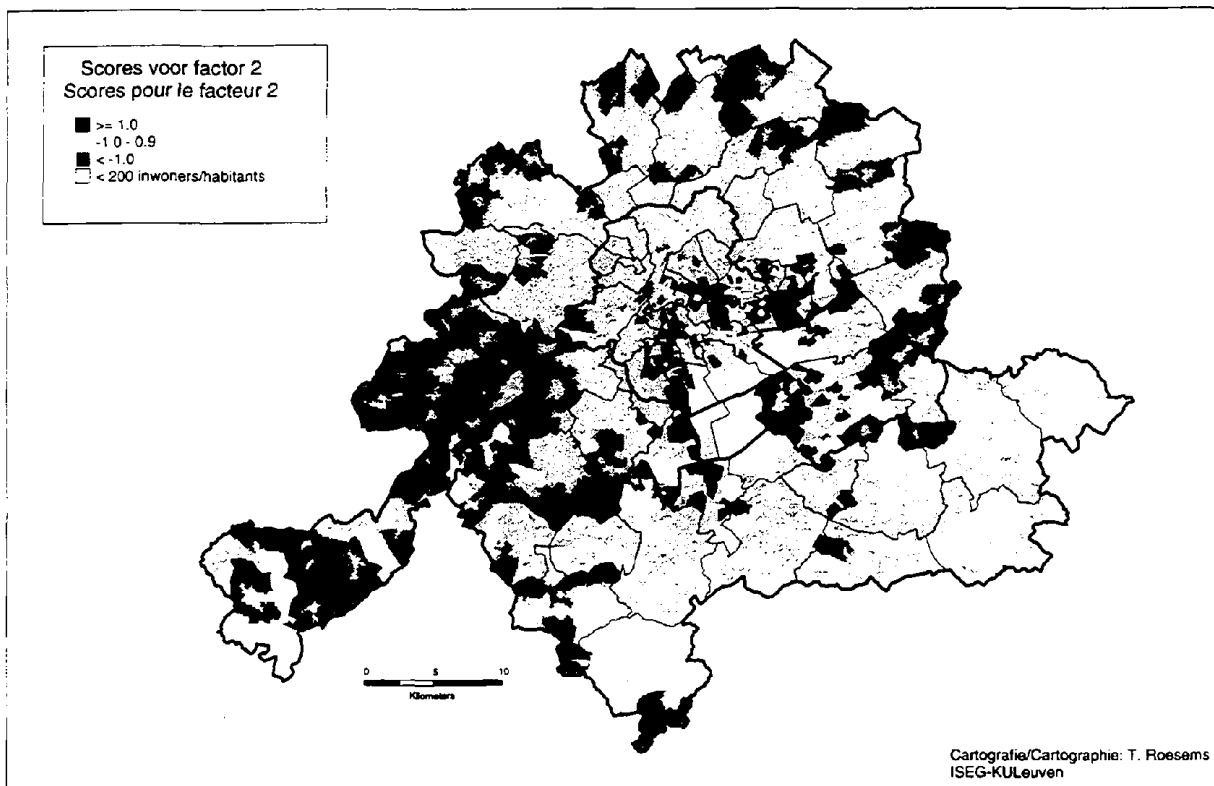
De vierde factor wordt hoofdzakelijk bepaald door de afwijkende spreiding van de Japanners. Om dezelfde redenen als hierboven wordt daarom rechtstreeks de kaart van de Japanners beschouwd (kaart 57). Ook hier bezetten ze maar een onderdeel van een grotere zone, namelijk de noordelijke rand van het Zoniënbos (Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en de Woluwes).

Kaart 54. Scores voor factor 1: PCA op concentratie

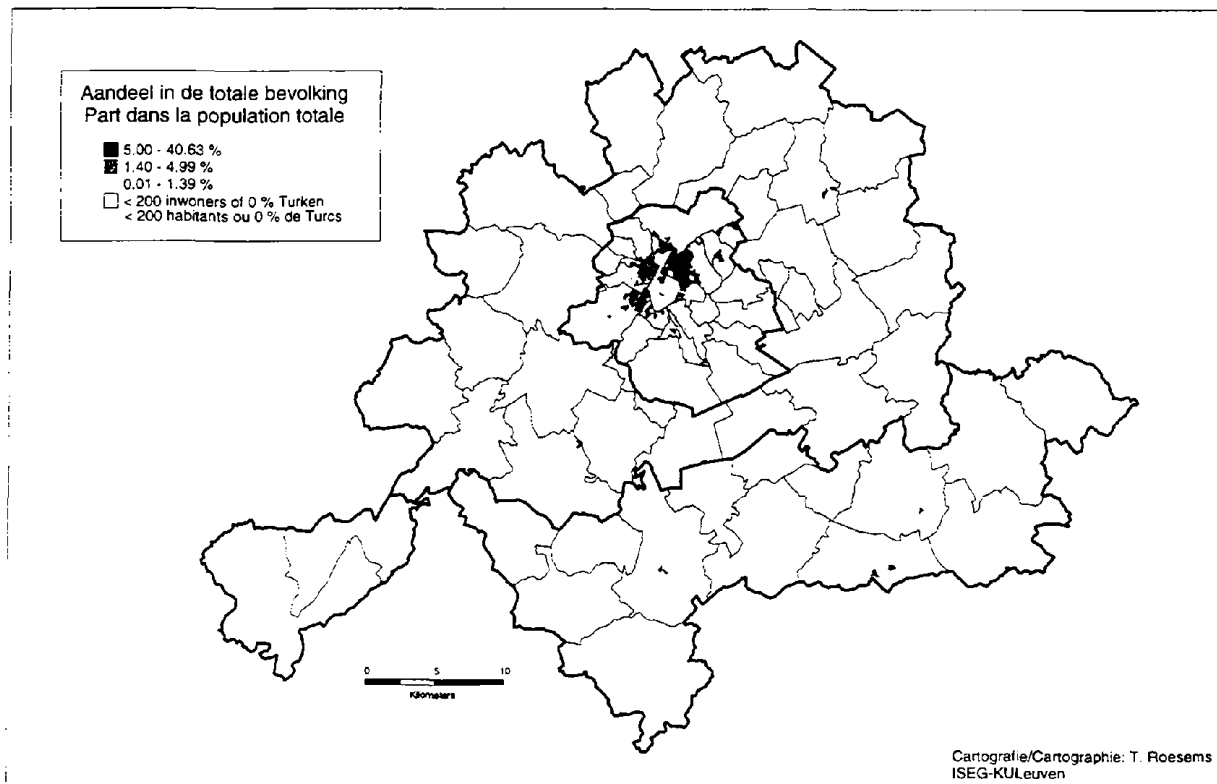
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek; gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 55. Scores voor factor 2: PCA op concentratie

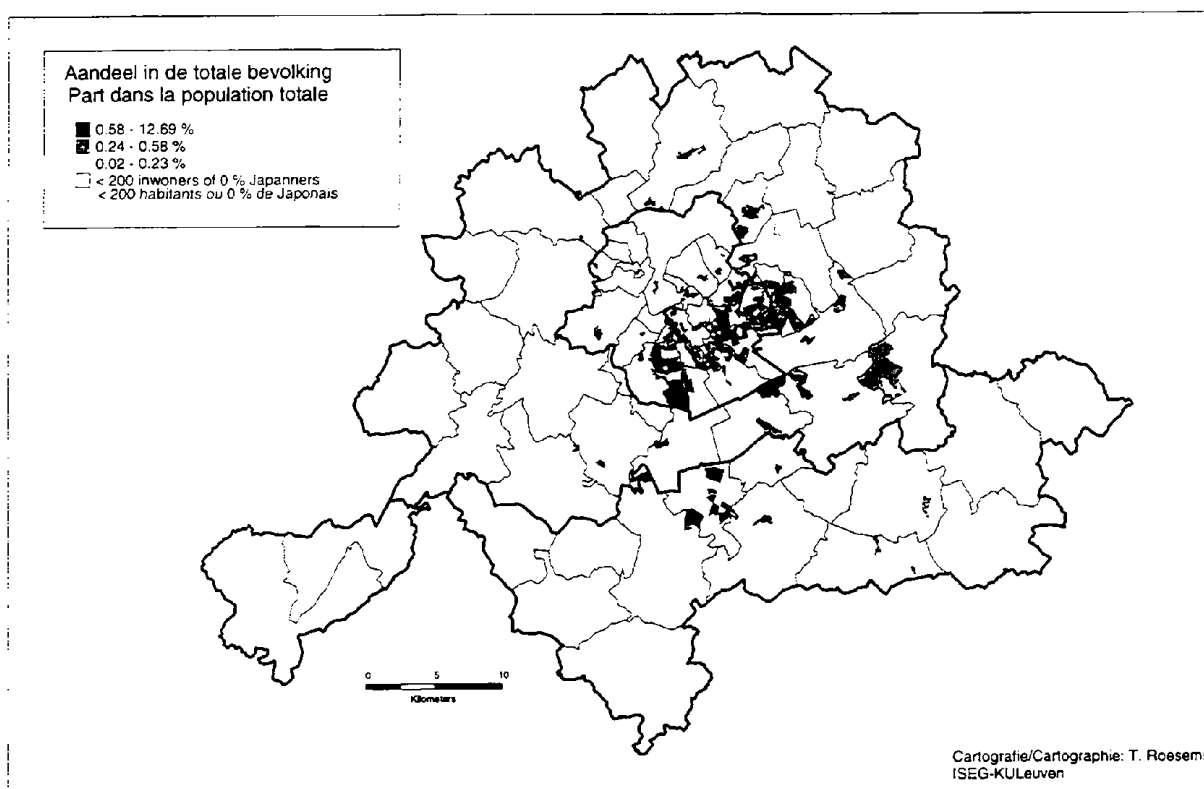
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 56. De spreiding van de Turken in het Brussels stadsgewest in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 57. De spreiding van de Japanners in het Brussels stadsgewest in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8.3 DE NATIONALITEITEN VAN NADERBIJ BEKEKEN

De spreiding van elke nationaliteit wordt nader bekeken. Wanneer relevant komen hier ook aspecten van de evolutie tussen 1981 en 1991, en sociaal-economische kenmerken aan bod. Deze twee elementen worden in de volgende sectie diepgaander en in comparatief perspectief behandeld.

4.8.3.1 De Marokkanen

Tabel 33. De spreiding van de Marokkanen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	55089	73655	89,9	89,6	58,5	50,2
Stadsrand	4683	6039	7,6	7,4	74,4	61,6
Morfologische agglomeratie	59772	79694	97,5	97,0	82,6	64,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	57874	77409	94,4	94,2	87,9	59,6
Agglomeratie	59503	79793	97,1	97,1	95,7	65,5
Banlieue	1783	2371	2,9	2,9	76,7	50,7
Brussels stadsgewest	61286	82164	100	100	91,4	68,9

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Marokkanen vormen de belangrijkste vreemde nationaliteit in het Brussels stadsgewest, zowel in 1981 als in 1991. Bovendien kende deze groep nog een enorme groei gedurende deze tien jaar, ze groeide met 34% wat overeenstemt met 20878 mensen. Deze groei is voornamelijk het gevolg van natuurlijke aangroei door een relatief hoge vruchtbaarheid (die niettemin sterk daalt) en de jonge leeftijdsstructuur.

Ook immigratie speelt een rol. Sinds de immigratiestop van 1974, verdween het belang van arbeidsimmigraties en gebeurt de immigratie vooral door gezinshereniging en huwelijksmigraties. Ook de secundaire migratie (bijvoorbeeld van Limburg, Genk, de Waalse industrie naar Brussel) draagt bij tot de groei van de Marokkanen in het Brussels stadsgewest. De verdeling van de Marokkanen over de verschillende onderdelen van het stadsgewest veranderde nauwelijks. Ze wonen vooral in de noordoost-zuidwestas langs het kanaal en dit zowel ten noorden (Vilvoorde), ten zuiden (Tubekke) als in het Hoofdstedelijk Gewest (Brussel, Anderlecht, Molenbeek, Vorst), waar ook de grootste concentraties voorkomen (zie spreidingspatroon 1). Daarnaast vertonen ze nog een tweede beperkte concentratie in het zuidwesten van het stadsgewest, om precies te zijn langs de spoorlijn Ottignies-Wavre, waarbij veel studenten horen. Eén op zeven van de Marokkanen in de drie gemeenten langs deze spoorlijn doet hogere studies. In feite wordt het concentratiepatroon dat reeds in 1981 bestond enkel nog versterkt en dan vooral de concentratie van Marokkanen in de noordwestelijke helft van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Marokkanen behoren duidelijk tot de armste vreemde nationaliteiten, wat zowel uit sociaal-economische kenmerken als uit de ruimtelijke spreiding kan afgeleid worden. Hun scholingsgraad is laag, de leeftijdsstructuur heel jong. Ze zijn slechts voor 30% eigenaar van hun woning en wonen het meest in woningen zonder comfort. Na de Zairezen hebben de Marokkanen het hoogste aandeel werkzoekenden bij de referentiepersonen, na de Turken en de Spanjaarden hebben ze het grootste aandeel arbeiders.

4.8.3.2 De Italianen

Tabel 34. De spreiding van de Italianen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	29753	25446	66,3	62,5	38,3	26,2
Stadsrand	9209	9809	20,5	24,1	54,1	27,5
Morfologische agglomeratie	38962	35255	86,9	86,6	63,8	31,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	35809	31648	79,8	77,7	74,0	28,7
Agglomeratie	39149	35540	87,3	87,3	81,4	32,9
Banlieue	5705	5172	12,7	12,7	55,9	47,7
Brussels stadsgewest	44854	40712	100	100	80,8	38,7

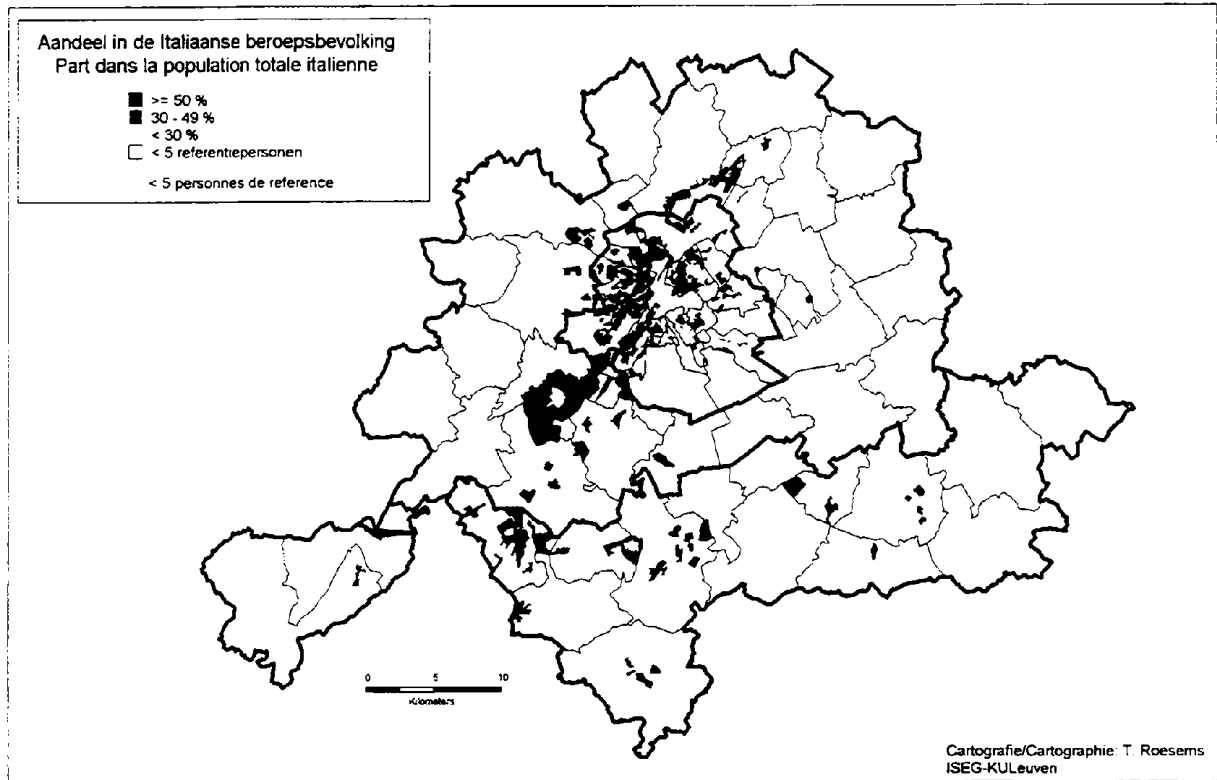
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Italianen tellen zowel arme landgenoten die binnen de arbeidsmigraties aangekomen zijn, als rijke eurocraten. Deze sociaal-economische tweedeling uit zich ook in een duaal spreidingspatroon. De noordoost-zuidwestas langs het kanaal is voor de Italiaanse arbeiders een belangrijke concentratieas, met opvallend hoge concentraties in Tubeke (in 1991 was daar nog zware nijverheid aanwezig in Clabecq). De Italiaanse eurocraten wonen voornamelijk in het Hoofdstedelijk Gewest, ten oosten van het kanaal en in de hogestatusas van de Louizalaan. Het is opvallend dat in Waals-Brabant in bijna elke buurt Italianen voorkomen, en dat zich hier beperkte wijzigingen voordoen, zoals de vrij algemene afname in de buurten van Nijvel, toename in een aantal buurten van Waterloo. Na de Fransen zijn de Italianen het best verspreid ten opzichte van de andere nationaliteiten, zelfs beter dan de Belgen.

De Italianen maakten in 1991 12% uit van het totaal aantal vreemdelingen en 2,4% van de totale bevolking in het Brussels stadsgewest. Dit is gevoelig minder dan in 1981 en dit omwille van twee oorzaken; de terugkeermigraties en nationaliteitsveranderingen. Ondanks de terugval komen ze in veel meer buurten voor (stijging met 144 buurten). De Italianen verspreiden zich dus meer en hebben een groter aandeel ingenomen in de bevolking van de buurten rond hun oorspronkelijke concentratiebuurten. Men zou van een suburbanisatie van de Italianen kunnen spreken, maar hoofdzakelijk binnen de grenzen van het Hoofdstedelijk Gewest. Dit is het gevolg van de continue immigratie van hooggeschoolde Italianen die vooral in Brussel tewerk gesteld zijn door de EU. De ruimtelijke verschuiving gaat gepaard met een verschuiving in de sociaal-economische samenstelling van de groep. Italianen zijn bovendien bekend om hun stedelijke mentaliteit, ze hebben een afkeer voor suburbanisatie. Ze zijn opvallend veel eigenaar van hun woning.

De leeftijdsstructuur van de Italianen is vrij regelmatig. Inzake scholingsgraad en economisch gerichte variabelen vertonen de Italianen een duidelijk duaal patroon (kaart 58). In de kanaalzone wonen de meeste arbeiders en werklozen, in de hogestatusassen wonen de ambtenaren en hooggeschoolden. Italianen zijn wel de vreemde nationaliteit met het grootste aandeel eigenaar bewoners, wat wijst op de grote assimilatie van de Italiaanse gemeenschap in Brussel.

Kaart 58. Het aandeel arbeiders onder de Italianen in het Brussels Stadsgewest in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8.3.3 De Fransen

Tabel 35. De spreiding van de Fransen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	17447	18257	53,7	54,3	31,3	21,3
Stadsrand	11708	11963	36,1	35,6	55,8	33,0
Morfologische agglomeratie	29155	30220	89,8	89,9	59,0	27,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	25759	26742	79,3	79,5	71,3	23,0
Agglomeratie	29436	30506	90,7	90,7	74,0	29,1
Banlieue	3032	3113	9,3	9,3	48,4	46,9
Brussels stadsgewest	32468	33619	100	100	78,5	33,0

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Ook de Fransen situeren zich op het middenveld tussen de arme vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden en de rijke vreemdelingen. Het vestigingspatroon van de Fransen weerspiegelt de grensrelaties, de internationale rol van Brussel en vroegere of huidige arbeidsmarkten (de Waalse industrieas voor Fransen). De Fransen komen als vreemde nationaliteit in het grootst aantal buurten voor

(1529 of 75% van het totaal) met uitzondering van Vlaanderen. De Fransen zijn dus een zeer goed verspreide en goed vertegenwoordigde nationaliteit in het Brussels stadsgewest. Ze vertonen de grootste concentraties in het Hoofdstedelijk Gewest en in het volledige zuidoostelijk deel van het stadsgewest, met inbegrip van de hogestatusassen, Lasne, Rixensart, ... De Fransen namen lichtjes toe in aantal tussen 1981 en 1991. Ze kenden een lichte toename inzake concentratie, maar hun segregatie-index bleef zeer laag (lager dan voor de Belgen).

De Fransen zijn reeds lang aanwezig in Brussel, wat te maken heeft met hun buurschap. Hun migratiepatroon gaat op dat van de Belgen gelijken (suburbanisatie). Toch blijven er relatief veel Fransen, hoofdzakelijk 20-45-jarigen, in de binnenstad wonen. Het brede sociaal-economisch bereik van deze nationaliteit, ingepast in de sociaal-economische structuur van het stadsgewest, komt tot uiting in de scholingsgraad en de economisch gerichte variabelen. De Fransen scoren voor de meeste variabelen zeer gemiddeld.

4.8.3.4 De Spanjaarden

Tabel 36. De spreiding van de Spanjaarden over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	24907	20708	79,1	70,4	41,4	44,9
Stadsrand	5683	7490	18,1	25,5	62,2	32,2
Morfologische agglomeratie	30590	28198	97,1	95,8	68,0	38,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	28156	25367	89,4	86,2	77,5	38,2
Agglomeratie	30641	28334	97,3	96,3	81,8	33,0
Banlieue	849	1097	2,7	3,7	57,7	39,3
Brussels stadsgewest	31490	29431	100	100	84,8	48,9

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Spanjaarden wonen in grote meerderheid in het Hoofdstedelijk Gewest, en opvallend ook in de industriegemeente Vilvoorde. Ze komen in vrij veel buurten voor, behalve in het westen van het stadsgewest.

Het evolutiepatroon van de Spanjaarden lijkt sterk op dat van de Italianen. Hun aantal neemt toe in de rand van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, terwijl het afneemt in de onmiddellijke omgeving van het kanaal. Globaal kende deze groep een afname met 6,5% in de periode 1981-1991 door de terugkeermigratie, maar in beperkte mate ook van nationaliteitsverandering. Toch scoorde ze het hoogst (na de Portugezen) inzake stijging van het aantal buurten. Deze nieuwe buurten bevinden zich vooral in Waals-Brabant, maar ook in Vlaanderen en de twee Henegouwse gemeenten van het stadsgewest komen er enkele voor. De segregatie-index, indicator voor concentratie, nam sterk af. Deze verschuiving van concentratie heeft te maken met een vorm van substitutie; de toetreding van Spanje tot de EU in 1986 zorgde voor de immigratie van hooggeschoolde en goed betaalde onderdanen in de betere buurten zoals de Louizalaan en Ambiorixsquare, terwijl de terugkeer van gepensioneerde arbeiders uit de arbeiderswijken voortgaat. Deze terugkeerbeweging is belangrijker dan de immigratie, zodat het totaal aantal Spanjaarden in het stadsgewest afneemt.

De sociaal-economische indicatoren van de Spanjaarden wijzen vooral in de richting van de armere arbeidersnationaliteiten. De scholingsgraad is vrij zwak, Spanjaarden kennen het grootste aandeel arbeiders en 14% werklozen bij de referentiepersonen van de beroepsbevolking. Ze zijn slechts voor 30% eigenaar van hun woning, een laag cijfer dat waarschijnlijk verklaard wordt door de belangrijke terugkeermigratie. Inzake comfort van de woningen scoren ze gemiddeld.

4.8.3.5 De Turken

Tabel 37. De spreiding van de Turken over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	15377	20727	95,5	95,9	73,2	67,3
Stadsrand	597	685	3,7	3,2	77,6	-
Morfologische agglomeratie	15974	21412	99,2	99,0	87,6	75,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15820	21182	98,3	98,0	91,2	72,3
Agglomeratie	15982	21.434	99,3	99,1	95,2	75,7
Banlieue	118	188	0,7	0,9	82,9	53,5
Brussels stadsgewest	16100	21622	100	100	93,5	78,0

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Turkse groep is vier maal kleiner dan de Marokkaanse. Ze komen in relatief weinig buurten voor. Na de Japanners scoren de Turken het hoogst inzake concentratie; ze wonen bijna uitsluitend in de kernstad (zie kaart 56). Vijf gemeenten tellen meer dan 1000 Turken: Schaarbeek (9514), Sint-Joost-ten-Node (4007), Brussel (2606), Anderlecht (1552) en Molenbeek (1420), samen 19099 Turken, of 83% van het totaal. De Turken zijn geconcentreerd in drie kernen (kaart 56). De belangrijkste kern komt voor in het noorden van het Hoofdstedelijk Gewest, op het grondgebied van Sint-Joost-ten-Node en van Schaarbeek. Een tweede kern bevindt zich in Kuregem (Anderlecht) en een derde in Sint-Jans-Molenbeek. Elke kern concentreert mensen die afkomstig zijn uit dezelfde streek. Zo zijn de meeste Turken in Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek afkomstig van Emirdag in Centraal-Anatolië. Ze komen slechts voor beperkt buiten het Hoofdstedelijk Gewest. Ze zijn even snel en door dezelfde factoren gegroeid als de Marokkanen (natuurlijke aangroei, gezinshereniging, secundaire migratie), maar veel meer binnen de eigen concentratiekernen. Terwijl ze toch 5522 mensen meer tellen dan in 1981, gingen ze slechts in één buurt meer wonen. Ook de lage herverdelingsindex wijst op een behoud van het bestaande concentratiepatroon.

Turken kunnen zeker bij de armste vreemde nationaliteiten gerekend worden. Ze hebben een zeer jonge bevolkingsstructuur, de zwakste scholingsgraad, weinig comfort in de woningen, veel werkzoekenden (30%) en veel arbeiders (47%). Bovendien wonen ze in weinig aangename, overbevolkte buurten.

4.8.3.6 De Britten

Tabel 38. De spreiding van de Britten over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	4110	4101	30,7	29,7	47,9	44,1
Stadsrand	6305	6213	47,0	45,0	57,1	50,4
Morfologische agglomeratie	10415	10314	77,7	74,7	56,9	48,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7093	6753	52,9	48,9	69,7	43,5
Agglomeratie	10557	10553	78,8	76,4	77,8	49,1
Banlieue	2847	3260	21,2	23,6	55,9	48,6
Brussels stadsgewest	13404	13813	100	100	76,3	51,8

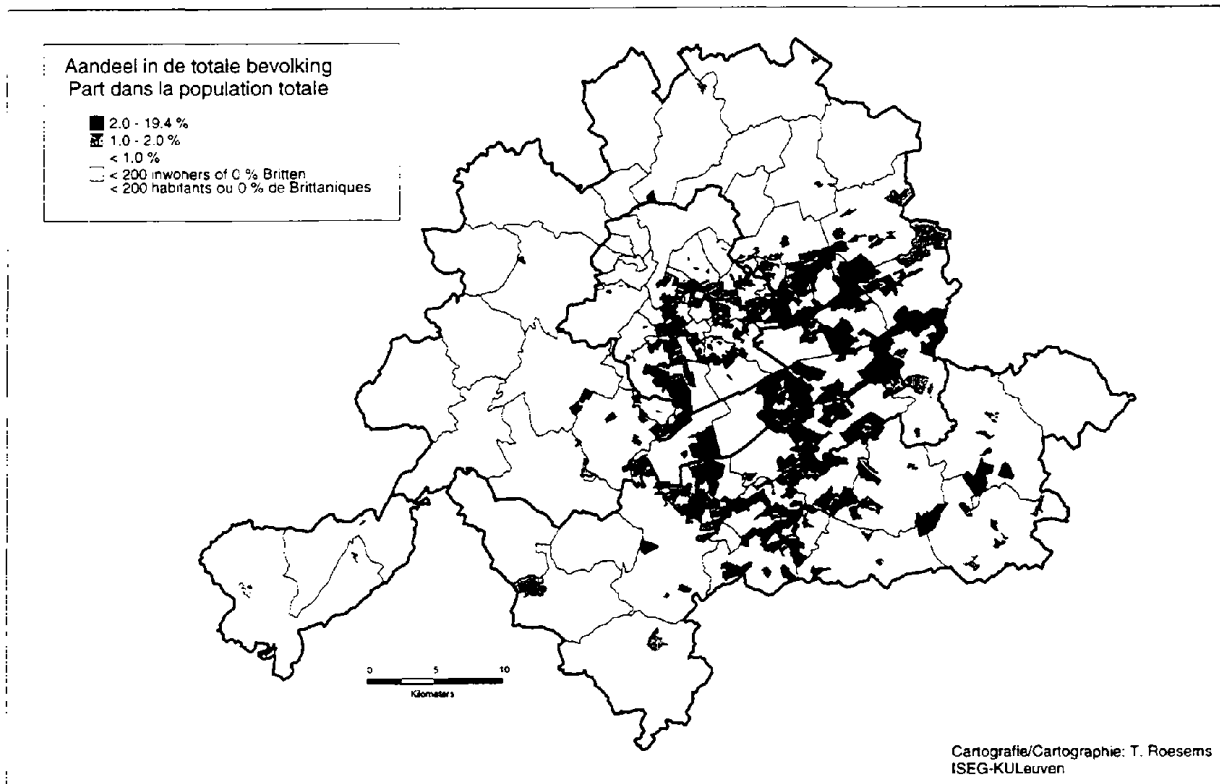
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Britten vormen de zesde vreemde nationaliteit in het Brussels stadsgewest, de eerste uitgesproken eurocratengroep. Het spreidingspatroon van de Britten geeft duidelijk weer welke de preferentiële buurten van de eurocraten in Brussel zijn. De eurocraten verkiezen de zuidoostelijke hoek van het stadsgewest, vertrekkend van de twee statusassen, die in het zuidoosten steeds meer verbonden worden

tot een duidelijke ring rond het Zoniënbos (kaart 59). Brussel, Elsene, Ukkel, beide Woluwes, Wezembeek-Oppem en Tervuren (1272) tellen een aanzienlijk aantal (minstens 600) Britten. Bovendien zijn zij talrijk in Waals-Brabant, bijvoorbeeld in Waterloo (594), waar ook Engelstalig onderwijs aanwezig is, in Lasne (417) en Rixensart (317). Het uiteinde van de oostelijke statusas werd tussen 1981 en 1991 versterkt (bijvoorbeeld Tervuren) evenals de concentratie in Hoeilaart en Overijse. In de zuidelijke statusas kenden heel wat buurten een opmerkelijke afname van Britten, maar ook van andere Angelsaksische nationaliteiten.

Deze rijke vreemdelingen hebben een hoge scholingsgraad, wonen met hun kinderen in de banlieue, in woningen met hoofdzakelijk groot comfort. Ze tellen weinig werklozen en arbeiders.

Kaart 59. De spreiding van de Britten in het Brussels stadsgewest in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8.3.7 De Portugezen

Tabel 39. De spreiding van de Portugezen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%) 1991	Segregatie-index (%) 1991
	1981	1991	1981	1991		
Kernstad	3987	8397	69,7	73,5	42,4	40,2
Stadsrand	1328	2449	23,2	21,4	65,8	50,9
Morfologische agglomeratie	5315	10846	93,0	95,0	71,1	47,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4793	10146	83,8	88,8	79,4	42,9
Agglomeratie	5340	10.919	93,4	95,6	87,2	48,6
Banlieue	377	503	6,6	4,4	62,5	51,9
Brussels stadsgewest	5717	11422	100	100	86,2	53,8

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van i.3.1981 en 1.3.1991

Vóór de toetreding tot de EU (1986) vormden de Portugezen een onbelangrijke gastarbeidersgroep. Pas met de toetreding immigrerden ook heel wat laaggeschoolde Portugezen, die o.a. terechtkwamen op grote bouwplaatsen in Brussel. Tussen 1981 en 1991 is het aantal Portugezen verdubbeld in het Brussels stadsgewest, en vooral in de kernstad. Ze zijn dan ook over meer buurten verspreid gaan wonen, vooral in Sint-Gillis (arbeidersomgeving) en de Woluwe (rijkere omgeving). Wel is er een opvallende afname in Vilvoorde (van 204 in 1981 naar 152 in 1991), Ottignies-Louvain-la-Neuve (van 82 naar 48) en Nijvel (van 27 naar 13). De migrantenbuurten van Sint-Gillis en Anderlecht, en de rijkere buurten in Sint-Lambrechts- en Sint-Pieters-Woluwe kenden hoofdzakelijk een toename van concentratie van Portugezen ten opzichte van de overige bevolking; de afname van concentratie komt vooral voor in de eerste kern van Portugezen: Elsene, Brussel, Schaarbeek en Etterbeek.

De Portugezen, met 11422 in het Brussels stadsgewest, vertonen een ander spreidingspatroon dan dat van de eurocraten. De overgrote meerderheid woont inderdaad in de kernstad. De 1276 Portugezen buiten het Hoofdstedelijk gewest komen vrij verspreid voor. Vilvoorde en Sint-Genesius-Rode zijn de enige gemeenten buiten het Hoofdstedelijk Gewest met meer dan 100 Portugezen. Men zou eventueel kunnen spreken van een beperkte noordzuidconcentratie langs het Zoniënbos in de gemeenten Sint-Genesius-Rode en Waterloo. De ring rondom het Zoniënbos wordt in het zuidoosten gesloten met zeer lage concentraties. Eveneens komen lagere concentraties voor in de gemeenten van Waals-Brabant met een noemenswaardig aantal vreemdelingen: Nijvel, Ottignies-Louvain-la-Neuve en Waver.

Deze nationaliteit vertoont een gemengd patroon, met enerzijds een concentratiekern in de 19^e-eeuwse gordel, kenmerkend voor vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden en anderzijds de aanwezigheid langs de noordzuidstatusas. Het is hierbij niet duidelijk over welke Portugezen het vooral gaat: rijkere Portugezen die een functie vervullen bij de Europese Unie of inwonend huishoudpersoneel bij andere rijken. Sociaal-economisch behoren de Portugezen veeleer bij de armere groep van vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden. Ze zijn slecht geschoold, vaak met het volledige gezin aanwezig, 11% van de referentiepersonen is werkzoekend, 33% is arbeider.

4.8.3.8 De Grieken

Tabel 40. De spreiding van de Grieken over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	8873	8744	88,4	77,4	49,0	39,5
Stadsrand	990	2252	9,9	19,9	68,7	49,8
Morfologische agglomeratie	9863	10996	98,3	97,4	73,2	46,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	9629	10444	96,0	92,5	81,6	41,9
Agglomeratie	9875	11019	98,4	97,6	91,0	47,9
Banlieue	160	275	1,6	2,4	63,7	52,4
Brussels stadsgewest	10035	11294	100	100	88,3	53,5

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Veel Grieken keerden terug naar hun land na de val van het kolonelsregime. Toch verminderden ze niet in aantal, want de terugkeer van gastarbeiders werd gecompenseerd door de immigratie van EU-functionarissen, gevolgd door zakenlui, lobbyisten, journalisten, ... wat leidde tot een sociaal-economische opwaartse beweging.

Het evolutiepatroon van de Grieken lijkt op dat van de Spanjaarden, ook al steeg de Griekse bevolking (+12,5%) en de Spaanse niet. De Grieken verlieten de Zennevallei voor meer perifere buurten. De belangrijkste negatieve evoluties in de migrantenbuurten in het zuidwesten van het Hoofdstedelijk Gewest en positieve evoluties vooral in de rijkere buurten van Brussel zelf (Ambiorixsquare, Marie-Louisesquare) duiden op de substitutie.

Het zwaartepunt van de armere Griekse bevolking bevindt zich in de kernstad. In de stadsrand zijn ze hoofdzakelijk in de vroegere industriële gemeenten langs de Zennevallei te vinden. De rijkere Grieken wonen in de gemeenten met een aangename woonomgeving (langs de Louizalaan of in Sint-Pieters-Woluwe). Ook sociaal-economisch is dit duaal patroon herkenbaar, maar globaal sluiten de Grieken toch meest aan bij de armere vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden.

4.8.3.9 De Nederlanders

Tabel 41. De spreiding van de Nederlanders over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	2621	2791	25,5	27,2	38,8	32,2
Stadsrand	4986	4554	48,6	44,4	49,5	38,8
Morfologische agglomeratie	7607	7345	74,1	71,6	49,9	36,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4566	4529	44,5	44,2	63,4	32,4
Agglomeratie	7912	7613	77,1	74,2	76,0	37,2
Banlieue	2354	2643	22,9	25,8	51,6	47,9
Brussels stadsgewest	10266	10256	100	100	72,7	41,9

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

In twee aspecten verschillen de Nederlanders van de andere nationaliteiten. Ze zijn de enige nationaliteit waarvan het bevolkingsaantal stagneerde, ondanks de vele verschuivingen binnen het Hoofdstedelijk Gewest en een toename in de banlieue (vooral Overijse en Hoeilaart). De herverdelingsindex van de Nederlanders bedraagt 27%, wat betekent dat 2747 Nederlanders zouden moeten verhuizen om tot een zelfde relatieve spreiding als in 1981 te komen. De verschuivingen moeten vooral begrepen worden als een proces van suburbanisatie. Een tweede element is de taal; Nederlanders voelen zich uiteraard veel makkelijker thuis in Vlaams- dan in Waals-Brabant. De belangrijkste concentratiegemeenten bevinden zich buiten het Hoofdstedelijk Gewest (912): Tervuren (823), Grimbergen (305), Sint-Genesius-Rode (265), Hoeilaart (256), Zaventem (240), Waterloo (204) en Kraainem (201).

De Nederlanders zijn relatief goed geschoold, hebben gemiddeld de kleinste huishoudens, wonen hoofdzakelijk in woningen met groot comfort en hebben slechts 5,4% werklozen en 8% arbeiders onder de beroepsbevolking van de referentiepersonen. Kortom: ze behoren tot de groep van rijkere vreemdelingen - eurocraten in Brussel. Ook in de verdeling over de verschillende entiteiten van het stadsgewest komen de Nederlanders goed overeen met de andere eurocraten.

4.8.3.10 De Duitsers

Tabel 42. De spreiding van de Duitsers over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	1983	2655	25,7	29,2	46,1	43,5
Stadsrand	4310	4798	55,8	52,8	64,6	58,0
Morfologische agglomeratie	6293	7453	81,5	82,0	62,2	52,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4077	4919	52,8	54,1	73,2	46,8
Agglomeratie	6435	7593	83,4	83,5	81,8	53,4
Banlieue	1283	1500	16,6	16,5	58,4	49,6
Brussels stadsgewest	7718	9093	100	100	80,5	55,8

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Duitsers vormen de tiende vreemde nationaliteit in het Brussels stadsgewest en de eerste die de kaap van 10000 personen niet haalt. Van het typische spreidingspatroon van de eurocraten zijn heel wat

kenmerken bij de Duitsers aanwezig. Wel houden de Duitsers zich vooral op ten noorden van de taalgrens (Wezembeek-Oppem, Kraainem, Tervuren) waar ook de Duitse school (Wezembeek-Oppem) gevestigd is en waar de Duitstalige kerkdiensten (katholiek en protestant) gehouden worden. De noordzuidstatus is bijgevolg minder uitgesproken aanwezig. De concentraties in de westoostas (Sint-Pieters-Woluwe (859), Sint-Lambrechts-Woluwe (564), Kraainem (338), Wezembeek-Oppem (540), Tervuren (760)) en te Overijse (689 Duitsers) zijn wel aanzienlijk. Het aantal Duitsers groeide tussen 1981 en 1991 met 18 %, net iets sneller dan het gemiddelde voor de vreemdelingen. De belangrijkste toename doet zich voor in de kernstad. Sociaal-economisch sluiten de Duitsers zich aan bij de eurocraten.

4.8.3.11 De Zaïrezen

Tabel 43. De spreiding van de Zaïrezen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	3710	4500	62,3	58,2	45,6	35,5
Stadsrand	1690	2294	28,4	29,7	70,8	61,1
Morfologische agglomeratie	5400	6794	90,7	87,9	69,6	45,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4992	6066	83,9	78,5	79,5	39,2
Agglomeratie	5387	6799	90,5	88,0	93,8	46,5
Banlieue	564	928	9,5	12,0	62,7	52,0
Brussels stadsgewest	5951	7727	100	100	87,9	52,8

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De politieke en economische problemen van Zaïre zijn de belangrijkste oorzaak van het groeiend aantal Zaïrezen in de jaren '80. Opmerkelijk voor Brussel is dat er geen relatie bestaat tussen de migranten uit de voormalige kolonie en de migrantenbuurten. Zaïrezen zijn in Brussel aanwezig voor educatieve en politieke redenen.

De Zaïrezen, een nationaliteit met een relatief lage segregatie-index, komen in minder buurten voor dan de Portugezen omwille van hun kleiner absoluut aantal. Hun patroon lijkt sterk op dat van de Portugezen; hoge concentraties in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest; een noordzuidconcentratie ten westen van het Zoniënbos, en een aanwezigheid in de industriële werkegelegheidspolen van Waals-Brabant. De belangrijkste concentratiebuurten komen uiteraard voor in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar zeer opvallend ook in Waterloo, Sint-Genesius-Rode en Ottignies-Louvain-la-Neuve. Het relatief grote aantal Zaïrezen in Sint-Genesius-Rode heeft te maken met het feit dat Mobutu er een villa bezat, zodat het Zaïrese establishment naar de gemeente werd aangetrokken. In Ottignies-Louvain-la-Neuve speelt de aanwezigheid van de UCL, een universiteit die veel vreemdelingen, vooral uit Franstalig Afrika, en zeker uit Zaïre aantrekt, een rol. De invloed van de UCL geldt ook voor de gemeenten langs de spoorlijn Brussel-Ottignies ten zuiden van het Zoniënbos (bijvoorbeeld Wavre en Rixensart), mede door de hoge huurprijzen in de onmiddellijke nabijheid van de universiteit.

Driekwart van de Zaïrezen woont binnen het Hoofdstedelijk gewest. De belangrijkste concentratie komt voor in de Sint-Lucasbuurt in Sint-Lambrechts-Woluwe (16% Zaïrezen) waar de totale bevolking bijna verdubbelde tussen 1981 en 1991, en de Zaïrese bevolking 2,6 maal groter werd. Hier zijn de Zaïrezen voornamelijk geneeskundestudenten aan de UCL. Het Zaïrees centrum van Brussel, de Matongébuurt, bevindt zich in het centrum van Elsene; er komen een drietal buurten voor met 4 tot 6,5% Zaïrezen. Aanvankelijk is deze concentratie begonnen met de komst van een Italiaanse platenhandelaar in de Galerij van Elsene, die na zich een verblijf in Zaïre gespecialiseerd heeft in de verkoop van Afrikaanse muziek. Tot slot vermelden we de Willebroekse kaai in Brussel, waar de Zaïrezen 5% van de totale bevolking uitmaken.

Tussen 1981 en 1991 groeide de Zaïrese bevolking met 1776 personen of 30%; hierbij werden 145 buurten extra ingenomen, waarvan 22 in de kernstad en 79 in de stadsrand. Het spreidingspatroon

veranderde zo dat 3244 Zairezen in 1991 zouden moeten verhuizen om tot dezelfde relatieve spreiding als in 1981 te komen.

De samenstelling van deze groep is zeer divers, er zijn zowel rijken, studenten als politieke vluchtelingen. De Zairezen in België zijn gemiddeld goed geschoold. Ze hebben een jonge bevolkingsstructuur, wonen in alle soorten woningen (zonder comfort, tot uiterst veel comfort) en hebben opvallend veel werklozen.

4.8.3.12 De Amerikanen

Tabel 44. De spreiding van de Amerikanen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	1392	1294	23,5	23,7	46,1	57,8
Stadsrand	3575	2865	60,5	52,5	64,6	62,0
Morfologische agglomeratie	4967	4159	84,0	76,2	62,2	61,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2677	2475	45,3	45,4	73,2	57,6
Agglomeratie	5027	4273	85,0	78,3	81,8	61,9
Banlieue	886	1182	15,0	21,7	58,4	51,0
Brussels stadsgewest	5913	5455	100	100	80,6	63,7

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De aanwezigheid van de Amerikanen in Brussel heeft vooral te maken met de internationale uitstraling van Brussel, het internationale bedrijfsleven in de stad enerzijds en de aanwezigheid van de NAVO in Evere anderzijds. De Amerikanen wonen goed verspreid in het Brussels stadsgewest; met 5455 mensen zijn ze verdeeld over bijna 800 wijken. Hun concentratiepatroon lijkt sterk op dat van de eurocraten. Bijna één derde van de Amerikanen woont in de zuidoostelijke gemeenten van het Hoofdstedelijk Gewest (Brussel, Elsene, Ukkel en beide Woluwes). Waterloo scoort het hoogst op gemeentelijk niveau (662 Amerikaanse inwoners). Ook Overijse, Sint-Genesius-Rode en Lasne tellen relatief veel Amerikanen (respectievelijk 360, 309 en 234 Amerikanen). De belangrijkste concentratie in een buurt met minstens 200 inwoners komt voor nabij de Amerikaanse ambassade in Brussel-Regentlaan en bedraagt 36% (79 Amerikanen t.o.v. 221 inwoners).

De Amerikanen vormen de enige van de zes bijkomende nationaliteiten met een negatieve evolutie tussen 1981 en 1991. De Amerikaanse kaderleden werden vervangen door Belgische. De vermindering van de Amerikanen in het Brussels stadsgewest gebeurde in de stadskern, maar vooral in de stadsrand. In de banlieue groeide deze nationaliteit zelfs aan. In de noordzuidstatusas is de vermindering het sterkst, terwijl de aangroei in de banlieue zeer verspreid is.

De Amerikanen zijn het best gehuisvest, na de Japanners zijn ze het best geschoold, ze hebben weinig werklozen en arbeiders, kortom, ze vormen één van de rijkste vreemde nationaliteiten in het stadsgewest.

4.8.3.13 De Japanners

Tabel 45. De spreiding van de Japanners over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	408	496	25,2	19,8	71,9	71,5
Stadsrand	1189	1919	73,5	76,8	83,2	74,7
Morfologische agglomeratie	1597	2415	98,8	96,6	81,2	75,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1489	2211	92,1	88,4	87,7	73,5
Agglomeratie	1593	2417	98,5	96,7	95,7	76,2
Banlieue	24	83	1,5	3,3	76,7	52,7
Brussels stadsgewest	1617	2500	100	100	92,2	78,8

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

In 1991 woonden in het Brussels stadsgewest 2500 Japanners verspreid over 324 van de 2041 buurten, hoofdzakelijk in de stadsrand. Met 79% vertoont deze bevolkingsgroep de hoogste segregatie-index. De Japanners bevinden zich vooral in het zuidoosten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar ze maximaal 13% van de bevolking van een buurt uitmaken, namelijk 221 Japanners (8,8% van alle Japanners in het Brussels Gewest) wonen in IJsvogel te Watermaal-Bosvoorde. Door hun relatief klein absoluut aantal halen ze slechts in 21 buurten de kaap van 2,5% van de totale bevolking. Meer dan 80% van de Japanners woont in zeven gemeenten in het zuidoosten van het Hoofdstedelijk gewest: Sint-Pieters-Woluwe (407), Watermaal-bosvoorde (383), Oudergem (321), Sint-Lambrechts-Woluwe (314), Elsene (257), Ukkel (249) en Brussel (160) (kaart 57).

Het eigen karakter van de spreiding van de Japanners werd versterkt in de periode 1981-1991. De evolutie is negatief in het noordwesten van Brussel (Brussel, Ganshoren, Sint-Agatha-Berchem) en Elsene; positief in de zuidoostelijke rand (Watermaal-Bosvoorde en de Woluwes). De kernstad verloor serieus aan belang ten nadele van de stadsrand en de banlieue.

Deze sterk geconcentreerde nationaliteit bestaat voor het grootste deel uit kaderleden van Japanse ondernemingen, met hun gezin. Veel van deze bedrijven zijn langs de Louizalaan en in Elsene gevestigd. Toch verkiezen de Japanners doorgaans een comfortabel huis in een aangename woonomgeving, met andere woorden in de hoge inkomensgemeenten. Grote culturele verschillen en het feit dat ze hier slechts tijdelijk verblijven, maakt hen sterk afhankelijk van de etnische infrastructuur, zoals de Japanse school in Oudergem. Gezien het sterk competitief onderwijssysteem van de Japanners, zijn Belgische scholen een onoverkomelijke handicap in de ogen van de Japanners.

De leeftijdsstructuur van de Japanners is zeer onregelmatig (figuur 88). De groep 30-45 jarigen is het best vertegenwoordigd. De kinderen (0-15 jarigen) zijn sterk vertegenwoordigd, zij het enkel buiten de kernstad, en ook de vrouwen zijn buiten de kernstad beter vertegenwoordigd. De overige leeftijdscategorieën zijn nauwelijks aanwezig. Men krijgt hier dus een beeld van kaderleden, die wanneer ze alleen zijn veeleer in de kernstad wonen, maar wanneer hun familie (vrouw en kinderen) in het land aanwezig is, naar de betere woonbuurten trekken.

4.8.3.14 De Denen

Tabel 46. De spreiding van de Denen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	347	613	30,9	30,9	65,7	63,3
Stadsrand	663	1000	50,5	50,5	73,8	69,1
Morfologische agglomeratie	1010	1613	81,4	81,4	72,7	66,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	726	1130	57,0	57,0	82,3	63,5
Agglomeratie	1012	1636	82,6	82,6	91,6	67,7
Banlieue	198	345	17,4	17,4	72,8	53,0
Brussels stadsgewest	1210	1981	100	100	88,0	70,9

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Denen zijn slechts met 1981. Ze wonen vrij geconcentreerd in het Brussels stadsgewest. Het grootste absolute aantal Denen (36) komt voor in Brussel - Ambiorixsquare/Zuid, waar zij 1,4% van het totaal aantal inwoners uitmaken. Samen met Ambiorixsquare/Noord (33 Denen) en Marie-Louise-Square (22 Denen), vormen deze buurten een concentratiezone. Algemeen kan men stellen dat de Denen vooral ten zuidoosten van Brussel voorkomen, zowel in St.-Pieters-Woluwe, Brussel, Ukkel, Elsene, St.-Lambrechts-Woluwe, als ten zuiden (138 in Overijse, 104 in Waterloo) of ten oosten (95 in Tervuren) van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Met andere woorden in een cirkel rondom het Zoniënbos. De Denen vertonen het typisch spreidingspatroon voor eurocraten. De centraalstedelijke functies waren aanvankelijk de vestigingsfactor, later werd dit versterkt door de EU-functies die de Denen aantrok in de omgeving van de Europese instellingen. De aanwezigheid van de Denen in Ukkel kan verklaard worden

door de aanwezigheid van de Scandinavische school in Sint-Genesius-Rode, die zeer gemakkelijk te bereiken is vanuit deze gemeente.

De Denen in het stadsgewest groeiden aanzienlijk tussen 1981 en 1991 (+64%). Hun aandeel in de stadsrand verminderde, hoewel er daar meer dan 300 Denen bijkwamen.

Sociaal-economisch passen de Denen binnen de groep van de eurocraten; ze zijn goed geschoold, wonen in woningen met groot comfort en hebben nauwelijks werklozen of arbeiders. Wel hebben ze veel alleenstaanden, wat te maken heeft met hun recente aanwezigheid in Brussel.

4.8.3.15 De Ieren

Tabel 47. De spreiding van de Ieren over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991

Indeling	Absoluut aantal		Relatief (%)		Concentratie-index (%)	Segregatie-index (%)
	1981	1991	1981	1991	1991	1991
Kernstad	315	711	40,0	39,0	62,8	58,1
Stadsrand	401	917	50,9	50,3	73,4	66,6
Morfologische agglomeratie	716	1628	90,9	89,3	71,9	62,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	528	1144	67,0	62,8	82,0	58,6
Agglomeratie	721	1637	91,5	89,8	93,1	63,7
Banlieue	67	186	8,5	10,2	71,2	53,4
Brussels stadsgewest	788	1823	100	100	88,6	67,6

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Ieren, de kleinste groep onder de bestudeerde nationaliteiten, zijn beter verspreid dan de Denen en Japanners. De groei van de Ierse bevolking tussen 1981 en 1991 was spectaculair. Ze vormden de kleinste groep, maar kenden toch de belangrijkste positieve relatieve evolutie. In enkele buurten verdween of halveerde de Ierse bevolking, maar dit betekende slechts maximaal het verdwijnen van 9 Ierse inwoners. Het groot aantal buurten met een positieve evolutie (maximum 23 personen) in gemeenten met een aangename woonomgeving zorgde voor een verdichting van het Ierse vestigingspatroon dat typisch voor de eurocraten is. Het patroon van de Ieren lijkt dan ook op dat van de Denen, maar hun aandeel in de kernstad is een stuk groter, ten nadele van hun aandeel in de banlieue. De Ieren zijn tenslotte slechts zeer recent enorm aangegroeid. Nu zijn beide nationaliteiten in dezelfde grootteorde vertegenwoordigd in het Brussels Gewest. De Ieren wonen verspreid over 441 buurten vooral in het zuidoosten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Het spreidingspatroon van de Ieren voldoet aan het typische spreidingspatroon van de eurocraten. Ze concentreren zich in Tervuren, Sint-Pieters-Woluwe, Brussel, Wezembeek-Oppem, Elsene en Kraainem, de gemeenten met een aangenaam woonmilieu van waaruit de Europese instellingen het gemakkelijkst te bereiken zijn. Hetzelfde geldt voor de sociaal-economische positie van de Ieren; goede scholing, huisvesting en werkgelegenheid.

4.8.4 DE EVOLUTIE VAN DE NATIONALITEITEN TUSSEN 1981 EN 1991

4.8.4.1 De evolutie van het aantal vreemdelingen per nationaliteit

Terwijl de totale bevolking van het stadsgewest (afbakening 1991) vrijwel stagneerde in de periode 1981-1991, groeide de vreemde bevolking met 14% (41791 personen). Dit houdt in dat de Belgische bevolking met bijna 40000 personen verminderde, niettegenstaande de nationaliteitsveranderingen die in het voordeel van de Belgische bevolking spelen. Uiteraard neemt het aandeel van de vreemde bevolking in de totale bevolking van het Brussels stadsgewest toe. De verschillende nationaliteiten kenden echter uiteenlopende evoluties (tabel 48).

Tabel 48. De evolutie van de vreemdelingen per nationaliteit in het Brussels Stadsgewest

Nationaliteit	Aantal		Relatief t.o.v. totaal aantal vreemdelingen (%)		Relatief t.o.v. totale bevolking (%)		Evolutie van de vreemde bevolking van 1981 tot 1991	
	1981	1991	1981	1991	1981	1991	Absoluut	Relatief (%)
Marokkanen	61286	82164	21,1	24,8	3,6	4,8	20878	34,1
Italianen	44854	40712	15,5	12,3	2,7	2,4	-4142	-9,2
Fransen	32468	33619	11,2	10,1	1,9	2,0	1151	3,6
Spanjaarden	31490	29431	10,9	8,9	1,9	1,7	-2059	-6,5
Turken	16100	21622	5,6	6,5	1,0	1,3	5522	34,3
Britten	13404	13813	4,6	4,2	0,8	0,8	409	3,1
Portugezen	5717	11422	2,0	3,4	0,3	0,7	5705	99,8
Grieken	10035	11294	3,5	3,4	0,6	0,7	1259	12,6
Nederlanders	10266	10256	3,5	3,1	0,6	0,6	-10	-0,1
Duitsers	7718	9093	2,7	2,7	0,5	0,5	1375	17,8
Zairezen	5951	7727	2,1	2,3	0,4	0,5	1776	29,8
Amerikanen	5913	5455	2,0	1,6	0,4	0,3	-458	-7,8
Japanners	1617	2500	0,6	0,8	0,1	0,2	883	54,6
Denen	1210	1981	0,4	0,6	0,1	0,1	771	63,7
Ieren	788	1823	0,3	0,6	0,1	0,1	1035	131,4
Totaal aantal vreemdelingen	290094	331885	100	100	17,1	19,6	41791	14,1
Belgen	1403942	1363985	484,0	411,1	82,9	80,4	-39704	-2,8
Totale bevolking	1694036	1695870			100	100	1834	0,1

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

In relatieve cijfers komt bij de Italianen de belangrijkste terugval van de bevolking voor. Deze terugval is het gevolg van zowel naturalisaties als van negatieve natuurlijke groei (meer sterfgevallen dan geboorten) en van een terugkeerbeweging. Ook het aantal Spanjaarden verminderde om dergelijke redenen, hoewel gedeeltelijk gecompenseerd door de toename van Spaanse eurocraten en kaderleden. De Amerikanen verminderden ook sterk in aantal, grotendeels omdat de kaderleden van Amerikaanse ondernemingen gedurende de jaren '80 vrij systematisch door Europese kaderleden werden vervangen. De belangrijkste absolute terugval situeert zich echter bij de Belgen, door suburbanisatie buiten de grenzen van het gewest en van een negatieve natuurlijke aangroei.

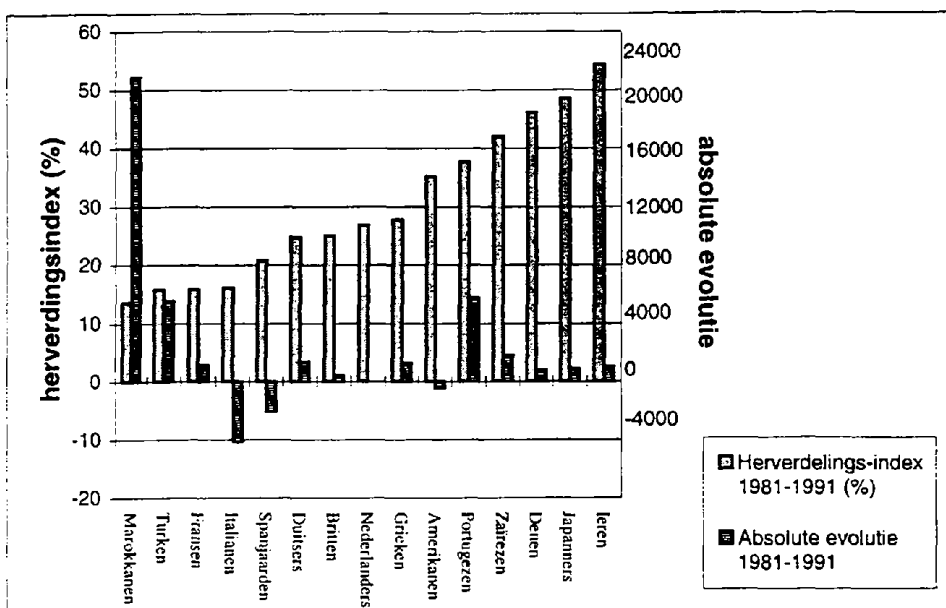
In relatieve cijfers is de groei het spectaculairst bij de kleinste bevolkingsgroepen, waaronder de Ieren, Denen, Japanners en Portugezen. Zo'n hoge groeicijfers kunnen alleen bereikt worden door een belangrijke immigratie. De eerste drie nationaliteiten verstevigen hun aanwezigheid in Brussel wegens de toenemende internationale functies van de stad. Gezien Portugal in de loop van de jaren tachtig lid geworden is van de EU en een contingent Europese ambtenaren naar de stad kon sturen is dit bij hen ook het geval. Ook heel wat nieuwe Portugese ongeschoolde arbeiders migreerden, gestimuleerd door het

vrije verkeer van de arbeidskrachten. Bij de andere nationaliteiten speelt een groter evenwicht tussen natuurlijke aangroei en vestigingsoverschotten. Beide tendensen worden trouwens door de beschikbare cijfers onderschat, omdat bij iedere groep de Belgische naturalisaties moeten gecompenseerd worden (zie hoofdstuk 2). De Marokkanen en de Turken zijn de belangrijkste groeiers door een combinatie van hoge (hoewel dalende) vruchtbaarheid en een verdere immigratie met gezinshereniging en huwelijk. De andere West-Europese vreemdelingen evolueren vooral volgens de aantrekkingskracht van Brussel, gezien de natuurlijke aangroei relatief verwaarloosbaar is. Alleen de Grieken en Zairezen zijn hier een meer gedetailleerde uitleg waard. Bij de eersten speelt een combinatie van de Spaanse en Portugese evolutie. Er is terugkeermigratie van de Griekse gastarbeiders, maar dit wordt meer dan gecompenseerd door het Griekse contingent Eurocraten en wat arbeidsmigratie. De Zairezen groeien relatief sterk door de aantrekkingskracht van het Brussels Gewest voor studenten (met bij van de belangrijke Franstalige universiteiten) en voor vluchtelingen uit dit land.

4.8.4.2 De evolutie van de spreiding

De evolutie van de spreiding wordt gemeten aan de hand van de evolutie van de spreidingsmaten: de concentratie- en segregatie-index. Eerst wordt echter gebruik gemaakt van de herverdelingsindex, die gebaseerd is op hetzelfde principe als de segregatie-index, maar de evolutie van éénzelfde nationaliteit tussen twee tijdstippen weergeeft.

Figuur 86. De absolute evolutie en de relatieve herverdeling per nationaliteit in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De herverdelingsindex is bijna omgekeerd evenredig met het absolute aantal van de verschillende nationaliteiten (figuur 86). De index is het hoogst bij die nationaliteiten die het kleinst in aantal zijn en een zeer grote relatieve groei kenden in de periode 1981-1991. De belangrijkste nationaliteiten, vertonen de laagste herverdelingsindices. De herverdelingsindex geeft immers de verandering in de spreiding weer, en hoe groter de nationaliteiten, hoe kleiner de invloed van een individuele verplaatsing. Daarom werd ook de absolute verdeling weergegeven, waarin aangegeven wordt hoeveel mensen (in absoluut aantal) van een bepaalde nationaliteit naar een andere buurt zou moeten verhuizen om tot een zelfde relatieve spreiding als in 1981 te komen. Wanneer met absolute cijfers voor herverdeling wordt gewerkt, scoren de nationaliteiten met een belangrijke absolute evolutie (zowel positief als negatief) natuurlijk ook hoger. De Marokkanen, die inzake absolute evolutie ver boven de andere nationaliteiten uitstijgen, doen dit ook bij de absolute herverdeling.

Het zou echter niet zinvol zijn met herverdelingsindices te werken wanneer ze geen bijkomende informatie zouden leveren. De cartografische voorstelling van de herverdelingsindices geeft aan in welke richting de veranderingen plaatsvinden. De **Turken** scoren hoog inzake absolute evolutie (derde plaats) en komen slechts op de zevende plaats bij de absolute herverdeling. Dit komt overeen met wat de lage herverdelingsindex (16%) aangeeft. De aangroei van de Turkse bevolking heeft de bestaande concentraties weinig of niet verstoord (kaart 60). Dit heeft enerzijds te maken met de afhankelijkheid van de goedkope huursector in de stad. Voor de **Marokkanen** - veel groter in aantal - kan men tot dezelfde conclusie komen, hoewel hier de uitzwerming iets groter is. Beide nationaliteiten kennen een jonge leeftijdsstructuur en een hoge vruchtbaarheid, wat de hypothese van aangroei zonder (veel) verstoring van het bestaande concentratiepatroon bevestigt. Toch vindt men in beide gevallen een systematische afstoot vanuit de zuidoostelijke helft van de 19^e-eeuwse gordel en een toename ten westen van het kanaal. De verklaring ligt in de sociale verdringing van deze groepen door de vele stedelijke herstructureringen, renovatieprojecten die in het oosten van de centrale stad ontwikkeld werden en speculatieve prijsstijgingen hebben meegebracht. Als gevolg hebben heel wat Turken een woning in hun concentratiegebied opgekocht om hun woonzekerheid te behouden en hun band met landgenoten niet te verliezen.

De **Portugezen** scoren net als de Turken lager inzake absolute herverdeling dan absolute evolutie, maar minder extreem (tweede plaats t.o.v. vijfde plaats). De herverdelingsindex ligt bij de Portugezen ook een heel stuk hoger (38%). De aansluiting van Portugal bij de EU zorgde voor een verschuiving in de sociaal-economische status van de Portugese immigranten, en bijgevolg ook voor een verschuiving in het vestigingspatroon, wat in een hogere herverdelingsindex resulteert. Bovendien concentreren de nieuwe Portugese arbeidsmigranten zich rond het Zuidstation en niet in de nabijheid van de bestaande kernen.

De **Italianen** en de **Spanjaarden**, twee nationaliteiten met een belangrijke negatieve absolute evolutie, scoren opmerkelijk hoog inzake absolute herverdeling en vertonen gematigde herverdelingsindices. Het aantal gastarbeiders van deze groepen neemt af en wordt slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de komst van eurocraten, wat zich vertaalt in een vermindering van hun onderdanen in de arme concentratiezone en een groei in de rijke. Ook de tweede generatie en de ouderen, die niet meer gebonden zijn aan hun vroegere concentratiezone, deinen uit naar de periferie ervan, wat vooral aan de goedkopere westkant van die zone te zien is (kaart 61). De toename langs de oostkant is gebonden aan de komst van hooggeschoolde landgenoten die binnen de internationale functies van de stad werkzaam zijn. De Grieken vertonen een zeer soortgelijke spreidingsevolutie. De Portugezen eveneens, op de komst van nieuwe laaggeschoolde migranten na. Deze groep veroorzaakt een verschuiving van de arme concentratiezone van de zuidoostelijke 19^e-eeuwse gordel (de Maalbeekvallei in Etterbeek en Elsene) naar de omgeving van het Zuidstation (Sint-Gillis en Anderlecht).

De spreidingsveranderingen van de **Britten** zijn kenmerkend voor de Noord-Europese landen, Frankrijk en de Amerikanen, hoewel er per nationaliteit enkele nuances zijn (kaart 62). Ze tonen een relatieve vermindering van de bevolking in de twee rijke assen binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Ukkel en Sint-Pieters-Woluwe). Hun aantallen vermeederen in de tussenliggende gebieden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (het oosten van de vijfhoek en van Sint-Joost-ten-Node, het zuiden van Schaarbeek, Elsene, Watermaal-Bosvoorde en Sint-Lambrechts-Woluwe) en in de oostelijke en zuidoostelijke periferie anderzijds. Deze dubbele tendens wijst erop dat deze nationaliteiten verder suburbaniseren, maar dat de (waarschijnlijk jongere) nieuwelingen een meer centraalstedelijke woonplaats verkiezen in de onmiddellijke nabijheid van de Europawijk (vooral Etterbeek en Elsene). Opmerkelijk voor de Britten (en Amerikanen) is de sterke achteruitgang van de zuidelijke rijke as (Sint-Genesius-Rode en Waterloo). De verklaring hiervoor is ons tot nu toe onbekend.

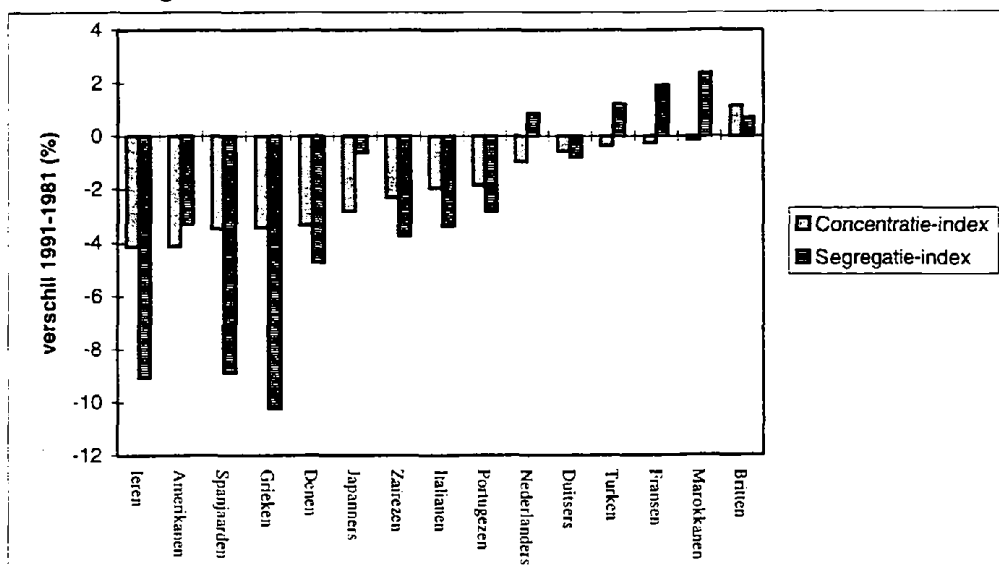
De **Japanners** vormen de rijke tegenhangers van de Turken. Ze hebben eveneens sterke gemeenschapsbanden die tot woonconcentratie leiden. Dit proces heeft tot drie concentratiepolen geleid. De eerste pool is de Japanse school in Oudergem, die in het begin van de jaren tachtig gesticht werd. De tweede ligt aan de Louizalaan waar heel wat Japanse bedrijven zich gevestigd hebben. Ten slotte is er een derde, nieuwe concentratiezone in Sint-Lambrechts-Woluwe, waar onder andere door nieuwbouw gepaste woonelegenheden beschikbaar werd met een goede verbinding tot de luchthaven. De suburbanisatie van de Japanners blijft beperkt in het zuidoosten, terwijl ze elders zelfs gevoelig afzwakt ten voordele van deze drie concentratiezones. Wellicht heeft dit ook te maken met de Japanse wooncultuur, waar suburbanisatie veeleer het gevolg is van verdringing uit de stad door hoge

woonprijzen, en minder een weerspiegeling van de wens om een huis in het groen te bezitten. Een meer centraal gelegen en relatief betaalbare woongelegenheden stemt dus beter overeen met hun woonwensen (kaart 63).

De verschillen in de concentratie en segregatie-indices vormen een tweede ingang om de spreidingsverschuivingen tussen 1981 en 1991 te analyseren. De Zuid-Europese nationaliteiten vertonen een combinatie van dalende concentratie-indices en dalende segregatie-indices, wat het gevolg is van de aankomst van meer ambtenaren van de EU en hooggeschoolde migranten die zich in de rijke concentratiezones vestigen en van de verschuivingen in de spreiding van hun landgenoten zoals hierboven besproken (figuur 87). Ook de Zairezen worden met cijfers van dezelfde grootteorde gekenmerkt, wegens een vergelijkbare tweeledigheid van de immigratie: enerzijds de rijke Zairezen, anderzijds de studenten en vluchtelingen die in zeer verschillende woonzones terecht komen.

De indices verraden een relatief ruimtelijk immobilisme bij de Turken en Marokkanen, zeker wanneer de aangroei van beide groepen in rekening gebracht wordt (een deel van de spreidingsverandering heeft uiteraard te maken met de uitbreiding van hun concentratiezone indien er binnenin onvoldoende woongelegenheden vrijkomt). Alleen de Fransen vertonen een dergelijke evolutie, maar dan zonder een grote toename van de groep. Bij de Turken en Marokkanen komt deze evolutie neer op een consolidatie van hun etnische buurten, door de economische crisis sinds de jaren zeventig, haar invloed op de woningmarkt en op de sociaal-economische positie van beide groepen (Kesteloot & Van der Haegen 1997). Bij de Fransen wijzen deze cijfers op de grote sociaal-economische diversiteit van deze groep, waardoor ze zowel in 1981 als in 1991 goed verspreid zijn over het hele Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de zuidoostelijk rand.

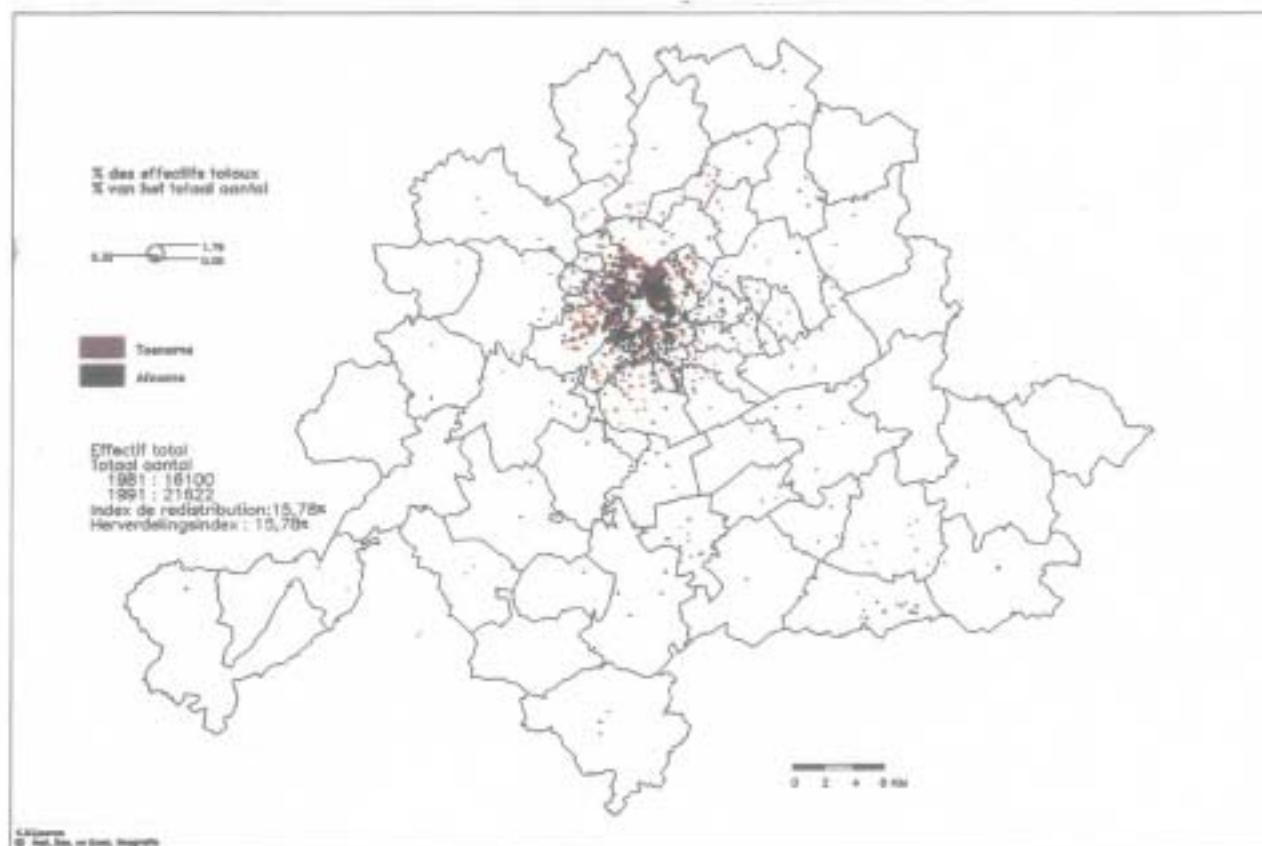
Figuur 87. De evolutie van de concentratie- en segregatie-index van de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991

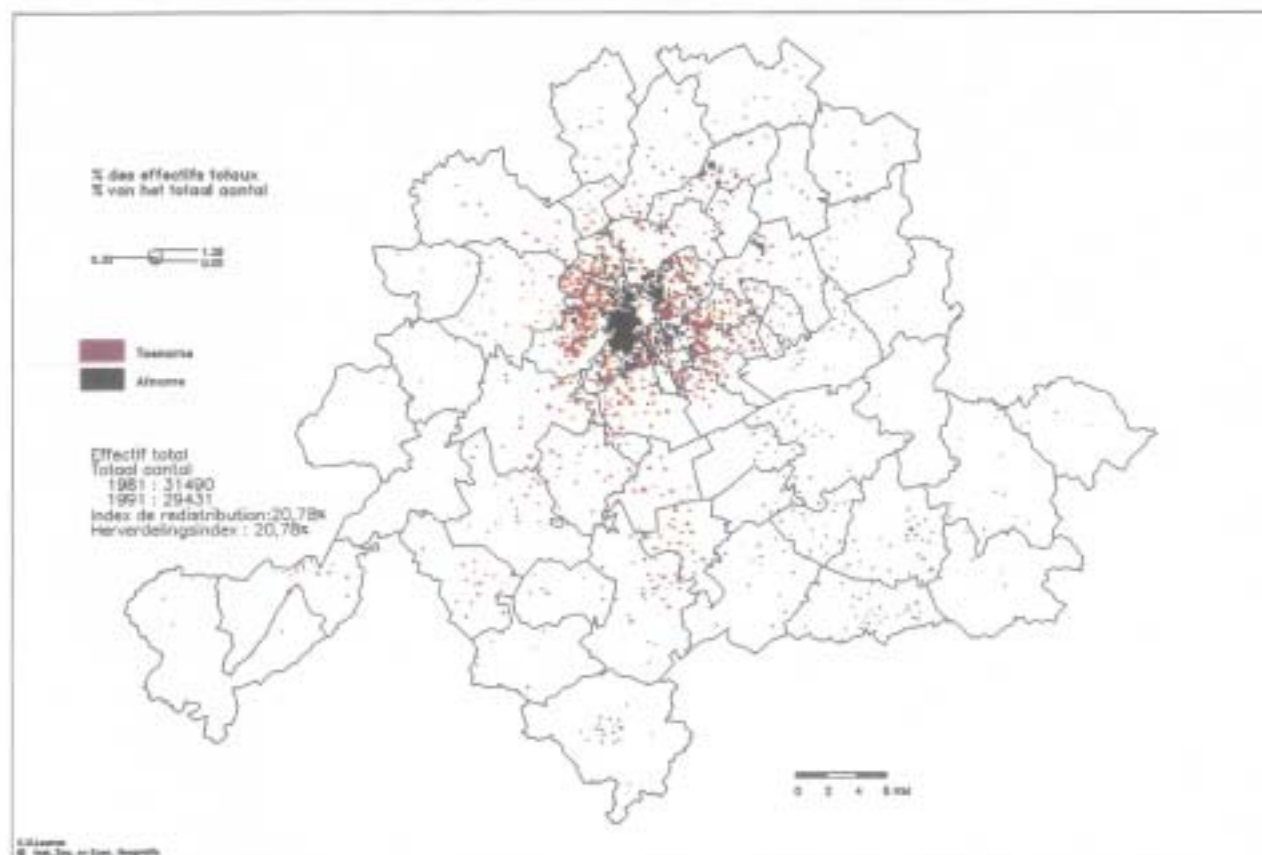
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

De Britten, Nederlanders en Duitsers hebben eveneens vrij kleine wijzigingen tussen 1981 en 1991, maar wel een hogere herverdelingsindex (tussen 25 en 30%). Hieruit volgt dat de spreidingsverschuivingen weinig veranderen aan segregatie en concentratie, met andere woorden dat ze tussen equivalente zones gebeuren wat oppervlakte (en woondichtheid) en wat de aanwezigheid van de restbevolking aangaat. Dit wordt bevestigd door het kaartmateriaal (kaart 62). Zones van toename en afname zijn vrij evenredig verdeeld tussen de 19^e-eeuwse gordel en de periferie. De relatief sterkere afname van de concentratie van de andere rijke vreemdelingen de Ieren, Denen en Japanners wijst op de vrij sterke aangroei van deze groep en een aanzet tot meer perifere locatie. Bij de Japanners gaat deze beweging echter gepaard met consolidatie van hun concentratie rond de drie bovenvermelde polen, wat een vrij zwakke afname van de segregatie-index tot gevolg heeft. Bij de Amerikanen, waarvan het aantal afneemt, speelt de vrij hoge herverdeling (35%) een rol. Ze heeft als gevolg dat de suburbanisatie van de Amerikanen toeneemt, maar wel in vrij beperkte gebieden (het oosten ten nadele van het zuiden), zodat de segregatie-index niet met een vergelijkbare waarde afneemt.

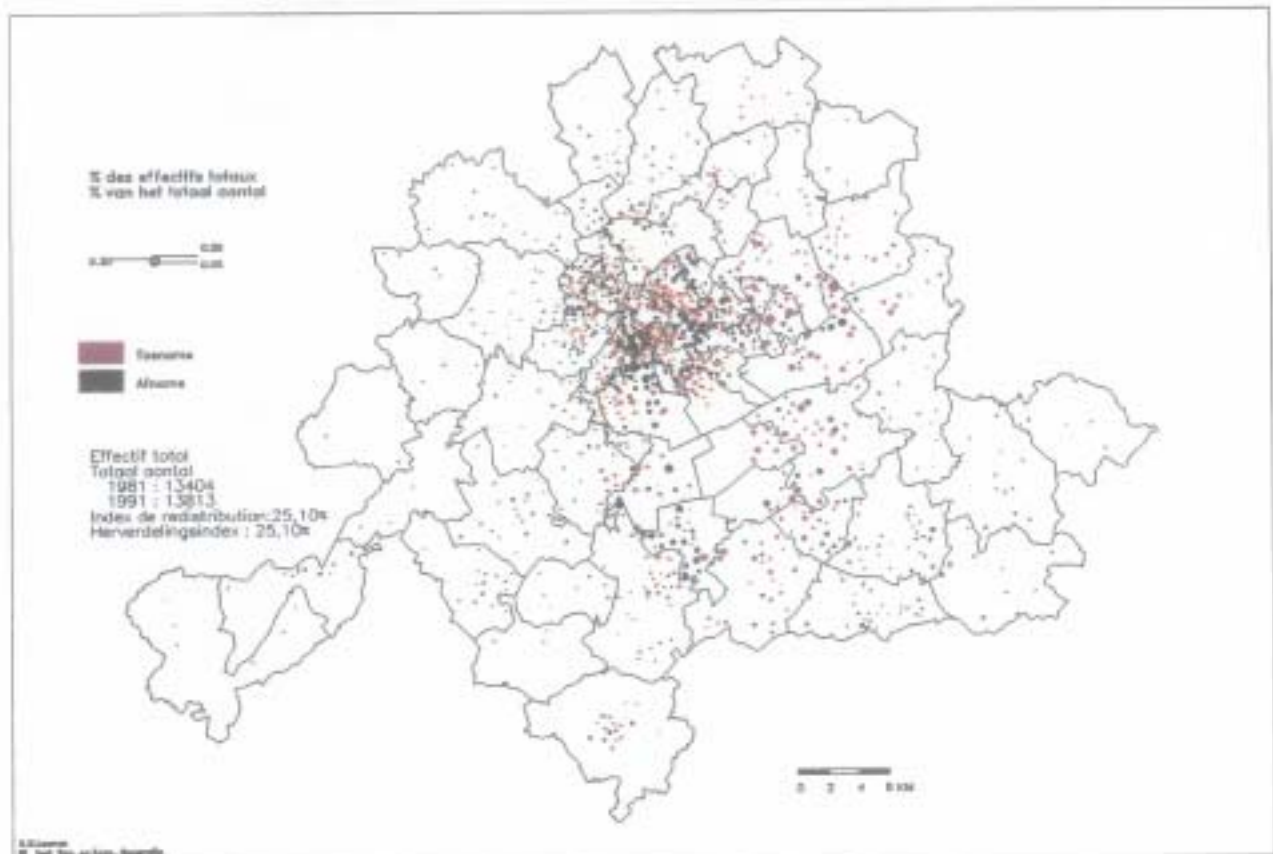
Kaart 60. De herverdeling van de Turken in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991

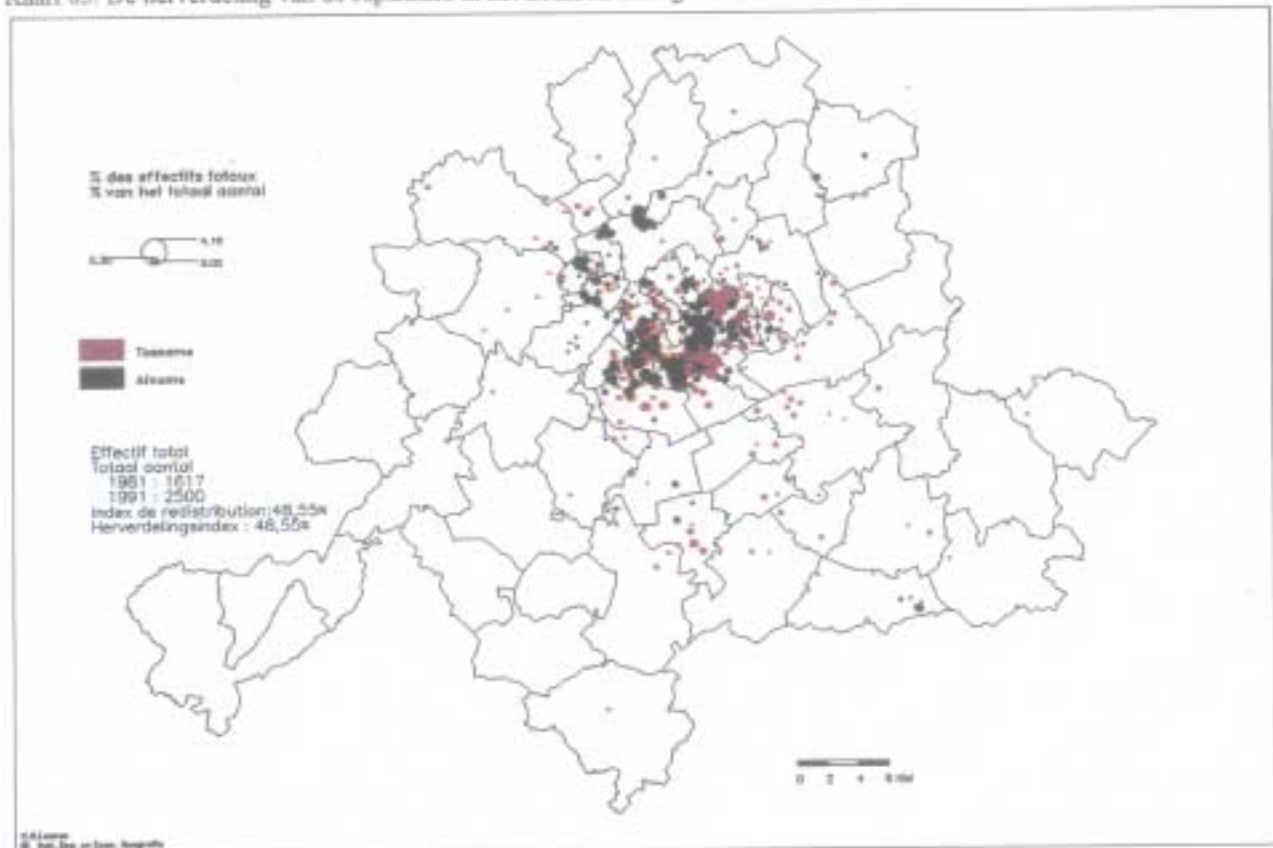
Kaart 61. De herverdeling van de Spanjaarden in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991

Kaart 62. De hervredeling van de Britten in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991

Kaart 63. De hervredeling van de Japanners in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991

4.8.5 DE SOCIAAL-RUIMTELIJKE STRUCTUUR VAN HET STADSGEWEST EN DE SPREIDING VAN DE VREEMDELINGEN

Het bestaan van verschillende spreidingspatronen en uiteenlopende evoluties wijzen erop dat de vreemdelingen in het Brussels stadsgewest geen homogene groep vormen. Er zijn niet enkel ruimtelijke verschillen, er zijn ook culturele, sociale en economische verschillen tussen de nationaliteiten. De sociaal-economische kenmerken van de verschillende nationaliteiten zijn echter niet in de tabellen van het NIS opgenomen. Daarom maakten we zelf, vertrekkende vanuit de individuele tellinggegevens een reeks kruistabellen aan, die sociaal-economische indicatoren per nationaliteit vergelijken. Bij de selectie van de indicatoren keken we of ze de ruimtelijke structuur van het stadsgewest goed konden verklaren. We onderzochten de leeftijdsstructuur en de gemiddelde huishoudengrootte, de kwaliteit en eigendomsstructuur van de woningen en tenslotte de scholingsgraad en het aantal werkzoekenden en arbeiders per nationaliteit en bekeken ruimtelijke verschillen. In de kruistabellen werden enkel de referentiepersonen opgenomen (hoofd van het huishouden), behalve voor de leeftijdsstructuur waar de gehele bevolkingsgroep werd beschouwd en de arbeiders en werkzoekenden waar respectievelijk de werkende beroepsbevolking en de totale beroepsbevolking in de nationale groep beschouwd werden. Dit is uiteraard belangrijk voor de interpretatie; we vergelijken bijvoorbeeld het onderwijsniveau van de referentiepersonen, en niet van de totale bevolking. Voor de kruising moeten zowel de sociaal-economische kenmerken als de nationaliteit van elke referentiepersoon gekend zijn. Vanaf het ogenblik dat één van de variabelen onbekend is, kan de kruising niet gebeuren. Daarom stemt het aantal personen dat hier geanalyseerd wordt niet overeen met het totaal aantal. Dit verschil is soms zodanig groot dat de cijfers in de kruistabellen als louter indicatief moeten beschouwd worden.

4.8.5.1 De leeftijdsstructuur en de gemiddelde huishoudengrootte

Tabel 49. De huishoudengrootte en het aandeel jongeren per vreemde nationaliteit

Nationaliteit	Gemiddelde huishoudengrootte	Aandeel 0-14-jarigen	
		Stadsgewest	Kernstad
Marokkanen	3,9	39,6	39,8
Turken	3,8	38,1	38,7
Zairezen	2,7	31,4	31,4
Japanners	2,4	29,1	16,7
Portugezen	2,4	21,9	22,3
Spanjaarden	2,3	14,6	13,2
Grieken	2,3	16,6	15,0
Italianen	2,2	17,1	17,4
Denen	2,1	18,4	9,1
Amerikanen	2,1	18,8	10,1
Britten	2,0	19,2	11,3
Duitsers	2,0	13,5	7,9
Fransen	1,9	14,8	15,0
Ieren	1,9	18,7	7,6
Nederlanders	1,8	11,5	5,8
Belgen	2,2	16,5	14,3

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

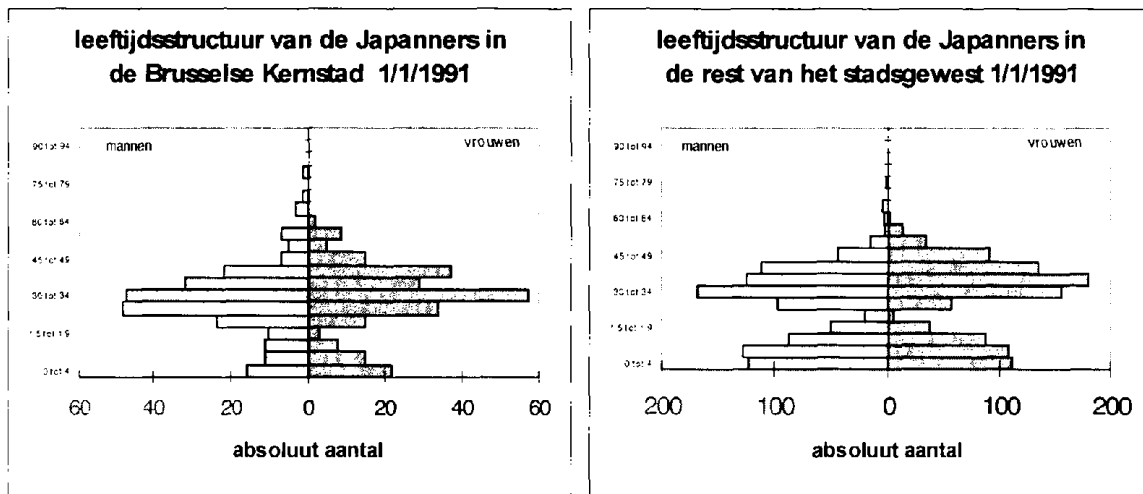
De leeftijdsstructuur van iedere nationaliteit weerspiegelt in eerste instantie de migratiegeschiedenis, gekoppeld aan de natuurlijke aangroei. Zo hebben Marokkanen en Turken een zeer jonge bevolkingsstructuur, 40% respectievelijk 38% van hen is jonger dan 15 jaar (tabel 49, figuur 88). Het aantal mensen ouder dan 70 jaar is zeer beperkt, wat tot uiting komt in de piramidevorm van het leeftijdshistogram. Ook bij de Zairezen, Japanners en Portugezen is het aandeel -15-jarigen vrij hoog en het aantal ouderen beperkt. Het zijn vrij kleine groepen, die slechts recenter, maar vaak met het hele gezin, migreerden. Algemeen hebben de nationaliteiten die recent immigreerden (Japanners, Denen,

Ieren, Zairezen), een zeer grillig leeftijdshistogram; ze hebben nauwelijks oudere mensen, vooral 20- tot 40-jarigen en een wanverhouding tussen mannen en vrouwen. Het histogram van de Spanjaarden, Portugezen, Grieken en Italianen vertonen grote gelijkens en weerspiegelen de vrij complexe migratiegeschiedenis. Heel wat arbeidsmigranten met (vervroegd) pensioen keerden terug naar hun land. Tegelijkertijd immigrerden heel wat hooggeschoolde ambtenaren bij de toetreding tot de EU (1986). Een smalle basis geeft het belang van de assimilatie van Spanjaarden in België met gemengde huwelijken weer (waardoor de kinderen de Belgische nationaliteit verkrijgen en niet meer op de piramide voorkomen). Ook bij de Fransen is de assimilatie met de Belgische bevolking belangrijk. Hun sociaal-economische diversiteit is groot en ook het leeftijdshistogram sluit aan bij het Belgische, hoewel de huishoudengrootte kleiner is. Britten, Amerikanen en Duitsers hebben een smalle voet in het histogram, ze hebben weinig kinderen.

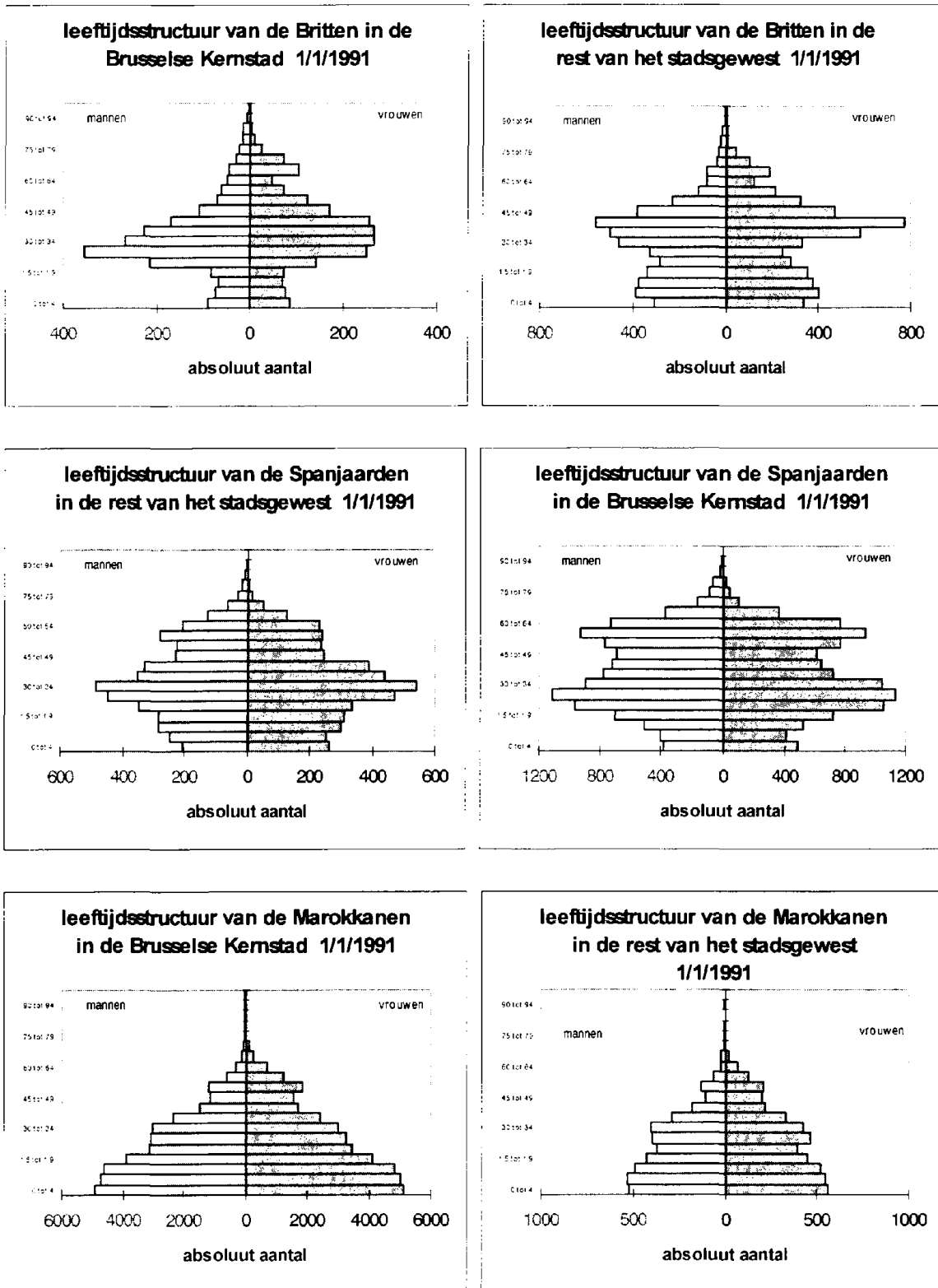
De vergelijking tussen het aandeel kinderen in de kernstad en in het hele stadsgewest leert veel over de rol van de gezinscyclus in de keuze van een woonmilieu. Voor de meeste nationaliteiten, waaronder alle rijke groepen is het aandeel kinderen kleiner in de kernstad. Bij de Turken en Marokkanen blijven de waarden nagenoeg gelijk, omdat deze groepen nauwelijks vertegenwoordigers hebben buiten de kernstad. Bij de Zairezen en Portugezen speelt de recente immigratie met kinderen naar de kernstad een rol. Terwijl voor de Fransen en Italianen het gewicht van de armere gezinnen met relatief veel kinderen in de kernstad niet gecompenseerd wordt door de rijkere gezinnen met minder kinderen in de periferie.

Onder de rijkere vreemdelingen vindt men de sterkste demografische verschillen tussen de kernstadbewoners en de anderen. Typische banlieuehistogrammen wijzen op de gezinnen met veel kinderen en 30-45-jarigen, weinig ouderen en 20-jarigen. Het histogram van de Japanners uit de periferie, dat vooral op de stadsrand betrekking heeft, waar hun concentratiegebied ligt, vertoont een zeer specifieke vorm. Het toont zeer duidelijk over welke bevolking het gaat: kademensen met kinderen. De concentratie van de Japanners is precies door de aanwezigheid van de Japanse school met specifiek onderwijs in de hand gewerkt. In de kernstad is de bovenste piek (actieven) even sterk aanwezig als in de stadsrand, maar is de onderste (kinderen) grondig verminderd.

Figuur 88. Leeftijdshistogrammen in het Brussels stadsgewest in 1991

Figuur 88 (vervolg). Leeftijdshistogrammen in het Brussels stadsgewest in 1991

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

4.8.5.2 De woningen

De Brussels woningmarkt, en dit is eveneens het geval in de andere stadsgewesten, is ruimtelijk sterk gedifferentieerd, met oude goedkope privé-huurwoningen in het centrum en de 19e-eeuwse gordel en betere, naoorlogse eigendomswoningen in de periferie. Het aandeel sociale huurwoningen blijft relatief verwaarloosbaar (zie bijvoorbeeld De Decker & Kesteloot 1994). Op de eerste plaats bepalen het inkomen en de daaraan gekoppelde kenmerken van de huishoudens, zoals opleiding en beroep, in welke sector van de woningmarkt de vreemdelingen terechtkomen en daarom ook of ze in de stadskern of de periferie wonen. Daarnaast speelt de gezinscyclus een rol. De tendens om in de periferie te wonen is groter bij huishoudens met kinderen en gebeurt vanaf het ogenblik dat het huishouden genoeg middelen vergaard heeft om een eigen woning te verwerven. Omgekeerd zijn jongere en kleine huishoudens veeleer op de huurmarkt gericht.

Tabel 50. Huisvestingskenmerken per nationaliteit

Nationaliteit	% eigenaars (en rangorde)	Comfort (% van de woningen)			
		Zonder	Klein	Middelmatig	Groot
Marokkanen	30,4 (9)	1,6	1,1	84,6	12,7
Italianen	45,4 (2)	0,6	0,5	56,2	42,7
Fransen	31,7 (8)	0,7	0,7	52,2	46,3
Spanjaarden	30,3 (10)	0,7	0,8	63,4	35,0
Turken	37,6 (5)	0,9	0,9	84,1	14,1
Britten	38,2 (4)	0,1	0,3	30,3	69,3
Portugezen	16,4 (14)	0,5	1,2	65,7	32,6
Grieken	33,1 (7)	0,9	0,7	67,1	31,3
Nederlanders	40,1 (3)	0,4	0,5	35,8	63,3
Duitsers	36,4 (6)	0,3	0,6	32,5	66,6
Zairezen	15,2 (15)	1,1	3,3	72,9	22,8
Amerikanen	19,7 (12)	0,0	0,2	19,2	80,6
Japanners	8,2 (16)	0,0	0,5	18,8	80,7
Denen	18,7 (13)	0,0	0,3	30,8	68,8
Ieren	23,6 (11)	0,6	1,8	47,9	50,0
Belgen	55,4 (1)	0,3	0,3	49,4	49,9

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

Toch verdient deze vaststelling wat nuancering. De verschillen in woningeigendom tussen de nationaliteiten wijzen wel op deze fundamentele factoren, maar ook op bijkomende verschijnselen (tabel 50). Algemeen kan men stellen dat de rijkere vreemdeling vaker eigenaar van zijn woning zal zijn dan de armere. Zo komen Nederlanders, Britten en Duitsers vooraan in het lijstje. De verblijfsduur en verblijfszekerheid spelen eveneens een rol. Denen en Ieren zijn recent aangekomen en hebben nog maar weinig de gelegenheid gehad om een gepaste woning te kopen. Daarentegen zijn Japanners en Amerikanen meestal tijdelijk in ons land aanwezig en loont het voor hen niet de moeite om een woning te kopen, zeker wanneer de relatief hoge transactiekosten in rekening worden gebracht. Omgekeerd scoren de Italianen dan weer wel hoog (kaart 65 Zowel het inkomen van de Italiaanse Eurocraten als de lange verblijfsduur van de Italiaanse arbeidsmigranten spelen hier een rol. Deze Italiaanse arbeidsmigranten zijn reeds in de jaren '50 in ons land aangekomen en hun langere aanwezigheid verhoogt vanzelfsprekend de kans op eigenaar worden. Bij de Spanjaarden telt men relatief weinig eigenaars wegens de zwakke verblijfsstabiliteit als gevolg van het herstellen van de democratie in 1975 en de economische ontwikkeling van het land. Beide elementen hebben de terugkeer naar Spanje sterk bevorderd. Griekse migranten hebben dezelfde evolutie gekend, maar de economische ontwikkeling van het land is minder uitgesproken en de substitutie van Griekse arbeidsmigranten door Eurocraten was meer uitgesproken, al was het maar omdat de Griekse arbeidsmigranten in Brussel amper 10000 personen telden tegen 55000 Spanjaarden. Turken en Marokkanen scoren laag, wat in een lage sociaal-economische status en een vrij korte verblijfsduur vertaald wordt. Toch zijn de verschillen tussen beide nationaliteiten groter dan tussen

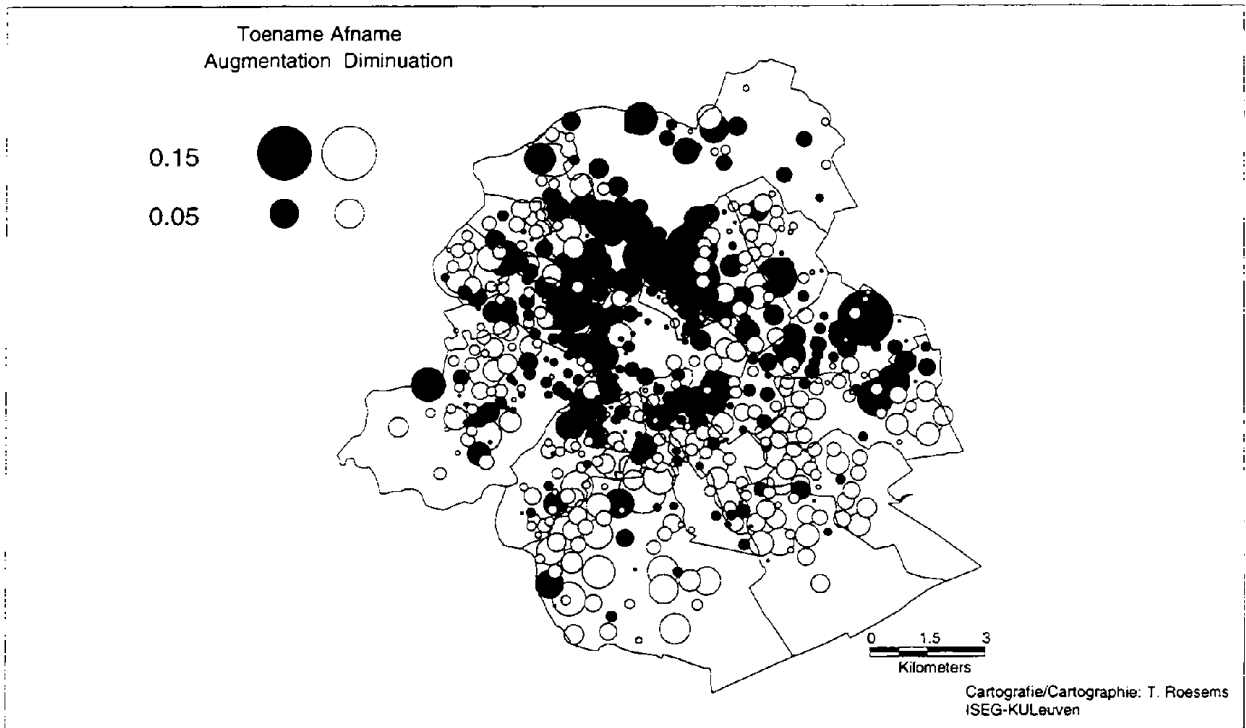
Grieken en Spanjaarden. Twee bijkomende factoren verklaren dit verschil. Ten eerste spelen de culturele attitudes ten opzichte van eigendom een rol. De Koran verbiedt een hypothecaire lening omdat de interest op leningen als diefstal beschouwd wordt. De Turken hechten minder belang aan deze regel dan de Marokkanen, wegens de doorgedreven secularisatiepolitiek van Kemal Atatürk tussen de wereldoorlogen. Bovendien staan in Brussel de Turken meer onder druk van de sociale verdringing en passen ze de strategie van de noodkoop toe. Het fenomeen noodkoop doet zich voor wanneer bewoners minder betalen voor het kopen dan voor het huren van een krotwoning en wanneer bovendien de vrees bestaat dat de prijzen in de nabije toekomst enorm zullen stijgen. Door een woning te kopen kan men de woningkosten stabiliseren en relatieve woonzekerheid creëren. Dit betekent echter niet dat het wonen in een aangepaste buurt, met sociale netwerken en aangepaste etnische infrastructuur verzekerd wordt. Meestal hebben de eigenaars na de noodkoop geen middelen om de krotwoning op te knappen en niet zelden verhuren ze een deel van hun woning aan andere huishoudens (Kesteloot e.a. 1997).

Kaart 64 toont de herverdeling van de woningen door eigenaars bewoond. Een positieve waarde wijst op een relatieve toename van het aantal woningen in eigendom in vergelijking met de evolutie voor het volledige Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen 1981 en 1991. De belangrijkste toename doet zich voor in de 19^e-eeuwse gordel van de stad, in die buurten waar meer dan een vierde van de woningen niet eens over basiscomfort (WC met waterspoeling, stromend water en badkamer of stortbad) beschikt (Kesteloot C., Van Den Broecke H., e.a.: 1996) en waar zich bovendien de grootste concentratie van Turken en Marokkanen voordoet. Het ruimtelijk verband tussen de toename van het aandeel eigenaars en woningen van slechte kwaliteit wijst op het fenomeen noodkoop, waarvoor we niet over exacte cijfers beschikken.

De spreiding van de vreemdelingen weerspiegelt de ruimtelijke structuur van de woningmarkt. De kaarten 65 tot 67 (het aandeel eigenaars bij Italianen, Marokkanen en Turken) tonen interessante variaties binnen deze globale structuur. De concentratie van de Turken neemt toe in Schaarbeek en Sint-Joost ten gevolge van de noodkoop; dit gebeurt veel minder in de buurten met een aanzienlijk aandeel Turken ten westen van het kanaal. Ook bij de Marokkanen is noodkoop belangrijk binnen de 19^e-eeuwse gordel. Sommige Marokkanen kochten een betere woning in de tweede gordel en trachtten zo aan de armoede te ontsnappen. Italianen wonen in uiteenlopende segmenten van de woningmarkt; in de vijfhoek wonen ze in oude huurwoningen met comfort, in de - vooral westelijke - periferie treffen we ook welgestelde Italianen aan in recente huurwoningen en koopwoningen met comfort. Minder begoede Italianen wonen in de 19^e eeuwse gordel, waar ze vaak eigenaar zijn. Italiaanse eurocraten vonden een huur- of koopwoning met groot comfort in de zuid-oostelijke periferie. Tot slot dient erop gewezen te worden dat de cijfers inzake percentage eigenaars algemeen hoog liggen voor het stadsgewest. De zeer uitgebreide banlieue heeft hier zeker zijn invloed in, vooral voor het cijfer van de Belgen.

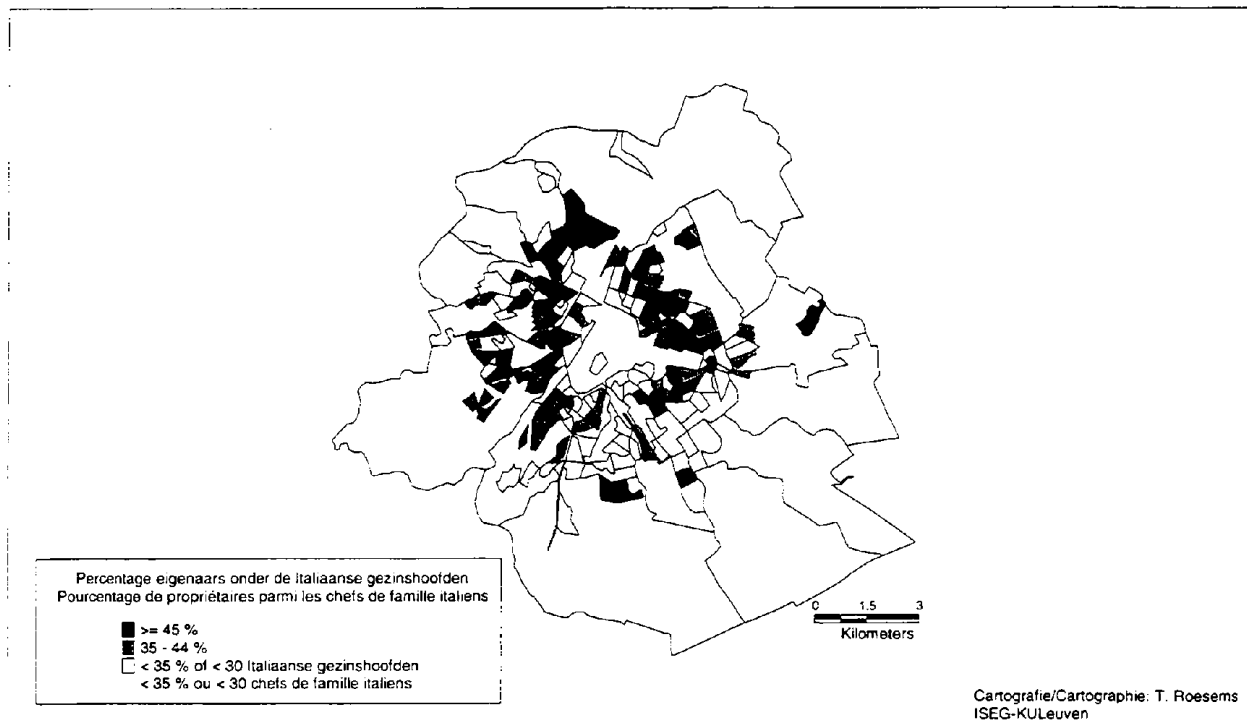
De kwaliteit (comfort) van de woningen hangt eveneens sterk af van de sociaal-economische status van de nationaliteiten en de ruimtelijke locatie binnen het stadsgewest, wat toelaat de nationaliteiten in drie groepen in te delen inzake comfort van de woningen. In de eerste plaats zijn er de armere vreemdelingen, de gastarbeiders, die vooral in woningen zonder of met klein comfort in de overbevolkte 19^e-eeuwse wijken van de stad wonen. De rijkere vreemdelingen (eurocraten, Japanners en Amerikanen) wonen in comfortabele woningen, in de hogestatuswijken van de stad. De tussengroep is een duale groep, ze wonen zowel in de slecht uitgeruste woningen in de binnenstad, als in de villawijken. Vooral de Zaïrezen passen zeer goed in dit patroon; ze bewonen de duurste villa's in Sint-Genesius-Rode en Waterloo, maar ook woningen van lage kwaliteit in de kernstad.

Kaart 64. De herverdeling van het aantal woningen door eigenaars bewoond in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991

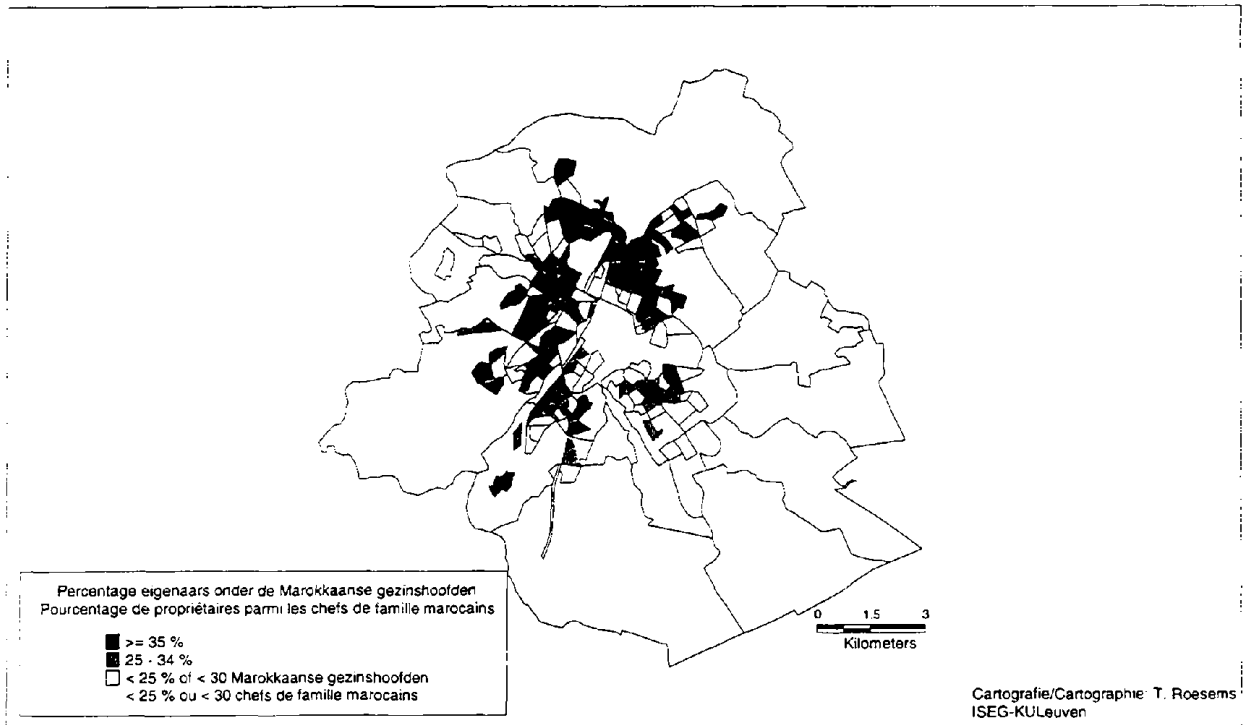
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 65. Het aandeel eigenaars in door Italianen bewoonde woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991

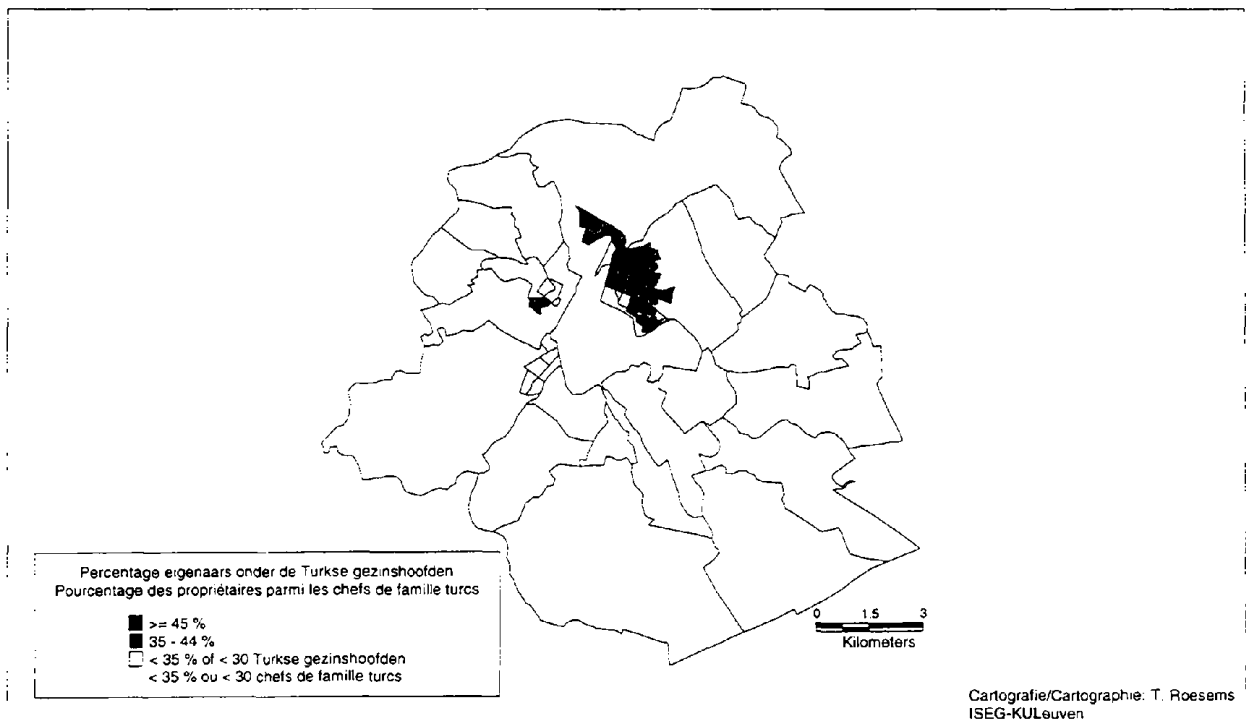
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 66. Het aandeel eigenaars in door Marokkanen bewoonde woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Kaart 67. Het aandeel eigenaars in door Turken bewoonde woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8.5.3 De scholing en de sociaal-economische categorieën

Tabel 51. De scholingsgraad van de vreemde nationaliteiten

Nationaliteit	((lager + lager secundair onderwijs) / hoger onderwijs) * 100						
	Kernstad	Stadsrand	Morfologische agglomeratie	Agglomeratie	Banlieue	Stadsgewest	Hoofdstedelijk Gewest
Japanners	1	1	1	1	-	1	1
Amerikanen	3	2	2	2	2	2	2
Denen	2	1	1	1	-	3	2
Ieren	4	-	4	4	-	5	4
Britten	14	12	13	13	10	12	15
Zairezen	16	10	14	14	-	13	13
Duitsers	24	10	15	15	-	16	18
Nederlanders	33	27	29	29	15	25	32
Fransen	84	45	65	64	-	66	68
Belgen	125	112	118	119	-	122	114
Grieken	255	85	195	194	-	187	208
Italianen	263	111	192	190	-	202	195
Spanjaarden	299	185	258	256	279	257	256
Marokkanen	292	-	270	270	216	267	269
Portugezen	595	156	390	390	285	384	432
Turken	912	-	676	674	117	660	753

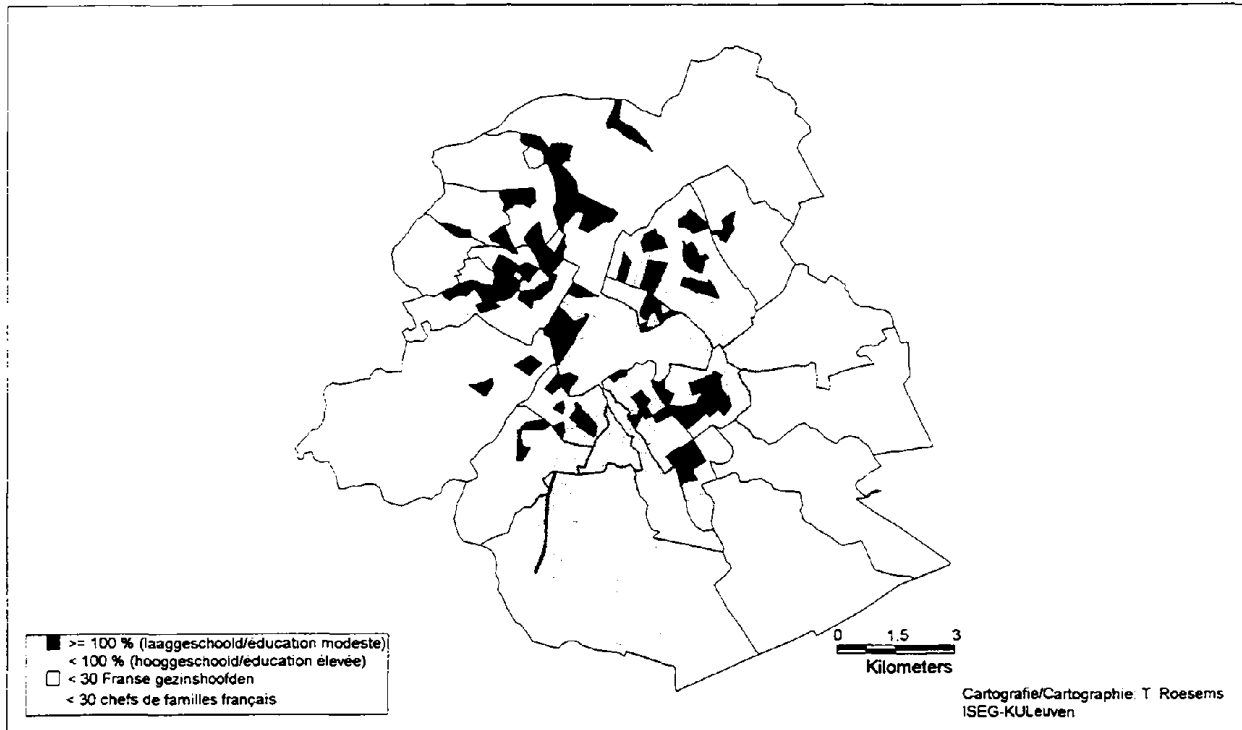
Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Om een synthetische maat van de scholingsgraad van de referentiepersonen van de huishoudens te verkrijgen (die dus voornamelijk personen betreft die hun onderwijsloopbaan beëindigd hebben), werd gekozen voor de verhouding tussen laag- en hooggeschoolden per nationaliteit. Laaggeschoolden zijn de mensen die enkel lager of lager secundair onderwijs volgden, en hooggeschoolden zij die hoger onderwijs genoten. Bij de aanmaak van de kruistabellen werden zowel Belgische als buitenlandse diploma's in rekening gebracht. Aangezien de verhouding met 100 vermenigvuldigd wordt, betekent een scholingsgraad groter dan 100 een overwicht van laaggeschoolden. Omgekeerd wijst een waarde kleiner dan 100 op een overwicht aan hooggeschoolden. Sommige waarden zijn irrelevant wegens het grote aantal onbekenden en worden in onderstaande tabel niet getoond (tabel 51).

De hoogste scholingsgraad komt voor bij de rijkere nationaliteiten die zeer recent naar België kwamen of maar tijdelijk in Brussel blijven, in het bijzonder de Japanners, Amerikanen, Denen en Ieren. De laagste scholingsgraad komt voor bij de Turken, gevolgd door Portugezen, Marokkanen en Spanjaarden. Bij de Turken speelt de combinatie van laaggeschoolde arbeidsmigratie en vrij moeilijke taalintegratie. De scholingsgraad van de Marokkanen wordt wat opgekrikt door de aanwezigheid van studenten die rechtsreeks van het land van oorsprong in het Franstalige onderwijs komen studeren of na hun studies in Brussel blijven. Zo zijn er 98 referentiepersonen met universitair diploma in Elsene, in de omgeving van de ULB. De score van de Portugezen wordt beïnvloed door de toeloop van laaggeschoolde arbeidsmigranten aan het einde van de jaren tachtig, die maar licht gecompenseerd wordt door de komst van Portugese eurocraten. Bij de Spanjaarden geldt hier opnieuw het effect van het groot absoluut aantal arbeidsmigranten in het stadsgewest. In de stadsrand, die een groot deel van de twee hoge statusassen bevat, scoren de meeste nationaliteiten goed, maar meestal is het aantal referentiepersonen te klein en het aantal onbekenden te groot om tot een betrouwbaar cijfer te komen. Sommige nationaliteiten vertonen een duaal patroon. Ze zijn hoofdzakelijk laaggeschoold in de kernstad en de kanaas, hooggeschoold nabij de Wetstraat en in de hoge-statusassen. Deze dualiteit komt zeer goed tot uiting bij de Belgen, Italianen en Fransen (kaart 68), die in alle sociaal-economische segmenten van de Brusselse bevolking aanwezig zijn. De kruising met de werkgelegenheid (het aantal werkzoekenden, figuur 89) en met de sociaal-economische categorie van de werkende beroepsbevolking (figuur 90) vertoont perfect parallele resultaten.

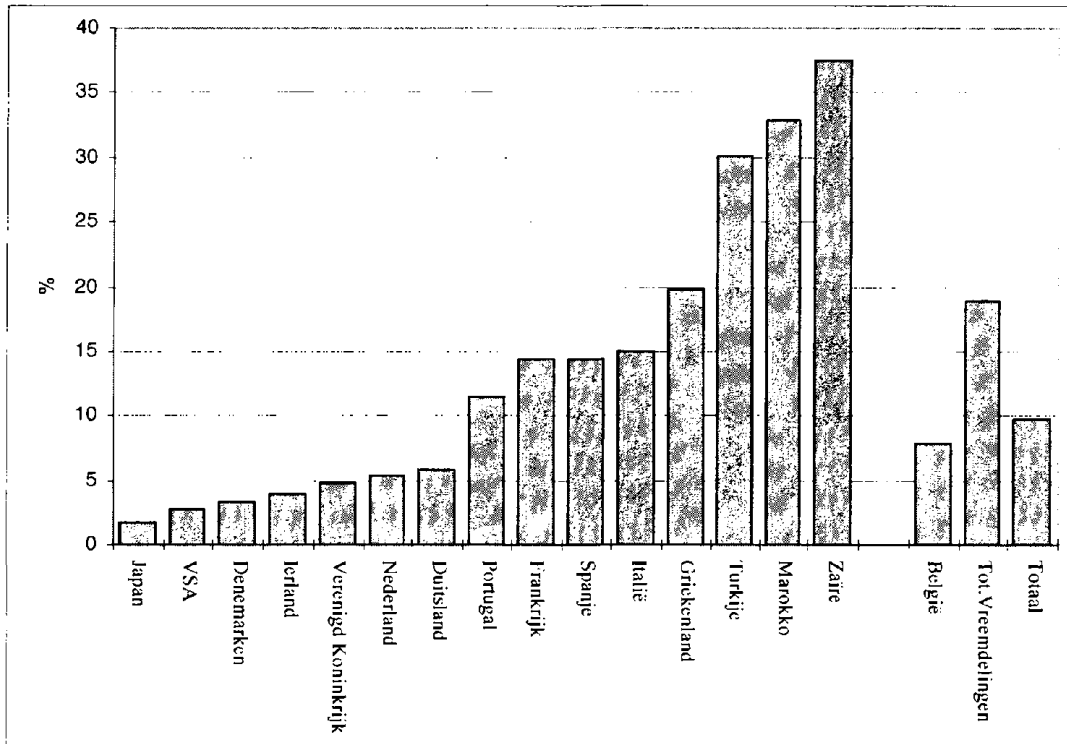
De nationaliteiten verschillen zeer sterk in de samenstelling van hun beroepsbevolking. De vreemdelingen uit arbeidsemigratielanden vallen op door het hoge aantal werkzoekenden en arbeiders, de eurocraten door het hoge aantal bedienden. De categorie 'anderen' bij de werkgelegenheid bevat huispersoneel en helpers van zelfstandigen. Zairezen en Portugezen scoren relatief hoog inzake huishoudpersoneel. Wegens de heterogeniteit van enerzijds de nationaliteiten van de eerste migratiegolf (vooral de Italianen), en anderzijds van de Fransen en de Belgen, is de relatie tussen sociaal-economische situatie en ruimte belangrijker dan de relatie tussen sociaal-economische situatie en nationaliteit.

Kaart 68. De scholingsgraad van de Fransen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991

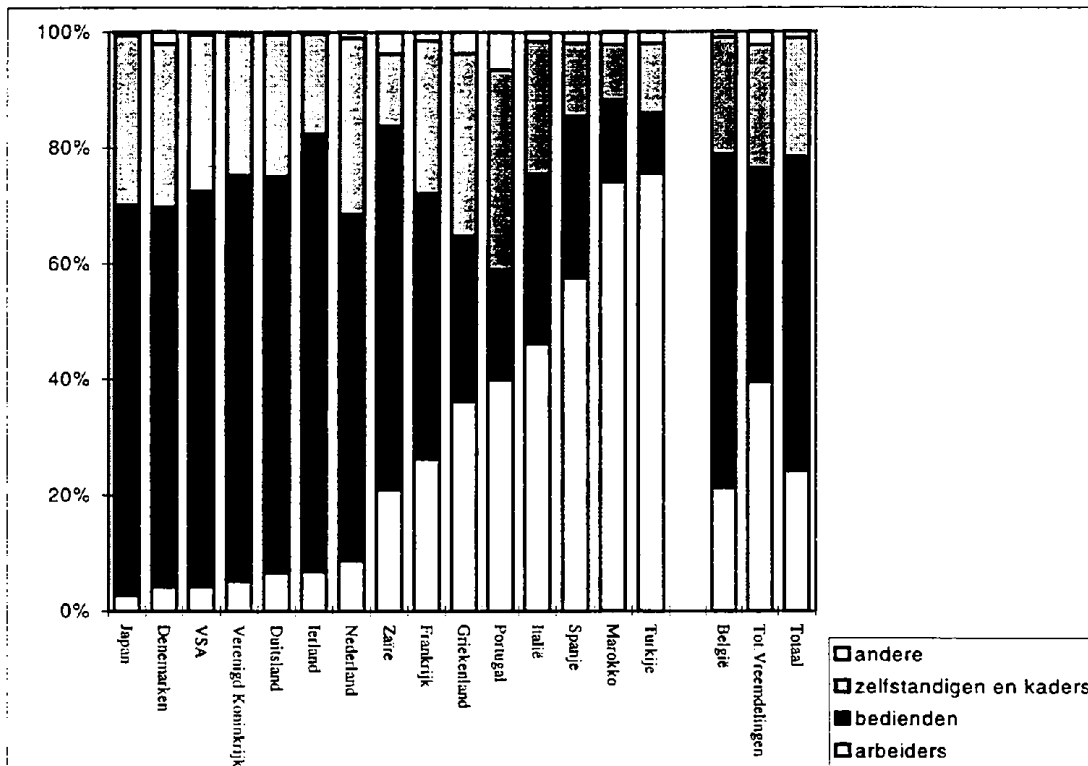
Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 89. Het aandeel werkzoekenden in de totale beroepsbevolking voor de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest (enkel voor referentiepersonen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Figuur 90. De sociaal-economische categorieën van de werkende beroepsbevolking voor de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest (enkel voor referentiepersonen)

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

4.8.6 EEN SYNTHESE

Het Brussels stadsgewest wordt gekenmerkt door een groot aantal vreemdelingen (20%), waarbij zowel migrantenbuurten als rijke vreemdelingen door de internationale betekenis van Brussel belangrijk zijn. Het spreidingspatroon van deze vreemdelingen heeft zich ingepast in de sociaal-economische structuur van het stadsgewest, en continue veranderingen (versterking van concentraties in de 19^e-eeuwse gordel, suburbanisatie, substitutie) hebben de contrasten tussen arm en rijk versterkt (tabel 52).

Tabel 52. De spreiding en de evolutie van de spreiding van de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest

Nationaliteit	1991			Evolutie % 1991 - % 1981		
	Kernstad	Stadsrand	Banlieue	Kernstad	Stadsrand	Banlieue
Marokkanen	89,6	7,5	2,9	-0,3	0,3	0,0
Italianen	62,5	24,8	12,7	-3,8	3,8	0,0
Fransen	54,3	36,4	9,3	0,6	-0,6	0,0
Spanjaarden	70,4	25,9	3,7	-8,7	7,7	1,0
Turken	95,9	3,2	0,9	0,4	-0,6	0,2
Britten	29,7	46,7	23,6	-1,0	-1,4	2,4
Portugezen	73,5	22,1	4,4	3,8	-1,6	-2,2
Grieken	77,4	20,2	2,4	-11,0	10,2	0,8
Nederlanders	27,2	47,0	25,8	1,7	-4,6	2,9
Duitsers	29,2	54,3	16,5	3,5	-3,4	-0,1
Zairezen	58,2	29,8	12,0	-4,1	1,6	2,5
Amerikanen	23,7	54,6	21,7	0,2	-6,9	6,7
Japanners	19,8	76,9	3,3	-5,4	3,6	1,8
Denen	30,9	51,7	17,4	0,0	0,0	0,0
Ieren	39,0	50,8	10,2	-1,0	-0,7	1,7
Vreemdelingen	67,2	24,6	8,2	-0,4	0,4	0,0
Belgen	29,0	45,7	25,3	-3,4	0,7	2,7
Totale bevolking	36,5	41,5	22,0	-2,0	0,1	1,9

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstellingen van 1.3.1981 en 1.3.1991

4.9 DE SPREIDING VAN DE VREEMDELINGEN IN DE BELANGRIJKSTE STADSGEWESTEN: EEN VERGELIJKING

In voorgaande hoofdstukken werd de spreiding van de belangrijkste vreemde nationaliteiten in de belangrijkste stadsgewesten uitgediept. In totaal werden er zes stadsgewesten en vijftien vreemde nationaliteiten bestudeerd, waarvan zes enkel voor Brussel. Met behulp van concentratie- en segregatiematen wordt nog een kwantitatieve vergelijking gemaakt, waarna de spreiding verklaard wordt door enerzijds de nationaliteiten te vergelijken en anderzijds de stadsgewesten.

4.9.1 DE CONCENTRATIE- EN DE SEGREGATIE-INDEX

De segregatie-index voor een bepaalde nationaliteit meet de segregatie van deze nationaliteit ten opzichte van de overige bevolking, terwijl de concentratie-indices de concentratie meet van die bepaalde nationaliteit op de oppervlakte van het stadsgewest. Uit de tabellen 53 en 54 is af te lezen dat, zowel voor concentratie als segregatie, de Turken iedere keer de hoogste en de Marokkanen een iets lagere waarden vertonen (met uitzondering van Charleroi, waar de verschillen echter miniem zijn). Deze twee nationaliteiten worden, in alle stadsgewesten behalve Brussel, op de voet gevolgd door de Grieken. In de Belgische stadsgewesten komt een hoge segregatie ten opzichte van de andere nationaliteiten dus overeen met een hoge concentratie op de oppervlakte. De Belgen wonen in geen enkel stadsgewest het minst gesegregeerd, wat een gevolg is van de constructie van deze index, die de segregatie meet van de Belgen ten opzichte van alle nationaliteiten samen. Omdat zij een zeer grote en heterogene groep vormen, zijn de Belgen bijna in ieder stadsgewest het minst geconcentreerd op de oppervlakte.

Tabel 53. De concentratie-indices van de voornaamste nationaliteiten berekend op basis van de statistische sectoren voor de stadsgewesten Antwerpen, Brussel, Gent, Hasselt-Genk (+ mijngemeenten), Luik en Charleroi

Voornaamste nationaliteiten	Stadsgewesten					
	Brussel	Antwerpen ⁽¹⁾	Gent	Hasselt-Genk + mijngemeenten	Charleroi	Luik
Nederlanders	72,7	64,7	68,7	66,9	-	76,4
Britten	76,3	79,5	-	-	-	-
Duitsers	80,5	77,5	-	73,9	-	82,3
Fransen	78,5	82,5	76,6	-	69,5	74,6
Grieken	88,3	93,5	-	87,1	85,5	89,5
Italianen	80,8	85,9	-	82,2	74,7	79,4
Spanjaarden	84,8	88,0	-	82,4	81,0	82,0
Portugezen	86,2					
Marokkanen	91,4	92,9	93,4	88,8	84,5	90,8
Turken	93,5	95,6	95,7	87,0	85,4	91,0
Belgen	63,5	66,9	57,8	57,5	65,8	66,4

⁽¹⁾ Het stadsgewest Antwerpen zonder een 7-tal sectoren in Kapellen, waarvan de oppervlakte onbekend is door een recente wetwijziging

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Tabel 54. De segregatie-indices van de voornaamste nationaliteiten berekend op basis van de statistische sectoren voor de stadsgewesten Antwerpen, Brussel, Gent, Hasselt-Genk (+ mijngemeenten), Luik en Charleroi

Voornaamste nationaliteiten	Stadsgewesten					
	Brussel	Antwerpen	Gent	Hasselt-Genk + mijngemeenten	Charleroi	Luik
Nederlanders	41,9	37,0	34,6	37,0	-	48,6
Britten	51,8	45,2	-	-	-	-
Duitsers	55,8	39,3	-	42,8	-	47,9
Fransen	33,0	46,0	44,7	-	23,8	31,3
Grieken	53,5	67,4	-	64,2	54,5	60,4
Italianen	38,7	49,8	53,1	60,0	30,1	41,3
Spanjaarden	53,8	54,7	-	55,8	48,8	41,8
Portugezen	53,8					
Marokkanen	68,9	68,1	72,2	65,8	54,5	62,6
Turken	78,0	80,2	76,4	68,6	60,5	66,8
Belgen	46,9	44,9	51,9	59,1	30,5	38,6

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek: gegevens van de volkstelling van 1.3.1991

Een eerste verklaring voor de spreiding kan gegeven worden vanuit het tijdstip van immigratie. De Grieken zijn de laatste Zuid-Europeanen die geïmmigreerd zijn, de Marokkaanse en Turkse immigratie is nog recenter. Deze nationaliteiten hebben dus minder tijd gehad om zich in onze maatschappij te integreren, wat zich uit in geconcentreerd wonen.

Een tweede verklaring kan gegeven worden vanuit de culturele en sociaal-economische verwantschap. Grotere culturele verschillen kunnen de aanpassing bemoeilijken en gesegregeerd wonen stimuleren. Sociale netwerken kunnen op die manier immers gemakkelijker onderhouden worden en bepaalde etnische voorzieningen kunnen zo een voldoende draagvlak krijgen. Sociaal-economische verschillen beïnvloeden de kansen op de arbeids- en woningmarkt, waardoor de keuze van een woonplaats bepaald wordt en ruimtelijke segregatie beïnvloed. De nationaliteiten uit onze buurlanden zijn over het algemeen het minst gesegregeerd, de Zuid-Europeanen nemen een tussenpositie in en de Islamitische nationaliteiten zijn het sterkst gesegregeerd. Veralgemeend kunnen we stellen dat de immigranten uit onze buurlanden een levenswijze hebben die weinig verschilt van de onze. Opvallend is het belang van de taal, zoals blijkt uit de lage segregatie van de Nederlanders in Vlaanderen en de Fransen in Wallonië. Door hun vergelijkbare sociaal-economische situatie ervaren zij dezelfde economische beperkingen bij het zoeken van een woning. De Zuid-Europeanen in België zijn voor een groot deel economische migranten van na de Tweede Wereldoorlog en hun afstammelingen, waardoor een belangrijke groep nog steeds laaggeschoold is en het financieel gemiddeld moeilijker heeft dan de Belgen (Martiniello 1997). Ook verschilt de mediterrane levenswijze en haar waarden op verschillende punten met de onze. De Turkse en Marokkaanse groep bestaat eveneens uit economische migranten en hun afstammelingen. Hun taal, cultuur en economische positie vertonen duidelijke verschillen met de West-Europese, wat nog benadrukt wordt doordat vele immigranten afkomstig zijn van het platteland. Doordat zij meestal tot de lagere economische klassen behoren, is hun keuze van woonplaats beperkt en worden ze gedwongen zich in de onaantrekkelijke en goedkope buurten te gaan vestigen.

Een derde verklaring heeft te maken met aard van de migratie, in hoeverre en op welke manier deze selectief gebeurt. Zo kan de hogere concentratie van de Turken in vergelijking met de Marokkanen verklaard worden doordat de Turken over het algemeen in grote groep in een bepaalde regio gerekruteerd werden. Hierdoor beschikken zij in België over meer en hechtere sociale netwerken en relaties. Ruimtelijke nabijheid binnen de eigen nationaliteit is in zulk geval een grote hulp om de weg te vinden en te overleven in het gastland (Surkyn 1993). Nederlanders en Fransen zijn dan weer voorbeelden van een zeer heterogene immigratie, waarbij mensen van alle sociale standen zich in België komen vestigen. Hieruit, en uit de taalverwantschap, volgt dat het zich ruimtelijk concentreren voor deze nationaliteiten weinig voordelen oplevert. Ter vergelijking groeperen we de belangrijkste nationaliteiten in 3 groepen (tabellen 53 en 54).

4.9.2 DE NATIONALITEITEN MET ELKAAR VERGELEKEN

4.9.2.1 De vreemdelingen uit de buurlanden

De Fransen en Nederlanders komen voor in bijna alle segmenten van de woningmarkt en zijn bijgevolg goed gespreid. Toch is de Nederlandse immigratie verschillend van de Franse: voor de Nederlanders is het ontbreken van een belasting op onroerend goed in België immers financieel zeer aantrekkelijk, waardoor de Kempische grensgemeenten veel rijke Nederlanders tellen. De Duitsers, maar vooral de Britten wonen over het algemeen in de betere wijken, maar deze laatste zijn enkel belangrijk in de stadsgewesten Brussel en Antwerpen. De Duitsers zijn ook in Luik en in Hasselt-Genk aanwezig, in gemeenten dichtbij de Duitse grens. De spreiding van de andere eurocraten en rijkere vreemdelingen - Ieren, Denen, Japanners en Amerikanen, werd enkel voor het Brussels stadsgewest bestudeerd omwille van de stijgende internationale betekenis van Brussel. Het zijn sterk geconcentreerde nationaliteiten met specifieke concentraties in de rijkere Brusselse woonmilieus.

4.9.2.2 De Zuid-Europeanen

Hun spreiding vertoont nog een sterke band met de mijnontginningen en zware industrie: de hoogste concentraties situeren zich in de Brusselse kanaalas en in de mijncités en sociale woonwijken, in Charleroi, Luik of de Limburgse mijngemeenten. De concentratie naar de directe omgeving van deze wijken is duidelijk waar te nemen, maar migratie naar andere delen van de stadsgewesten veel minder. Zo is het opmerkelijk dat de centrale steden van deze industriële stadsgewesten slechts een klein aantal Zuid-Europeanen tellen. Een deel van de verklaring wordt gegeven door het feit dat veel Zuid-Europese mijnwerkers intussen een woning in eigendom hebben, doordat zij als (ex-)mijnwerker gebruik konden maken van goedkope leningen of voorrangregelingen. Gewoonlijk waren dit woningen in of nabij de mijnontginningen. Bovendien moeten deze vaststellingen genuanceerd worden door te benadrukken dat enkel gegevens naar nationaliteit gebruikt werden. Te verwachten is dat juist de jongeren van Zuid-Europese herkomst, vaak met Belgische nationaliteit, een meer gespreid woonpatroon vertonen. Zij hebben immers geen of zeer weinig rechtstreekse banden met de steenkoolnijverheid. In de niet-industriële steden wonen deze nationaliteiten vooral in de centrale stad aangetrokken door werkgelegenheid in horeca en diensten, soms rechtstreeks, soms na een zekere periode in de industrie gewerkt te hebben. Uitzonderingen zijn bijvoorbeeld de Spanjaarden in Antwerpen, die nog steeds concentraties vertonen in de industriële buurten. In het Brussels stadsgewest zijn ook de Portugezen een belangrijke en snel groeiende nationaliteit. Ze wonen er zowel in arme als in de rijkere woonmilieus, daar ze enerzijds als gastarbeiders en anderzijds als eurocraten (toetreding EU in 1986) immigrerden.

4.9.2.3 De Marokkanen en de Turken

In alle stadsgewesten, met uitzondering van Hasselt-Genk, zijn deze bevolkingsgroepen in de oudste en meest vervallen stadsbuurten gehuisvest. In de Limburgse mijngemeenten is de situatie anders doordat het woningbestand over het algemeen veel jonger en van betere kwaliteit is. Hier wonen zij vooral in de vroegere mijncités, die nu in handen zijn van de sociale huisvestingsmaatschappijen. De spreiding van deze twee nationaliteiten vertoont onderling verschillen. Zo zijn de Marokkanen ook in de industriële stadsgewesten in de stadscentra aanwezig, zij hebben vlugger getracht werk te vinden buiten de steenkool- of zware industrienijverheid, waarvoor een centrale locatie in het stadscentrum belangrijk is. De Turken zijn meer in grote groepen vanuit éénzelfde Turkse regio naar België gekomen, waardoor zij in België over meer sociale netwerken kunnen beschikken en eerder geneigd zijn om geconcentreerd te wonen. Een ander verschil ligt hierin dat Marokkanen eerder dan Turken in sociale woningen te vinden zijn, Turken hebben vaker een woning in eigendom. Een deel van de verklaring is te vinden in de betere sociale netwerken van de Turken, waardoor zij meer informatie over vrijgekomen privéwoningen kunnen bemachtigen, anderzijds is ook de godsdienstige achtergrond voor een deel verantwoordelijk. Marokkanen interpreteren de Koran strikter, waardoor het niet toegelaten is geld te lenen en een huis aankopen dus veel moeilijker wordt. De aankoop gebeurt ofwel door gebruik te maken van subsidies, zoals er bestaan voor ex-mijnwerkers, ofwel omdat het kopen van een vervallen woning de enige manier is om aan de steeds stijgende huurprijzen te ontsnappen.

4.9.3 DE ZES STADSGEWESTEN: EEN SAMENVATTING

Wat betreft de spreiding van de vreemdelingen kunnen de zes stadsgewesten in drie groepen onderverdeeld worden, waarbij Brussel afzonderlijk de eerste groep vormt, Antwerpen en Gent de tweede en Luik, Charleroi en Hasselt-Genk de derde. Het stadsgewest Brussel telt het hoogste aandeel vreemdelingen en de grootste verscheidenheid aan nationaliteiten. De werkgelegenheid in industrie en diensten, privé en overheid trekt vreemdelingen aan van alle sociaal-economische klassen, waarbij voor de laagste klassen een belangrijk aantal illegalen niet in deze cijfers opgenomen is. Specifiek voor Brussel bieden de toenemende internationale functies van de stad veel goed betaalde jobs in de dienstensector voor hooggeschoolde vreemdelingen. Hierdoor wordt rechtstreeks de dualisering tussen arme en rijke vreemdelingen versterkt. In geen enkel ander stadsgewest is die zo uitgesproken. Het aantal vreemdelingen in Brussel neemt nog steeds toe. Zo ontvangt Brussel veel migranten uit de oude industriële regio's, waar de economische situatie voor velen uitzichtloos is. Ook van de nieuwe

migrantengroepen, waaronder veel politieke vluchtelingen, blijven velen na aankomst in Brussel en is ook het aantal eurofunctionarissen de laatste jaren sterk toegenomen. Wat betreft de spreiding van de vreemdelingen dient vooral de secundaire woningmarkt in de 19^e-eeuwse gordel als opvang voor de armste groepen, terwijl de rijkste zich in de twee hoge statusassen vestigen.

Ook in Antwerpen en Gent trekken de werkgelegenheid in industrie en diensten migranten aan. Antwerpen, dat meer functies en dus tewerkstelling concentreert, telt meer nationaliteiten dan Gent, waar in het verleden de klemtoon vooral op industriële tewerkstelling en aanwerving van Turken lag. De internationale betekenis van deze twee steden is veel beperkter, waardoor ze niet die toevloed kennen van vreemdelingen uit de hoogste klassen. Het aantal vreemdelingen neemt in deze stadsgewesten eveneens toe, vooral door de familiehereniging, huwelijksmigraties en het geboorteoverschot. De 19^e-eeuwse gordel dient als woonplaats voor het merendeel van de vreemdelingen, die overwegend tot de lagere sociaal-economische klassen behoren. Specifiek voor deze stadsgewesten is ook de grensligging belangrijk, waardoor in beide stadsgewesten de Nederlanders de tweede grootste groep vormen. Hierdoor wordt het algemeen beeld van de vreemdelingen sterk beïnvloed, doordat deze laatste heel eigen motivaties hebben en bijgevolg een eigen spreiding vertonen met een zwaartepunt buiten het stadscentrum, naar de Nederlands grens.

In Hasselt-Genk, Luik en Charleroi zijn de hoge percentages vreemdelingen een gevolg van de immigratie voor de mijnarbeid en de zware industrie. Deze sectoren kregen zware klappen door de internationale concurrentie en de economische crisis, waardoor de arbeidsmarkt er nog weinig te bieden heeft aan laaggeschoolde vreemdelingen. Het aantal vreemdelingen is in deze stadsgewesten gedaald tussen 1981 en 1991 doordat een deel zijn geluk elders in België gaat zoeken, vooral in Brussel, doordat oudere Europese immigranten terug naar het land van herkomst trekken en tegelijkertijd de kinderen vaak de Belgische nationaliteit hebben. De migrantenbevolking in deze stadsgewesten is ook een uitgesproken arbeidersbevolking. De steden oefenen weinig aantrekkingskracht uit op vreemdelingen en het aantal rijke buitenlanders dat zich in de betere wijken van de stadsgewesten komt vestigen is marginaal. Hun spreidingspatroon verschilt ook sterk van dat van de andere stadsgewesten: de vreemdelingen zijn geconcentreerd in de arbeiderswijken in de nabijheid van de oude industriële centra en niet in het centrum van de steden.

VOETNOTEN

Hoofdstuk 1

1. De demografische determinanten van de evolutie van de buitenlandse bevolkingscijfers zullen meer in detail bestudeerd worden in paragraaf 1.3.
2. Merk op dat de asielzoekers het feitelijke maar niet het officiële bevolkingscijfer verhogen.
3. Deze gegevens hebben betrekking op de buitenlandse bevolkingsgroepen in de belangrijkste Belgische agglomeraties tussen 1983 en 1988.

Hoofdstuk 2

1. Wanneer de publieke opinie of de media over buitenlanders praten, rekenen ze daar soms de mensen van buitenlandse nationaliteit bij met hun kinderen die in België geboren zijn, of die nu de buitenlandse of Belgische nationaliteit hebben.
2. Volgens T. Hammar (1986; 1990) onderscheidt de groep van de tweede en derde generatie zich van de groep immigranten van de eerste generatie, omdat de leden van de groep al in zekere mate deel uitmaken van de geschiedenis en de maatschappij waarin ze geboren worden, ze hebben de taal en de cultuur al aangeleerd, ze hebben er onderwijs genoten, godsdienst is een minder belangrijke factor voor hen... Nog steeds volgens T. Hammar beschouwt de meerderheid van de autochtonen hen gemakkelijker als lid van de maatschappij, en ze onderscheiden zich enkel met hun fysieke kenmerken.

Hoofdstuk 3

1. Het betreft voornamelijk het effect van de Belgische militairen die zich na de Tweede Wereldoorlog in Duitsland installeren.
2. In de categorie 'lager onderwijs of gelijkwaardig' zitten ook de personen die een diploma in het buitenland behaald hebben en waarover we geen enkele inhoudelijke informatie hebben, of degenen waarvoor deze variabele onbepaald is.

Hoofdstuk 4

1. Wiskundig kunnen deze indices als volgt geformuleerd worden:

$$C = \frac{\sum | \% \text{ nat} - \% \text{ opp} |}{2} \quad \text{waarbij:}$$

C = concentratie-index
 % nat = aandeel van de inwoners van de betrokken nationaliteit in de buurt t.o.v. het totaal aantal inwoners van die nationaliteit in het gebied
 % opp = aandeel van de buurt t.o.v. de totale oppervlakte van het gebied

Bij de segregatie-index wordt de oppervlakte vervangen door de andere nationaliteiten; bij de herverdeling worden de inwoners van de betrokken nationaliteit in 1981 en in 1991 genomen.
2. Bij een gestandaardiseerde PCA worden de variabelen herschaald zodat hun gemiddelde gelijk wordt aan 0 en hun standaardafwijking gelijk aan 1. Daardoor worden variabelen van verschillende aard toch vergelijkbaar en krijgen ze elk een zelfde gewicht in de analyse. In deze analyse vertegenwoordigen alle waarden telkens het verschil tussen het verwachte en het werkelijke aandeel van de beschouwde nationaliteit in elke buurt. Ze worden dus in vergelijkbare eenheden uitgedrukt (% van de betrokken nationaliteit). Bovendien hebben de variabelen van nationaliteiten met een hoge concentratie-index een evenredig hoge standaardafwijking. Door in deze analyse niet te standaardiseren worden dus de verschillen in concentratiegraad van de nationaliteiten mee in de analyse opgenomen. Hoe groter die concentratiegraad, hoe meer de betrokken nationaliteit in de analyse gaat wegen.
3. De sociale huursector vertegenwoordigt amper 8% van het woningenbestand in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In Hasselt-Genk, Luik en Charleroi speelt de sociale huursector wel een belangrijke rol wegens de relatieve woonschaarste door de grote concentratie van mijn- en industriearbeiders.

BIBLIOGRAFIE

Braeckman, C. (1973) *Les étrangers en Belgique*, Brussel: Vie ouvrière Bruxelles.

Claeys, D. en Van Hove, E. (1987), *Sociale structuuratlas van de stad Gent*, Leuven/Amersfoort: Acco.

Cleeren, A. (1994) *Migrantenbeleid Hasselt in functie van het erkenningsdossier voor het lokaal integratiecentrum*, Hasselt: stad Hasselt.

Commissariat Royal à la Politique des Immigrés (1991) *Les Quartiers à Handicaps Cumulés, Politique Sociale du Logement en Wallonie*, Rapport provisoire 3, juillet.

De Brabander, G. (1992) 'Stroomversnellingen en draaikolken, Antwerpen en Stad aan de Stroom', *Rooilijn* (10): 293-298.

Debuisson, M., Eggerickx, T., Poulain, M., (1990) 'L'étude des jeunes belges et étrangers de moins de 25 ans. Situation au 1er janvier 1990 et évolution du 1er janvier 1985 au 1er janvier 1990', *Pour une cohabitation harmonieuse*, Commissariat Royal à la Politique des Immigrés, volume 3, Données et argumentaires: Bruxelles: 337-365.

Debuisson, M., Eggerickx, T., Poulain, M., (1990) 'Les effets démographiques du code de la nationalité belge compris dans la loi du 28 juin 1984', *Pour une cohabitation harmonieuse*, Commissariat Royal à la Politique des Immigrés, volume 3, Données et argumentaires, Bruxelles: 1041-1065.

Debuisson, M., Poulain, M. (1992) 'Des étrangers, des immigrés ... Combien sont-ils en Belgique?', *Collection Migrations et Espaces 2*, Louvain-la-Neuve: Academia.

De Decker, P., Kesteloot, C. (1994) 'Ruimtelijke spreiding als maatschappelijke structurering: gemarginaliseerde bevolkingsgroepen gekneld op de stedelijke woningmarkt' in J. Vranken e.a. (Eds), *Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 1994*, Leuven: Acco: 136-153.

De Lannoy, W., Rempelbergh, M. (1981) 'Sociaal-geografische atlas van Brussel en zijn randgebied', Centrum voor Bevolkings- en gezinsstudiën, *Studies en Documenten* 18., Antwerpen: De Sikkel.

De Lannoy, W. (1978) 'Sociaal-geografische atlas van Brussel-Hoofdstad', Centrum voor Bevolkings- en gezinsstudiën, *Studies en Documenten* 11.

De Lannoy, W., Decorte, S. (1994) 'De migraties van Marokkanen en Turken binnen het Brusselse Gewest in de periode 1988-1992', *Acta Geographica Lovaniensa*, Vol.34: 63-69.

De Rijck, T. en Peleman, K. (1998) 'Vreemdelingen in de Limburgse mijnregio: goed gehuisvest, maar weinig perspectieven?', *Leuvense Geografische Papers* 9: Sporen van een mijnverleden: 53-70.

Demoor, J. (1997) 'Stadsvernieuwing in de 19de-eeuwse gordel. Kroniek van een twintigjarige zoektocht naar antwoorden', *Ruimtelijke Planning*, 5 april (katern 1, Thema Gent): 67-99.

Denolf, L. (1994) 'De arbeidsmarktpositie van ex-mijnwerkers. De mijnsluiting van 1987 vergeleken met deze van Zwartberg', in D. Coninckx (eindred.), *Limburgse Werkgroep van Actuele Geschiedenis: Acta van het Colloquium Limburg 1945-1992*, Diepenbeek: LUC: 240-246.

Deseyn, G. e.a. (1989) *Bouwen voor de industrie: een verkenning in het Manchester van het vasteland*, Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel in Gent.

- Développement en aménagement de la province de Liège (1971), *Administration de l'urbanisme en de l'aménagement du territoire*, Liège: Ministère des Travaux Publics.
- Dumon, W., Adriaenssens, G. (1990) 'OCDE-Système d'observation permanente des migrations Belgique 1990', *Sopemi 4*, Sociologisch Onderzoeksinstituut, Departement Sociologie, KULeuven.
- Eggerickx, T., (1992) 'La démographie d'un quartier bruxellois à forte concentration de population immigrée (1986-1991)', *Migrations et espace 3*, Louvain-la-Neuve: Académia.
- Eggerickx, T., Poulain, M., (1989) 'Analyse récente des caractéristiques démographiques de la population étrangère de Belgique', *L'intégration : une politique de longue haleine*, Commissariat Royal à la Politique des Immigrés, Volume 3, Données et argumentaires: Bruxelles: 21-63.
- Eggerickx, T., Poulain, M., (1990), '1 000 000 de Bruxellois. Esquisse démographique des communes de la Région Bruxelloise', *Dire-Zeg*, dossier n°12/13: Bruxelles.
- Eggerickx, T., Poulain, M. (1995) 'Les migrations internationales demain en Belgique', . in Landry, Y., Dickinson, J.A., Pasleau, S., Desama, C., *Les chemins de la migration en Belgique et au Québec. XVIIe-XXe siècles*, Louvain-la-Neuve-Montréal: Académia-MNH: 259-274.
- Feld, S., 'Convergence et divergence démo-sociales des populations immigrées : évolution de la fécondité et de l'emploi des étrangers en Belgique', *GRES P n°10*, Université de Liège.
- Fondation Roi Baudouin (1987) *Approche cartographique de la Ville de Charleroi, Première application: la structure socio-résidentielle*, Bruxelles.
- Fransen, E. (1988) *Lokalisatie van bedrijfsgebouwen in het Antwerpse stadsgewest*, Eindverhandeling licentiaat geografie, KULeuven.
- Grimmeau, J.P., David-Valcke A. (1978) 'Les cadres étrangers à Bruxelles', *Revue belge de géographie* 1978 (1): 33-41.
- Grimmeau, J.P. (e.a.) (1991) 'Les étrangers en Belgique d'après les recensements', *Etudes statistiques*, n°92, Bruxelles: Institut National de Statistique
- Hensen, K. (1995) *Overlevingsstrategieën bij vreemdelingen in Heusden: voordelen en nadelen van geconcentreerd wonen*, Eindverhandeling licentiaat geografie, KULeuven.
- Janssens, L. (1985), *Gastarbeiders en andere vreemdelingen in de Antwerpse agglomeratie, een studie van hun ruimtelijke patronen*, Eindverhandeling licentiaat geografie, KULeuven.
- Kesteloot, C. (1992), 'Brussel en Europa: de druk van flexibiliteit en geografische concurrentie op de stad', *De Aardrijkskunde* 1: 25-39.
- Kesteloot, C., De Decker, P. (1992) 'Territoria en migraties als geografische factoren van racisme', in Deslé E., Martens A., *Gezichten van hedendaags racisme*, Brussel: EPO: 69-108.
- Kesteloot, C. (1985) 'De geografische spreiding van de buitenlandse minderheden in België', *Buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België*: Kapellen: De Nederlandsche Boekhandel: 75-90
- Kesteloot, C., Peleman, K., Roesems, C. (1997) 'Terres d'exil en Belgique' in Collectif, *La Belgique et ses immigrés, les politiques manquées*, POL-HIS, Paris/Bruxelles/ De Boeck-Université: 25-43.
- Kesteloot, C. (1985) 'Principale componentenanalyse, verwante methoden en hun gebruik in de menselijke aardrijkskunde', *Acta Geographica Lovaniensia* 26.

Kesteloot, C., Rousseau, S., Louckx, M. (1992) 'De sociaalruimtelijke structuur van het Brusselse Gewest, een atlas van de telling van 1981 van kadastrale gegevens en van criminaliteit', *Acta Geographica Lovaniensia* 32.

Kesteloot, C., Vandenbroecke, H., Van der Haegen, H., Vanneste, D., Van Hecke, E. (1996) *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Kesteloot, C., De Decker, P., Manço, A. (1997) 'Turks and housing in Belgium with special reference to Brussels, Ghent and Visé', in S. Ozüekren and R. van Kempen (Eds.), *Turks in European cities: housing and urban segregation*, Utrecht: Ercomer: 67-97.

Koning Boudewijnstichting (1993), *Omtrent het Antwerpse 'Zuid'*, Antwerpen: Gemeentekrediet

Leemans, S. (1987), *Een vernieuwde afbakening van de stadsgewesten in Vlaanderen en Brabant*, Eindverhandeling licentiaat geografie, KULeuven.

Manço, A. (1995) 'Les Turcs à Cheratte: concentration spatiale et stratégies d'insertion dans un faubourg industriel liégeois', *Espace, Populations, Sociétés* 1995 (3): 369-380.

Martens, A. (1973), *25 jaar wegwerparbeiders, het Belgisch immigratiebeleid na 1945*, Leuven: Sociologisch Onderzoeksinstituut KULeuven.

Marynissen, R., e.a. (1987), *Kansarmoede in de grootstad Antwerpen, een atlas en een gezamenlijke probleemaanpak, Deel I. De kwaliteit van het wonen*, Koning Boudewijnstichting/UIA, Antwerpen.

Meert, H., e.a. (1993), 'Wonen en werken in de schaduw van Brussel', *Leuvense Geografische Papers* 6.

Minten, L., e.a. (1992), *Een eeuw steenkool in Limburg*, Tiel: Lannoo.

Morelli, A. (1992), *Histoire des étrangers et de l'immigration en Belgique de la préhistoire à nos jours*, Bruxelles: Editions Vie Ouvrière.

Noël, T. (1978) 'Les sites charbonniers désaffectés de la région de Charleroi', *GEO* 4 (2): 41-50.

Norro (1990) 'Accueil et répartition des candidats-réfugiés politiques en Belgique', *Espace-Populations-Sociétés* 2: 191-205.

Ophouwwerk Steunpunt Gent, Info Stadsvernieuwing Stad Gent (1988) *De Gentse gordel, stadsvernieuwing in de 19e-eeuwse volksbuurten*.

Poulain, M., Eggerickx, T. (1990), 'Demografische kenwerken van de vreemde bevolking in de Belgische steden (1983-1988)', *Bevolking en Gezin* 1: 77-92.

Reconversie Actieplan Mijngemeenten (1994) *Een frisse wind waait vanuit de mijngemeenten...* Rapporten van de lokale platforms en themagroepen.

Remans, M. (1996), *Texas, een halve eeuw sociale mijngeschiedenis*, Genk/Hasselt: Buurtopbouwwerk Texas en RIMO Limburg

Roosen S., Meert H. (1995) 'De Brusselse rand en de welstellende buitenlanders; het geval Overijse', *Ruimtelijke Planning* december 1995: 151-172.

Schroe, H. (1979) *Vreemdelingen te Genk: Segregatie of niet?*, Eindverhandeling licentiaat geografie, KULeuven.

Société Royale Belge de Géographie (1988) *Hommes et Paysages, Itinéraire d'une grande cité industrielle, 38 km à la découverte des paysages de Charleroi*, Bruxelles: coédition Fondation Roi Baudouin.

Sporck, J.A. (1980) *Liège prépare son avenir*, Liège: Eugene Wahle.

Stad Gent (1984) *Volkshuisvesting in Gent*, Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie, Informatiecentrum Stadsvernieuwing.

Standaert, M. (1967) *De toren van Babel staat in Limburg*, Lier: Van In.

Stiennon, J. (1991) *Histoire de Liège*, Toulouse: Cedex,

Surkyn, J. (1993) 'Migratiegeschiedenis en regionale herkomstverschillen bij Turkse vrouwen in Vlaanderen en Brussel', *Etnische Minderheden in België 1993* (3), Brussel/Gent: Centrum voor Sociologie VUB/Seminarie voor Demografie RUG.

Taverne, E., Visser, I. (Eds.) (1993) *Stedebouw, De geschiedenis van de stad in de Nederlanden van 1500 tot heden*, Nijmegen: SUN

Van der Haegen, H. (1990) 'L'influence d'une loi récente sur le profil démographique des étrangers en Belgique', *Espace, Populations, Sociétés* 1990/2: 310-315.

Van der Haegen, H. (1997) 'Kiezen met de voeten, Steeds meer Nederlanders in België', *Demos* 13 (1): 1-6.

Van der Haegen, H. en Kesteloot, C. (1995) *Multicultureel Brussel*, Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Van Hoof, I. (1993), *De invloed van de Nederlandse immigratie op de Limburgse grensgemeenten*, Eindverhandeling licentiaat in de handels- en financiële wetenschappen, Economische Hogeschool Limburg.

Vanneste, L. (1994) 'Historiek en demografie van de Belgische immigraties', *Acta Geographica Lovaniensia* Vol. 34: 51-61.

Vanneste, D. (1980) *De Turkse gastarbeiders te Gent: segregatie of geen segregatie?*, Eindverhandeling licentiaat geografie, KULeuven.

Vanneste, D. (1982) 'Verkenning van Gent vanuit sociaal perspectief: voorbeeld van sociale en ruimtelijke differentiatie in een grootstad', *De Aardrijkskunde*, 1982 (3): 205-230.

Vercheval, J. en Debay, S. (1994) *L'Héritage des gueules noires, de l'histoire au patrimoine industriel*, Charleroi: Archives de Wallonie Charleroi.

Vranken, J., Ben Abdeljelil, Y. (1995) 'Sociale kaart van Antwerpen'. *Studies over de Samenleving* 1, Leuven/Amersfoort: Acco.

Witte E. (red.) (1993), 'De Brusselse Rand', *Brusselse Thema's* 1, Brussel: Centrum voor de interdisciplinaire studie van Brussel, VUB Press.

LIJST FIGUREN

- Figuur 1 De evolutie van het aandeel buitenlanders in België van 1890 tot 1996
- Figuur 2 De evolutie van het aantal asielaanvragen in België van 1985 tot 1996
- Figuur 3 De jaarlijkse groeipercentages van de bevolking van de verschillende nationaliteiten in België gedurende de periodes 1981-1991 en 1991-1996
- Figuur 4 De evolutie van het aantal buitenlanders in de drie Belgische gewesten (1920 = 100)
- Figuur 5 De evolutie van de buitenlandse bevolking in de drie gewesten
- Figuur 6a De samenstelling van de buitenlandse bevolking in Brussel volgens de belangrijkste nationaliteiten in 1991
- Figuur 6b De samenstelling van de buitenlandse bevolking in Vlaanderen volgens de belangrijkste nationaliteiten
- Figuur 6c De samenstelling van de buitenlandse bevolking in Wallonië volgens de belangrijkste nationaliteiten in 1991
- Figuur 7 De regionale verdeling van de belangrijkste nationaliteiten in 1991
- Figuur 8 De jaarlijkse evolutie van het aantal buitenlanders in België van 1962 tot 1996
- Figuur 9 De evolutie van de bepalende factoren voor de schommelingen in de buitenlandse bevolkingsaantallen
- Figuur 10 De evolutie van het volume van de buitenlandse immigraties en emigraties van 1962 tot 1995
- Figuur 11 De evolutie van het aantal geboortes en sterfgevallen bij de buitenlandse bevolking van 1962 tot 1995
- Figuur 12 De evolutie van de conjuncturele vruchtbaarheidsindex van de Belgische en buitenlandse bevolking van 1980 tot 1992
- Figuur 13 De vergelijking van de mortaliteitscijfers volgens leeftijd van de Belgische en de buitenlandse bevolking (mortaliteitstabel 1991-1993, glijdend gemiddelde per 5 eenheden)
- Figuur 14 Schatting van de jaarlijkse evolutie van de bevolking van buitenlandse nationaliteit zonder de recente wetswijzigingen
- Figuur 15 De evolutie van de leeftijds- en geslachtsstructuur van de Belgische en buitenlandse bevolking (relatieve cijfers per 10000 inwoners)
- Figuur 16 De evolutie van de masculiniteitsindexen van de buitenlandse bevolking per leeftijdsgroep (aantal mannen per 100 vrouwen)
- Figuur 17 De evolutie van de masculiniteitsindexen van de verschillende nationaliteiten tussen 1970 en 1996 (aantal mannen per 100 vrouwen)
- Figuur 18 De evolutie van de gemiddelde leeftijd van de Belgische en buitenlandse bevolking tussen 1930 en 1996
- Figuur 19 De evolutie van het aandeel 65-plussers van de belangrijkste nationaliteiten van 1970 tot 1996
- Figuur 20 Evolutie van het aandeel alleenstaanden van de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991
- Figuur 21 Evolutie van het aandeel gehuwden bij de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991
- Figuur 22 Evolutie van het aandeel gescheidenen bij de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991
- Figuur 23 Evolutie van het aandeel weduwen van de verschillende nationaliteiten tussen 1981 en 1991
- Figuur 24 De evolutie van het aandeel gemengde huwelijken ten opzichte van alle in België gesloten huwelijken van 1967 tot 1995
- Figuur 25 Het aandeel huwelijken volgens het geslacht en de nationaliteit van de partners, ten opzichte van het totaal aantal gemengde huwelijken
- Figuur 26 De evolutie van de gemengde huwelijken van 1972 tot 1995 volgens de nationaliteit van de buitenlandse partner (aandelen in % berekend in verhouding tot het totaal aantal gemengde huwelijken)
- Figuur 27 De combinatie van de nationaliteit ten tijde van de volkstelling van 1991 en van de verblijfplaats bij de geboorte
- Figuur 28 De identificatie van de 7 doelgroepen

- Figuur 29 De regionale verdeling van de Belgen geboren in Duitsland, in Frankrijk, in Nederland en in Zaïre, Burundi en Ruanda
- Figuur 30 De regionale verdeling van de genaturaliseerde immigranten afkomstig uit welbepaalde landen of landengroepen
- Figuur 31 De regionale verdeling van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie volgens de belangrijkste landen van herkomst
- Figuur 32 De regionale verdeling van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie volgens de belangrijkste landen van herkomst
- Figuur 33 De regionale verdeling van de oude immigranten volgens de belangrijkste landen van herkomst
- Figuur 34 De regionale verdeling van de recente immigranten volgens de belangrijkste landen of landengroepen van herkomst
- Figuur 35 De masculiniteitsindexen (aantal mannen per 100 vrouwen) per leeftijdsgroep voor de verschillende doelgroepen
- Figuur 36 De leeftijdspiramide van de Belgische bevolking in Wallonië, vergeleken met die van de Belgische bevolking in België (basis van 10000 personen)
- Figuur 37 De leeftijdspiramide van de Belgische bevolking in Brussel, vergeleken met die van de Belgische bevolking in België (basis van 10000 personen)
- Figuur 38 De leeftijdspiramide van de Belgische bevolking in Vlaanderen, vergeleken met die van de Belgische bevolking in België (basis van 10000 personen)
- Figuur 39 De leeftijdspiramide van de Belgen en van de Belgen geboren in het buitenland in 1991
- Figuur 40 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in het buitenland en woonachtig in Brussel in 1991 vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 41 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in het buitenland en woonachtig in Vlaanderen in 1991 vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 42 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in het buitenland en woonachtig in Wallonië in 1991 vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 43 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in Frankrijk vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 44 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in Nederland vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 45 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in Zaïre-Burundi-Ruanda vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 46 De leeftijdspiramide van de Belgen geboren in Duitsland vergeleken met die van alle Belgen geboren in het buitenland (basis van 10000 personen)
- Figuur 47 De leeftijdspiramide van de Belgen en van de genaturaliseerde immigranten in 1991
- Figuur 48 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten in Brussel vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 49 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten in Vlaanderen vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 50 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten in Wallonië vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 51 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten uit Frankrijk vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 52 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten uit Duitsland vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 53 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerde immigranten uit Italië vergeleken met die van alle genaturaliseerde immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 54 De leeftijdspiramide van Belgen en genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in 1991
- Figuur 55 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Brussel in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)

- Figuur 56 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Vlaanderen in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 57 De leeftijdspiramide van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Wallonië in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 58 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Nederland in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 59 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 60 De leeftijdspiramide van de genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko, Turkije en Zaïre-Burundi-Ruanda in vergelijking met die van alle genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 61 De leeftijdspiramide van de Belgen en van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in 1991
- Figuur 62 De leeftijdspiramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Brussel vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 63 De leeftijdspiramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Vlaanderen vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 64 De leeftijdspiramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie in Wallonië vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 65 De leeftijdspiramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Italië vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 66 De leeftijdspiramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Marokko vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 67 De leeftijdspiramide van de niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie afkomstig uit Turkije vergeleken met die van alle niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie (basis van 10000 personen)
- Figuur 68 De leeftijdspiramide van de Belgen en van de oude immigranten in 1991
- Figuur 69 De leeftijdspiramide van de oude immigranten in Brussel vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 70 De leeftijdspiramide van de oude immigranten in Vlaanderen vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 71 De leeftijdspiramide van de oude immigranten in Wallonië vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 72 De leeftijdspiramide van de oude immigranten afkomstig uit Italië vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 73 De leeftijdspiramide van de oude immigranten afkomstig uit Nederland vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 74 De leeftijdspiramide van de oude immigranten afkomstig uit Marokko vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 75 De leeftijdspiramide van de oude immigranten afkomstig uit Turkije vergeleken met die van alle oude immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 76 De leeftijdspiramide van de Belgen en van de recente immigranten in 1991
- Figuur 77 De leeftijdspiramide van de recente immigranten in Brussel vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 78 De leeftijdspiramide van de recente immigranten in Vlaanderen vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 79 De leeftijdspiramide van de recente immigranten in Wallonië vergeleken met die van alle

- recente immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 80 De leeftijdspiramide van de recente immigranten afkomstig uit Frankrijk vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 81 De leeftijdspiramide van de recente immigranten afkomstig uit Italië vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 82 De leeftijdspiramide van de recente immigranten afkomstig uit 'een ander land van de Europese Unie' vergeleken met die van alle recente immigranten (basis van 10000 personen)
- Figuur 83 De leeftijdspiramide van de recente immigranten afkomstig uit 'een ander land' vergeleken met die van alle recente immigranten
- Figuur 84 Het relatief aandeel van toename of afname en verschuivingen in de spreidingsverandering van 1981 tot 1991
- Figuur 85 PCA op concentratie: continuüm tussen twee spreidingspatronen
- Figuur 86 De absolute evolutie en de relatieve herverdeling per nationaliteit in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991
- Figuur 87 De evolutie van de concentratie- en segregatie-index van de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991
- Figuur 88 Leeftijdshistogrammen in het Brussels stadsgewest in 1991
- Figuur 89 Het aandeel werkzoekenden in de totale beroepsbevolking voor de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest (enkel voor referentiepersonen)
- Figuur 90 De sociaal-economische categorieën van de werkende beroepsbevolking voor de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest (enkel voor referentiepersonen)

LIJST TABELLEN

- Tabel 1 -De evolutie van de buitenlandse bevolking in België volgens nationaliteit
-Het relatief aandeel van elke nationaliteit in de totale buitenlandse bevolking
-De jaarlijkse groeipercentages van elke buitenlandse nationaliteit
- Tabel 2 Het aantal buitenlanders en hun relatief aandeel in verhouding tot de totale bevolking in elk gewest
- Tabel 3 -De evolutie van de buitenlandse bevolking naar nationaliteit in de drie gewesten
-Het relatief aandeel van elke nationaliteit in de totale buitenlandse bevolking
-De verdeling (%) van elke nationaliteit over de drie gewesten
- Tabel 4 De componenten van de buitenlandse bevolkingsevolutie van 1962 tot 1992
- Tabel 5 De 'nieuwe Belgen' van de wet Gol op 1-1-1985, volgens hun vorige nationaliteit op 31-12-1984
- Tabel 6 De componenten van de bevolkingsevolutie van de belangrijkste nationaliteiten of nationaliteitsgroepen tussen 1991 en 1995
- Tabel 7 Evolutie van de masculiniteitsindex (aantal mannen per 100 vrouwen) van de belangrijkste nationaliteiten
- Tabel 8 Evolutie van de leeftijdsstructuur van de belangrijkste nationaliteiten, per grote leeftijdsklassen
- Tabel 9 De evolutie van de buitenlandse bevolking, volgens de belangrijkste nationaliteiten en de burgerlijke staat
- Tabel 10 De evolutie van de gemengde huwelijken in België van 1967 tot 1995
- Tabel 11 Combinatie van de nationaliteit op het moment van de volkstelling en van de verblijfplaats bij de geboorte
- Tabel 12 De verdeling van de Belgische bevolking over de 7 doelgroepen
- Tabel 13 -De verdeling van de Belgische bevolking naar onderscheiden doelgroepen en landen van herkomst in 1991
-De verdeling van de Brusselse bevolking volgens de doelgroepen en de landen van herkomst in 1991
-De verdeling van de Vlaamse bevolking volgens de doelgroepen en de landen van herkomst in 1991
-De verdeling van de Waalse bevolking volgens de doelgroepen en de landen van herkomst in 1991
- Tabel 14 De bevolking van de doelgroepen naar burgerlijke stand in 1991
- Tabel 15 De distributie van de bevolking van de doelgroepen (%) naar burgerlijke stand in 1991
- Tabel 16 Vergelijkende indices volgens burgerlijke staat (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)
- Tabel 17 De bevolking van de doelgroepen naar opleidingsniveau in 1991
- Tabel 18 De verdeling van de doelgroepen (%) volgens opleidingsniveau in 1991
- Tabel 19 Vergelijkende indices volgens opleidingsniveau (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)
- Tabel 20 De bevolking van de doelgroepen volgens de beroepsstatus in 1991
- Tabel 21 De verdeling van de doelgroepen (%) volgens beroepsstatus in 1991
- Tabel 22 Vergelijkende indices volgens de beroepsstatus (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)
- Tabel 23 Het beroepsstatuut van de bevolking van de verschillende doelgroepen in 1991
- Tabel 24 De verdeling (%) van de bevolking van elke doelgroep volgens de beroepsstatus in 1991
- Tabel 25 Vergelijkende indices volgens de beroepsstatus (waargenomen bevolking/verwachte bevolking)
- Tabel 26 Aantallen vreemdelingen van de voornaamste nationaliteiten in de belangrijkste stadsgewesten.
- Tabel 27 Het aandeel vreemdelingen van de voornaamste nationaliteiten in de totale bevolking van de belangrijkste stadsgewesten.
- Tabel 28 De verdeling van de buurten en de oppervlakte over het Brussels stadsgewest

Tabel 29	De verdeling van de vreemde bevolking van 1991 over het Brussels stadsgewest
Tabel 30	De vreemde nationaliteiten in het stadsgewest Brussel in 1991
Tabel 31	De ladingenstructuur van de PCA op concentratie
Tabel 32	De spreiding van de eurocraten in 1991 (%)
Tabel 33	De spreiding van de Marokkanen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 34	De spreiding van de Italianen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 35	De spreiding van de Fransen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 36	De spreiding van de Spanjaarden over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 37	De spreiding van de Turken over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 38	De spreiding van de Britten over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 39	De spreiding van de Portugezen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 40	De spreiding van de Grieken over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 41	De spreiding van de Nederlanders over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 42	De spreiding van de Duitsers over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 43	De spreiding van de Zairezen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 44	De spreiding van de Amerikanen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 45	De spreiding van de Japanners over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 46	De spreiding van de Denen over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 47	De spreiding van de Ieren over het Brussels stadsgewest in 1981 en 1991
Tabel 48	De evolutie van de vreemdelingen per nationaliteit in het Brussels Stadsgewest
Tabel 49	De huishoudengrootte en het aandeel jongeren per vreemde nationaliteit
Tabel 50	Huisvestingskenmerken per nationaliteit
Tabel 51	De scholingsgraad van de vreemde nationaliteiten
Tabel 52	De spreiding en de evolutie van de spreiding van de belangrijkste nationaliteiten in het Brussels stadsgewest
Tabel 53	De concentratie-indices van de voornaamste nationaliteiten berekend op basis van de statistische sectoren voor de stadsgewesten Antwerpen, Brussel, Gent, Hasselt-Genk + mijngemeenten), Luik en Charleroi
Tabel 54	De segregatie-indices van de voornaamste nationaliteiten berekend op basis van de statistische sectoren voor de stadsgewesten Antwerpen, Brussel, Gent, Hasselt-Genk (+ mijngemeenten), Luik en Charleroi

LIJST KAARTEN

- Kaart 1 Het aandeel genaturaliseerden ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 2 Het aandeel genaturaliseerde immigranten ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 3 Het aandeel genaturaliseerden van de tweede en derde generatie ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 4 Het aandeel Belgen die in het buitenland geboren zijn ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 5 Het aandeel niet-genaturaliseerden van de tweede en derde generatie ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 6 Het aandeel recente immigranten ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 7 Het aandeel oude immigranten ten opzichte van de totale bevolking
- Kaart 8 De spreiding van de vreemdelingen in België in 1991
- Kaart 9 De spreiding van de Fransen in België in 1991
- Kaart 10 De spreiding van de Nederlanders in België in 1991
- Kaart 11 De spreiding van de Duitsers in België in 1991
- Kaart 12 De spreiding van de Britten in België in 1991
- Kaart 13 De spreiding van de Italianen in België in 1991
- Kaart 14 De spreiding van de Spanjaarden in België in 1991
- Kaart 15 De spreiding van de Grieken in België in 1991
- Kaart 16 De spreiding van de Marokkanen in België in 1991
- Kaart 17 De spreiding van de Turken in België in 1991
- Kaart 18 De spreiding van de Portugezen in België in 1991
- Kaart 19 De evolutie van de vreemdelingen in België van 1981 tot 1991
- Kaart 20 De evolutie van de Fransen in België van 1981 tot 1991
- Kaart 21 De evolutie van de Nederlanders in België van 1981 tot 1991
- Kaart 22 De evolutie van de Duitsers in België van 1981 tot 1991
- Kaart 23 De evolutie van de Britten in België van 1981 tot 1991
- Kaart 24 De evolutie van de Italianen in België van 1981 tot 1991
- Kaart 25 De evolutie van de Spanjaarden in België van 1981 tot 1991
- Kaart 26 De evolutie van de Grieken in België van 1981 tot 1991
- Kaart 27 De evolutie van de Marokkanen in België van 1981 tot 1991
- Kaart 28 De evolutie van de Turken in België van 1981 tot 1991
- Kaart 29 De evolutie van de Portugezen in België van 1981 tot 1991
- Kaart 30 Referentiekaart van het stadsgewest Antwerpen
- Kaart 31 De spreiding van de Nederlanders in het stadsgewest Antwerpen in 1991
- Kaart 32 De spreiding van de Britten in het stadsgewest Antwerpen in 1991
- Kaart 33 De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Antwerpen in 1991
- Kaart 34 De spreiding van de Turken in het stadsgewest Antwerpen in 1991
- Kaart 35 Referentiekaart van het stadsgewest Gent
- Kaart 36 De spreiding van de Nederlanders in het stadsgewest Gent in 1991
- Kaart 37 De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Gent in 1991
- Kaart 38 De spreiding van de Turken in het stadsgewest Gent in 1991
- Kaart 39 Referentiekaart van het stadsgewest Hasselt-Genk
- Kaart 40 De spreiding van de Italianen in het stadsgewest Hasselt-Genk in 1991
- Kaart 41 De spreiding van de Turken in het stadsgewest Hasselt-Genk in 1991
- Kaart 42 De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Hasselt-Genk in 1991
- Kaart 43 Referentiekaart van het stadsgewest Charleroi
- Kaart 44 De spreiding van de Fransen in het stadsgewest Charleroi in 1991
- Kaart 45 De spreiding van de Italianen in het stadsgewest Charleroi in 1991
- Kaart 46 De spreiding van de Turken in het stadsgewest Charleroi in 1991
- Kaart 47 De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Charleroi in 1991
- Kaart 48 Referentiekaart van het stadsgewest Luik
- Kaart 49 De spreiding van de Italianen in het stadsgewest Luik in 1991
- Kaart 50 De spreiding van de Spanjaarden in het stadsgewest Luik in 1991

- Kaart 51 De spreiding van de Marokkanen in het stadsgewest Luik in 1991
- Kaart 52 De spreiding van de Turken in het stadsgewest Luik in 1991
- Kaart 53 Referentiekaart van het Brussels stadsgewest
- Kaart 54 Scores voor factor 1: PCA op concentratie
- Kaart 55 Scores voor factor 2: PCA op concentratie
- Kaart 56 De spreiding van de Turken in het Brussels stadsgewest in 1991
- Kaart 57 De spreiding van de Japanners in het Brussels stadsgewest in 1991
- Kaart 58 Het aandeel arbeiders onder de Italianen in het Brussels stadsgewest in 1991
- Kaart 59 De spreiding van de Britten in het Brussels stadsgewest in 1991
- Kaart 60 De herverdeling van de Turken in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991
- Kaart 61 De herverdeling van de Spanjaarden in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991
- Kaart 62 De herverdeling van de Britten in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991
- Kaart 63 De herverdeling van de Japanners in het Brussels stadsgewest tussen 1981 en 1991
- Kaart 64 De herverdeling van het aantal woningen door eigenaars bewoond in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991
- Kaart 65 Het aandeel eigenaars in door Italianen bewoonde woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991
- Kaart 66 Het aandeel eigenaars in door Marokkanen bewoonde woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991
- Kaart 66 Het aandeel eigenaars in door Turken bewoonde woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991
- Kaart 68 De scholingsgraad van de Fransen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1991

SUMMARY

The demographic evolution of the foreign population in Belgium from the end of the 19th century

The immigration of the foreign population in Belgium is strongly connected to the recent Belgian history. Until the 19th century, Belgium was primarily an emigration area. From the beginning of the 20th century, various immigration waves, mostly with a labour migration character, have succeeded each other. In 1974, the Belgium government restricted the foreign immigration to the family reunion of the labour migrants. The 'problems' linked to the immigration waves and the presence of foreign communities in Belgium are nevertheless of current interest. Their numbers, their implication in the socio-political systems of the country, their integration in the Belgian society, the difficulties linked to immigrant neighbourhoods, the discrimination towards migrants in the labour and housing market...are constantly recurring topics.

The first part of this monograph describes the demographic history of the foreign population in Belgium and its three regions. The description is based on census and migration data. The foreign population is defined only by the nationality criterion. Several variables are considered, among which the number of the foreign population and its distribution among the three regions of the Kingdom are the most important. One can distinguish different immigration waves in the 20th century:

- Until 1920, the bulk of the immigrants originated from neighbouring countries and the immigration had a female character.
- Between the two world wars, the labour migration waves were organised. The relative part of the immigrants originating from a neighbouring country diminishes and migration waves with a further origin occur, a first one emanating from Italy, a second one from central Europe.
- The reconstruction and the 'coal battle' marked the era between 1947 and 1956 and this went together with a massive Italian immigration. Since then, the Italians are the better-represented foreign nationality in Belgium.
- During the 'golden sixties', the labour immigration was intensified, with migration currents originating from Spain, Portugal, Greece and above all Morocco and Turkey.
- In 1974, Belgium declared an immigration stop to non-qualified labour migrants. The character of the labour migration is in the meantime changed from temporal to permanent, and, thanks to family reunion, from male adult to familial.
- More recently, the immigration by family reunion is gradually being substituted by a new immigration phase of political and economic refugees. Generally spoken are the increase of the different nationalities and the raising of their numbers an important trait in the recent evolution of the foreign population in Belgium.

Nowadays we count about 900000 people of foreign nationality in Belgium (9% of the total population). A little more than 40% resides in Wallonia, 30% in Flanders and 30% in Brussels. They represent 29% of the population in Brussels, 11% in Wallonia and only 5% in Flanders.

We compared the evolution of the age structure of the foreign and the Belgian population from 1930 to 1991. Age and gender characteristics of the foreign population have thoroughly changed. The original irregularities in the age structure caused by the specific character of the labour migration – a strong overrepresentation of male adults and young children – are gradually decreasing, and the age and gender pyramids of the foreign and Belgian population are more and more resembling, even if significant differences subsist in some cases. Due to the erosion of the base of the age pyramid for instance, the foreign population is ageing swiftly since 1981. The relative part of the young foreigners diminishes constantly, due to a fertility decline, but also in an artificial way, since naturalisations have moved thousands of young foreigners to the Belgian side.

A more refined typology for the foreign population groups

Being purely based on the nationality criterion, the data are not fully adapted to the reality of the target groups. The nationality criterion does not permit to distinguish between migrants and foreigners born in the Belgium (the second and third generation), or in the opposite way between native or naturalised Belgians. By combining four different criteria – the nationality at the moment of the 1991 census, the nationality at the moment of birth, the place of residence at birth and the place of residence the first march of 1986 – we introduced a more refined typology, in the seven following target groups:

- Group 1: Belgian at the moment birth, living in Belgium at the moment of birth and Belgian at the moment of the census
- Group 2: Belgian at the moment of birth, living in a foreign country at the moment of birth and Belgian at the moment of the census. These are the Belgians born in a foreign country.
- Group 3: Foreigner at the moment of birth, living in a foreign country at the moment of birth and Belgian at the moment of the census. These are the naturalised denizens.
- Group 4: Foreigner at the moment of birth, living in Belgium at the moment of birth and Belgian at the moment of the census. These are the naturalised people of the second and third generation.
- Group 5: Foreigner at the moment of birth, living in a Belgium at the moment of birth and foreigner at the moment of the census. These are the denizens.
- Group 6: Foreigner at the moment of birth, living in a foreign country at the moment of birth, foreigner at the moment of the census and present in Belgium in 1986. These are the ancient immigrants.
- Group 7: Foreigners at the moment of birth, living in a foreign country at the moment of birth, foreigner at the moment of the census and absent in the country in 1986. These are the recent immigrants.

Demographic and social-economic characteristics of the foreign population groups in accordance with the seven newly defined target groups

We continued the analysis of the foreign population in Belgium by comparing characteristics concerning age, civil state, education level, activity status and profession of the various target groups. This is a purely descriptive analysis in order to reveal the most significant differences or inequalities between the different population groups. Since the variables are often strongly influenced by the age and gender structure, we integrated the method of indirect standardising. This method permits to obtain structures between the target groups. The most important results of this analysis are as follows:

- Singles are underrepresented in the groups of the naturalised immigrants and the ancient immigrants. The divorces are overrepresented in the group of the naturalised immigrants and in the group of the naturalised denizens. They are underrepresented in the group of the ancient and of the recent immigrants.
- The naturalised immigrants, the ancient immigrants and the recent immigrants have the lowest educational levels. Although the denizens and the naturalised denizens have a more than average primary and secondary education level, their access to the highest educational levels seems limited.
- In comparison with the Belgians, all the groups have high unemployment rates. The Turks and Moroccans are mostly disadvantaged in this respect.
- Artisans and workers are overrepresented in the category of the denizens and the ancient immigrants, and especially among Italian, Turkish and Moroccan people. This is in a certain way a reflection of the motives and the conditions of the immigration, since the meaning of the old immigration waves was to compensate for the aversion of the Belgian population for the most awkward, unhealthy, dangerous and low paid work. Sons of labour workers have a high propensity to find a job in the same sectors of the labour market as their fathers as well, as the high comparative index of the denizens proofs. The lowly valued segments of the labour market are highly dependent on immigrant workers and their children born in Belgium. These population groups are to a large degree rooted in this type of professional activities and the age of the Belgian institutions does not seem to disperse them towards more qualified jobs. The low indices of the denizens and the ancient immigrants – and more precisely people originating from Turkey, Morocco and Italy – among the labour categories of employees, 'superior' jobs, transport and communication and technical jobs, proof this statement.

The spatial dispersion of the foreign population in Belgium

The spatial dispersion patterns of the various groups of foreigners in Belgium reflects the economic meaning of the successive immigration waves. The presence of a specific group of foreigners in a region or town is a result of the economic dynamism in the area during one or more historical periods. The evolution of the spatial pattern of the foreign groups depends on demographic circumstances, the decline of industry in a certain region and of 'emancipation movements', whereby migrants choose another housing environment as a strategy to withdraw from poor social-economic circumstances. Concentration of foreign nationalities in certain neighbourhoods in a town can be an indication of segregation processes as well as solidarity between the migrants and a strategy of economic integration.

Firstly, we have analysed the dispersal patterns of the most important nationalities in Belgium on the municipal level.

In Belgium, foreigners are found in four typical areas: former coal basins, towns, border regions and ultimately some concentrations in the triangle between Brussels, Antwerp and Gent, or in the triangle between Brussels, Mons and Namur. We can distinguish mainly between foreigners from neighbouring countries and labour migrants from countries like Spain, Italy, Turkey and Morocco. Border relations, the international character of Brussels and in a lesser amount the characteristics of past or present labour markets influence the migration of the former. The presence of the latter is much more linked to the labour market on the moment of the migration. Three large immigration waves have brought these labour migrants to Belgium, each wave addressed to a main nationality. The first one began in 1947 and lasted to 1956, prominently consisting of Italian workers. The second wave took place in the sixties with mainly Spanish and Greek workers. Turks and Moroccans finally constituted the third great migration wave, beginning near the end of the sixties. These migrants were engaged in heavy industrial sectors like the coal industry and the building industry, as well as in specific urban industrial sectors.

Between 1981 and 1991, there were some important evolutions in the spatial pattern of the foreign population groups. As a result of a combination of factors like the ageing of the population and changes in nationality, the Italian population declined over the total area. Similar explanations can be made for the Spanish people, though their decline was not so strong. Both populations have partly left their inner city neighbourhood in order to live in a suburban environment. This is due to an industrial decline of certain regions, but can also be explained as an emancipation strategy or an economically upward movement. The Turks and Moroccans have raised their numbers, as a result of family reunion and high fertility rates. The Portuguese make out a specific group, since their entry into the European community in 1986 has brought a high amount of Portuguese to Belgium, functionaries of the European institutions as well as blue collars who could start working in Belgium under the Portuguese social security system.

A second analysis focuses on six urban districts, namely Antwerp, Gent, Hasselt-Genk, Charleroi, Liège and Brussels. In this case, the statistics are implemented on the neighbourhood level. The spatial dispersion of the foreigner groups is quantified by two significant indices, namely the concentration rate and the segregation rate. The concentration rate compares the spatial dispersion of a specific group in relation to the area surface. The segregation rate measures the spatial dispersion of one group in comparison to the spatial distribution of the other groups in the area. It is in a certain way a measure of the 'spatial isolation' of the concerning group compared to the rest of the population. Since these concentration and segregation rates are only simple figures that do not give an image of how the groups are distributed inside the area, the spatial distribution of the different groups is visualised by cartographic presentations.

The migration to the Antwerp and Gent urban areas occurred primarily in the third migration wave, and was a rather 'urban' migration, with labour migrants engaging in industrial and tertiary niches of the urban labour market. The main foreign nationality in Antwerp are the Moroccans. They make up two percent of the total population (20000 people). They live strongly concentrated in the 19th-century neighbourhoods. The large amount of Dutch border migrants in Antwerp is worth mentioning. Fiscal benefits can be an explanation for their presence. The most important group in Gent are the Turks. With 8000 people, they make up 2% of the total population in the Gent urban area. In contrast to the more 'individual' migration of Moroccans, the recruitment of the Turks was more organised and took place in a few specific regions in Turkey, which has affected their concentration patterns.

The urban areas of Charleroi, Liège and Hasselt-Genk have known a typical 'industrial' migration history, resulting in a working class population. The migration near the urban area of Hasselt-Genk has been completely determined by the mining history of the area. The amount of foreigners in Genk for example is not due to urban factors, but solely to the presence of coalmines with adjoining working class neighbourhoods. Charleroi and Liège have a longer migration history, since the coalmines and heavy industry were exploited earlier in Wallonia than in Flanders. The main group in both areas are the Italians. With about 40000 in Charleroi and 60000 in Liège, they make up 10% of the total population in each urban region. In Hasselt-Genk, the Italians are a main group as well, but here the Turks equal them, each nationality accounting for about 5% of the total population. In Liège, the spatial patterns of the foreign population groups are relatively inert. This is partly due to a shortage in housing accommodation.

For Brussels, the urban area with the highest proportions and diversity of foreign nationalities, we have analysed the situation further in detail by calculating redistribution indices between 1981 and 1991, and a multivariate analysis technique, the PCA. The redistribution indices permit to quantify the evolution of the spatial patterns of the nationalities over the whole area. Cartographic presentations of the redistribution show the changes in population over a certain period of time in each neighbourhood. The 'attractiveness' or 'repulsive force' of a neighbourhood for a specific group can in this way be visualised. The Principal Component Analysis permits to cluster groups with similar concentration patterns.

Although the Turkish and Moroccans show high absolute demographic changes, these changes do not affect their spatial distribution patterns substantially. Their redistribution indices between 1981 and 1991 are relatively low. Both groups are nevertheless rejected from the southeastern part of the 19th century belt, and relatively increase on the left bank of the canal Brussels-Charleroi. An explanation for this tendency can be found in the urban reorganisation and renovation projects in the eastern part of the inner city. Italians and Spaniards show a small shift towards areas that are more residential. This is due to the absolute demographic decline of the labour migrant population of these nationalities, and a substitution by more recently migrated Eurocrats. The Greek and Portuguese show similar evolutions, with exception of the newly arrived Portuguese labour migrants. The numbers of Britons and Americans decline substantially in the southeastern residential area of the city. An explanation for this evolution has not yet been found. The Japanese finally stay very concentrated in a few specific neighbourhoods. They can be considered as the rich counterpart of the Turkish.

The Principal Component Analysis based on concentration numbers of the foreign nationalities in each neighbourhood classifies the 15 main nationalities into 2 main categories and 2 exceptional groups. The first main category consists of Moroccans, Algerians, Spaniards, Greek, Italians, Zairese and French. The second group consists of Dutch, Britons, German, Irish, Danish and Americans. The two exceptions are the Turkish and the Japanese. The multivariate analysis provides a strong indication of a distinction between 'poor' and 'rich' foreign groups, since the first group consists of the poorer nationalities, and the second group of the richer ones. The Turkish and Japanese exceptions to this general profile are the highest concentrated nationalities in the Brussels urban area. They live in very specific neighbourhoods, the Turkish in a typical 'poor' living environment, the Japanese in a typical rich environment. The Japanese and Turkish 'exceptions' to the general concentration profile are in this respect even a reinforcement of the basic dual pattern.

In order to explain the dual concentration pattern of the foreigners, we have analysed the social-spatial structure of the Brussels urban area. We examined the characteristics of the housing market and linked them to social variables as the age structure, educational level, mean household size, the number of blue-collar workers and unemployed in each nationality and the owner participation of the different nationalities in the housing market. The quality of the housing stock is distributed unevenly over the area and the housing market shows a strong differentiation, principally according to income and household structure. The educational level of the various nationalities can be measured by the proportion of the people with a high educational level against those with a low educational level. The highest educational level can be found among the richer nationalities who recently migrated to Belgium or only temporary reside in Brussels, especially the Japanese, Americans, Danish and Irish. The lowest values are found among the Turks, followed by the Portuguese, Moroccans and Spaniards. Foreigners originating from labour migration

countries have the highest numbers of blue-collar workers and unemployed. Although large household sizes and young age structures generally influence the wish to live in the outskirts, Turks and Moroccans, who have a specifically young household structure, live essentially in the 19th century inner city belt. The redistribution index of ownership shows an increase of owners in the 19th century inner city belt, largely because of the so-called 'necessity-buying' by poorer population groups, mainly Turks and Moroccans who live concentrated in these areas. Buying an old uncomfortable house can in this respect be seen as a survival strategy. We can conclude by remarking the strengthening contrast between rich and poor population groups in the Brussels urban area.

Comparing the various nationalities in the different urban areas, we can distinguish between foreigners originating from the neighbouring countries, the southern European nationalities and finally the Moroccans and Turks. In Brussels, we can add a group of rich foreigners linked to the international functions of the city, namely Irish, Danish, Japanese and Americans. The French and Dutch foreigners live in all segments of the housing market and are distributed evenly over the surface of the urban areas. The German and British generally live in high quality residential areas. They only reach significant numbers in the Antwerp and Brussels area. Irish, Danish, Americans and Japanese live very concentrated in residential areas in Brussels. The distribution of southern European nationalities is still linked to mining and other heavy industry. In non-industrial towns is their existence related to employment in the hotel and catering industry and other service jobs. Turks and Moroccans persistently live in the oldest and most dilapidated neighbourhoods, except for the mining towns in Limburg, where the housing stock is much younger and of a better quality. They have in each case the highest concentration and segregation indices.

In addition to the earlier mentioned global economic circumstances under which the migration occurred, the cultural and economical affinity and the character of the migration can be postulated as explanations for the spatial differentiation of the foreigners. More recently migrated groups will generally be living more concentrated, and building up ethnic social networks can consolidate the concentration patterns. We can see examples in some Turkish ethnic neighbourhoods in Brussels. The chain migration from very concentrated areas in Turkey established these typical neighbourhoods.

